

**Richard B Day/Daniel Gaido:
Vittnen till den permanenta revolutionen**

Innehållsförteckning

Redaktionell kommentar.....	4
Inledning.....	5
Permanent revolution i Marx' och Engels' tidiga skrifter.....	6
Kommunistiska förbundet och revolutionen 1848-1849.....	6
Engels om "Kampanjen för den tyska kejsarliga konstitutionen".....	8
"Centralledningens hänvändelse till förbundet" (mars 1850).....	9
Marxism, blanquism och revolutionär reträtt.....	10
Engels om faran för en demokratisk kontrarevolution (1884-1885).....	12
Eduard Bernstein och revisionistdebatten.....	14
Marxismen och den ryska populismen.....	19
David Rjazanov om <i>Iskras</i> programförslag (1903).....	24
Rysk-japanska kriget 1904-1905.....	26
Parvus och Trotskij om den permanenta revolutionen i Ryssland.....	26
Lenin om en "oavbruten revolution".....	28
Kautsky, Lenin och Trotskij.....	29
Karl Kautsky och Rosa Luxemburg under den första ryska revolutionen.....	32
RSDAP:s femte kongress (London, maj 1907).....	34
Centrism och marxism: Karl Kautsky och Rosa Luxemburg efter 1910.....	36
1918: Karl Kautsky och den demokratiska kontrarevolutionen.....	39
Kapitel 1 Karl Kautsky: Slaverna och revolutionen.....	43
"Slaverna och revolutionen".....	43
Kapitel 2 David Rjazanov: <i>Iskras</i> programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter.....	47
" <i>Iskras</i> ' programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter".....	51
Del I: Teoretiska frågor.....	51
Del II: Praktiska frågor.....	54
De allmänna frågor som socialdemokratin står inför.....	54
Rysslands speciella kännetecken och de ryska socialdemokraternas uppgifter.....	57
Del III: Opportunism uppklädd till ortodoxi.....	77
Hur går vi framåt?.....	85
Kapitel 3 G V Plechanov: Ortodoxt pedanteri.....	89
"Ortodoxt' pedanteri".....	91
Kapitel 4 Karl Kautsky: I vilken mån är <i>Kommunistiska Manifestet</i> föråldrat?.....	109
"I vilken mån är <i>Kommunistiska Manifestet</i> föråldrat?".....	110
Kapitel 5 Karl Kautsky: Revolutionära frågor.....	119
"Revolutionära frågor".....	124
I. Synpunkter på konsekvenserna av en proletär regim.....	124
II. Revolutionära centra.....	131
III. Den politiska massstrejken.....	141
1. Det väpnade upproret.....	141
2. Olika sorters strejker.....	142
3. Organiseringens makt.....	145
4. Den politiska strejkens förutsättningar.....	148
5. Behovet att diskutera den politiska strejken.....	153
Kapitel 6 Parvus: Vad uppnåddes den nionde januari?.....	155
"Vad uppnåddes den nionde januari".....	160
Kapitel 7 Leo Trotskij: Fram till nionde januari.....	168

Kriget och den liberala oppositionen.....	168
Vad kräver zemstij?.....	173
1. Rösträtt.....	173
2. Tsarens envælde eller folkets absoluta makt?.....	175
3. Vems konstituerande församling?.....	177
”Demokratin”.....	179
Demokrati och revolution.....	183
Proletariatet och revolutionen.....	194
Kapitel 8 Leo Trotskij: Efter upproret i Petersburg: vad härnäst?.....	200
”Efter upproret i Petersburg: vad härnäst?”.....	202
Efterskrift.....	210
Kapitel 9 Rosa Luxemburg: Revolutionen i Ryssland.....	212
”Revolutionen i Ryssland”.....	213
Kapitel 10 Rosa Luxemburg: ”Efter första akten”.....	219
Kapitel 12 Leo Trotskij: Inledning till <i>Ferdinand Lassalles ’Tal till juryn’</i>	223
”Inledning till Ferdinand Lassalles ’Tal till juryn’”.....	225
I.....	225
II.....	234
III.....	240
Kapitel 13 Leo Trotskij: Socialdemokratin och revolutionen.....	246
”Socialdemokratin och revolutionen”.....	247
Kapitel 14 Franz Mehring: ”Den permanenta revolutionen”.....	251
”Den permanenta revolutionen”.....	252
Kapitel 15 David Rjazanov: Stundande frågor för vår rörelse.....	255
”Stundande frågor för vår rörelse”.....	256
Kapitel 16 Parvus: Våra uppgifter.....	264
”Våra uppgifter”.....	268
Kapitel 17 Leo Trotskij: Förord till Karl Marx, <i>Parizjskaja Kommuna</i>	274
Trettiofem år, 1871–1906.....	276
I. Staten och kampen om makten.....	276
2. Republiken och proletariatets diktatur.....	278
3. Ekonomisk utveckling och proletariatets diktatur.....	279
4. Revolutionen, borgarklassen och proletariatet.....	281
5. Proletariatet och bönderna.....	283
6. Proletariatets diktatur – metoder och mål.....	286
Kapitel 18 Rosa Luxemburg: Den ryska revolutionen.....	288
”Den ryska revolutionen”.....	288
Kapitel 19 Karl Kautsky: Gamla revolutioner och en ny.....	292
Kapitel 20 Karl Kautsky: Den franska revolutionens <i>sansculottes</i>	296
Kapitel 21 Rosa Luxemburg: Bourgeoisens och proletariatets roll i den ryska revolutionen.....	300
”Bourgeoisens och proletariatets roll i den ryska revolutionen”.....	303
Avslutande anmärkningar.....	310
Kapitel 22 Karl Kautsky: Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter.....	314
Leo Trotskij: Inledning till antologin <i>Till partiets försvar</i>	316
Leo Trotskij: Kautsky om den ryska revolutionen.....	316
V I Lenin: Förord till den ryska översättningen av Kautskys ”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”.....	321
”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”.....	325

1. Jordbruksfrågan och liberalerna.....	325
2. Bristen på kapital i Ryssland.....	327
3. Lösningen på jordbruksfrågan.....	330
4. Liberalismen och socialdemokratin.....	333
5. Proletariatet och dess allierade under revolutionen.....	335
Kapitel 23 Karl Kautsky: "Den amerikanska arbetaren".....	338
Anatolij Lunatjarskij: Förord till K. Kautsky, Den ryska och den amerikanska arbetaren.....	343
"Den amerikanska arbetaren".....	345
I. Två modeller för Tysklands utveckling.....	345
II. Den ryska kapitalismen.....	346
III. Inhemskt och utländskt kapital.....	348
IV. Den engelska kapitalismen.....	350
V. Kapitalismen i Förenta staterna.....	353
VI. De nationella skillnaderna mellan amerikanska arbetare.....	355
VI. Bristen på revolutionär romantik i Amerika.....	357
VII. Sombart om de amerikanska arbetarna.....	360
VIII. Utarmningen av den amerikanska arbetarklassen.....	364
IX. Kapitalets uppgång.....	367
X. Fackföreningarna och socialismen.....	368

Redaktionell kommentar

Föreliggande verk är en översättning av *Witnesses to Permanent Revolution: A Documentary Record*, Chicago: Haymarket Books, 2011. Översättning från engelska, Göran Källqvist, utom de delar som funnits översatta tidigare.

Inledning

Det finns en, måhända tvivelaktig, historia som säger att Zhou Enlai (premiärminister i Kina mellan 1949 och 1976) en gång ombads kommentera den franska revolutionens långsiktiga effekter. Han sägs ha svarat att ”det är för tidigt att uttala sig om det”. De som från och med 1903 diskuterade möjligheten av en revolution i Ryssland delade förvisso samma övertygelse, ty de gjorde ständiga hänvisningar till den franska revolutionen 1789, bedömde ofta sina egna framtidsutsikter i jämförelse med den och anammade mycket av dess politiska språkbruk, inklusive begreppet permanent revolution, eller ”révolution en permanence”.

Den 17 juli 1789 utropade sig representanter för Frankrikes tredje stånd till Nationalförsamling, eftersom de utgjorde landets överväldigande majoritet. Kung Ludvig den fjortonde gav order om att salen i Estates-General skulle ockuperas av soldater, så folkets representanter tvingades ha sitt möte på tennisbanan på Rue du Vieux Versailles, där de antog följande kungörelse:

I betraktande av att Nationalförsamlingen har uppmanats att upprätta rikets konstitution, återupprätta den samhällsliga ordningen och upprätthålla monarkins verkliga principer; att ingenting kan hindra den från att fortsätta sina överläggningar på vilken plats som helst dit den tvingas installera sig; och slutligen att den existerar varhelst dess medlemmar är församlade; så förkunnar den att samtliga medlemmar i denna församling omedelbart svär en högtidlig ed att aldrig splittras och återsamlas varhelst omständigheterna så kräver, tills dess rikets konstitution har upprättats och befast på stabil grund; och att när denna ed har svurits alla medlemmar och var och en enskilt bekräftar sitt orubbliga löfte mot denna signatur.¹

Eden på tennisplanen förnekade kungen rätt att upplösa Nationalförsamlingen och utgjorde föregångare till nationalförsamlingarna i Berlin och Frankfurt 1848. Sedan en reaktionär regering den 21 september 1848 hade bildats i Preussen på order från kungen, citerade *Neue Rheinische Zeitung*, där Karl Marx var redaktör, ett brev från en deputerade som konstaterade:

Vi har just fått höra bortom allt tvivel att det har bildats en helt igenom *kontrarevolutionär regering* ... Vid morgondagens session kommer samma regering att läsa upp ett budskap från kungen där han kommer att utlova *framtidsutsikter att församlingen kommer att upplösas*. Resultatet av det är en *permanensförklaring* som troligen kommer att leda till en ny och mycket blodig *revolution*. Nationalförsamlingens alla partier överlägger ständigt i sina vanliga lokaler.²

Ett halvsekel senare uppträdde samma uttryck på nytt i Franz Mehrings inledning till sin antologi med skrifter av Marx och Engels från *Neue Rheinische Zeitung*. Trots att det preussiska gardet efter våldsamma gatustrider den 18 mars hade besegrats av proletariatet i Berlin, beskrev Mehring hur förparlamentet i Frankfurt ”ryggade inför sin egen styrka och försummade att förklara sig permanent [*sich für permanent zu erklären*] eller inrätta en väpnad styrka för att försvara sig själv.”³ Denna syftning har ett språkligt samband med den teori om den permanenta revolutionen som Marx och Engels utvecklade, men klassinnehållet är ett helt annat: i fallet Preussen 1848 handlade det om den permanenta borgerligt-demokratiska revolutionen, medan ”den permanenta revolutionen” för Marx och Engels innebar att gå utöver den borgerliga demokratin till den proletära socialistiska revolutionen.

1 *Gazette Nationale, ou Le Moniteur universel*, engelsk översättning av Laura Mason, i Laura Mason och Tracey Rizzo, red, *The French Revolution: A Document Collection*, New York: Houghton Mifflin, 1999, s 60-61.

2 Marx/Engels, ”A Decree of Eichmann’s”, *Neue Rheinische Zeitung*, nr 147, 19 november 1848, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 6, London: Lawrence & Wishart, s 448.

3 Franz Mehring, red, *Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels, 1841 bis 1850*, bd III: *Von Mai 1848 bis Oktober 1850*, Stuttgart, J H W Dietz Nachf, 1902, s 6.

Permanent revolution i Marx' och Engels' tidiga skrifter

Marx och Engels hänvisade till den permanenta revolutionen tre gånger innan de skrev sin ”Centralledningens hänvändelse till förbundet i mars 1850”, och anspelade vid varje tillfälle på den franska revolutionens terroristiska period 1793. Det första exemplet fanns i Marx uppsats *Om Judefrågan* från 1843:

Men det står klart: i tider, då den politiska staten våldsamt bryter fram ur det borgerliga samhället och då den mänskliga självbefrielsen under den politiska självbefrielsens täckmantel har att nå sin fullkomning, så kan och måste staten gå så långt som till att ödelägga, till att *förinta religionen*, men bara på samma sätt som den förfar för att avskaffa privategendomen, genom förtryck, genom konfiskation, genom progressiva skatter, eller för att beröva någon livet, genom *giljotinen*... [D]etta förmår den bara genom att bekämpa sina egna livsbetingelser på *våldsamt* sätt, bara genom att förklara att revolutionen är *permanent*...⁴

Den andra hänvisningen kom 1845 i *Den heliga familjen*, en polemik som Marx och Engels riktade mot sina kollegor vänsterhegelianerna ”Bruno Bauer och hans sällskap”:

Napoleon utgjorde den *revolutionära terrorns* sista strid mot det *borgerliga samhälle* som förkunnats av samma revolution, och mot dess politik. Napoleon skönjde naturligtvis redan den *moderna statens* innersta väsen. Han insåg att den grundar sig på det borgerliga samhällets obehindrade utveckling, på de privata intressenas fria rörelse, etc. Han bestämde sig för att erkänna och skydda denna grund... Han *fulländade terrorn* genom att *ersätta permanent revolution* med *permanent krig*.⁵

En tredje syftning på den permanenta revolutionen, återigen angående den franska revolutionens terroristiska period, fanns i en artikel om ”Kampen i Ungern” som Engels skrev åt *Neue Rheinische Zeitung* en månad innan publiceringen av *Kommunistiska Manifestet*:

... massuppror, vapentillverkning i nationell skala, sedelutgivning, processen görs kort med alla som hindrar den revolutionära rörelsen, permanent revolution – kort sagt alla de främsta dragen hos det ärorika året 1793 återfinns återigen i Ungern som Kossuth har beväpnat, organiserat och fyllt med entusiasm.⁶

När Karl Kautsky senare skrev sin *Klassmotsättningarna 1789*, som först publicerades i *Die Neue Zeit* som en rad artiklar för att fira franska revolutionens hundraårsminne, så hämtade han uppenbarligen stoff från dessa källor (mest sannolikt från Marx *Om Judefrågan*) för att beskriva åren 1793-1794 i Paris, den period då sansculotterna hade överhögheten, som en period av ”*permanent revolution* [Revolution in Permanenze]”.⁷

Kommunistiska förbundet och revolutionen 1848-1849

Kommunistiska förbundet – den första internationella proletära organisationen – hade sitt ursprung i De rättfärdigas förbund [*Bund der Gerechten*], en utopiskt kommunistisk grupp som bildats 1836

4 Marx, *Judefrågan*, på marxists.org.

5 Marx/Engels, *The Holy Family*, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 4, s 123.

6 Engels, ”The Magyar Struggle”, *Neue Rheinische Zeitung*, nr 194, 13 januari 1849, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 4, s 227-228.

7 Kautsky, *Die Klassegegensätze von 1789: Zum hundertjährigen Gedenktage der grossen Revolution*, Stuttgart: Dietz, 1889. Ursprungligen publicerade i *Die Neue Zeit*, 1889, 7: 1-9, 49-56, 97-108, 145-157. De hithörande styckena ur boken återgavs under titeln ”Die Sansculotten det französischen Revolution” i en festskrift med titeln *1649-1789-1905*, Berlin: Buchhandlung Vorwärts, 1905, s 11-12.

och var anhängare till Gracchus Babeufs idéer. Babeuf hade avrättats 1796 för att ha konspirerat för att provocera fram ett uppror av underklassen med målet att ersätta det borgerliga Direktoratet med en revolutionär diktatur som skulle leda till ”ren demokrati” och ”jämlig kommunism”. De rättfärdigas förbund höll sin första konferens i London i juni 1847, då Engels övertygade medlemmarna att ersätta valspråket ”Alla människor är bröder” med Marx’ paroll ”Arbetare i alla länder, förenas!”

Vid samma konferens bytte organisationen namn till Kommunisternas förbund [*Bund der Kommunisten*]. Marx och Engels utarbetade nya stadgar som antogs av den andra kongressen, som också hölls i London i december 1847. Punkt 1 lyder: ”Förbundets mål är bourgeoisiens störtande, proletariatets herravälde, upphävandet av det gamla på klassmotsatser beroende borgerliga samhället och grundandet av ett nytt samhälle utan klasser och utan privategendom.”⁸ Marx och Engels fick i uppdrag att utarbeta organisationens program, som blev *Kommunistiska Manifestet*.⁹

Den politik som Marx och Engels följde under den revolutionära vågen 1848-1849 bestod mycket mer än av att upprätta nya sektioner av Kommunistiska förbundet i Tyskland. I sin artikel ”Marx och ’*Neue Rheinische Zeitung*’ (1848-1849)” påpekade Engels senare att ”i början [uppträdde] det tyska proletariatet på den politiska arenan som ett utomordentligt demokratiskt parti” så:

... vår målsättning med *Neue Rheinische Zeitung* [blev] fastslagen genom händelsernas gång. Det kunde bara bli demokratin... Om vi inte ville ta upp rörelsen... så fanns det inget annat kvar för oss att göra än att predika kommunism i ett litet provinsialt blad och att bilda en liten sekt istället för ett stort aktionsparti. Men vi var redan förlorade för rollen som den ropande i öknen; vi hade studerat utopisterna alldeles för noga för det...¹⁰

Marx och Engels tackade nej till rollen som sekteristiska agitatorer och anslöt sig till demokratiska kretsar i Köln och tog så småningom kontroll över deras tidning, *Neue Rheinische Zeitung*, som kom ut från 1 juni 1848 till 19 maj 1849. De följde den taktik som *Manifestet* föreskrivit för kommunister i Tyskland: ”det kommunistiska partiet [kämpar] tillsammans med bourgeoisien så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten”, men ”det försummar inte för ett ögonblick att bland arbetarna utveckla ett så klart medvetande som möjligt om den fientliga motsättningen mellan bourgeoisie och proletariat”, så att ”kampen mot bourgeoisien själv kan börja, efter de reaktionära klassernas störtande i Tyskland.” Marx och Engels trodde att den borgerliga revolutionen i Tyskland, som skulle äga rum under ett mycket mer utvecklat skede i samhällsutvecklingen ”och med ett långt mer utvecklat proletariat än England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet”, bara skulle ”vara det omedelbara förspelet till en proletär revolution.”¹¹

Marx och Engels förväntade sig till en början att den tyska borgarklassen skulle leda de folkliga upproren mot feodalism och absolutism utefter samma linjer som den franska revolutionen,¹² och talade om *Neue Rheinische Zeitung* som ”Demokratins organ”, trots att den demokratiska borgar-

8 Marx/Engels, *Ur »Kommunisternas Förbunds Stadgar»*, på marxists.org, s 1.

9 Marx/Engels, *Kommunistiska Manifestet*, på marxistarkiv.se [nyöversättning från 1994].

10 Engels, *Marx och "Neue Rheinische Zeitung" (1848-1849)*, på marxists.org.

11 Marx/Engels, *Kommunistiska Manifestet*, s 22.

12 ”När februarirevolutionen utbröt, var vi alla, beträffande våra föreställningar om revolutionära rörelsers betingelser och förlopp, fångna i de tidigare historiska erfarenheterna, framförallt från Frankrike. Det var ju den franska revolutionen, som hade dominerat hela Europas historia sedan 1789, och därifrån hade också nu signalen till den allmänna omvälvningen utgått. Det var alltså både självklart och oundvikligt, att våra föreställningar om arten och förloppet av den i Paris i februari 1848 proklamerade ’sociala’ revolutionen, proletariatets revolution, var starkt färgade av intrycken och minnesbilderna från 1789 till 1830.” (Engels, ”*Inledning*” till Marx’ *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, på marxists.org.)

klassen snart upphörde att ge den ekonomiskt stöd. Men massakern på proletariatet i Paris efter upproret i juni 1848 och den tyska borgarklassens kapitulation inför monarkin och adeln av rädsla för arbetarklassen, övertygade dem snart om att det inte gick att sätta några förhoppningar ens till de mest extrema borgerliga grupperna. I december 1848 skrev Marx:

Den tyska borgarklassen utvecklades så långsamt, försagt och sakta, att den i det ögonblick den hotfullt ställdes inför feodalism och absolutism ... satte sig upp mot proletariatet och alla delar av medelklassen, vars intressen och tankar var knutna till proletariatets ... När den preussiska borgarklassen gick mot monarkin och aristokratin var den, till skillnad från den franska borgarklassen 1789, ... inte en klass som talade för hela det moderna samhället ... Redan från början lutade den åt att förråda folket och kompromissa med det gamla samhällets krönte företrädare, ty den tillhörde redan själv det gamla samhället. Den främjade inte ett nytt samhälles intressen mot ett gammalt, utan representerade uppsnyggade intressen i ett föråldrat samhälle.¹³

I februari 1849 bytte Marx och Engels taktik.¹⁴ Tillsammans med Joseph Moll och Karl Schapper riktade de in sina ansträngningar på Arbetarförbundet i Köln, som också hade en representant i Demokratiska samfundens distriktskommitté. I april 1849 ledde de ökande motsättningarna mellan arbetare och demokrater till att den sistnämnda organisationen splittrades: Arbetarförbundet drog tillbaka sin representant och Marx och hans anhängare avgick ur kommittén. Den 14 april 1849 skrev Marx:

Vi anser att de Demokratiska samfundens nuvarande organisation omfattar alltför många brokiga element för att det ska finnas några möjligheter att gynna saken. Vi är av uppfattningen ... att det är att föredra en närmare enhet med Arbetarförbunden eftersom de består av enhetliga element, och därför drar vi oss idag tillbaka från Demokratiska samfundens distriktskommitté i Rhenområdet.¹⁵

Man utfärdade därefter en uppmaning att sammankalla en Allmän arbetarkongress i Leipzig, som på grund av det ökande regeringsförtrycket emellertid aldrig kom till stånd.

Kommunistiska förbundets nya taktik innebar också avsevärda förändringar av *Neue Rheinische Zeitungs* redaktionella politik. De berömda artiklarna om *Lönearbete och Kapital*, som på ett systematiskt sätt utvecklade Marx' förståelse för hur "mervärde" utvanns genom att exploatera lönearbetet, publicerades i april 1849. Men den taktiska svängningen åt vänster kom för sent, och den 18 maj 1849 stoppade den preussiska regeringen utgivningen av *Neue Rheinische Zeitung*. När Engels 1885 tittade tillbaka på de efterföljande händelserna, förkunnade han att i och med krossandet av proletariatet den 13 juni 1849 i Paris, nederlaget för maj-upproren i Tyskland och undertryckandet av den ungerska revolutionen av ryssarna, kom en storartad period av 1848 års revolution till ända.¹⁶ Den följande vågen av förtryck ledde till att de flesta av arbetarrörelsens ledare antingen fängslades eller landsförvisades.

Engels om "Kampanjen för den tyska kejsarliga konstitutionen"

I början av 1850 återsamlades huvuddelen av Kommunistiska förbundets gamla medlemmar i London, där Marx och Engels återupptog utgivningen av *Neue Rheinische Zeitung* som en tidskrift

- 13 Marx, "The Bourgeoisie and the Counter-Revolution", *Neue Rheinische Zeitung*, nr 169, Köln 11 december 1848, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, s 163.
- 14 David Rjazanov, *Karl Marx and Frederick Engels: An Introduction to Their Lives and Work*, New York: International Publishers, 1937.
- 15 Anneke, Schapper, Marx, Becker och Wolf, "Statement", *Neue Rheinische Zeitung*, nr 273, 15 april 1849, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 9, s 326.
- 16 Engels, "Till kommunistiska förbundets historia", på marxists.org.

[*Politisch-ökonomische Revue*] istället för dagstidning. Sex nummer kom ut mellan januari och november 1850, inklusive Engels' ”Kampanjen för den tyska kejsarliga konstitutionen [*Die deutsche Reichsverfassungskampagne*]”. Engels relaterade hur Nationalförsamlingen i Frankfurt hade samlats i maj 1848, och hur den i april följande år hade arbetat fram ett konstitutionsförslag som innefattade medborgerliga rättigheter och nationella institutioner inom ramen för en konstitutionell monarki under ledning av familjen Hohenzollern. Men den preussiska kungen, Fredrik Wilhelm IV, vägrade acceptera kronan ”från rännstenen”, och majoriteten av de större tyska staterna vägrade att godkänna konstitutionen. Men trots sina begränsningar utgjorde konstitutionen revolutionens enda framsteg och många kämpar försvarade den. Engels deltog själv i upproret i Elberfeld och kämpade mot preussarna (i juni och juni 1849) som August Willichs adjutant. Han beskrev Willichs frivilligkårers kamp i den sista delen av sitt verk, ”Att dö för republiken!”. I samma del sammanfattade han också den permanenta revolutionens logik. Ur politisk synvinkel, skrev han, ”var kampanjen för den kejsarliga konstitutionen ända från början ett misslyckande” på grund av liberalernas och demokraternas kompromissande roll. Han drog slutsatsen att nästa revolution skulle vara tvungen att överföra makten direkt till proletariatet:

Ända sedan nederlaget i juni 1848 har frågan för den europeiska kontinentens civiliserade del lydit så här: antingen det revolutionära proletariatets styre ... eller ett fortsatt styre för de klasser som härskade före februari. Det är inte längre möjligt med en medelväg. Speciellt i Tyskland har borgarklassen visat sig oförmögen att härska. Den kunde bara upprätthålla sin makt över folket genom att ännu en gång ge upp den till aristokratin och byråkratin. I den kejsarliga konstitutionen försökte småbourgeoisien ... med ett omöjligt arrangemang med syftet att skjuta upp den avgörande striden. Försöket var dömt att misslyckas: de som menade allvar med rörelsen menade inte allvar med den kejsarliga konstitutionen, och de som menade allvar med den kejsarliga konstitutionen menade inte allvar med rörelsen.

Det innebär inte ... att kampanjens konsekvenser blev särskilt mycket mindre för den kejsarliga konstitutionen. Framförallt förenklade kampanjen situationen. Den avbröt en oändlig rad försök till försoning. Nu när den har förlorat ... kan revolutionen inte längre avslutas i Tyskland på annat sätt än med hjälp av proletariatets totala styre.

[Kampanjen för] den kejsarliga konstitutionen ... bidrog på ett betydande sätt till att utveckla klassmotsättningarna i de tyska provinser där de ännu inte hade utvecklats så klart ... Arbetarna och bönderna lider lika mycket som småbourgeoisien under den nuvarande sabeldiktaturen och gick inte genom erfarenheterna under det senaste upproret förgäves; ... utöver att ha sina fallna och mördade bröder att hämnas, kommer [de] under nästa uppror att se till att det är *de* och inte småbourgeoisien som håller i tyglarna.¹⁷

”Centralledningens hänvändelse till förbundet” (mars 1850)

I mars 1850 utfärdade Kommunistiska förbundets centralledning i London ett sorts andra manifest – ett manifest om *permanent revolution* – som skulle komma att spela en central roll i alla debatter om klasskaraktären på och de politiska allianserna under den ryska revolutionen 1903-1907.

”Centralledningens hänvändelse till förbundet” [*Ansprache der Zentralbehörde an den Bund der Kommunisten vom März 1850*] började med övertygelsen att en ny revolution närmade sig snabbt. Som en avspiegling av sina egna bittra erfarenheter med till och med de mest lovande demokratiska kretsarna i Tyskland varnade Marx och Engels nu arbetarna för att låta sig luras av de småborgerliga demokraternas försonliga tal eller låta sig förnedras till rollen av den borgerliga demokratins medlöpare. ”Det revolutionära arbetarpartiets förhållande till den småborgerliga demokratin är detta: Det gör gemensam sak med denna gentemot den fraktion, vars störtande arbetarpartiet eftersträvar;

¹⁷ Engels, ”The Campaign for the German Imperial Constitution”, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 10, s 238.

det uppträder emot den i allt, där den försöker att befästa en egen position.”¹⁸ Efter störtandet av den feodalt-absolutistiska reaktionen förväntades småbourgeoisien utnyttja revolutionens framgång för att reformera kapitalismen, men proletariatet måste fortsätta att driva händelseutvecklingen framåt. Arbetarnas uppgift var

att göra revolutionen permanent ända tills alla mer eller mindre besuttna klasser har trängts undan från makten, tills proletariatet har erövrat statsmakten och sammanslutningen av proletärer inte bara i ett land utan i alla världens härskande länder har framskridit så långt, att proletärerernas konkurrens i dessa länder har upphört och åtminstone de avgörande produktivkrafterna har koncentrerats i proletärerernas händer. *För oss är det inte fråga om en förändring av privategendomen utan om dess förintande, inte om ett överslätande av klassmotsättningarna utan om ett upphävande av klasserna, inte om förbättring av det bestående samhället utan om grundandet av ett nytt.*¹⁹

”Hänvändelsen” övergav bestämt det ”extremt demokratiska partiets” tidigare roll och uppmanade arbetarna att koncentrera sig på sitt eget parti mot de demokratiska organisationerna och utnyttja alla medel för att radikaliserat revolutionen.

Arbetarna måste framför allt under konflikten och efter kampen i möjligaste mån motverka de borgerliga strävandena till avspänning och tvinga demokraterna att sätta sina nuvarande terroristiska fraser i verket. De måste arbeta för att den omedelbara revolutionära upphetsningen inte omedelbart efter segern åter undertryckes. De måste tvärtom så länge som möjligt söka hålla den vid makt. Långt ifrån att motsätta sig de så kallade excesserna, exemplen på folkets hämnd på förhatliga individer eller offentliga byggnader, till vilka enbart förhatliga minnen knyter sig, måste man inte bara finna sig i sådana exempel utan själv ta ledningen av dem i sin hand. Under och efter kampen måste arbetarna vid sidan av de borgerliga demokraternas krav vid varje tillfälle uppställa sina egna fordringar.²⁰

Om demokraterna krävde tio timmars arbetsdag måste arbetarpartiet kräva åttatimmarsdag. Om demokraterna krävde expropriering av storgodsens med kompensation måste arbetarna bestämt kräva konfiskering utan kompensation. ”Bestämda, terroristiska åtgärder” måste ända från början vidtas för att kväsa all organiserad reaktion, och varenda liten del erövrade territorium måste hjälpa till med ytterligare erövringar tills varje spår av klassmotsättningar har utrotats för alltid. Som Marx skrev till Engels den 13 juli 1851 var ”Hänvändelsen” från mars 1850 till Kommunistiska förbundet ”*au fond* [i sista hand] inget mindre än en plan för ett fälttåg mot demokratin”.²¹

Marxism, blanquism och revolutionär reträtt

Samma månad som ”Hänvändelsen” kom ut, publicerade Marx också del 3 av *Klasstriderna i Frankrike 1848-50* i *Neue Rheinische Zeitung*. Här konstaterade han, att medan småbourgeoisien kunde identifiera sig med den utopiska socialismen – avvisa klasskampen och drömma om fredliga förändringar med hjälp av statliga lån, progressiv beskattning, begränsning av arvsrätt, statligt ansvar för stora byggprojekt och andra sådana åtgärder för att minska kapitalets koncentration, så

samlar [*proletariatet*] sig allt mer omkring den revolutionära socialismen, kring *kommunismen*, för vilken bourgeoisien har upfunnit namnet *Blanqui*. Denna socialism *förklarar att revolutionen är permanent*, att proletariatets *klassdiktatur* är ett nödvändigt genomgångsstadium för

18 Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

19 *Ibid*, vår kursivering.

20 *Ibid*.

21 Marx till Engels, 13 juli 1851, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 38, s 384.

*klasskillnadernas fullständiga avskaffande ...*²²

En månad senare, i mitten av april 1850, deltog Marx och Engels vid skapandet av det kortlivade Revolutionära kommunisters världsförbund [*Société universelle des communistes révolutionnaires*, *Weltgesellschaft der revolutionären Kommunisten*]. Punkt 1 i dess Principdeklaration slog fast: ”Förbundets mål är att störta alla privilegierade klasser och underkasta dessa klasser proletariatets diktatur genom att vidmakthålla den permanenta revolutionen tills dess kommunismen förverkligats, det mänskliga samhällets sista organisationsform.”²³ Överenskommelsen att bilda den nya organisationen skrevs under av två flyktingar i London å blanquisternas vägnar, av August Willich, Marx och Engels för de tyska kommunisterna, och av George Julian Harney, redaktör för *The Northern Star*, den chartistiska rörelsens centrala organ, å de engelska kommunisternas vägnar. 1928 jämförde David Rjazanov, den respekterade marxistiska vetenskapsman som ledde Marx-Engels-institutet i Moskva, denna överenskommelse med del 1 i Kommunistiska förbundets stadgar och konstaterade avgörande skillnader:

”Proletariatets herravälde” ersätts av ”proletariatets diktatur”, medan revolutionen blir en ”permanent revolution” (”la révolution en permanence”). Den första förändringen kan betraktas som redaktionell, även om den var följden av erfarenheterna från revolutionen 1848 (speciellt händelserna i Paris mellan 24 februari och junidagarna), men den andra utgjorde ett tillägg som man beslutade om efter 1848-1849, även om uttrycket fanns i Marx’ tidiga arbeten om lärdomarna från den stora franska revolutionen, i synnerhet de lärdomar som jakobinerna stod för, som stödde ”la révolution en permanence”.²⁴

I juni 1850 utfärdade Kommunistiska förbundets centralledning en andra cirkulärskrivelse som rapporterade om läget för organisationen i Belgien, Tyskland, Schweiz, Frankrike och England. Den intygade på nytt att gruppens mål var ”den revolutionära organisationen av arbetarpartiet”, som ”icke [får] underordna sig något annat parti.” Men i slutet av 1850 övertygade Marx’ studier av den ekonomiska konjunkturen honom om att den industriella krisen 1847, som hade berett vägen för revolutionen 1848, hade upphört och att en ny period av industriell blomstring hade inletts. Han drog slutsatsen att den revolutionära vågen höll på att dra sig tillbaka och inte skulle återvända förrän en ny ekonomisk kris skapade mer gynnsamma förhållanden. I den sista delen av *Klasstriderna i Frankrike*, som gavs ut i *Neue Rheinische Zeitung* sista nummer (nr 5-6) i slutet av november 1850 skrev han:

Under detta allmänna välstånd, i vilket det borgerliga samhällets produktivkrafter utvecklar sig så yppigt, som det överhuvudtaget är möjligt inom de borgerliga förhållandena, kan det inte vara tal om någon verklig revolution. En sådan revolution är bara möjlig i perioder, när *båda dessa faktorer*: de moderna produktivkrafterna och de borgerliga produktionsformerna står i strid med varandra ... *En ny revolution är möjlig bara som följd av en ny kris. Men den är också lika*

22 Marx, *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, på marxists.org. Här kan vi notera att även om Rosa Luxemburg under den ryska revolutionen 1905 gick mot Lenins organisatoriska metoder, så skulle hon ändå försvara bolsjevikerna mot Plechanovs anklagelse för blanquism – kanske därför att hon under debatten om revisionismen själv hade anklagats för blanquism av Georg von Vollmar. Se Rosa Luxemburg, ”Blanquismus und Sozialdemokratie”, i *Internationalismus und Klassenkampf: Die polnischen Schriften*, red Jürgen Hentze, Neuwied: Luchterhand.

23 ”Le but de l’association est la déchéance de toutes les classes privilégiées, de soumettre ces classes à la dictature des prolétaires en maintenant la révolution en permanence jusqu’à la réalisation du communisme, qui doit être la dernière forme constitution de la famille humaine.” Marx/Engels, *Marx-Engels Gesamtausgabe (MEGA)*, Erste Abteilung; Band 10, Berlin: Dietz 1977, s 568-569 och 1080-1081.

24 David Rjazanov, ”Zur frage des Verhältniss von Marx zu Blanqui”, *Unter dem Banner der Marxismus*, nr 2 1928, s 141-142. För en ofullständig engelsk version se Rjazanov, ”The Relations of Marx with Blanqui”, *Labour Monthly*, augusti 1928, s 1-2, 4-5. Revolutionära kommunisters världsförbund överlevde inte en splittring i Kommunistiska förbundet i slutet av 1850, efter vilken Marx och Engels upphävd överenskommelsen.

säker som denna.²⁵

Marx' motståndare i Kommunistiska förbundet ville prompt tvinga fram ett nytt revolutionärt uppror i Tyskland, som de påstod inte krävde något annat än pengar och "ett antal djärva personer".²⁶ I debattens hetta krävde Marx att få föra till protokollet ytterligare en viktig kommentar, som vidhöll den permanenta revolutionens anda men utifrån de förändrade omständigheterna föreslog en helt annan tidtabell:

Minoritetens uppfattning är dogmatisk istället för kritisk, idealistisk istället för materialistisk. De ser inte de verkliga omständigheterna utan en *ren viljeansträngning* som revolutionens drivkraft. Medan vi säger till arbetarna: "Ni måste gå igenom 15, 20, 50 år av inbördeskrig och nationell kamp för att inte bara få till stånd en förändring av samhället utan också för att ändra er själva och förbereda er för att utöva den politiska makten", så säger ni tvärtom: "Antingen griper vi makten med en gång, eller så kan vi lägga gärna gå och lägga oss." Medan vi vinnlägger oss om att visa speciellt de tyska arbetarna hur utvecklats det tyska proletariatet är, så vädjar ni till de tyska hantverkarnas patriotiska känslor och klassfördomar och smickrar dem å det allra grövsta, och det är naturligtvis en populärare metod. Precis som demokraterna har givit ordet "folk" en aura av okränkbarhet så har ni gjort samma sak med ordet "proletariat". Liksom demokraterna ersätter ni den revolutionära utvecklingen med slagordet revolution...²⁷

Kort därefter greps de återstående kommunisterna i Tyskland, en del dömdes till långa fängelsestraff, och i november 1852 upplöste Kommunistiska förbundet officiellt. Även om Marx inte återkom till ämnet permanent revolution efter 1851 så bör vi nämna hans brev till Engels den 16 april 1856, som inte publicerades förrän 1913. Där förklarade han att "[i] Tyskland blir hela programmet beroende av vilka möjligheter man har att understödja proletärerens revolution genom ett bondekrig i någon sorts modern upplaga". Med en sådan kombination av klasskrafter i städerna och på landsbygden trodde Marx att "hela saken [kommer] att gå alldeles utmärkt".²⁸ Lenin skulle senare citera detta stycke som en riktig beskrivning av klassdynamiken hos den bolsjevikiska revolutionen i oktober 1917.²⁹

Genom att delta i Kommunistiska förbundets aktiviteter mellan 1847 och 1852 lämnade Marx och Engels efter sig en rad taktiker och begrepp som så småningom skulle ge stöd åt både mensjevikernas och bolsjevikernas motsatta åsikter. Vilken var den "officiella" Marx: förespråkaren för "extrem" demokrati som skulle kämpa tillsammans med "bourgeoisien så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten", den stridbara revolutionären som skrev uppmaningen till permanent revolution i "Centralledningens hänvändelse till förbundet", eller den nyktre ekonomiska forskaren som tillbakavisade en "ren viljeansträngning" och förutsåg "15, 20, 50 år av inbördeskrig och nationell kamp" innan arbetarna skulle vara förberedda "för att utöva den politiska makten"?

Engels om faran för en demokratisk kontrarevolution (1884-1885)

Kort efter Marx' död återvände Engels i mars 1884 till teorin om den permanenta revolutionen och verkade skingra denna förvirring. I *Sozialdemokrat* publicerade han en artikel om "Marx och 'Neue

25 Marx, *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, på marxists.org.

26 Rjazanov, *Karl Marx and Frederick Engels: An Introduction to Their Lives and Work*. Se även Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*.

27 Marx, "Revelations Concerning the Communist Trial in Cologne", i Marx/Engels, *Collected Works*, band 11, s 403.

28 Marx, *Marx till Engels, London den 16 april 1856*, på marxists.org.

29 Lenin, "Preface to 'Karl Marx: A Brief Bibliographical Sketch with an Exposition of Marxism (Moscow, 14 May)", i *Collected Works*, band 21, Moskva: Progress Publishers, s 45.

Rheinische Zeitung' 1848-1849", där han förkunnade att han och Marx alltid hade använt tidningen för att avslöja "de olika så kallade Nationella Församlingarnas parlamentariska kretinism (som Marx kallade det)":

När "vänstern" erhöll majoritet upplöste regeringen hela församlingen; den kunde göra så därför att församlingen hade förverkat allt folkets förtroende.

När jag senare läste Bougearts bok om Marat, fann jag att vi på mer än ett sätt omedvetet hade imiterat den stora förebilden, den ursprungliga "Ami du Peuple" (inte den som förfälskades av rojalisterna) och att hela det utbrott av raseri och hela den förfälskning av historien, som genom nästan ett århundrade bara gett en förvrängd bild av Marat, uteslutande beroende på det faktum att Marat obarmhärtigt dragit undan slöjan på den tidens idoler, Lafayette, Bailly och andra, att han avslöjat dem som redan fullfjädrade förrädare av revolutionen; och att han, som vi, inte ville att revolutionen skulle förklaras avslutad, utan varaktigt fortsättande [permanent].³⁰

Vi deklarerade öppet att de som tillhörde den riktning vi representerade kunde inträda i kampen för uppnåendet av våra verkliga partisyften bara när de mest extrema av de officiella partier som fanns i Tyskland tog över statsrodret; till vilka vi då skulle vara i opposition.³¹

Engels förväntade sig att Europa snart skulle skakas om av en ny revolution där de borgerligt demokratiska elementen återigen skulle spela en kontrarevolutionär roll, och han skrev även till August Bebel den 11 december 1884 och förutsåg att den proletära revolutionens utbrott skulle sporra alla reaktionära krafter att förena sig under demokratins fana:

Jag delar inte Din uppfattning om den rena demokratin och dess roll i framtiden. Självfallet måste den spela en vida mer underordnad roll i Tyskland än i länder vilkas industriella utveckling spänner över en större tidrymd. Detta hindrar dock inte att den i revolutionsögonblicket kan få en viss, om ock övergående, betydelse för *borgerligheten*: den förs ibland fram som en sista räddningsplanka för den borgerliga ekonomin och kan till och med mobiliseras som ett försvar för direkt feodala tendenser. Vid sådana tillfällen får den stöd av samtliga reaktionära grupper; alla reaktionära personer börjar plötsligt att uppträda som om de ständigt varit övertygade demokrater.³²

I november 1885, slutligen, tryckte Engels åter Marx studie från 1853, "Avslöjanden rörande rättegången mot kommunister i Köln". Som inledning lade han till en översikt över Kommunistiska förbundets historia, och som efterskrifter tog han med "Hänvändelserna" från Kommunistiska förbundets centralledning från mars och juni 1850. Återigen varnade han för faran för en demokratisk kontrarevolution och konstaterade att den klassiska redogörelsen för teorin om den permanenta revolutionen fortfarande kunde varna arbetarna för den hotande faran:

Cirkuläret som utarbetades av Marx och mig själv, är ännu idag av intresse, därför att den småborgerliga demokratin också nu är det parti vilket säkerligen måste komma till makten i Tyskland som samhällets räddare från de kommunistiska arbetarna med anledning av nästa europeiska omvälvning som snart inträffar (de europeiska revolutionerna 1815, 1830, 1848-52, 1870 har i vårt århundrade inträffat med femton till aderton års mellanrum). Mycket av det som sades där är än idag tillämpligt.³³

30 Den vanliga engelska [och svenska – öa] översättningen av "nicht für abgeschossen, sondern in Permanenz erklärt wissen" är vilseledande eftersom ordet "lasting" [svenska "varaktigt fortsättande"] utelämnar den begreppsmässiga betydelsen av "in Permanenz".

31 Engels, *Marx och "Neue Rheinische Zeitung" (1848-1849)*, på marxists.org. Den bok Engels hänvisade till är Alfred Bougeart, *Marat, l'ami du peuple*, Paris: A Lacroix, Verboeckhoven & cie 1865.

32 Engels, *Engels till A. Bebel, London den 11 december 1884*, på marxists.org.

33 Engels, *Till kommunistiska förbundets historia*, på marxists.org.

Eduard Bernstein och revisionistdebatten

Trots Engels' strävan att stärka arbetarrörelsen ideologiskt ledde den långa reaktionsperioden som följde på krossandet av Pariskommunen 1871 till ett återupplivande av de borgerligt-demokratiska illusionerna i Andra internationalens socialistiska partier. I oktober 1896 bröt en "revisionistdebatt" ut inom den tyska socialdemokratien, utlöst av Eduard Bernstein och hans anhängare. Bernstein var ursprungligen nära vän till Engels men hade kommit under inflytande av Fabiansällskapet när han var landsförvisad i London, och började revidera marxismen längs reformistiska linjer – först i en rad artiklar som publicerades i *Die Neue Zeit*, och senare i sin bok *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter*, som gavs ut 1899.³⁴

Bernstein ägnade andra kapitlet i sin bok åt "Marxismen och den hegelianska dialektiken", där han tillbakavisade både "den hegelianska dialektiska metodens fallgropar" och den med den sammanhörande teorin om den permanenta revolutionen, som han betraktade som en omdömeslös eftergift till "blanquismen" – i betydelsen kupppolitik. Han var övertygad om att teorin om den permanenta revolutionen härrörde ur en blind kärlek till "de hegelianska motsatsernas logik" och gav följande exempel:

"Det kommunistiska manifestet" förklarade 1847, att den borgerliga revolutionen, framför vars omedelbara utbrott Tyskland nu stod, tack vare proletarietets uppnådda utveckling och den framskridna europeiska civilisationen "blott kan vara det omedelbara förspelet till proletarietets revolution." Detta historiska självbedrägeri, som knappast kunde vara större hos förste bäste politiske svärmare, skulle synas obegripligt hos en Marx, vilken redan då allvarligt sysslat med ekonomiska frågor, om man icke däri igenkände produkten av en rest av den hegeliska motsatsdialektiken...³⁵

Bernstein påminde om hur Engels under sin "propagandakampanj 1885 och 1887",³⁶ i den nya upplagan av "*Avslöjanden rörande rättegången mot kommunister i Köln*" hade tagit med de två cirkulärskrivelser som han och Marx hade skrivit i mars och juni 1850 för att förkunna "den permanenta revolutionen". Engels hade tyckt att denna taktik fortfarande "i princip" var giltig, men hans tilltänkta nya revolutionära omvälvning hade ännu inte ägt rum. Bernstein tillskrev Engels' misstag till "den från Hegel ärvda dialektiken", med dess "verkliga övertro på våldets skaparkraft." Hegels inflytande sades vara "det förrådiska momentet i den marxiska fallsnaran" och det grundläggande hindret "för varje följdriktigt betraktande av tingen".³⁷ Framförallt gav Bernstein dialektiken skulden för det faktum att Marx och Engels hade förespråkade revolutionärt våld istället för att inse

34 Eduard Bernstein, *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter*, Lund : Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, 1979.

35 Bernstein, *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter*, på marxistarkiv.se, s 14. [Översättningen något moderniserad – öa.] För en redogörelse för Marx' tillägnande av den hegelianska dialektiken, se Richard B Day, "Inledning" till *Pavel V Maksakovsky: The Capitalist Cycle – An Essay on the Marxist Theory of the Cycle*, Leiden: Brill Academic Publishers.

36 Med Engels' "propagandakampanj 1887" menade Bernstein hans varningar för att reformismen höll på att ta ett hårt grepp om det tyska socialdemokratiska partiet: "den borgerliga och småborgerliga socialismen [är] starkt representerad i Tyskland ännu denna dag. Å ena sidan har vi katedersocialister och filantroper av alla slag, för vilka önskan att förvandla arbetarna till ägare av sina bostäder alltså spelar en stor roll och gentemot vilka mitt arbete således alltså har sitt berättigande. Å andra sidan finner en viss småborgerlig socialism förespråkare inom själva det socialdemokratiska partiet, ända in i riksdagsgruppen. Närmare bestämt yttrar sig denna så, att man visserligen erkänner berättigandet av den moderna socialismens grundläggande åsikter och kravet på att alla produktionsmedel förvandlas till samhällsägande, men förklarar förverkligandet därav vara möjligt först i en avlägsen, praktiskt taget oöverskådlig framtid. I och med detta är man för närvarande hänvisad till blott och bart socialt lappverk och kan alltefter omständigheterna sympatisera med t.o.m. de mest reaktionära strävanden att som det heter 'höja de arbetande klasserna.'" (Engels, *Förord till andra [tyska] upplagan av "I bostadsfrågan"*, på marxists.org.)

37 Bernstein, *op cit*, s 16-17.

att en stadig ekonomisk utveckling både skulle föreskriva behovet av och garantera möjligheten för fredliga sociala reformer: ”Varje gång vi ser den lära, som utgår från ekonomin såsom grundval för den samhällsliga utvecklingen, kapitulera för den teori, som driver våldskulten till sin spets, kommer vi alltid att påträffa en hegelsk sats.”³⁸

Bernstein kopplade samman Hegels inflytande och Marx’ skenbara anknytning till den revolutionära blanquismen,

teorin om den hemliga sammansvärjningen och det politiska upploppet, intet annat än läran om revolutionens inledande genom ett litet, men målmedvetet revolutionsparti, handlande efter förut väl genomtänkta planer.³⁹

Marx’ skrifter till det Kommunistiska förbundet, och i synnerhet hans uppmaning att göra revolutionen ”permanent” sades vara helt genomsyrade av Louis Blanquis och Gracchus Babeufs anda, med följden att

Varje teoretisk insikt i den moderna ekonomins natur, varje kunskap om den ekonomiska utvecklingens ståndpunkt i Tyskland, där utvecklingen stod långt tillbaka för utvecklingen i det dåtida Frankrike ... varje uppfattning av det ekonomiska tillståndet förflyktigas till intet inför ett program, som förste bäste klubbrevolutionär icke kunnat uppställa mera illusoriskt.⁴⁰

En proletär terrorism, tillade Bernstein, skulle oundvikligen få reaktionära och antidemokratiska konsekvenser: ”en politik efter mönster av 1793 års skräckvälde var det mest oförnuftiga och ändamålslösa, man kunde tänka sig”, faktiskt ”ett brott, vilket tusentals arbetare skulle sona med sitt liv, andra tusenden med sin frihet.”⁴¹

På uppmaning av engelska, ryska och polska ledare – i synnerhet Belfort Bax,⁴² Plechanov, Parvus och Rosa Luxemburg – bemötte till sist Karl Kautsky, den tyska socialdemokratins främste teoretiker – Bernsteins utmaning i *Die Neue Zeit*. Kautskys artiklar samlades 1899 under titeln *Bernstein und das sozialdemokratische Programm, Eine Antikritik*,⁴³ och tillsammans med Rosa Luxemburgs berömda broschyr *Sociala reformer eller revolution*⁴⁴ utgjorde de det viktigaste ”ortodoxa” marxistiska svaret på den socialdemokratiska ”revisionismen”.

Kautsky medgav att ”Marx och Engels gjorde ett misstag” när de till en början stödde de tyska demokraterna, men han förnekade alla samband mellan den permanenta revolutionen och den hegelianska dialektiken. Istället påpekade han att Marx och Engels hade lutat sig på de historiska exemplen med de borgerliga revolutionerna i England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet:

38 *Ibid*, s 23.

39 *Ibid*, s 18.

40 *Ibid*, s 19.

41 *Ibid*, s 21.

42 Belfort Bax, ”Our German Fabian Convert; or, Socialism According to Bernstein (November 1896)”, *Justice*, 7 november 1896; Bernstein, ”Amongst the Philistines. A Rejoinder to Belfort Bax”, *Justice*, 14 november 1896; Bax, ”The Socialism of Bernstein”, *Justice*, 21 november 1896. Ett bra urval av dokument om den första perioden av revisionistdebatten, det vill säga innan publiceringen av Bernsteins och Kautskys böcker, finns i Tudor och Tudor (red), *Marxism and Social Democracy: The Revisionist Debate 1896-1898*, Cambridge: Cambridge University Press 1988. Plechanovs artiklar som försvarar den dialektiska materialismen mot Bernstein och Conrad Smith finns i Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 2, Moskva: Progress Publishers 1976.

43 Det finns ingen engelsk version tillgänglig, men en fransk utgåva publicerades 1900 som *Le Marxisme et son critique Bernstein*, Paris: P V Stock 1900, tillgänglig online på *Gallica*. [På svenska finns ”Socialism och socialdemokrati: en kritik av Bernsteins arbete ’Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter’” från 1908 – öa.]

44 Luxemburg, *Sociala reformer eller revolution?*, på marxistarkiv.se.

Deras utgångspunkt var borgarklassens uppror mot den feodala absolutismen, men de stannade inte där: de var ett ”omedelbart förspel” till småbourgeoisens terroristiska regim och till inledningen av underklassernas revolutionära rörelser – i England Levellers* och i Frankrike anhängarna till Babeuf.

Dessa rörelser misslyckades på grund av att varken proletariatet eller de sociala förhållandena var tillräckligt mogna, men eftersom den borgerliga revolution som Marx och Engels förväntade sig i Tyskland 1847 skulle äga rum under mer utvecklade förhållanden menade Kautsky att *Kommunistiska Manifestet* på ett helt riktigt sätt hade bedömt möjligheterna att den skulle följas av en proletär revolution. Om Marx och Engels hade gjort något misstag så var det att de inte lyckades se:

att varje styrkedemonstration från proletariatets sida knuffar över borgarklassen i reaktionens läger ... Deras misstag var inte att de överdrev proletariatets värde, utan borgarklassens.⁴⁵

En av de lärdomar som Kautsky drog av dessa erfarenheter skulle få viktiga konsekvenser för den ryska revolutionen. Under debatten med Bernstein fastställde han att ett revolutionärt maktövertagande från arbetarnas sida måste styras av klassintressenas ”objektiva logik”. Han utvecklade detta tema mest omfattande i sin artikelserie om ”Revolutionära frågor” (som finns med i denna antologi), vilket 1905 fick Leo Trotskij att dra slutsatsen att när arbetarpartiet väl grep den *politiska* makten i Ryssland så måste den också gå vidare med *ekonomiska* åtgärder som skulle leda till en socialistisk republik.⁴⁶ Som Kautsky skrev:

Diktaturen i fabriken kommer med nödvändighet att tillfalla [proletariatet] när [det] väl har erövrat statsmakten. Ställningen för de kapitalister som finns kvar efter nationaliseringen [*Verstaatlichung*] av kartellerna och trusterna måste då bli ohållbar ... Helt enkelt på grund av klassintressenas logik kommer övergången till socialistisk produktion då med nödvändighet att tvinga sig på det segerrika proletariatet även om det inte var dess mål från början. Med andra är en kapitalistisk produktion och proletariatets politiska herravälde ömsesidigt oförenliga ... [N]ödvändigheten ... kommer att tvinga det segerrika proletariatet att ersätta den kapitalistiska produktionen med en socialistisk produktion.⁴⁷

Ett lika viktigt vetenskapligt svar till Bernstein kom från Franz Mehring, en vida respekterad historiker om den tyska socialismen, som minutiöst rättade Bernsteins faktafel.⁴⁸ För det första påpekade Mehring att Marx och Engels aldrig hade förespråkat

någon kupptaktik ens när frestelsen ... var stor, till exempel under upproret i Köln i september 1848, liksom i maj 1849 när kampen för den kejsarliga konstitutionen inleddes. De uppmanade bara arbetarna att ta till vapen under krisen i Preussen i november 1848, då Berlinförsamlingen, som hade beslutat att vägra att betala skatter, upplöstes med våld, och möjligheten av ett omfattande nationellt uppror existerade ... Lika lite överskattade Marx och Engels vid den tidpunkten ”våldets skapande kraft för en socialistisk omvandling av det moderna samhället”. För dem var det enda som betydde något att erövra så många maktpositioner som möjligt från de kontrarevolutionära styrkorna. I den meningen gick de mot de kälkborgerliga högljudda kraven att ”avsluta

* **Levellers**, ungefär ”jämlikhetsivrare”, var namnet på en politisk riktning under 1600-talets puritanska revolution i England – öa.

45 Kautsky, *Le Marxisme et son critique Bernstein*, kapitlet ”La Méthode, b) La Dialectique”, s 52-55. Diskussionen om prognoserna i *Kommunistiska Manifestet* och lärdomarna från revolutionerna 1848-1849 finns inte med i den ursprungliga tyska utgåvan av Kautskys bok. Han lade till den i den reviderade franska upplagan som kom ut ett år senare.

46 I denna bok, se Trotskijs ”Förord till Karl Marx, *Parizskaja Kommuna*”.

47 Kautsky, *Bernstein und das sozialdemokratische Programm, Eine Antikritik*, Stuttgart: Dietz 1899, ”Kapitel III. Die Taktik c) Selbständige oder Unselbständige Politik?”, s 180-181.

48 Mehring, ”Eine Nachlese”, *Die Neue Zeit*, 1899, 17, 2, s 147-154, 208-215, 239-247.

revolutionen” och krävde istället en ”permanent revolution” ... Om församlingarna i Berlin och Frankfurt hade följt deras råd så skulle de inte ha gått under så nesligt som de gjorde.⁴⁹

De händelser som Mehring åberopade för att förklara Marx' och Engels' taktik 1849-1850 kunde lika väl ha varit manus för den ryska revolutionen. I båda fallen kom uppmaningarna till permanent revolution som svar på borgarklassens förräderi och de besuttna klassernas beredvillighet att kompromissa med reaktionen istället för att riskera att makten övertogs av proletariatet. Det var under dessa omständigheter som Mehring pekade på att ”Centralledningens hänvändelse” i mars 1850 hade givit ”exakta instruktioner till kommunisterna att i händelse av ett nära förestående utbrott av revolutionen överallt mobilisera arbetarna för att göra revolutionen ’permanent’.” Bernstein hade anklagat Marx för att förbise de ekonomiska förhållandena, men Mehring konstaterade att Marx och Engels, när förhållandena förbättrades på hösten 1850, ändrade linje och ”i själva verket föredrog att godta att Kommunistiska förbundet upplöstes istället för att ge efter för den blanquistiska kupppolitiken och tro på våldets ’mirakulösa makt’.”⁵⁰

Mehring ansåg, när han talade för egen del:

Frågan huruvida den politiska revolutionen rätteligen eller felaktigt anses vara ett oundgängligt villkor för socialismen, huruvida arbetarklassens seger kan uppnås med eller utan våldsamma katastrofer, kan till syvende och sist bara besvaras med hjälp av den faktiska historiska utvecklingen.⁵¹

Med tanke på de slående politiska likheterna mellan Tyskland 1848-1850 och Ryssland 1905 var det ingen överraskning att Leo Trotskij sex år senare skulle publicera en ny artikel av Mehring i *Natjalo*, en tidning som han under en kort period redigerade tillsammans med Parvus, en artikel som Trotskij gav rubriken ”Den permanenta revolutionen”. I denna artikel, som vi har tagit med i denna bok, drog Mehring öppet slutsatsen:

Det är just med hjälp av den permanenta revolutionen som den ryska arbetarklassen måste besvara – och att döma av nyheterna hittills redan har besvarat – borgarklassens plågade skrik om ”fred till varje pris”.⁵²

Trots Mehrings, Kautskys och andras kritiska svar ägde den första praktiska tillämpningen av de revisionistiska principerna rum 1899, då den franska socialistiska deputerade Alexandre Millerand anslöt sig till ”regeringen för republikens försvar” under ledning av René Waldeck-Rousseau (tillsammans med slaktaren av Pariskommunen 1871, general Gallifet), med Dreyfuss-rättegången som ursäkt. I *Vad bör göras?* gjorde Lenin Millerands illusioner till åtlöje:

om socialdemokratin ... endast är ett reformparti ... så har en socialist inte bara rätt att inträda i en borgerlig regering utan måste rent av alltid eftersträva detta. Om demokratin egentligen innebär att klassväldet avskaffas, varför skulle då inte en socialistisk minister tjusa hela den borgerliga världen med tal om klassamarbete? Varför skulle han inte stanna kvar i regeringen även sedan gendarmernas nedslaktande av arbetare för hundrade och tusende gången uppvisat det demokratiska klassarbetets sanna karaktär? Varför skulle han inte personligen delta i hyllningen av tsaren, som de franska socialisterna nu inte kallar något annat än hjälten av galgen, knutpiskan och förvisningen (*knouteur, pendeur et deportateur*)? Och ersättningen för denna socialismens ständiga förnedring och självbespottelse inför hela världen, för demoralise-

49 *Ibid*, s 243.

50 *Ibid*, s 244-245.

51 *Ibid*, s 245.

52 Mehring, ”Die Revolution in Permanenz”, *Die Neue Zeit*, 1905, 24, 1, s 84-88. Återutgiven i *Politische Publizistik, 1905 bis 1918, Gesammelte Schriften*, band 15, Berlin: Dietz 1966.

ringen av arbetarmassornas socialistiska medvetande – den enda grundval, som kan trygga oss seger – ersättningen för allt detta är högrävan *projekt* till ynkliga reformer, till den grad ynkliga att man kunnat avtvinga borgerliga regeringar mer!⁵³

Bernsteins teorier om fredliga reformer fördömdes vid den tyska socialdemokratins kongress i Dresden i september 1903, och Millerands ”stöd till regeringspartiet” fördömdes vid Andra internationalens kongress i Amsterdam ett år senare. Under tiden gav Mehring 1902 ut det tredje bandet av Marx’ och Engels tidiga skrifter, som täckte perioden från maj 1848 till oktober 1850. I sin inledning till bandets andra del⁵⁴ kommenterade han, att medan Marx och Engels 1848 historiskt och politiskt hade all rätt att anta politiken att driva borgarklassen framåt, så utgjorde deras senare förändring av sin inriktning ”ett anmärkningsvärt bevis på hur arbetarrörelsens grundläggande instinkt kan rätta till även de största tänkarnas uppfattningar.”⁵⁵

1905 hoppades Mehring att de ryska arbetarnas instinkter på samma sätt skulle rätta till Plechanovs och andras felaktiga förväntningar, som fortfarande bortsåg från Marx’ förändring av taktiken i februari 1849 och menade att liberalerna och demokraterna var nödvändiga allierade under kampen mot det tsaristiska enväldet.

Rosa Luxemburg recenserade de två sista band som Mehring redigerade i *Vorwärts*, det tyska socialdemokratiska partiets officiella dagstidning.⁵⁶ Även hon konstaterade att Marx’ plan ursprungligen hade varit ”att fylla rollen som den borgerliga demokratins vänster”,⁵⁷ och att politiken var berättigad

för den period då den moderna borgarklassen gjorde sitt första framträdande på den politiska scenen. På den tiden var det varje verklig revolutionärs och praktisk politikers rätt och plikt att tro på att den var uppriktig i sin kamp mot feodalismen och att det var möjligt att knuffa den framåt med hjälp av ett resolut agerande från den socialistiska vänsterflygelns sida.

Dessutom kunde Marx knappast göra på annat sätt, ty det fanns ännu inget ”självständigt socialistiskt arbetarparti”. På 1840-talet var den tyska socialismen begränsad till några få kolonier i exil i Bryssel, London och Paris, några kortlivade socialistiska tidskrifter i Tyskland och några lösliga arbetarcirklar i Rhenlandet. ”*Neue Rheinische Zeitung* kunde under marsrevolutionen alltså inte representera något som inte fanns: proletariats egen klasspolitik.”⁵⁸ Som ett resultat av det ”kom *Neue Rheinische Zeitung* under revolutionen inte fram till någon *verklig* (och därmed helt igenom socialistisk) opposition som skulle ha börjat i trikoloren-republiken.”⁵⁹

Med detta i åtanke förefaller *Neue Rheinische Zeitungs* agerande vara en välbetänkt, skicklig taktik med målet att använda det borgerliga upproret som ett förberedande stadium inför det slutgiltiga proletära upproret, och röja väg för en andra, radikalare revolutionsperiod. Utifrån den synvinkeln var *Neue Rheinische Zeitungs* taktik inte en abdikation från socialismens sida

53 Lenin, *Vad bör göras?*, på marxistarkiv.se, s 3-4.

54 Mehring (red), ”Einleitung des Herausgebers”, i *Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels, 1841 bis 1850*, bd III, *Von Mai 1848 bis Oktober 1850*, Stuttgart: J H W Dietz Nachf 1902, s 3-86.

55 *Ibid*, s 82.

56 Luxemburg, ”Aus dem Nachlass unserer Meister”, *Vorwärts*, nr 263, 9 november 1902, åter utgivet i *Gesammelte Werke*, band I/2, Berlin Dietz.

57 *Ibid*, s 300. Kursivering i original.

58 *Ibid*, s 301.

59 ”Ända från början ansåg vi det inte nödvändigt att dölja våra uppfattningar. Under en polemik med domstolen här sa vi till er: ’*Neue Rheinische Zeitungs* verkliga opposition kommer att börja först under trikoloren-republiken.’” Marx, ”The Summary Repression of the *Neue Rheinische Zeitung*”, *Neue Rheinische Zeitung*, nr 301, sista numret, 19 maj 1849, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 9. Även i Luxemburg, *Gesammelte Werke*, s 298, kursivering i original.

för att öppna vägen för borgarklassens herravälde, utan tvärtom ett medvetet utnyttjande av borgarklassens herravälde som ett kort förberedande stadium, beräknat att vara högst några få år, inför proletariats seger.⁶⁰

Luxemburgs recension talade om ”den speciella *föreställning* som Marx och Engels hade om marsrevolutionen, förhoppningen om en så kallad ’permanent revolution’”, men hon betraktade det ännu inte som en uttalat ny politik som nödvändiggjordes av den tyska borgarklassens och de småborgerliga demokraternas förräderi. Hon knöt den emellertid till Marx’ förväntningar ”att den borgerliga revolutionen bara skulle vara en första akt, att den omedelbart skulle följas av en småborgerlig och slutligen en proletär revolution.” Bara tre år senare skulle hon själv tolka händelserna i Ryssland i termer av en permanent revolution. Titeln på hennes artikel, som vi har med i denna antologi, skulle bli *Efter den första akten*.

Marxismen och den ryska populismen

Gränsen mellan ortodoxi och revisionism var tydlig i Väst Europa, men samma sak kunde inte sägas om Ryssland. Det var uppenbart att Bernsteins tro på en fredlig parlamentarisk väg till socialismen inte gick att tillämpa i ett land som ännu inte hade någon säker politisk representation eller ens de mest elementära konstitutionella rättigheter. Men det var lika uppenbart att det inte fanns någon enighet i frågan om hur sådana grundläggande förändringar skulle kunna tvingas på diktatorn, tsar Nikolaj II. Dokumenten i denna bok avslöjar en rad olika uppfattningar, från Plechanovs övertygelse att en borgerlig revolution var förestående – även om den måste ledas av arbetarna – till den motsatta åsikten, som delades av Rjazanov, Parvus och Trotskij, nämligen att en permanent revolution snabbt skulle peka bortom den borgerliga demokratin i riktning mot socialismen. Och precis som Marx’ förändrade taktik 1848-1850 satte upp ramarna för den västeuropeiska debatten om revisionismen, gjorde Marx’ lika kontroversiella bedömningar rörande Rysslands bykommuner och möjligheten att de skulle kunna utgöra en grund för socialismen utan att behöva utstå den primitiva kapitalistiska ackumulationens plågor det för debatten i Ryssland. Marxismen i Ryssland växte fram i kamp mot den revolutionära *Narodnik*-populismen, men under och efter 1905 års revolution var genklang från de tidigare diskussionerna med narodnikerna fortfarande tydliga i den bedömning av Rysslands ”speciella” särdrag som Rjazanov, Trotskij och till och med Lenin gjorde.⁶¹

60 *Ibid*, s 301, kursivering i original.

61 Trotskij ansåg att den ryska marxismen, genom att betona ”att utvecklingslagarna för alla länder var identiska”, utvecklade en tendens att ”kasta ut barnet med badvattnet”. Han erkände att hans egen uppfattning om den ryska historien och den permanenta revolutionen hade narodnikernas traditioner att tacka för mycket: ”... narodnikismen med alla sina demokratiska illusioner, ... vilade på otvetydiga och dessutom djupgående säregenheter i Rysslands utveckling, vilka emellertid uppfattades på ett ensidigt sätt och värderades felaktigt.” (Trotskij, *Ryska revolutionens historia del 1*, på marxistarkiv.se, s 236.) Lenin gjorde en liknande anmärkning 1909: ”När mensjevikerna bekämpade narodnikismen som en felaktig *socialistisk* lära så förbisåg de på ett dogmatiskt sätt narodnikismens historiskt verkliga och progressiva historiska *inhåll* som en teori om de *småborgerliga* massornas kamp för en demokratisk kapitalism mot liberalernas och godsägarnas kapitalism, för en ’amerikansk’ kapitalism mot den ’preussiska’ kapitalismen.” (Lenin, ”Letter to I I Skvortsov-Stepanov”, i *Collected Works*, band 16.) När Lenin 1905 krävde en ”proletariats och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur” så tolkade Plechanov det som påverkan från narodnikerna. I sina noter till 1905 års upplaga av Engels *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* kritiserade Plechanov skarpt Lenins ”ganska egendomliga uppfattningar” och ”talet om att socialdemokraterna ska *gripa makten* under den nu förestående *borgerliga* revolutionen. Anhängarna till ett sådant maktövertagande glömmar att arbetarklassens diktatur bara kommer att vara möjlig och lämplig när det rör sig om en *socialistisk* revolution.” Enligt Plechanov ”återvänder [Lenin och bolsjevikerna] till de politiska ståndpunkterna hos den tidigare *Narodnaja Volja*-strömningen.” (Plechanov, *Sotjinenja*, andra upplagan, Petrograd: Gosudarstvennoe Izdatel’stvo 1920-1927, band 3, s 81.) I sin *History of Russian Social Democracy*, kritiserade även Julius Martov, en av de mest framstående mensjevikerna, *Natjalo*, den tidning som Parvus och Trotskij redigerade 1905, för att den

Narodnikerna ansåg att den ryska ”underutvecklingen” gav en unik möjlighet att uppnå socialismen med hjälp av traditionellt jordarrende.⁶² Bondekommunen (*obsjtjina*) styrde det sociala och ekonomiska livet på byanivå (*mir*) genom att periodvis omfördela jordlotter i enlighet med familjens storlek, antalet arbetsföra personer per hushåll eller någon annan kollektivistisk princip. Inom varje kommun bestämde en patriarkal församling (*schod*), som omfattade varje familjeöverhuvud och en eller flera byäldste, hur och när man skulle omfördela jorden, så och skörda. Medan de ryska marxisterna såg kommunen som ett ålderdomligt hinder för det moderna samhället betonade narodnikerna dess kollektivistiska natur som särskilde Ryssland från det kapitalistiska Europa och skapade möjligheter att hoppa över kapitalismen på vägen mot en socialistisk framtid.

Den mest berömda revolutionära populistiska organisationen var Folkviljan [Narodnaja Volja] som bildades 1879 sedan tidigare försök att radikaliserar landsbygden genom att gå ”ut till folket” med fredlig propaganda hade misslyckats. Medlemmar ur Narodnaja Volja lyckades 1881 mörda tsar Alexander II, men den våg av förtryck som följde på det, och det faktum att det förväntade folkupproret inte gick i uppfyllelse, ledde till en djup ideologisk och organisatorisk kris. Narodnaja Volja splittrades och en rivaliserande grupp uppstod, Tjernij Peredel (eller Svart omfördelning), vars mer framstående medlemmar – Georgij Plechanov, Pavel Akselrod, Lev Deutsch och Vera Zasulitj – i september 1883 bildade Rysslands första marxistiska organisation, Osvobozdenije Truda (Gruppen för arbetets frigörelse).

I sin utmärkta bok om debatten mellan populisterna och marxisterna om framtidsutsikterna för den ryska kapitalismen, hävdar Andrzej Walicki att Marx och Engels under just de här åren var mer imponerade av de revolutionära narodnikerna än av Plechanov, som hade bott i Genève sedan januari 1880 (och i själva verket inte återvände till Ryssland förrän efter ytterligare 37 år):

Sedan 1877 hade de varit övertygade om att Ryssland stod på tröskeln till en revolution och att denna revolution skulle inleda en ny revolutionär period i hela Europa. Den ”vetenskapliga socialismens” grundare var entusiastiska anhängare till ”Folkviljan” och var stolta över sina kontakter med dem. De behandlade Plechanovs parti ”Svart omfördelning” med ironi, som ett parti som förkunnade att man måste arbeta *bland folket* men för utomlands och drog sig undan från verkligt revolutionärt arbete. Till och med Plechanovs omvändelse till marxismen bemöttes till en början med visst förbehåll och misstro av Engels (Marx levde inte längre vid den tidpunkten). Plechanovs kritik av ”Folkviljan” föreföll honom överilad och alltför dogmatisk.⁶³

Den första ryska tänkare som Marx tog på allvar var N G Tjernysjevskij, en glödande förespråkare för ”västerländsk civilisation” som samtidigt hoppades på att hans land skulle nå socialismen utan att behöva utstå kapitalismens plågor. Tjernysjevskij kritiserade de ”filosofiska fördomarna mot *obsjtjina*” och tänkte sig möjligheten att Ryssland kunde utnyttja Europas erfarenheter för att ”hoppa över alla mellanliggande utvecklingsstadier eller åtminstone minska deras längd och beröva dem deras makt”.⁶⁴ I förordet till den första tyska upplagan av *Kapitalet* gjorde Marx en nästan identisk anmärkning. Han skrev att ”Det industriellt mera utvecklade landet visar det mindre utvecklade endast bilden av dess egen framtid.” På samma ställe tillade han, att även om inget land kunde ”hoppa över” eller ”dekretera bort” de hinder som ”naturenliga utvecklingsfaser” ställer upp

hade ”återfallit i den socialistrevolutionära subjektivism som 25 år tidigare hade uppvisats av L Tichomirov och andra populisterna.” (Martov och Dan, *Geschichte der russischen Sozialdemokratie*, Berlin: Dietz 1926, s 166.)

62 Det historiska standardverket om den ryska populismen är Franco Venturi, *Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in 19th Century Russia*, London: Phoenix 2001.

63 Walicki, *The Controversy Over Capitalism: Studies in the Social Philosophy of the Russian Populists*, Oxford: Clarendon Press 1969, s 180-181.

64 Citerat av Venturi, *op cit*, s 152.

så var det icke desto mindre möjligt att ”avkorta och mildra födslovåndorna.”⁶⁵

Dessa uttalanden av Marx återopas ofta i de dokument som vi har översatt. Dessutom lät de ryska förespråkarna av den permanenta revolutionen ofta förvånansvärt lika Tjernysjevskij. Tjernysjevskij förstod långt innan Trotskij helt och fullt hur historien kunde skyndas på när ett ”underutvecklat” land importerar andra mer utvecklade länders erfarenheter för att påskynda sin egen utveckling:

Detta påskyndande utgörs av det faktum att utvecklingen av vissa samhällsfenomen i underutvecklade länder tack vare de utvecklade ländernas inflytande kan hoppa över ett mellanliggande stadium och hoppa direkt till ett högre stadium.⁶⁶

Tjernysjevskij jämförde historien med en farmor ”som är mycket förtjust i sina barnbarn”, och hoppades att Ryssland skulle uppfylla det bibliska ordspråket att de ”sista ska bli de första”.⁶⁷ I sina noter till en översättning av John Stuart Mills arbete i politisk ekonomi gav han en bild av ett socialistiskt Ryssland som var ekonomiskt organiserat med hjälp av statsstödda jordbruks- och industriella kooperativ.⁶⁸

I efterordet till den andra tyska upplagan av *Kapitalet* talade Marx högaktningsfullt om Tjernysjevskijs arbete om Mill, och omnämde honom som ”mästerlig” och ”den store ryske kritikern”.⁶⁹ 1875 omnämde Marx uttryckligen att det var i *västeuropeiska* länder som bönderna exproprierades kapitalistiskt. När en annan rysk populist, N G Michailovskij, misstolkade den del av *Kapitalet* som handlade om den primitiva ackumulationen till att innebära att de engelska böndernas förvandling till lönearbetare förebådade utvecklingen i alla länder, protesterade Marx till den populistiska tidningen *Otetjestvennije Zapiski* [Anteckningar från fosterlandet]. Han avvisade uttryckligen uppfattningen att hans ”analys av den västeuropeiska kapitalismens uppkomst” var en överhistorisk ”teori rörande den väg varje folk måste följa – helt oavsett vilka historiska omständigheter det råkar befinna sig i”. Tvärtom ”kan [likartade händelseförlopp] sålunda leda till helt väsensskilda resultat, om de utspelar sig i olika historiska sammanhang.” Frågan ”om Ryssland måste ... upplösa det gamla bysystemet för att få till stånd ett fungerande kapitalistiskt system” eller om det istället skulle kunna ”tillgodogöra sig sina tillgångar på ett annat sätt, genom att utnyttja de speciella förhållanden dess historia skapat” gick inte att besvara genom att hänvisa till ett allena-

65 Marx, *Kapitalet*, band 1, *Förord till första upplagan*, på marxists.org.

66 Tjernysjevskij, citerad av Haruki Wada, ”Marx, Marxism and the Agrarian Question II: Marx and Revolutionary Russia”, *History Workshop Journal*, 12 1981, s 134. En annan rysk författare med liknande tankegångar var V P Vorontsov, som trodde att den av den tsaristiska staten ledda industrialiseringen kunde hoppa över kapitalismen och nå en ”folkproduktion”. Han skrev:

”Länderna som träder in på den historiska scenen sent har ett stort privilegium ... som utgörs av det faktum att andra länders historiska erfarenheter gör det möjligt för dem att arbeta fram en relativt riktig bild av sitt nästa steg och sträva efter det som andra redan har uppnått på ett medvetet och inte instinktivt sätt, inte famla i mörkret utan veta vad man ska undvika på vägen. Till dessa egendomligt privilegierade länder hör även Ryssland.” (Citerat av Walicki, *op cit*, s 116.)

Leo Trotskij formulerade om samma tankar i marxistiska termer med ”lagen om ojämnhet och sammansatt utveckling”:

”Ojämnheten, den historiska processens mest allmängiltiga lag, uppenbarar sig i sin skarpaste och mest invecklade form i de efterblivna ländernas öden. Under den yttre nödvändighetens piska tvingas den efterblivna kulturen att göra språng. Ur ojämnhetens universella lag härrör sålunda en annan lag, som vi i brist på bättre kan kalla för lagen om den sammansatta utvecklingen – med vilket vi avser sammanträngningen av olika stadier, en kombination av olika steg, en blandning av föråldrade och mer samtida former. Utan denna lag, som naturligtvis måste ses i hela sitt materiella sammanhang, är det omöjligt att förstå Rysslands historia, ja, vilket land som helst med en kultur av andra, tredje eller tionde klassen.” (Trotskij, *Ryska revolutionens historia del 1*, s 5-6.)

67 Tjernysjevskij, citerad i Venturi, *op cit*, s 152.

68 *Ibid*, s 167.

69 Marx, *Kapitalet*, band 1, *Efterskrift till andra upplagan*, på marxists.org.

rådande schema. I slutet av 1870-talet hade Marx' studier av förhållandena i Ryssland fått honom att tro att

Ryssland kommer att gå miste om helt enastående utvecklingsmöjligheter och bli dömt att utstå alla en kapitalistisk regims ödesdigra missförhållanden, om man inte förmår överge den politiska linje man följt sedan 1861 [det år då livegenskapen avskaffades].⁷⁰

Men om Ryssland inte skulle fortsätta längs denna väg? Om revolutionen kom emellan? 1881 frågade Vera Zasulitj, som två år senare skulle bli en av den ryska marxismens pionjärer, återigen Marx om byakommunens roll. I ett av utkastet till svar skrev Marx att "det krävs en rysk revolution om byakommunen ska räddas", och

Om revolutionen äger rum i tid ... kommer landsbygdskommunerna ... att utvecklas ... som en del av det ryska samhällets pånyttfödelse, som en fördel jämfört med de länder som förslavats av det kapitalistiska systemet.⁷¹

Ett år senare skrev Marx och Engels ett förord till en ny rysk upplaga av *Kommunistiska Manifestet* som var Marx' sista uttalande om ämnet:

om den ryska revolutionen blir signalen till en arbetarrevolution i Västern, så att båda kompletterar varandra, då kan den nuvarande ryska gemensamma [jord]egendomen tjäna till utgångspunkt för en kommunistisk utveckling.⁷²

Marx blev mer lyhörd för populisternas tankar precis samtidigt som Plechanov och hans bundsförvanter i marxismens namn parodierade de populistiska skribenterna som reaktionära utopister. I "Socialismen och den politiska kampen", som han skrev 1883, förlöjligade Plechanov sina tidigare narodniska kamrater för att de fruktade en kapitalistisk utveckling som var historiskt nödvändig för att skapa det moderna proletariatet som en verkligt revolutionär kraft. Istället för att erkänna att kapitalismen var oundgänglig förväntade sig Rysslands "anarkister, narodniker och blanquister" att "gamla moder historia skulle göra på stället marsch medan de lade nya, rakare och bättre vägar åt henne."⁷³ Plechanov svarade att verkliga revolutionärer måste vända sig bort från byn och koncentrera sig på städernas arbetare:

Dagens landsbygdsbefolkning lever under underutvecklade sociala förhållanden och är inte bara mindre förmögen till medvetna politiska *initiativ* än industriarbetarna, den är också mindre *mottaglig* för den rörelse som vår revolutionära intelligentsia har inlett ... Och för övrigt genomgår bönderna en svår, kritisk period. De tidigare "fäderneärvda grundvalarna" för deras ekonomi faller sönder, "själva den olycksaliga byakommunen blir misskrediterad" ... [D]en ryska samhällsutvecklingen skapar nya samhällsformationer genom att förstöra böndernas urgamla relationer till jorden och till varandra.⁷⁴

Även om det är sant att Engels efter Marx' död lutade åt att ta parti för Plechanov – 1892 betraktade Engels *obsjtjinnan* som "en dröm från det förflutna" som i framtiden måste lämna plats åt "ett kapitalistiskt Ryssland"⁷⁵ – så förblev frågan kvar i diskussionens centrum under åtminstone ytterligare ett

70 Marx, *Brev från Marx till "Otjetschestwennyje Sapinsky"*, på marxists.org.

71 Marx citerad av Wada, *op cit*, s 145. Georgij Plechanov vägrade att publicera Marx' brev till Zasulitj, troligen på grund av att det inte var tillräckligt marxistiskt. Plechanov menade att Ryssland måste gå igenom ett kapitalistiskt stadium, och dokumentet gavs ut först 1924.

72 Marx/Engels, *Förord till den ryska upplagan 1882*, på marxists.org.

73 Plechanov, "Socialism and the Political Struggle", i *Selected Philosophical Works*, band I, Moskva: Progressive Publishers 1974, s 61.

74 *Ibid*, s 105.

75 Engels, "Engels to N F Danielson", 15 mars 1892, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 49, s 383. Se även Engels,

årtionde. I en imponerande studie av *Kapitalismens utveckling i Ryssland* (1899)⁷⁶ gav Lenin stöd till Plechanov med en överväldigande mängd statistiska data som var ämnade att vederlägga både den narodniska terrorismen och *reformistiska* populisterna som V P Vorontsov och Nikolaj Danielson (som hade översatt Marx' *Kapitalet* till ryska), som båda hoppades att revolutionen kunde undvikas genom att den tsaristiska staten tog initiativ till reformer. Liksom Tjernysjevskij betraktade Vorontsov Rysslands underutveckling som ett privilegium genom att det kunde importera utländska landvinningar. Men han fruktade att en privat kapitalackumulation skulle suga ut byakommunen ännu mer och hoppades på en smärtfri övergång till socialiserat arbete med hjälp av en statligt ledd industrialisering.⁷⁷ I "Arvet som vi avsäger oss" fördömde Lenin Vorontsov för hans "idealiserings" av bönderna och hans "reaktionära inställning".⁷⁸ Narodnismen var "de ryska bondedemokraternas ideologi" och ett utslag av småborgerlig "ekonomisk romanticism" – samma sorts romanticism som karakteriserade alla underkonsumtionsteorier som förnekade att det var möjligt med en kapitalackumulation eftersom småproducenternas undergång skulle göra slut på den inhemska marknaden.⁷⁹

Men vid tiden för den första ryska revolutionen hade frågan om kommunens öde blivit en andrahandsfråga bland marxister, och Lenin hoppades uttryckligen på ett "amerikanskt" kapitalistiskt jordbruk som skulle skynda på klasskiktningen och ge proletariatet fler allierade på landsbygden. Men frågan om att förkorta historien fanns kvar, och förespråkarna av den permanenta revolutionen, i synnerhet Trotskij, kunde luta sig på en annan del av den ryska historien när de betonade statsmaktens kreativa roll.⁸⁰ I ett förord till Marx' skrifter om Pariskommunen förkunnade Trotskij i december 1905 att:

"Afterword to *Social Relations in Russia*", i *ibid*, band 27, s 421-433.

76 Lenin, *Collected Works*, band 3. [Delar finns på svenska: *Kapitalismens utveckling i Ryssland*, på marxistarkiv.se.]

77 Enligt Vorontsov var det inte möjligt att industrialisera Ryssland med hjälp av privat kapital: "Den speciella historiska omständighet som påverkar vår storskaliga industri är att den måste växa vid en tidpunkt då andra länder redan har uppnått en hög utvecklingsnivå. Två saker följer av det: för det första att vår industri kan utnyttja alla de former som skapats i väst och inte behöver krypa med snigelfart från stadium till stadium; för det andra att den måste konkurrera med de mer utvecklade, högt industrialiserade länderna, och konkurrens med sådana rivaler kan fullständigt släcka gnistorna från vår knappt uppvaknande kapitalism." (Vorontsov, *Sud'bij kapitalizma v Rossij*, St Petersburg 1882, citerad i Walicki, *A History of Russian Thought from the Enlightenment to Marxism*, Stanford: Stanford University Press 1980, s 13-14.)

78 Lenin, *Arvet som vi avsäger oss*, på marxistarkiv.se.

79 För en kort diskussion om Lenins narodnikfientliga artiklar och frågan om "underkonsumtion" se Day, *The 'Crisis' and the 'Crash': Soviet Studies of the West, 1917-1939*, London: NLB 1981, s 29-31. För lika "romantiska" reaktioner på den tidiga kapitalismen i USA se Gaido, "The Populist Interpretation of American History: A Materialist Revision", *Science and Society*, 65, 3 2001, s 350-375 (angående de amerikanska historikernas ålderman Charles Beard) och Novack, "The Rise and Fall of Progressivism", *International Socialist Review*, 18, 3, sommar 1957, s 83-88. När Rosa Luxemburg senare grundade sin teori om imperialismen på en underkonsumtionsrevision av Marx' schema för en utvidgad reproduktion och hävdade att det var omöjligt att realisera hela mervärdet inom ramen för det borgerliga samhället utan att det fanns ickekaptalistiska "tredje parter", betraktade Lenin det omedelbart som en återgång till de populistiska ekonomernas misstag. I ett brev till Kamenev i mars 1913 sa Lenin: "Jag har läst Rosas nya bok *Die Akkumulation des Kapital*. Hon har trassat till det alldeles förfärligt. Jag är väldigt glad att Pannekoek och Eckstein och O Bauer enhälligt har fördömt henne och sagt mot henne samma sak som jag sa mot narodnikerna 1899." (Lenin, *Collected Works*, band 35, s 94.) För en detaljerad redogörelse för Luxemburgs misstolkning av Marx' *Kapitalet*, se Day, "Rosa Luxemburg and the Accumulation of Capital", *Critique*, 12 1979-1980, s 81-96.

80 Andrzej Walicki skriver:

"Den grundläggande tesen hos den ryska historieskrivningens 'statistiska' skola, där den utomordentlige historikern och ledande förespråkaren för att införa västerländsk civilisation och professorn vid Moskvauniversitetet Sergei Solovjev var en av företrädarna, var att staten i Ryssland alltid hade varit samhällets ledande organisator och det viktigaste verktyget för framsteg. Denna skola hävdade att den centraliserade moskovitiska statens uppkomst var den avgörande faktorn för att rationalisera de ryska samhällsförhållandena, och därmed också för personlighetens frigörelse från traditionalismen. Den drog slutsatsen att den även i framtiden måste ha ansvar för att genomföra reformer och vilken karaktär dessa skulle få." (Walicki, *A History of...*, s 149.)

Staten är inget mål i sig själv. Men den är det viktigaste medlet för att organisera, desorganisera och reorganisera samhällsförhållandena. Beroende på vem som kontrollerar den kan den antingen vara en hävstång för djupgående omvandlingar eller ett verktyg för organiserad stagnation.⁸¹

Lev Tichomirov, *Narodnaja Voljas* främste teoretiker, hade på liknande sätt hävdat att den tsaristiska staten var en oberoende samhällskraft, samhällslivets viktigaste organisatör, och att den just av denna orsak måste krossas för att tillfredsställa ”folkviljan”.⁸²

Oaktat den förvirring som kommunen utgjorde hade de ryska marxisterna redan från början en övertygelse gemensam med narodnikerna: den förestående revolutionen i Ryssland kunde inte upprepa mönstret från Frankrike 1789. Plechanov sa till Socialistiska internationals kongress i Paris 1889 att ”den revolutionära rörelsen i Ryssland kommer att segra som en *arbetarrörelse* eller så kommer den aldrig att segra!”⁸³ Till skillnad från tidigare borgerliga revolutioner, där hantverkare och proletärer utgjorde borgarklassens stormtrupper, skulle den ryska arbetarklassen denna gång träda fram som en självständig kraft med sitt eget ledarskap och sitt eget klassmedvetande. Men med tanke på produktivkrafternas låga utveckling i Ryssland trodde Plechanov också att de strategiska målen för denna unika borgerliga revolution inte kunde gå utöver demokratiska medborgerliga rättigheter och kapitalistiska produktionsförhållanden: det skulle bli en borgerligt-demokratisk revolution på grundval av en allians mellan kapitalister och arbetare mot absolutismen och jordägarna. Även om denna del av Plechanovs tänkande uppenbarligen var oförenligt med varje uppfattning om en permanent revolution så trodde också han att kapitalismen i Ryssland skulle bli mycket mer kortvarig än den i Västeuropa: ”Vår kapitalism kommer att tyna bort innan den haft tid att blomma *fullständigt* – en garanti för detta finns i det mäktiga inflytandet från de internationella förhållandena.”⁸⁴ Det manifest som antogs av det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets första kongress 1898 skrevs av Petr Struve och uttryckte en liknande övertygelse:

Ju längre öster om Europa man är (och som vi vet ligger Ryssland öster om Europa) desto svagare, feigare är borgarklassen, desto uslare är dess politiska inställning och ju större kulturella och politiska uppgifter faller på proletariatet.⁸⁵

David Rjazanov om *Iskras* programförslag (1903)

Begreppet ”permanent revolution” introducerades först i den ryska socialdemokratiska litteraturen av David Rjazanov. 1902-1903 publicerade gruppen *Borba* [Kamp], den strömning i det ryska

81 Se senare i denna bok.

82 Walicki, *The Controversy Over...*, s 104. I sin sammanfattning av lärdomarna från 1905 års revolution, *Resultat och framtidsutsikter*, medgav Trotskij att ”autokratin spelade en inte så liten roll för att transplantera fabrikkssystemet på den ryska jorden.” Under trycket från det kapitalistiskt mer utvecklade Västeuropa ”ett tryck som förmedlades genom den militära statsorganisationen, [som] i sin tur sökte framtvinga en utveckling av en social differentiering på en primitiv ekonomisk grund.”

”På så sätt drevs den ryska staten, som byggts upp på de ryska ekonomiska förhållandenas bas, fram av ... trycket från närliggande statsorganisationer som vuxit fram på en högre ekonomisk bas. Från ett visst ögonblick – särskilt från slutet av 1600-talet – sökte staten med all makt att accelerera landets naturliga ekonomiska utveckling. Nya grenar av hantverk, maskiner, fabriker, storindustri, kapital, ympades så att säga artificiellt fast på den naturliga ekonomiska stammen. Kapitalismen tycktes vara statens utskott.” (Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 7-8.)

83 Plechanov, ”Speech at the International Workers Socialist Congress in Paris (14-21 July, 1889)”, i *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers 1975, s 454.

84 Plekhanov, ”Our Differences” (1884), i *Selected Philosophical Works*, band 1, s 379.

85 Återgivet i Zinovjev, *History of the Bolshevik Party: A Popular Outline*, London: New Park Publications 1973, s 202.

partiet som Rjazanov tillhörde, tre studier i Genève under den övergripande titeln *Material om arbetarpartiets program*.⁸⁶ Det andra dokumentet, en kommentar till ”Iskras” programförslag och den ryska socialdemokratins uppgifter, tolkade för första gången på ett systematiskt sätt den ryska historien med åberopande av en förestående permanent revolution. Rjazanovs studie var 302 sidor lång, och vi har därför valt ut och tagit med de mest relevanta styckena i denna bok. Läsaren kommer att slås inte bara av analysens vetenskapliga djup utan ännu mer av det påfallande sätt på vilket den föregriper alla de argument som Trotskij lägger fram tre år senare i sin berömda *Resultat och framtidsutsikter*.

För både Rjazanov och Trotskij var den ryska kapitalismens uppkomst ett ”undantag” från det västeuropeiska ”mönstret”. En stor del av Rysslands industri hade på senare tid finansierats från utlandet och införlivade på så sätt den senaste teknologin. Den storskaliga industrin innebar att arbetarklassen hade större möjligheter att organisera sig, och på samma gång blev borgarklassen mer sårbar. Dessa omständigheter antydde att den ryska liberalismen skulle vara politiskt otillräcklig och att socialdemokratin först skulle leda revolutionen mot det tsaristiska enväldet och därefter gå framåt mot socialismen – med stöd från bondemassorna och snabbt efterföljande revolutioner i Västeuropa där de ekonomiska förhållandena redan var mycket högt utvecklade. Rjazanovs förutseende hade hans kunskap om och uppenbara respekt för de tidigare narodnikerna att tacka för mycket. Han förkunnade att ”historiens förnämsta ’återupplivas’ aldrig”, men de uppträder på nytt i ”de framtida generationernas aktiviteter, de generationer som växer upp med sina stora föregångares erfarenheter”.⁸⁷

Om Rjazanov uppfattade Marx utifrån detta ryska ”undantag” så gjorde Plechanov motsatsen och tolkade Ryssland i termer av det han ansåg vara Marx’ *allmängiltiga* historiska lagar. På 1880-talet hade Plechanov kämpat hårt och skrivit stora mängder vetenskaplig och polemisk litteratur för att skarpt kritisera narodnikernas terroristiska sammansvärjningar och ta initiativ till organiseringen av ett modernt socialdemokratiskt arbetarparti. Eftersom Plechanov (tillsammans med Lenin) var huvudförfattare till det nya partiprogram som förespråkades av tidningen *Iskra* 1903, så fick hans välbetänkta tolkning av Marx honom att skriva ett rasande svar på Rjazanovs uppmaning till en permanent revolution. I sin artikel ”Ortodox formalism”, som också finns med i denna samling, stämplade han Rjazanov som en pretentiös bokmal, tillverkare av fiffiga fraser och revolutionära fantasier som uppvisade en fullständig okunnighet om Marx’ metod. Medan Rjazanov noga förklarade hur Marx och Engels hade rättat till sina taktiska misstag från 1848, så förnekade Plechanov att dessa misstag alls hade ägt rum: Marx hade alltid skrivit under på just den taktik som Plechanov bestämt yrkade på också måste gälla för Ryssland, nämligen att organisera arbetarna för att leda *en borgerlig revolution* som skulle omsluta de medborgerliga och konstitutionella rättigheter som krävdes för att den socialdemokratiska rörelsen skulle fortsätta växa.

Plechanov och Lenin lyckades förneka *Borba*-gruppen officiell representation vid Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets andra kongress, som hölls i London och Bryssel på sommaren 1903. Denna kongress ledde fram till den berömda splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker kring organisatoriska frågor. Vid detta tillfälle fördömde Rjazanov Lenin för att han stred för ett centraliserat parti av yrkesrevolutionärer på bekostnad av ett arbetarnas massparti med intern demokrati.⁸⁸ Även om en detaljerad analys av dessa organisatoriska frågor ligger utanför denna boks ämnes-

86 Rjazanov, *Materialij dlya vjrabotkij partijnoj programmij, vyp. I. Novaja programma "Rabotjevo dela"*, Genève: Izdanje gruppij "Borba"; *Materialij dlya vjrabotkij Partijnoj Programmij. Vypusk II: Proekt programmij "Iskrij" i zadatji Russkich Sotsial-Demokratov*, Genève: Izdanje gruppij "Borba"; *Nasja programma; proekt programmij. Gruppjij "Borba" i kommentarij k nej*, Genève: Izdanje gruppij "Borba"

87 Se texten i denna bok.

88 För en engelsk version av mötesprotokollen se Brian Pearce (red), *Second Ordinary Congress of the R.S.D.L.P., 1903: Complete Text of the Minutes*, London: New Park Publications 1978.

område, så är det värt att notera att *fyra* av de mest framstående företrädarna för den permanenta revolutionen (utöver Rjazanov även Trotskij, Luxemburg och Parvus) alla var mot Lenins egenmäktiga syn på partiets centraliserade kontroll.

Rysk-japanska kriget 1904-1905

Om Första världskriget var den omedelbara orsaken till den bolsjevikiska revolutionen 1917 så var på samma sätt revolutionen 1905 resultatet av ett annat imperialistiskt blodbad: det rysk-japanska kriget, en konflikt som uppstod ur konflikten mellan Ryssland och Japan om Manchuriet och Korea. Kriget startade den 10 februari 1904, och efter en rad blodiga slag till lands och sjöss slutade kriget med ett förkrossande nederlag för Ryssland. Den ryska Stillahavsflottan fångades i Port Arthur, som efter en lång belägring till sist erövrades av japanerna den 2 januari 1905. Strax därefter krossades också Östersjöflottan i slaget vid Tsushima (27-28 maj 1905). USA:s president Theodore Roosevelt fruktade att ett stärkande av Japan skulle kunna bli ett möjligt hinder för USA:s egna imperialistiska planer i Asien (till exempel ockupationen av Filippinerna, där mer än en kvarts miljon filippinare dog, och den ”Öppna dörrens” politik i Kina), och han erbjöd sig att medla mellan Ryssland och Japan. Roosevelts ingripande ledde till undertecknandet av ett fredsfördrag på den amerikanska flottanläggningen i Portsmouth, New Hampshire, den 5 september 1905. Vid den tidpunkten hade förlusterna nått mer än 72.000 döda (varav mer än 25.000 var ryssar) och 300.000 sårade. Ironiskt nog skulle urtypen för en imperialist, Roosevelt, som ledde en aggressiv amerikansk utrikespolitik i Panama och på andra ställen, få Nobels fredspris för sina ansträngningar. I enlighet med villkoren i Portsmouthfördraget överlät Ryssland södra halvan av Sachalinön till Japan och tillerkände det 25 års arrende i Port Arthur. Vidare gick Ryssland med på att lämna Manchuriet och erkänna Korea, som Japan senare annekterade 1910 som en del av den japanska inflytelsesfären.

Kort efter krigsförklaringen publicerade Parvus (Alexander Israel Helphand) en rad artiklar i *Iskra* där han analyserade krigets orsaker och möjliga konsekvenser.⁸⁹ I en övergripande redogörelse av de ekonomiska och geopolitiska krafterna hävdade han att kriget som hade börjat som en konflikt om Manchuriet och Korea snabbt hade blivit en fråga om herraväldet över hela Östasien. Det förebådade därför inte bara en politisk kris för det ryska enväldet utan innebar också en radikal förändring av den imperialistiska styrkebalansen. Eftersom varenda kapitalistiskt land periodvis led av brist på marknader så var alla de stora europeiska länderna, tillsammans med USA, Ryssland och Japan, indragna i en väldig kamp. Bland dessa imperialistiska tävlande var det bara Ryssland, med sin svagt utvecklade ekonomi, som var ute efter erövringar av andra orsaker än det kapitalistiska produktionssättets inre motsättningar: ”Den ryska regeringens tanklösa strävan efter utrikespolitiska framgångar är absolut nödvändig för att dölja tsarväldets inre svaghet.” Med sin dåligt utrustade bondearmé hade Ryssland framkallat en konflikt som skulle krossa ”hela världens politiska jämvikt”. Krisens huvudsakliga offer skulle bli dess initiativtagare, tsar Nikolaj II, och de ryska arbetarnas störtande av honom skulle inleda en permanent revolution som kunde öppna världsomfattande perspektiv för den internationella socialismen.⁹⁰

Parvus och Trotskij om den permanenta revolutionen i Ryssland

Den ryska revolutionen 1905 bröt ut på den ”Blodiga söndagen” den 22 januari (9 januari enligt den julianska kalendern som fortfarande användes på den tiden). När en fredlig demonstration med

89 Parvus, ”Vojna i revoljutsija”, *Iskra*, nr 59 (10 februari) och nr 61 (5 mars) 1904.

90 Hartmut Mehringer, *Permanente Revolution und russische Revolution: Die Entwicklung der Theorie der permanenten Revolution in Rahmen der marxistischen Revolutionskonzeption 1848-1907*, Frankfurt a.M.: Peter Lang 1978, s 201.

strejkande arbetare och deras familjer nådde fram till Vinterpalatset helt inställda på att överlämna ett protestuttalande till tsaren, blev de skoningslöst beskjutna av det kejserliga gardet. Efter årtionden av europeisk reaktion efter massakern på kommunarderna i Paris 1871 såg den ryska och väst-europeiska socialdemokratins främsta teoretiker framtidsutsikterna av en stor revolution som skulle börja i St Petersburg och sedan bölja västerut. Alla socialdemokrater väntade ivrigt på nyheter om tsarens störtande,⁹¹ men åsikterna varierade stort om vem som skulle komma att ersätta honom – liberaler, småborgerliga demokrater eller beväpnade arbetare helt inriktade på en socialistisk republik.

För både Parvus och Trotskij var det aldrig någon tvekan om denna fråga. I slutet av 1904 ingick de ett enastående politiskt och intellektuellt kompanjonskap som nådde sin höjdpunkt med deras ledande roller i sovjeten i St Petersburg fram tills den slogs ner i december 1905. Deras samarbete inleddes när Parvus skrev ett förord, ”Vad åstadkoms den 9 januari”, till en av Trotskijs mest berömda tidiga artiklar, ”Fram till 9 januari”. Båda dessa dokument finns med i denna antologi tillsammans med flera andra som följde strax efteråt. Parvus och Trotskij avvisade varje konstgjord begränsning av den ryska revolutionen till borgerliga krav, och vidhöll tanken att en arbetarregering (och för Trotskij till och med proletariats diktatur) kunde upprättas i det underutvecklade Ryssland där livegenskapen hade avskaffats så sent som 1861.

Båda trodde att det, med tanke på de ryska liberalernas och småborgerliga demokraternas intetsägande natur, bara var arbetarna som med stöd från de fattigaste bönderna kunde göra slut på enväldet. Till skillnad från Lenin, som förespråkade ”proletariats och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur”, förnekade de också alla möjligheter att bönderna kunde bli en sammanhängande politisk kraft.⁹² Trotskij följde ett resonemang som Karl Kautsky hade lagt fram redan i

91 Exempelvis skrev Rudolf Hilferding till Karl Kautsky den 14 november 1905 att ”tsarismens sammanbrott är inledningen på vår revolution, vår seger, som nu närmar sig. Förhoppningarna som Marx felaktigt hade uttryckt om rörelsen 1848 hoppas vi nu kommer att uppfyllas.” Han trodde att en seger för Polens kamp för självständighet skulle vara nyckeln till framgång för den ryska och så småningom den europeiska revolutionen. ”Ett fritt Polen skulle bli en symbol för alla minoritetsgrupper som kämpar för självstyre eller självständighet i Tyskland och Österrike. Det skulle tvinga Tyskland att ingripa militärt i Polen för att återställa den gamla ordningen, en handling som skulle utlösa ett krig i hela Europa och framkalla en social revolution i Tyskland. Polen skulle ge den starkaste, mest verkningsfulla impulsen till den ’permanent revolutionen’.” (Hilferding, ”Brev till Kautsky”, i *Zwischen der Stülen, oder über die Unvereinbarkeit von Theorie und Praxis: Schriften Rudolf Hilferdings 1904-1940*, red Cora Stephen, Berlin: J.H.W Dietz, 1982, s 9, och William Smaldone, *Rudolf Hilferding: The Tragedy of a German Social Democrat*, DeKalb: Northwestern Illinois University Press, 1998, s 28-29.)

Ett år senare förutsåg Trotskij, i *Resultat och framtidsutsikter*, i stort sett samma händelseförlopp vad gäller den permanenta revolutionens internationella dimension:

”En seger för revolutionen i Ryssland kommer att innebära en oundviklig seger för revolutionen i Polen. Det är inte svårt att föreställa sig att existensen av en revolutionär regim i de tio provinserna i det ryska Polen måste leda till en revolt i Galizien och Poznan. Hohenzollern och Habsburgsregeringarna kommer att besvara detta genom att sända militära styrkor till den polska gränsen och gå över den i syfte att krossa sin fiende i själva hans centrum – Warszawa. Det är helt klart att den ryska revolutionen inte kan lämna sin västerländska förtrupp i den preussisk-österrikiska soldatmaktens händer. Krig mot Wilhelm II:s och Franz Josefs regeringar skulle under sådana omständigheter bli en akt av självförsvar för den revolutionära regeringen i Ryssland. Vilken attityd skulle det österrikiska och tyska proletariatet då inta? Det är tydligt att de inte skulle kunna förbli passiva medan deras länders arméer ger sig ut på ett kontrarevolutionärt korståg. Ett krig mellan det feodalt-borgerliga Tyskland och det revolutionära Ryssland skulle oundvikligen leda till en proletär revolution i Tyskland.” (Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 45.)

Om Frankrike skulle ingripa när det revolutionära Ryssland vägrade att erkänna de tsaristiska skulderna till franska borgensinnehavare så förväntade sig Trotskij en proletär revolution även där: ”På det ena eller andra sättet: antingen genom en revolution i Polen, genom konsekvenserna av ett europeiskt krig eller som ett resultat av Rysslands statsbankrutt, kommer revolutionen att svepa in över det gamla kapitalistiska Europas gränser.” (*Ibid*, s 47.)

92 1898 hade Parvus skrivit om ”böndernas allmänt reaktionära karaktär” i Västeuropa:

”Bönderna förmås bara med största svårighet till politiska aktioner ... Politiskt är bönderna *passiva* ... Det är detta

sin polemik med Bernstein och senare i sin artikel ”Revolutionära frågor”. Trotskij menade att proletariatet när det väl kom till makten skulle tvingas att gå utöver de demokratiska uppgifterna och ställa kollektivismen på dagordningen, precis som Marx och Engels hade krävt i Centralledningens hänvändelse till Kommunistiska förbundet i mars 1850. Den ryska revolutionen, sa Trotskij, kunde bara segra som en socialistisk revolution. Och när arbetarregeringen ställdes inför den beväpnade kontrarevolutionen så berodde dess överlevnad i sin tur på en seger för den socialistiska revolutionen i väst.⁹³ Det centrala temat i Trotskij's skrifter om den permanenta revolutionen är sedan länge känt för engelsktalande läsare, men den rad dokument som vi har översatt gör det för första gången möjligt att spåra ursprunget och utvecklingen av de tankar som till sist skulle kulminera i *Resultat och framtidsutsikter*, hans mest berömda revolutionära framställning från åren 1905-1906.

Det är viktigt att inom parentes tillägga att användandet av uttrycket ”permanent revolution” under 1905 inte var begränsat till socialdemokratiska kretsar. Det användes också av socialistrevolutionärerna, ett parti som betraktade sig själva som arvtagare till *Narodnaja Volja*. SR-arnas agitation och organisering skedde huvudsakligen bland bönderna och deras taktik lade stor tonvikt vid att undanröja de mest hatade tsaristiska ämbetsmännen med hjälp av individuella terroristaktioner. Men en artikel i SR-tidningen *Revoljutsjonnaja Rossija* (nr 70, daterad 1 juli 1905) angrep både bolsjevikerna och mensjevikererna för att de antog att revolutionen skulle bli borgerligt-demokratisk till sin natur. Enligt den anonyma författaren – antagligen Michail Rafajlovitj Gots, en ledande medlem i SR:s centralkommitté och medredaktör för tidningen tillsammans med Viktor Tjernov – skulle Rysslands arbetande folk uppmuntras att inte bara krossa enväldet utan också förhindra all efterföljande borgerlig förskansning:

Den stundande revolutionen [*perevorot*] kommer huvudsakligen att komma till stånd med hjälp av arbetarnas ansträngningar – proletariatet och bönderna. Med denna revolution ska de ta allt som samhällsförhållandena låter dem ta – [och] de viktigaste av dessa förhållanden är hur omfattande deras egen medvetenhet är. De ska inte på förhand begränsa revolutionens omfattning till borgarklassens förmån, utan tvärtom ska de förvandla den till en permanent [*permanentij*] revolution, steg för steg kasta ut borgarklassen från de ställningar den har ockuperat, ge signalen till en europeisk revolution och sedan skaffa ny styrka därifrån.⁹⁴

Lenin om en ”oavbruten revolution”

Revolutionen 1905 ledde till en programmatisk brytning mellan den ryska socialdemokratins två huvudströmningar. Medan mensjevikererna höll kvar vid tanken att den demokratiska revolutionens

orubbliga lugn, denna böndernas politiska likgiltighet, som underbygger myten om bönderna som en stöttepelare för det politiska etablissemang som de styrs av ... Närhelst de europeiska bönderna under detta århundrade har gått till politisk handling har de alltid gjort det som *oppositionell kraft*. De har låtit sig göras till idioter av äventyrare och kvacksalvare från Napoleon den lille till Boulanger och Shlawrdt [sic], men det var just deras sätt att protestera mot den existerande samhällsordningen.” (Se Parvus, ”The Peasantry and the Social Revolution” (1898), i Tudor och Tudor, *op cit*, s 197.)

Trots dessa betänkligheter hoppades Parvus och Trotskij att böndernas jordhunger i Ryssland skulle få dem att stöda socialdemokratien istället för liberalerna eller socialistrevolutionärerna.

93 I detta sammanhang är det värt att nämna att Trotskij uttryckligen avstod från att betona Rysslands *ekonomiska underutveckling* som ett hinder för den permanenta revolutionen, och omnämnde istället särskilt hotet om en inhemsk kontrarevolution med stöd från en väpnad utländsk intervention. Vad detta innebar för den ekonomiska politiken efter 1917 utvecklas i Day, *Leo Trotsky and the Politics of Economic Isolation*, Cambridge: Cambridge University Press 1973.

94 Citerat av Maureen Perrie, ”The Socialist Revolutionaries on ’Permanent Revolution’”, *Soviet Studies*, 24, 3 1973, s 411.

framtid var beroende av en allians mellan proletariatet och borgarklassen antog Lenin en mellanposition mellan Plechanov och Trotskij. För honom var revolutionens mål att skapa bästa möjliga villkor för kapitalismens utveckling, och dess centrala problem var jordbruksfrågan. Borgarklassen kunde inte lösa denna uppgift. Av rädsla för masskampen var kapitalisterna beredda att nå en kompromiss med jordägarna och tsaren, vilket skulle leda till en långsam och plågsam utveckling av den ryska kapitalismen längs preussiska linjer.

Lenin hävdade att revolutionen bara kunde segra med hjälp av en allians mellan proletariatet och bönderna, och att den därför skulle tvingas göra kraftigare ingrepp i privategendomen än de klassiska borgerliga revolutionerna. När dessa två klasser grep makten skulle de upprätta en gemensam ”demokratisk diktatur” och utropa en republik, åttatimmarsdagen och en mycket radikal jordreform (inklusive nationalisering *av jord*), vilket skulle göra det möjligt för Ryssland att slå in på det Lenin kallade ”den amerikanska vägen för en borgerlig utveckling”.⁹⁵ Det är nästan säkert att Lenin utvecklade denna tanke utifrån en artikel av Karl Kautsky om jordbruksfrågan i Ryssland, som innehöll långa citat från Marx’ kritik av Henry Georges förslag om en odelad skatt liksom direkta hänvisningar till det amerikanska nybyggarsystemet.⁹⁶ Lenin hyllade Kautskys ”utmärkta arbete” som en ”redogörelse för de allmänna grunderna för de socialdemokratiska åsikterna i frågan”.⁹⁷ Han väntade sig nationalisering av jorden för att befria bönderna från godsägarnas utsugning, men fram tills dess det ägde rum en socialistisk revolution i väst skulle den ryska revolutionen inte gå så långt som att nationalisera alla produktionsmedel.

I den upprymda stämning som rådde på den tiden gjorde Lenin emellanåt andra uttalanden som gick utöver detta schema. I september 1905 gjorde han till exempel den berömda kommentaren:

från den demokratiska revolutionen skall vi omedelbart börja övergå till den socialistiska revolutionen, just i den mån våra krafter, det medvetna och organiserade proletariatets krafter det medger. Vi är för en oavbruten revolution. Vi kommer inte att stanna på halva vägen.⁹⁸

Men sådana anmärkningar var utbrott av entusiasm som gick mot de officiella framställningarna av den bolsjevikiska politiken som den senare utvecklades i Lenins egna skrifter. I en not som inte publicerades förrän 1926 oroade sig Lenin några få månader senare för att de ryska arbetarna säkert skulle lida nederlag om inte det västeuropeiska proletariatet skulle komma till deras hjälp:

Den andra segern blir *den socialistiska omvälvningen i Europa*. De europeiska arbetarna kommer att visa oss, ”hur det skall göras”, och då skall vi samman med dem genomföra den socialistiska omvälvningen.⁹⁹

Kautsky, Lenin och Trotskij

I och med att Lenin slutligen ledde bolsjevikerna till seger 1917 överdriver beskrivningarna av denna period ofta hans inflytande vid tiden för den första ryska revolutionen. Som de dokument vi

95 För Lenins analys av ”den amerikanska vägen för en borgerlig utveckling” se hans böcker *Material för förberedelsen av program för RSDAP* (1902, kapitlet ”Uttalande om Plechanovs andra förslag”) på marxistarkiv.se och ”New Data on the Laws Governing the Development of Capitalism in Agriculture” (1915), i *Collected Works*, band 22,.

96 Kautsky, ”Die Agrarfrage in Russland”, *Die Neue Zeit*, 24, 1 1905, s 412-423. För en ytterligare analys av Lenins teori se Gaido, *The Formative Period of American Capitalism: A Materialist Interpretation*, London: Routledge 2006, s 28-48.

97 Lenin, *Revideringen av arbetarpartiets agrarprogram*, på marxistarkiv.se, del ”II: Fyra strömningar inom socialdemokratien i frågan om agrarprogrammet”.

98 Lenin, *Socialdemokratins förhållande till bonderörelsen*, på marxistarkiv.se, s 5.

99 Lenin, *Revolutionens etapper, riktning och perspektiv*, på marxistarkiv.se. Kursivering i original.

har samlat klart visar, går det inte att få någon verklig förståelse av debatten om den permanenta revolutionen utan att först erkänna Karl Kautskys roll. Centrum för marxistiskt teoretiskt arbete före Första världskrigets utbrott var inte Ryssland utan Tyskland, hem för Marx och Engels och Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD) som var Andra internationalens viktigaste parti. Till och med ledarna för den ryska socialdemokratins mest extrema delar såg sig själva som trogna lärjungar till SPD-ledarna Bebel och Kautsky. Som Trotskij framställde det ”*betraktade Lenin*” fram till 4 augusti 1914

Kautsky som sin lärare och betonade ideligen detta ... När Lenin talade om mensjevismen som socialdemokratins opportunistiska flygel, jämförde han den inte med kautskyismen utan med revisionismen. Dessutom såg han bolsjevismen som den ryska formen av kautskyism, som i hans ögon under den perioden var identisk med marxismen.¹⁰⁰

Enligt Trotskij såg Lenin den bolsjevikiska läran som ”endast en översättning till ryska förhållanden av Bebels och Kautskys tendens.”¹⁰¹ I inledningen från 1922 till sin bok *1905* gjorde Trotskij denna bedömning av Kautskys roll:

Redan på den tiden hade debatten om den ryska revolutionens karaktär spridit sig utanför den ryska socialdemokratins, och hade uppmärksamats av ledande delar inom världssocialismen. Den mensjevikiska uppfattningen om en borgerlig revolution utvecklades allra mest plikttröget, det vill säga allra sämst och mest uppriktigt, i Tjerevanins bok.¹⁰² Så fort den kom ut grep de tyska opportunisterna med glädje tag i den. På Kautskys förslag skrev jag en analytisk recension av Tjerevanins bok i *Neue Zeit*.¹⁰³ På den tiden anslöt sig Kautsky själv helt och fullt till mina uppfattningar. Precis som Mehring (som nu är död)¹⁰⁴ antog han åsikten om en ”permanent revolution”. Idag har Kautsky i efterhand anslutit sig till mensjevikernas led. Han vill begränsa sitt förflutna till dagens nivå. Denna förfälskning tillfredsställer visserligen ett osäkert teoretiskt samvete, men stöter på hinder i form av tryckta dokument. Det Kautsky skrev under sin tidigare – bättre! – vetenskapliga och litterära period (hans svar till den polska socialisten Ljusnia,¹⁰⁵ hans studier av ryska och amerikanska arbetare,¹⁰⁶ hans svar på Plechanovs frågor angående den ryska revolutionens karaktär,¹⁰⁷ etc) var och förblir ett skoningslöst tillbakavisande av mensjevismen och ett fullständigt teoretiskt rättfärdigande av bolsjevikernas senare politiska taktik, som tjockskallar och överlöpars, idag med Kautsky i ledningen, anklagar för att vara äventyrs-politik, demagogi och bakunism.¹⁰⁸

Med ”bolsjevikernas senare politiska taktik” menade Trotskij givetvis sin egen taktik, den permanenta revolutionen som Lenin *de facto* anammade i sina ”Aprilteser” 1917.¹⁰⁹ Men Kautsky var den första västeuropeiska marxist som begagnade sig av den permanenta revolutionen i samband med händelser i det ryska tsardömet. Han hjälpte till att ta initiativ till debatten om den permanenta revolutionen med sin artikel ”Slaverna och revolutionen”, som publicerades i *Iskra* den 10 mars 1902. Och hans inledning till den polska utgåvan av *Kommunistiska Manifestet* 1903 innehöll en uttrycklig hänvisning till ”Centralledningens hänvändelse till Kommunistiska förbundet” från mars

100 Trotskij, *Bort med tassarna från Rosa Luxemburg*, på marxistarkiv.se, s 1.

101 *Ibid.*

102 F A Tscherevanin, (pseudonym för Fedor Andrejevitj Lipkin), *Das Proletariat und die russische Revolution*, Mit einer Vorrede von H Roladn-Holst und einem Anhang vom Übersetzer S Lewitin, Stuttgart: J.H.W. Dietz 1908.

103 Trotskij tog med sin recension av Tjerevanins bok som bilaga i *Året 1905*, Farsta: Rättviseböcker 2011, s 273-286.

104 Syftar på Franz Mehring, *The Revolution in Permanence*, 1 november 1905. Se även i denna bok.

105 Kautsky, *Revolutionära frågor* (februari 1904), som finns med i denna bok.

106 Kautsky, *Den amerikanska arbetaren* (februari 1906), som finns med i denna bok.

107 Kautsky, *Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se.

108 Trotskij, *Året 1905*, s 8-9.

109 Lenin, *Om proletarietets uppgifter i den nuvarande revolutionen*, på marxistarkiv.se.

1850, och till ”en borgerlig revolution som, när den blir permanent, växer utöver sina egna gränser och av sig själv utvecklas till en proletär revolution.”¹¹⁰

Efter att revolutionen hade brutit ut 1905 använde Kautsky också upprepade gånger uttrycket ”permanent revolution” i en rad artiklar som publicerades i juli i *Die Neue Zeit* under rubriken ”Konsekvenser av den japanska segern och socialdemokratien”.¹¹¹ Det var andra gången orden nämnts i den västeuropeiska marxistiska pressen, efter Rosa Luxemburgs artikel ”Efter första akten”.¹¹² I december 1905 publicerade Kautsky artikeln ”Gamla revolutioner och en ny”, där han förkunnade att den ryska revolutionen ”lovar ... att inleda en period av europeiska revolutioner som kommer att sluta med *proletariatets diktatur* som röjer vägen för att inrätta ett *socialistiskt samhälle*.”¹¹³ Följande månad gav han på nytt ut den del av sin bok om den franska revolutionen som beskrev sansculotternas politik 1793-1794 som en politik av permanent revolution. Det dokumentet stod att läsa i *Festschrift 1649-1789-1905* som gavs ut till minne av första årsdagen av den ”Blodiga söndagen”.¹¹⁴ I november 1906, slutligen, skrev han sitt svar på Plechanovs frågor om den ryska revolutionens karaktär och de ryska socialisternas uppgifter, ”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”,¹¹⁵ som Trotskij kallade ”den bästa framställningen av mina egna åsikter”.¹¹⁶ Alla dessa artiklar av Kautsky har tagits med i denna antologi.

Medan Trotskij ansåg att Kautskys svar till Plechanov var en bekräftelse av hans egen teori om den permanenta revolutionen så beskrev även Lenin det som ”ett lysande försvar av den bolsjevikiska taktikens *grundläggande principer*”, som istället riktade in sig på proletariatets och böndernas ”demokratiska diktatur”. Lenin kommenterade:

Kautskys analys övertygar oss fullständigt. Han har helt och fullt bekräftat vårt påstående att vi försvarar den revolutionära socialdemokratins ståndpunkt mot opportunisten och inte skapar någon sorts ”speciell” bolsjevikisk strömning.¹¹⁷

Lenin återvände också till denna tanke i sin bok *Socialdemokratins agrarprogram i den första ryska revolutionen, 1905-1907*:

ända från revolutionens början, våren och sommaren 1905 ... [påvisade bolsjevikerna klart] källan till våra taktiska skillnader, de utarbetade begreppet bonderevolution som en av formerna för den borgerliga revolutionen och definierade dess seger: ”proletariatets och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur”. Den största ideologiska erövring, som bolsjevismen hittills gjort inom den internationella socialdemokratien var Kautskys uppträdande med artikeln om den ryska revolutionens drivkrafter.¹¹⁸

110 Kautsky, ”Vorrede zur polnischen Ausgabe der Kommunistischen Manifestes u.d.T.: Wie weit ist das *Kommunistische Manifest* veraltet?”, *Leipziger Volkszeitung*, nr 169, 170, 172: 23, 25, 27 juli 1904, *Freie Presse*, Elberfeld-Barmen, nr 175, 176, 177, 28, 29, 30 juli 1904. Även i denna bok.

111 Kautsky, ”Die Folgen des japanischen Sieges und die Sozialdemokratie”, *Die Neue Zeit*, 23, 2 1905: 460-468, 492-499, 529-537. Även i denna bok.

112 Luxemburg, ”Nach dem ersten Akt”, *Die Neue Zeit*, 23, 1 1905: 610-614. Även i denna bok.

113 Kautsky, *Gamla revolutioner och en ny*, på marxistarkiv.se, s 3.

114 Kautsky, ”Die Sansculotten der französischen Revolution” (Aus: Kautsky, *Die Klassengesätze von 1789: Zum hundertjährige Gedenktage der grossen Revolution*, Stuttgart: Dietz 1889), i *Festschrift 1649-1789-1905*, s 11-12. Även i denna bok.

115 Kautsky, *Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se.

116 Trotskij, ”Letter to Kautsky”, 11 augusti 1908, Kautsky-arkivet, International Institute of Social History Amsterdam, citerat i Moira Donald, *Marxism and Revolution: Karl Kautsky and the Russian Marxists, 1902-1924*, New Haven: Yale University Press 1993, s 91.

117 Lenin, ”The Proletariat and its Ally in the Russian Revolution”, 10 (23) december 1906, i *Collected Works*, band 11, s 372-373.

118 Lenin, *Socialdemokratins agrarprogram i den första ryska revolutionen, 1905-1907*, i *Samlade skrifter i urval*, Stockholm: Arbetarkultur 1934, band 5, s 296.

Det faktum att både Trotskij och Lenin kunde göra anspråk på Kautskys stöd berodde på att Kautsky formulerade sitt svar till Plechanov mycket noga. Kautsky kunde inte läsa ryska dokument på originalspråket och ville inte förvärta meningsskiljaktigheterna mellan Trotskij och Lenin rörande böndernas framtida roll. Men han klargjorde att det med tanke på styrkeförhållandena mellan klasserna i det ryska samhället var uteslutet med ett block mellan arbetarpartiet och de borgerligt liberala kadeterna, som Plechanov tänkte sig. Jordbruksreformen var den borgerliga revolutionens kärna, och borgarklassen skulle aldrig stöda konfiskering av jordegendomar utan kompensation. Småbourgeoisien i städerna var i sin tur alltför svag för att spela den roll den hade tagit på sig i Pariskommunen under den franska revolutionen. Följaktligen skulle de socialdemokratiska arbetarna bli tvungna att gripa makten tillsammans med bönderna, och därefter kunde en hel rad möjliga varianter utvecklas beroende på bondekrigets omfattning och revolutionens spridning utanför Rysslands gränser. På det hela taget måste det sägas att Kautskys argument gav mer stöd åt Trotskij's formulering "proletariatets diktatur med stöd från bönderna" än Lenins "proletariatets och böndernas demokratiska diktatur", Hursomhelst finns det ingen tvekan om att Kautsky var vida respekterad inom den ryska socialdemokratins samtliga kretsar och alla var lika ivriga att åberopa hans auktoritet.

Karl Kautsky och Rosa Luxemburg under den första ryska revolutionen

Kautskys egen radikalisering under denna period berodde delvis på Rosa Luxemburgs inflytande. Hon talade polska och ryska flytande och skrev ofta under på den permanenta revolutionen och användandet av den politiska masstrejken både i Ryssland och Västeuropa. Karaktären på detta inflytande går att bedöma utifrån de fyra artiklar som finns med i denna antologi, varav en, "Efter första akten", publicerades i den västeuropeiska socialdemokratiska pressen efter den Blodiga söndagen,¹¹⁹ medan en annan, "Den ryska revolutionen" (20 december 1905), publicerades i samma samling som Kautskys "Gamla revolutioner och en ny" för att beteckna ettårsminnet av händelsen.

En kort anekdot visar hur Kautsky och Luxemburg på den tiden försvarade varandra, inte bara mot den borgerliga fienden utan också mot det tyska SPD:s höger, som ogillade Luxemburgs krav att omfatta masstrejken. I april 1906 tvingades Kautsky stöda Luxemburg, som då ledde revolutionen i Warszawa och tillsammans med Leo Jogiches hade arresterats den 4 mars 1906. Enligt en av fackföreningarnas tidningar, *Zeitschrift für Graveure und Ziseleure*, fanns det "vanliga dödliga" som kunde vittna om och intyga att "kamrat Luxemburg [hade] 'dillat' vid ett möte i Berlin att fackföreningar var något 'ont'". Kautsky svarade att det

inte var kamrat Luxemburg som urholkade relationerna mellan partiet och fackföreningarna utan de fackliga funktionärer och redaktörer som har antagit Rexhäuser¹²⁰ som modell. Det inskränkta hatet bland dessa element mot all annan sorts arbetarrörelse än den som sätter upp högre mål än fem öre mer i timmen är förvisso något "ont".

Kautsky avfärdade fackföreningsledarnas anklagelser och protesterade dessutom:

Det är något nytt i vår rörelse, faktiskt utan motstycke, att kamrater slungar ut sådana orimliga och lättsinniga anklagelser mot en av den proletära klasskampens ledare just vid en tidpunkt när alla friheters bödel har arresterat henne och gjort henne försvarslös just på grund av hennes

119 Rosa Luxemburg, "Nach dem ersten Akt", *Die Neue Zeit*, 23, 1 1905: 610-614. Även i denna bok.

120 Ludwig Rexhäuser var redaktör för *Correspondent für Deutschlands Buchdrucker und Schriftgiesser*, organ för tryckeriarbetarnas fackförening (*Verbandes der Deutschen Buchdrucker*). Luxemburg, "Die zwei Methoden der Gewerkschaftspolitik", *Die Neue Zeit*, 25, 1 1907, även i *Gesammelte Werke*, band 2, s 182-187.

outtröttliga kamp i proletariatets tjänst. Till och med våra borgerliga motståndare, åtminstone de mer anständiga – de är förvisso inte många – undvek att angripa kamrat Luxemburg ... [ändå] går ett fackligt organ hand i hand med de mest ökända och skamlösa av den kapitalistiska och aristokratiska [*Junkertum*] pressens lakejer.¹²¹

Förutom att de delade förväntningarna på en revolutionär seger i Ryssland så hade Rosa Luxemburg och Karl Kautsky samma onda aningar om de tyska fackliga (och senare även parti-) funktionärernas alltmer konservativa karaktär. Kautsky tog i september 1906 upp frågan om den ökande byråkratiseringen vid partiets kongress i Mannheim. Bakgrunden till kongressen var en bitter strid mellan ledarna för Fria (socialdemokratiska) fackföreningarnas huvudkommission och SPD:s ledning om den politiska masstrejken, som hade använts med förödande effektivitet under kampen mot den ryska tsaren.

22-27 maj 1905 gick de Fria fackföreningarnas femte kongress, som sammanträdde i Köln, öppet mot all användning av den politiska strejken. Huvudkommissionens talesman i denna fråga, Theodor Bömelburg, som också var ordförande för byggnadsarbetarnas fackförening, angrep inte bara SPD:s vänster utan till och med Eduard Bernstein (som inte såg generalstrejken som ett revolutionärt sätt att besegra den reformistiska parlamentarismen utan bara som ett medel för att försvara parlamentet och de demokratiska rättigheterna mot reaktionära angrepp). Bömelburg förkunnade att ”vi för att utvidga vår organisation behöver lugn och ro [*Ruhe*] i arbetarrörelsen”.¹²² Resolutionen som antogs av Kölnkongressen förkastade masstrejken som politisk taktik och förbjöd till och med ”spridning” (det vill säga propaganda eller diskussion) av detta kampmedel. Den hävdade också att masstrejken förespråkades av ”anarkister och personer utan erfarenheter av ekonomisk kamp” och varnade arbetarna för ”att undvika att låta sig hindras i det dagliga arbetet att stärka arbetarnas organisationer genom att anta och främja sådana tankar.”¹²³

Trots det godkände det tyska socialdemokratiska partiet vid kongressen i Jena den 17-23 september 1905 i princip användandet av politiska masstrejker. Gentemot beslutet vid fackföreningskongressen i Köln antog den en resolution som stödde tanken på en strejk under kampen för parlamentariska och demokratiska rättigheter, även om den på Bebels enträgna inrådan också beskrev strejken som en försvarstaktik mot ett förväntat angrepp från borgarklassen mot den socialistiska rörelsens framsteg.¹²⁴ Men den 16 februari 1906 höll SPD:s ledning och Huvudkommissionen en hemlig konferens som ledde fram till en överenskommelse där partiledarna lovade att om möjligt förhindra en masstrejk och ensam ta bördan av ledarskap om den ändå skulle bryta ut. Nyheter om den hemliga överenskommelsen läckte ut och vållade ilska inom SPD:s revolutionära del. Det var mot denna bakgrund som Rosa Luxemburg samma månad som Mannheimkongressen (september 1906) publicerade sin berömda broschyr *Masstrejk, parti och fackföreningar*, som försvarade taktiken med masstrejker som den viktigaste lärdomen från den första ryska revolutionen, och med eftertryck

121 Kautsky, ”Genossin Luxemburg über die Gewerkschaften”, *Vorwärts*, nr 8 (18 april) 1906. Återgiven i Leo Stern (red), *Die russische Revolution von 1905-1907 im Spiegel der deutschen Presse*, Berlin: Rutten & Loening 1961, band 6, s 1548-1549.

122 Bömelburg, ”Die Stellung der Gewerkschaften zum Generalstreik”, i *Protokoll der Verhandlungen des fünften Kongresses der Gewerkschaften Deutschlands, abgehalten zum Köln am Rhein, vom 22 bis 27 Mai 1905*, Berlin: Verlag der Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands, s 115 ff. Återgivet i Antonia Grunenberg (red), *Die Massenstreikdebatte: Beiträge von Parvus, Rosa Luxemburg, Karl Kautsky und Anton Pannekoek*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt 1970, s 353.

123 Luxemburg, ”Die Debatten in Köln”, *Sächsische Arbeiter-Zeitung*, nr 140, 21 juni, återgivet i *Gesammelte Werke*, band I/2, s 580-586.

124 Kautsky, ”Der Parteitag von Jena”, *Die Neue Zeit*, 24, 1 1905: s 5-10. Luxemburg, ”Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 17 bis 23 September 1905 in Jena”, återgivet i *Gesammelte Werke*, band I/2, s 595-604.

stälde massornas spontana revolutionära initiativ mot den konservativa politik som fackföreningsledarna stödde.¹²⁵

I sitt tal till Mannheimkongressen ställde Kautsky öppet frågan om den ökande byråkratiseringen av själva partiet:

När vårt parti blev större har det i viss mening blivit en ganska ohanterlig apparat. Det är inte så lätt att få in nya tankar och aktioner i denna apparat. Om nu fackföreningarna vill ha lugn och ro vad öppnar det för perspektiv för oss om de sätter sig fast på denna redan ohanterliga partikropp som bromsar?¹²⁶

Kongressen i Mannheim ledde så småningom fram till en kompromiss mellan SPD:s ledning och Huvudkommissionen som gav fackföreningsledarna ett faktiskt veto över användandet av en politisk masstrejk. Den radikala *Leipziger Volkszeitung* drog den bittra slutsatsen att tio års kamp mot revisionismen hade varit förgäves, ”ty revisionismen som vi har dödat i partiet återuppstår på nytt med större styrka i fackföreningarna.”¹²⁷ Fackföreningsledarnas förmåga att tvinga på SPD sin egen linje härrörde ur två viktiga källor: fackföreningarnas enorma medlemsantal och deras ännu större ekonomiska resurser gentemot partiet.¹²⁸

RSDAP:s femte kongress (London, maj 1907)

Rosa Luxemburgs studie om *Masstrejk, parti och fackföreningar* försökte blåsa in den ryska revolutionens anda i den tyska socialdemokratins förstockade apparat. Men 1907 var den ryska revolutionen på reträtt samtidigt som den tyska socialdemokratin led sitt första stora nederlag. Det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets femte kongress sammanträdde i London mellan 30 april till 19 maj 1907, och den följde på det ökända ”hottentottvalet” i Tyskland, där en våg av imperialistisk chauvinism ledde till att socialdemokraterna förlorade 38 platser i riksdagen.¹²⁹ 336 delegater deltog

125 Angående SPD:s kongress i Mannheim se Luxemburg, ”Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands vom 23 bis 29 September 1906 in Mannheim”, *Gesammelte Werke*, band II, s 171-176.

126 SPD *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands: abgehalten vom 23 bis 29 September 1906*, Berlin: Buchhandlung Vorwärts 1906. Delar återgivna i Stern (red), *op cit*, band 6, s 1762-1763.

127 Carl Schorske, *German Social Democracy, 1905-1917: The Development of the Great Schism*, New York, Russell & Russell 1970, s 52.

128 Från 215.000 medlemmar 1892 steg medlemsantalet i de socialdemokratiska Fria fackföreningarna till mer än 1,1 miljoner 1904 och 2,5 miljoner året före Första världskrigets utbrott, och lämnade de liberala Hirsch-Dunckerförbunden och de kristna fackföreningarna bakom sig (med 106.000 respektive 218.000 medlemmar 1913). Se Michael Schneider, *A Brief History of the German Trade Unions*, Bonn: J H W Dietz 1991, s 70, 75. När SPD 1906 genomförde sin första medlemsräkning framkom att deras medlemsantal var 348.327 mot Fria fackföreningarnas 1.689.709. 1913 var förhållandet fortfarande två och en halv till fackföreningarnas fördel. Dessutom var partiets inkomster för verksamhetsåret 1906-1907 1.191.819 mark. Fackföreningarnas var 51.396.784 mark, omkring femtio gånger större. Inte överraskande steg andelen fackliga funktionärer i SPD:s riksdagsgrupp från 11,6% 1893 till 32,7% 1912. (*Ibid*, s 92.)

129 Den efterföljande debatten om imperialism och kolonialism resulterade i den första analysen av imperialismen i bokform i marxistiska kretsar. Parvus skrev *Die Kolonialpolitik und der Zusammenbruch* (Leipzig: Verlag der Leipziger Buchdruckerei Aktiengesellschaft 1907) till Andra internationalens stundande kongress i Stuttgart (6-24 augusti 1907). Se recensionen av denna bok i Hilferding, ”Review aus Parvus, *Die Kolonialpolitik*”, *Die Neue Zeit*, 25, 2 1907, s 687-688. Omedelbart efter kongressen gav Kautsky ut sin broschyr *Socialism and Colonial Policy* (London: Athol Books 1975). Stuttgartkongressen antog en resolution om militarismen, vars avslutande stycken hade utarbetats av Lenin och Luxemburg och förespråkade en politik som senare skulle bli känd under parollen: ”förvandla det imperialistiska kriget till ett inbördeskrig”:
”Om ett krig hotar att bryta ut är det de arbetande klassernas och deras parlamentariska representanters plikt i de berörda länderna att med stöd av Internationella socialistiska byråns samordnande verksamhet uppbjuda alla krafter för att förhindra krigsutbrottet med de medel de anser vara mest effektiva, vilka givetvis varierar beroende på den

på den ryska kongressen: 105 bolsjeviker, 97 mensjeviker, 57 Bund-medlemmar, 44 polska socialdemokrater, 29 lettiska socialdemokrater och 4 icke-fraktionella delegater. Med stöd från polackerna och letterna säkrade bolsjeviker en stabil majoritet.¹³⁰ Eftersom framtidsutsikterna av en ”permanent revolution” uppenbarligen minskade, betonade Lenin i sitt ”Tal om hållningen till borgerliga partier” återigen böndernas och jordbruksfrågans centrala plats i Ryssland:

Bolsjeviker ... hävdade otvetydigt att vår revolution till sitt sociala och ekonomiska innehåll var en borgerlig revolution. Detta innebär att revolutionens syften, den revolution som nu äger rum i Ryssland, inte går utöver det borgerliga samhällets gränser. T o m den mest totala seger för den nuvarande revolutionen – med andra ord, uppnåendet av den allra mest demokratiska republik, och konfiskationen av alla jordagods av bönderna – skulle på intet sätt beröra grundvalarna för det borgerliga samhällssystemet. Privategendomen till produktionsmedlen (eller privat brukande av jorden oavsett juridisk ägare) och varuekonomi kommer att bestå. Det kapitalistiska samhällets motsättningar – och den viktigaste av dem är motsättningen mellan lönearbete och kapital – kommer inte bara att bestå utan att bli alltmer akuta och djupgående, att utvecklas i en mer omfattande och ren form.¹³¹

För Lenin var nyckeln till att intensifiera den revolutionära kampen i Ryssland att överta godsägarnas och tsarfamiliens gods och öppna vägen för ett småskaligt privat jordbruk istället för både de feodala godsägarna och den förtvinande byakommunen: ”konfiskationen av jordagods och den jämlika uppdelningen av dem att innebära en mycket snabb utveckling av kapitalismen, den form av borgerligt demokratisk revolution som är mest fördelaktigt för bönderna.”¹³² En seger för bönderna förutsatte det ”totala förintandet av godsägarväldet”, och bara proletariatet kunde fullborda denna seger genom att ”förmå en stor sektor av bondeklassen att följa deras ledning.” Lenin upprepade en välbekant slutsats: ”Den nuvarande revolutionens seger i Ryssland är bara möjlig i form av en revolutionär demokratisk diktatur av proletariatet och bönderna.”¹³³ Vad gäller Trotskij, som använde större delen av sitt eget tal till att kritisera de mensjevikiska förhoppningarna på en borgerlig revolution, tillade Lenin denna kommentar:

Några ord om Trotskij. Jag har inte tid att här uppehålla mig vid våra meningsskiljaktigheter med honom. Jag vill bara anmärka att Trotskij i sin bok *Till partiets försvar* i tryck uttalade sin solidaritet med Kautsky, som skrev om den ekonomiska intressegemenskapen mellan proletariatet och bönderna i den nuvarande revolutionen i Ryssland. Trotskij kungjorde det tillåtliga och nyttiga i ett vänsterblock mot den liberala bourgeoisie. Dessa fakta är tillräckliga för att jag ska kunna hävda att Trotskij har kommit närmare våra ståndpunkter. Helt åtskilt från frågan om den ”oavbrutna revolutionen”, har vi här en samstämmighet på grundläggande punkter i frågan om hållningen mot borgerliga partier.¹³⁴

Lenins hänvisning till Kautsky gällde den sistnämndas artikel ”Den ryska revolutionens drivkrafter

skärpta klasskampen och den övergripande politiska situationen. Om kriget trots allt detta ändå skulle bryta ut är det deras plikt att med alla krafter utnyttja den ekonomiska och politiska krisen som kriget skapar för att sporra massorna och på så sätt påskynda avskaffandet av det kapitalistiska klassherraväldet.”

Stuttgartresolutionen om ”Militarism och internationella konflikter” återges i James Joll (red), *The Second International 1889-1914*, London: Routledge & K Paul 1974, s 206-208.

130 Dagordningen innehöll 12 punkter (de socialdemokratiska representanternas aktivitet i duman; förhållandet mellan fackföreningarna och partiet; partisanaktioner; arbete i armén; internationalens kommande kongress i Stuttgart etc) av vilka den viktigaste var den tredje, som handlade om RSDAP:s inställning till de borgerliga partierna. Se Lenin, ”The Fifth Congress of the Russian Social-Democratic Labour Party, April 30-May 19 (May 13-June 1)”, i *Collected Works*, band 16. [Delvis översatt till svenska, se nedan – ö.a.]

131 Lenin, *RSDAP:s femte kongress 30 april-19 maj (13 maj-1 juni) 1907*, på marxistarkiv.se, s 1.

132 *Ibid*, s 6.

133 *Ibid*, s 2.

134 *Ibid*, s 9.

och dess framtidsutsikter”, som var Kautskys svar på Plechanovs tidigare frågor. Eftersom Trotskij befann sig i ett ingenmansland mellan de bolsjevikiska och mensjevikiska fraktionerna gav kongressens organisatörer honom femton minuter att tala som företrädare för en ”specialtendens”.¹³⁵ Trotskij utnyttjade tillfället för att påminna Plechanov om hans eget förflutna:

Jag vill bara slå fast en sak: om, som Plechanov förutspådde, den revolutionära rörelsen i Ryssland segrar som arbetarrörelse, då är proletariats seger i Ryssland bara möjlig som proletariats revolutionära seger – annars är den överhuvudtaget inte möjlig.

I sin bok *Den permanenta revolutionen* erinrade sig Trotskij att Lenin vid detta tillfälle:

inte förlät mig min koncilianta hållning gentemot mensjevikerna – och det med rätta – [och han] uttalade sig om mitt tal med en medvetet betonad reservation ... eftersom jag stod utanför den bolsjevikiska fraktionen. Trots detta – eller snarare: tack vare detta – lämnar hans ord inget utrymme för falska tolkningar. Lenin upprättade ”solidaritet mellan oss om de grundläggande punkterna i frågan” om förhållandet till bönderna och den liberala bourgeoisie.¹³⁶

På våren 1907 befann sig Trotskij i en alltmer besvärlig position av att vara varken mensjevik eller bolsjevik – de två fraktioner som dominerade kongressen – men i frågan om proletariats förhållande till andra klasser förklarade han sin sympati med Rosa Luxemburg, vars tal i frågan om relationerna till de borgerliga partierna vi också har översatt för första gången i denna bok.¹³⁷ Luxemburg framförde officiella hälsningar till den ryska kongressen från SPD, och tillskrev både de senaste valförlusterna i Tyskland och den ryska revolutionens svårigheter till liberalernas förräderi, de liberaler som hade blivit ”reaktionens beklämmande smilfinkar”. Hon avvisade mensjevikernas teori om en revolutionär liberalism som ”ett påhitt och ett fantasifoster” och ifrågasatte också Lenins förhoppning att bönderna någonsin skulle kunna skapa ett sammanhängande parti som skulle kunna ingå någon sorts ”vänsterblock” med arbetarna. Bönderna kunde i bästa fall iscensätta ett spontant *Jacquerie*,* men

bonderörelser är helt oförmögna att spela en självständig roll och är i alla historiska sammanhang underordnade andra klassers ledning, klasser som är mer energiska och klarare definierade.¹³⁸

För Luxemburg, precis som för Trotskij, var de ryska arbetarnas enda verkligt pålitliga allierade kamrater i andra länder, på vars stöd den ryska revolutionen till syvende och sist berodde.

Centrism och marxism: Karl Kautsky och Rosa Luxemburg efter 1910

Även om Trotskij och Luxemburg knöt framtidsutsikterna av en permanent revolution till händelser i Västeuropa, så finns det också ett stycke i Trotskij's *Resultat och framtidsutsikter* som, trots att den

135 Trotskij's tal finns som tillägg i *1905*, Farsta: Rättviseböcker 2011, s 275-284.

136 Trotskij, *Den permanenta revolutionen*, på marxistarkiv.se, s 51-52. (Kapitel 4, ”Hur såg teorin om den permanenta revolutionen ut i praktiken?”)

137 Rosa Luxemburg talade tre gånger vid Londonkongressen. Hennes första tal översattes till engelska av Raja Dunajevskaja och har nyligen blivit återutgivet i en samling av hennes skrifter: ”Address to the Fifth Congress of the Russian Social-Democratic Labor Party” i Peter Hudis och Kevin B Anderson (red), *The Rosa Luxemburg Reader*, New York: Monthly Review Press 2004, s 200-207. Till denna bok har vi översatt hennes andra tal och avslutande anmärkningar.

* **Jacquerie** var ett bondeuppror i norra Frankrike 1358, under hundraårskriget – öa.

138 RSDAP, *otokolij i stenografi tjeskie otjetij sez dov i konferentsij Kommunistitjeskoj Partij Sovjetskovo Sojuza: Pjaty Londonkij sez d RSDRP April-Mai 1907 goda: protokolij*, Moskva: Gosudarstvennoje Izdatelstvo Polititjeskoj Literaturij 1963, s 343-435. Även i denna bok.

skrevs 1906 helt klart förutsåg en fortsatt nedgång för det revolutionära engagemanget i SPD när entusiasmen för den ryska revolutionen väl hade lagt sig. Trotskij talade om faran för ”inre tröghet” och oroade sig för att en ökande ”konservatism” i det tyska partiet skulle kunna beröva det sitt revolutionära syfte:

Som en konsekvens ... kan socialdemokratin, som är en organisation som förkroppsligar proletarietets politiska erfarenhet, i ett visst ögonblick bli ett direkt hinder för en öppen konflikt mellan arbetarna och den borgerliga reaktionen. Med andra ord: de proletära partiernas propagandistisk-socialistiska konservatism kan i ett visst ögonblick hålla tillbaka proletarietets direkta kamp för makten.¹³⁹

När Trotskij skrev dessa rader var Karl Kautsky den sista person han hade i åtanke. Men inom några år föll Kautsky till föga för de förslappande tendenser i det tyska partiet som han hade varit en av de första att larma om. De tyska fackliga ledarnas mer än tio år långa utmattningskrig mot masstrejken och partiets vänster slutade med att partiledningens och fackföreningsapparatus intressen smälte samman. Med sin parlamentariska apparat att försvara blev partiet lika fast förankrat i det politiska *status quo* som fackföreningarna var uppbundna av fredliga kollektivförhandlingar.

I *Vägen till makt*, som gavs ut 1909, skrev Kautsky fortfarande om ”en ny revolutionernas tidsålder” som möjligen kunde medföra ”*storstrejken*”.¹⁴⁰ Den 26 september samma år klagade han i ett brev till Victor Adler på ”byråkratismens alltför snabba tillväxt, som kväver alla initiativ och all djärvhet i sin linda”. Han skrev att ”bara när aktionerna kommer från massorna kan man räkna med nödvändig kraft och entusiasm”, men ”massorna i Tyskland har övats att vänta på order uppifrån”, samtidigt som de där uppe ”har blivit så upptagna av den enorma apparatus administrativa behov att de har förlorat all vidsynthet, allt intresse för det som ligger utanför deras egna expeditioners angelägenheter”. Denna byråkratiska förflamning hade först uppstått i fackföreningarna, men ”nu ser vi den även i den politiska organisationen.”¹⁴¹

Men trots dessa upprepade tvivel – eller kanske på grund av dem – bröt Kautsky nästa år sin bekantskap med Rosa Luxemburg och framträdde som främste talesman för SPD:s förhärskande ”centerfraktion”. Enligt Marek Waldenberg, hans bästa biografitecknare, skrev Kautsky till Rjazanov i juni 1910 och tillskrev sin brytning med Luxemburg till att han måste distansera sig från hennes extremt impopulära framtoning inom den fackliga byråkratin.¹⁴² När Luxemburg lämnade in en artikel som talade för strejker som ett sätt att erövra allmän rösträtt i Preussen – samtidigt som man skulle ställa krav på en republik i förhoppning om att utlösa revolutionära aktioner – vägrade Kautsky publicera den.¹⁴³ Det ledde till ett försämrat förhållande inte bara till Luxemburg utan också till Franz Mehring (som 1912 avsattes från redaktionen i *Die Neue Zeit*), liksom en rad bittra debatter i *Die Neue Zeit* med flera andra ledande företrädare för socialdemokratin vänster. Det var under loppet av dessa diskussioner som Kautsky utvecklade sin så kallade ”strategi för att utmatta fienden [*Ermattungsstrategie*]” – i motsats till Luxemburgs uppmaning att ”besegra fienden [*Niederwerfungsstrategie*]”. Medan Belfort Bax en gång hade kallat Eduard Bernstein ”Vår tyske fabianska

139 Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 48. Kursivering i original.

140 Kautsky, *Vägen till makt*, på marxistarkiv.se, s 50, 58. Kursivering i engelska originalet.

141 Friedrich Adler (red), *Briefwechsel mit August Bebel und Karl Kautsky: Sowie Briefe von und an Ignaz Auer, Eduard Bernstein, Adolf Braun, Heinrich Dietz, Friedrich Ebert, Wilhelm Liebknecht, Hermann Müller und Paul Singer*, hrsg. vom Parteivorstand der Sozialistischen Partei Österreichs, Wien: Verlag der Wiener Volksbuchhandlung 1954, s 501.

142 Waldenberg, *Il papa rosso: Karl Kautsky*, Rom: Editori Riuniti 1980, s 673-674.

143 Artikeln publicerades slutligen som ”Was Weiter”, *Dortmunder Arbeiterzeitung*, nr 103-104, 14-15 mars 1910, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 2.

omvände” var det nu Karl Kautsky som omfattade Fabius Cunctators strategi.¹⁴⁴

Kautsky grälade med Anton Pannekoek om massaktioner och den riktiga inställningen till parlamentarismen, och med Paul Lensch och Karl Radek debatterade han frågor om imperialism och nedrustning, som blev alltmer trängande i och med att Första världskriget närmade sig. Även i dessa frågor befann sig Kautsky i full reträtt och förnekade att imperialismen var en ekonomisk nödvändighet som var inneboende i kapitalismen, och rekommenderade att de internationella konflikterna skulle lösas med hjälp av överenskommelser om vapenbegränsningar.¹⁴⁵ Som Radek konstaterade tvingades Kautsky revidera sin tidigare teori att militarismen är en oundviklig följd av imperialismen, inte på grund av att imperialismen hade förändrat sin karaktär utan därför att den fabianska strategin att ”nöta ut fienden” inte gick att förlika med hans tidigare analys.¹⁴⁶ När Kautsky började tala om medlemmar i vänstern som ”våra ryssar” påpekade Rosa Luxemburg det faktum att även han bara några få år tidigare hade kallats både ”ryss” och förespråkare för ”revolutionär romantism”, medan hans centristiska politik nu ”inte innebar något annat än parlamentarism”.¹⁴⁷

När debatten mellan SPD:s vänster och center bröt ut underlät de flesta ryska revolutionära ledarna att ta parti för Luxemburg. I juli 1910 skrev Trotskij till Kautsky att ingen i det ryska partiet, ”inte ens bland bolsjevikerna”, vågade stöda Luxemburg, och att han även om han beundrade hennes ”ståtliga otålighet” ansåg det absurt ”att upphöja det till en ledande princip för partiet”.¹⁴⁸ Den mest insiktsfulla kommentaren om den tyska fraktionsstriden kom från Parvus, som påpekade för Kautsky att ”hela historien är en lustigt trogen kopia av diskussionen mellan bolsjevik och mensjevik före den ryska revolutionen”.¹⁴⁹ Trots att Lenin såg sig själv som Kautskys trogne lärjunge kom uppenbarelsens ögonblick för honom när Kautsky i augusti 1914 underlät att gå mot krigskrediterna till kejsaren. Under ett specialmöte med SPD:s riksdagsgrupp rekommenderade Kautsky istället att ett godkännande av krediterna skulle göras ”beroende av försäkringar om syftet med kriget”.¹⁵⁰ Som Lenin senare erinrade sig var detta det ögonblick då ”kautskyanismen”

144 Kautsky, ”Was nun?”, *Die Neue Zeit*, 28, 2 1910, s 33-40, 68-80, återutgiven i Grunenberg (red), *op cit*, s 96-121. Se även ”Ermattung oder Kampf?”, *Die Neue Zeit*, 28, 2, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 2, s 344-377. Kautsky, ”Eine neue Strategie?”, *Die Neue Zeit*, 28, 2 1910, s 332-341, 364-374, 412-421, återutgiven i Grunenberg (red), *op cit*, s 153-190. Luxemburg, ”Die Theorie und die Praxis”, *Die Neue Zeit*, 28, 2 1910, s 564-578, 626-642, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 2. Kautsky, ”Zwischen Baden und Luxemburg”, *Die Neue Zeit*, 28, 2 1910, återutgiven i Peter Friedmann (red), *Materialen zum politischen Richtungsstreit in der deutschen Sozialdemokratie, 1890-1917*, band I, Frankfurt am Main: Ullstein 1978. Quintus Fabius Maximus Cunctator (Fördröjaren), 275-203 f Kr, använde gerillataklik för att nöta ut Hannibals styrkor under det andra puniska kriget. Det var också ursprunget till det namn som det brittiska Fabiansällskapet tog.

145 Ursula Ratz, ”Karl Kautsky und die Abrüstungskontroverse in der deutschen Sozialdemokratie, 1911-12”, *International Review of Social History*, 11, 1 1966, s 197-227; Irène Petit, ”Kautsky et les discussions autour du problème de l’impérialisme dans le parti social démocrate allemand de 1907 à 1914”, *Revue d’Allemagne*, 1, januari-mars 1969, s 325-337.

146 Radek, ”Unser Kampf gegen den Imperialismus”, *Die Neue Zeit*, 30, 2 1912, s 194-199, 233-241, återutgiven i *In der Reihen der deutschen Revolution 1909-1919: Gesammelte Aufsätze und Abhandlungen von Karl Radek*, München: K Wolff 1921, och ”Wege und Mittel im Kampfe gegen den Imperialismus”, *Bremer Bürger-Zeitung*, 216 (14 september 1912), återutgiven i *In der Reihen...*, s 156-207. Radek följde i Luxemburgs fotspår. Se Kautsky, ”Krieg und Frieden. Betrachtungen zur Maifeier”, *Die Neue Zeit*, 29, 2 1911, s 97-107, och Luxemburg, ”Friedensutopien”, *Leipziger Volkszeitung*, nr 103-104, maj 1911, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 2.

147 Kautsky, ”Nachgedanken zu den nachdenklichen Betrachtungen”, *Die Neue Zeit*, 31, 2 1913, s 532-540, 558-568, 662-664; Luxemburg, ”Das Offiziösentum der Theorie”, *Die Neue Zeit*, 31, 2 1913, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 3.

148 Trotskij, ”Letter to Kautsky”, 21 juli 1910, i Kautsky Archive, International Institute of Social History, Amsterdam; citerat i J P Netti, *Rosa Luxemburg*, Oxford: Oxford University Press 1966.

149 Parvus, ”Letter to Kautsky”, 10 juni 1910, Kautsky Archive, International Institute of Social History, Amsterdam, citerat i Donald, *op cit*, s 183-184.

150 Kautsky citerad av Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the Socialist Revolution 1880-1938*, London: NLB 1979,

slutligen avslöjade ”hela sin avskyvärda jämmerlighet.”¹⁵¹

1918: Karl Kautsky och den demokratiska kontrarevolutionen

I och med den bolsjevikiska revolutionen 1917 slutade debatten om den permanenta revolutionen och proletariatets diktatur i två helt motsatta resultat. I Ryssland antog Lenin Trotskijs uppfattning när han beslutade att ta makten från den provisoriska regeringen, men i Tyskland intog Kautsky den rakt motsatta ståndpunkten – samma ståndpunkt som Marx och Engels hade fördömt i termer av en demokratisk kontrarevolution 1849-1850. För att spåda på ironin uttryckte till och med Rosa Luxemburg allvarliga betänkligheter om den bolsjevikiska aktionen.¹⁵² Skillnaden var naturligtvis att Luxemburg 1919 gav sitt liv under kampen att föra revolutionen till Tyskland, medan Kautsky slöt fred med Weimarrepubliken och ägnade resten av sitt liv åt att fördöma bolsjevismen som ett förräderi mot marxismen och en ny tyranni ur vilken stalinismen följde som en självklarhet.

Trogen föreställningen om den permanenta revolutionen accepterade aldrig Luxemburg det kontrarevolutionära argumentet att Ryssland på grund av sin ekonomiska underutveckling inte var ”moget” för den socialistiska revolutionen.¹⁵³ Men 1918 medgav hon att en tillväxt av småbönderna skulle skapa ”oöverbanneliga svårigheter” för det socialistiska jordbruket.¹⁵⁴ Hon oroade sig verkligen för att bolsjevikernas upplösning av den konstituerande församlingen skulle kunna sluta med att ”klassens diktatur” ersattes av ”ett partis eller en klicks” diktatur,¹⁵⁵ och hon varnade upprepade gånger för att socialismen var otänkbar utan massornas direkta deltagande. ”Socialismens praktik”, skrev hon,

kräver en hel andlig omvälvning i de genom århundraden av borgerligt klassvälde degraderade massorna... Dekret, diktatorisk makt hos fabriken uppsyningsman, drakoniska straff, skräckvälde, detta är palliativ. Den enda vägen till pånyttfödelse är det offentliga livets egen skola, den oinskränktaste bredaste demokrati, i offentlig mening.¹⁵⁶

Även om hon kritiserade Lenin och Trotskij så betonade hon också att ”proletariatet i ett enskilt land även med den största duglighet och de största offer oundvikligt måste trassla in sig i ett virrvarr av motsägelser och felgrepp.”¹⁵⁷ Revolutionärernas plikt i andra länder var därför helt uppenbar – att göra revolution.

Kautsky antog tvärtom just de kontrarevolutionära ståndpunkter som han upprepade gånger hade fördömt 1905-1906. Även om han alltid hade menat att utvecklingsstadierna i Ryssland bara kunde förkortas under förutsättning att arbetarna härskade politiskt i Västeuropa,¹⁵⁸ så fördömde han nu både Lenin och Trotskij för blanquism, för att ha svikit demokratin genom att upplösa konstituerande församlingen och för att ha utlöst inbördeskriget genom att införa proletariatets diktatur som *en regeringsform*. Nu hävdade han, att när Marx och Engels talade om ”proletariatets diktatur” så tänkte de bara på ett *tillstånd* av proletärt herravälde som härrörde ur den allmänna rösträtten (som förutsatte en proletär majoritet), inte en regeringsform där ett enda parti förtryckte alla andra och systematiskt utslöt den ena delen av befolkningen efter den andra från det demokratiska politiska

s 182.

151 Lenin, *Stat och revolution*, på marxistarkiv.se, s 49. Kapitel 6, del 3: Kautskys polemik mot Pannekoek.

152 Luxemburg, *Den ryska revolutionen*, på marxistarkiv.se.

153 *Ibid*, s 1.

154 *Ibid*, s 8.

155 *Ibid*, s 18.

156 *Ibid*, s 16.

157 *Ibid*, s 2.

158 I denna bok se inledningen till Kautskys ”Revolutionära frågor”.

livet.¹⁵⁹ När bolsjevikerna upplöste konstituerande församlingen den 6 januari 1918 och istället samlade all makt hos sovjeterna, så hade de övergivit alla politiska restriktioner och slagit in på ett våghalsigt äventyr där inbördeskriget blev den enda återstående ”formen för utvidgning av politiska och sociala motsatser.”¹⁶⁰ Under dessa omständigheter beslutade han att bolsjevikernas beslutsamhet att genomföra proletariats diktatur

är ingenting annat än ett grandios försök att hoppa över och dekretera bort naturliga utvecklingsfaser. De menar att detta är den minst smärtsamma metoden att föda socialismen, att ”förkorta och mildra födslosmärtna”. Men om vi fortsätta i bilder så minner oss deras praxis mera om en havande kvinna, som utför de vansinnigaste hopp och språng för att förkorta det havandeskap, som gör henne otålig, och därigenom framkallar missfall.

Resultatet av ett dylikt förfaringsätt blir ... icke något livsdugligt barn.¹⁶¹

Med denna enda ironiska kommentar sammanfattar Kautsky alla de teman som de ryska revolutionärerna, både narodniker och marxister, hade undrat över ända sedan Marx 1873 hade hyllat Tjernysjevskijs arbete. Under debatten 1905 om den permanenta revolutionen hade Kautsky allierat sig med Trotskij och Lenin under kampen mot Plechanov och andra som ville begränsa revolutionen till att upprätta en liberalt konstitutionell regim. 1918 begick han det slutgiltiga förräderiet genom att förkunna att revolutionen bara hade visat sig bli en upprepning av 1789:

Revolutionen i Ryssland har bara uppnått det den genomförde i Frankrike 1789 ... Genom att avskaffa kvarlevorna av feodalismen ... har den nu gjort bönderna ... till de mest energiska försvararna av det nyligen skapade privata jordägandet.¹⁶²

1905 hade han skrivit att

upplösningen av de stora privata lantegendomarna kommer att utgöra det band som kommer att knyta bönderna hårt till revolutionen ... det är fullt möjligt att det kan uppstå motsättningar mellan bönderna och proletariatet i städerna, men de förstnämnda kommer att kämpa med näbbar och klor för att försvara revolutionen mot var och en som försöker återinsätta den gamla aristokratis jordägande regim, även om det skulle ske med hjälp av utländsk intervention.¹⁶³

Ändå bestämde han sig 1918 för att själva åtgärden att avskaffa det feodala jordbruket oundvikligen måste ställa bönderna mot proletariatet och resultera i ”en bondestat”¹⁶⁴ som förbinder sig att stöda en borgerlig samhällsordning.

Kautsky skrev tre böcker till försvar för den demokratiska kontrarevolutionen, varav de två första besvarades av Lenin och Trotskij. Som svar på Kautskys *Demokrati eller diktatur* skrev Lenin *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*. Trotskijs *Kommunismen och terrorn* besvarade

159 Kautsky, *Demokrati eller diktatur*, på marxistarkiv.se, s 14-18. Det bör påpekas att Kautsky alltid hade varit klugen i denna fråga. Så tidigt som 1893 skrev han att ”idag börjar det bli uppenbart att en verklig parlamentarisk regim lika väl kan bli ett verktyg för proletariatets diktatur som ett verktyg för borgarklassens diktatur”, och att tanken ”att det representativa systemet är olösligt knutet till borgarklassens makt är en av de myter som det räcker med en enda blick på historien för att krossa. Det representativa systemet är en politisk form vars innehåll kan variera avsevärt.” (Kautsky, *Parlamentarismen och Demokratien*, Stuttgart: J H W Dietz Nachf., s 121-122. Ursprungligen utgiven 1893 som *Der Parlamentarismus, die Volksgesetzgebung und die Sozialdemokratie*.)

160 Kautsky, *Demokrati eller diktatur*, på marxistarkiv.se, s 17.

161 *Ibid*, s 22.

162 Kautsky, *The Dictatorship of the Proletariat*, Ann Arbor: University of Michigan 1964, s 116 [ej med i svenska utgåvan – öa.]

163 Kautsky, *Gamla revolutioner och en ny*, på marxistarkiv.se, s 3.

164 Kautsky, *The Dictatorship of the Proletariat*, s 127.

Kautskys bok med samma titel. Kautskys tredje bok, *Från demokrati till statligt slaveri: en diskussion med Trotskij*, har aldrig översatts till engelska [eller svenska – öa].¹⁶⁵ Ingen uttryckte bolsjevikernas bestörtning bättre än Trotskij i sitt förord till den nya upplagan av *Resultat och framtidsutsikter* från 1919:

När man talar om mensjevnikernas attityd gentemot revolutionen, kan man inte undvika att nämna den mensjevnikiska degenerationen hos Kautsky ... Vid den tiden [1905-06] hade Kautsky (förvisso inte utan Rosa Luxemburgs välgörande inflytande) till fullo förstått och erkänt att den ryska revolutionen inte kunde stanna vid en borgerligt-demokratisk republik utan oundvikligen måste leda till den proletära diktaturen ... Kautsky skrev då uppriktigt om en arbetarregering med en socialdemokratisk majoritet. Han tänkte inte ens på att göra klasskampens verkliga kurs beroende av den politiska demokratins växlande och ytliga kombinationer ...

Nu, då de perspektiv som skisserades för 15 år sedan blivit en realitet, vägrar Kautsky att utfärda en födelseattest för den ryska revolutionen med motiveringen att dess nedkomst inte i laga ordning registrerats vid den borgerliga demokratins pastorsexpedition. Vilket märkligt faktum! Vilken otrolig förnedring av marxismen! Man kan utan att vara orättvis säga att den Andra Internationalens förfall fått ett ännu avskyvärdare uttryck i detta småborgerliga omdöme om den ryska revolutionen av en av dess största teoretiker än i röstningen för krigskrediterna den 4 augusti (1914).¹⁶⁶

Men det var inte Trotskij's slutgiltiga dom. För den måste vi gå till den dödsruna som Trotskij skrev vid tiden för Kautskys död 1938. "Det fanns en tid", erinrade sig Trotskij

då Kautsky var en lärare i ordets verkliga mening, en lärare som undervisade den internationella proletära förtruppen ... [I] Tyskland, Österrike, Ryssland och i de andra slaviska länderna blev Kautsky en obestridlig marxistisk auktoritet. [Det stalinistiska] Kominterns nuvarande historie-skrivares försök att framställa det som om Lenin, nästan ända från sin ungdom, hade sett Kautsky som en opportunist och förklarat krig mot honom, är fullständigt felaktiga. Nästan ända fram till världskriget betraktade Lenin Kautsky som en äkta fullföljare av Marx' och Engels' sak.

Trotskij medgav att Kautsky "lämnar efter sig ett flertal värdefulla verk på den marxistiska teorins område", och drog slutsatsen att han när det kommer till kritan bara var en "halv överlöpare":

Vi minns Kautsky som vår tidigare lärare som vi en gång i tiden hade en hel del att tacka för, men som bröt med den proletära revolutionen, och som vi själva följaktligen måste bryta med.¹⁶⁷

Läsaren kommer att upptäcka att Trotskij's kloka bedömning av Kautskys bästa år helt och fullt bekräftas av de dokument som vi har översatt till denna samling. På 1930-talet måste Trotskij själv försvara sitt förflutna som svar på en oändlig ström av stalinistiska lögnar och förtal. Trotskij landsförvisades 1929 från Sovjetunionen och mördades 1940 av Stalins agent i Mexiko. Men under de mellanliggande åren kämpade han oförtröttligt för att klargöra sitt eget historiska arv och förneka att han och Lenin någonsin hade haft oförsonliga meningsskiljaktigheter om vare sig teorin om den permanenta revolutionen eller den roll som den innebar för de ryska bönderna. Den omfattande

165 Se Kautsky, *Demokrati eller diktatur*; Lenin, *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*; Lenin, *Stat och revolution*, kapitel II, avdelning 3; Trotskij, *Kommunismen och terrorn*; och Kautsky, *Von der Demokratie zur Staats-Sklaverei: eine Auseinandersetzung mit Trotski*, Berlin: Verlagegenossenschaft Freiheit. Se även Radek, *In Defence of the Russian Revolution: A Selection of Bolshevik Writings, 1917-1923*, Al Richardsson (red), London: Porcupine Press, s 35-75.

166 Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 3-4.

167 Trotskij, "Karl Kautsky", 8 november 1938, i *Writings 1938-1939*, New York: Pathfinder Press 1974, s 98-99.

dokumentation som följer kommer att göra det möjligt för läsaren att göra sin egen bedömning. Teorin om den permanenta revolutionen har i decennier stått i centrum för debatten, inte bara mellan Trotskij's anhängare och hans kritiker utan också bland akademiska historiker. Men som Trotskij mycket väl insåg när han bedömde Kautsky, kräver historiens domstol för ärlighetens och anständighetens skull att deltagarna ges all möjlighet att själva bli hörda. Det är med denna övertygelse i åtanke som vi har arbetat fram denna samling.

Kapitel 1 Karl Kautsky: Slaverna och revolutionen

[När denna artikel publicerades (den kom ursprungligen ut i *Iskra* nr 18, 10 mars 1902) betraktades Karl Kautsky som en framträdande talesman för den marxistiska "ortodoxin" i Västeuropa. Hans artikel om de slaviska folkens revolutionära möjligheter ger ett viktigt sammanhang för de dokument som översatts till denna bok. Under de två föregående decennierna hade de ryska marxisterna kämpat mot arvet från *narodnikerna* och deras användning av revolutionär terrorism. Enligt narodnikernas uppfattning var Ryssland ett undantag från utvecklingen i Västeuropa, och skulle upprätta ett socialistiskt samhälle på grundval av byakommunerna, med dess traditionella gemensamma jordägande och periodvis återkommande omfördelning utifrån behov och arbetsförmåga. Men precis när de ryska marxisterna äntligen rörde sig i riktning mot att formellt organisera ett parti, med ett synbarligen sammanhängande socialdemokratiskt program som till största delen skrivits av G V Plechanov och V I Lenin, så var det ingen mindre än Kautsky som återopade den hjältediga narodniska traditionen för att peka på Ryssland revolutionära möjligheter.

Förespråkarna av en *permanent revolution* delade förvisso varken den populistiska ideologin eller narodnikernas terroristiska övertygelse, men de var djupt oense med Plechanov vad gäller bedömningen av Rysslands revolutionära framtidsutsikter. Även om de underbyggde sina argument med citat från Marx, så låg andan i deras verk ofta närmare narodnikernas revolutionära temperament än den stelbenta ekonomiska determinism eller det "revisionistiska" förnekande av den socialistiska revolutionen som var alltmer förhärskande bland många socialdemokrater i Västeuropa.

För förespråkarna av en *permanent revolution* var en sak uppenbar: Rysslands liberala borgarklass var en dödfödd politisk kraft, och även om revolutionen var "borgerlig" till sin karaktär så skulle den huvudsakligen genomföras av proletariatet. Att förvänta sig att de ryska arbetarna skulle stötta tsaren var en sak, men att förklara konsekvenserna av det var en annan. Skulle de socialistiska arbetarna leda en revolution för att införa kapitalismen, som Plechanov förväntade sig, eller skulle de omedelbart inleda en rörelse mot socialismen, som teorin om den permanenta revolutionen hävdade? Dessa frågor återkommer ständigt i denna bok.

Det är en anmärkningsvärd ironi att Kautsky, som senare skarpt kritiserade den bolsjevikiska revolutionen och fördömdes av både Lenin och Trotskij som förrädare och överlöpare,¹ före 1905 faktiskt spelade en central roll för att inspirera de ryska marxisterna. Kautskys tyngd och oomtvistade auktoritet gav ett oväntat stöd till en uppfattning om den ryska historien som både gick mot Plechanovs syn på "ortodoxin" och gav den ryska socialdemokratin ny energi. På våren 1920 citerade Lenin ur detta dokument för att försvara den bolsjevikiska revolutionen mot Kautskys kritik. Lenin påminde om Kautskys åsikter 1902, "när Kautsky ännu var marxist", att "det ryska proletariatets revolutionära anda skulle bli en förebild för Västeuropa", och avslutade: "Karl Kautsky skrev utmärkt för 18 år sedan!"²]

"Slaverna och revolutionen"

Knappt ett halvt sekel har gått sedan den revolutionära kampen under marsdagarna.³ Trots att det bara är en kort period i samhällets liv så skiljer en hel värld oss från denna epok. Den stora förvandling som har skett sedan dess visar kanske ännu klarare förhållandet mellan slaverna och revolutionen.

Med mycket få undantag utgjorde slaverna 1848 fortfarande "en enda reaktionär massa". Bortsett från den lilla adeln och intelligentsian i Polen kan vi säga att medan en del av slaverna betraktade den stora kampen för folkens frihet med totalt ointresse, kastade den andra delen sig in i kampen

1 Se Lenin, *Den proletära revolutionen och renegaten Kautsky*, och Trotskij, *Kommunismen och terrorn*, båda på marxistarkiv.se.

2 Lenin, "*Vänsterismen*" – *kommunismens barnsjukdom*, på marxistarkiv.se, s 1.2

3 [Syftar på kampen på barrikaderna i Berlin i mars 1848. I denna bok se Leo Trotskij, "Inledning till *Ferdinand Lassalles tal inför juryn*".] (Noter inom hakparentes är engelska redaktörernas.)

med målet att besegra frihetens sak. Slaverna uppnådde detta mål med stor framgång. Revolutionens öde avgjordes redan i samband med junidagarna i *Paris*.⁴ Men om revolutionen i Tyskland och Ungern besegrades och krossades så fullständigt, om absolutismen i Österrike så fullkomligt kunde återupprätta sin makt, så berodde det på att tjeckiska, kroatiska och ryska väpnade styrkor ingrep. Wiens fall under oktoberdagarna 1848 och den ungerska arméns kapitulation till den ryske generalen Paskevitj⁵ vid Vilgos (13 augusti 1849), betecknade nederlaget för revolutionen i öst på samma sätt som junimassakern hade gjort det i väst.

Trots de tyska revolutionärernas starka internationella solidaritet är det inte att undra på att de greps av ett så glödande hat mot de österrikiska slaverna att de började betrakta dem som degenererade folk. För tyskarna föreföll det som om revolutionen måste hoppa över så urartade individer. Slaverna verkade vara nationer och folk som fötts att utvecklas i träldom.

Men skälet till slavernas revolutionsfientliga uppträdande var inte någon sorts dold benägenhet till träldom, utan istället de ekonomiska förhållanden under vilka de levde. Med undantag för tjeckerna var de rena bondebefolkningar och fullkomligt oförmögna att förstå det borgerliga samhällets politiska och sociala krav. Det är sant att det i Böhmen redan fanns ett utvecklat stadsliv och en kapitalistisk storindustri, men det tjeckiska folket bestod av bönder, en småbourgeoisie och proletärer som saknade klassmedvetande och vars hela tänkande svansade efter småbourgeoisien. 1848 var småbourgeoisien förvisso fortfarande en revolutionär klass, men till och med då visade den sig vara otillförlitlig. Den halvt borgerliga klassen och den halvt proletära klassen och småbourgeoisien lutade först åt ena sidan och därefter den andra, rusade först till revolutionens sida och sedan till reaktionens, reste sig i revolutionärt raseri och förföll sedan till ödmjuk underkastelse, men hade aldrig någon fast övertygelse. De tjeckiska lägre medelklasserna betedde sig på samma sätt, visade först upp sin revolutionära och därefter reaktionära sida, reste sig i juli mot Windischgrätz, som till svar på detta bombarderade Prag, men stödde trots det i oktober samma Windischgrätz när han marscherade mot det hatade Wien.⁶

Bortsett från småbourgeoisiens otillförlitlighet återspeglade detta uppträdande givetvis också nationella motsättningar. För de tjeckiska bönderna var det småborgerliga och proletära Tyskland en fiende, utsugare och förtryckare. Inte bara det böhmiska kapitalet var tyskt, utan också byråkratins, prästernas, arméns och en stor del av adelns övre skikt. I Böhmen var dessutom revolutionen ett tyskt alster, dess anhängare var tyska och dess mål var att ena och stärka den tyska nationen! Det är inte överraskande att det tjeckiska folket efter en kort period av revolutionär berusning kastade sig i armarna på kontrarevolutionen.

Men så allting har förändrats idag! Efter 1848 har kapitalismen tagit sig genom Tyskland och har nått slaverna. Den har redan helt och hållet underkastat sig en stor del av den slaviska världen och utvecklas snabbt inte bara i Tyskland och Polen, utan även i Ryssland och bland slovenerna, kroaterna och serberna. Överallt skapar den proletärer och ger upphov till motsättningar mellan kapital och arbete, ur vilka det förr eller senare växer ett proletärt klassmedvetande och en självständig proletär politik som med nödvändighet är en revolutionär politik.

Det är alltså längesedan slaverna kunde ses som ett förkroppsligande av underdånig lydnad: nu har deras egna revolutionära klasser anslutit sig till folkens led, och det sker en stor kulturell kamp bland dem för att befria arbetarklassen och med den hela mänskligheten.

4 [I juni 1848 krossades upproret i Paris av general Louis Eugène Cavaignac, vars användning av artilleri mot barrikaderna kostade minst 1.500 människors livet.]

5 [Ivan Fedorovitj Paskevitj (1782-1856), rysk fältmarskalk och vicekung över Polen, förde befäl över de ryska trupper som 1848 sändes till den österrikiska kejsarens hjälp.]

6 [Alfred Windischgrätz (1787-1862) var österrikisk fältmarskalk och militär befälhavare över Böhmen 1848.]

Men inte nog med det. Denna förvandling av slaverna har sedan länge, minst ett kvarts sekel, varit uppenbar för alla. Idag ser det ut som om slaverna inte bara har anslutit sig till de revolutionära folkens skaror, utan till och med alltmer står i centrum för det revolutionära tänkandet och aktionerna.

Revolutionens centrum flyttar sig från väst till öst. Under 1800-talets första hälft låg det i Frankrike och ibland i England. 1848 anslöt sig Tyskland till de revolutionära ländernas led, från vilka England strax därefter avlägsnade sig. Efter 1870 började borgarklassen i alla länder förlora de sista resterna av revolutionära ambitioner. Från och med då innebar att vara revolutionär också att vara socialist. Det var just under denna epok som händelserna efter det fransk-preussiska kriget flyttade tyngdpunkten både för socialismen och den europeiska revolutionära rörelsen från Frankrike till Tyskland.

Det nya seklet inleds med en sorts händelser som antyder att det revolutionära centrum flyttar igen, nämligen till *Ryssland*.

Det har redan i slutet av 1870- och början av 1880-talet mer än en gång hänt att de ryska revolutionärernas heroiska kamp slog hela Europa med häpnad och hade ett mycket stort inflytande på den socialistiska rörelsen i alla kultiverade länder.⁷ Tillsammans med Pariskommunens uppror och hjältemodiga fall och den tyska socialdemokratins otroliga tillväxt under kampen mot den ”store” Bismarck, har ingenting haft så givande inflytande på den socialistiska rörelsen under 1870- och 1880-talen, och inget har givit den en sådan uppmuntran och besjälat den med sådana självupppoffringar, som den desperata kamp som en handfull ryska revolutionärer oförskräckt och ibland mycket framgångsrikt har fört mot enväldets skrämmande makt.

Denna desperata kamp slutade till sist med att kämparna gav upp, eftersom de ännu inte hade stöd från en revolutionär klass.

Men sedan den tiden har det uppstått en ny generation hjältar inom det ryska folket, och nu är de mer än bara individer. Det växer också fram ett mäktigt proletariat i det ryska tsardömet, och det skapar sina egna hjältar och ger det stöd som tidigare saknades till de revolutionära hjältarna från andra befolkningsskikt. Det innebär att vi nu går in i en ny period av revolutionär kamp i Ryssland – en kamp som utvecklas på mycket bredare basis än för ett kvarts sekel sedan men som också i fråga om kämparnas glöd, förtryckarnas brutala grymhet och ondska och revolutionärernas hjältemod och självupppoffringar är lika imponerande som de ryska rörelsernas kamp under tidigare perioder.

Men den kamp som vi nu ser inledas i Ryssland handlar om mer än att fysiskt ställa styrka mot styrka. Jämsides med knytnävarnas revolution sker förändringar av tänkandet. De befolkningsskikt som nu vaknar har en glödande törst efter kunskap och försöker klargöra för sig själva vilka deras historiska uppgifter är så att de kan lära sig att lösa de mest invecklade och svåra problemen, och höja sig över den dagliga kampens små händelser för att överblicka de stora historiska mål som de tjänar.

Och när dessa sinnen vaknar kan vi förvänta oss stordåd som inte kan undgå att påverka Väst-europa. Efter att ha tillgodogjort sig så många revolutionära initiativ från väst kan Ryssland själv nu vara redo att utgöra en källa av revolutionär energi åt väst. Den revolutionära rörelse som flammor upp i Ryssland kan bli det kraftfullaste medlet för att övervinna den anda av slapp kälkborgerlighet som börjat sprida sig inom våra led, den kan på nytt tända utfästelser att kämpa och en glödande hängivelse till våra mål.

⁷ [Hänvisningen gäller narodniska rörelser som ”Folkviljan”, vars medlemmar hoppades att Ryssland skulle hoppa över det kapitalistiska utvecklingsstadiet. Eftersom det saknades ett revolutionärt proletariat övergick ”Folkviljan” till individuella terroristaktioner mot enväldet och chockade 1881 Europa med mordet på tsar Alexander II.]

I förhållande till Västeuropa har Ryssland för länge sedan upphört att bara vara ett bålverk för reaktionen och absolutismen. Idag ligger troligen raka motsatsen närmare sanningen. Västeuropa håller på att bli ett bålverk för reaktionen och absolutismen i Ryssland. Tsarens ruttna tron faller samman och hade kunnat rasa i stycken för längesedan om inte den västeuropeiska borgarklassen ständigt hade backat upp den med sina miljoner.⁸ 1848 gav tsaren stöd till Europa under kväsandet av den europeiska borgarklassens uppror. Nu skickar samma borgarklass sitt kraftfulla stöd till Ryssland för att ge tsaren kraft att kväsa alla de frihetsälskande rörelserna i sitt land. De ryska revolutionärerna kanske kunde ha tagit itu med tsaren för längesedan om de inte samtidigt hade tvingats föra kamp mot hans allierade – det europeiska kapitalet.

Låt oss hoppas att de kommer att hinna ta itu med båda fienderna i tid, och att den nya ”heliga alliansen”⁹ kommer att falla ihop snabbare än sina föregångare. Men oavsett vilken utgång den pågående kampen i Ryssland får, så kommer de alltför många martyrer som den orsakar inte att ha offrat sitt blod och sin lycka förgäves. De kommer att ge näring åt fröna till social revolution i hela den civiliserade världen och få dem att växa ännu snabbare och ymnigt.

1848 var slaverna den svåra frost som dödade folkets vårblommor. Nu kanske de är ämnade att bli det oväder som kommer att bryta upp reaktionens is och oemotståndligt kommer att ge folken en ny, välsignad vår.

8 [Kautsky syftar på de västeuropeiska lånen till det ryska tsardömet. Detta tema om det västeuropeiska kapitalets stöd till den ryska monarkin återkommer flera gånger i de dokument som översatts till denna bok.]

9 [Den ”heliga alliansen” bildades 1815 av tsaren i Ryssland och kejsaren i Österrike tillsammans med den preussiske kungen för att stöda status quo i Europa efter Napoleon. Huvuddelen av Europas härskare gick så småningom med i alliansen, och den blev en symbol för konservatism och förtryck i Central- och Östeuropa.]

Kapitel 2 David Rjazanov: *Iskras* programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter

[David Borisovitj Goldendach (Rjazanov) föddes 1870 i Odessa och avrättades av Stalin 1938. Trots att han spelade en underordnad roll inom den socialdemokratiska politiken, var Rjazanov tveklöst en av sin tids mest framstående marxistiska vetenskapsmän. I *The Rise of Social Democracy in Russia* [Socialdemokraternas uppkomst i Ryssland] beskriver historikern John Keep honom som ”en energisk och talangfull författare” som var ”samtida med Lenin och mer än jämbördig med honom i marxistisk skolning”.¹ V A Smirnova, en rysk levnadstecknare skrev 1989 om honom som ”en lysande individualist” som kombinerade ”ett grundligt förhållningssätt till vetenskapliga problem med en kämpes, propagandists och bitsk debattörs okuvliga och hetsiga temperament.”² Hans oberoende var legendariskt: i sin självbiografi erinrar sig Max Beer Lenins skämtsamma beskrivning av Sovjetunionen som ”en diktatur som mildras av Rjazanov”.³

Liksom de flesta av sin generations revolutionärer satt Rjazanov under en stor del av perioden före 1917 antingen i fängelse (åren 1887, 1891-1896 och 1907) eller befann sig i exil. 1905-1906 var han aktivt inddragen i organiseringen av fackföreningar och strejker, först i Odessa och sedan i St Petersburg, där han jobbade nära med Parvus.⁴ 1907 lämnade han Ryssland och åkte till Tyskland, där August Bebel introducerade honom i det tyska socialdemokratiska partiets arkiv, inklusive Marx’ och Engels’ dokument. Vid den tiden hade dessa dokument inte organiserats eller katalogiserats systematiskt, delvis med undantag för Eleanor Marx’ utgåva av sin fars artiklar om Krimkriget⁵ och Franz Mehring utgåva av Marx och Engels’ tidiga skrifter.⁶ Många dokument hade lånats och aldrig återlämnats, ett stort antal fanns hos Eduard Bernstein i hans hem, andra hade Marx’ dotter Laura och hennes make Paul Lafargue i Paris, och många brev och andra artiklar var utspridda i privata bibliotek.

Efter Paul och Laura Lafargues död 1911 sorterade Rjazanov deras dokument till arkivet och lade till andra dokument som hade återfunnits i bibliotek i London, Paris, Rom Florens, Tyskland, Schweiz och Österrike. Mellan 1909 och 1917 arbetade han med det tyska socialdemokratiska partiet och samlade ihop och redigerade Marx’ och Engels’ arbeten från 1850-talet och 1860-talet, som publicerades på tyska 1917.⁷ Medan han genomförde denna forskning, skrev för tyska och österrikiska tidningar, höll föreläsningar och samlade material till ett annat projekt om Första Internationals historia, upptäckte Rjazanov omkring 250 tidigare okända artiklar och brev av Marx och Engels.⁸

Före 1917 var Rjazanov varken bolsjevik eller mensjevik. Han deltog i antikrigskonferensen i Zimmerwald 1915, och när han återvände till Ryssland i april 1917 förenade han sig kort med Trotskij i den partioberoende Interdistriktskommittén (*mezjrajontsi*) tills båda anslöt sig till bolsjevikpartiet på sommaren 1917.⁹ Mellan 1918-1920 var han aktiv både i fackföreningsarbete och i Kommissariatet för utbildning. Även om han under 1920-talet regelbundet deltog på partikongresserna, så var han huvudsakligen sysselsatt med arkivarbete och akademisk forskning.

1 Keep J L H, *The Rise of Social Democracy in Russia*, Oxford: Oxford University Press, 1963, s 85.

2 Smirnova, V A, ”D. B. Rjazanov”, i *Tragitjeskie sud’bij: repressirovannje utjenje Akademii nauk SSSR*, red I G Arefeva, Moskva: Nauka, 1995, s 144

3 Beer, Max, *Fifty Years of International Socialism*, London: G Allen & Unwin, 1935, s 205.

4 Zeman och Scharlau, *The Merchant of Revolution: The Life of Alexander Israel Helphand (Parvus), 1867-1924*, Oxford: Oxford University Press, 1965, s 81.

5 Aveling, Eleanor Marx och Aveling, Edward, red, *The Eastern Question: A Reprint of Letters Written 1853-1856, dealing with the Events of the Crimean War*, London: Frank Cass, 1969. Nytryck av 1897 års upplaga.

6 Mehring, Franz, red, *Gesammelten Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels, 1841 bis 1850*, Stuttgart: J H W Dietz Nachf, 1902.

7 Rjazanoff, N, *Gesammelten Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels 1852 bis 1862*, 2 band, Stuttgart: Dietrich 1917.

8 Smirnova 1995, s 146.

9 För en redogörelse om Interdistriktskommittén som har skrivits av en aktiv medlem, se Iurenev, ”Mezjrajonka”, *Proletarskaja Revoljutsija*, 1924, 1,24, s 109-139 och 2, 25, s 114-143.

Mellan 1918 och 1920 var Rjazanov chef för de nya Statsarkivens administration, och hjälpte till att bilda både Socialistiska akademien och Marx-Engels-institutet, där han mellan 1921 och 1931 tjänstgjorde som direktör. Under 1920-talet fick han ett stort antal bibliotekssamlingar från utlandet, och 1930 ägde Marx-Engels-institutet mer än 450.000 publikationer utöver 175.000 dokument, inklusive materialet av Marx och Engels från de tyska socialdemokratiska arkiven. Under sin tid vid institutet publicerade Rjazanov Marx' och Engels' samlade verk,¹⁰ liksom verk av Plechanov och Hegel, tillsammans med ett flertal förmarxistiska klassiker om politisk ekonomi. Fram till 1930 hade institutet publicerat 150 viktiga verk, nästan samtliga redigerade av Rjazanov.

Detta vetenskapliga arbete tog slut när Rjazanov arresterades i februari 1931, efter att ha blivit indragen i rättegången mot det så kallade "mensjevikiska centrumet". I en rapport till Förbundet för militant dialektisk materialism, som hade sammankallats för att fördöma både "mekanistisk revisionism" och "mensjeviseerande idealism", erinrade sig M B Mitin, en av de mest motbjudande av de stalinistiska "filosoferna", att Rjazanov 1924 hade sagt: "Jag är varken bolsjevik eller mensjevik, jag är marxist." Enligt Mitin var det omöjligt "att vara marxist utan att vara leninist, att vara marxist utan att vara bolsjevik".¹¹ Den 8 mars 1931 svarade Trotskij på arresteringen av Rjazanov med en artikel med rubriken "Fallet kamrat Rjazanov", där han erinrade om Lenins kommentarer:

När Lenin talade om hans starka sidor tänkte han på hans idealism, hans djupa hängivenhet till den marxistiska läran, hans enastående lärdom, hans ärlighet i principer, hans oförsonliga försvar av arvet efter Marx och Engels. Det var just därför som partiet satte Rjazanov i ledningen för Marx-Engels-institutet, som han själv hade skapat.... Om Rjazanov någonstans, om så bara med några ord, hade hänsyftat på det faktum att Marx och Engels bara hade varit föregångare till Stalin, då skulle dessa skrupelfria ungdomars knep ha misslyckats.... Men Rjazanov gick inte med på det... Rjazanov föll offer för sin personliga ärlighet.¹²

Rjazanov anklagades för "sabotageverksamhet på det historiska området", uteslöts ur partiet och landsförvisades till Saratov, där han under 6 år arbetade på ett universitetsbibliotek. 1937 arresterades han på nytt och anklagades för att vara med i en "högeropportunistisk trotskistisk organisation". Den 21 januari 1938 dömde Sovjetunionens Högsta domstols militärkollegium honom till döden av en exekutionspatrull. Domen verkställdes samma dag. Varken 1931 eller 1938 erkände Rjazanov någon skuld. Han rehabiliterades postumt, juridiskt 1958 och i politiska avseende av kommunistpartiet 1989.

Under åren före revolutionen 1905 kom Rjazanovs viktigaste teoretiska bidrag 1902-1903, då Lenin och Plechanov skrev ett utkast till ett nytt program till tidningen *Iskra*. Rjazanov var ansluten till gruppen Borba [Kamp], som bildades i Paris på sommaren 1900 och tog sig sitt namn i maj 1901. Utöver Rjazanov ingick i gruppen den framstående marxistiske historikern Jurij M Steklov (Nevzorov) och E L Gurevitj (V Danevitj, J Smirnov). Borba gav ut flera skrifter om programmatiska frågor. En av dessa har vi redigerat och översatt här, och den ägnade 302 sidor åt att bedöma *Iskras* program och speciellt kritisera Lenin, utifrån en ståndpunkt som Reidar Larsson, den historiker som efter nästan 70 år återupptäckte Rjazanovs och Borba-gruppens roll för utvecklingen av teorin om den permanenta revolutionen, beskrev som "revolutionär ekonomism".¹³ Vid den tiden ansåg Rjazanov att Lenin inte bara var dåligt informerad vad gällde marxismens historia, utan också lutade åt en "opportunistisk" kompromiss med den ryska liberalismen.

Rjazanovs kritik av *Iskras* program är anmärkningsvärt, eftersom det nästan i varenda detalj förebådar teorin om den *permanent revolutionen*, som vanligtvis förknippas med Leo Trotskijs arbete *Resultat och framtidsutsikter*. För både Rjazanov och Trotskij framstod den ryska kapitalismens uppkomst som ett "undantag" från Västeuropas "mönster". En stor del av den ryska industrin finansierades från utlandet och

10 Denna samling fick titeln *Marx-Engels Gesamtausgabe* (förkortat till *MEGA*), som utvidgades och med början på 1980-talet gavs ut på nytt av de sovjetiska och östtyska kommunistpartierna.

11 M G Yaroshevsky, (red), *Repressivnaja nauka*, Sta Petersburg, "Nauka", 1991, s 478.

12 L Trotskij, "The Case of Comrade Ryazanov", 8 mars 1931, på engelska i *The Militant*, 1 maj 1931, i översättning av Max Shachtman.

13 Reidar Larsson, *Theories of revolution : from Marx to the first Russian revolution*, Stockholm : Almqvist & Wiksell, 1970.

införlivade på så sätt den senaste teknologin. Den storskaliga industrin innebar att arbetarklassen hade större möjligheter att organisera sig och att borgarklassen var mer sårbar. Dessa omständigheter tydde på att den ryska liberalismen skulle vara politiskt ineffektiv och att socialdemokratien skulle leda revolutionen mot det tsaristiska enväldet.

Ledmotivet att Ryssland var ett undantag var inte nytt. På 1840-talet hade slavofila författare hävdade att Ryssland var moraliskt överlägset det kapitalistiska Europa. Alexander Herzen, som till en början var en ”västerniserande” kritiker av slavofilerna, delade så småningom deras intressen för byakommunen, och hoppades i början av 1850-talet att Ryssland skulle hoppa över kapitalismen och gå direkt till socialismen. Den ryska marxismens framväxt på 1880-talet var en historia om kamp mellan revolutionära narodniker, som trodde att terror skulle utlösa en omedelbar socialistisk omvandling, och den marxistiska gruppen Osvobozjdenije Truda (Arbetets frigörelse), som påstod att Ryssland var underkastat de allmängiltiga lagar som Marx och Engels hade upptäckt.

Georgij V Plechanov, Osvobozjdenije Trudas främste ledare, tvivlade inte på att Ryssland skulle följa det kapitalistiska utvecklingsmönstret. Men i Osvobozjdenije Trudas program från 1883 betonade han också vissa särigheter i den nära förestående klasskampen. I ett land där den kapitalistiska produktionen ännu inte dominerade var ”medelklassen oförmögen att ta *initiativet* under kampen mot absolutismen”, vilket betydde att socialdemokratien inte bara skulle kämpa mot staten och borgarklassen som i Västeuropa, utan också mot kvarlevorna av livegenskap:

Rysslands arbetande befolkning förtryckts direkt av hela tyngden från den enorma polisdespotiska staten och lider samtidigt av allt det elände som finns inneboende i den kapitalistiska ackumulationens epok.... Dagens Ryssland lider – som Marx en gång sa om den västeuropeiska kontinenten – inte bara av den kapitalistiska produktionens utveckling, utan också av denna utvecklings otillräckligheter.¹⁴

Eftersom borgarklassen var alltför svag för att ta initiativet mot absolutismen, skulle störtandet av monarkin och skapandet av en demokratisk konstitutionell regim huvudsakligen falla på det organiserade proletariet. Som han sa till den Andra internationalens första kongress i Paris 1889: ”Den revolutionära rörelsen i Ryssland kommer antingen att segra som en revolutionär *arbetarrörelse* eller inte segra alls.”¹⁵

I sitt försök att tillbakavisa narodnikernas teori om det ryska ”undantaget” lyckades Plechanov egentligen bara formulera om frågan. Det blev uppenbart när det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets nya program förbereddes 1902-1903. I detta sammanhang lade Lenin två nya element till diskussionen: för det första betonade han i *Vad bör göras?*¹⁶ vikten av en organisation med yrkesrevolutionärer, på bekostnad av ”ekonomisternas” besatthet av fackföreningar; för det andra omarbetade han metodiskt socialdemokratiens jordbruksprogram. Lenin var övertygad om att industriarbetarna skulle behöva stöd från lantbruksproletariatet, och ansåg att kvarlevorna av livegenskap måste avskaffas genom att återlämna den mark bönderna hade förlorat (de så kallade avstyckningarna) vid tiden för Påbudet om frigörelse 1861. Genom att uppmuntra utvecklingen av ett kapitalistiskt jordbruk hoppades Lenin skynda på klasskiktningen på landsbygden, främja klasskampen inom jordbruket och säkerställa böndernas stöd till arbetarnas kamp mot enväldet.

Trots att det nya programmet var ämnat att ena de socialdemokratiska fraktionerna med ett klart principuttalande och tydliga krav, undkom inte Lenin heller dilemmat med Rysslands uppenbara särighet. 1901 hade han skrivit att de ryska socialdemokraterna hade övergivit den narodniska tron på ”Rysslands *självständiga* utveckling”,¹⁷ men ändå grundade han uttryckligen partiets jordbruksprogram på Rysslands ovanliga omständigheter:

vi kräver att kvarlevorna av livegenskap avskaffas, fullständigt och ovillkorligt ...; vi hävdar att den mark

14 G Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers, 1974, s 355.

15 G Plechanov, ”Speech at the International Workers’ Socialist Congress in Paris (14-21 July 1889)”, i *Selected Philosophical Works*, band 1, s 400.

16 Lenin, *Vad bör göras?*, på marxistarkiv.se.

17 Lenin, ”Semstvons förföljare och liberalismens Hannibaler”, *Samlade skrifter i urval*, Stockholm: Arbetarkulturs förlag 1943, band 3, s 268, kursivering tillagd.

som adelns regering tog från bönderna, och som än idag håller bönderna i faktisk trälldom, är böndernas mark. Således intar vi – *undantagsvis och på grund av specifika historiska omständigheter* – en ståndpunkt som försvarare av småegendomar....¹⁸

Medan Västeuropas socialister kämpade för att störta kapitalismen, ansåg Lenin också att en rysk revolution mest direkt skulle gynna den framväxande borgarklassen. 1901 hade han skrivit att socialdemokrater och liberaler skulle kunna hitta en gemensam grund under kampen mot det tsaristiska enväldet:

De ryska socialdemokraterna har aldrig varit blinda för att den politiska friheten, som de framför allt kämpar för, i *främsta rummet* kommer att gagna bourgeoisien.... Förmår liberalerna organisera sig i ett parti ... kommer [vi] att understödja deras krav och bemöda oss om att liberalernas och socialdemokraternas verksamhet ömsesidigt skall komplettera varandra.

Om de inte förmår det, så kommer vi inte heller i detta (mer sannolika) fall att lämna liberalerna åt sitt öde, utan vi skall försöka att stärka förbindelserna med enskilda personer, göra dem förtroga med vår rörelse, understödja dem genom att i arbetarpressen avslöja alla regeringens nedrigheter och de lokala myndigheternas intriger, samt draga dem med till att understödja revolutionärerna. Ett liknande utbyte av ömsesidiga tjänster mellan liberalerna och socialdemokraterna äger rum också nu, det måste bara utvidgas och stärkas.¹⁹

Rjazanov tyckte att Lenins förstående inställning till småegendomar och borgerliga liberaler var motsatsen till ett proletärt revolutionärt program. 1850 hade Marx och Engels förkunnat att arbetarnas stridsrop måste bli ”*Den permanenta revolutionen*”.²⁰ I sin kommentar till Iskras programförslag avslutade Rjazanov det verk vi har översatt här med ett liknande krav på ”revolution i permanent”. Han hade för avsikt att lägga fram sin kritik inför det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets andra kongress, som möttes i Bryssel på sommaren 1903, men förnekades denna möjlighet.

Den andra kongressen hade sammankallats i förhoppning om att ena partiet, men ledde i själva verket till en oförsonlig splittring mellan mensjeviker och bolsjeviker. Den omedelbara tvistefrågan gällde hur en partimedlems ansvarigheter skulle definieras, men den större frågan rörde motstridiga åsikter om arbetarklassens organisering. Mensjeviker hoppades på en massrörelse likt den i Tyskland och andra västeuropeiska länder. Men i *Vad bör göras?* hävdade Lenin att

Den enda allvarliga organisationsprincipen för dem som arbetar i vår rörelse måste vara: den strängaste illegalitet, det strängaste urval av medlemmar och utbildning av yrkesrevolutionärer.²¹

Rjazanov fördömde Lenins snäva formulering. I sin kommentar till programmet innan kongressen protesterade Rjazanov:

Vi får aldrig glömma att socialdemokratin är *en klass*’ parti, inte en *sekt*, att det är *massornas* parti, inte individernas, och att det har som mål att skapa *historia* inte historier. *Historia* görs bara av *massorna*.

Efter Lenins seger vid kongressen skrev Rjazanov en redogörelse om partisplittringen och fördömde ”organisationsfetischismen”, ”sektarismen” och en framväxande ”*personkult*”.²² Precis som Rosa Luxemburg menade han att ”Socialdemokratins ’slutmål’ på samma gång är ’utgångspunkten’.” En socialistisk befrielse kunde inte börja med att arbetarklassen *lydde*. I ett parti som betraktades som en sammansvärjning ”kommer organisationen att bli en samling får, och funktionärerna kommer att förvandla sig från dess tjänare till dess ’diktatorer’.”²³

Hittills har [parti-] kommittéerna tjänat arbetarna; nu tjänar arbetarna kommittéerna. Ovillkorlig lydnad krävs av alla: arbetarna ska lyda kommittéerna, som i sin tur ska lyda centralkommittén, och under

18 Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6, s 149.

19 Lenin, ”Semstvos förföljare och liberalismens Hannibaler”, *op cit*, s 266-268.

20 Marx och Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

21 Lenin, *Vad bör göras?*, s 69.

22 Rjazanov, N, *Razbitja illjuzij: K voprosu o prithinach krizisa v nasjei partij*, Genève 1904, s 16, 62, 77, 84-85 och 112-113.

23 *Ibid*, s 84.

centralorganets [*Iskras*] övervakning – som räknar med arbetarmassor som är beredda att underordna sig – ska den sistnämnda förbereda, beordra och framkalla ett allmänt väpnat uppror.²⁴

Rjazanovs kritik av Lenin gjorde honom okänd bland bolsjeviker, och den rabblades från och med 1931 upp i det oändliga, och gjorde honom till sist till offer för det förfall av partiet som han hade förutspått mer än ett kvarts sekel tidigare. Även om han aldrig förekom som framträdande politisk ledare efter striderna 1903 är hans vetenskapliga bidrag enorma och odiskutabla.²⁵ I nedan översatta verk utmärker han sig inte bara som marxistisk tänkare, utan också som en som kunde respektera Marx' bedrifter och samtidigt också öppet diskutera hans taktiska misstag. Rjazanovs kommentarer till "*Iskras*" programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter ger unika insikter i de principer som stod på spel under de tidiga partidiskussionerna. När Rjazanov tog itu med frågan om Rysslands "ovanlighet", var han den första marxist som översatte "underutvecklingens" börda till den historiska möjligheten till en *permanent revolution*. Denna insikt förtjänar ensam att ge honom en plats jämte Leo Trotskij som en av den första ryska revolutionens enastående visionärer.]

* * *

”*Iskras*' programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter”²⁶

Del I: Teoretiska frågor

Vad ska vi kräva av programmet? Partiprogrammet måste vara en kort, tydlig och konsekvent framställning av principer. Ett program är inte samma sak som ett manifest, som på en och samma gång är en anklagelse mot den existerande samhällsordningen och ett försvar av "den nya framväxande tingens ordning". Ett program är en krigsförklaring mot det existerande systemet, och tar redan på förhand hänsyn till alla faktorer som leder till segern, samtidigt som det också visar motståndaren bilden av sin egen framtid och oundvikliga nederlag. Ett program är en sorts trosbekännelse för partiet och ett *memento mori*²⁷ för dess motståndare....

Som en teoretisk definition av det kapitalistiska samhället och en formulering av de materiella och intellektuella beståndsdelarna i det socialistiska systemet som det skapar, som en diagnos av dess "sjukdomar" och en prognos av dess nära förestående öde, måste programmet ha ett fullständigt internationellt innehåll. Men programmets övergripande teoretiska innehåll kompliceras av ett element. Oavsett hur allmänna socialdemokratins principer än må vara, och oavsett hur oundvikligt det är att arbetarrörelsen kommer att anamma dem vid ett visst skede i sin utveckling, så sker detta anammande inom ramen för olika förhållanden som beror på ifrågavarande lands speciella utveckling och den kombination av internationella ekonomiska och politiska förhållanden som råder vid en speciell tidpunkt.²⁸

24 *Ibid*, s 72. Jämför detta med Trotskijs anmärkning 1904: "... dessa metoder i partiets interna politik [leder] till att partiorganisationen ... först ersätter partiet som helhet, därefter ersätter centralkommittén organisationen, slutligen ersätter en enda 'diktator' centralkommittén." (*Våra politiska uppgifter*, på marxistarkiv.se, s 38.)

25 Rjazanov tilldelades Röda fanans orden för sin forskning. För en mycket utförlig utvärdering av hans vetenskapliga arbete, se den essäsamling (mer än 600 sidor) som tillägnades honom på hans 60-årsdag: *Na boevom postu: Sbornik k sjestidesjatiletiju D. B. Rjazanova*, Moskva: Gosudarstvennoe izdatelstvo, 1930.

26 [Rjazanov, N, *Materialij dlja vyrabotki Partijnoi Programmij. Vypusk II: Projekt programmij 'Iskrij' i zadatji Russkich Sotsial-Demokratov*, Genève: Izd. gruppij "Borba". Det ryska socialdemokratiska partiets program, som är ämnet för Rjazanovs kommentar, antogs i augusti 1903. {På svenska, *Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti (RSDAP)*, på marxistarkiv.se – öa.}]

27 [Påminnelse om ens dödlighet.]

28 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 13.]

[...]

Om vi vill betona vårt programs ortodoxa karaktär, kan vi inte bara peka ut vårt mål utan vi måste också *understryka* de medel med vilka vi socialdemokrater, till skillnad från alla andra socialistiska partier, försöker uppnå detta mål. Bernsteins formulering att ”rörelsen är allt, slutmålet intet” är meningslöst nonsens i varje avseende. Det är en formulering utan innehåll. En rörelse utan ett mål är obegriplig.²⁹

[...]

Kollektivism, kommunism, socialism – det är ”slutmålet” för den ekonomiska rörelse som äger rum framför våra ögon, och vars utvecklingslagar först upptäcktes av Marx och Engels. Själva det kapitalistiska systemets utveckling förbereder alla materiella och ekonomiska förutsättningar för det socialistiska systemet. Socialismen har *redan* blivit en ekonomisk möjlighet. Men hur kan denna möjlighet förverkligas? Verkligheten ger själv svaret även på denna fråga. Och vad säger den?

Den säger att historia är historien om klasskamp, att alla större förändringar av samhällsförhållandena är ett resultat av en klass' kamp mot en annan, och att den enda tanke som har några framtidsutsikter att förverkligas är den som har en organiserad klass bakom sig. Den klassens revolutionära diktatur är en nödvändig förutsättning för ett sådant förverkligande. Men finns det en klass i dagens samhälle i vars intresse det vore att förverkliga socialismen? Enligt *socialdemokraternas* åsikt är svaret ja. Den klassen är proletariatet....

... [S]ocialdemokratins, dvs. proletariatets, ”slutmål” ... är en *social revolution* och *proletariatets revolutionära diktatur*.... Ett sådant ”slutmål” ... föreskriver med järnhård logik den sorts ”rörelse” som leder fram till det, och bestämmer klart och exakt taktikens alla aspekter. Socialdemokratin *strävar medvetet efter att bli och förbli proletariatets rörelse*, och går med kraft mot alla försök att dölja den klasskamp som pågår framför oss. Och genom att se att proletariatets klasskamp mot borgarklassen, när den har förts till sitt naturliga slut, är den enda vägen att befria arbetarklassen, måste den energiskt gå mot alla försök att ersätta denna kamp med någon sorts ”samarbete” mellan proletariatet och borgarklassen. Som Kautsky säger ”är socialdemokratins mål och rörelse tätt sammanbundna, och den ena får inte skiljas från den andra”

Socialdemokratins ”slutmål” är samtidigt ”utgångspunkten”. Det är just på grund av att det *existerande* systemets motsättningar bara kan lösas slutgiltigt av socialismen som socialdemokratin gör socialismen till utgångspunkt för sin ”direkt revolutionära kamp” och till tyngdpunkten i all sin propaganda och agitation.³⁰

[...]

”Proletariatets kamp mot bourgeoisien är till en början nationell till formen, men inte till innehållet. Varje lands proletariat måste naturligtvis först bli färdigt med sin egen bourgeoisie.”³¹ Men just på grund av att ”proletariatets stora befriande rörelse” bara är en nationell kamp till ”formen”, måste socialdemokratins program underförstått också uttrycka ”arbetarklassens internationella funktioner” i det speciella landet.... [D]en ryska arbetarklassens mest omedelbara *nationella* uppgift är på samma gång en av hela den internationella proletära rörelsens viktiga uppgifter. Ett störtande av den ryska absolutismen, den europeiska reaktionens viktigaste verktyg, kommer att undanröja ett av de

29 [Ibid, s 48-49. Hänvisningen är till Eduard Bernstein (1850-1932), den mest framstående tyska ”revisionisten”, som betvivlade möjligheten av en socialistisk revolution och istället förespråkade klassarbete för att uppnå demokrati och sociala reformer. Bernsteins mest sammanhängande redogörelse kom i *Socialismens förutsättningar och socialdemokratins uppgifter*, på marxistarkiv.se.]

30 [Ibid, s 39-51.]

31 [Citatet är från Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, på marxistarkiv.se, s 9.]

största hindren i vägen för det internationella proletariats ”stora befriande kamp”... Den ryska arbetarklassen kommer att få förnyad styrka ... från kunskapen att den tar på sig uppgiften att befria hela Ryssland från den tsaristiska despotin, och även hela den internationella rörelsen från en av sina mest fruktansvärda fiender.³²

[...]

Det kapitalistiska produktionssättets utveckling har fullständigt förvandlat både världshandeln, och tillsammans med det också världsmarknaden.... Som Parvus säger,

blir den nationella produktionen i olika länder sammanlänkad, vilket leder till att den förlorar sin nationella karaktär: istället för internationalism kommer kosmopolitism. Den nationella produktionen förlorar sitt oberoende. Den underordnas när produktionsverksamheten i olika länder blir sammanlänkade och ömsesidigt betingade delar i en enda producerande helhet: den är inte placerad i något speciellt land och blir därför just en världsmarknad.³³

[...]

Det är just denna utveckling som i varje land skapar ett proletariat vars intressen inte bara är *identiska* i de olika länderna, utan också *gemensamma*. Medvetenheten om detta faktum sprider sig alltmer bland de arbetande klasserna i olika länder, och den gamla utopiska uppfattningen om ”folkens internationella brödraskap” lämnar alltmer plats för ”arbetarklassernas internationella brödraskap i gemensam kamp mot de härskande klasserna och deras regeringar”.³⁴

[...]

Ortodoxa marxister har aldrig påstått att proletariatet, arbetarklassen, redan *utgör* befolkningens stora majoritet, bara att det kommer att *bli* majoriteten.

När den ryska socialdemokratin först tvingades kämpa för sin rätt att existera, när den visade att ”den revolutionära rörelsen i Ryssland bara kan segra som arbetarnas revolutionära rörelse”, mötte den invändningen, att i Ryssland ”finns det av en befolkning på 100 miljoner bara 800.000 arbetare som har förenats av kapitalet”, och att ”arbetare som kan utöva en klassdiktatur knappast ens existerar”.

Hur svarade den ryska socialdemokratins teoretiker? ... [D]e återopade ”vårt samhällslivs dynamik” och arbetarklassens obestridliga *tillväxt*. Detta faktum var för dem mycket viktigare än att i varje ögonblick ta upp frågan om antalet arbetare.³⁵

[...]

Vi behandlar den *ryska* socialdemokratins program. Vi har därmed rätten att förvänta oss ... en analys av den ryska verkligheten. Idag diskuterar ingen om Ryssland genomgår en kapitalistisk utveckling eller inte. Den frågan avgjordes för längesedan. Det är inte bara uppenbart att kapitalismen håller på att ”segra”, utan att den i själva verket redan segrat. Men det betyder inte att vår

32 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 53-54.]

33 [*Ibid*, s 58-59.] Ingen har visat den samtida världsmarknadens kapitalistiska karaktär så bra som Parvus gör i sin berömda artikel om världsmarknaden, (”Der Weltmarkt und die Agrarkrisis”, *Die Neue Zeit*, vol 14 nr 1, s 197-202, 276-283, 335-342, 514-526, 621-631, 747,758, 781-788, 818-827), även om han begränsar sin uppgift till den världsmarknad som redan har *bildats*.

34 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 59-60.]

35 [*Ibid*, s 63.] Den legala marxismens företrädare, speciellt Tugan-Baranovskij, specialiserade sig på att ta upp denna fråga. De tänkte troligen på kamrat Axelrod när han skrev följande rader: ”Samtidigt såg 1880-talets marxistiska ungdomar ... den enda garantin för vår socialdemokratiska rörelses framgång i industriproletariatets numeriska tillväxt.” (*Rabotnik*, nr 5-6, s 16.)

kapitalism befinner sig på samma utvecklingsstadium som kapitalismen i Västeuropa, och inte ens där är kapitalismen densamma överallt. Det vi hittar är olika kapitalistiska stadier, som i varje land utvecklas enligt specifika omständigheter. Det enda som är gemensamt är kapitalismens karaktäristiska särdrag och dess utvecklingstendenser.³⁶

[...]

Del II: Praktiska frågor

De allmänna frågor som socialdemokratien står inför

Socialdemokratien är partiet för proletariatet som har blivit medvetet om sina klassintressen. Det är ett socialistiskt parti eftersom det ser huvudorsaken till det kapitalistiska systemets alla missförhållanden i det privata ägandet av produktionsmedlen, och det antar målet att avskaffa dessa missförhållanden genom att omvandla produktionsmedlen till samhällsägendom. Det är ett demokratiskt parti eftersom en fullständig demokratisering av staten och samhällssystemet – en demokratisk republik – är det grundläggande villkoret för en fri utveckling av proletariatets klasskamp. Det är ett revolutionärt parti eftersom det bara kan uppnå sina mål med hjälp av en revolution.³⁷

[...]

Även om det inte är befolkningens majoritet, så representerar det socialdemokratiska partiet ändå den klass som växer och utvecklas med kapitalismen samtidigt som andra klasser går tillbaka och försvinner. Dessutom är det också det enda parti som på samma gång som det är direkt inblandat i det nuvarande, redan *idag* är *framtidens* parti.³⁸

[...]

Om socialdemokratien för fram klasskampens *princip*, är det bara i den meningen att det genom att vara *proletariatets* parti inte kan undgå att ovillkorligt vara mot alla försök att dämpa klasskampen mellan proletariatet och borgarklassen, och ersätta den med fredlig samexistens eller samarbete mellan dessa klasser. Om socialdemokratien försvarar de förtryckta klassernas intressen bättre och mer beslutsamt än något annat demokratiskt parti, så är det bara på grund av att det uteslutande är proletariatets parti och bara representerar dess intressen. Det enkla skälet till det är att bara den klassens intressen är ”framsteg” och social utveckling. Proletariatets klassintressen är det enda kriterium som gör det möjligt att hitta fram i det nuvarandes labyrint....

Som det mest utvecklade partiet måste det stå i *ledningen* och vara hela den revolutionära rörelsens förtrupp mot det existerande systemet. Men för detta syfte behöver det inte *rekrytera* andra klasser. Det måste dra dem till sig med hjälp av exempel, genom att vara den mest revolutionära klassens parti.... Varje inskränkning av proletariatets *klasskrav* för att inte riskera stundens allmänna samsyn är därmed inte bara ett förräderi mot proletariatets sak utan också mot den samhällsliga utvecklingens intressen. Omvänt är ett kraftfullt uttryck av dessa ”snäva” klassintressen för närvarande socialdemokratins allra bästa taktik.³⁹

[...]

Hur ... uppstår klassmedvetandet? ”Känn dig själv” – det tröttnar socialdemokratien aldrig på att säga till arbetarklassen. En nära granskning av dess egen existens, dess levnadsförhållanden, leder

36 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 64.]

37 [*Ibid*, s 83-84.]

38 [*Ibid*, s 84.]

39 [*Ibid*, s 85-86.]

arbetarklassen till en medvetenhet om sitt historiska uppdrag, som bestäms av just dessa levnadsförhållanden. Hand i hand med detta måste den också inse förutsättningarna för sin befrielse, som inte är möjlig utan en förståelse av det nutida borgerliga samhällets organisering....

Den objektiva förutsättningen för denna självkänedom från arbetarklassens sida är att de yrkesgrupper som utgör proletariatet kristalliseras till en klass som har en enhetlig medvetenhet om sina gemensamma intressen, eller med Marx' ord, att arbetarklassen förvandlas från en klass *an sich* till en klass *für sich*.⁴⁰

[...]

[K]amrat Lenin ... håller inte med om dessa självklarheter.... [H]an försöker "skjuta" oss i riktning mot följande uppfattning:

Det politiska klassmedvetandet kan bibringas arbetaren *endast utifrån*, dvs. från ett område utanför den ekonomiska kampen, utanför arbetarnas förhållande till företagen.⁴¹

[...]

"Bibringa arbetarklassen politiskt klassmedvetande *utifrån*" är lika absurt som att "locka massorna till aktiv politisk kamp". *Les extrêmes se touchent*.

Alla debatter under senare år handlar om en central punkt: en del personer anser att arbetarklassen är ett passivt element som måste vaccineras med socialdemokratiska principer med hjälp av någon sorts homeopatiska injektioner, så att den gradvis kan "lockas" in i aktiv politisk kamp, medan andra tror att arbetarklassen i kraft av sina omständigheter är den mest revolutionära klassen i Ryssland.... Arbetarklassens aktiva protest uppstår lika oundvikligt från de givna samhällspolitiska omständigheterna som arbetarklassen själv.

... Därför är åsikten att socialismen bibringas proletariatet utifrån av den borgerliga intelligentsian lika felaktig som uppfattningen att socialdemokratien växer fram "av sig själv" inifrån proletariatet. Den sortens tänkande ger proletariatet både "för mycket ära och för mycket vanära".⁴²

[...]

"Vetenskapspersoner" behöves för att utarbete "proletariatets ekonomi", och på grund av historiska omständigheter värvas de självklart från intelligentians led.... [S]ådana personer är från *intelligentian*, men de är inte *borgerliga*. I den stora majoriteten fall är de representanter för det "tänkande proletariatet",⁴³ som inte kan acceptera ett samhällssystem som omvandlar vetenskapen till ett verktyg för utsugarnas styre och underordnar konst och hantverk till sitt behag.

40 [*Ibid*, s 88-89. Från en klass *i sig* till en klass *för sig*.]

41 [*Ibid*, s 89-90. Hänvisningen är till Lenin, *Vad bör göras?*. Hela citatet lyder:

"Det politiska klassmedvetandet kan bibringas arbetaren *endast utifrån*, dvs. från ett område utanför den ekonomiska kampen, utanför arbetarnas förhållande till företagen. Det enda område, varifrån denna kunskap kan hämtas, är området för *alla* klassers och samhällsskiktets förhållande till staten och regeringen, området för de inbördes förhållandena mellan *alla* klasser. Därför kan svaret på frågan: vad bör göras för att bibringa arbetarna politisk kunskap? inte endast bli det som praktikerna, särskilt de som lutar åt ekonomismen, i de flesta fall nöjer sig med, nämligen att 'gå ut till arbetarna'. För att bibringa *arbetarna* politisk kunskap måste socialdemokraterna *gå ut till alla klasser av befolkningen*, måste de sända avdelningar av sin armé *åt alla håll*." (*Vad bör göras?*, s 39.)]

42 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 91-92. Detta var det uttryck Marx använde när narodnikern Michailovskij anklagade honom för att tolka den samhälleliga utvecklingen som universella lagar som bortsåg från de olika ländernas historiska erfarenheter. Se Walicki, *The Controversy Over...*, s 186.]

43 [Dessa ord använde Plechanov i "Socialism and Political Struggle", *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers 1974, s 100. Kautsky använde samma ord i *The Social Revolution and The Day after the Revolution*, Chicago: Kerr 1902, s 109.]

Inte heller kan man säga att arbetarklassens klassmedvetande utvecklas utanför förhållandet mellan arbetare och arbetsköpare.... Arbetarklassens klassmedvetande utvecklas när *klasskampen* börjar mellan proletariatet och borgarklassen....

Trots allt "skjutande" från kamrat Lenin ... kan vi inte förstå påståendet att "Det enda område, varifrån denna kunskap kan hämtas, är området för *alla* klassers och samhällsskiktets förhållande till staten och regeringen, området för de inbördes förhållandena mellan *alla* klasser."⁴⁴

Kamrat Lenin går för långt. *Socialdemokrater* kan inte utveckla arbetarklassens medvetande utan att väcka medvetenheten om motsatsen mellan *dess* intressen och alla andra klassers intressen. Just på grund av att proletariatet är den enda *verkligt* revolutionära klassen, och just på grund av att den är den "egendomslösa" klassen som är berövad privat egendom, kan inte utgångspunkten för socialdemokraternas propaganda vara "*de inbördes förhållandena mellan alla klasser*". Det grundläggande villkoret för att socialdemokratins propaganda och agitation ska nå framgång är därför att betona proletariatets specifika klassposition. Först efter att ha betonat vad som särskiljer proletariatet kan vi utan risk gå in på "området för alla klassers och samhällsskiktets förhållande", först då kan vi peka på kontaktpunkterna mellan arbetarklassen och andra samhällsklasser, i synnerhet de som är i opposition, under förutsättning att vi aldrig underlåter att samtidigt poängtera statens klasskaraktär, som i sin tur ändrar de besuttna klassernas och de egendomslösas inställning till den.... Trots allt "skjutande" från Lenin kan jag inte förstå varför socialdemokrater måste gå ut bland befolkningens alla klasser för att bibringa arbetarna ett politiskt medvetande.⁴⁵

[...]

Kamrat Lenin ger en grym vrångbild av *vår* rörelse med denna kommentar:

Nu har en väldig mängd krafter dragits med i rörelsen, alla de bästa representanterna för de bildade klassernas unga generation kommer till oss, överallt i landsorten finns det personer, som är tvungna att leva där och som tidigare har deltagit i rörelsen eller nu önskar göra det, folk som

44 [Hänvisningen är till kapitel 3 i *Vad bör göras?*. I motsats till de så kallade "ekonomisterna", till vilka han räknade Rjazanov, hävdade Lenin att producerande arbetare är alltför upptagna med den omedelbara fackföreningskampen för att på egen hand förstå de sociala och politiska förhållandens *helhet*, inklusive socialdemokratins förhållande till bönderna och den liberala borgarklassen. Samtidigt hävdade Lenin att socialdemokraterna måste bygga upp ett stöd bland befolkningens alla klasser:

"Vi måste 'gå ut till alla klasser av befolkningen' som teoretiker, som propagandister, som agitatorer och som organisatörer. Att socialdemokraternas teoretiska arbete måste vara inriktat på att studera alla säregenheter i de enskilda klassernas sociala och politiska ställning råder det inget tvivel om. Men i detta avseende görs ytterst litet, oproportionerligt litet jämfört med det arbete, som är inriktat på att studera säregenheterna i fabrikslivet. I kommittéerna och cirkelarna träffar ni personer, som t o m fördjupar sig i specialstudium av någon viss gren av järnindustrin, men ni skall knappast finna exempel på att organisationernas medlemmar (vilka som ofta är fallet av en eller annan orsak nödgas lämna det praktiska arbetet) speciellt skulle sysselsätta sig med att samla material om någon dagsaktuell fråga i vårt sociala och politiska liv, som kan ge anledning till socialdemokratiskt arbete bland andra befolkningsskikt. På tal om den bristande skolningen hos flertalet av arbetarrörelsens nuvarande ledare kan man inte låta bli att nämna skolningen även i detta avseende, ty detta sammanhänger också med den 'ekonomiska' uppfattningen om 'en nära organisk förbindelse med den proletära kampen'. Men huvudsaken är givetvis *propagandan* och *agitationen* bland alla folkskikt. För den västeuropeiske socialdemokraten underlättas denna uppgift genom folkmöten och sammankomster, vilka är tillgängliga för *alla*, och genom parlamentet, där han talar till deputerade för *alla* klasser. Vi har varken parlament eller mötesfrihet, men vi kan i alla fall anordna möten med arbetare som vill lyssna till en *socialdemokrat*. Vi måste också kunna anordna möten med representanter för alla de klasser av befolkningen, som vill lyssna till en *demokrat*. Ty den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer att 'kommunisterna understödjer överallt varje revolutionär rörelse', att vi därför är skyldiga att *inför hela folket* framlägga och framhäva *de allmänt demokratiska uppgifterna* utan att för ett ögonblick dölja våra socialistiska åsikter. Den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer sin plikt att gå *i spetsen för alla*, när det gäller att resa, skärpa och lösa varje allmänt demokratisk fråga." (*Vad bör göras?*, s 40-41.)]

45 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 94-95.]

dras till socialdemokratin (medan vi 1894 kunde räkna de ryska socialdemokraterna på fingrarna). En av de viktigaste politiska och organisatoriska bristerna i vår rörelse är att vi *inte förstår* att sysselsätta alla dessa krafter, att ge alla ett passande arbete....⁴⁶

Tyvärr är detta bara en ”dröm”... Vårt problem är just det faktum att ... vi har för få personer som kan gå till arbetarna med den socialdemokratiska propagandans *levande* ord. En *munlig kommentar* ... är mycket viktigare än något som är skrivet.

När våra praktiska uppgifter nu blir alltmer komplicerade, måste vi förbereda den ryska arbetarklassen på den avgörande striden, vi socialdemokrater måste själva ”gå ut till arbetarna” och kalla samman ”den unga generationens bästa representanter”!

Exakt vilka uppgifter står vi inför?

Rysslands speciella kännetecken och de ryska socialdemokraternas uppgifter

Det cirkulerar fortfarande många fördomar bland ryska socialdemokrater som borde ha kritiserats för längesedan. Dessa fördomar härrör från det faktum att vi vid vår bedömning av ryska förhållanden vägleds av Västeuropas ”mönster”. Det hände därför att vi under diskussionerna med våra förespråkare av ”undantag”⁴⁷ överbetonade utvecklingslikheterna mellan Ryssland och de västeuropeiska länderna samtidigt som vi åsidosatte eller förbisåg Rysslands särdrag.

Men faktum är att Ryssland utvecklas på ett mycket unikt sätt. Vårt partis arbete kan bara vara effektivt *i historiska mening* om vi, samtidigt som vi följer den vetenskapliga socialismens allmänna principer också börjar med en riktig analys av alla säregenheter i Rysslands historiska utveckling.⁴⁸

[...]

Det enda som krävs är att komma ihåg att vi talar om de *specifika dragen* i Ryssland historiska utveckling, som inte på något sätt hindrar den från att, i allmänna ordalag, gå igenom precis samma faser som ”Västeuropa”. Men även bortsett från olika längd, har var och en av dessa faser specifika drag som kan tillskrivas en lika kraftfull inverkan från internationella förhållanden. Den fas som Ryssland finner sig i för närvarande är ”på randen till den borgerliga revolutionen”, som de viktigaste länderna i Västeuropa gick igenom för längesedan, och Rysslands ställning är verkligen helt unik.⁴⁹

a) Den första säregenheten – kapitalism under ”öppen tillsyn” av socialismen

På randen till sin borgerliga revolution hade inte ett enda land i Västeuropa lika mycket storskalig industri som det ”Heliga Ryssland”.... Inte ett enda västeuropeiskt land upplevde samma halsbrytande snabba kapitalistiska utveckling som vårt land.... I ”Västeuropa” ägde de teknologiska och ekonomiska revolutionerna rum under hundratals år, medan de i Ryssland har koncentrerats till en period på knappt 100 år.... [V]i kan säga, att när kapitalismen i Ryssland väl befriades från liv-egenskapen så har den på bara fyra decennier fullbordat ett större ”destruktivt” och ”konstruktivt” arbete än vad den gjorde i England under period på flera sekel.

Samtidigt har också en socialistisk rörelse vuxit fram, som vad gäller intensitet inte har någon like ens i den tyska revolutionära rörelsens historia före 1848. Sedan 1850-talet har vi haft en oavbruten tradition, inte bara av socialistiskt tänkande utan också socialistisk praktik. På 1880-talet samlade

46 [Även detta citat är från Lenin, *Vad bör göras?*, s 43.]

47 [Syftar på narodnikerna, som trodde att Ryssland kunde nå socialismen utan att genomgå det kapitalistiska stadiet.]

48 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 99-101. Det är anmärkningsvärt att det första kapitlet i Trotskijs *Ryska revolutionens historia*, som skrevs nästan 30 år senare, har rubriken ”Särdrag i Rysslands utveckling”.]

49 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 104.]

denna rörelse all sin kraft med målet att ge Ryssland möjlighet att undvika kapitalismen och gå vidare till socialismen. I slutet av 1870-talet bortsåg *narodovoltsij*⁵⁰ från historiens lagar, och gjorde ett oerhört djärvt försök att i ett enda svep göra sig av med både absolutism och kapitalism. De var övertygade om att absolutismens fall skulle bli en direkt inledning av kapitalismens fall. De straffades hårt för sin djärvhet, och idag tillrättavisas de fortfarande ibland hårt för sin sociologiska okunnighet. Men om det inte vore för deras anmärkningsvärda sociologiska praktik och bittra erfarenheter, skulle vi knappast förstå den vetenskapliga socialismen bättre idag än vad 1870-talets ”rena” marxister gjorde.⁵¹

[...]

Vi får inte glömma den ytterst viktiga omständighet att den socialistiska rörelsen i vårt land inleddes *redan* när kapitalismen *fortfarande* var i sin linda. *Detta* särdrag hos Rysslands samhällsutveckling hittades inte på av slavofiler⁵² eller pro-slavofila revolutionärer. Det är ett obestridligt faktum som vi alla är medvetna om och som kommer att bli till stor fördel för vår arbetarklass, under förutsättning att de ryska socialisterna inte slösar bort sin energi på att bygga luftslott i tsardömets och *vetje*-epokens stil.⁵³

Eller, skulle vi nu lägga till, ens i den kapitalistiska epokens stil.⁵⁴

[...]

Processen att lägga ”grunden” [till kapitalismen] i vårt land har alltid utsatts för socialistisk kritik. De ryska socialdemokraterna har skött om detta, och de kommer att vara tvungna att fortsätta göra det ännu mer kraftfullt. Genom att blottlägga den primitiva ackumulationens alla metoder, kommer de att brännmärka varje steg som vår kapitalism tar under sin ”fredliga” utveckling. De kommer

50 [Narodniska anhängare till gruppen som kallade sig *Narodnaja Volja* (Folkviljan).]

51 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 104-107.] Våra ”socialistrevolutionärer” betraktas vanligtvis som ”återupplivade” *narodovoltsij*. Det är helt fel. De ligger inte närmare *narodovoltsij* än Bernstein ligger nära Marx. Historiens stora personer ”återupplivas” aldrig utan *omvandlas* till framtida generationers aktivitet, de generationer som växer upp på sina stora föregångares erfarenheter. Bara en liten primitiv stam, som ingenting lär och ingenting glömmet, kan drömma om att besegra sin fiende genom att helt enkelt ställa sin tidigare hövdings skelett i frontlinjen, den hövding som en gång gav den stora segrar. Stör därför inte de döda krigarnas kvarlevor, och klaga inte på att en ”förlupen kula” kan träffa under stridens hetta. Frammana dem inte genom att skrika, skramla med lerkrukor eller slå på trummor. ”Var det ni som vågade kalla på mig? *Ni* liknar bara dem som *ni* kan förstå, men inte mig.” Men inte heller ni, kamrater, ska störa dessa kämpars aska, de kämpar som är oss så nära. När ni slår mot era fiender smädar ni inte dessa stora gengångare. Ni har varken med ”vandalerna” eller ”personer som har återupplivats” att göra, bara personer som har väckts upp av proletariats stridslarm och som, även om de fortfarande halvsover, har klätt sig i någon annans fjädrar. [Rjazanov framställer 1880-talets ursprungliga narodniker som de ”stora gengångare” som socialdemokraterna fortfarande kritiserade för att de hoppades undvika kapitalismen, och som socialistrevolutionärerna fortfarande imiterade vid en tidpunkt då kapitalismens utveckling hade gått mycket längre. Hans positiva bedömning av *narodovoltsij* hängde samman med hans egen förväntan att kapitalismen i Ryssland hade en kort framtid.]

52 [Slavofilerna var romantiska konservativa, huvudsakligen från den bildade aristokratin, som ansåg att det Heliga Ryssland inte skulle besudlas av det kapitalistiska västs materialism och sekularism. I princip ansåg de att enväldet var lämpligt för Ryssland – under förutsättning att regeringen genomförde reformer som att befria trälarna, garantera medborgerliga friheter och skapa någon sorts begränsad politisk representation. Den slavofila rörelsen var mest aktiv på 1840- och 1850-talen, och många av dess idéer och åsikter anammades senare i förändrad form av narodnikerna, som försvarade Rysslands kollektivjordbruk med hjälp av revolutionär kamp mot den tsaristiska staten.]

53 G Plechanov, *Nasji raznoglasija* (Våra meningssmottningar), s 212. [Se Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 284.] ”*Vetje*”-stilen syftar på förhoppningarna att kunna bygga socialismen på basis av de förkapitalistiska byägorna. *Vetje* var den medeltida lagstiftningen i staden Novgorod. ”Den kapitalistiska epokens stil” syftar på förväntningarna att kapitalismen måste utvecklas enligt västeuropeiskt ”mönster” innan den socialistiska revolutionen skulle bli praktiskt möjlig.

54 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 108.]

också att avslöja den hycklande verkligheten bakom allt tal om ekonomiska framsteg, civilisation och kultur, med vilket den försöker dölja alla slags kapitalisters rovgiriga bedrifter. Till sitt förfogande har de rika erfarenheter i Västeuropa, och de kommer att använda dessa bedrifter för att utveckla proletariatets klassmedvetande och varna andra utsugna klasser för faran de står inför. De kommer också att gå mot varje försök att skynda på kapitalismens utveckling med ”konstgjorda medel”. De kämpar mot alla reaktionära företag som småbourgeoisien genomför, och måste då också undvika att bli förespråkare åt kapitalisterna.⁵⁵ Det finns inget behov att försvara vissa speciella *kapitalistgrupper*s bedrifter för att visa *kapitalismens* historiska betydelse. Det jobbet kan vi överlämna till kapitalisterna själva och deras stövelslickare, tillsammans med de omedelbara bekymren om ”ekonomiska framsteg”.⁵⁶

Bara på detta sätt kommer inget ansvar för den kapitalistiska utvecklingen att falla på socialisterna, trots att denna utveckling verkar till socialisternas fördel. Det är det enda sätt på vilket socialdemokratin kan visa alla arbetande massor att den representerar proletariatet, att den i det moderna samhället inte bara kämpar mot utsugningen av anställda arbetare utan på samma gång också kämpar mot alla andra sorters utsugning och förtryck.

Samma unika särdrag hjälper oss också att propagera för socialismen, där en av de viktigaste förutsättningarna för framgång är proletariatets förståelse att den kapitalistiska produktionsprocessen är av en historiskt övergående karaktär. I andra länder där kapitalismen har funnit ”i evinnerliga tider”, har dess utveckling åtföljts av att det har uppstått en sorts arbetarklass, som på grund av sin utbildning, sina traditioner och vanor ser detta produktionssets krav som självklara naturlagar. Alla de oräkneliga plågor och det lidande som är priset för utvecklingen av denna produktionsform, allt det blod som har spillts under den primitiva kapitalackumulationens historia – allt detta döljs av tjocka lager damm som har byggts upp under många sekels historia.... Ett exempel går att se i Nederländerna, där kapitalismen utvecklades mycket tidigt. Vartefter tiden gick gestaltades samhällslivet i detta land i vissa stabila former, och Nederländerna förvandlades till ett sorts borgerligt Kina. Vi kan se samma sak i England. Men idag ökar den industriella utvecklingstakten, speciellt i unga länder. ”Inte bara kan den ryska kapitalismens utveckling inte vara så långsam som i t ex England, utan dessutom kan inte dess existens bli lika långvarig som den har varit ödesbestämd att bli i de ’västeuropeiska länderna’.”⁵⁷ Det är också förståeligt att kapitalismens snabbare utvecklingstakt skyndar på utvecklingen av dess konsekvenser. Alla ”fasta och förstenade relationer” löses upp ännu snabbare, och resultatet är att folket, inklusive proletariatet, blir *ännu mer* tvingat att noga titta på sina egna ömsesidiga relationer och sina levnadsförhållanden. Dessa omständigheter förklarar socialdemokratins snabbare tillväxt i Tyskland, Österrike och Italien, och låter oss samtidigt hoppas

55 [Rjazanov syftar på en åsikt som var förhärskande bland de flesta marxister före 1905, inklusive Lenin, att den kommande revolutionen främst skulle gynna kapitalistklassen genom att skapa en konstitutionell republik istället för enväldet.]

56 I vårt land fungerade P Struve som just en sådan förespråkare medan han fortfarande presenterade kapitalismen för folket och försökte se till att den skulle ha tillgång till intelligentsians salonger. [Pjort Bergardovitj Struve (1870-1944) publicerade *Krititjeskie zametki k voprosu ob ekonomitjeskom razvitij Rossij* (St Petersburg: Skorochodov, 1894). Under en period var han knuten till Plechanov och Lenin, men 1901 övergav han sitt akademiska flörtande med marxismen för att omfatta liberala krav på medborgerliga rättigheter i en konstitutionell monarki.] Han försöker ständigt visa att kapitalismen inte är ansvarig för de missförhållanden som tillskrivs den. Den här sortens oroliga tongångar finns rikhaltigt i våra legala marxisters skrifter. Här är ett exempel: ”Av vad följer det egentligen att våra företagens ansträngningar att utnyttja fördelarna med förkapitalistiska produktionsmetoder ska tillskrivas vår kapitalism, och inte till de kvarlevor av det förflutna som bromsar kapitalismens utveckling och i många fall bevaras med hjälp av lagstiftning?” (V Ilyin, *Razvitie kapitalizma v Rossij*, s 394.) På de följande sidorna kommer vi att få fler tillfällen att återropa denna författare. [Vladimir Ilyin var i själva verket Lenin, som Rjazanov här jämför med Struve och de legala marxisternas ”stövelslickare”. Se Lenin, *The Development of Capitalism in Russia*, i *Collected Works*, band 3, s 495 {inte med i svenska översättningen – öa}]

57 G Plechanov, *Nasji raznoglasija*, s 299. [Se Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.]

att socialdemokratins utveckling i vårt land kommer att gå ännu snabbare.⁵⁸

b) *Den andra säregenheten – vår borgarklass' politiska sterilitet*

Politiska reformer är inte det socialistrevolutionära partiets uppgift. Alla dessa åligganden måste lämnas till personerna som kallar sig liberaler. Men i vårt land är dessa personer helt kraftlösa. Oavsett av vilka skäl, har de visat sig vara oförmögna att ge Ryssland fria institutioner eller garantier för personliga rättigheter. Sådana institutioner är så livsnödvändiga att ingen verksamhet är möjlig utan dem. Av denna orsak måste det socialistrevolutionära partiet själv ta på sig ansvaret för att krossa despotismen och ge Ryssland de politiska former inom vilka den ideologiska kampen kommer att bli möjlig.⁵⁹

Så formulerade *narodovoltsij* (främst Zjeljabov) sina uppfattningar vid Voronezjkongressen.⁶⁰

[...]

[G]ruppen *Osvobozjdenije Truda*⁶¹ poängterade också ... vår medelklass' oförmåga att ta några *initiativ* under kampen mot absolutismen. Detta tänkande framfördes i det första programförslaget....⁶²

... Det andra förslaget skrevs under helt annorlunda förhållanden.... [En] ”medelklass” har oemotståndligt uppstått samtidigt med kapitalismens utveckling.... Detta förstärkte övertygelsen att socialdemokratien i Ryssland... skulle ”följa med borgarklassen eftersom den sistnämnda är revolutionär under sin kamp mot den absoluta monarkin, det feodala jordägandet och småbourgeoisien”.⁶³

... [Kamrat Axelrod skrev att] ”mönstret i väst visar att störtandet av absolutismen leder till borgarklassens styre”. *Ergo* ”var det framförallt till borgarklassens fördel”.⁶⁴ Samma mönster antyder att borgarklassen tog upp stridsfanan mot enväldet. Men låt oss titta närmare på frågan.

Det är sant att olika skikt inom borgarklassen i Västeruropa förde kamp mot enväldet, men även där blev den mer framgångsrik när proletariatet deltog aktivt i kampen och drev på borgarklassen. De mest beslutsamma kämparna för demokrati var småbourgeoisien i städerna. Industrin stor- och mellanbourgeoisie kämpade mycket mindre konsekvent. De enda undantagen var England och Frankrike, där dessa borgerliga skikt försvarade konstitutionella garantier (en begränsad monarki) under kampen mot absolutismen, som stöddes av de feodala godsägarna och finansaristokratin....

Redan i Tyskland var det fallet att ”bourgeoisien hade oturen att anlända försent”.⁶⁵ Den lyckades

58 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 111-114.]

59 E Serebryakov, Obsjtjestvo ”Zemlja i Volja” [Land och frihetsförbundet].

60 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 114. Andrej Ivanovitj Zjeljabov (1851-1881) var en av ledarna för den narodniska organisationen *Narodnaja Volja*, och avrättades för sin del i organiseringen av mordet på tsar Alexander II 1881. De tidiga populistiska rörelserna i Ryssland tog avstånd från en ”politisk revolution”, som de ansåg vara en borgerlig sysselsättning, och var istället för en ”socialistisk revolution”.]

61 [”Osvobozjdenije Truda” grundades 1883 och var den första ryska marxistiska organisationen. Gruppen översatte och spred marxistiska verk i Ryssland och blev hårda kritiker av den populistiska ideologin, *narodnitjestvo* (narodnism). Lenin skrev senare att gruppen lade den socialdemokratiska rörelsens teoretiska grundvalar. Gruppen följdes 1895 av Kampförbundet för arbetarklassens frigörelse och 1898 av det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiet.]

62 [I det första programförslaget skrev Plechanov: ”En av de mest skadliga konsekvenserna av produktionens bakåtsträvande tillstånd var och är fortfarande medelklassens underutveckling, och i vårt land är den fortfarande oförmögen att ta *initiativet* under kampen mot absolutismen.” (Se Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 355.)]

63 [Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 358-362.]

64 [Pavel Borisovitj Axelrod (1850-1928) var ursprungligen medlem i den narodniska gruppen *Zemlja i Volja*, men blev senare en av grundarna till ”Osvobozjdenije Truda”.]

65 [Det hade varit Marx' slutsats 1848. Marx, ”The Bourgeoisie and the Counter-Revolution”, *Neue Rheinische*

inte ens erövra en odelad makt, och när den nu har försäkrat sig själv de politiska förutsättningar som krävs för deras jakt efter mervärde, har den överlämnat makten till reaktionärer.... Den skrämde av det franska proletariats uppror, som inte förebådade några särskilt ljusa framtidsutsikter för borgarklassen, och den förfasades över att höra att det tyska proletariats – som redan på 1840-talet hade uttryckt sitt missnöje med det som borgarklassen bara såg som ofullkomligheter hos den politiska regimen – nu var redo att säkerställa de omständigheter som krävdes för en fri utveckling av sin egen *klasskamp mot borgarklassen*....

... Någon kan mycket väl fråga: ”Men motsäger inte detta *Det kommunistiska partiets manifest* av Marx och Engels?

Poängen är att Marx och Engels överskattade den tyska borgarklassens progressiva karaktär. De kände bara till erfarenheterna i England och Frankrike, som tydde på att ... borgarklassens historiska uppdrag är att erövra politisk frihet. De var därför övertygade om att den kommande revolutionen skulle leda till borgarklassens makt, att de sociala och politiska förhållanden som åtföljde denna makt skulle bli ett vapen i de tyska arbetarnas händer mot borgarklassen själv, och att denna nya kamp skulle *börja* direkt efter de reaktionära klassernas fall i Tyskland. I detta fall skulle den borgerliga revolutionen med nödvändighet fungera som en omedelbar inledning till arbetarnas revolution.

Den taktik som Marx och Engels antog 1848-1849 följde logiskt från dessa åsikter. De ville göra sällskap med borgarklassen, och intog medvetet en ställning inom den borgerliga demokratins yttersta vänster, och skiljde sig bara genom sina mer extrema politiska krav. Under hela 1848 och början av 1849 hjälpte de borgarklassen att föra *deras* politiska kamp, föreskrev vid varje steg på vägen dess handlingsprogram, ”sköt” den i riktning mot en beslutsam opposition och tog själv initiativ för att vägra en kompromiss.... Men Marx och Engels hela arbete var förgäves. Faktum är att arbetarnas och småbourgeoisens mest radikala skikt *gjorde* revolutionen. Som Engels sa, *uthärdade* borgarklassen bara revolutionen, och han och Marx insåg snabbt att de på ett överdrivet sätt hade idealiserat borgarklassen, som visade sig vara fullständigt oförmögen att fullfölja *sitt eget* historiska uppdrag.

Medan Marx och Engels använde sin energi för att ge borgarklassen en knuff, ansåg dessutom den *redan* framväxande arbetarrörelsen att det var dess tur att agera. Kommunistiska förbundet inledde sin egen aktivitet alltför sent, och den uppnådde inget i betydelsen att sammanbinda sitt ”slutmål” med arbetarrörelsen, som agerade helt ”spontan”. Medan kommunisterna kämpade inom den borgerliga demokratins led och gav den ledning,

sattes strejker, fackföreningar och producentkooperativ igång [av arbetarna] och det förglömdes att det framför allt var frågan om att först erövra, genom politiska segrar, det fält där sådana saker kunde förverkligas på en varaktig grund.⁶⁶

I ljuset av *Neue Rheinische Zeitung*s erfarenheter insåg Marx och Engels snart sitt misstag. Medan de ”drev på” borgarklassen kunde de inte, trots de bästa avsikter, som hängivna kommunister bara fungera som den borgerliga demokratins yttersta vänster eller dölja det faktum att de genom att ”skjuta på” borgarklassen bara desto snabbare hamnade ”i konflikt”. Som ett resultat av det kom de till slut att ”skjuta bort” borgarklassen, som inte hade något intresse av att fortsätta en revolution som hade prackats på dem.... Det blev uppenbart att arbetarklassen inte kunde vänta på en borgerlig seger som förutsättning för att kunna börja med sin *egen* uppgift.... Men det var redan försent. Borgarklassen var redan så skrämmd att den skyndade sig att underkasta sig absolutismens vrede och

Zeitung, nr 169, Köln 11 december 1848, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, s 186-213.]

66 [Engels, *Till kommunistiska förbundets historia*, på marxists.org.]

nåd, på bekostnad av inte bara arbetarna utan också bönderna.

Jag har sagt att Marx och Engels ”gjorde ett misstag”. Men det finns olika sorters misstag. För att använda Marx’ ord, var detta ett misstag av världshistorisk natur som hade sina rötter i objektiva villkor. Men om vi vill undvika att upprepa detta misstag, om vi vill undvika att göra våra egna strikt ”subjektiva” misstag, då får vi inte blunda för ett av Rysslands ”speciella” kännetecken, nämligen det faktum att vår borgarklass har visat sig vara alldeles särskilt oförmögen att ta några som helst revolutionära initiativ.

[...]

Vår finansbourgeoisie är precis lika reaktionär som sin motsvarighet i Västeruropa. Alla dess intressen knyter den till det totalitära systemet. Dess rent politiska inflytande minskas av det faktum att den ryska staten kontrollerar huvudkällorna till hela landets cirkulation av pengar och krediter, och även av det faktum att utländska lån har den dominerande rollen i systemet med statliga krediter.

Vad gäller den industriella stor- och mellanbourgeoisies oppositionella roll i vårt land, så är den praktiskt taget obefintlig. De drömmer inte ens om att föra denna roll längre än industrins så kallade intressen. Bara vår handelsbourgeoisie är *liberalt* hågad, tillsammans med den del av godsägarna som har lyckats bli *industri* kapitalister, det vill säga som inte bara är intresserade av att tillägna sig mervärde utan också av ”produktionen” av det. Det är runt dessa personer som den borgerliga intelligentsian samlas. Alla dessa element hindras under absolutismen och skulle inte ha några invändningar mot att ”begränsa” den, men alla sådana strävanden fördärvas innan de kan slå rot. Frånsett det hindras vår liberalismens flygtur av ”de obeslutsamma stämningarna inom de samhällsskikt som inte är vana vid det politiska livet”. Om den tyska borgarklassen ända fram till 1848 kunde glädja sig över illusionen att händelser som de schlesiska vävarnas uppror bara berodde på det politiska systemets ofullkomligheter, så har deras ryska motsvarighet ätit så mycket från kunskapens träd att den är omedveten om några sådana illusioner. Den fruktar inget så mycket som *revolutionens* dödliga hot, även om den enligt mönstret antas gynnas av revolutionen *mer än alla andra*. Den fruktar inte bara proletariatet utan också småbourgeoisies växande missnöje.

Med andra ord: i Ryssland har borgarklassens ideologi – *liberalismen* – ”vissnat redan innan den har blommat”.⁶⁷ Produktionens tillväxt i vårt land mäts i timmar snarare än i dagar. Medelklassens underutvecklade förhållanden har blivit en legend men de gör fortfarande motstånd mot all medveten kunskap om sitt eget befriande uppdrag.

Våra ”ärliga och omutliga, kloka och utbildade liberaler”, som ”verkligen har medkänsla med sitt lidande fosterland”,⁶⁸ är häpnadsväckande älskvärda när de jämför ”Tjernysjevskij, Dobroljubov och andra med flugor som smutsar ner en målning som har målats av en stor konstnär” (med hänvisning till ”epoken av stora reformer”).⁶⁹ Och våra ryska radikaler och konstitutionalister, bland vilka det med Lenins ord finns ”många kloka personer”, kan inte ens resonera sig fram till den mest fundamentala ”grundläggande rättighet” – rätten för alla medborgare att delta i landet politiska liv. ”Folkets övergripande frånvaro i det liberala lägret”, som kamrat Martov⁷⁰ uttrycker det, har aldrig

67 [Detta var Plechanovs uttryck 1885. I *Nasji raznoglasija* skrev han: ”Vår kapitalism kommer att vissna innan den har tid att blomma ut *fullständigt* – en garanti för detta ser vi i de internationella förhållandenas starka inverkan.” Se Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.]

68 Plechanov s 174. [Syftar på en recension av Plechanov i *Zarja* nr 2-3. Se även Plechanovs svar till Rjazanov i denna bok, ”’Ortodoxt’ pedanteri”.]

69 [Syftar på Alexander II:s (1818-1881) regeringstid, ”tsarbefriaren” som ”befriade” bönderna genom att officiellt avsluta trälldomen 1861. Yttrandet rörande Tjernysjevskij fanns i en bok som Plechanov recenserade och som diskuteras i nästa dokument i denna bok.]

70 [Julius Martov (1873-1923) var ursprungligen medlem i den judiska socialistiska gruppen Bund, och anslöt sig 1895 till Lenin för att bilda Kampgruppen för proletariatets befrielse i St Petersburg. 1903 bröt Martov med Lenin

visat sig lika slående som nu....

Tillsammans med *Iskra* hoppas kamrat Plechanov fortfarande att den ryska liberalismen får nytt liv. Kamrat Plechanov är övertygad om att när ”tanken sprider sig inom de ryska liberalernas led att det ryska proletariats politiska uppvaknande inte är en myt utan en helt obestridlig sanning”, så kommer en verklig liberal rörelse att uppstå i vårt land. Inspirerad av detta projekt förväntar sig kamrat Martov optimistiskt ”framtidens män som kommer att ge nytt liv till den ryska liberalismen”, och han förutspår att vi kommer att få våra egna stora ”Johan Jacoby och [!] Lafayette⁷¹ där vi nu bara har det deprimerande spektaklet [nu stockas kamrat Martovs röst av ”tårar”] med den fredliga kulturella utvecklingens riddare.”

”Låten hoppet fara, ni som inträden här”⁷² i denna värld av människor som varken lever eller är döda när de jublar över detta firande av nonsens!

Historien har lurat liberalismen på ett grymt sätt. Verkligheten är att en ”verklig liberal rörelse” bara kan uppstå där proletariatet är just en myt – och *inte* ett obestridligt faktum. Det ryska proletariats revolutionära kamp är så livfull att den inte kan ha några andra effekter än att väcka folk, till och med personer så slöa som våra liberaler. Men redan när de gnuggar sina ögon börjar de tänka för sig själva: ”Går det inte att dra ’nytta’ av det här?” Våra framtida Jacoby och (!) Lafayette föredrar att gömma sig under ”måttfullhetens” träd, och har redan börjat räkna de kastanjer de kommer att få andra att raka ur elden. Även om de är ”hängivna anhängare av lag och ordning” som ”är mot användning av våld, av höga såväl som låga” vet de också mycket väl att en revolution *non olet*.⁷³ Tillsammans med sina nya ledare säger de till sig själva: ”Ett måttfullt parti med en listig taktik kan dra nytta av en intensifierad kamp mellan de extrema samhällselementen” – och som förslagna realister inom politiken (och givetvis idealister utanför politiken) börjar de redan bli fjompiga förespråkare av ”förhandlingar om vapenstillestånd” med absolutismen i väntan på den tidpunkt då de kommer att bli ”fjompiga parlamentariker”....

Men här kommer jag att bli attackerad av författaren till ledaren i *Iskra* nr 16 [Lenin, som säger]:

Det är särskilt i fråga om den politiska kampen som ”klass-ståndpunkten” kräver att proletariatet ger kraft åt varje demokratisk rörelse.... Vi kommer emellertid inte att glömma, att om vi vill skjuta någon framåt, måste vi hela tiden hålla våra händer på dennes axlar. Proletariatets parti måste lära sig att fånga varje liberal just i det ögonblick när han är beredd att röra sig framåt några centimeter och få honom att gå fram en meter. Om han är förhärdad kommer vi att gå framåt utan honom och över honom.⁷⁴

på grund av den sistnämndes åsikt att partimedlemskap skulle begränsas till ”yrkesrevolutionärer”. Han blev senare mensjevnikfraktionens främsta ledare.]

71 Bara någon som rycks med av profetisk extas och ett ”långtansfullt sinnestillstånd” – som kamrat Martov uppenbarligen gjorde när han ”komponerade” dessa inspirerande rader – kan förklara ordet ”och” som förknippar Johann Jacoby, en verkligt stor och övertygad demokrat (och senare socialdemokrat) med den teatrala divan från Champ-de-Mars. [Johann Jacoby (1805-1877) kämpade på 1840-talet för en konstitution i östra Preussen och stödde 1848 en demokratiskt konstitutionell monarki. På 1860-talet var Jacoby medlem i Tyska nationella förbundet och det Progressiva partiet. Som Lantdagsdeputerad under den preussiska konstitutionskonflikten krävde han att man skulle vägra betala skatt och dömdes till fängelse. I september 1870 protesterade han mot annekteringen av Alsace-Lorraine och gick senare med i det socialdemokratiska partiet.]

72 [Skylden över Dantes ingång till helvetet: ”I som här inträden, låten hoppet fara”.]

73 [När den romerska kejsaren Vespasian ombads att rättfärdiga en skatt på offentliga urinoarer, svarade han: ”*Pecunia non olet*” (Pengar luktar inte).]

74 Uppenbarligen är det ”sak samma” för Lenin, att döma av hur ofta han använder uttrycket ”skjuta framåt”. Men i det långa loppet slutar allt detta ”skjutande framåt” och ”skjutande mot” med att man ”knuffar isär”. [För detta citat, se Lenins artikel i *Iskra*, nr 16, 1 februari 1902. (Lenin, ”Politisk agitation och ’klass-ståndpunkten’”, *Lenins kamp mot ekonomisterna*, på marxistarkiv.se, s 54) Där försäkrade Lenin: ”Den proletära demokratins politiska krav skiljer sig inte i princip från den borgerliga demokratins, den skiljer sig bara i grad.” (s 54)]

... Proletariatets parti ... kan då och då ”skjuta” liberalerna ”framåt”, men det kräver bara att vi använder den skoningslösa kritikens ”piska” mot varje kälkborgerliga banalitet i deras ”icke bindande måttfullhet”. *Iskras* erfarenheter visar hur hopplöst detta ”skjutande” av liberalerna är.... Oavsett hur elegant handske som sitter på ”handen som vilar på liberalernas axlar”, och oavsett hur varsamt den behandlar våra ”kloka och utbildade, ärliga och omutbara liberaler, som verkligen har medkänsla med sitt lidande fosterland”,⁷⁵ våra ”framtida Jacoby och (!) Lafayette” har ett tillräckligt klassbaserat luktsinne för att ”hitta” alla som med sin andra hand hoppas upptäcka ”alla förfalskare av den revolutionära marxismen på det teoretiska planet”....

Vi antas skicka hälsningar till ... våra nya allierade. [Lenin säger att] vi ska hjälpa dem:

Man kan se att *de är fattiga*; de kan bara publicera ett litet flygblad, som ges ut i en sämre form än arbetarnas och studenternas flygblad. *Vi är rika*. Vi ska ge ut det i tryckt form.... Man kan se att de är svaga; de har så lite kontakt med folket att deras brev går från hand till hand som om det i själva verket vore ett privat brev. *Vi är starka*. *Vi kan och måste sprida detta brev ”inom folket”*, och först och främst inom proletariatet, som är redo för och redan har börjat kampen för hela folkets frihet.⁷⁶

Med den här sortens insmickrande och salvelsefulla språk ”uppmuntrade” *Iskra* de ”gamla *zemstij*” i samband med deras brev från mars 1902. Och bara två veckor senare gottade sig de ”stackars” *zemstij* redan åt sin ”egen” mans [Struves] röst. En ny planet uppenbarade sig vid den illegala litteraturens horisont – inte en låtsastidning utan en verklig tidskrift – *Osvobozjdenije*.⁷⁷

Men *Iskra* var ändå inte nöjd, och ville inte acceptera liberalerna som de verkligen är. Det lämnar den till kälkborgarna. Själv tillräcklig behöll den sitt heliga missnöje med livet. Det var inte *er jag* ”sköt framåt”; det var inte *er jag* ”uppmuntrade”. Och med en ilsken hand ”skjuter” den nu ”bort” den verkliga liberal som visar sig framför den. ”Skönt att slippa dom!” ”Och han försvinner utan ett ens få en hälsning!”

Men icke desto mindre välkomnar jag, ”en hemlig och omedveten anhängare till ekonomismen”,⁷⁸ *Osvobozjdenije* och önskar den framgång av hela mitt hjärta. Jag gör det inte bara för att Struve ”försvann” från det marxistiska lägret. Liksom många ortodoxa personer hade han bara ”rykte” om sig att vara marxist. Och vi kan bara fira det faktum att han ”försvann” från kretsen av våra mest ”inflytelserika” marxister. Ett bra gräl är alltid bättre än en dålig vapenvila, speciellt med personer som är ”måttfulla”.... Det finns ytterligare ett skäl till varför jag välkomnar *Osvobozjdenije* och önskar den framgång av hela mitt hjärta: nu när våra liberaler till sist har visat sina kort och talat tydligt är de inte längre något hot. Det finns inget behov av att slita någon ideologisk täckmantel från *denna* borgarklass, den täckmantel som de använde i andra länder för att dölja sina klassintressen. Det vi ser framför oss är de besuttnas ”nakna intressen” och de politiska beräkningarnas ”hjärtlösa pengar”.⁷⁹

75 Å andra sidan är det förtjusande att se hur *Iskra* behandlar sina ”kamrater”. Istället för att ”skjuta dem framåt” ”skjuter” den ”mot” dem; istället för att ”sörja” så ”krossar” den dem. ”Vad skulle ni få oss att göra när de här personerna inte förstår en ’diskret antydan’!” Då tar den av sig handskarna och ”plockar fram det glödande järnet, spikarna och oljan” – kort sagt kokar den vax [för att hålla i offrets sår] för att driva ut djävulen!

76 Se följetongen i *Iskra* nr 18. (Rjazanovs kursivering.) [Artikeln är av Lenin, ”A Letter to Zemstvoists”, *Iskra* nr 18, 10 mars, *Collected Works*, band 6, s 158. Han citerar och diskuterar ett stencilerat brev som spreds vid ett möte med Zemstvo-församlingarna.]

77 [En tidning som redigerades av Struve men utan samband med den marxistiska gruppen ”Osvobozjdenije Truda”.]

78 [1901 hade Rjazanov försökt medla i tvisten mellan *Iskra* och de så kallade ”ekonomisterna”, övertygad om att den ekonomiska och den politiska kampen var oskiljaktiga och att ingen av dem kunde få företräde på bekostnad av den andra.]

79 [Rjazanov, *Materialij dlja*..., s 115-126.]

[...]

... Alla illusioner är skadliga, och det gäller i synnerhet klassillusioner, men den skadligaste av alla är illusioner om en annan klass. Ju fortare vi överger sådana illusioner, desto bättre kommer det att bli.⁸⁰

[...]

Det är också dags för *Iskra* att överge sina illusioner. Vi bör förstås inte ta liberalerna precis som de är. Vi måste ta dem som de *kommer att bli*, och i detta sammanhang är det desto mer trängande att göra sig av med illusioner, speciellt när vi har andra sätt att göra det än att använda "honung"!⁸¹

Oavsett hur avskyvärd vår borgarklass ibland må vara, och trots att vi inte kan förvänta oss något från dem till oss själva, så måste vi ändå alltid stöda, och kommer vi alltid att stöda, varje "ljusstråle" i detta gråa kungadöme, varje glimt av politisk anständighet i dess mitt. Men detta stöd får under inga omständigheter innebära att vi kommer att "förbereda oss så att *proletariatet* i händelse av att *någon zemstvo som är det minsta ärlig* förolämpas av den tsaristiska regeringen, kommer att kunna svara med demonstrationer mot pompadour-guvernörerna, de desperata gendarmerna och jesuit-censorererna".⁸² Även här överdriver *Iskra*. Den "rörs" av de "stackars" *zemstij*s bedrövliga uppträdande, och likt en god mor har den som plikt att sköta om *alla* sina barn och vara speciellt öm mot de som är sjuka eller oroliga. Jag skulle föredra att de *ärliga zemstvoerna* svarade *själva*, inte med demonstrationer (de är för respektabla för det) men åtminstone med petitioner mot *de ytterst flagranta* förolämpningarna mot proletariatet och bönderna. Men – för att låna din energiska stil, kamrat Lenin – jag har fått slut på tålmodig väntan. Så, vad bör göras?

Du är en högt ansedd spartan,
jag är blott en borgerlig dogmatiker.

Med risk för att "tas för" ekonomist, eller till och med befordras till en högre rang som "hemlig ekonomist", kan jag vara djärv nog att upplysa dig, utan avsikt att förarga eller skada, att vårt stöd inte får gå längre än att för arbetarklassen poängtera behovet av solidaritet med liberala strömningar i en eller annan fråga, i en eller annan uppgift, under kampen mot absolutismen. Vi kommer offentligt att brännmärka de gemena bedrägerier som vår regering begår mot till och med vänliga liberaler.

Våra tyska kamrater ville också ha en annan sorts borgarklass. Men det tyska proletariatets parti

80 [*Ibid*, s 123.]

81 Det senaste numret av *Iskra* visar att också den håller på att bli "sjuk och trött" på våra "kloka och utbildade" liberaler. Och som vanligt överdriver den saker och ting. Händelsen i zemstvon i Voronezj visar sig vara "undantaget som bekräftar regeln", och brevet från Evrejnov rubbar balansen så mycket att den faller i armarna på *Moskovskie vedemosti*. Långt från att vara en Jeremia förvandlades den genast till en Jesaja: "Åh, denna zemstvos tjänstvillighet och oppositionens hantlangare! ... Vad kommer det att krävas för egyptisk tortyr och ryska skorpioner för att de liberala zemstvomännens underdånigt böjda ryggar äntligen ska sträcka på sig, för att tvinga dem att inte se sig själva som en lärling 'som representerar den ryska regeringen' utan som en självsäker arbetare för folkets frigörelse?!" (Se "Bobtjinskij i opposition" i *Iskra* nr 27.) Stackars *Iskra*! Den väntar redan på en liberal, men förvissade "drömmer" den om "en arbetare för folkets frigörelse"! [Rjazanov syftar på Trotskij, "Bobchinskij v oppositsii", i *Sotjinenija*, band 4, Moskva och Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatelstvo, s 48-50. Pjotr Ivanovitj Bobtjinskij var en landsbygdsjunkare i Nikoalj Gogols komedi *The Inspector General*. Bobtjinskijs och Dobtjinskijs (en annan beskäftig godsägare) roller i pjäsen var huvudsakligen att sprida skvaller.]

82 *Iskra*, nr 18. Det hela är en salvelsefull och sentimental följetong om de "stackars" zemstvoerna och det "rika" proletariatet. *Le jaurèsisme ou va-t-il se nicher!* Vår *Iskra*s vana att "slumpmässigt och förtäckt ströva omkring" är speciellt tydligt när den strövar in på frågan om demonstrationer. Bevisa för mig nu att jag är en "omedveten ekonomist"! Det kommer att ge mig en bra möjlighet att diskutera demonstrationer med er. [Rjazanov kritiserar Lenins "Brev till zemstvoister".]

”lade” aldrig ”en hand” på liberalernas axel. Likaså har det ryska proletarietet alldeles för mycket *eget* arbete att göra. Vi ska givetvis, tillsammans med Jeremia Martov, ”klaga” så mycket vi vill över det faktum att det inte finns någon Jacoby och (!) Lafayette i vårt land, men vi har mer givande saker att göra.

Poängen är att vi inte får låta oss distraheras av ett mönster. Och som kamrat Lenin helt riktigt sa, har vi ingen användning av ”ett slaviskt ... ja än värre, ett aplikt efterhärmande”.⁸³ Det vi verkligen behöver är en intelligent och kritisk inställning till Västeuropas erfarenheter som gör det möjligt för oss att bedöma dem självständigt, samtidigt som vi alltid avgör vår egen linje i linje med så tillförlitliga kriterier som den vetenskapliga socialismens principer. Historien upprepar sig inte. Det enda som upprepas är ordningsföljden på samhällsutvecklingens viktigaste faser, men varje gång äger de rum i en *helt nytt historiskt* sammanhang som beror på den unika inriktningen på varje given ”samhällsorganismers” *historiska* utveckling. Och om vi vill undvika att se hur något som först ägde rum som en tragedi upprepas som en fars, så måste vi noggrant studera vår egen situations *speciella kännetecken*. Att vi har konstaterat att vår borgarklass är oförmögen till beslutsamma initiativ under kampen mot absolutismen måste, upprepar jag, göra att vi tar saker och ting i *våra egna* händer. Det kommer att bli särskilt enkelt med tanke på att våra speciella omständigheter redan har givit upphov till ett annat unikt kännetecken i den ryska historien som blir allt tydligare.

Poängen är, att under kampen för Rysslands politiska befrielse, vilken, som liberalismens Hannibaler säger,⁸⁴ är vår tids överhängande uppgift, har det socialistiska partiet själv tagit initiativet och redan från början fått aktivt stöd från arbetarklassen. Det var *Narodnaja Voljas* bestående bidrag. Och i linje med Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets manifest kan vi säga att: ”Som socialistisk rörelse och strömning fortsätter RSDAP alla tidigare ryska revolutionära rörelsers arbete och traditioner. Med en fullständig erövring av den politiska makten som sitt viktigaste och mest omedelbara mål, strävar socialdemokratin efter samma mål som *redan var tydligt uppsatt av de ärorika personerna i Narodnaja Volja.*”⁸⁵

[...]

Givetvis var ... *narodovoltsij* ... bara en liten grupp hjältar från den socialistiska intelligentsian och arbetarklassen. Bönderna förhöll sig likgiltiga till deras kamp. Men saker och ting har förändrats sedan dess. Nu har vi en *klass* som i kraft av sin ställning är den ryska absolutismens oförsonliga fiende – en fiende som inte kan tillfredsställas av varken ”stora” eller ”inte så stora” reformer. Det är den enda *samhällsklass* vars *minsta* politiska program är *allmän rösträtt*. Den kommer inte att nöja sig med mindre, och den har inget annat alternativ än att stå i ledningen för rörelsen för befrielse av det nutida Rysslands alla förtryckta klasser och skikt. Uppgiften är svår, men på grund av Rysslands unika utveckling måste proletarietet axla den. Det betyder förstås inte att det kommer att fullborda denna uppgift *på egen hand*. Utöver vissa borgerliga skikt som nämndes tidigare, så finns de också andra element i vårt land som kan marschera *sida vid sida med arbetarklassen* under dess kamp för politisk frigörelse. Även i Ryssland kommer arbetarklassens politiska befrielse bara

83 [Lenin, *Vad bör göras?*, s 6.]

84 Deras enda likhet med den verkliga Hannibal är deras puniska rådhighet, eller som de ”uppriktiga” romerska ”narodnikerna” skulle säga, deras liderlighet. Men det finns en annan likhet. Efter att ha svurit sin ed insåg Hannibal *ännu inte* att han skulle bli tvungen att lita till en kartagensk borgarklass som alltid var beredd att sälja sin frihet för en spottstyver, alltid beredd att sluta fred och få vapenvila. Den olycklige Hannibal dog, men han dog ”tragiskt”. Och vad kan vi säga om våra egna Hannibaler, som ännu inte har krigat men redan ropar på fred och vapenvila? Lämna Hannibal i fred och studera istället ”Greve Camillo Benso Cavour's liv och arbete”. [När Hannibal var nio år tog hans far, Hamilcar, honom till ett tempel för att svära på att ”aldrig bli vän med Rom”. Sammanhanget för denna hänvisning finns i Lenin, ”The Persecutors of the Zemstvo and the Hannibals of Liberalism”, *Collected Works*, band 5.]

85 [Rjazanov, *Materialij dlja*..., s 129-132.]

att fullbordas med hjälp av småbourgeoisins alla olika skikt. Denna hjälp kommer att komma från småbourgeoisien både i städerna och på landsbygden, det vill säga bönderna i ordets rätta mening.

Vi använde uttrycket *sida vid sida med arbetarklassen*, och dessa ord sammanfattar i själva verket hela skillnaden mellan ståndpunkten att Ryssland befinner sig på randen till sin borgerliga revolution och Tysklands borgerliga revolution under motsvarande epok. Där ville kommunisterna marschera sida vid sida med borgarklassen. De utsåg borgarklassen till rollen att dominera den politiska kampen i syfte att inleda *sin egen* kamp och sitt eget motstånd efter *borgarklassens* seger. Men det visade sig att uppgiften var alltför svår, eftersom proletariatet inte kunde anpassa sig till borgarklassens ”långsamma takt” och till slut gick före den. I vårt fall måste socialdemokraterna redan från början *själv ta på sig* kampen mot absolutismen, och låta borgarklassen antingen gå *sida vid sida med arbetarklassen* eller sacka efter den.

Med andra ord *kan inte* den främsta initiativtagaren till och mest energiska kampen för Rysslands politiska frigörelse *vara någon annan* än den ryska socialdemokratin, som representerar denna klass' intressen.

Den *måste* spela denna roll. Den stöds inte bara av enskilda personers hjältemod utan också av massornas hjältemod, som i *historiska* ordalag är ojämförligt mer fruktbart. Den stöds av samhällsutvecklingens samtliga objektiva förhållanden. Den stöds inte bara av praktiken utan också av teorin – av den mest revolutionära teori som världen någonsin har upplevt, eftersom det är teorin för den mest revolutionära klass som världen någonsin har upplevt.

Jag har redan sagt att *narodovoltsij* förde sin kamp motvilligt. Precis som alla narodniker på 1870-talet var de övertygade om att ett samhällsrevolutionärt partis uppgift inte var politiska reformer. Ett eko från denna inställning kunde fortfarande höras i Osvobozjdenije Truda-gruppens första program. De ansåg att medelklassens underutvecklade tillstånd var ett av den underutvecklade produktionens allra *skadligaste* konsekvenser, och de menade att det var den enda orsaken till att den socialistiska intelligentsian skulle ta på sig en så ovanlig roll.⁸⁶

Socialdemokratin har nu övergivit denna fördom. All klasskamp är politisk kamp. Det betyder att proletariatet inte kan låta bli att ta på sig politiska uppgifter. Och om den inte har *sin egen* politik, kommer andra partier, borgerliga partier, oundvikligen att ta den på släp.

I de västeuropeiska länderna kämpade proletariatet ofta under borgarklassens fana och högsta ledarskap. Därav följde dess intellektuella och moraliska beroende av liberalismens ledare, dess tilltro till de liberala mottoens enastående helighet och dess övertygelse om det borgerliga systemets oantastlighet. I Tyskland tog det Lassalles hela energi och vältalighet bara för att *undergräva* arbetarnas moraliska band till de progressiva. Vårt ”samhälle” har inget sådant inflytande över arbetarklassen, och det finns inget behov för socialisterna att skapa det från noll. De måste visa arbetarna sin egen proletära fana, ge dem ledare från sina egna proletära led. Kort sagt måste de säkerställa att det inte blir det borgerliga ”samhället” utan arbetarnas hemliga organisationer som får det dominerande inflytandet över arbetarnas tänkande. Detta kommer att skynda på det ryska socialistiska arbetarpartiets bildande och tillväxt avsevärt, och det kommer att kunna erövra sig en hedersplats bland de andra partierna, efter att i sin barndom ha främjat absolutismens fall och den politiska frihetens seger.⁸⁷

86 Som kamrat Plechanov helt riktigt konstaterade, hade *tjernoperedeltsij* [medlemmar i gruppen Svart fördelning], ingenting mot politisk frihet, och skulle ha blivit mycket nöjda om liberalerna hade erövat det. Enligt deras egen uppfattning skulle den socialistiska intelligentsian ägna sig åt den enda uppgift som bara den kunde fullborda.

87 G Plechanov, *Nasji raznoglasija* [Våra meningsskiljaktigheter], s 310. Vilken tur för kamrat Plechanov att han skrev dessa rader vid en tidpunkt då kamrat Lenin seglade ”med mesanseglet nere” och ännu inte hade tänkt ut en ”plan”. Annars skulle han ha blivit förhörd om ”demagogisk verksamhet”, ”skoningslöst slagits med spöt” och uteslutits ur ”vårt” parti! [Plechanovs kommentar finns i Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 343.]

De senaste 20 åren har visat att de historiska förhållandena nu är mer gynnsamma för att skapa ett ryskt socialistiskt arbetarparti som kan leda kampen mot absolutismen. Det betyder att det är ännu viktigare att vi gör oss av med fördomen att *de politiska friheter för vilka de ryska socialdemokraterna är de främsta förkämparna* i första hand kommer att gynna borgarklassen.⁸⁸ Denna skadliga fördom skapar en illusion att det ryska proletariatet och borgarklassen har *gemensamma* politiska uppgifter, vilket är omöjligt eftersom borgarklassens och proletariatets politiska uppgifter inte är identiska. Politisk frihet, som *socialdemokraterna* är de främsta förkämparna för, förutsätter *allmän rösträtt*. Är det något som vår liberala borgarklass vill ha?

Denna fördom är också skadlig eftersom den antyder gemensamma intressen för ekonomiskt motsatta klasser och skapar illusioner att *alla* klasser marscherar mot det ryska folkets huvudfiende, enväldet. I själva verket blundar denna illusion för det faktum att borgarklassen kan ta ifrån proletariatet segerns frukter om vi inte koncentrerar alla våra ansträngningar på att förbereda arbetarnas sorna på den politiska kamp de står inför. Det är därför vi inte får distraheras av kampen mot det ryska folkets huvudfiende. Vi får inte glömma, att ju mer arbetarklassen är förberedd för kampen mot hela det borgerliga samhället, desto mer kommer den att få av absolutismens fall. Vid en tidpunkt då andra oppositionella och revolutionära partier är mer intresserade av att störta enväldet än något annat, får socialdemokratin som företrädare den samhällsklass' intressen som är mest mot enväldet inte någonsin glömma att "ju klarare arbetarklassen ser sambandet mellan sina ekonomiska behov och sina politiska rättigheter, desto mer utbyte kommer den att få från sin politiska kamp".⁸⁹ Och för detta syfte behövs bara att de ryska socialdemokraterna fullständigt anammar den moderna socialdemokratins principer, och utan att begränsa sig till politisk propaganda ständigt gör klart för sina åhörare att "ekonomisk frigörelse är det stora mål som varje politisk rörelse borde vara underordnad som ett medel".⁹⁰

88 N Lenin, "The Persecutors of the Zemstvo and the Hannibals of Liberalism", *Zarja*, nr 2-3, s 310. [Angående liberalerna skrev Lenin:

"De ryska socialdemokraterna blundade aldrig för det faktum, att de politiska friheter för vilka de är de främsta förkämparna *i första hand* kommer att gynna borgarklassen. Bara en socialist som är genomdränkt av utopismens eller den reaktionära narodnikismens värsta fördomar skulle av detta skäl invända mot att föra kampen mot enväldet. Borgarklassen kommer att dra fördel av dessa friheter och vila på deras lagrar – men proletariatet måste ha frihet för att utveckla kampen för socialism till det yttersta. Och socialdemokratin kommer orubbligt att föra kampen för befrielse, oavsett borgarklassens olika skikt's inställning till den. I den politiska kampen intresse måste vi stöda allt motstånd mot det förtryckande enväldet, oavsett på vilka grunder och i vilka samhällsskikt det visar sig. Av det skälet är vi ingalunda likgiltiga till det motstånd som uttrycks av vår liberala borgarklass i allmänhet och zemstvoliberalerna i synnerhet. Om liberalerna lyckas organisera sig i ett olagligt parti, så desto bättre. Vi kommer att välkomna det ökande politiska medvetandet i de besuttna klasserna; vi kommer att stöda deras krav, vi kommer att bemöda oss om att arbeta så att liberalernas och socialdemokraternas arbete kommer att komplettera varandra ömsesidigt. Men även om de inte lyckas göra det (vilket är troligare) så kommer vi inte att betrakta dem som förlorade, vi kommer att försöka stärka kontakterna med enskilda liberaler, göra dem bekanta med vår rörelse, stöda dem genom att i arbetarpressen avslöja regeringens och de lokala myndigheternas alla föraktliga handlingar, och försöka få dem att stöda revolutionärerna. Ett sådant utbyte av tjänster mellan liberaler och socialdemokrater pågår redan. Det måste utvidgas och permanentas. Men även om vi redan är beredda att genomföra detta byte av tjänster så kommer vi aldrig, inte under några omständigheter, att sluta att föra en beslutsam kamp mot de utbredda illusionerna i det politiskt underutvecklade Ryssland i allmänhet och bland de ryska liberalerna i synnerhet. Med en omskrivning av Marx berömda yttrande avseende revolutionen 1848, kan vi säga om den ryska revolutionära rörelsen att dess utveckling inte så mycket ligger i att uppnå positiva framsteg som i att befria sig från skadliga illusioner. Vi har frigjort oss från anarkismens och den narodniska socialismens illusioner, från förakt mot politik, från tron på Rysslands exceptionella utveckling, från övertygelsen att folket är redo för en revolution, och från teorin om maktövertagandet och den duellliknande kampen mellan enväldet och den heroiska intelligentsian." (*Collected Works*, band 5, s 79-80.)

89 G Plechanov, *Nasji raznoglasija*, s 310. [Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 343.]

90 *Ibid*, s 310-311. [*Ibid*, s 343-344.] Om jag inte trodde att korrespondenten i *Iskra* (nr 22) bara förde fram sin åsikt "utifrån", då skulle jag när jag läste att "man i arbetarcirklar sällan hör någon nämna 'löner' eller 'mervärde' – det

Ingen bland oss kan säga när revolutionen kommer att bryta ut. Men inte ens enligt *Iskras* uppfattning är den särskilt långt borta. Och vi måste ”även under den förkonstitutionella perioden” göra alla tänkbara ansträngningar ”för att förändra de existerande ryska samhällsliga styrkeförhållandena till arbetarklassens fördel”, ”så att vår arbetarklass redan under inledningsperioden av Rysslands konstitutionella liv kommer att kunna gå framåt som ett separat parti med ett klart avgränsat socialt och politiskt program”.⁹¹ Vi kommer att kunna uppnå detta först när socialdemokratin blir den mest utvecklade klassens ledande kämpe. Bara om proletariatet är organiserat som en hotande revolutionär kraft före och under revolutionen, kommer den att bli ryggraden i hela rörelsen för politisk befrielse och den viktigaste armén, till vilken extra avdelningar som skickas av andra samhällsklasser kommer att lockas.

Förr eller senare kommer den dag att komma då Ryssland kommer att uppleva den politiska frihetens gryning. Ju mer vårt parti arbetar för denna stora dag, ju mer aktivt det deltar i varje enskild händelse idag, ju närmare det knyter sin verksamhet till varje aspekt på arbetarklassens liv, ju snabbare och mer framgångsrikt kommer det att utvecklas ”dagen efter revolutionen”, och ju mindre kommer risken att vara att det på det politiska livets område kommer att stöta på något borgerligt parti som kommer att lita till det för hjälp och sedan dra en del av arbetarklassen efter sig. Vi ser redan hur aktivt vårt parti deltar i en stor del av de nuvarande händelserna, och hur gynnsamma förhållandena är för att skapa möjligheter för det att ta ledningen för rörelsen för att befria alla arbetande och förtryckta folk i Ryssland. Vi ska nu också se hur ett tredje särdrag redan har gjort det möjligt för vårt parti att knyta alla sina aktiviteter till varenda yttring av arbetarklassens liv, och att denna möjlighet kommer att bli ännu större om det bara vet hur det ska använda den.⁹²

c) *Den tredje säregenheten: arbetarrörelsens enorma tillväxt inom envåldssystemets gränser*

Vi har redan nämnt att inget av länderna i ”Västeuropa” på randen till sin borgerliga revolution hade en så högt utvecklad storindustri som Ryssland.⁹³ Det förklarar också det faktum att arbetarklassen inte någon annanstans utvecklades med samma hastighet före den borgerliga revolutionen. Före revolutionen i England, framträdde proletariatet på den historiska scenen bara ”som en annan klass som led mer än resten”. Till och med i Levellerrörelsen⁹⁴ försvann den helt bland småborgare och

är det ryska folkets fiende som får proletärerens hela uppmärksamhet”, så skulle jag, tillsammans med kamrat Plechanov, tro att våra arbetare redan var strandsatta mellan ”ekonomismens” Skylla och ”politikens” Karybdis. Vår korrespondent låter som ”sirenens sång från en paradisdörr”, men rycktes helt enkelt iväg när han sjöng *Iskras* och *Zarjas* lov, vars spridande enligt honom är den viktigaste uppgiften just nu. *C'est mon opinion, et je le partage!*

91 Plechanov, *Sotsializm i polititjeskaja borba* [Socialism och politisk kamp], s 73. [Plekhanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 102.]

92 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 134-139.]

93 [I sin *Ryska revolutionens historia* påpekade Trotskij samma sak när han diskuterade den ryska industrins omfattning och koncentration före bolsjevikrevolutionen:

”Under samma tid som jordbruksmetoderna som helhet, ända fram till revolutionen, stannade kvar på 1600-talets nivå, befann sig den ryska industrins tekniska och kapitalistiska struktur på samma nivå som de utvecklade ländernas och överträffade dem till och med i vissa avseenden. Små företag, med mindre än hundra arbetare, sysselsatte 1914 i Förenta staterna 35 procent av det totala antalet industriarbetare, i Ryssland endast 17,8 procent. De två länderna hade, relativt sett, ett i det närmaste identiskt antal företag som sysselsatte mellan hundra och tusen arbetare. Men de stora företagen, med över tusen arbetare var, sysselsatte i Förenta staterna 17,8 procent av arbetarna och i Ryssland 41,4 procent! För de mest betydelsefulla industridistrikten är den senare procentsiffran högre: För Petrograd-distriktet 44,4 procent, för Moskvadistriktet hela 57,3 procent. Vi får ett liknande resultat om vi jämför den ryska industrin med brittisk eller tysk. Detta faktum – som för första gången fastslogs av författaren 1908 – går knappast ihop med den banala idén om Rysslands ekonomiska efterblivenhet.” (Trotskij, *Ryska revolutionens historia del 1*, s 8.)

94 [Levellers var den republikanska demokratiska delen av Cromwells armé under den ”ärorika revolutionen” mot Karl I av England. Se Bernstein, *Cromwell and Communism: Socialism and Democracy in the Great English Revolution*, London: George Allen & Unwin 1963 [1895].]

hantverkare vid tiden för den ”ärorika revolutionen”. En självständig proletär rörelse utvecklades bara där kapitalistiska förhållanden ursprungligen uppstod, det vill säga i byn, men där förblev den ett isolerat fenomen. I Frankrike var arbetarklassen ett mer aktivt element – även innan revolutionen gjorde den sin närvaro känd under en hel rad strejker och uppror som ofta bröt ut just innan revolutionen. Till och med i mitten av 1700-talet (1757) skapade det arbetande folket en ”hämnare” från sina led i form av Damiens,⁹⁵ som till upplysningens encyklopedisters och filosofers stora fasa och indignation ville påminna sitt folks ”älskade” fader om sina barns lidande och plågor – genom att knivhugga honom. 1789 spelade arbetarna i städerna redan den avgörande rollen för att störta den ”gamla samhällsordningen”. Försöket från Babeufs⁹⁶ anhängare att, i allians med återstoden av de revolutionära demokraterna, erövra en större del av bytet åt proletariatet slutade med ett misslyckande och var en av de främsta faktorerna bakom bildandet av det bonapartistiska kejsardömet, vars uppdrag var att försvara den borgerliga samhällsordningen mot proletariatet.

Som redan *Kommunistiska manifestet* konstaterade, hade Tyskland i detta avseende det bättre ställt: ”Tyskland ... fullbordar [den borgerliga revolutionen] under mer framskridna betingelser för den europeiska civilisationen över huvud taget och med ett långt mer utvecklat proletariat än England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet”.⁹⁷ Men Tyskland hade fortfarande inte en arbetarrörelse i ordets rätta mening. Den storskaliga industrin var fortfarande i ett elementärt skede. De flesta av de berömda ”upproren” och strejkerna genomfördes av hantverkare. Det stämmer, att utöver medlemmar från ”intelligentsian” deltog även andra i de revolutionära rörelserna på 1830- och 1840-talet, men ända fram till bildandet av Kommunistiska förbundet var huvuddelen av arbetarna hantverkare. Före revolutionen 1848 hade inte Tyskland någon organiserad strejkrörelse. Kommunistiska förbundet bildades alltför sent för att få några djupa rötter bland arbetarna. Det lyckades knappt publicera sitt *Manifest* innan revolutionen bröt ut.

Vi har redan sett hur Marx och Engels, som proletariatets första teoretiker vid tiden för revolutionen, tillskrev en enorm betydelse till den ekonomiska kamp som hade ägt rum fram till 1848. De ansåg att deras uppgift inte bara var att vara *arbetarklassens* förtrupp, utan att de för att undvika att hamna i Blanquis och hans anhängares tragiska ståndpunkt,⁹⁸ inte hade något annat val än att tjäna som *demokratins* förtrupp.

Medan de var upptagna med rent politisk kamp och allierade sig med demokraterna och ägnade all sin revolutionära glöd åt försöket att erövra fullständig politisk frihet, så var arbetarklassen upptagen med strejker, etc., i huvudsak under ledning av Born.⁹⁹ Marx’ och Engels’ misstag förvärrades

95 [Robert François Damiens (1715-1757) var betjänt vid jesuitkollegiet i Paris, och försökte 1757 utan framgång mörda Ludvig XV av Frankrike. Han var den siste personen i Frankrike som avrättades med det traditionella och fruktansvärda dödsstraff som användes vid furstemord, vilket var att dra och dela kroppen i fyra delar med hjälp av hästar.] Damiens dog som hjälte efter otrolig tortyr och lidande. Till och med Voltaire, som överöste denne ”våghal-sige dåre” med lika grova glåpord som vi kan höra från våra ”kloka och utbildade, ärliga och omutliga” aristokrat-ledare, hade ändå en klar respekt för denna fanatiker. Den tidens ”liberaler” utnyttjade givetvis Damiens’ ”minne”. Denna märkliga episod från 1700-talets franska historia har fullständigt glömts bort. Icke desto mindre är det dags att rentvå minnet av denne hjälte från de hädelser och det förtal som än idag upprepas av lärda historiker. Det är också dags att någon skrev historien om den ”olagliga” rörelsen på randen till den stora revolutionen.

96 [François Noel (Gracchus) Babeuf (1760-1797) var en radikal förespråkare av jordbruksreformer och social jämlikhet. Han fängslades under Skräckväldet, befriades efter Robespierres fall 1794, men fortsatte att angripa den termidorianska reaktionen, och fängslades återigen en kort period 1795. 1796 ledde Babeuf planeringen av ett uppror för att återupprätta 1793 års konstitution. En informatör avslöjade komplotten och Babeuf avrättades i maj 1797.]

97 [Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 22.]

98 [(Louis)-Auguste Blanqui (1805-1881) var en legendarisk fransk revolutionär som såg de rika som angriparna under klasskampen och arbetade för revolutionen med hjälp av ett hemligt sällskap som skulle störta den härskande klassen med hjälp av ett konspiratoriskt överraskningsanfall. Även om han var socialist, så ansåg Blanqui att revolutionen måste upprätta en tillfällig diktatur för att skola massorna och omstrukturera samhället i socialistisk form.]

99 [I *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen* diskuterar Lenin Stephan Borns roll. Se

av Borns och hans kamraters misstag. En revolution kräver organisering, men när revolutionen väl har börjat är det revolutionära partiets paroll inte organisering utan förbehållslös kamp.

Vi har tyvärr ingen Marx eller Engels bland oss, men vi har verkligen mycket mer gynnsamma historiska omständigheter. Det finns inga tvivel om att arbetarrörelsen har vuxit enormt redan innan ”den borgerliga revolutionen”. Det började redan på 1870-talet. Och samtidigt med det ökande antalet revolutionärer från arbetarklassen växer också strejkrörelsen oemotståndligt....¹⁰⁰

[...]

Givetvis förutsatte detta vissa ”materiella” betingelser, vilka, som vi har sett, inte existerade under motsvarande period i England, Tyskland eller Frankrike. Men utöver dessa ”materiella” betingelser måste det också finnas ”intellektuella” betingelser.

Och de existerar verkligen i form av socialdemokraterna. En typisk säregenhet i Ryssland är att den ekonomiska kampen och fackföreningsrörelsen utvecklas bland arbetarna i direkt proportion till den socialdemokratiska propagandans utveckling. Det krävdes den fulla kraften i tanken på arbetarklassens befrielse för att bland arbetarna väcka ett medvetande om deras yrkesintressen och på så sätt skapa en *medveten* strejkrörelse. Fackföreningsrörelsen i Ryssland är ett direkt resultat av socialdemokratin, och ju mer effektivt den socialdemokratiska propagandan bedrivs desto snabbare och mer medvetet kommer den ekonomiska kampen att öka – en kamp som är så älskad men också djupt missförstådd av våra ”ekonomister”.

Låt oss betrakta den mest talangfulla bland dem, författaren till *Arbetarnas sak i Ryssland*.¹⁰¹ Fast övertygad om att arbetarna till en början måste framträda som klass i ”ekonomiska” ordalag, betraktar han bara socialismen som en ”inspirationskälla”. Sedan,

när arbetarklassen oavbrutet har utvecklats under klasskampen och deltagande i statens angelägenheter och det politiska livet i en fri stat, och *känner sig stark nog, så kommer den naturligtvis att ta på sig uppgiften att förändra systemets själva grundvalar* som skapar ojämlikhet mellan rika och fattiga och gör det nödvändigt med klasskamp mellan dem.¹⁰²

Att socialdemokrater måste börja med denna uppgift även inom ”arbetarrörelsen”, att de måste ta det som sin utgångspunkt – det är något som vår ”ekonomist” från *Iskra*-gruppen inte kan förstå, av den enkla anledningen att socialismen för honom aldrig har varit något annat än ”slutmålet”. Han kan inte begripa varför det är så viktigt att den ekonomiska kampen leds av inga andra än socialdemokraterna, det vill säga av ett parti som *ända från början* har som mål att förändra den existerande samhällsordningens grundvalar.

Precis som alla typiska ekonomister lever författaren till *Arbetarnas sak i Ryssland* bara i nuet. Att tro att proletariats ekonomiska kamp kan användas ”för revolutionen” får det att krypa i hans skinn och får honom att tänka på blanquism. Han vill inte pådyvla arbetarna en olämplig uppgift.

även fotnoter i Marx/Engels, *Collected Works*, band 9 och Mehring, *Karl Marx - hans livs historia. Del 1*, kapitel 6.]

100 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 139-141.]

101 Enligt kamrat Lenin är denna författare medlem i *Iskra*-gruppen. [Författaren var Julius Martov, och boken *Rabotjeje delo v Rossij* publicerades i Genève 1899. Fem efterföljande upplagor publicerades. Se Getzler, *Martov, A Political Biography of a Russian Social Democrat*, Cambridge: Cambridge University Press 1967, s 39.] Nu har han förstås ändrat sin uppfattning, och vi hoppas att hans broschyr kommer att genomgå grundläggande redaktionella förändringar i *Iskras* ”litterära laboratorium”. Framförallt kommer det att bli nödvändigt att avlägsna alla spår av den ”gamla hunden” från den, som A.B hänvisar till med sådan indignation i artikeln ”Vilka är lärdomarna från majdagarna i Charkov?”, i *Zarja* nr 1. [Se även Lenin, ”Preface to the Pamphlet *May Days in Kharkov*”, i *Collected Works*, band 4, s 357-365.]

102 *Rabotjeje delo v Rossij*, s 73.

Han väntar tålmodigt tills arbetarklassen mognar på eget bevåg. Han har bara den allra vagaste idé om den stora skolande roll som socialdemokratin har, och som leder varenda uttryck för proletär aktivitet och leder den mot ett enda mål – att utveckla klassmedvetandet.¹⁰³

[...]

Redan under ”envåldsregimen” för arbetarklassen ekonomisk kamp, trots de ytterst ogynnsamma omständigheter som har påtvingats den i vårt land. Och *socialdemokratins* plikt är att skynda sig att hjälpa den – i en så stor omfattning som det är möjligt under envåldsregimen. En politisk organisation av revolutionärer måste möjliggöra de nya kampmedel som den politiska friheten kommer att ge.

Men så länge socialdemokratin är socialdemokrati måste den också försvara arbetarnas samtliga ”små” behov och ”små” krav. Det finns inga ”rent ekonomiska” krav – även om de bara består av att ”lägga en kopek till rubeln”. Alla sådana krav måste knytas till de allmänna politiska förhållandena och utnyttjas för att väcka arbetarmassornas politiska och klassmedvetande. Genom att försvara dessa ”små” behov och vara arbetarklassens enda försvarare – en försvarare utan ”intressen vid sidan om” – visar socialdemokratin samtidigt *tydligt* för arbetarna, att vårt parti till och med inom de nuvarande begränsade politiska förhållandena är den mest beslutsamma kampen för att förbättra arbetarklassens ställning.¹⁰⁴

[...]

Vårt proletariat har redan påbörjat sin ekonomiska kamp, och arbetarnas massrörelse, i den mening som praktiskt folk förstår den, kommer att växa sig starkare ju snabbare kapitalismen utvecklas. Det är inte vi som skapar den eller framkallar den, men det är vår plikt att hjälpa den överallt och på alla sätt vi kan. Det är just på grund av att vi är *revolutionära* socialdemokrater som vi inte får besvara varje yttring av ”ekonomisk kamp” med ”ekonomiska” flygblad.¹⁰⁵ Den viktiga frågan är inte om vi ger ut flygblad av ”politisk” eller ”ekonomisk” natur. Det är viktigare, ojämförligt mycket viktigare, att dessa flygblad ges ut av *socialdemokrater* vars uppgift det är att sammanföra alla ”små” fakta i proletariats liv och aktiviteter till en enda helhet. Bara socialdemokrater kan med framgång bekämpa all den förvirring som uppstår ur olika lokala, yrkesmässiga och nationella skillnader. Och eftersom det bästa sättet att förhindra att olika sorters ”rent fackliga rörelser” uppstår och växer är att leda proletariats ekonomiska kamp, så får vi aldrig glömma Borba-gruppens¹⁰⁶ ord i sin *Deklaration* rörande publikationer:

Om den revolutionära socialdemokratin skulle nonchalera frågan om proletariats organisering, eller lämna det helt till en eller annan sorts ”ekonomister”, skulle den också oavsiktligt hjälpa till att gynna utvecklingen av förhållanden där arbetarklassen kan hamna under inflytande av icke socialistiska element eller element som är fientligt inställda till socialismen. Dessutom måste den revolutionära socialdemokratin hjälpa arbetarklassen att klargöra och uttrycka sina omedelbara krav med hjälp av dess egna erfarenheter och den västeuropeiska arbetarrörelsens historia och praktik, och på så sätt fullständigt införliva de omedelbara kraven med rörelsens uppgifter i sin helhet, och göra allt för att göra arbetarnas massrörelse till en socialdemokratisk rörelse. Genom att så att säga stå vid arbetarrörelsens vagga och noga ombesörja även dess minsta behov och orädd försvara dess intressen, så skapar socialdemokratin traditioner inom arbetarklassen som aldrig kommer att göra det möjligt för den borgerliga demokratin, oavsett hur revolutionär den än må vara, att ta arbetarrörelsen på släp.¹⁰⁷

103 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 142.]

104 [*Ibid.*, s 142-145.]

105 [Lenin var mer intresserad av att publicera politiska ”avslöjanden” än ekonomiska flygblad.]

106 [Rjazanov var ledare för Borba-gruppen, som senare bröt med både bolsjevikerna och mensjevikerna.]

107 ”Deklaration”, s 9. Efter att ha fått denna ”deklaration” höll *Iskra* den ”djärvt och oföväget” gömd i brevlådan,

Socialdemokratin måste göra allt för att *arbetarrörelsen redan nu, innan störtandet av enväldet och på randen till revolutionen, blir ännu närmare lierad med socialismen*. Bara på detta sätt kommer den revolutionära socialdemokratin att se till att arbetarklassen vid tiden för revolutionen kommer att använda all sin energi och revolutionära glöd för att kräva fullständig politisk frihet, utan att distraheras från huvuduppgiften, och utan att använda sina krafter på ekonomiska experiment. Vi måste göra allt för att säkerställa att arbetarklassen vet att den högsta formen för dess *klasskamp* är den politiska kampen, och det kommer bara att ske om vi revolutionära socialdemokrater leder den ekonomiska kampen.

Bara under dessa omständigheter kan vi garantera oss de mest gynnsamma förhållandena för vår aktivitet dagen efter revolutionen. Genom att kraftigt minska risken för att det uppstår en ”rent facklig rörelse”, så minskar vi också risken för en splittring mellan den socialdemokratiska arbetarrörelsen och arbetarnas massrörelse.¹⁰⁸

d) *Slutsatser: vad lär vi oss av den tyska socialdemokratins erfarenheter?*

På grund av den ryska historiska utvecklingens alla särdrag som vi har diskuterat, kan vi se att den ryska socialdemokratins praktiska uppgifter är komplicerade.... De uppgifter som till och med den tyska socialdemokratin bara kunde genomföra stegvis står nu fullt utvecklade framför den ryska socialdemokratin, vid en tidpunkt då den ännu inte har motsvarande politiska förhållanden.

Men även om det inte bara finns ett ”mönster”, så måste vi ändå bekanta oss med den västeuropeiska arbetarrörelsens erfarenheter. Den tyska socialdemokratins enorma framgångar berodde till stor del på att de visste hur de skulle utnyttja de engelska och franska arbetarrörelsernas erfarenheter. Den tyska arbetarrörelsen steg fram på scenen mycket senare och växte, som Engels sa, upp på de engelska och franska arbetarrörelsernas axlar, och använde deras med stor möda uppnådda erfarenheter för att undvika att upprepa deras misstag. Vår rörelse uppstod ännu senare än den tyska

istället för att ta itu med dess viktiga delar. I detta kungadöme av mörka skuggor såg den förstås det ”ojämförliga lilla ordet” *Personencultus*. Om den någonsin har tittat på den tyska och österrikiska socialdemokratins historia, så skulle den förvisso avstå från att använda detta ord, som bara visar dess egen ”ojämförliga okunskap”. Liebknecht, Bebel och Adler fördömde all *Personencultus*. Det är sant att de första två tvingades hantera framstående personer. Inte alla är så lyckligt lottade. När Adler protesterade mot en *Personencultus* i enhetsresolutionen vid Heinfeldkongressen, hade han att göra med personer vars namn redan hade glömts bort av folk som är mindre slarviga med sådana saker är *Iskra*. Okunskap är något som kan botas. Men *Iskra* tolkade ordet ”subjektivt”. I detta fall finns inget att göra. Poprisjtjin var också indignerad när han protesterade mot kulten av sin egen person. Och *Iskra* ”blinkar” underfundigt mot denna erfarna man för att antyda att Borba-gruppen ”har knölen mitt framför näsan” ”Som en erfaren man kommer du att utifrån detta ööverträffade och makalösa lilla ord förstå vad som ligger bakom det hela.” (*Iskra* nr 18.) En erfaren man som inspireras av en kult för personen Ferdinand, kungen av Spanien, tror nu att Borba-gruppen är ”knölen mitt framför näsan”. Vilket intressant fall av *folie à deux*, [Denna not syftar på Lenins kommentar ”Om Borba-gruppen”, som publicerades i *Iskra* i mars 1902. Där skrev Lenin så här:

”K.N. Du frågar vad Borba-gruppen är. Vi vet att flera av dess medlemmar har bidragit till *Zarja* (två artiklar) och *Iskra* (3 rapporter, 2 artiklar och 1 kommentar). Flera artiklar som de skickade till oss publicerades inte. Nu har de publicerat en tryckt ’deklaration’, som klagar på vår ’odemokratiska’ inställning och till och med bedriver kampanj ... mot en *Personencultus*! Som en erfaren man kommer du att utifrån detta ööverträffade och makalösa lilla ord förstå vad som ligger bakom det hela. Och när *Borba* publicerar sin artikel mot *Vad skall man börja med?*, vars avvisande de också talar om i deklarationen – då kommer även kamrater som är helt oerfarna i partiangelägenheter att förstå varför vi inte tog emot dessa bidrag med öppna armar. Vad gäller ’demokrati’, se *Vad bör göras?*, IV, e. Det som sägs där om *Rabotjeje Delo* gäller även för *Borba*.” (Lenin, *Collected Works*, band 6, s 160.)]

108 [Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 146-148.] Denna sida av frågan behandlas utförligt i artikeln ”Lärdomarna av Podchalimov och fackföreningarnas frihet” (se *Kalendar*). Våra Ozerov, Wurm och andra av enväldets anhängare drömmer om fria fackföreningar i Ryssland. Denna artikel visar att det inte finns ett enda land där fackföreningarna legaliserades före de socialistiska politiska förbunden. Kamrat Lenin tror tvärtom att det inte gäller för alla länder. (Se Lenin *Vad bör göras?*) Jag väntar fortfarande med spänning på att han ska visa just vilka ”vissa” länder han tänker på. Om han har rätt, då kommer våra lärda Podchalimovar att få en viss grad av giltighet.

arbetarrörelsen, och kan och måste av detta skäl dra fördel av dess lärdomar. Det är därför kunskap om den tyska arbetarrörelsens historia, teori och praktik är så viktig för oss.

Tyvär visat kamrat Lenin att denna kunskap sorgligt nog saknas bland våra ”politiska hövdingar”. [Lenin skriver:]

Tänk på Tysklands exempel. Vilken historisk tjänst var det Lassalle gjorde den tyska arbetarrörelsen? Det var att han *drog bort* denna rörelse från den progressistiska tradeunionismens och kooperativismens väg som den spontant slagit in på (*under benägen medverkan av personer som Schulze-Delitzsch och hans gelikar*).¹⁰⁹

... *Lassalle drog bort den tyska arbetarrörelsen från den progressistiska tradeunionismen* – hur kan man ta upp sin penna för att skriva sådant nonsens?...

Stackars kamrat Lenin! Vad han kämpar mot denna tradeunionism! Marx, Engels, Lassalle, Liebknecht – alla gjorde de inget annat än kämpade mot tradeunionismen.

Lassalles historiska tjänst är att han lade grunden till ett självständigt arbetarparti. Kanske skulle han, liksom de som följde honom, ha försökt att dra bort arbetarrörelsen från tradeunionismens väg, om han inte hade dött innan den tyska fackföreningsrörelsen uppstod....

Och Liebknecht? Vet du, kamrat Lenin, vilken historisk tjänst han och hans kamrater bidrog med? Givetvis kämpade de mot den progressistiska tradeunionismen. Precis som du gjorde de ordet ”tradeunionism” till en sorts ”spöke”. Är det inte så?

Ack! Även detta är bara en ”dröm”.... Faktum är att Liebknecht och hans kamrater, långt från att *dra bort* arbetarna från denna väg, faktiskt ”sköt dem framåt”. Och hur gjorde de det?

De (Liebknecht och de andra eisenacharna) beslutade att ta aktiv del i hantverkarrörelsen som började under andra halvan av 1860-talet. De förstod dess enorma betydelse för att organisera stora massor arbetare, och *av rädsla för att om den lämnades åt sig själv skulle locka proletariatet till den sorts lindring för stunden som man eftersöker i England, så tog de själva initiativet i denna fråga, och upprättade således ett nära band mellan de socialistiska propagandagrupperna och hantverkarnas organisation*. Tack vare sin förståelse för arbetarrörelsens principer och verktyg lyckades det nya socialistiska partiet avsevärt höja arbetarmassornas sociala medvetenhet och självkänsla, och räddade den alltyska fackföreningen från demoralisering.¹¹⁰

[...]

För Liebknecht och Bebel var socialismen aldrig bara ett ”slutmål”. Den viktigaste punkten i hela deras arbete, och den mest trängande uppgiften för dagen, under vilken alla andra var underordnad, var att förändra grundvalarna i en samhällsordning som vilade på klassmotsättningar.... [F]ör dem införlivade socialismen arbetarnas sak. Med andra ord, oavsett hur viktiga proletariatets ekonomiska och politiska organisationer må vara i sig själv, så måste de underordnas organisering i den sociala revolutionens namn, det vill säga den socialdemokratiska organisationen. Oavsett om proletariatets omedelbara intressen är ekonomiska eller politiska så är de aldrig fristående. De är alltid underordnade framtidens intressen, den sociala revolutionens intressen. Om de bara vore omedelbara och fristående så kommer de aldrig att nå bortom det borgerliga samhällets gränser.

109 V Lenin, *Vad bör göras?*, s 20.

110 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 148-151.] P Axelrod, ”Det socialdemokratiska partiets resultat i Tyskland”, (*Obsjtjina*, nr 8-9). Denna artikel skrevs 1878, när kamrat Axelrod fortfarande var bakunist, men en mycket unik sådan. Den innehåller fortfarande en hel del skarpsinniga observationer som kamrat Axelrod inte skulle förkasta heller idag. Den vore också till hjälp åt kamrat Lenin, eftersom den skulle bekanta honom med de viktigaste fakta om den tyska socialdemokratins historia på 1870-talet.

Hela proletariatets enda klassintresse är tanken på den sociala revolutionen.

Jag säger därför återigen att ... det bara är genom att kämpa för socialismen som vi också på ett riktigt sätt kan kämpa för arbetarnas sak. Ju mer bestämt och energiskt vi arbetar som *socialdemokrater*, ju mer bestämt och energiskt kommer vi också att kämpa för arbetarklassens ”omedelbara intressen” och för att förbättra dess ställning. Det enda sätt på vilket vi kan förbättra dess ställning i det kapitalistiska samhället är genom att *leda den framåt* mot *detta* samhälles ”slutmål”, som är socialismen.

Det är just för att Liebknecht och Bebel var socialdemokrater som de kämpade för att förkorta arbetsdagen, höja lönerna och skapa förhållanden som skulle motverka arbetarklassens fysiska, mentala och moraliska nedbrytning. Det är också just för att Liebknecht och Bebel var socialdemokrater som de kämpade för politisk frihet och en demokratisk republik. Det är bara under förhållanden av fullständig politisk frihet som proletariatets klasskamp kan utvecklas fritt, och det är bara i en demokratisk republik som proletariatet kan komma till makten.¹¹¹

[...]

Det är vad den tyska socialdemokratins erfarenheter lär oss. Det är det som gör dess politik till en modell för socialdemokratiska partier i alla länder.

Men den tyska socialdemokratins lysande framgångar hade också en annan sida. De dömde den tyska liberalismen till ett bedrövligt liv, vilket kamrat Molotov helt berättigat konstaterade i en artikel som jag starkt rekommenderar till kamrat Lenin:

... en av orsakerna till den tyska socialdemokratins kraftfulla utveckling var tveklöst det faktum att de tyska arbetarna jämförelsevis tidigt organiserade sig i ett självständigt politiskt parti med ett samhälleligt revolutionärt program. När de gjorde det, undergrävde de förstås samtidigt inte bara den borgerliga liberalismens betydelse, utan också i ännu högre grad den småborgerliga demokratins betydelse, och drev båda två mot väggen. Resultatet blev att arbetarmassorna enades och gjorde det möjligt för dem att stå på egna fötter, och väcka dem till ett politiskt liv, när de annars skulle ha stått utanför politiken i ett tillstånd av likgiltighet och apati.¹¹²

Vi har redan sett att särdragen i Rysslands historiska utveckling har skapat gynnsammast möjliga förhållanden för organiseringen av ett självständigt politiskt arbetarparti. Det är dags för oss att glömma bort att ”hålla en hand på liberalernas axel”. Det är också dags att förstå, att om de historiska omständigheterna har dömt våra liberaler till maktlöshet, då kommer organiseringen av ett socialdemokratiskt parti att minska deras betydelse ännu mer. Så sluta sörja, kamrat Martov, och skaka av dig det ”bedrövliga sinnestillstånd” som tynger ner dig på grund av ”den allmänna bristen på folk i det liberala läget”. Låt oss bara sätta igång att organisera det socialdemokratiska partiet och låt det visa att det är det mest revolutionära partiet – och då kommer våra framtida Jacoby bara att visa sig för att omedelbart ansluta sig till socialdemokratins led, precis som Johann Jacoby gjorde 1871 efter Liebknechts och Bebels heroiska handling.¹¹³ Och vad gäller våra Lafayette som

111 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 160-161.]

112 Molotov, *Zarja*, nr 1, s 233-234. Senare kommer jag att få tillfälle att tala om våra småborgerliga demokrater. [P Molotov var en pseudonym som Parvus ibland använde. Se Katkov, *Russia 1917: The February Revolution*, London: Longmans 1967, s 78.]

113 [I april 1872 anslöt sig Jacoby till det socialdemokratiska partiet. Liebknecht hade vägrat att rösta för krigskrediter, gjorde en vädjan till de franska och tyska arbetarna att gå mot kriget, gick mot den tyska annekteringen av Alsace-Lorraine och uttryckte sin solidaritet med Pariskommunen, både i parlamentet och i pressen. Som ett resultat av det arresterades och dömdes han för anklagelser om ”avsikter att förråda”, vilket ledde till två års fängelse. August Bebel hade likaså vägrat att rösta för krigskrediter och dömdes tillsammans med Liebknecht.]

kommer att skjuta folk på Kazantorget,¹¹⁴ så kommer vår liberalism att ge dem mer än tillräckligt – utan dina tårar, kamrat Martov, och utan att du ”skjuter dem framåt”, kamrat Lenin!

Därför är det ryska socialdemokratiska partiets uppgifter följande:

att organisera arbetarklassens oberoende politiskt parti med ett revolutionärt socialdemokratiskt program i följande syfte: socialdemokratisk skolning av arbetarklassen genom att avslöja hela det moderna samhällets och statens klasskaraktär; utveckla klassmedvetandet med hjälp av propaganda och agitation; leda både proletariats ekonomiska och politiska kamp; samordna dess ekonomiska kamp mot borgarklassen (fabriksägarna) och dess politiska kamp mot regeringen i en socialdemokratisk kamp mot klassamhället och dess klasstat; underordna proletariats ekonomiska och politiska organisering under dess socialdemokratiska organisation för den sociala revolutionära tankens sak, som proletariats klassintressen, som i sig själv skiljer sig från det moderna samhällets alla andra klasser; och det socialdemokratiska partiets kamp mot kapitalismen med målet att minska det lidande som oundvikligen åtföljer exproprieringen av de arbetande massorna i ett sådant system.

Detta är den ryska socialdemokratins uppgifter, som bestäms av den ryska historiska utvecklingens säregenheter. De är de uppgifter som måste avgöra både partiets organisering och även de medel som det antar för den politiska kampen.

Vi får aldrig glömma att socialdemokratien är *en klass*’ parti, inte en *sekt*, att det är ett *massornas* parti, inte individernas parti, och att dess mål är att skapa *historia*, inte historier. *Historia* görs bara av *massor*. ”Ju mer omfattande en historisk handling är, desto större kommer antalet inblandade massor att vara.”¹¹⁵ Och eftersom massorna huvudsakligen *enas* med hjälp av aktioner och kamp, så följer av det att det socialdemokratiska partiet står inför frågan att bilda dess organisation och dess kampmedel. Men i denna mening måste det alltid komma ihåg att hela dess styrka finns i de arbetande massorna, att det aldrig får isolera sig från massorna, att det ständigt måste utöka sina band till dem, och att det bara får anta de medel som inte kommer att hämma klassmedvetandets utveckling, fördunkla det eller stå i strid med masskampens praktik.¹¹⁶

Vi får heller aldrig glömma, att just på grund av att socialdemokratien vill skapa *historia*, kan den inte vägledas bara av praktikens krav. Omedelbara framgångar under historien leder inte alltid till slutgiltig framgång. *Rira bien qui rira le dernier*.¹¹⁷ Och oavsett hur svårt det ibland kan vara att ”göra” något när man vet att man inte ”gör” någonting, så finns det många aktiviteter där man måste ge upp alla förhoppningar om *omedelbara framgångar*. Socialdemokratins sak passar i denna kategori. När den för fram sina krav får den aldrig begränsa dem för att tillfredsställa ”praktiska människor”, ty de sistnämnda förlorar den revolutionära verksamhetens grundläggande villkor ur sikte och inskränker det till enbart en ”dogmatisk inställning”: revolutionärernas arbete är att sikta så långt till vänster som möjligt; ställa maximala krav på verkligheten, ”inom de existerande

114 [Torget framför Kazankatedralen i St Petersburg.]

115 [Citatet är från *The Holy Family* i Marx och Engels, *Collected Works*, band 4, s 82.]

116 En analys av *Iskras* ”organisatoriska plan” ingår inte denna broschyr. Jag har redan i texten visat hur bräcklig dess teoretiska grund är, och livet har tillräckligt väl visat vilken fantasi den är. Jag är övertygad om att kamrat Lenin redan har förändrat ”sin metod” för att ”glädja kamraterna”. Att ersätta kommittéernas ”primitiva arbete” med en kapitalistisk sorts hemindustri grundad på ömsesidig tillit är mycket enklare än att skapa en organisation med de socialdemokratiska gruppernas ”helhet” som sin grund, och med sin högsta instans i en kongress som kontrollerar både ”de politiska hövdingarnas” och lokalkommittéernas aktivitet. I det första fallet känner kommittéerna bara till det ”lokala” arbetet, i det andra gör de bara ”lokalt” arbete och låter det ”gemensamma” förmedlas av en byrå, och i det tredje genomför de det ”gemensamma” arbetet under de lokala omständigheterna. Det räcker att läsa kamrat Martovs förord till ”Ett brev till kamrater propagandister” för att se vilka absurditeter det kan leda till om man ser proletariats avgörande behov som politisk skolning som genomförs med hjälp av politiska avslöjanden.

117 [Skrattar bäst som skrattar sist.]

omständigheternas gränser”, och låta den ”objektiva logiken” i dessa omständigheter, som redan har påverkats starkt av den revolutionära aktiviteten, avgöra vilka kompromisser som är tillåtna mot bakgrund av den befintliga blandningen av samhällsekonomiska förhållanden. Att föregripa denna beräkning – som skapas av verkligheten själv och avgörs av utfallet av å ena sidan den givna samhällsformationens maximala motstånd, och å den andra den maximala styrkan hos de revolutionära krafter som har bildats i den – och ersätta ”extrema” krav med resultatet av en ”subjektiv” beräkning, skulle förstås vara mycket praktiskt. Men för att säga det så vänligt som möjligt, så skulle det inte heller visa något annat än det revolutionära tänkandets omognad.¹¹⁸

[...]

Del III: Opportunism upplädd till ortodoxi

Låt kamrat Lenin själv tala:

För lönearbetare kräver vi reformer som skulle ”skydda dem från fysiskt och moraliskt förfall och öka deras kampförmåga”; men för bönderna söker vi bara förändringar som skulle hjälpa dem ”att utrota kvarlevorna av den gamla livegenskapen och underlätta klasskampens fria utveckling på landsbygden”.¹¹⁹

För arbetarna *kräver vi reformer*, för bönderna söker vi *förändringar*?! Åh vise Oidipus, lös gåtan!¹²⁰ Han fortsätter:

... i [partiprogrammets] arbetardel har vi inte rätt att gå utöver gränsen med krav på samhällsreformer. Men i bondedelen får vi inte stanna vid socialistrevolutionära krav. Med andra ord: i arbetardelen begränsas vi definitivt av av minimiprogrammet; i bondedelen kan och måste vi skapa ett maximiprogram.¹²¹

Uppenbarligen går minimiprogrammet på två ben: det ena är reformistiskt, det andra revolutionärt. För att inte läsaren ska tvivla på detta fortsätter Lenin:

Det vi anger i båda delarna är inte vårt slutliga mål, utan våra omedelbara krav. I båda delarna blir vi därmed kvar på på basis av dagens (= borgerliga) samhälle. Däri ligger likheten mellan de två delarna. Men deras grundläggande skillnad består av det faktum att arbetardelen innehåller krav som riktas mot *borgarklassen*, medan bondedelen innehåller krav som riktar sig mot *godsägare som äger trälar*.... Vi kan inte föra fram socialistrevolutionära krav bland de omedel-

118 [Ryazanov, *Materialij dlja*..., s 162-165.]

119 [Se Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6. Lenin stödde ”i princip” en senare nationalisering av all mark, men hans ”omedelbara krav var för att återställa den ”avstyckade” mark som togs från bönderna vid tiden för befrielsen:

”Så utan att hysa några illusioner om att det är möjligt för småproducenter att frodas eller ens få en uthärdlig tillvaro i ett kapitalistiskt samhälle (som Ryssland i allt större omfattning är på väg att bli), kräver vi ett fullständigt och ovillkorligt revolutionärt och inte reformerande upphävande och utrotande av livegenskapens kvarlevor. Vi anser att den mark som regeringen och aristokratin styckade av från bönderna, och som än idag håller bönderna i faktisk trälldom, är böndernas mark. Således tar vi – undantagsvis och på grund av historiska omständigheter – ställning som försvarare av småegendomar.... (Ibid, s 149.)]

120 [Syftar på Oidipus och sfinxens gåta. På väg till Thebe dödade Oidipus den thebiske kungen Laios, utan att veta att det var hans far. Han löste därefter den gåta som sfinxen gav, fick som belöning tronen i Thebe, och gifte sig slutligen med sin egen mor, som han inte heller kände till. Den ”vise” Oidipus begick utan att veta det *två dödssynder*. Med denna liknelse tänkte Ryazanov uppenbarligen på de *två delar* av programmet som Lenin diskuterade. Den gåta som sfinxen ställde var: Vad är det som har röst och ändå blir fyrfotad och tvåfotad och trefotad? Oidipus svarade: Människan, som kryper på alla fyra som spädbarn, går på två fötter som vuxen och lutar sig på en stav som gammal.]

121 [Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, i *Collected Works*, band 6, s 117-118.]

bara kraven i arbetardelen, eftersom den sociala revolution som störtar borgarklassens styre är den proletära revolution som uppnår vårt *shutliga mål*. I bondedelen för vi fram även socialist-revolutionära krav, eftersom den sociala revolution som störtar de trälägande godsägarnas styre ... också är möjlig på den existerande ordningens grundval... I arbetardelen behåller vi vår ståndpunkt ... för samhällsreformer, ty det vi kräver där är bara det borgarklassen kan ... gå med på utan att ännu förlora sin makt... Men i bondedelen måste vi, till skillnad från samhälls-reformerarna, också kräva det som de feodalt sinnade godsägarna inte kommer att och inte kan ge oss (eller bönderna) – vi måste också kräva det som böndernas revolutionära rörelse bara kan ta med våld.¹²²

Det är därför ... kriteriet med direkt och omedelbar ”genomförbarhet” i allmänhet bara går att tillämpa på vårt programs erkänt reformistiska delar och satsar, och ingalunda på ett revolutionärt program i allmänhet. Med andra ord kan detta kriterium bara tillämpas på vårt program undantagsvis, och ingalunda som en allmänna regel.¹²³

Det visar sig att förutsättningen för att uppnå kraven i programmets jordbruksdel är en revolution, medan det för att uppnå kraven i arbetardelen är möjligt med reformer.¹²⁴

[...]

Programmets författare är offer för ”mönstret”. I Västeruropa har de socialdemokratiska partierna ett ”slutligt mål” tillsammans med ”omedelbara krav” som de presenterar för den borgerliga staten. Men det som är förnuftigt i Västeruropa är helt enkelt nonsens i vårt land.¹²⁵

[...]

... Om fabrikslagarna ofta bara är döda bokstäver till och med i Västeruropa, om de även där bara åtljyds när de backas upp av ett starkt socialdemokratiskt parti som vet hur det ska försvara arbetarnas omedelbara intressen, så måste man vara extremt naiv för att tro att en fabrikslag i vårt land, där strejker är olagliga, skulle kunna ge arbetarna en *laglig* grund för att föra fram sina krav....¹²⁶

[...]

... Det är den revisionistiska strömningen [i Västeruropa] som har givit våra praktiker teorin de letar efter. Medan sansade socialdemokrater i ”väst” [t ex Eduard Bernstein] vill ställa maximiprogrammet åt sidan och bara behålla minimiprogrammet (givetvis bara för tillfället), så ser vi i vårt eget land ett unikt försök att göra socialdemokratins minimiprogram i väst – störtandet av enväldet – till vårt maximiprogram, samtidigt som vårt eget minimiprogram begränsas till politiska rättigheter åt arbetarna och ekonomiska reformer....

... Allt detta är liktydigt med en rädsla att säga ”sanningen och hela sanningen” till arbetarna: så länge enväldet existerar finns det inga möjligheter att varken förbättra arbetarklassens ekonomiska eller politiska ställning.¹²⁷

[...]

Nej! Det vi [måste] visa är att bara ”pappersreformer” är möjliga under enväldet.... *Carthaginem*

122 [*Ibid*, s 118-119.]

123 [*Ibid*, s 119.]

124 [Ryazanov, *Materialij dlija...*, s 174-175.]

125 [*Ibid*, s 176.] Ett brev från en medlem i gruppen i söder har redan påpekat denna underlighet (i nr 25), men *Iskra* förstod inte hans invändning.

126 [*Ibid*, s 180-181.]

127 [*Ibid*, s 182-183.]

*delendam esse!*¹²⁸ Problemet är inte reform eller revolution, och inte heller reform *och* revolution, det är helt enkelt revolution. Inga reformer är överhuvudtaget meningsfulla ... så länge enväldet existerar.... Bara en vulgär kälkborgare kan tala om att förbättra arbetarklassens villkor i ett system där ”makalös skam och skändligheter härskar”!¹²⁹

[...]

... Medan Osvobozjdenije Truda-gruppens program skiljde sig betydligt från [de socialdemokratiska] programmen i andra länder genom att *inte ha med* något minimiprogram ... så liknar skrivandet av det nya programmet de utländska programmen på samma sätt som två regndroppar liknar varandra. Allt ”ryskt” i det, allt som antydde att vi har ett sätt att ställa olika frågor på sätt som skiljer sig från hur de ställs utomlands – allt detta har helt enkelt försvunnit. Nu visar det sig att vi inte är så speciella. Vi har samma sorts minimiprogram som våra västeuropeiska kamrater.

Och vad är ett minimiprogram? Det består av de maximala krav [dvs. reformer] som kan ställas på det befintliga systemet....

... [Men] det är mer sannolikt ... att till och med den europeiska socialdemokratin bara kommer att lyckas uppnå sitt *minimiprogram* med hjälp av en revolution. Det är därför Kautsky tvivlar på att proletariatet kan erövra några reformer, som 8 timmars arbetsdag, innan det griper den politiska makten.

Hos oss är det ingen idé att ens tala om ett minimiprogram, eftersom vi ännu har att skapa de [konstitutionella] förhållanden där ett sådant program kan föras fram. Det ”existerande samhället och staten”, till vilka den västeuropeiska socialdemokratins minimiprogram riktar sig, är hos oss fortfarande under vardande.

Det enda krav vi kan ställa på vår nuvarande regim är ”försvinn!” och göra det snabbt. Först när vi har fått igenom detta ”krav”, kommer vi att lägga fram en hel rad politiska och ekonomiska krav till den regim som kommer att uppstå ur revolutionens skärseld. Inte för att de *utlovar* några konkreta resultat, utan bara därför att ett helt och fullständigt genomförande av dem kommer att tillåta oss att övergå till den ännu mer grundläggande frågan om att krossa hela det existerande samhällssystemets grundvalar.

När vi i vårt program på ett hypotetiskt sätt formulerar de krav som vi kommer att föra fram vid tiden för revolutionen, så får vi inte för ett ögonblick glömma att vårt minimiprogram inte har någon som helst praktisk betydelse och inte syftar på några ”positiva” uppgifter. Det enda det behöver göra är att besvara frågan vad vi ska kräva under revolutionen. Dess syfte är att lägga fram dessa krav inför de arbetande massorna, så att de när revolutionen kommer ska veta vems fanor de ska samlas under, och så att de inte ska luras av de ”ärliga och omutliga, kloka och bildade liberalerna” i en Zemskij Sobor.¹³⁰ I så fall kommer programmet att ha en enormt skolande betydelse.... Men detta program ... måste alltid påminna dem om, att utan en revolution, och tills dess enväldet har störtat, finns det inget som helst hopp om att de kan undkomma detta helvete....¹³¹

[...]

... Proletariatet kan aldrig befria sig utan att först gripa den politiska makten. Bara proletariats diktatur kommer att göra slut på klassmotsättningarna och avskaffa klassamhället. Det är därför

128 [Före det tredje puniska kriget sägs Cato den äldre ha avslutat alla tal genom att förkunna: ”För övrigt anser jag att Karthago bör förstöras!”]

129 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 187-188.]

130 [Rjazanov förväntar sig att liberalerna kommer att sammankalla en egendomsbaserad nationell konsultativ församling av den sort som tsarerna ibland sammankallade på 1500- och 1600-talen.]

131 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 190-192.]

proletariatet, samtidigt som det för en oavbruten kamp mot fabriksägarna (borgarklassen), känner till sina egna klassintressen, och ser politisk kamp som den högsta formen för sin *klasskamp*. Bara med den sortens kamp kan det erövra den politiska frihet förutan vilken det inte kan försvara sina omedelbara ekonomiska intressen. I kraft av sina egna *klassintressen* är det den mest beslutsamma kampen för demokratisering av hela det sociala och politiska livet. En demokratisk republik är den form i vilken proletariatets klasskamp mot borgarklassen kommer att utvecklas fritt. Men den måste vara det mer än bara till namnet. Den måste garantera alla medborgare rätten att delta i hela landets politiska liv, utan att utesluta någon av befolkningens klasser. Vi har redan sagt ... att det förvisso inte är arbetarklassen ensam som kommer att störta absolutismen. ”En statlig omstörtning kan genomföras av en gemensam aktion av många ’krafter’ som, *även om de är fiendliga mot varandra*, icke desto mindre är revolutionära i sin inställning till det existerande systemet.”¹³² Och vi får aldrig glömma att störtandet av den gemensamma fienden bara är det första steget, som omedelbart kommer att följas av en kamp mellan ”krafter som är fiendliga till varandra”.¹³³

[...]

Kan socialdemokratin gå i *förbund* med den borgerliga demokratin för enväldets fall? Kamrat Lenin säger ja:

Men en nödvändig förutsättning för ett sådant förbund är att socialisterna har full möjlighet att klargöra för arbetarklassen att dess intressen är diametralt motsatta bourgeoisieens intressen.¹³⁴

Jag menar att sådana förbund är fyllda av faror.... Till och med i länder som åtnjuter politisk frihet är ett sådant *förbund* oundvikligen ett resultat av en försvagning av den socialdemokratiska ståndpunkten: socialdemokratin blir ett bihang till den borgerliga demokratin och *dess* yttersta vänster....

Men kamrat Lenin säger till oss att ”Arbetarklassens demokratiska politiska krav skiljer sig *principiellt* inte från den borgerliga demokratis krav, de skiljer sig bara *till graden*”.¹³⁵ Återigen är detta en av de förutfattade meningar som är grunden till opportunismens alla synder.¹³⁶

[...]

Demokratis grundläggande kännetecken är folkets överhöghet,¹³⁷ men det är ett tomt ord utan folkets fullständiga självstyre. ”[F]olkets självherravälde, d. v. s. att hela den högsta statsmakten koncentreras i händerna på en lagstiftande församling, som är sammansatt av representanter för folket”,¹³⁸ som den första punkten i *Iskras* och *Zarjas* program säger, måste därför åtföljas av krav på fullständigt självstyre i staten, provinserna [*gubernij*], städerna och byarna [*obsjtjini*].

Självstyre i staten är en nödvändig förutsättning för att folket inte ska bli en leksak i händerna på härskarna, det vill säga *byråkratin*. Fullständig demokrati är bara möjlig där byråkratins existens som ett från folket självständigt organ har avslutats....

Varje medborgare i en demokratisk stat har, efter att ha uppnått en viss ålder och oberoende av kön, den omistliga rätten att delta i den högsta statsmaktens alla funktioner. En nödvändig garanti för

132 G Plechanov, *Nasji Raznoglasija*, s 246. [Hänvisningen är till Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 298.]

133 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 223-224.]

134 [Se Lenin, *Vad bör göras?*, s 8.]

135 [Se Lenin, ”Political Agitation and the Class Point of View”, *Iskra* nr 16, 1 februari 1902, *Collected Works*, band 5, s 342.]

136 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 224-225.]

137 [*Samoderzjavje*]

138 Lenin, *Material för förberedelsen av program för RSDAP*, på marxistarkiv.se, s 2.

detta är allmän, lika, hemlig, direkt, aktiv och passiv rösträtt, både i valen till den lagstiftande församlingen och i alla organ för självstyre....¹³⁹

Eftersom det borgerliga samhället till själva sin natur inte kan garantera *faktisk* jämlikhet, måste det åtminstone tillhandahålla fullständig jämlikhet i alla frågor om *rättigheter*. Personer och deras vistelseort måste vara okränkbara, rörelse- och handelsfrihet, obegränsad samvets-, press- och mötesfrihet; fullständig jämlikhet mellan alla medborgare oavsett ras, religion eller kön – alla dessa krav är gemensamma för både arbetarna och den borgerliga demokratin. Men den sistnämnda kan inte gå så långt att den fullständigt demokratiserar alla medborgerliga och strafflagar. Den är knuten till de besuttnas intressen, och garanterar bara fullt skydd för de varuproducenter som faktiskt producerar varor, till skillnad från deras egen mänskliga aktivitet. Anställda arbetare som säljer sin arbetskraft som en vara, har ett fullständigt otillräckligt skydd....¹⁴⁰

... Bara arbetardemokratin kan garantera alla medborgare en sekulär skola och allomfattande, gratis, obligatorisk, allmän och hög utbildning. Bara den kan göra utbildningen verkligt allomfattande och ge alla barn som deltar böcker, kläder och mat.¹⁴¹

Bara arbetardemokratin kan införa en fullständig demokratisering av hela landets ekonomi, bara den kan fullständigt avskaffa alla indirekta skatter, avgifter och tullar, och införa progressiv beskattning av inkomster, arv och kapital....

Men arbetardemokratin kan inte begränsa sig till att ställa dessa allmänna krav, som påverkar alla klasser. Som representant för klassen av egendomslösa arbetare, som av detta skäl är tvingade att sälja sin mänsklighet som en vara, måste den för denna sorts varuproducenter säkerställa omständigheter som inte undergräver själva källan till deras tillvaro, den måste vara mot det fysiska, själsliga och moraliska förfall som hotar arbetarklassen när kapitalisternas ”frihet” att suga ut inte begränsas av lagar. Och det kan den bara göra genom att lägga fram krav på allomfattande arbetslagstiftning som skulle omfatta alla sorters medborgare som på ett eller annat sätt lever på att sälja sin arbetskraft (inklusive arbetare i städerna och på landsbygden liksom alla sorters tjänare). Det är ett krav som de ryska socialdemokraterna måste rikta sin främsta uppmärksamhet på för att säkerställa att det kommer att fullföljas så fullständigt som möjligt under den revolutionära perioden. Under den nuvarande politiska regimen är alla sådana reformer rena illusioner. En delvis förbättring av arbetarklassens ställning går bara att uppnå och vidmakthålla med hjälp av revolutionär kamp....

De två avgörande punkterna i en sådan lagstiftning är: för det första fullständig och ovillkorlig fackföreningsfrihet och strejkrätt.... Och för det andra 8-timmars arbetsdag för alla lönearbetare utan undantag....¹⁴²

[...]

Om vi väl klart och tydligt slår fast den principiella skillnaden mellan den borgerliga och arbetardemokratin krav, då är det lätt att avgöra frågan om hur de förhåller sig till varandra. I detta avseende är Marx' och Engels' erfarenheter intressanta.

När de väl insåg sitt misstag och förstod att *liberalismen* hade av sagt sig sin egen historiska uppgift, så förväntade de sig, återigen genom att luta sig på de engelska och franska revolutionernas erfarenheter, att reaktionens seger bara skulle bli kortvarig, och att revolutionen snabbt skulle bryta ut igen. Men eftersom de redan ansåg, att ingen samhällsbildning någonsin försvinner innan den har utvecklat alla sina möjligheter, så drog de helt riktigt slutsatsen att de småborgerliga demokraterna måste

139 [”Aktiv” rösträtt syftar på rätten att rösta, ”passiv” till rätten att bli vald.]

140 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 227-229.]

141 *Iskras* utkast talar bara om *fattiga* barn, och gör en helt onödig åtskillnad.

142 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 230-232.]

ta på sig uppgiften att utveckla det borgerliga samhällets alla ”goda” sidor. Men redan från början misstrorde de dem, och belyste huvudprinciperna i arbetarpartiets taktik i cirkulärbrevet till Kommunisternas förbund (i mars 1850).¹⁴³

Dessutom ville de inte bli ett bihang till den borgerliga demokratin. De insisterade på att det skulle skapas ett självständigt arbetarparti som hade hämtats från arbetarkretsar, ett parti där proletarietets ställning och intressen skulle diskuteras självständigt från allt borgerligt inflytande. Arbetarna måste organisera sig, och deras lokalorganisationer måste främja närmast möjliga förbindelser till alla arbetarföreningar. Nu gick de orubbligt mot alla försök att bilda ett bredare oppositionsparti som skulle omfatta alla demokratiska element, eftersom det skulle äventyra proletarietets speciella intressen. De antog åsikten att det inte ens i händelse av kamp mot en gemensam fiende fanns något behov av ett speciellt förbund. I detta fall skulle båda parter intressen sammanfalla, och samarbetet skulle äga rum av sig själv när det blev nödvändigt. Men under och efter hela kampperioden måste arbetarpartiet alltid föra fram *sina egna* krav.

Återigen ”misstog” sig Marx och Engels. Revolutionen återuppstod inte, ändå hade Engels rätt när han 1885 åter gav ut denna hänvändelse och skrev: ”Mycket av det som sades där är än idag tillämbart.”¹⁴⁴ Han trodde att de småborgerliga demokraterna skulle kunna ta över rodet under den nära förestående revolutionen, och att socialdemokratin skulle tvingas anpassa sin taktik i enlighet med det. Personligen tror jag att Engels överskattade den småborgerliga demokratins betydelse. Men i vilket fall som helst har den borgerliga demokratin ännu inte sagt sitt sista ord, och kanske kan den ännu bli det borgerliga samhällets ”frälsare”.

Medan den borgerliga demokratin i väst har marginaliserats av socialdemokratin, har den hos oss ännu inte ens sagt sitt första ord. Samtidigt finns verkligen de beståndsdelar som behövs för att det ska uppstå ett sådant parti. Hur ska vi förhålla oss till det *om* det skulle uppstå?

Vi kommer inte ens då att ge ett sådant parti någon ”politisk tilltro”. Med vår egen klart utpräglade ståndpunkt kvar, kommer socialdemokratin för sin del givetvis att stöda dem, om de utöver allmän rösträtt i sitt program tar med kravet på fackföreningsfrihet och strejkrätt. Regelbundet stöd och tillfälliga gemensamma aktioner där och när stridens omständigheter kräver det, tillsammans med skoningslös kritik av den borgerliga demokratins alla illusioner – sådan är socialdemokratins politik i detta avseende.

För egen del måste socialdemokratin sträva efter att behålla och ständigt befästa sin egen ställning som den mest beslutsamma och utvecklade kämpen under striden för att befria alla förtryckta klasser och alla utsugna massor. Det för oss till frågan om bönderna.¹⁴⁵

[...]

... Kamrat Lenin ... tror att: ”Det finns knappast något behov att utförligt bevisa att ett ’jordbruks-

143 [Rjazanov syftar på ”Centralledningen hänvändelse till förbundet”, där Marx och Engels talade om behovet av en *permanent revolution*:

”Även om de tyska arbetarna inte kan komma till makten och genomdriva sina klassintressen utan att helt genomgå en längre revolutionär utveckling, så har de denna gång åtminstone vissheten, att det förestående revolutionära skådespelets första akt sammanfaller med den direkta segern för deras egen klass i Frankrike och därför kommer att i hög grad påskyndas.

Men de måste själva göra det mesta för sin slutliga seger genom att göra klart för sig sina klassintressen, så snart möjligt inta sin självständiga partiställning och inte för ett ögonblick låta förvirra sig av de demokratiska småborgarnas hycklande fraser i fråga om den självständiga organisationen av proletarietets parti. Deras fältrop måste bli: *Den permanenta revolutionen.*” (Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.)

144 [Engels, *Till kommunistiska förbundets historia*, på marxists.org.]

145 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 233-235.]

program' är avgörande för det ryska socialdemokratiska partiet."¹⁴⁶

... [Ändå] känner han sig på något sätt obekvämt. Han är beredd att stöda arbetarna direkt, utan några reservationer eller villkor, men han är mycket mer försiktig gentemot bönderna:

... i vårt programförslag hänger inkluderandet av "bondekraven" på två *ytterst begränsade villkor*. Vi gör "bondekravens" legitimitet i ett socialdemokratiskt program beroende av, för det första, förutsättningen att de leder till att kvarlevorna av systemet att äga trälar försvinner, och för det andra att de underlättar en fri utveckling av klasskampen på landsbygden.¹⁴⁷

[...]

... Socialdemokratins existensberättigande är att den inser att privat ägande av produktionsmedlen är källan till det moderna samhällets alla plågor. Om socialdemokratien skulle ta på sig att försvara och stärka en eller annan form för privat ägande så skulle den begå självmord, eftersom det skulle försvaga arbetarnas klassmedvetande och hjälpa till att bevara småproducenternas illusioner. Det skulle undergräva all den moraliska prestige som socialdemokratien åtnjuter som det mest framsynta och sanningsenliga partiet. Det är därför "ortodoxa" marxister ovillkorligt avvisar alla jordbruksprogram som har som mål att hjälpa bönderna som en av "det moderna samhällets klasser".

[V]i ryska socialdemokrater [säger Lenin med en ny Columbus' hela tillfredsställelse N.R.] [kommer] att försöka tillgodogöra oss Europas erfarenhet och vi kommer *mycket tidigare och*

146 [Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, *ibid*, s 109.]

147 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 244. Citatet är från Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy*, *ibid*, s 111-112.

De krav som Lenin föreslog å böndernas vägnar var dessa:

- 1) upphävande av återköp av mark och arrenden liksom alla tjänster som nu påtvingas bönderna som en skattskyldighet;
- 2) upphävande av kollektiva förpliktelser och alla lagar som begränsar böndernas fria förfogande av marken;
- 3) återbetalning till folket av alla pengar som tagits från dem i form av inlösen av mark och arrenden; konfiskering i detta syfte av klosteregendomar och kungliga domäner, och införande av en speciell jordskatt på medlemmar av den jordägande aristokratin som fick lån för inlösen, och de på sätt erhållna intäkterna ska avsättas i en speciell offentlig fond till byakommunernas kulturella och välgörehetsbehov;
- 4) upprättande av bondekommittéer,
 - a) för att återge till byakommunerna (genom expropriering, eller när marken har bytt ägare genom återköp, etc.) den mark som avstyckades från bönderna när livegenskapen avskaffades och nu utnyttjas av godsägarna som ett sätt att hålla kvar bönderna i träldom;
 - b) för att utrota kvarlevorna av systemet med ägande av trälar som fortfarande existerar i Uralbergen, Altaj och det västra territoriet och andra av landets regioner;
- 5) ge domstolarna makt att sänka orimliga arrenden och ogiltigförklara alla avtal som innebär träldom.

Ryazanov, som förväntade sig revolution snarare än reformer, svarade att socialdemokraterna måste kräva expropriering av alla storegendomar: "Det är det minsta krav som ett revolutionärt parti kan föra fram under en revolutionär period." Istället för att arrendera mark från aristokratin kunde bönderna då arrendera den från staten som skulle främja kollektivjordbruk med hjälp av lantbrukarföreningar. (Ryazanov, *ibid*, s 292-293.) Det var också Marx' och Engels' åsikt i sin "Hänvändelse till förbundet": "Arbetarna måste ... kräva att den konfiskerade feodalegendomen blir statsegendom och att den användes till arbetarkolonier, som det associerade jordbrukarproletariatet driver med stordriftens alla fördelar och genom vilka den gemensamma egendomens princip omedelbart får en fast grundval mitt bland de vacklande borgerliga egendomsförhållandena." (Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*) Angående mark som bönderna äger för närvarande, tyckte Ryazanov att byakommunen kunde fortsätta att verka, även om enskilda bönder skulle ha rätt att lämna den. Han avslutade:

"Det kan förstås hända att den exproprierade jorden inte kommer att bli kvar i statens händer, att bönderna helt enkelt kommer att dela upp den beslagtagna marken mellan sig, eller att staten som vägleds av tanken på fri omsättning av marken, kommer att bjuda ut marken till försäljning som under den stora franska revolutionen, och att vi inte kommer att kunna förhindra detta. Men det är inte så hemskt. Även i värsta fall kommer det att vara det enda sättet att skapa en verklig klyfta mellan det förgångna och framtiden, och med ett enda revolutionärt slag avskaffa alla kvarlevor av livegendom..." (Ryazanov, *ibid*, s 293.)

mycket ivrigare att ta itu med att vinna "lantborna" för den socialistiska arbetarrörelsen, än det har lyckats för våra kamrater i västern, vilka ännu länge efter erövrandet av den politiska friheten "famlande" sökte efter vägarna för industriarbetarnas rörelse [?]: på detta område kommer vi att överta mycket färdigt "från tyskarna", men på agrarområdet kommer vi kanske också att utarbeta något nytt.¹⁴⁸

"Något nytt" är upptäckten att "Allt i världen har två sidor".¹⁴⁹ Medan ett jordbruksprogram i "väst" som föreslog att "mångfaldiga småjordbruk och småegendomar" skulle bryta mot socialdemokratins principer, har vi i "öst" ett "exempellöst fall". Vi stöder ett mångfaldigande av små egendomar för att avskaffa kvarlevorna av livegendom och gynna en fri utveckling av klasskampen på landsbygden, med andra ord *i jordbrukskapitalismens utvecklings intressen*.

Den sortens jordbruksprogram är i sanning något "nytt". "Det är uppenbart", säger Kautsky, "att syftet med ett socialistiskt jordbruksprogram inte kan vara att främja en ekonomisk utveckling av jordbruket i kapitalistisk mening." Men när Kautsky tillägger att "ingen någonsin kommit på en sådan tanke" så har han fel: han visste ännu inte att det kom en "ny" ortodoxi från öst, som har upptäckt "något nytt" angående jordbruket.... Han hade ännu inte upptäckt att socialdemokraterna måste "skjuta" kapitalismen framåt, eller att det finns "undantagsfall" då socialdemokrater måste "mångfaldiga småegendomar" eftersom det kommer att gynna kapitalismens utveckling....

Marxismen har aldrig tagit på sig uppgiften att gynna klasskampens utveckling eller att föra in den, ty det skulle innebära att gynna kapitalismens utveckling. Kapitalismen utvecklas i byarna och i städerna, inom industrin (i ordets rätta mening) och inom jordbruket. Överallt ersätter den kampen mellan samhällsskikt med kampen mellan och inom klasser. Under denna process drar utvecklingen eller införandet av klasskampen inte bara in oss som revolutionärer.... Vår uppgift är att klargöra de enhetliga grundläggande tendenserna i kapitalismens utveckling, både i städerna och byarna, för att visa att klassmotsättningarna blir allt hårdare, och skoningslöst avslöja alla illusioner om att de olika arbetande klasserna har identiska intressen. Vi måste visa att oberoende producenter i både städer och byar, och oavsett alla variationer i hur kapitalismen utvecklas, är dömda att oundvikligen krossas och att antalet proletärer stadigt ökar. När vi fördömer alla försök att dämpa kampen mellan klasserna, både på landsbygden och i städerna, så måste vi fullfölja vår viktigaste positiva uppgift: att organisera proletariatet.

Tanken att "föra in klasskampen på landsbygden" är lika absurd som att föra in klasskampen i städerna....¹⁵⁰

[...]

Hemligheten bakom alla "uppenbara absurditeter" i *Iskras* jordbruksprogram är helt enkelt att det *praktiskt är inriktat på perioden före enväldets störtande*.¹⁵¹

[...]

Vårt jordbruksprogram [fortsätter kamrat Lenin] är därför i praktiken i huvudsak avsett för den omedelbara framtiden, för perioden *som föregår* enväldets störtande. Hursomhelst kommer en politisk revolution i Ryssland oundvikligen att leda till så grundläggande förändringar i vårt

148 Man kan bara tänka sig vilken tillfredsställelse denna anmärkning gav den ärevörldige Olenin, som vi vet är den lyckliga ägaren till den största samlingen av citat från de tyska partikongressernas protokoll i hela världen, och som obestridligt visar att socialdemokraterna tänkte på bönderna alltför sent och aldrig tog itu med frågan tillräckligt engagerat. [Citaten är från Lenin, "Den ryska socialdemokratins agrarprogram" (utdrag), *Samlade skrifter i urval*, band 3, Stockholm: Arbetarkultur 1943, s 377.]

149 [Lenin, "Socialdemokratins agrarprogram", *ibid*, s 374.]

150 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 246-249.]

151 [*Ibid*, s 277.]

ytterst underutvecklade jordbrukssystem att vi osvikligt kommer att tvingas revidera vårt agrarprogram.¹⁵²

[...]

... Kamrat Lenin försäkrar oss att vi kommer att vara tvungna att göra en ny analys sedan enväldet har fallit. Men vad ska vi göra under en revolutionär epok, vid en tidpunkt då enväldet tillintetgörs? Det är vad de socialdemokratiska agitatorer som vi har skickat till landsbygden frågar sig.¹⁵³

[...]

Hur går vi framåt?

... När författarna till jordbruksprogrammet från Breslau försvarade det genom att säga att det gav Erfurtprogrammet en riktig konkretisering, kallade Kautsky denna strävan att fylla programmet med ”konkreta medel” med rätta för *Detailkramerei*. När de, likt kamrat Lenin, hänvisade till behovet att ”skjuta på” jordbrukets utveckling, svarade Kautsky att ... socialdemokratin

inte till någon del har som uppgift att ens sätta jordbrukets verkliga intressen – de som är i harmoni med hela samhällets intressen – i förgrunden av sina ansträngningar, precis som den inte ser sin roll som att lägga sin energi på att befrämja industrins och handelns intressen. Det beror inte på att den ger dessa intressen ett lågt värde, utan snarare på att den är säker på att de har rikliga möjligheter att själv uttrycka sig i den moderna staten, och att staten kommer att göra allt den kan för att gynna dem.

Den måste agera på positiva sätt och bara ”skjuta” på saker när det handlar om proletarietets intressen:

Socialdemokratin, vars plikt det är att vara aktiv och positiv för proletarietets intressen, bör inta en i grunden negativ, defensiv, inställning när det under nuvarande omständigheter handlar om att skydda samhällets intressen i sin helhet. Så länge den saknar ett verkligt avgörande inflytande över det politiska livet måste de positiva delarna hamna i baksätet.¹⁵⁴

Detta syftar på det socialdemokratiska partiet vid en tidpunkt då det redan åtnjuter politisk frihet och har flera representanter i parlamentet och i kommun- och landsbygdsråd. Och vad kan vi säga om den ryska socialdemokratin? Vad kan den åstadkomma i form av något ”positivt”? Vilka ”konkreta” medel kan den tänka ut, utan att utsätta sig för risken att spela i händerna på den primitiva ackumulationens alla riddare, utan att fördunkla arbetarnas klassmedvetande, utan att skapa illusioner angående möjligheten att delvis förbättra de arbetande massornas förhållanden även inom enväldssystemets gränser? Svaret är: absolut ingenting – ingenting å böndernas vägnar, och ingenting å arbetarnas vägnar.

Det är därför det är lika meningslöst att anta ett *minimiprogram* som är inriktat på *praktiska* uppgifter under perioden som *föregår* enväldets fall, vare sig vi tänker oss att hjälpa arbetarna eller bönderna. I denna mening finns det *i princip* ingen skillnad mellan de krav vi ställer å arbetarnas eller böndernas vägnar. Alla försök att uppfatta en sådan *principiell* skillnad mellan de krav vi ställer å den enas eller andras vägnar kommer – som vi har sett i *Iskras* jordbruksprogram – att leda till,

152 [*Ibid*, s 278. Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy, Collected Works*, band 6, s 120-121, fotnot.]

153 [Ryazanov, *ibid*, s 279.]

154 Karl Kautsky, *Die Agrarfrage*, s 385-386. [Kautsky, *The Agrarian Question*, London: Zwan Publications 1988, vol II, s 391.]

och kan bara leda till, att vi överger den internationella socialdemokratins *samtliga principer*.¹⁵⁵

[...]

Låt oss anta att revolutionen redan har brutit ut. En konstituerande församling sammankallas, där de ”kloka och bildade, ärliga och omutliga” liberalerna troligen kommer att få majoritet. Socialdemokraterna måste på förhand veta att scenen för deras praktiska verksamhet inte kommer att vara parlamentet utan gatan, att även i parlamentet deras enda roll kommer att vara som kanal för det tryck som deras kamrater och de arbetare som de har inflytande över sätter på parlamentet. Deras viktigaste uppgift kommer att vara att hindra den revolutionära stormen att bedarra, att driva revolutionen framåt, och leda den till dess slutgiltiga konsekvenser. Parollen för socialdemokratins aktivitet är *revolutionen i permanens* – inte ”ordning” istället för revolution utan revolution istället för ordning.

Ju starkare revolutionen är på landsbygden, och ju mer ordningens parti tvingas slösa bort sina krafter på att jaga efter ett oräkneligt antal fiender, desto framgångsrikare kommer socialdemokratins fullborda sitt revolutionära arbete i städerna. Det innebär att ju mer revolutionära socialdemokratins krav är, desto kraftfullare inkräktar den *faktiskt* på alla heliga och okränkbara rättigheter, desto mer erövrar folket *faktiskt* alla sina rättigheter och friheter, och ju större kretsen av personer som har ett intresse av att bevara revolutionens erövringar – desto djupare kommer klyftan mellan det förgångna och framtiden att vara, och desto gynnsammare kommer förhållandena att vara för socialdemokratins fortsatta utveckling.

Revolutionens resultat kommer i stor utsträckning att vara beroende av böndernas inställning. Om vi är intresserade av att revolutionen ska lyckas, om vi hoppas säkra en samhällspolitisk seger för det revolutionära partiet, då måste vi föra fram en hel rad åtgärder i böndernas intressen, de bönder som har behandlats orättvist av hela den befintliga regimen. Detta betyder inte att vi kommer att ”lova” dem välsignelser som vi själva inte tror kan förverkligas. Med Osvobozjdenije Truda-gruppens programs ord, kan vi säga att ”den ryska revolutionära rörelsens seger i första hand kommer att gynna bönderna”. Och om vi talar om de materiella fördelar som kommer att komma från revolutionen, så finns det ingen tvekan om att bönderna i detta avseende kommer att få mer än arbetarklassen. Men även under revolutionen, då vi ställer maximalt revolutionära krav å böndernas vägnar, så måste vi fortfarande säga till dem, att om det privata ägandet av *alla* produktionsmedel fortsätter, tillsammans med varuproduktionen, då kommer deras slutliga inträde i proletariats led att vara lika oundvikligt som tidigare, om än med mindre plåga.

Vi vill inte uppmuntra några illusioner rörande deras ställning, och måste därför också undvika att lura oss själva genom att överskatta böndernas möjliga politiska roll. Själva villkoren för deras tillvaro innebär att de är ett element som i allmänhet är oförmöget till en enad revolutionär aktivitet. Så kallade bondekrig har blivit en viktig politisk faktor först där bonderörelsen tillfälligtvis har smält samman med rörelsen i städerna. Bönderna är en del av befolkningen där det finns *identiska*, men ingalunda gemensamma intressen. De reser sig ”som en man” först när de över hela landet drabbas av en hel rad spontana svåra olyckor som är ett resultat av det existerande samhällssystemet och utgör den sista droppen i deras skål av elände. Lokala intressen fortsätter att vara förhärskande, så trots deras förmåga att göra motstånd i ett viss ögonblick är bönderna lätta att fånga med ett litet bete. Det inledande utbrottet går fort upp i rök, och den ena byn efter den andra överger den ”gemensamma” saken för att gå med på mindre eftergifter....¹⁵⁶

[...]

155 [Ryazanov, *Materialij dlja...*, s 285-286.]

156 [*Ibid*, s 288-290.]

Hittills har jag förmodat att den ryska revolutionen kommer att förbli en isolerad händelse, som inte kommer att breda ut sig utanför det ryska tsardömet gränser. Personligen anser jag detta ytterst osannolikt. Enligt min åsikt är det mycket troligare att en revolution i Ryssland kommer att fungera som en signal till en västeuropeisk revolution. Rysslands öde är idag så knutet till Västeuropas öde att en så grundläggande omvälvning inte kan undgå att fungera som en kraftfull impuls till det europeiska proletariats revolutionära rörelse. Det sistnämndas ställning är idag unik. Med stöd från hela borgarklassen har reaktionen härskat i många år och tvingat proletariatet att vara väldigt försiktig. Frågan är inte så mycket att erövra nya friheter som att bevara gamla friheter som borgarklassen är beredd att ge upp. Trots ytterst gynnsamma förhållanden tar exempelvis inte den tyska socialdemokratin några avgörande steg, av rädsla för att allt de har erövat med så hårt arbete kommer att gå förlorat på grund av ett illa utformat utbrott. Det ryska proletariats förhållanden är annorlunda. Det har bokstavligen inget att förlora och allt att vinna. På grund av sina omständigheter är det också den mest revolutionära kraften inom det europeiska proletariats led. Av denna orsak håller vi helt med Kautsky när han säger:

Efter att ha tillgodogjort sig så många revolutionära initiativ från väst kan Ryssland själv nu vara redo att utgöra en källa av revolutionär energi åt väst. Den revolutionära rörelse som flammor upp i Ryssland kan bli det kraftfullaste medlet för att övervinna den anda av slapp kälkborgerlighet som börjat sprida sig inom våra led, den kan på nytt tända utfästelser att kämpa och en glödande hängivelse till våra mål.... 1848 var slaverna den svåra frost som dödade folkets vårblommor. Nu kanske de är ämnade att bli det oväder som kommer att bryta upp reaktionens is och oemotståndligt kommer att ge folken en ny, välsignad vår.¹⁵⁷

Detta resultat kommer att bli ännu mer sannolikt, ju mer flammande den revolutionära protestanda blir, som har gjort proletariatet till den mest revolutionära klassen i dagens Ryssland....

Och om det ryska proletariats revolution blir en signal till det europeiska proletariatet, om den ryska revolutionen smälter samman med den västeuropeiska revolutionen, om den verkligen ”bryter reaktionens is” som har frusit ner det europeiska proletariats revolutionära energi, då kommer vår revolution att bli ett omedelbart förspel till den sociala revolutionen.

Oavsett vad som händer så måste vi ryska socialdemokrater, om vi vill ge en lojal röst till den mest revolutionära klassen i dagens samhälle, arbeta på ett sådant sätt att den nära förestående revolutionen, som otvivelaktigt kommer att äga rum på basis av borgerliga produktionsförhållanden och i den meningen förvisso kommer att vara ”borgerlig”, från början till slut också kommer att vara *proletär* i den meningen att proletariatet kommer att vara dess ledande del och kommer att sätta sin klassprägel på hela rörelsen. Vi måste undvika att på förhand minska omfattningen på vårt revolutionära arbete genom att övertyga oss själva om att vår seger i första hand kommer att gynna borgarklassen. Istället måste vi hela tiden bredda och fördjupa våra försök att redan nu skapa de förhållanden som kommer att förkorta övergångsperioden från den kommande ”politiska” revolutionen till den efterföljande sociala revolutionen. Vi måste arbeta för att omvandla den politiska revolutionen till ett direkt förspel till den sociala revolutionen. I detta syfte måste vi tillbakavisa revisionismen i alla dess former. I all vår verksamhet måste vi ställa frågan om *revolutionen* på dagordningen. Vi måste förbereda, och förbereda oss, *för revolutionen*.

Oavsett vad olika kälkborgare må säga, och oavsett hur hårt olika ”kritiker” försöker argumentera för ”fredliga” framsteg, så är Marx’ ord precis lika sanna idag som de var för 55 år sedan:

Endast i en tingens ordning där det inte finns klasser och klassantagonism kommer de sociala evolutionerna att upphöra att vara politiska revolutioner. Till dess kommer den sociala vetenskapens sista ord före varje allmän nygestaltning av samhället alltid att lyda:

157 [Kautsky, ”Slaverna och revolutionen”, s 45-46 ovan.]

”Kamp eller död; blodigt krig eller tomta intet. Så är frågan obönhörligt ställd.”¹⁵⁸

158 [Ryazanov, *Materialij dlija...*, s 295-298. Marx-citatet är ur *Filosofins elände. Svar på Proudhons "Eländets filosofi"*, på marxistarkiv.se, s 79. Marx citerar ur romanen ”Jean Žiska” av George Sand.]

Kapitel 3 G V Plechanov: Ortodoxt pedanteri

(1903)

[Det grundläggande ledmotivet i Plechanovs svar till Rjazanov slås fast nära slutet på artikeln.¹ ”Den verkliga frågan är hur vi ska uppnå segern för en demokratisk republik.” Medan Rjazanov förväntade sig en rörelse som gick *utöver* en borgerlig revolution, menade Plechanov att Ryssland var på väg att erövra ett konstitutionellt system som slutgiltigt skulle undanröja de sista kvarlevorna av livegenskap och upprätta en lagligt styrd regim med privat ägande och medborgerliga rättigheter. I *Plechanov: den ryska marxismens fader* sammanfattades Plechanovs tänkande så här av Samuel H Baron:

I linje med sin sedan länge anammade strategi, var Plechanov under den revolutionära krisen 1904-1906 främst upptagen med frågan om förhållandena mellan borgarklassen och proletariatet. Enligt hans bedömning kunde den pågående omvälvningen bara vara en borgerlig revolution, och borgarklassen skulle oundvikligen ha en framträdande del i den. Men proletariatet var förutbestämd att utdela de avgörande slagen. Under förutsättning att var och en av dem spelade sin föreskrivna roll skulle absolutismen störtas, borgarklassen bli den härskande makten i en demokratisk regim, och proletariatet få de rättigheter som skulle göra det möjligt för det att förbereda för sin senare ekonomiska frigörelse.²

Baron tillägger att Plechanovs ståndpunkt var ”en logisk konsekvens av en orubblig hängivenhet till Marx’ teori om en ekonomiskt bestämd följd av historiska stadier. I detta sammanhang kunde Rysslands omvälvning bara vara en ’borgerlig’ revolution”³ (givetvis med alla de reservationer som vi redan har pekat på i vår inledning till Rjazanovs kritik av *Iskras* program).

Bakgrunden till Plechanovs förväntningar kan spåras i hans på varandra följande utkast till ett socialdemokratiskt program för Ryssland. Trots att Plechanov trodde att det ryska tsardömet var underkastat historiens övergripande lagar, hade han i *Programmet för den socialdemokratiska Gruppen för arbetets frigörelse*⁴ (1883) skrivit att alla socialistiska partier måste ta hänsyn till de specifika omständigheterna i sina respektive länder. I Ryssland, där ”den framväxande kapitalismen” existerade samtidigt med en ”ålderdomlig patriarkalisk ekonomi”, innebar det att socialister samtidigt måste

organisera arbetarna för kampen mot borgarklassen och föra krig mot kvarlevorna av gamla förborgerliga samhällsförhållanden, som är skadliga både för arbetarklassens utveckling och hela folkets välfärd.⁵

Med en ordentlig konstitutionell ordning skulle alla borgerliga friheter upprättas (inklusive demokratiska val och samvets-, press-, mötes- och föreningsfrihet). Samtidigt, skrev Plechanov, skulle en ”radikal revidering av våra jordbruksförhållanden” sätta stopp för böndernas återköpsbetalningar av den mark som de erhållit 1861, och därmed underlätta en utvidgning av privata jordbruksegendomar istället för den traditionella byorganiseringen.

Bara fyra år senare, i *De ryska socialdemokraternas andra programförslag* (1887), använde Plechanov ett liknande språk, men vidareutvecklade sina kommentarer om jordbruket. Kapitalismen ”strävade [fortfarande] efter att bli dominerande” i landet i sin helhet, men byakommunen var fortfarande ett medel för att ”förslava bondebefolkningen under staten” och hindrade ”deras intellektuella och politiska utveckling”. En seger för den revolutionära rörelsen ”skulle först och främst vara till fördel för bönderna”, och om bönderna verkligen befriades skulle det skynda på klasskampen: ”Byakommunens sönderfall skapar ... en ny klass, industriproletariatet.... [D]enna klass svarar lättare på revolutionärernas uppmaningar än den underutvecklade befolkningen på landsbygden.” Proletären som hade kastats ut ur kommunen skulle ”återvända dit som en

1 Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvoedstvo”, *Sotjinenja*, band 11-12, Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo 1928, s 371-410.

2 Baron, *Plekhanov: The Father of Russian Marxism*, Stanford: Stanford University Press 1963, s 263.

3 *Ibid*, s 265.

4 Osvobozjdenije Truda-gruppen.

5 Plekhanov, ”Programme of the Social-Democratic Emancipation of Labour Group”, i *Selected Philosophical Works*, band 1 1974.

socialdemokratisk agitator”.⁶

Även om Plechanov och Lenin hade många meningsskiljaktigheter om detaljer när de skrev utkastet till *Iskras* nya program 1902-1903, så var de två männen för tillfället i huvudsak överens. Alla de teman som Lenin anammade i ”Den ryska socialdemokratins agrarprogram”⁷ var lätta att förlika med Plechanovs uttalanden. Båda två var överens om att kapitalismen slutligen hade blivit det dominerande produktionssättet; både betonade hur brådskande det var att avlägsna ”kvarlevorna” av livegenskap; och både förutspådde att revolutionen skulle frambringa nya ”juridiska institutioner” som var förenliga med politisk frihet.⁸ Plechanovs förslag till *Iskras* program betonade särskilt att det kapitalistiska produktionssättet och dess juridiska institutioner behövde stämma överens:

Den mest betydande av dessa kvarlevor från det feodala systemet, det mäktigaste stödet för hela detta barbari är det tsaristiska självhärskardömet. Det är den värsta och farligaste fienden till proletariats frihetsrörelse och hela folkets kulturella utveckling.

Därför ställer Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti sin närmaste politiska uppgift att störta det tsaristiska självhärskardömet och ersätta det med en republik, byggd på en demokratisk författning....⁹

I *Iskra*-programmets slutgiltiga version, som antogs vid partiets andra kongress 1903, togs Plechanovs hänvisning till politiska och medborgerliga rättigheter som den kapitalistiska produktionens ”naturliga juridiska komplettering” bort – efter att Lenin klagat på att ordet ”naturlig” ”luktar, stinker av en sorts liberalism” – men faktum kvarstod att för Plechanov var det lämpliga svaret på Rysslands säregna utveckling att så snabbt som möjligt få den att överensstamma med Västeuropas ”mönster”. Proletariatets uppgift under den borgerliga revolutionen var att säkerställa ”den demokratiska republikens [slutgiltiga] seger”, och först därefter börja kampen för socialismen som slutmålet.

Plechanov betraktade Rjazanovs kritik av *Iskras* program som ett eko av den narodniska utopismen. Trots de narodniska revolutionärernas populistiska begränsningar visade Rjazanov en tydlig respekt för dem, och det stod i strid med den nya uppfattningen att det socialdemokratiska partiet skulle främja landsbygdskapitalismens utveckling. Medan Plechanov och Lenin tillskrev böndernas svårigheter till ”kvarlevorna” av livegenskap, svarade Rjazanov att det verkliga problemet var kapitalismens ”första grunder”. Plechanov och Lenin menade att ”kvarlevorna” av livegenskap var problemet, och då var det socialdemokraternas uppgift att gynna en stabil kapitalistisk sorts jordbruk, som i sin tur skulle skynda på klasskampen på landsbygden. Men om böndernas elände kunde tillskrivas kapitalismens ”första grunder”, då hävdade Rjazanov envist att socialdemokraternas uppgift först och främst var att förekomma en fortsatt kapitalistisk utveckling med hjälp av en *permanent revolution*. Detta var en viktig källa till meningsmotsättningarna.

Den andra källan var nära besläktad, och rörde liberalernas roll under den nära förestående revolutionen. I Osvobozjdenije Trudas ursprungliga program, som skrevs 1883, hade Plechanov förnekat liberalerna någon betydande roll, och sa att de var ”oförmögna att ta *initiativ* under kampen mot absolutismen”.¹⁰ Förslaget från

6 Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, i Harding (red), *Marxism in Russia: Key Documents 1879-1906*, Cambridge: Cambridge University Press 1983, s 81-84.

7 Lenin, *The Agrarian Programme of Russian Social-Democracy, Collected Works*, band 6.

8 Se Lenin, ”Notes On Plekhanov’s First Draft Programme”, *Collected Works*, band 6, s 19-27; *Material för förberedelsen av program för RSDAP*, på marxistarkiv.se, s 1-5, 6-7.

9 Citerat av Lenin i *Material för förberedelsen av program för RSDAP*. I *Iskras* slutliga programförslag, som antogs vid partiets andra kongress 1903, hade denna avdelning förkortats, och löd så här:

”I Ryssland, där kapitalismen redan har blivit det dominerande produktionssättet, finns det fortfarande mycket omfattande kvarlevor från den gamla förkapitalistiska ordningen, som baserades på att landägarna, staten eller tsaren förslavade de arbetande massorna. Dessa kvarlevor hindrar i mycket stor utsträckning den ekonomiska utvecklingen och hindrar en allsidig utveckling av proletariats klasskamp och bidrar till att staten och de egendomsägande klasserna kan upprätthålla och konsolidera de mest barbariska former för exploatering av många miljoner bönder, och hålla ned hela folket i okunnighet och beröva dem deras rättigheter.

Den viktigaste av alla dessa kvarlevor och det mäktigaste bålverket för all denna barbarism är tsarregimens envælde. Till sin natur är den fientlig till alla sociala framsteg och kan inte vara annat än den mest illvilliga fienden till proletariats strävan efter frihet.” (*Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti (RSDAP)*, s 2-3.)

10 Plekhanov, ”Programme of the Social-Democratic Emancipation of Labour Group”, Harding (red), *Marxism in*

1887 talade fortfarande om ”maktlösheten och lättskrämdheten” bland ”de högre klassernas utbildade delar”.¹¹ Men *Iskras* program från 1903 förkunnade att partiet under sin strävan efter sina ”närmaste mål stöder ... varje oppositionell och revolutionär rörelse som riktar sig mot den sociala och politiska ordning som råder i Ryssland”.¹²

Plechanovs svar på Rysslands säregenhet var att göra Ryssland *mindre speciellt*. Rjazanov trodde tvärtom att ett säreget förflutet pekade fram mot en säregen revolution, en *permanent revolution*, där ett helt nytt *socialistiskt* ”mönster” skulle slås fast både för Ryssland och för Europa. Medan Plechanov letade efter allierad bland Rysslands ”högre klassen”, sa Rjazanov:

... det [är] mycket troligare att en revolution i Ryssland kommer att fungera som en signal till en västeuropeisk revolution. Rysslands öde är idag så knutet till Västeuropas öde att en så grundläggande omvälvning inte kan undgå att fungera som en kraftfull impuls till det europeiska proletariatets revolutionära rörelse.

Vad gäller liberalernas roll hade Rjazanov helt rätt när han sa att Plechanov 1902-1903 hade övergivit sitt eget program från 20 år tidigare. Men samtidigt kunde Plechanov peka på lika tydliga element av kontinuitet, speciellt om jordbruksfrågor. I sitt svar till Rjazanov, som vi har översatt här, förnekade Plechanov att han hade ändrat någon av sina uppfattningar, och underförstått också att det inte fanns någon chans att Lenin hade spelat rollen som ”frestande orm” och manipulerat hans tänkande. Som den ryska marxismens ”fader” blev Plechanov ursinnig över Rjazanovs kritik, och tolkade den som en personlig förolämpning. Genom att ge sitt svar titeln ”Ortodoxt pedanteri”, avfärdade Plechanov föraktfullt Rjazanov i en artikel som var lika nedlåtande som Rjazanovs var insiktsfull. Även om Plechanovs svar gav få egna insikter, klargjorde det på ett slående sätt skillnaderna mellan dessa två motsatta bedömningar av den ryska historiens ”säregenheter” och de nära förestående konsekvenserna.¹³

* * *

”Ortodoxt’ pedanteri”

D Rjazanov har ägnat hela 302 sidor åt att kritisera vårt programförslag till Ryska socialdemokra-

Russia..., s 55-58. I *Våra meningsskiljaktigheter (Nasji raznoglasija)* skrev Plechanov:

”Vår kapitalism kommer att tyna bort innan den har haft tid att blomma *fullständigt* – och en garanti för detta hittar vi i det starka inflytandet från de internationella förhållandena.” Se Plekhanov, ”Our differences”, *Selected Philosophical Works*, band 1, s 335.

11 Plekhanov, ”Second Draft Programme of the Russian Social-Democrats”, *ibid*.

12 *Program för Rysslands Socialdemokratiska Arbetarparti (RSDAP)*, s 5.

13 Trots Plechanovs dogmatism angående den ryska revolutionens borgerliga karaktär, som är helt uppenbar i det nuvarande dokumentet, så var hans *Det ryska sociala tänkandets historia* (”Pismo pjatoj”, i *Sotjinenija*, band 15, Moskva: Gosudarstvennoje Izdalestvo 1926) från 1914 så mycket mer nyanserad att Trotskij ansåg att den utgjorde en lämplig bakgrund till hans egen analys. Så här skrev Trotskij 1922:

”Det stämmer fullkomligt att Plechanov några år senare (1914) formulerade en syn på den ryska historiska utvecklingens särdrag som låg mycket nära den uppfattning som jag förde fram ... i boken *Vår revolution*. Helt riktigt avvisar Plechanov de schematiska teorier som både de dogmatiska ’västerlänningarna’ och de slavofila narodnikerna hade i denna fråga, och begränsar istället Rysslands ’speciella karaktär’ till de konkreta, materiellt bestämda säregenheterna hos hennes historiska utveckling. Det är fullständigt fel att påstå att Plechanov drog några komprometterande slutsatser av detta (i betydelsen att bilda ett block med kadeterna, etc), eller att han kunde ha gjort det med någon som helst logik. Den ryska borgarklassens svaghet och den ryska borgerliga demokratins illusoriska karaktär utgör otvivelaktigt mycket viktiga drag i Rysslands historiska utveckling. Men mot bakgrund av alla andra omständigheter är det just detta som leder till att proletariatets maktövertagande blir möjligt och historiskt nödvändigt. Förvisso drog aldrig Plechanov denna slutsats. Men å andra sidan drog han heller inte någon slutsats av ett annat av sina otvivelaktigt korrekta påståenden, nämligen: ’Den ryska revolutionära rörelsen kommer att segra som en arbetarrörelse eller inte segra alls.’ Om vi blandar ihop allt som Plechanov har sagt mot narodnikerna och de vulgära marxisterna med hans förkärlek för kadeterna och hans patriotism, så kommer det inte att återstå något av Plechanov. Men i verkligheten återstår en hel del av Plechanov, och det skadar inte att då och då lära av honom.” (Trotskij, *Året 1905*, på marxistarkiv.se, s 164.)

tiska arbetarpartiet.¹⁴ Det är förstås väldigt fint, och jag är den förste att berömma honom för hans flit och tacka honom för att han ger oss så stor uppmärksamhet, om bara hans kritik hade spridit lite nytt ljus över frågor rörande vårt program. Tyvärr är detta precis vad den inte gör. Rjazanov klargör ingenting och förvirrar en hel del. Hans kritik är lika meningslös som en oskuld som hänger sig åt Gud. Dessutom är den olidligt småaktig och pretentiös. Den går inte att låta bli att tänka på Molières ”*précieuses ridicules*”.¹⁵ Läsaren kan därför bara tänka sig hur angenämt det är att Rjazanovs nya verk och vilket nöje det är att utforska det! Det är en ren plåga och ungefär lika besvärligt som tandvärk.

Men tro inte, kära läsare, att jag talar illa om Rjazanovs bok bara för att hämnas på grund av att han kritiserade mig: ”Seså nu, du kritiserar oss, och vi skrattar åt dig.” Nej, inte alls! Även om vi vore hämndlystna och kunde hämnas en partikamrat på grund av hans kritik, så skulle inte Rjazanovs uppsats få oss att tänka i sådana banor: den sorts kritik som han riktar mot oss är inget hot, eftersom varenda läsare med minsta förnuft troligen omedelbart kommer att se att den absolut inte ger något verkligt eller tankeväckande bidrag till ämnet i fråga. För att tala för mig själv skulle jag, även om jag vore partisk i mina litterära recensioner, dessutom vara mer benägen att prisa Rjazanovs bok än censurera den. Han talar ofta ytterst positivt om mina skrifter, och på ett ställe placerar han till och med mig bland den moderna socialismens mest fulländade teoretiker. Det är uppenbarligen en mycket stor komplimang. Faktiskt så stor att jag tvekar och tvingas fråga mig själv om jag verkligen förtjänar den. Har jag trots allt aldrig skrivit något pedantiskt? Påminner jag inte själv folk om Molières *précieuses ridicules*? Icke desto mindre tröstar jag mig något med tanken att Rjazanov ingalunda godkänner mig fullständigt. För att vara exakt prisar han bara mina äldre verk, medan de saker som jag har skrivit i *Zarja* och *Iskra* inte förtjänar hans bifall. Ärligt talat måste jag säga att jag inte är likgiltig till mina egna tidigare verk, och jag skulle bli mycket upprörd över att tro att min bok *Våra meningsskiljaktigheter*, till exempel, eller mina artiklar i *Sotsial Demokrat*, led av samma sorts löjligt litterärt pedanteri som blommar i sådant överflöd på sidorna i Rjazanovs bok. Men så småningom tröstade jag mig med åtminstone en tanke. Jag sa mig själv att om Rjazanov såg sig förpliktigad att prisa mina äldre verk men bara förbryllat rycka på axlarna åt de senaste sakerna jag har producerat, så är faktum, att hans åsikt inte har något att göra med *inhållet* eller *förtjänsterna* hos någondera.... Rjazanov bifaller inte mina tidigare verk för att han tycker att de är bra, utan bara på grund av att han *måste* göra det av vissa skäl som är helt ovidkommande ... till sin natur. Det finns därför ingen anledning för mig att bli oroad över hans lovord.¹⁶

* * *

Det han vill visa, förstår ni, är att den ryska socialdemokratins föregångare, Osvobozjdenije Truda-gruppen,¹⁷ hade riktiga uppfattningar tills ormen Lenin frestade den. Han beklagar syndafallet, men samtidigt förstår han att det fanns förmildrande omständigheter och – som för att skaka sig fri från ormens slingrande – till och med är beredd att dra ett streck över det. Han föreslår att vårt parti förkastar det programförslag som *Zarjas* och *Iskras* redaktörer har utarbetat och istället antar det äldre förslaget från Osvobozjdenije Truda-gruppen med en del förändringar. Han anser uppenbarligen att hans förslag är ytterst smickrande för medlemmarna i denna grupp, och hoppas att de kommer att stöda det. Den sortens ”musik” skulle vara mycket angenäm för Rjazanov, men vi har inte den minska avsikt att foga oss efter honom.

14 Se hans bok, Rjazanov, *Materialij dlja vyrabotki Partijnoi Programmij. Vypusk II: Projekt programmij 'Iskrij' i zadatji Russkich Sotsial-Demokratov.*

15 [I Molières pjäs med samma titel är *précieuses ridicules* pretentiösa men fäniga unga kvinnor som blir kära i sina friares betjänter och tycker att de är smartare än sina ägare.]

16 [Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvojedstvo”, i *Sojzinenija* 3:e utgåvan, band 11-12, Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo, 1928, s 371-372.]

17 [Gruppen för arbetets frigörelse.]

För det första har Rjazanov fruktansvärt fel när han tror att det nuvarande programförslaget, som han är så kritisk mot, pådyvlades oss, de tidigare medlemmarna i Osvobozjdenije Truda, av ormen-frestaren. Ormen-frestaren, pådyvlade oss aldrig någonting utan handlade alltid i fullständig ideologisk enhet med oss¹⁸ som en likasinnad kamrat som lika väl som vi förstod hur enormt viktig en riktig teori är för vårt arbete, och som inte hade någon som helst avsikt att offra teorin för *praktiken*.¹⁹ Och om det programförslag som vi nu föreslår till den ryska socialdemokratien på något sätt är bristfälligt, så är bristerna lika mycket vårt ansvar – mitt, P Axelrods och V Zasulitjs – som det är Lenins eller någon annan medlems i vårt redaktionskollektiv.²⁰ Det är hög tid att Rjazanov och andra djuplodande ”läsare”, som älskar så mycket att skvallra om *Iskra* och *Zarja*, att en gång för alla komma ihåg mitt kategoriska uttalande om tvistefrågan. Myten om ormen-frestaren, som vissa älskare av poetiska sagor odlar så nitiskt nuförtiden, måste avfärdas för gott.

För det andra är i själva verket vårt nuvarande programförslag bara Osvobozjdenije Truda-gruppens *gamla förslag*, återutgivet med lämpliga förändringar. Rjazanov accepterar inte dessa förändringar, men vi är övertygade om att de är nödvändiga. Om vårt parti utsåg oss till att skriva ett nytt program med vår grupps gamla förslag som utgångspunkt, så skulle vi faktiskt inte tveka det minsta att stycke för stycke lägga fram precis det förslag som nu förknippas med *Iskras* och *Zarjas* redaktörer. Vi skulle inte kunna skriva något annat förslag, och orsaken är helt enkelt att inget annat förslag skulle kunna representera våra åsikter riktigare.²¹

* * *

... Låt oss fundera över vårt partis *praktiska* uppgifter.²² Enligt Rjazanov löser *Iskra* dessa uppgifter uselt: här når vår redaktions opportunism en höjdpunkt; här är den tidigare Osvobozjdenije Truda-gruppens flexibilitet så stor att ”den ryska socialdemokratins gamla revolutionära program” helt har förpassats till arkiven. Det är sannerligen fruktansvärt. Och om denna ohygglighet inte är något som har hittats på av vår skoningslösa kritiker, då måste man medge att den tidigare Osvobozjdenije Truda-gruppen, som skapade ”den ryska socialdemokratins gamla revolutionära program” och sedan på ormen-frestarens yrkande förpassade det ”till arkiven”, är direkt skyldig till *förräderi*.

Men varför blir vi inte skrämnda av åklagaren?

Låt oss titta på grunderna till anklagelsen. Rjazanov är till exempel mest bekymrad över den del av vårt programförslag som säger, att även om kapitalismen redan har blivit det dominerande produktionssättet, stöter den vid varje steg ändå på kvarlevor av den gamla förkapitalistiska samhällsordningen, som hindrar ekonomiska framsteg och förhindrar en allsidig utveckling av proletarietets klasskamp. Som han brukar, tar Rjazanov till ironi.

”Vad är väl Hecuba för honom?”²³ – utropar han –

18 [Se Lenins upprepade kritik av Plechanovs förslag i Lenin, *Material för förberedelsen...*]

19 [Plechanov antyder att Rjazanov, som förmodas vara ”ekonomist”, lade större vikt vid facklig arbete än politisk ”teori”.]

20 [Medlemmarna i *Iskras* redaktionskollektiv var G V Plechanov, P B Axelrod, V I Zasulitj, Y O Martov, A N Potresov och V I Lenin.]

21 [Plechanov, ”Ortodksalnoje bukvojedstvo”, s 372-373.]

22 [Här fortsätter översättningen på Plechanovs sida 387. De utelämnade sidorna handlar i huvudsak om överproduktion och kristeori. Rjazanov diskuterade verkligen dessa ämnen i *Materialij dlja...*, men varken han eller Plechanov bidrog med något nytt, och det de sa hängde inte ihop med den politiska taktiken eller frågan om den permanenta revolutionen.]

23 [Hänvisningen är till Shakespeares *Hamlet*. Rjazanov jämförde författarna till *Iskras* programförslag med den skådespelare som Hamlet betraktade: de gjorde en show av sin sorg över bristen på ”ekonomisk utveckling”. I samtalet med sig själv i Akt 2, scen 2, kommenterar Hamlet skådespelarens beskrivning av lidelsefull sorg: ”Vad är väl hon [Hecuba] för honom, han för henne, Att för en Hecuba han skulle gråta?”]

Hur hittar ekonomiska *framsteg* in i ett socialdemokratiskt program? Och kan det verkligen stämma att vi måste främja ekonomiska *framsteg* för att underlätta en allsidig utveckling av den proletära klasskampen?²⁴

För Rjazanov verkar det som om ordet *framsteg* inte bara är överdrivet utan till och med fullständigt otillåtligt i ett socialdemokratiskt program. Han påminner oss om att Marx ”aldrig talade om ekonomiska *framsteg*, bara om ekonomisk utveckling”.²⁵ I våra ögon är givetvis det exempel som *Kapitalets* författare tillhandahåller mycket lärorikt, men utan att dröja vid ord, och istället föredra att upptäcka deras dolda innebörd, anmodar vi Rjazanov att erinra sig förordet till första upplagan av *Kapitalets* första band, där det bland annat står att Tyskland, tillsammans med resten av den europeiska kontinenten, inte bara drabbas av den kapitalistiska produktionens utveckling, utan också av denna utvecklings otillräcklighet.

Vid sidan av de moderna missförhållandena trycker oss en hel rad av nedärvda missförhållanden, som härleder sig från ålderdomliga, utlevade produktionssätts fortsatta vegeterande, med otidsenliga sociala och politiska förhållanden i släptåg. Våra lidanden kommer inte bara från de levande utan också från de döda.²⁶

Stämmer det, som Rjazanov antar, att Marx inte såg något behov att hjälpa till att övervinna dessa lämningar från det förflutna? Och om Marx verkligen såg ett sådant behov, hur kommer det sig då att vi är skyldiga till förräderi mot marxismen när vi har som mål att avskaffa det oräkneliga antalet skärvor av den förkapitalistiska samhällsordningen som fortfarande överlever i Ryssland? Hur kan det komma sig att en uppgift som anses nödvändig och oundviklig i Marx’ och hans västeuropeiska kamraters program har blivit olämplig och till och med en fråga som komprometterar oss när den finns med i de *ryska* socialdemokraternas program?

Men varför måste ni tala om ekonomiska *framsteg*? – utropar en upphetsad Rjazanov – Varför inte bara tala om *utveckling*?

Vi svarar: Lugna ner er, herr domare! Kom ihåg att vi intar en *dialektisk* ståndpunkt, och utifrån denna ståndpunkt *har utvecklingsprocessen två sidor: uppkomst och förstörelse*, med andra ord *framsteg* och *återgång*. Eftersom vi inte är *reaktionärer* tar vi av nödvändighet parti för *framsteg*, och ser oss förpliktigade att kämpa mot alla fenomen och institutioner som fördröjer *samhällsförhållandenas fortskridande rörelse*. Om vi tänkte på något annat sätt skulle vi likna 1840-talets ”sanna” tyska socialister, som förlöjligades så sarkastiskt i *Kommunistiska manifestet* och med vilka du har så mycket gemensamt. Precis som de har du en pedantisk förkärlek för klipska uttryck men

Vad skulle han väl göra, om han hade
Den grund och väckelse till kval som jag?
Han skulle dränka scenen i tårar,
Med gräsligt tal vartenda öra spränga,
Förbrytaren göra galen, skrämman oskuld,
Förfära den ovetande och jaga
I ögon och i öron fasan in.”]

24 Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 211. [I detta sammanhang påpekade Rjazanov att programmet från 1887, trots att det skrevs vid en tidpunkt då Plechanov ansåg att ”den moderna kapitalistiska produktionen... ännu bara strävar efter att bli dominerande”, inte gav ”minsta antydning” att det var socialdemokraternas uppgift att i namn av framsteg ”undanröja alla hinder som stod i vägen för utvecklingen”: ”Även i *Våra meningsskiljaktigheter* hånade Plechanov L Tichomirov, som inbillade sig att en rysk socialdemokrat måste ’ta upp’ den kapitalistiska utvecklingens ’sak’.”]

25 *Ibid*, s 212. [Rjazanovs kursivering. Med andra ord ansåg inte Marx att kapitalismen oförbehållsamt representerade ”framsteg”, och inte heller uppmanade han socialister att främja sådana ”framsteg”, medan Plechanov tyckte att socialdemokraterna måste hjälpa till att uppnå en helgjuten kapitalistisk samhällsordning som en förutsättning för en effektiv kamp för socialismen.]

26 [Marx, förord till *Kapitalet*, första bandet, på marxists.org.]

är helt oförmögen till *dialektiskt tänkande*, förutan vilket det är omöjligt att vare sig lösa eller ens formulera vår tids revolutionära uppgifter på ett riktigt sätt.

Den verkliga omfattningen på Rjazanovs oförmåga att överge *metafysiken*, som resonerar utifrån formuleringen ”Ja är ja, nej är nej, allt annat kommer från djävulen”, är tydligt i följande exempel. I en recension som jag skrev och publicerade i *Zarja om Ryssland på randen till det tjugonde århundradet*, en bok av en anonym författare, beskrev jag en viss sorts ryska liberaler med orden ”kloka och bildade, ärliga och omutliga”. Rjazanov finner uppenbarligen denna beskrivning mycket roande. Han återvänder ständigt till den, och rullar så att säga varje gång runt av skratt. Det som verkar särskilt komiskt för honom är det faktum att jag bland den här sortens liberaler också räknade in den okända författaren till det verk jag recenserade, som talade mycket negativt om Tjernysjevskij²⁷ och hans anhängare. Uppenbarligen är Rjazanov fast övertygad om att en sådan inställning till våra stora upplysare bara kan antas av folk som är dumma, utbildade, oärliga och korruperade. Den sortens övertygelse från hans sida visar vilken stor respekt han har för personer som verkligen förtjänar sådan respekt. Men det visar också hans i sanning barnsliga naivitet och fullständiga oförmåga att förstå den dialektik mellan känslor och attityder som uppstår under den *sociala kampen*. Tjernysjevskij själv förstod denna dialektik mycket väl, och det är därför han skulle ha betraktat sin barnsliga och naiva försvarare med verklig medömkan.

Rjazanov ogillar starkt vår allmänna inställning till liberaler, i vilken han ser ett av de tydligaste bevisen på vår opportunist. Han betonar ivrigt detta förmodade bevis, väl vetande att denna sida av våra taktiska uppfattningar ännu inte har förståtts helt och fullt av de ryska socialdemokrater som *ännu har att helt övervinna ”ekonomismens” fördomar*.²⁸ Precis som på andra ställen förklarar inte Rjazanov frågan här, utan förvirrar den bara. Av det skälet tror jag att det kommer att vara av visst intresse att stanna och ta itu med den.

Vårt förhållande till de olika politiska partier som finns i Ryssland idag kan definieras av orden i *Kommunistiska* manifestet som säger: ”*Kommunisterna understöder ... överallt varje revolutionär rörelse mot de bestående sociala och politiska förhållandena*.”²⁹ Det säger sig själv, att ju mer djupgående och seriös en viss revolutionär rörelses *revolutionära* betydelse är, desto mer sympatiserar vi med den. Men det är *bara proletariats parti, bara socialdemokratin*, som är revolutionär i ordets mest fullständiga och djupgående mening. I jämförelse med detta kan alla andra partier bara betraktas som revolutionära *till viss del, bara inom vissa bestämda gränser, som ibland är mycket begränsade*. Revolutionärerna i de andra partierna är oförmögna att inta den proletära ståndpunkten och kan inte undgå att i sin samhällspolitiska propaganda och agitation ha med *ett element av inskränkthet och trångsynthet*. I den mån detta element motsäger vår egen *propaganda och agitation*, förvirrar arbetarnas tänkande eller är *konservativ* eller till och med *reaktionär*, så ser vi oss tvingade att inleda en *kamp* på liv och död *mot den*, och låter oss inte förvirras av förebråelser som i detta avseende riktas mot oss av vissa naiva läsare eller åhörare. Det är orsaken till vår ”*passion för polemik*”, som alla är medvetna om och som orsakar sådan ilska. Men just på grund av att denna ”passion” beror på vår extremt revolutionära uppfattning *och bara av den*, så beaktar vi även våra mest envisa och övertygade politiska motståndare närhelst de tar några bestämda steg under kampen mot den existerande samhällsordningen, under förutsättning att de *inte försöker grumla arbetarnas klassmedvetande*, och vi gör det utan att förvirras av några ”dogmer” eller ”scheman”. Och det är därför vi verkar vara ”*opportunist*” för vissa ologiskt nitiska försvarare av ”ortodoxin”. Det är i allmänna ordalag vårt förhållande till andra partier. Och vad gäller *liberalerna* i synnerhet, ser vi

27 [Tjernysjevskij, Nikolaj Gavrilovitj (1828-1889) var en revolutionär socialist och föregångare till narodnikerna. Marx betraktade Tjernysjevskij som en ”stor rysk kritiker”. Se Marx, förord till *Kapitalet, op cit.*]

28 [Med andra ord de som föredrog kamp mot kapitalistiska arbetsgivare istället för stöd till politiska liberaler.]

29 Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 22.

dem som representanter för borgarklassen, och förhåller oss till dem på exakt samma sätt som Marx och Engels förhöll sig till den tyska liberala borgarklassen i slutet av 1840-talet. *Kommunistiska manifestet* säger:

I Tyskland kämpar det kommunistiska partiet tillsammans med bourgeoisien så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten.... Men det försummar inte för ett ögonblick att bland arbetarna utveckla ett så klart medvetande som möjligt om den fientliga motsättningen mellan bourgeoisie och proletariat, ...³⁰

Rjazanov vet själv mycket väl att vi i detta avseende är trogna Marx' och Engels' exempel, och det är därför han säger att *Marx och Engels hade fel i hur de förstod den tyska bourgeoisiens möjliga politiska roll vid den tiden*. Utan att dras in i en analys av denna historiska fråga, ska jag begränsa mig till tre korta observationer.

För det första: om vårt förhållande till den liberala borgarklassen är felaktigt, då visar det sig att vi är i ganska gott sällskap, nämligen *med Kommunistiska manifestets författare*.

För det andra är det värt att notera att Rjazanov för att bevisa vår *avvikelse från ortodoxin* tvingas *anklaga Marx och Engels för att ha fel*.

För det tredje kan det misstag som vår kritiker tillskriver oss inte vara av någon praktisk betydelse ens om det vore sant. För att använda Rjazanovs ord består misstaget av en *överskattning* av vår borgarklass' progressiva roll. Anta att vi överskattar dem. Vilka är de praktiska konsekvenserna av en sådan överskattning? Gör den att vi slutar bygga upp medvetandet om motsättningen mellan arbetarnas och borgarklassens intressen i arbetarnas tänkande? Försöker vi på minsta sätt inskränka klasskampen som äger rum i vårt land? Alla som känner till vår tidning och vill ha ett rent samvete kommer att säga att inget sådant någonsin har skett, och att vi alltid klart och bestämt har försvarat proletariatets klass-ståndpunkt. *Våra förmodat överdrivna förväntningar på borgarklassen får oss inte att med ens en hårsman avvika från den linje som vi skulle följa om vi inte hade några sådana förväntningar alls*. Av det följer att förebråelser mot oss för dem bara innebär att uppmuntra en helt meningslös diskussion om en fråga om "förväntningar", där det inte går att hitta ett exakt sätt att komma till en slutsats. Jag är medveten om att det är just dessa "förväntningar" som förklarar vårt kättereri att, som kamrat Lenin uttrycker det, vilja gå ut *till alla samhällets klasser*.³¹ Det är just denna önskan som för vissa av våra kritiker antyder ett förräderi mot proletariatet. Men här ser vi återigen att folk förhåller sig till *ord* utan att för sig själva klargöra vad de *betyder*. När den franska borgarklassens ideologer på 1700-talet "gick ut" till aristokratin och värvade kämpar för en ny samhällsordning, förrådde de då inte *sin egen klass' ståndpunkt*? Inte alls. Det var inget förräderi, bara en helt riktig politisk beräkning (eller om ni så vill, instinkt) som ledde till ett ännu mer konsekvent hävdande av just denna ståndpunkt. Och kommer proletariatets ideologer att begå förräderi om de

30 *Ibid.*

31 [Syftar på kapitel 3 i Lenins *Vad bör göras?*. Lenin hävdade att socialdemokrater måste bygga ett stöd bland alla klasser i befolkningen:

"Vi måste 'gå ut till alla klasser av befolkningen' som teoretiker, som propagandister, som agitatorer och som organisatörer.... Men huvudsaken är ... *propagandan* och *agitationen* bland alla folkskikt. För den västeuropeiske socialdemokraten underlättas denna uppgift genom folkmöten och sammankomster, vilka är tillgängliga för *alla*, och genom parlamentet, där han talar till deputerade för *alla* klasser. Vi har varken parlament eller mötesfrihet, men vi kan i alla fall anordna möten med arbetare som vill lyssna till en *socialdemokrat*. Vi måste också kunna anordna möten med representanter för alla de klasser av befolkningen, som vill lyssna till en *demokrat*. Ty den är ingen socialdemokrat, som i praktiken glömmer att 'kommunisterna understödjer överallt varje revolutionär rörelse', att vi därför är skyldiga att *inför hela folket* framlägga och framhäva de *allmänt demokratiska uppgifterna* utan att för ett ögonblick dölja våra socialistiska åsikter." (Lenin, *Vad bör göras?*, s 40-41.)

går till de ”övre” klasserna i syfte att hitta medel och resurser som kan tjäna socialdemokratiens intressen? Det förefaller som det inte heller i detta fall kommer att vara något förräderi. Även här kommer att ”gå ut till” att handla om politisk beräkning. Det finns därmed inget *principiellt* att diskutera här. Det enda som återstår är en fråga om *praktiska möjligheter*. Finns det bland Rysslands ”övre” klasser medel och resurser som skulle kunna göra vår rörelse en tjänst? Ja, de *finns fortfarande* i betydande mängd, och det vore mycket, mycket sorgligt för oss om vi inte skulle utnyttja dem. Finns det dessutom sådana personer, och till och med hela grupper av personer, mitt ibland oss, som inte kan arbeta inom *proletariatet* men som skulle kunna upprätta varaktiga och för oss fördelaktiga relationer med det så kallade *samhället*? Det finns ingen tvekan om att det finns sådana personer, så att denna del av frågan kan lösas ganska enkelt: att ”gå ut till” samhällets alla klasser – inom de gränser vi har konstaterat – är både möjligt och nödvändigt. Låt det stå klart bland oss vad gäller att förråda våra principer i denna tvistefråga. Ett förräderi kan ske av helt andra orsaker. Det går att förråda proletariatet *utan att ens för ett ögonblick lämna dess mitt*. Det enda som behövs är att förlora *den skiljelinje som skiljer dess intressen från andra klassers intressen* ur sikte. Men vad detta förlorande anbelangar, så kan det inte uppmuntras av varken *Iskras* eller *Zarjas* propaganda. Faktum är att vi är berömda för vår ”passion för polemik” just på grund av att vi alltid, överallt, beslutsamt och skoningslöst har försvarat *proletariatets klass-ståndpunkt*.

Av allt detta kan läsaren inse hur långt *Iskra* och *Zarja* befinner sig från varje avsikt att arkivera ”den ryska socialdemokratiens gamla revolutionära program”. Om ett sådant program någonsin har existerat – och det gjorde det verkligen – så måste *Iskra* och *Zarja* ha varit dess bästa och mest tillförlitliga försvarare. De försvarade det oförskräckt under den dystra period då *verkliga* opportunisterna från alla håll höjde ett ramaskri mot det. Och det gör de även nu, när opportunisternas ansträngningar tack vare samma tidningar fullständigt har misslyckats. Att anklaga dem för ”ortodoxi” idag, vid en tidpunkt då, återigen tack vara *Iskra* och *Zarja*, en *revolutionär linje* slutligen har segrat i vår socialdemokrati, visar bara ens egen intellektuella fattigdom eller är spekulationer i andra läsares intellektuella fattigdom av skäl som är *rent personliga*.

Inget ytterligare behöver sägas om denna fråga.

Efter att ha läxat upp oss på temat att det ”inte finns någon plats” i ett socialdemokratiskt program för kamp mot kvarlevorna av förkapitalistiska samhällsförhållanden, tar Rjazanov itu med att visa för oss att institutionerna – han talar om ”fenomen” – som vi uppfattar som *kvarlevor* av den gamla samhällsordningen i själva verket måste betraktas som ”*rudiment*” till en ny ordning, närmare bestämt *kapitalismen*.³² De bevis han anför i detta fall är så typiska för denna s.k. kritiker att jag inte kan motstå frestelsen att återge åtminstone några av de mest anmärkningsvärda.

Han säger:

Samtidigt finns det en ännu större fråga huruvida alla de fenomen som *Iskras* program hävdar beror på ”kvarlevor” verkligen ska tillskrivas ”kvarlevor” snarare än ”rudiment” av kapitalism. Skulle det finnas något behov för oss att vara intresserade av ”en radikal omprövning av villkoren för böndernas befrielse” om denna ”befrielse” inte förbereddes av en ”folklig produktion”³³

32 [Om, som Rjazanov hävdade, utsugningen mer var resultatet av kapitalistiska ”rudiment” än ”kvarlevor” av livegenskap, så var den uppenbara innebörden att socialdemokrater måste kämpa mot kapitalismen istället för att främja dess utveckling i namn av ekonomiska ”framsteg”.]

33 [Den ”legalistiska populisterna” V P Vorontsov hoppades undvika en kapitalistisk primitiv ackumulation genom att övergå till socialiserat arbete på basis av bondekommunen. Andrzej Walicki skriver: ”Han såg tre stadier i de ekonomiska förhållandenas historiska utveckling ...: (1) förindustriell folklig produktion, (2) ’socialisering av arbetet’ under industrialiseringen, och slutligen (3) socialiserad ’folklig produktion’, dvs. socialism (ordet ’socialism’ undveks pga. den tsaristiska censuren.” (Se Walicki, *The Controversy Over Capitalism: Studies in the Social Philosophy of the Russian Populists*, Oxford: Clarendon Press 1969, s 120.) Rjazanov använde också begreppet ”folklig produktion” på det traditionella systemet med kommunalt jordäggande i Ryssland utan

utan istället av en ”kapitalism baserad på hoveri [dagsverken]”, det vill säga av godsägare som redan frestades av praktiken att suga ut ”mervärde” tillsammans med staten, som lika mycket som de är intresserad av en utveckling av kapitalismen?³⁴

Som läsaren ser, skrevs dessa rader på ett ytterst fumligt sätt, och av den orsaken är det inte lätt att förstå vad de betyder. Men i den mån de överhuvudtaget går att förstå, måste de tolkas som att om avskaffandet av livegenskapen hade förberetts av en så kallat folklig produktion (som de säger i narodnikernas litteratur), och inte av kapitalismen på basis av hoveri, då skulle det idag inte finnas något behov för oss att kräva en radikal omprövning av villkoren för böndernas befrielse. Men vi måste fråga oss om ”folklig produktion” verkligen kan skapa villkor där avskaffandet av livegenskapen skulle bli verkligt ekonomiskt nödvändig. Inte en enda läsare med ett huvud på sina axlar kommer att tveka att svara: nej, under tidens gång kom denna ”produktion” själv att bli den mest stabila grundvalen för livegenskap i alla dess former och variationer.³⁵ I denna fråga finns det inte utrymme för något som helst tvivel. Och när vi väl är övertygade om detta faktum, så ställs vi inför en ny fråga: exakt varför behövde Rjazanov sin löjliga hypotes om att ”förbereda” bonde-reformen 1861 med en folklig produktion? Till synes behövde han den bara för att ge större eftertryck till tanken, att om bönderna befriades under omständigheter som var ytterst ogynnsamma för dem, så berodde det inte på något annat än själva kapitalismens utveckling, även om den fortsatte på basis av hoveri. Och till synes måste denna tanke leda oss till oundvikliga slutsatsen att den ställning som de ryska bönderna hamnade i av den juridiska handlingen 1861 själv ”förbereddes” av kapitalismens utveckling.

Det enda som är rätt i denna slutsats är det faktum att den ekonomiska utvecklingen, som gick i riktning mot kapitalism, tvingade jordägarna att få sådana villkor för befrielsen som skulle omvandla bönderna till halvproletärer som skulle vara tvungna att sälja sin arbetskraft. I den mån bönderna blev försäljare av arbetskraft, föll de till samma ställning som det kapitalistiska samhället kräver för arbetarklassen i sin helhet, och denna ställning kommer att avskaffas först *av den socialistiska revolutionen*.³⁶ Givetvis är denna ställning varken en kvarleva från antiken eller inriktningen i de stycken i vårt program som handlar om kampen mot arvet från den gamla förkapitalistiska samhällsordningen. Den verkliga poängen är att både småbondens och proletärens gemensamma ställning *komplieras av existensen av en hel rad sådana institutioner*, tack vare vilka våra försäljare av arbetskraft binds till händer och fötter och tvingas sälja sin enda vara under omständigheter som är ännu sämre än vad de skulle under en juridisk ställning som proletär i det moderna borgerliga samhället. Dessa institutioner är kvarlevor av vår gamla livegenskap. Och det är mot dem som denna del av förslaget – den del som provocerade fram Rjazanovs förvirrande diskussion om ”rudiment” och ”kvarlevor” – uppmanar revolutionärer att kämpa. Om Rjazanov trodde att dessa institutioner – till exempel att bondens binds till jorden och andra liknande institutioner – är rudi-

varuproduktion och marknad. Hans poäng var att godsägarna behöll skillnaderna för att fortsätta att suga ut böndernas arbete till en marknadsinriktad produktion. Med andra ord förvanskade trycket från en ”rudimentär” kapitalism redan från början villkoren för befrielsen.]

- 34 Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 215. [Rjazanov hävdade att det var liberalernas, och inte socialdemokraternas, uppgift att kämpa mot förkapitalistiska kvarlevor inom jordbruket. De liberala historieskrivarna förknippade kapitalism med framsteg och upplysning och avfärdade det förkapitalistiska samhället som underutvecklat, medan Marx hade mycket större respekt för de förkapitalistiska samhällsbildningarnas kollektiva karaktär. Rjazanov skrev att kommunismen själv inte bara skulle innebära en återgång till en ekonomi utan marknad, utan också till ”*en allsidig naturlig ekonomi*”. (*Ibid*, s 218.)]
- 35 [Detta var förstas just den fråga som fick Plechanov att bryta med och senare kritisera narodnikerna i början av 1880-talet.]
- 36 [Det var just Rjazanovs slutsats. Om *kapitalismen* var ansvarig för bönderna omständigheter, då var *den socialistiska revolutionen* lösningen – inte, som Lenin och Plechanov hävdade, någon sorts juridisk reform av villkoren i 1861 års befrielse, som Lenin hoppades skulle främja jordbrukets kapitalistiska utveckling.]

ment av kapitalism, då skulle han tvingas stöda sin åsikt med något mer seriöst än den komiska hypotes som låter ana att vi inte skulle behöva kräva en radikal omprövning av böndernas befrielse om den hade förberetts av en folklig produktion. Men han gjorde inte det, av den enkla anledningen att han inte hade något mer seriöst att säga, och det han verkligen sa var resultat av överväganden som inte har något att göra med uppgifterna i ett socialdemokratiskt program.

”Är det inte fallet” – fortsätter Rjazanov – ”att perioden från de stora reformerna till idag, en period av oavbruten utveckling av kapitalismen, har skapat en hel rad rudiment som förhindrar en allsidig utveckling av proletarietets klasskamp?”³⁷

Låt oss anta att det stämmer. Följer av detta att de kvarlevor som diskuteras i vårt förslag inte existerar, eller att det ”inte är någon vits” att peka ut dem i den revolutionära socialdemokratins program? Det kan tyckas att det inte alls följer något sådant.

Men Rjazanov är fortfarande inte klar.

Är det inte så att denna period [dvs. den just nämnda perioden] har skapat en hel rad rudiment, som inte bara hjälper till att bevara och stärka de mest barbariska sorternas utsugning av den mångmiljonhövdade bondeklassen, utan också skapar nya som är mindre barbariska men ojämförligt mer raffinerade? Har det inte skapat en hel samling rudiment som håller hela folket i ett tillstånd av okunnighet och berövat alla rättigheter, och gör det i lika hög grad som kvarlevorna av förkapitalistiska sedvänjor? Är det möjligt att protektionism, skattesystem, militarism, etc., etc., alla är resultatet av livegenskapen?³⁸

Hur svarar man på detta? Om den period som Rjazanov nämner verkligen skapade nya, mindre barbariska men mer raffinerade former för att suga ut bönderna, så kan de beror på en av två saker: antingen grundar sig dessa *nya former* på *gamla juridiska institutioner* som överlämnats till oss av vår tidigare livegenskap, eller så grundar de sig på vår civilrätt, vars innehåll fullständigt motsvarar det allra modernaste kapitalistiska samhälle. I det första fallet är all verklig kamp mot dem en kamp mot ”kvarlevor” och uppmärksammas i motsvarande punkter i programmet. I det andra fallet är kampen mot nya sorters utsugning bara en del av den socialdemokratiska kampen mot kapitalismen. De uppgifter som ingår i denna sistnämnda kamp diskuteras också tydligt i vårt program, och det är därför nya, mindre barbariska men mer raffinerade former för att suga ut bönderna varken är överraskande för oss, eller utgör något som helst argument mot någon del av vårt program.

Vad gäller det ryska skattesystemet, så grundar det sig än idag delvis på att bönderna inte har några rättigheter som klass, och i det avseendet tveklöst baserar sig på ”kvarlevor”. Och vad gäller protektionism, militarism, ”etc., etc.”, så kännetecknar dessa fenomen i grund och botten inte bara våra omständigheter utan också Västeruropa, och i den meningen kan de förstås inte tillskrivas några ”kvarlevor”. Men jag frågar återigen: Än sen? Den enda slutsatsen är att svaret på frågan om hur man ska kämpa mot dem inte finns i den delen av vårt program som handlar om ”kvarlevor”. Det är allt. Läsaren kommer säkert inte att ha några svårigheter att hålla med om att detta absolut inte är någon grundval för att bekräfta Rjazanovs åsikt, nämligen att ”det inte finns någon plats för kvarlevor i ett socialdemokratiskt program”.

Rjazanov fortsätter:

Det bästa socialdemokrater kan göra är att låta den borgerliga demokratin kämpa mot kvarlevorna av förkapitalistiska samhällsordningar, och samtidigt helt enkelt poängtera att det för egen del är oundvikligt att sådana kvarlevor krossas närhelst kapitalismen redan har blivit det förhärskande produktionssättet, och att de i en varuekonomi förvandlas från en källa till

37 Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 215.

38 *Ibid*, s 216.

rikedom till en källa till katastrofer.³⁹

Nå, precis som allt annat har pedanteri sin egen logik. Rjazanov kommer bara ihåg den ortodoxa marxismens *terminologi* och förstår inte dess innehåll, och kommer naturligtvis till slutsatser som representerar en väldigt elakartad parodi av marxismen. Vi ska låta den borgerliga demokratin kämpa mot kvarlevorna av vår gamla samhällsordning, och vi kommer bara att begränsa oss till *att visa* att det är ”oundvikligt” att sådana kvarlevor krossas ”närhelst” och så vidare! Nej, Rjazanov. Om vi skulle bete oss på detta sätt skulle vi en gång för alla, och med ovedersäglig klarhet, visa att narodnikerna och subjektivisterna hade rätt när de anklagade marxisterna för *kvietism*.^{*} Om vi agerade på detta sätt skulle vi helt lämna det till den borgerliga demokratin att spela rollen av revolutionär faktor i Rysslands nutida samhällsliv, och ge oss själva den bedrövliga rollen av *fätöljpedanter*.

Denna frågas betydelse är uppenbar av det faktum att våra bönder, som juridiskt sett också innefattar majoriteten av industriarbetarna, under sin kamp för bättre levnadsförhållanden hittills hela tiden har stött på hinder som beror på att det finns ”kvarlevor”, vilket ger en skicklig agitator en mängd oersättliga möjligheter till politisk propaganda. Att avfärda dessa möjligheter på grund av att någon tänkare skulle kunna se ”kvarlevor” som ”rudiment” vore att följa den berömda metafysikerns exempel, som när han satt i grop tvekade om att använda det rep som sänktes ner till honom på grund av att det ”bara var ett rep” och istället insisterade på att försöka tänka på ”något annat”.⁴⁰ Om vårt parti gör anspråk på äran att vara den mest energiska och beslutsamma innehavaren av revolutionära teorier, då är det också *förpliktigt* att kämpa mer energiskt och beslutsamt än alla andra partier mot kvarlevorna av förkapitalistiska förhållanden. Annars kommer dess anspråk att vara grundlösa och således löjliga.

Rjazanov konstaterar att

Den förkapitalistiska samhällsordningen grundade sig inte alltid på livegenskap.⁴¹ Som Marx säger, får vi inte glömma att det är väldigt lätt att vara ”liberal” på medeltidens bekostnad.⁴² Och i ett land som Ryssland, där ”kapitalismen redan har blivit det förhärskande produktionssättet”, måste vi krossa alla legender om förkapitalistiska system.⁴³

Det är helt rätt att inte alla förkapitalistiska samhällsordningar grundade sig på livegenskap. Men

³⁹ *Ibid*, s 216.

^{*} Kvietism är en filosofisk inriktning som menar att metafysiska frågor, frågor om verklighetens grundläggande natur, är omöjliga att ställa utan att redan förutsätta svaren – öa.

⁴⁰ [Syftar på en fabel av Ivan I Chemnitzer (1745-1784), där en far skickade sin idiotiske son utomlands för att studera. När sonen återvänder är han fortfarande idiot, men nu en bildad idiot. En dag går han medan han drömmer en metafysisk dröm vilse och faller ner i en grop. Hans far kastar ett rep till honom, men istället för att dra sig upp i repet, vill sonen först fundera på frågan: Vilken är ett reps verkliga ”väsen”. Se [denna länk](#) (ryska).]

⁴¹ [Med andra ord hade en del förkapitalistiska samhällsordningar gemensamma jordbruk (primitiv kommunism) men inte livegendom, vilket innebar att en kommunal organisation inte är självklart förkastlig, och att socialister själva så småningom kommer att förespråka kollektiva jordbruk.]

⁴² [I en fotnot till kapitel 24 i *Kapitalets* första band skrev Marx: ”Japan med sin rent feodala organisation av jord-egendomen och sitt utvecklade småbruk ger oss en mycket sannare bild av den europeiska medeltiden än våra historiska läroböcker, som mestadels kännetecknas av borgerliga fördomar. Det är ju så bekvämt att vara ’liberal’ på medeltidens bekostnad.” (Marx, *Kapitalet*, på marxists.org.)

⁴³ Rjazanov, *Materialij dlija...*, s 217. [Rjazanov syftade på den borgerliga historieskrivningens ”legender”, som från och med 1700-talets upplysningsperiod målade upp alla förkapitalistiska jordbruksförhållanden som utsugande. I detta sammanhang citerade han Struves ”vulgära” marxism. Struve skrev: ”De ryska böndernas ekonomiska historia visar på ett övertygande sätt, att även under den naturliga ekonomins period, då – sägs det – produktionsmedlen tillhörde producenten, förekom det en enorm förslavning av de direkta producenterna av en speciell sorts ’kapital’ och speciellt med hjälp av *lån*.”]

vårt förslag handlar om en helt speciell och mycket välkänd förkapitalistisk samhällsordning som verkligen baserar sig på att det översta samhällsskiktet, regeringen eller dess ledare gör de arbetande massorna livegna. Exakt hur skulle vi beskriva denna samhällsordning om inte grundad på livegenskap? Vad gäller hur lätt det är att vara liberal på dess bekostnad, förstår jag inte poängen. Under inverkan av narodnikernas propaganda lutade ryska läsare länge *tvärtom* åt att idealisera vår förkapitalistiska samhällsordning – åtminstone ekonomiskt sett – med resultatet att det hos oss *var mycket lättare att "vara liberal" till dess fördel snarare än på dess bekostnad*. Och även om kapitalismen verkligen har blivit det förhärskande produktionssättet i vårt land, så inser för det första inte alla det, och för det andra har vårt kapitalistiska produktionssätt ännu inte dess motsvarande *juridiska överbyggnad*. Vi har nu en djup motsättning mellan *ekonomin* och *lagen*, och vår socialistiska rörelses första bedrift måste vara att avskaffa denna motsättning. Och eftersom vår *juridiska överbyggnad* – i den mån den motsäger det moderna samhällets krav – ärvdes från vår förkapitalistiska samhällsordning, *är det inte möjligt för någon tänkande ryss att vara alltför "liberal" på denna samhällsordnings bekostnad*. Det är också löjligt att jämföra vårt förhållande till denna samhällsordning med Västeuropas nuvarande medborgares förhållande till "medeltiden". Här gör Rjazanov återigen bort sig. Han ville låta som Marx när han talade om samhällsförhållanden som *Marx själv, om han hade stött på dem, troligen skulle ha beskrivit på ett helt annat sätt*.

Rjazanov är också mycket missnöjd med att vi beskriver tsarismen som den största och skadligaste kvarlevan av vår förkapitalistiska samhällsordning. Vår kritiker tillskriver detta till den "upplysta" historieskrivning som är säregen för den borgerliga demokratin.⁴⁴ "Historiskt" – säger han –

är vårt envælde verkligen rotat i det förgångna, men det är ett förhållande som det delar med ett flertal andra av samhällslivets sidor. Till skillnad från andra "kvarlevor" är det inte en *rest* eller något oavsiktligt bevarat fragment av det förgångna. Tyvärr är det i allra högsta grad en del av det *nuvarande*. Och om författarna till vårt förslag inte delade upp hela historien i två perioder – en förkapitalistisk och den andra kapitalistisk – skulle de se hur mycket vårt enväldes natur har förändrats sedan Ivan III:s tid.⁴⁵

Varken i vårt förslag eller i någon av kommentarerna till det, finns det en enda rad som antyder att vi ger det ryska enväldet någon *oföränderlig karaktär*. Vi är fullt medvetna om att dess karaktär har förändrats tillsammans med utvecklingen av våra samhällsförhållanden. Men det obestridliga faktum av dessa förändringar förhindrar inte det minsta vårt envælde från att vara en "kvarleva" och "rest" från det förgångna. Är det verkligen så att de enda institutioner som finns på den historiska scenen som "rester" eller "kvarlevor" är de som kännetecknas av sin oföränderliga karaktär? Det skulle verkligen vara nyheter! Och varför tror Rjazanov att vi betraktar enväldet som ett *oavsiktligt* bevarat fragment av det förgångna? Även i detta fall är det faktiskt så att det inte finns minsta vink som skulle kunna leda till en sådan tanke, varken i vårt förslag eller i kommentarerna. Men det finns en sådan *oföränderlig karaktär* hos Rjazanovs "kritikmetod": den består av att tillskriva sina motståndare dumheter som de aldrig har tänkt sig, och sedan triumferande tillbakavisa dessa inbillade dumheter. Det säger sig själv att denna metod avsevärt underlättar Rjazanovs försök till "kritik".

44 *Ibid*, s 219. [I detta sammanhang citerade Rjazanov meningsutbytet mellan P N Tkatchov och Engels: "Synen på det tsaristiska enväldet – som en *kvarleva* från en förkapitalistisk samhällsordning – är frukten av samma 'upplysta' historieskrivning som kännetecknar de borgerliga demokraterna. '[V]år samhällsform', skrev Tkatchov, 'har att tacka staten för sin existens, den så att säga i luften hängande staten, som inte har något gemensamt med den bestående sociala ordningen och som har sina rötter i det förgångna och inte i samtiden.' Och hur svarade Engels? Han räknade upp alla de klasser som hade intresse av att bevara den ryska staten. Han drog slutsatsen att det inte var den ryska staten som hänger i luften, utan istället Tkatchov själv, och han kunde inte annat än förundras över att sådant tal kunde komma från någon som var äldre än 12 år." (Se Engels, *Sociala förhållanden i Ryssland*, på marxists.org.)]

45 *Ibid*, s 220.

Vi får också höra den intressanta nyheten från Rjazanov att vårt envælde alltid har varit ett redskap i en eller annan samhällsklass' händer.

Det genomgick speciellt anmärkningsvärda förändringar under perioden från slutet av 1700-talet till perioden med stora reformer, då den "folkliga produktionen" ... slutligen lämnade plats för en kapitalism grundad på hoveri. Och vi kommer att vara mycket närmare sanningen om vi säger att enväldet i sin nuvarande form är en produkt av rudiment av kapitalism. Historiska legender om den tid när det bara var ett redskap åt adeln, är sedan länge förbi, även om det bara "motvilligt" drar sig tillbaka inför kapitalismens våldsamma och kraftfulla skott. Det försöker fortfarande vidmakthålla en jämvikt mellan godsägarna och borgarklassen, men de ökande motsättningarna mellan dessa två källor till stöd, som är resultatet av kapitalismens utveckling, måste leda till att det, trots alla sina försök att anpassa sig till den förändrade klasstrukturen, kommer att krossas.⁴⁶

Så enväldet kommer att gå under på grund av att det är oförmöget att anpassa sig till den förändrade "klasstrukturen". Varför kan det inte göra denna anpassning? Är det inte på grund av att enväldet är en sorts politisk institution som inte motsvarar ett kapitalistiskt samhälle som redan har uppnått en avsevärd grad av utveckling? Och om det är fallet, innebär inte det att envælde är en politisk institution som representerar *en relik från den gamla samhällsordningen*? Förvisso förefaller det vara fallet! Även Rjazanov anar att det stämmer, men han ger sig inte. Han förkunnar att enväldet är en produkt av rudiment av kapitalism på grund av att det sedan länge har upphört att bara vara ett redskap i adelns händer, och samtidigt har börjat hjälpa borgarklassen att uppnå sina mål. Men denna slutsats skulle bara vara övertygande om Rjazanov kunde visa att borgarklassen aldrig ville, eller aldrig kunde, anpassa en eller annan rest från den gamla samhällsordningen till sina behov. Och eftersom han inte tillhandahåller några sådana bevis, och aldrig kommer att göra det, faller hans resonemang återigen samman som ett korthus. I verkligheten försöker varje ny framväxande samhällsklass, och ofta med framgång, utnyttja institutioner som har uppstått på basis av den gamla samhällsordningen för sina egna syften, och den hamnar i konflikt med dessa institutioner först när den med deras hjälp har nått en viss utvecklingsnivå. Det fanns till exempel en tid då borgarklassen försökte omvandla *feodala institutioner* till redskap för att uppnå sina mål. Men bara någon som är oförmögen att "anpassa sig" till logikens mest grundläggande krav skulle på dessa grundvalar kunna dra slutsatsen att dessa institutioner var ett resultat av "rudiment" av en borgerlig utveckling.

Rjazanov är också mycket missnöjd med vår tanke att enväldet genom själva sin natur är fientligt mot alla samhällsrörelser.

"Hur kunde denna visdom hamna i ett socialdemokratiskt program?" – utropar Rjazanov hotfullt – "Var de som förberedde förslaget omedvetna om att enväldet till sin natur inte är fientligt inställt till *alla* sociala rörelser utan bara till *vissa*, inte till *alla* klassers sociala rörelser utan bara till *vissa* klassers?"⁴⁷

Vi har redan hört från Rjazanov att vårt envælde alltid har varit ett redskap i händerna på en eller annan samhällsklass. Om det är fallet, då är det självklart att det även under Nikolaj Pavlovitjs välde fanns någon samhällsklass som visste hur tsarens oinskränkta makt skulle göras till dess eget redskap.⁴⁸ Vi ska inte käbbla med Rjazanov angående frågan om exakt vilken klass enväldet tjänade vid den tiden: för oss räcker det att veta, att om vårt ursprungliga antagande stämmer, då måste det alltid tjäna en eller flera av dem. Utifrån denna övertygelse ber vi Rjazanov visa exakt vilken specifik klass' samhällsrörelse, som inte drabbades av fientlighet från fanjunkare-tsarens regering. Vi

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*, s 222.

48 [Syftar på Nikolaj I, tsar i Ryssland mellan 1852-1855.]

medger öppet att vi inte ”känner till” någon sådan rörelse.

Ju mer plikten kräver att jag rannsakar Rjazanovs bok, desto mer påminns jag om det utrop som Engels en gång riktade mot vissa som kritiserade den historiska materialismen: dessa herrar vet inget om dialektik! Som jag redan har nämnt, är dialektik just något som övergår Rjazanovs förstånd. Han är en född metafysiker. Och när en metafysiker släpps lös för att teoretisera, kan man inte förvänta sig något gott. Precis som för den nihilist som greve Tolstoj beskrev, så är för en metafysiker varje rörelse svårhanterlig och varje lärdom simpel. Och Rjazanov framställer sina simpla lärdomar till oss som den mest ortodoxa ortodoxi. Vilket skämt!

Men vår metafysiker visar sig vara ännu klumpigare och simplare i sin kritik av vårt *jordbruksprogram*.

I sin artikel om den ryska socialdemokratins jordbruksprogram observerade kamrat Lenin att vi i frågor rörande industriarbetarnas rörelse får en hel del färdigt ”från tyskarna”, men i jordbruksfrågor kan vi lyckas utarbeta något nytt.⁴⁹ Efter att knappt ha slutat läsa dessa ord är Rjazanov som man säger idel öra: ”Hmm! Nytt! Det betyder något som inte har täckts i Marx’ och Engels’ verk. Och något som inte är täckt i Marx’ och Engels’ verk kan inte vara ortodoxt. Det innebär att Lenin är en kättare och måste behandlas som en sådan.” Men Rjazanovs ortodoxa avundsjuka väcks ännu mer när han hör från Lenin, att ”inte allt det som passar i väst är lämpligt i öst”. I samband med detta släpper Rjazanov lös följande illvilliga harang:

”Något nytt” är upptäckten att ”Allt i världen har två sidor”. Medan ett jordbruksprogram i ”väst” som föreslog att ”mångfaldiga småjordbruk och småegendomar” skulle bryta mot socialdemokratins principer, har vi i ”öst” ett ”exempellöst fall”. Vi stöder ett mångfaldigande av små egendomar för att avskaffa kvarlevorna av livegendom och gynna en fri utveckling av klasskampen på landsbygden, med andra ord i *jordbrukskapitalismens utvecklings intressen*.⁵⁰

Ur den dialektiska materialismens synvinkel har faktiskt allting i världen verkligen två sidor. Det finns goda chanser för att en särskild princip, som är viktig när den används på en plats eller tidpunkt, visar sig vara felaktig när den används på en annan plats eller en annan epok. Men en metafysiker förstår inte detta, och det är därför han tappar hakan av förvåning när han hör att en princip som tillkännagavs vara sann under en plats’ och tids omständigheter förklaras vara osann på andra platser eller tidpunkter. Han ser inkonsekvenser i detta, motsägelser, förräderi. Den vetenskapliga socialismens stora grundare hade ingen sympati för metafysiker. *Kommunistiska manifestet* var för övrigt ett verk som förde krig mot metafysikerna. Läsaren kommer troligen att komma ihåg det ställe där det talar om tyska förståsiggåare, filosofer och halvfilosofer, som ivrigt slog ner på den franska socialistiska litteraturen, men råkade glömma att ”att de franska levnadsförhållandena inte invandrade samtidigt med dessa skrifter till Tyskland”.⁵¹ Dessa förståsiggåare, filosofer och halvfilosofer var fullblodiga metafysiker. Författarna till *Manifestet* kunde inte ursäkra det med att dessa filosofer etc. var okunniga om det faktum att den franska socialistiska kritiken, av vilka de bara var ett själlöst eko, ”förutsätter det moderna borgerliga samhället med motsvarande materiella livsvillkor och därtill lämplig politisk konstitution, idel förutsättningar som det först

49 [Se Lenin, ”Den ryska socialdemokratins agrarprogram” (utdrag), *Samlade skrifter i urval*, band 3, s 377.]

50 Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 247. [Här förde förståsigt inte Rjazanov fram sina egna åsikter, utan använde Lenins ord, som han bittert gick mot för att han tillsammans med Plechanov stödde kapitalismens tillväxt på landsbygden.]

51 [Marx/Engels, *Kommunistiska manifestet*, s 18. Marx och Engels kritiserade Tysklands ”sanna” socialister, som tillämpade den franska revolutionära litteraturen på sina egna förhållanden för att fördöma liberalismen: ”Om den ’sanna’ socialismen på så sätt blev ett vapen i regeringarnas händer mot den tyska bourgeoisien, så företrädde den också omedelbart reaktionära intressen, den tyska småborgerlighetens intressen.” Plechanov antyder att Rjazanov också är reaktionär, när han tillämpar teorier som kanske är lämpliga i det mer ”utvecklade” Tyskland på det ”underutvecklade” Ryssland.]

gällde att tillkämpa sig i Tyskland”.⁵² Rjazanov är en lika fullblodig metafysiker, som försöker skämma ut oss genom att peka på västeuropeiska marxister som inte önskar ”mångfaldiga små egendomar”. Rjazanov glömmer att de uppfattningar som dessa marxister, av vilka han bara är ett själlöst eko, har om jordbruket gäller det moderna borgerliga samhället och motsvarande ekonomiska och juridiska ställning för bönderna, det vill säga just de förhållanden som vårt jordbruksprogram bara säger fortfarande behöver uppnås. När vår bonde befinner sig i samma situation som de västeuropeiska bönderna är i idag, då kommer även vi att ta ställning mot alla försök att ”mångfaldiga” privata egendomar. Men för närvarande befinner sig våra bönder under helt andra omständigheter, och de västeuropeiska marxisternas exempel kan inte vara övertygande för oss: vi befinner oss i andra samhällsförhållanden och måste också resonera annorlunda. Det innebär först och främst inte att vi ständigt måste mångfaldiga privata egendomar. Nej det beror också på omständigheterna, men det är uppenbart att vi när vi diskuterar privategendom måste ta hänsyn till vår ställnings specifika aspekter och inte nöja oss med helt meningslösa hänvisningar till västeuropeiska marxister.

Exakt vilka är de förhållanden som ger upphov till vårt tal om att mångfaldiga privata egendomar?

De är av två slag.

För det första kan en del mångfaldigande av böndernas privata egendomar vara resultatet av att de återfår de berömda avstyckningarna, det vill säga den jord som de en gång brukade men som framtogs dem i och med livegenskapens avskaffande.⁵³

För det andra kommer ett betydande mångfaldigande av privata egendomar bli resultatet av att bönderna får rätt att fritt förfoga över sin mark, det vill säga genom en intern uppskiktning av kommunernas markinnehav.⁵⁴

Låt oss först se på avstyckningarna. Vad innebär de i böndernas ekonomiska liv? De är källan till förslavandet av dem. Det här får vi till exempel höra om dem från någon så bekant med vårt byaliv som A N Engelhardt:

I och med tilldelningen till bönderna, avstyckades all mark som översteg vad de var berättigade till, och denna avstyckade mark, som var livsviktig för bönderna, blev någon annans egendom och hindrade dem helt enkelt på grund av sin placering. Vanligtvis är det en smal remsa som omger deras mark och gränsar till alla tre fälten, så vart boskapen än går hamnar de alltid på ägarens mark. I början insåg inte godsägarna avstyckningarnas betydelse, och där bönderna var mer pragmatiska och satte mindre förhoppningar till den ”nya friheten”, lyckades de få äganderätten till avstyckningarna för pengar eller någon annans sorts ”betalning”, och dessa bönder är nu relativt välmående. Men nuförtiden förstår alla avstyckningarnas betydelse,⁵⁵ och alla som köper ett gods, alla arrendatorer, även tyskarna som inte kan tala ryska, letar först av allt efter avstyckningar, var de är belägna, och i vilken mån de begränsar bönderna. Här arbetar bönderna allmänt på godsägarens mark för avstyckningarna – de arbetar i cirkel [dvs. är tillbaka där de började] eftersom de använder sina egna hästar och egna redskap för att producera, och precis

52 [*Ibid.*]

53 [Frigörelsen 1861 avskaffade livegenskapen på privata egendomar. Bönderna fick en stor del av den jord de hade brukat dittills, och skulle betala för den under en period på 49 år. Ofta fick de betala ett överpris för marken och fick de minst produktiva jordlotterna. ”Avstyckningarna” var jordlotter som bönderna tidigare hade brukat, men som nu återlämnades till adeln. Beräkningar av hur stor mängd mark som ingick i ”avstyckningar” varierar från 4-15%. Den mark som bönderna fick delades fortfarande periodvis upp inom bykommunerna (*obsjtjinij*) och betalades gemensamt genom beskattning.]

54 [Bönderna fick rätt till privat markäggande först efter Stolypins reformer efter 1905 års revolution, precis som Plechanov hoppades att de skulle.]

55 Engelhardt hade inte helt rätt i denna iakttagelse. Avstyckningarnas betydelse är inte uppenbar för många av våra kritiker, till exempel Rjazanov.

som under livegendomen brukar de alla tre fälten. Dessa ofta värdelösa avstyckningar värderas inte utifrån jordens kvalitet eller produktivitet, utan bara i vilken mån de är *oundgängliga* för bönderna, i vilken utsträckning de *begränsar* dem, och hur mycket som kan klämmas ur bönderna för dessa avstyckningar.⁵⁶

Det är vad avstyckningarna betyder för bönderna. Skulle ett återlämnande av dem vara till fördel för bönderna? Svaret är helt klart ja. Om och svaret är ja, varför ska vi då inte ta med det i vårt program? På grund av – svarar våra kritiker – att det skulle vara att stöda privat egendom och ett mångfaldigande av den. Och varför är det till skada att stöda och mångfaldiga privat egendom? På grund av att det fördröjer samhällets ekonomiska utveckling. Det finns inga andra grunder till att säga att det är skadligt. Det innebär att varhelst det inte skulle fördröja samhällets ekonomiska utveckling – oavsett varför – utan istället skulle skynda på det, då finns det absolut inga skäl att invända mot det. Men det är just läget i det fall som intresserar oss. Alla forskare medger enhälligt att det ”klämmande” av bönderna som avstyckningarna orsakar – och Engelhardt så livfullt beskriver – är ett kraftfullt hinder för jordbrukets framgångar i Ryssland. Följaktligen skulle ett återlämnande av avstyckningarna till bönderna på ett påtagligt sätt stimulera vårt lands ekonomiska utveckling. Och eftersom en ekonomisk utveckling i vårt land, precis som överallt annars, i slutändan leder till socialismens seger, dvs. till att det privata ägandet av produktionsmedlen avskaffas, så följer av detta att ett återlämnande av avstyckningarna tjänar den socialistiska revolutionens intressen, och att ett stöd till *privat* egendom, och en utvidgning av den, i detta fall kommer att skynda på omvandlingen av produktionsmedlen till *social* egendom. Därmed *inte bara kan vi utan är vi också förpliktigade* att stå för ett återlämnande av avstyckningarna till bönderna. För en metafysiker kommer en sådan slutsats givetvis att se ut som ett logiskt knep. Men det är inte vår uppgift att övertyga *metafysiker*: vi är intresserade av personer som kan anamma den moderna socialismens *dialektiska metod*.

Låt oss i förbigående konstatera, att när Rjazanov tillskriver oss avsikten att *köpa* alla avstyckningar, så misstolkar han gravt vårt tänkande. Vi föreskriver bara köp när den tidigare godsägarens ägor redan har övergått i någon annans händer. Men även i detta fall *får inte köpet – enligt våra krav – ske på böndernas eller statens bekostnad, utan istället på alla godsägares bekostnad, som här kommer att påläggas en speciell skatt*. Läsaren kan själv bedöma hur ett sådant köp liknar den ”ökända köphandling” som den djupe, vise och rådige Rjazanov beskriver.

Och nu kommer vi till *byakommunen*.⁵⁷ Det finns inget tvivel om att avskaffandet av det kommunala jordägandet skulle leda till ett betydande stöd för privata egendomar och ett mångfaldigande av dem. Ännu viktigare är att resultatet skulle bli att många ryska bönder för första gången skulle erhålla mark som privat egendom. Kan socialister gå med på detta utan att förråda sitt program? Vi anser att de kan det, och med denna övertygelse är vi återigen i mycket gott sällskap. I mars 1850 slog ”Centralledningens hänvändelse [*Ansprache*] till förbundet” – uppenbarligen skriven av Marx själv – fast att *proletariatets parti allra minst [am allerwenigsten] kan acceptera ett förevidande av kommunal egendom, som är en underutvecklad form även jämfört med den moderna privategendomen och överallt och oundvikligen måste övergå i den sistnämnda*.⁵⁸ Som vi ser, betraktade inte Marx på minsta sätt en utvidgning av det privata ägandet genom en upplösning av de kommunala egendomarna som en faktor som skulle hejda det moderna samhällets rörelse framåt mot socialis-

56 A N Engelhardt, *Iz Derevni* [Brev från landsbygden], s 415. [Se Lenins ”Story of Engelhardt’s farm”, i *The Development of Capitalism in Russia, Collected Works*, band 3, s 215-219. (Inte med i svenska översättningen, men Lenin nämner Engelhardts verk på flera ställen – öa.) Lenin diskuterar också Engelhardt i *Arvet som vi avsäger oss*, på marxistarkiv.se.]

57 [*Obsjtjina*.]

58 [Se Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.]

men. Inte heller kunde han ha betraktat det så.⁵⁹ Som en stark dialektiker insåg han bättre än någon annan det rätta i åsikten att allting har två sidor, och att ett stöd till privat egendom och en utvidgning av den – vilket är skadligt och reaktionärt inom ramen för ett borgerligt samhälle som redan *mer eller mindre* snabbt rör sig mot en *socialistisk revolution* – ändå kan vara en nödvändig och lämplig åtgärd i de fall där det handlar om att befria det borgerliga samhället från ”den gamla regimens” fjättrar och krossa bakåtsträvande egendomsformer som har blivit föråldrade.

Men *Hänvändelsen* som jag just citerade kräver också att ”all feodalegendom” konfiskeras och förvandlas till *statlig* egendom för att användas av *arbetarkolonier*.⁶⁰ Här förefaller det program som Marx och hans anhängare stödde vid den tidpunkten skilja sig från vårt förslag, och Rjanzanov verkar trots allt vara verkligt ortodox, eftersom hans förslag till jordbruksprogram i detta avseende förefaller motsvara Marx’ program. Men det bara verkar så, ty även här försöker Rjanzanov tala som Marx avseende samhällsförhållanden som Marx själv skulle hanterat helt annorlunda.

Om marxismen verkligen kan kallas *revolutionens algebra*, då måste ett program som är troget marxismens anda från början till slut vara *ett revolutionärt program*. Men i ett revolutionärt program bedöms varje enskilt krav utifrån *hur det främjar den revolutionära rörelsens framgångar*. Om det visar sig att tillämpningen av ett visst krav skulle leda till att kontrarevolutionens krafter stärktes, då måste det avvisas oavsett om det av egen kraft utlovar vissa fördelar för den revolutionära klassen. Låt oss utifrån denna synvinkel betrakta kravet att omvandla marken till statlig egendom.⁶¹

I Ryssland har staten sedan forna tider varit van att uppfatta att marken inte tillhör så kallade privata ägare, utan istället se den *som sin egen egendom*. Böndernas kommunala jordäggande innebar i själva verket att *både marken och de bönder som var knutna till den tillhörde statskassan* och behandlades i linje med ”statskassans intressen”. Det är därför vårt kommunala jordäggande har varit tsarismens stabilaste ekonomiska grundval. *För att störta tsarismen måste denna ekonomiska grundval krossas, och i det syftet måste bönderna placeras under förhållanden av modernt privat ägande,*

59 [Detta är inte sant. I förordet till den andra ryska upplagan av *Kommunistiska manifestet* skrev Marx och Engels: ”Om den ryska revolutionen blir signalen till en proletär revolution i Väst, så att båda kompletterar varandra, då kan det nuvarande ryska gemensamma jordägandet tjäna som utgångspunkt för en kommunistisk utveckling.” (*Kommunistiska manifestet*, s 25.) I ett utkast till ett svar till Vera Zasulitj (mars 1881) begränsade Marx också ”uttryckligen” den ”historiska oundvikligheten” av ”jordbruksproducenternas expropriering” till Västeuropa. (Marx/Engels, *Collected Works*, band 24, s 346.) För orsakerna till varför Marx’ brev till Zasulitj inte publicerades av Plechanov och *Osvobozdenije Truda*, se Walicki, *The Controversy Over Capitalism...*, s 187-188.]

60 [I detta sammanhang skrev Marx och Engels:

”Den första punkt där de borgerliga demokraterna kommer att råka i konflikt med arbetarna blir upphävandet av feodalismen. Liksom under den första franska revolutionen kommer småborgarna att överlämna feodalgodsen till bönderna som fri egendom. Det vill med andra ord säga att de vill bevara jordbrukarproletariatet och bilda en småborgerlig bondeklass som kommer att genomlöpa samma kretslopp av utarmning och skuldsättning, som den franske bonden ännu är inne i.

Arbetarna måste i sitt eget och i jordbruksarbetarproletariatets intresse motsätta sig denna plan. De måste kräva att den konfiskerade feodalegendomen blir statsegendom och att den användes till arbetarkolonier, som det associerade jordbrukarproletariatet driver med stordriftens alla fördelar och genom vilka den gemensamma egendomens princip omedelbart får en fast grundval mitt bland de vacklande borgerliga egendomsförhållandena. Liksom demokraterna med bönderna, måste arbetarna gå i förbund med jordbruksproletariatet.” (Se *Centralledningens hänvändelse...*)

61 [Rjanzanov varnade uttryckligen för att att omvandla ”all mark” till statlig egendom. Men han krävde verkligen ”expropriering av alla storgods”, som då skulle bli statlig egendom som bönderna skulle betala för att bruka: ”Dessutom kommer socialdemokraterna i allmänhet att kräva att jorden i huvudsak arrenderas ut till förbund av arbetare i byarna eller till de bönder som nu förfogar över den, som skulle bruka den å statens vägnar.” Om det visade sig att den exproprierade marken såldes, som under den franska revolutionen, skulle det fortfarande vara möjligt ”att i ett enda slag avskaffa alla feodala kvarlevor” och förbereda förhållandena för ett ”slutgiltigt avgörande slag mellan proletariatet och borgarklassen”. I detta fall skulle den enda överlevande ”kvarlevan” vara byakommunen, som skulle fortleva orörd, även om enskilda bönder skulle få rätt att lämna den. (Rjanzanov, *Materialij dlja...*, s 292-294.)]

och det asiatiska jordägande som har upprättats i vårt land måste undanröjas. Det är därför alla planer på nationalisering av jorden, eller för att omvandla aristokratins mark till statlig egendom, trots att de till synes är revolutionära, för oss i grund och botten är reaktionära.⁶² Det är också därför Marx troligen skulle ansett att sådana planer skulle ha stått i motsättning till vår förestående revolutions grundläggande krav. Om han hade en annan uppfattning i Tyskland, så beror det på att förhållandena också var helt annorlunda där.

Det är sant att Rjazanov och de så kallade socialistrevolutionärerna – från vilka han har lånat sitt jordbruksprojekt – säger, att efter revolutionen kommer den mark som tagit från de stora godsägarna inte längre kommer att tillhöra vår nuvarande polisstat utan istället tillhöra en fri demokratisk republik, som kommer att ha ett helt annat förhållningssätt både till jorden och jordbruket. Men när de talar så, så vänder Rjazanov och hans ”socialistrevolutionära” lärare upp och ner på frågan. Den verkliga frågan är *hur vi ska uppnå segern för en demokratisk republik. Om vi helt enkelt antar att denna fråga redan är löst*, då löser vi förstås alla de svårigheter som är förknippad med den – men samtidigt *överger vi den vetenskapliga socialismens uppfattningar och förvandlar oss till utopister*. I själva verket kommer en demokratisk republik att segra och bli stabil först i händelse av att den revolutionära rörelsen krossar tsarismens ekonomiska grund, det vill säga själva det *statliga jordägande* vars stabilisering och utvidgning socialistrevolutionärerna (läs: reaktionärerna) och vår stackars Rjazanov försöker förespråka.

Jag har bara några fler kommentarer att göra. Rjazanov säger vi genom att arbeta för att avstyckningarna ska återlämnas till bönderna medger att resten av marken är aristokratins helt lagliga egendom.⁶³ Detta argument liknar anarkisternas resonemang som två vattendroppar, de tröttnar aldrig på att säga till oss att vi genom att kräva en förkortning av arbetsdagen, låt oss säga till 8 timmar, därmed erkänner att all borgerlig utsugning som inte överstiger gränsen 8 timmar är legitim. Det finns ingen orsak att diskutera den sortens argument.

Rjazanov påminner mig om att jag i mina kommentarer till programförslaget erkänner att vi under något skede av den revolutionära rörelsen kanske måste föra fram kravet på en fullständig expropriering av aristokratins mark. Jag förstår detta mycket väl. Men jag ser inte någon motsättning mellan detta och kravet på att återlämna avstyckningarna. Det finns ingen *kvalitativ skillnad* mellan dessa två krav, bara en *kvantitativ* – precis som det bara skulle vara en kvantitativ skillnad mellan två lagförslag, ett som skulle kräva att arbetsdagen förkortades till 10 timmar, och ett annat som skulle kräva låt oss säga 6 timmar. Vilket av dessa krav vi lutar åt att stöda i nuläget beror bara på

62 [På denna punkt fördes våldsamma diskussioner mellan Plechanov och Lenin, efter att den sistnämnda i efterdyningarna till revolutionen 1905 började förespråka nationalisering av jorden. Plechanov såg en fara för att det asiatiska produktionssätt som det ryska enväldet historiskt hade grundat sig på skulle återupprättas. Om denna fråga skrev Lenin:

”I nr 5 av *Dnevnik* varnar kamrat Plechanov Ryssland för att upprepa de experiment, som gjordes av Wang Hang-che (en kinesisk reformator på 1000-talet som utan framgång införde en jordnationalisering), och försöker bevisa att bondeidén om en nationalisering av jorden är reaktionär till sitt ursprung. Det långsökta i denna argumentation är iögonfallande. Det stämmer verkligen att qui prouve trop, ne prouve rien (den som bevisar för mycket bevisar ingenting). Om 20:e århundradets Ryssland kunde jämföras med 11:e århundradets Kina, så skulle Plechanov och jag säkerligen inte tala vare sig om bonderörelsens revolutionärt demokratiska karaktär eller om kapitalismen i Ryssland. Vad beträffar att bondeidén om en jordnationalisering skulle vara reaktionär till sitt ursprung (eller sin karaktär), så finns det ju även i idén om en allmän jorddelning mycket otvivelaktiga drag, som visar att den inte bara har reaktionärt ursprung utan nu också reaktionär karaktär. Reaktionära inslag finns i hela bonderörelsen och i hela bondeideologin, men detta vederlägger inte på något vis hela denna rörelsens allmänna revolutionärt demokratiska karaktär. Plechanov har därför inte bara lämnat sin tes (om att det för socialdemokraterna är omöjligt att föra fram kravet om en nationalisering av jorden under vissa politiska förhållanden) helt obevisad, utan t o m försvagat den betydligt genom sin överdrivet långsökta argumentation.” (Lenin, *Revideringen av partiets agrarprogram*, på marxistarkiv.se, not 8, s 7.)]

63 [Se Rjazanov, *Materialij dlja...*, s 266.]

de samhälleliga styrkeförhållandena. För närvarande är böndernas revolutionära energi *mycket måttlig*, och då möter vi den med mer måttliga krav. Men om det kommer en tidpunkt då våra bönder uppvisar mycket större revolutionär energi, då ska vi givetvis inte hålla tillbaka dem. Det är inte vår angelägenhet. Vi visar dem vägen till ett större revolutionärt mål. Men även i detta fall ska vi vara trogna vårt programs anda och *inte stöda den reaktionära utopi* som Rjazanov har anammat från socialistrevolutionärerna. *Det är hela tvistefrågan* och den viktigaste betydelsen av vårt program.

För att avsluta min konversation med Rjazanov kan jag inte låta bli att erinra om en iakttagelse av Katarina II. Kejsarinnan skrev en gång:

Tyvärr uppstår meningsmotsättningar ofta ur det faktum att en del personer misstror andras ansträngningar, oavsett hur fördelaktiga de må vara, bara därför att de inte själv åstadkom dem, och de gör det till och med när de inte skulle kunna åstadkomma dem själv.

Samma sak gäller Rjazanov. På mig förefaller det som om vårt förslag förargar honom just på grund av att han inte skrev det själv. På egen hand är vår stränga kritiker bara "förmögen" att prestera en obegriplig blandning av sin egen illa förstådda marxism. Och han är tyvärr alltför imponerad av "socialistrevolutionärernas" reaktionärt utopiska krav.

Kapitel 4 Karl Kautsky: I vilken mån är *Kommunistiska Manifestet* föråldrat?

(Första utgåva 1903 – Reviderad utgåva 1906)

[Denna artikel skrevs ursprungligen som inledning till den polska upplagan av *Kommunistiska Manifestet*, som första gången publicerades i Kraków 1903 och trycktes om på nytt två år senare i Warszawa.¹ Den tyska versionen kom ut i juli 1904 i *Leipziger Volkszeitung*, en av SPD-vänsterns viktigaste tidningar.² En rysk översättning av denna version trycktes 1906.³ Denna version är en rättad utgåva av den engelska översättning som publicerades i tidskriften *Social Democrat*, 15 mars 1905.⁴ Den har kontrollerats mot den första tyska versionen, som trycktes 1904 i tidskriften *Från socialismens arsenal: en samling av gamla och nya propagandaskrifter*,⁵ liksom mot den reviderade utgåvan från juni 1906, som gavs ut som förord till den sjunde tyska upplagan av *Kommunistiska Manifestet*.⁶ Notera den öppna hänvisningen till ”Centralledningens hänvändelse till förbundet” från mars 1850 och ”att en borgerlig revolution blir permanent och växer utöver sina egna gränser och utvecklar sig själv till en proletär revolution”.

Trots att Kautsky nämnde teorin om den permanenta revolutionen, blev effekten av hans artikel under debatten inom det ryska partiet medvetet tvetydig. Precis som Rjazanov i sin kritik av Iskras programförslag, försäkrade Kautsky i den ursprungliga artikeln från 1903 att ”Nu finns det bara en enda klass i befolkningen som med all sin styrka står för social utveckling, och det är proletariatet.” Han tillade att ”Idag kan vi inte tala om en revolutionär bourgeoisie någonstans” och citerade ur Marx’ ”Centralledningens hänvändelse till förbundet” för att hävda att proletariatet konsekvent måste ställa sina egna självständiga krav mot de borgerliga demokraternas krav, så att inte dess revolutionära potential skulle utnyttjas för bourgeoisins syften. Dessa anmärkningar passar perfekt med de teman som Rjazanov förde fram.

Men samtidigt var Kautsky uppenbart kluven om den ryska borgarklassens möjliga revolutionära potential. Händelserna 1848, konstaterade han, hade avslutat perioden av borgerliga revolutioner i Västeuropa, och ”Den ryska bourgeoisien ... har redan anammat det reaktionära tänkesätt som bourgeoisien i väst har.” Men i den ursprungliga versionen av artikeln tillade han att denna slutsats kanske inte skulle gälla för Ryssland, ”där bönderna och de intellektuella spelar en helt annan roll än i Västeuropa.” Medan arbetarpartierna i Västeuropa kanske kunde få tillfälle att samarbeta med liberalerna för att försvara redan erövrade rättigheter, så var Ryssland även i detta avseende ett ”undantag”, vilket antydde att de ryska arbetarna kanske också skulle kunna samarbeta med borgarklassen för revolutionära syften. Sådana anmärkningar borde ha uppmuntrat Plechanov under hans gräl med Rjazanov, även om Plechanov skulle ha blivit bestört över framtidsutsikterna av ”en borgerlig revolution” som blir ”permanent” och växer över i ”en proletär revolution”.

Ännu mer förbryllande var de förändringar som Kautsky gjorde i sin artikel när den gavs ut igen 1906. Vid den tidpunkten befann sig den ryska revolutionen på reträtt efter upplösningen av sovjeten i Petersburg, det brutala kuvandet av upproret i Moskva och de efterföljande valen till Duman. Trots att kadeterna fick flest platser i den första Duman och hoppades på en parlamentarisk monarki, så hävdade tsaren envist sina rättigheter att upplösa Duman efter eget gottfinnande, och gjorde det i juli 1906, strax efter att Kautskys reviderade artikel gavs ut. När Kautsky skrev strax innan katastrofen hoppades han uppenbarligen på en mer progressiv utgång och omgärdade sina kommentarer i enlighet med det. Även om det bara var proletariatet som stod för samhällelig utveckling, så tillade han nu att ”denna regel gäller inte för Ryssland”. Och även om det inte längre gick att tala om en revolutionär borgarklass i allmänna termer, så tillade han också i detta

1 Krakau: Prawo Ludu, 1903 och Warszawa: Bibl. Naukowa, 1905.

2 Kautsky, ”Vorrede zur polnischen Ausgabe der Kommunistischen Manifestes u.d.T.: Wie weit ist das *Kommunistische Manifest* veraltet?”, *Leipziger Volkszeitung*, nr 169, 179, 172, den 23, 25, 27 juli 1904; *Freie Presse*, Elberfeld-Barmen, nr 175, 176, 177, den 28, 29, 30 juli 1904.

3 St Petersburg: Epoch, 1906.

4 Kautsky, ”To What Extent is the *Communist Manifesto* Obsolete?”, *Social Democrat*, 15 mars 1905, s 155-164.

5 *Volksstimme Frankfurt* 1904, band III, s 96-105.

6 Marx/Engels, *Das kommunistische Manifest*. Siebente autorisierte deutsche Ausgabe. Mit Vorreden von Karl Marx und Friedrich Engels und einem Vorwort von Karl Kautsky, Berlin: Verlag Buchhandlung Vorwärts.

sammanhang att Ryssland skulle kunna vara ett ”möjligt undantag”.

Kort sagt kunde Kautskys inledning till *Kommunistiska Manifestet*, både i sin ursprungliga och reviderade version, åberopas som stöd för diametralt motsatta uppfattningar i det ryska partiet. Kautsky hade hjälpt till att inleda debatten om den permanenta revolutionen i Ryssland med sin artikel om ”Slaverna och revolutionen”, men hans försiktiga anmärkningar i denna artikel, och hans samtidiga hänvisningar till *Kommunistiska Manifestet* och ”Centralledningens hänvändelse till förbundet” – utan att klart påpeka den förändring av taktiken som skett mellan dem⁷ – hjälpte mer till att upprepa och till och med öka splittringen bland ryska marxister än att lösa deras motsättningar. Alla sidor i Ryssland kunde därmed hävda att de talade med Kautskys stöd, medan Kautsky själv undvek några definitiva slutsatser med motiveringen att händelserna i Ryssland till syvende och sist lika mycket skulle avgöras av internationella omständigheter som av den inhemska klasskampen.]

”I vilken mån är Kommunistiska Manifestet föråldrat?”

Följande anmärkningar skrevs på inbjudan av de polska kamraterna, som förord till en ny polsk utgåva av *Kommunistiska Manifestet*, och publicerades därför första gången på polska.⁸

Nästan 60 år har gått sedan *Kommunistiska Manifestet* skrevs. 60 år med ett produktionssätt som mer än något tidigare produktionssätt innebär en ständig omvälvning av det gamla och en ständig brådska och jakt på det nya. Det har varit 60 år av genomgripande politiska och sociala omvälvningar, inte bara av Europa utan hela jordklotet. Dessa 60 år kunde naturligtvis inte passera utan att påverka *Kommunistiska Manifestet*. Ju mer det på ett riktigt sätt förstod sin tid och stämde med den, desto mer måste det bli föråldrat och bli ett historiskt dokument som vittnar om sin egen tid men inte längre kan vara bindande för det nuvarande.

Men, och detta bör betonas, det gäller bara vissa delar, nämligen där den praktiska *politikern* talar till sina *samtida*. Inget vore mer felaktigt än att stämpla hela *Kommunistiska Manifestet* som bara ett historiskt dokument. Tvärtom är de *principer* som utvecklas i det, den *metod* det leder oss fram till och den *karakterisering* det i några få penseldrag ger oss av det kapitalistiska produktionssättet, idag mer giltiga än någonsin. Hela den faktiska utvecklingen, såväl som alla teoretiska analyser av perioden sedan *Manifestet* skrevs, är en enda obruten rad av bekräftelser av dess grundläggande begrepp. Aldrig har den princip varit mer allmänt accepterad än att alla hittills existerande (civiliserade) samhällens historia är en historia av klasskrig, och aldrig har det stått klarare att vår tids stora drivkraft är klasskampen mellan bourgeoisien och proletariatet.

Men varken proletariatet eller bourgeoisien är längre exakt desamma som de var för sex decennier sedan. Även om *Manifestets* beskrivning av dem är distinkt och träffsäker, och trots att den än idag utgör den mest lysande och genomgripande beskrivning som ryms inom så snäva ramar, så stämmer den i vissa avseenden inte längre.

När *Kommunistiska Manifestet* kom ut var proletariatets mest slående kännetecken dess förnedring, dess sjunkande löner, förlängningen av arbetsdagen, dess fysiska och ofta moraliska förfall, kort sagt dess misär. Av de tre stora klasser som utgjorde folkets stora majoritet – bönderna, småbourgeoisien och lönearbetarna – befann sig den sistnämnda i alla avseenden på botten. De var fattiga, förtryckta och hjälplösa. Med undantag för England placerade sig lönearbetarna både till antalet och ekonomisk betydelse under de två andra klasserna. För de flesta opartiska betraktare var arbetarklassen bara föremål för medömkan. Det krävdes därför Marx’ och Engels’ hela ekonomiska och

7 Ryazanov, ”Zur Frage der Verhältnisses von Marx zu Blanqui”, *Unter dem Banner der Marxismus*, nr 2 1928, s 141-142. Delar finns i engelsk översättning i ”The Relations of Marx with Blanqui”, *Labour Monthly*, augusti 1928, s 1-2, 4-5.

8 [Kautskys inledning till 1903 års utgåva. Togs bort från 1906 års förord till *Kommunistiska Manifestet*.]

historiska kunskaper och all deras skarpsinne för att i proletarietets klasskamp upptäcka den starkaste drivkraften för de kommande årtiondenas samhällsutveckling. Och det vid en tidpunkt då de stora utopisternas efterföljare fortfarande betraktade proletarietet som en hjälplös massa, vars befrielse bara kunde komma från de högre klasserna. På den tiden väntade sig revolutionärer att allt skulle komma från något som kallades ”folket”, det vill säga i grund och botten småbourgeoisien och bönderna. Massan av lönearbetare var ett bihang till småbourgeoisien och bönderna och var intellektuellt, socialt och ofta ekonomiskt beroende av dem.

Idag är proletarietets ställning en helt annan. Förvisso är det fortfarande underkastat kapitalets utarmning, precis som det var för 60 år sedan, och än idag strävar kapitalet efter att sänka lönerna, förlänga arbetsdagen, ersätta arbetare med maskiner, tränga undan arbetande män med kvinnor och barn, och på detta sätt bryta ner proletarietet. Men ”även förbittringen ökar hos den ständigt växande arbetarklassen, som samtidigt skolas, sammansvetsas och organiseras genom det kapitalistiska produktionssättets egen mekanik.”⁹ Efterhand som proletarietets olika skikt, det ena efter det andra, lär sig att övervinna kapitalismens nedbrytande effekter, blir dess motstånd hela tiden intensivare.

Böndernas och småbourgeoisins situation är en helt annan. Medan ett allt större antal proletärer sedan flera årtionden har förkortat sin arbetstid och ökat sina löner, har hantverkarnas och småböndernas arbetstid varit densamma eller till och med utökats till den fysiska uthållighetens gräns. Deras arbete blev allt intensivare och deras levnadsstandard närmar sig alltmer existensminimum. Medan arbetarklassen har lärt sig hur den ska ställa upp ett allt starkare försvar, ett allt bättre skydd för kvinnor och barn som anställs inom storindustrin, så tvingas däremot hantverkare och lantbrukare alltmer och allt hårdare utnyttja både sina egna och andras kvinnor och barn.

Hand i hand med denna ekonomiska förvandling går en intellektuell och politisk omvandling. För 100 år sedan överträffade de små handelsmännen avsevärt alla andra folkliga klasser i fråga om intelligens, självtillit och mod. Idag utvecklar proletarietet energiskt dessa dygder medan de små handelsmännen har blivit urtypen för inskränkthet, inställsamhet och feghet. För 100 år sedan utgjorde småbourgeoisien fortfarande den demokratiska oppositionens och den borgerliga radikalismens kärna, som förklarade krig mot slott, tron och altare och fred åt stugorna. Idag har småbourgeoisien blivit reaktionens elitförband, livvakt åt dem i slotten, på tronen och bakom altaret, från vilka de söker räddning från det elände som den ekonomiska utvecklingen har kastat in dem i.

En liknande sak har hänt bönderna.

Nu finns det bara *en* enda klass i befolkningen [i de kapitalistiskt utvecklade länderna – denna regel gäller inte för Ryssland]¹⁰ – som med all sin styrka står för social utveckling, och det är proletarietet. Men som tur är för den sociala utvecklingen beledsagas alla dessa omvandlingar av en fullständig förändring av styrkeförhållandena. När *Kommunistiska Manifestet* skrevs levde den stora majoriteten av befolkningen (i Frankrike och Tyskland mellan 70 och 80%) fortfarande på landsbygden. I städerna dominerade småbourgeoisien. Idag utgör stadsbefolkningen majoriteten i alla industriellt utvecklade länder i Europa, och i städerna dominerar proletarietet. Dessutom har dess ekonomiska betydelse vuxit ännu mer än dess andel av hela befolkningen. För 100 år sedan tillfredsställde den kapitalistiska industrin, speciellt på den europeiska kontinenten, fortfarande framförallt efterfrågan av lyx, och producerade silkesmaterial, mattor, porslin, papper, etc. För 60 år sedan baserade sig det ekonomiska livet huvudsakligen på hantverk och lantbruk. För närvarande beror ett lands ekonomiska betydelse och välstånd först och främst på dess kapitalistiska stor-

9 Marx, *Kapitalet*, band 1, kapitel 24, stycke 7, ”Den kapitalistiska ackumulationens historiska tendens”, på marxists.org.

10 [Tillagt i 1906 års utgåva.]

industrier, som inte producerar lyxvaror utan istället varor för masskonsumtion och livsförnödenheter. En modern stat kan klara sig utan bönder och hantverkare, vilket exemplet England visar, men den kan inte existera utan kapitalistiska industrier och motsvarande transportmedel.

[Proletariatet växer också jämsides med storindustrin och masstransportmedlen. Det är redan det starkaste befolkningsskiktet i rent numerära termer. Inom den tyska industrin var lönearbetarna 1882 för första gången 66%, det vill säga *två tredjedelar*, av de förvärvsarbetande. Redan 1895 var de *tre fjärdedelar* av alla förvärvsarbetande.

Idag är ett lands hela ekonomiska liv beroende av dem. Inom dess led finns det till och med ett allt större antal vars livsvillkor och arbetsförhållanden är bättre än småhantverkare, -köpmän och -bönder.

Situationen för många skikt av egendomslösa arbetare är idag bättre än vida kretsar av besuttna personer, det vill säga sådana som äger sina egna produktionsmedel.]¹¹

Man kan inte längre säga, som *Manifestet* gjorde, att

Den moderne arbetaren ... sjunker ned, i stället för att höja sig i samband med industrins framsteg, allt djupare under villkoren för sin egen klass. Arbetaren blir fattiglapp och fattigdomen utvecklar sig ännu fortare än befolkningen och rikedomerna.¹²

Således har proletariatet idag en ställning som är en helt annan än för 60 år sedan. Förvisso måste man betrakta saker och ting på ett märkligt sätt för att tro, att som ett resultat av dessa förändringar proletariatets *fiendskap* mot *kapitalet* har dämpats. Tvärtom. Å ena sidan har proletariatet, såväl som alla andra klasser, idag bättre tillgång till kulturens fördelar än under tidigare sekel eller till och med decennier. Produktivkrafterna har befriats av kapitalismen, och deras enorma tillväxt har inte kunnat undgå att påverka arbetarklassen. Om vi jämför många proletära skikts villkor med *småbourgeoisens* och *småböndernas* villkor kan vi tala om en förbättring, men i förhållande till sina utsugares, *kapitalistklassens*, situation försämras arbetarnas situation helt klart och snabbt. Under kapitalets styre har arbetsproduktiviteten och det samhällseliga välståndet ökat enormt, men den andel som proletariatet får av det är mycket mager jämfört med de rikedomar som kapitalistklassen har lagt beslag på. Proletariatets villkor försämras jämfört med kapitalistklassens levnadsstandard och med kapitalackumuleringen. Dess andel av de produkter som dess slit ger upphov till minskar, och utsugningen ökar hela tiden. Alla framsteg som det ändå har gjort har erövrats i kamp mot kapitalet, och arbetarna kan bara bevara dem med hjälp av ständig kamp. På detta sätt blir inte bara proletariatets förnedring utan också dess upphöjelse, inte bara dess nederlag utan också dess segrar, källa till en fortsatt och ökande ilska mot klassfienden. Kampformerna förändras och blir intensivare. Isolerade handlingar i vild förtvivlan ersätts av planerade handlingar av stora organisationer, men motsättningarna finns kvar och blir allt hårdare.

Precis som proletariatet har även industribourgeoisien genomgått en omvandling under de senaste 60 åren. När *Kommunistiska Manifestet* publicerades hade den klassen just avskaffat spannmålslagarna, det sista hindret för dess makt i England, och på den europeiska kontinenten stod den inför behovet av en revolution för att underordna den politiska makten under sina egna mål.

Den stod i fientlig motsättning till de krafter som allra tydligast förtryckte den stora majoriteten av befolkningen – prästerskapet, adeln, monarkin och storfinanserna. Den omhuldade fortfarande stora politiska mål och ideal, som till och med gav den en sorts etisk idealism. Den trodde fortfarande att bara spillrorna efter feodalismen stod i vägen för ett allmänt välstånd, och att det när de väl röjts

11 [Också tillagt i 1906 års utgåva.]

12 Marx/Engels, *Kommunistiska Manifestet*, på marxistarkiv.se, s 10.

undan skulle inledas en period av utbredd lycka.

Revolutionen 1848 gav upphov till stor besvikelse och avslöjade de klassmotsättningar som den ekonomiska utvecklingen, som vi har sett, hela tiden förvärrade. Således drevs industribourgeoisien och dess anhängare in i reaktionens led. Den lyckades inte uppnå absolut makt någonstans i Europa. Den försökte erövra den politiska makten med hjälp av småbourgeoisien och proletariatet, och bevara sitt herravälde med hjälp av de samhällskrafter mot vilka den hade mobiliserat demokratin. Till detta bör tilläggas att industrin via börserna alltmer har kapitulerat inför storfinansen, som alltid har varit antidemokratisk och gynnat statens absoluta makt.

Kommunistiska Manifestet kunde fortfarande förkunna:

I Tyskland kämpar det kommunistiska partiet tillsammans med bourgeoisin så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten.¹³

Idag kan vi inte tala om en revolutionär bourgeoisie någonstans [möjligen med undantag för Ryssland.]¹⁴

Men det är inte bara bourgeoisien och proletariatet som idag i vissa avseenden är annorlunda jämfört med vad de var vid tiden för *Kommunistiska Manifestet*. Inte heller utvecklingen har gått exakt som det hade förväntat. Förvisso har den grundläggande ekonomiska utvecklingen följt den väg som *Manifestet* så tydligt skisserade, och det det säger i detta avseende är klassiskt än idag. Men den politiska utvecklingen har gått på ett annat sätt än vad man kunde förutsäga på den tiden.

Marx och Engels var väl medvetna om det faktum att arbetarklassens tillstånd vid den tiden, speciellt i Tyskland, gjorde att den inte kunde erövra den politiska makten och behålla den. Men de förväntade sig att den stundande borgerliga revolutionen, som de trodde skulle äga rum i Tyskland tidigare än någon annanstans, skulle ta en inriktning som liknade den engelska revolutionen på 1600-talet och den franska på 1700-talet. De förväntade sig att den ända från början skulle vara den revolutionära bourgeoisins rörelse mot absolutism och feodalism, men de hoppades att de proletära elementen under dess fortsatta utveckling mer och mer skulle inse och utveckla sin fiendskap mot bourgeoisien, och att revolutionen skulle stärka proletariatets inflytande och få det att snabbt intensifieras och mogna. Ty under en revolution går all utveckling mycket snabbt, på fem år går en revolutionär klass lika mycket framåt som den annars skulle göra på ett sekel. Således skulle den borgerliga revolutionen omedelbart följas av en proletär revolution, och proletariatet skulle inte erövra den politiska makten som resultatet av en kupp, utan efter år, kanske decennier, av revolutionära strider.

Kommunistiska Manifestet säger i detta avseende:

Kommunisterna riktar sin huvuduppmärksamhet mot Tyskland, eftersom Tyskland står på tröskeln till en borgerlig revolution, och eftersom det fullbordar denna omvälvning under mer framskridna betingelser för den europeiska civilisationen över huvud taget och med ett långt mer utvecklat proletariat än England på 1600-talet och Frankrike på 1700-talet, *kan den borgerliga tyska revolutionen bara vara det omedelbara förspelet till en proletär revolution.*¹⁵

Som vi vet förverkligades inte dessa förhoppningar. De förverkligades inte just därför att revolutionen 1848 ägde rum "under mer framskridna betingelser för den europeiska civilisationen" än revolutionerna 1640 och 1789.

13 *Ibid*, s 22.

14 [Tillagt i 1906 års utgåva.]

15 Marx/Engels, *Kommunistiska Manifestet*, på marxistarkiv.se, s 22. Kautskys kursivering.

Det var krig som tvingade de engelska och franska revolutionernas halvt proletära och halvt småborgerliga element i förgrunden och gjorde det möjligt för dem att tillfälligt gripa makten – ett krig på liv och död som revolutionen tvingades föra och under vilket den kunde hålla ut bara tack vare arbetarnas karakteristiska likgiltighet både för sina egna liv och för de välbärgade klassernas egendom. I England var det parlamentets långa krig mot Charles I:s feodala arméer, och i Frankrike var det kriget mot Europas förenade monarker, som också varade i flera år.

Men revolutionen 1848 framkallade inte något krig. Regeringarna störtades inte av ett utdraget inbördeskrig. Det räckte med en enda dags strider på barrikaderna för att få regeringarna att falla samman i Paris, Wien och Berlin. Och eftersom revolutionen sträckte sig över hela Europa fanns det ingen utländsk makt att förklara krig mot. Till att börja med höll det absolutistiska Ryssland tyst.

Men medan revolutionens feodalt absolutistiska fiender 1848 var mycket svagare än på 1600- och 1700-talen, så var proletariatet mycket starkare. Under februaridagarna i Paris fick det omedelbart en dominerande ställning. Istället för en strid på liv och död mot monarkin och adeln, för vilken det hade blivit nödvändigt att mobilisera proletariatet och i sista hand underkasta sig dess inflytande, tvingades bourgeoisien omedelbart inleda en kamp på liv och död mot proletariatet självt. I detta syfte vände sig bourgeoisien till den alldeles nyligen besegrade statsmakten och dess armé för hjälp, och alltså underkastade den sig i slutänden ännu en gång dess ok.

Junistriderna var en katastrof för revolutionen 1848. De inledde en ny historisk epok. De markerade det ögonblick då bourgeoisien fullständigt upphörde att vara en revolutionär klass i politisk mening, och de avslutade de borgerliga revolutionernas tidsperiod, åtminstone i Västeuropa. Jag ska inte här diskutera i hur stor omfattning det gäller för Ryssland, där bönderna och de intellektuella spelar en helt annan roll än i Västeuropa. Sedan juni 1848 är det i Västeuropa inte längre möjligt med en borgerlig revolution som ett förspel till en proletär revolution. Nästa revolution kan bara vara proletär.

Och även i Ryssland kan initiativen till en revolution bara utgå från industriproletariatet, även om det ännu inte innebär att det dominerar ensamt.

Men allt detta har givit arbetarrörelsen en helt annan roll än vid den tidpunkt då *Kommunistiska Manifestet* skrevs.

Vi kan inte längre förvänta oss att det är genom att en borgerlig revolution blir permanent och växer utöver sina egna gränser och utvecklar sig själv till en proletär revolution som arbetarklassen ska stärkas och höjas till en ställning som gör att den kan erövra och behålla den politiska makten. Detta mognande och stärkande måste ske *utanför* och *före* revolutionen. Proletariatet måste ha nått en viss utvecklingsnivå innan det överhuvudtaget är möjligt med en revolution. Revolutionen måste äga rum med hjälp av fredliga metoder, inte krig – om man kan uttrycka sig så motsägelsefullt som att skilja mellan krigiska och fredliga klasskampsmetoder. Gradvis får nu arbetarskydd, fackligt arbete, organisering av kooperativ och allmän rösträtt en helt annan betydelse än under perioden före juni 1848.

Det som för 60 år sedan ännu var dolt i totalt mörker står idag helt klart. Tack vare detta faktum tror sig många närsynta mullvadar, som ihärdigt gräver efter daggmask, ha en helt överlägsen överblick och klarsynthet jämfört med *Kommunistiska Manifestets* mästare, och tycker till och med synd om deras intellektuella misstag. Men faktum är att det inte fanns några socialister och revolutionärer som förstod den nya situationen snabbare än Marx och Engels.

De var de första som insåg att den revolutionära perioden var slut, åtminstone för den närmaste

framtiden. Det var Internationalen¹⁶ som för första gången systematiskt försökte främja en facklig organisering på den europeiska kontinenten. Marx *Kapitalet* var den första text som gav en teori för att ge lagligt skydd för arbetarna, och på 1860-talet deltog Internationalen energiskt i rörelsen för allmän rösträtt i England.

Inte bara de *metoder* med vilka arbetarklassen mognar, utan också *utvecklingstakten* måste förändras som en konsekvens av den nya situationen. Revolutionära impulser ersattes av en fredlig och laglig utveckling i snigelfart, som är alltför långsam för en hetlevrad själ.

Således har en del saker lett till andra resultat än vad *Kommunistiska Manifestets* författare förväntade sig när de skrev det. Men de var de första som insåg den nya situationen, och de gjorde det med hjälp av de principer och metoder som de hade utvecklat i sitt *Manifest*. I sig själv var den nya situationen en bekräftelse av dessa principer, om än i en annan form än vad de förutspådde. Om lagligt skydd av arbetarna och fackföreningsorganisationer under de efterföljande decennierna fick en betydelse som det var omöjligt att inse 1847, så berodde det bara på att några månader efter att *Manifestet* hade publicerats, ledde klassmotsättningarna mellan bourgeoisien och proletariatet till att bourgeoisien påverkades på ett sätt som ingen misstänkte före februari 1848. Det berodde därför också på det faktum att skildringen av dessa motsättningar i *Kommunistiska Manifestet* redan visade sig sannare för sin egen tid än vad dess författare hade antagit.

Väldigt få av de som spelar rollen av "kritiker" av *Manifestet* misstänker dessa samband. Av det faktum att en snabb och stormig utveckling ersattes av en "fredlig" och gradvis utveckling, och att klasskrigets revolutionära metoder ersattes av lagliga metoder, drar de slutsatsen att fiendskapen mellan bourgeoisien och proletariatet antingen inte existerar alls eller hela tiden minskar. De förespråkar samarbete mellan den liberala bourgeoisien och proletariatet, och i den mån de är socialister hänvisar till den mening i *Manifestet* som säger:

I Tyskland kämpar det kommunistiska partiet *tillsammans med bourgeoisin* så snart den uppträder revolutionärt, mot den absoluta monarkin, den feodala jordegendomen och småborgerligheten.¹⁷

[Denna mening, hävdar man, godkänner en politik att bilda ett demokratiskt block för att erövra regeringen (*die Politik des demokratischen Regierungsblocks*) och den socialistiska ministerpolitik som praktiseras av vissa socialistiska fraktioner i Frankrike och Italien, och förespråkas överallt av företrädare för denna "nya metod". Här har vi en marxistisk "dogm" som försvaras med i sanning dogmatisk fanatism just av den "kritiska" socialismens förkämpar.]¹⁸

Men vi har sett, att i den mån vi talar om "misstag" i *Manifestet* och anser det vara nödvändigt med kritik, så måste den börja just med "dogmen" att bourgeoisien är revolutionär i politisk mening. Själva det faktum att revolution under de senaste 50 åren har ersatts av evolution, uppstår ur det faktum att det inte längre finns någon *revolutionär bourgeoisie*. Med orden "kämpa tillsammans med bourgeoisien" menade Marx och Engels dessutom något helt annat än vad de nutida minister-socialisterna menar.¹⁹ "Centralledningens hänvändelse till [kommunistiska] förbundet" från mars 1850 behandlar kommunisternas inställning till den borgerliga demokratin, som man på den tiden

16 [Arbetarnas internationella förbund, eller Första internationalen (1864-1876).]

17 Marx/Engels, *Kommunistiska Manifestet*, på marxistarkiv.se, s 22. Kautskys kursivering.

18 [Detta stycke fanns med i 1903 års utgåva men togs bort ur förordet 1906. Med "företrädare för denna 'nya metod'" och "den 'kritiska' socialismens förkämpar" menar Kautsky Eduard Bernsteins revisionistiska anhängare.]

19 [Ytterligare en syftning på den Andra internationals revisionistiska höger. "Ministersocialism" innebär att stöda politiken att socialistiska politiker går med i borgerliga regeringar, efter den förebild som sattes upp av Alexandre Millerand (1859-1943), en fransk socialistisk medlem i deputeradekammaren, som 1899 anslöt sig till René Waldeck-Rousseaus regering som handelsminister.]

förutsatte skulle ställa sig i ledningen för staten vid ett nytt revolutionärt utbrott. För att citera:

För ögonblicket, då de demokratiska småborgarna överallt är undertryckta, predikar de på det hela taget enighet och försoning för proletariatet, räcker det handen och strävar efter att skapa ett stort oppositionsparti, som skall omfatta alla schatteringar inom det demokratiska partiet, d.v.s. strävar efter att insnärja arbetarna i den partiorganisation, där de allmänt socialdemokratiska²⁰ fraser är förhärskande, bakom vilka småborgarna döljer sina särskilda intressen ... och i vilken proletariatets bestämda fordringar för fridens skull inte får föras till torgs. En sådan förening skulle enbart vara till småborgerlighetens fördel och helt och hållet till proletariatets nackdel. Proletariatet skulle förlora hela sin självständiga, mödosamt förvärvade ställning och på nytt sjunka ned till ett bihang till den officiella borgerliga demokratin. Denna förening måste alltså på det bestämdaste tillbakavisas ... I händelse av kamp mot en gemensam motståndare behövs det ingen särskild förening. Så snart en sådan motståndare direkt måste bekämpas, sammanfaller båda partiernas intressen för ögonblicket, och liksom hittills kommer också i framtiden denna blott för ögonblicket avsedda förbindelse att uppstå av sig själv. Det faller av sig själv, att det blir arbetarna som genom sitt mod, sin beslutsamhet och sin självupoffring kommer att nödgas föra den huvudsakliga kampen för seger i de förestående blodiga konflikterna liksom i alla tidigare ... Under och efter kampen måste arbetarna vid sidan av de borgerliga demokraternas krav vid varje tillfälle uppställa sina egna fordringar. De måste kräva garantier för arbetarna, så snart de demokratiska borgarna bereder sig att överta regeringen. I nödfall måste de tilltvinga sig dessa garantier och överhuvud sörja för att de nya regeringsinnehavarna förpliktar sig till alla de medgivanden och löften som blott är möjliga - säkraste medlet att kompromettera dem. De måste överhuvud så mycket som möjligt hålla tillbaka den segeryra och den begeistring över det nya tillståndet, som följer på varje segerrik gatukamp, och genom en i alla avseenden lugn och kallblodig uppfattning av situationen och ohöljt mistroende mot den nya regeringen dämpa entusiasmen ... Med ett ord: Från segens första ögonblick måste misstron inte längre rikta sig mot det besegrade reaktionära partiet utan mot de egna dittillsvarande bundsförvanterna, mot det parti som ensamt vill exploatera segen.²¹

Detta var alltså hur Marx och Engels såg på bourgeoisien och proletariatets gemensamma kamp mot feodalism och absolutism när de skrev *Kommunistiska Manifestet*. Det är något helt annat än vad dagens socialistiska ministeranhängare [*Ministeriellen*] i Frankrike och Italien har som mål.

Man kan naturligtvis invända att det som ägde rum på den tiden var revolutionär kamp. Men gemensam revolutionär kamp är det mest gynnsamma tillfället för enade aktioner mellan bourgeoisien och proletariatet. Faran för att proletariatets politiska styrka kan utnyttjas av bourgeoisien, att proletariatet kan förlora den politiska styrka som härrör ur dess politiska oberoende, tillsammans med behovet att misstro en borgerligt demokratisk regering, är uppenbarligen mycket större under omständigheter där bourgeoisien inte längre kan vara annat än konservativ, än när den fortfarande har som mål att på ett revolutionärt sätt erövra nya positioner.

Men varhelst det idag kan bli nödvändigt med samarbete mellan bourgeoisien och proletariatet, så är det, med undantag för Ryssland, inte för revolutionära utan konservativa syften – för att bevara och säkra de befintliga ynkliga fragmenten av demokrati mot reaktionens angrepp. Under denna kamp mot reaktionen måste proletariatet också vara obevekligt. Även här faller det på dess lott att ta på sig det svåraste arbetet, och ibland måste det samarbeta med den liberala bourgeoisien. Men ännu mer än under den revolutionära kampen finns det här en risk att proletariatet kan förrådas av sina allierade. Proletariatet måste därför möta dem med öppen misstro och framförallt behålla en fullständig självständig organisation. I kraft av sin ställning som klass är proletariatet en helt

20 Det som då kallades socialdemokrati var inte ett proletärt klassparti utan en blandning av småbourgeoisie och proletärer utan någon definitiv klasskaraktär, men med i huvudsak småborgerliga strävanden.

21 Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

igenom revolutionär klass, och idag är det den enda revolutionära klassen. Under en period kan omständigheterna tvinga det att delta i ett konservativt svar mot reaktionen, men dess styrkor kan aldrig användas helt och hållet för denna uppgift. Det måste alltid ge praktiska bevis på sin revolutionära karaktär, som kommer att bryta igenom även när det för tillfället agerar på ett konservativt sätt. Dess styrka kan bara utvecklas och öka med hjälp av revolutionära handlingar och revolutionär propaganda, och om det begränsar sig till rollen som konservativ beskyddare av den härskande liberala bourgeoisien mot prästernas, den jordägande aristokratin och spekulanternas angrepp, så förstör det källan till sina krafter.

[Dessa frågor berör givetvis Västeuropas socialister mer än de socialister som är aktiva i det ryska tsardömet. De sistnämnda verkar under politiska och ekonomiska villkor som fortfarande i stor utsträckning liknar de i Tyskland på randen till revolutionen 1848. Av den orsaken är *Manifestet* fortfarande långt mer giltigt för dem än för socialisterna i Västeuropa, inte bara vad gäller dess grundprinciper, metoder och beskrivning av det kapitalistiska produktionssättets allmänna karaktär (som samtliga idag utgör orubbliga grundvalar för varje medveten proletär rörelse i alla länder) utan också i många detaljer som har blivit föråldrade för Västeuropa.

Men med nutidens internationella förbindelser sker inget lands, och allra minst ett kapitalistiskt lands, inhemska utveckling bara som resultat av landets egna inre drivkrafter. Yttre påverkan, och framförallt inflytande från klasskrig i främmande länder, blir nästan lika viktiga för dess klasskamp.

De revolutionära striderna i Frankrike i juni 1848 visade sig inte bara vara avgörande för den franska revolutionens förlopp, utan också för den tyska revolutionen och för arbetarrörelsen i England. På samma sätt påverkas förhållandet mellan proletariatet och bourgeoisien i Ryssland av förhållandet mellan dessa klasser i Västeuropa, när de i Ryssland nu står inför en politisk och ekonomisk situation som motsvarar tiden för *Manifestet*, men som också införlivar alla de erfarenheter som samlats under två generationers oavbruten ekonomisk revolution sedan *Kommunistiska Manifestet*.

Av den orsaken är det politiska förhållandet mellan bourgeoisie och proletariat, mellan liberalism och socialism, mycket mer komplicerad och svår i Ryssland än i Västeuropa. För att förstå det på ett riktigt sätt måste de socialister som verkar under den ryska absolutismen ta hänsyn till sitt lands mer primitiva förhållanden lika mycket som andra länders mer utvecklade förhållanden. Den ryska bourgeoisien har fortfarande en revolutionär uppgift att fylla, men den har redan anammat det reaktionära tänkesätt som bourgeoisien i väst har.]²²

Ryska socialister kommer att finna en utmärkt och ytterst tillförlitlig vägvisare i *Kommunistiska Manifestet*. [Förvisso kan det inte finnas en enda modell för alla de former som proletariatets klasskamp har antagit i alla länder, och *Kommunistiska Manifestet* får heller inte betraktas på detta sätt. De omständigheter under vilka proletariatet idag måste föra sin politiska och ekonomiska kamp är ytterst varierande och komplicerade. Många av dessa förhållanden är helt unika för varje land. De motsvaras ingenstans på ett perfekt sätt av de förhållanden som påverkade skrivandet av *Kommunistiska Manifestet*. Icke desto mindre är det fortfarande proletariatets bästa och mest tillförlitliga vägledare på dess väg framåt mot sin egen klass' och därmed människorasens befrielse.]²³

Kommunistiska Manifestet är inget evangelium – ingen bibel, som den har kallats, och vars ord är heliga – utan ett historiskt dokument som ska vara ämne för kritik. Men en kritik som inte begränsar sig till att slå fast att vissa meningar och ordvändningar inte längre stämmer. Och dessutom en kritik som försöker förstå både verket i sig själv och de meningar som idag är föråldrade, och på så sätt

22 [1903 års utgåva. Borttaget ur 1906 års förord.]

23 [Tillagt till 1906 års utgåva.]

kan dra ny kunskap från dem.

För de som studerar *Kommunistiska Manifestet* på detta sätt är det en kompass på den proletära klasskampens stormiga ocean. En kompass som de socialistiska partierna i alla länder har att tacka för att de trots alla ogynnsamma strömmar, trots dimma och klippor, alltid är på väg i rätt riktning. En kompass som har visat sig tillförlitlig nog att under 60 år peka ut den ekonomiska utvecklingens inriktning, som alla fakta om och om igen har bekräftat. Det finns inget historiskt dokument som på ett mer strålande sätt har blivit bekräftat av decennierna efter att det skrivits än *Kommunistiska Manifestet*.

Kapitel 5 Karl Kautsky: Revolutionära frågor

(februari 1904)

[Denna artikel¹ var Karl Kautskys svar på Michal Luśnias (Kazimierz Kelles-Krauz') kritik mot hans bok från 1902, *Den sociala revolutionen*.² Luśnia var en ledande teoretiker i det polska socialistpartiet (PPS), som var den främsta konkurrenten till Kungadömet Polens och Litauens socialdemokratiska parti (SDKPiL), som leddes av Rosa Luxemburg och Leo Jogiches. Kautskys verk gavs ut på ryska minst två gången i efterdyningarna till revolutionen 1905.³ Luśnia gav sin kritiska recension titeln "Obeväpnad revolution?"⁴ Den publicerades i *Die Neue Zeit* med denna inledande anmärkning av Kautsky:

Utanför den krets av partikamrater som är indragen i direkt kamp med tsarerna kan de åsikter som utvecklas här, i den mån de rör en våldsamt revolution, vara giltiga för speciella omständigheter i vilka den internationella socialdemokratin inte är så starkt representerad. Inom den tyska socialdemokratin känner jag ingen som har liknande uppfattningar. Men jag känner mig som redaktör inte berättigad att tysta en kritik som riktas mot mig, och av det skälet gick jag med på att publicera vår polska kamrats artikel. Men man kommer att förstå varför jag fram tills nu har dröjt med att publicera denna artikel, som nådde oss för nästan ett år sedan. Under perioden med val till de nationella och statliga lagstiftande församlingarna liksom diskussionen om vicepresidenten, verkade det för oss inte lämpligt att ställa en diskussion kring frågan om revolutionen på dagordningen. Med författarens tillåtelse har vi därför fram tills nu skjutit upp publiceringen av följande artikel. Ett svar följer i de kommande numren av *Die Neue Zeit*.⁵

Luśnia inledde sin artikel med att lovprisa Kautsky för att han hade tagit upp frågan om vilka konkreta former som nästa samhällsrevolution skulle anta: "Tack vare honom kommer vi åter att kunna tala om dessa saker utan att betraktas som galningar av de som är fanatiska om det rent 'praktiska' arbetet."⁶ Sedan gick Luśnia vidare med att kritisera Kautskys beskrivning av de första ekonomiska åtgärder som den framtida proletära revolutionen skulle tvingas ta, såsom arbetslöshetsunderstöd, att samla arbetarna i de största och mest effektiva företagen och så vidare. Han presenterade sedan ett scenario för den framtida revolutionen som så här i efterhand visade sig vara mycket närmare de kommande decenniernas faktiska revolutionära händelser än Kautskys mer "pacifistiska" betraktelsesätt. Följande utdrag kan ge läsarna de grundläggande tankarna i Luśnias artikel, "Obeväpnad revolution?":

I ytterligare ett annat avseende skiljer sig mina uppfattningar om kampperioden [dvs. övergångsperioden från kapitalism till socialism] från Kautskys, och här kommer vi till de avgörande åsiktsskillnaderna mellan oss, som framgår av frågetecknet i artikelns titel. Jag tror att det inte är en rent subjektiv känsla när jag säger att kapitlet i Kautskys broschyr om *Den sociala revolutionens former och vapen*⁷ är fragmentariskt och ger ett obeslutsamt, blygt intryck, vilket är ovanligt hos Kautsky. Här känner man det latent inflytandet från den proletära rörelsens fortsatta och ännu inte bemästrade omständighet, där man bara motvilligt och ängsligt kan tänka på revolutionen, på den avgörande kampen. Av det skälet har folk en benägenhet att övertyga sig själv om att revolutionen kan och måste vara obeväpnad. Men jag tror att *just med tanke på denna sinnesstämning hos majoriteten av kämparna, så är det mycket mer fördelaktigt att dra alla konsekvenser och också krossa dessa illusioner*, givetvis utan att på minsta sätt anta en löjligt heroisk pose.

1 Kautsky, "Allerhand Revolutionäres", *Die Neue Zeit*, vol 22, nr 1, s 588-598, 620-627, 652-657, 685-695, 732-740. Artikelns titel betyder bokstavligen "Allt möjligt revolutionärt" eller "Olika revolutionära saker". Kautsky återgav *Allerhand Revolutionäres* i sista delen av sin bok *Der politische Massenstreik: Ein Beitrag zur Geschichte der Massenstreikdiskussionen innerhalb der deutschen Sozialdemokratie*, Berlin: Buchhandlung Vorwärts 1914, s 67-103.

2 Kautsky, *Den sociala revolutionen*, på marxistarkiv.se

3 Kautsky, *Na sovremennje temy: revoljucionnje perspektivij*, Kiev: Pravda, 1906; Kautsky, *Na sovremennje temy: revoljucionnje perspektivij*, St Petersburg: Znanje.

4 Luśnia, "Unbewaffnete Revolution?", *Die Neue Zeit*, vol 22, nr 1, s 559-567.

5 Kautsky, "Vorbemerkung zu Luśnia, 'Unbewaffnete Revolution?'", *Die Neue Zeit*, vol 22, nr 1, s 559.

6 Luśnia, *op cit*, s 560.

7 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 29-35.]

Kautsky har förvisso rätt när han tror att den kommande revolutionen kommer att skilja sig betydligt från de tidigare. För första gången kommer en revolution att genomföras genom att använda demokratiska former, och den kommer inte att rikta sig mot en isolerad regering utan kommer istället att leda till att en del av folket, förvisso en större och mer energisk del, kämpar mot kanske en ganska stor del av folket – många småborgare och småbönder tillsammans med kapitalisterna och de stora godsägarna. Kautsky är väldigt klok när han skriver: ”den [kommande revolutionen] skall mindre likna en plötslig uppresning mot överheten och mera ett *långdraget borgarkrig* [inbördeskrig]”, men jag tycker att han har helt fel när han tillägger: ”om man med sistnämnda ord icke förbinder begreppet om *verkliga krig och massakrer*. Vi ha ingen grund att antaga, att *beväpnade insurrektioner* [uppror] med barrikadstrider och liknande krigiska tilldragelser ännu idag kunna spela en avgörande roll .” Varför? Kautsky svarar: ”Skälen härför ha redan allt för ofta blivit anförda, för att jag längre skulle behöva dröja därvid.”⁸ Och han räknar bara med masstrejken (en ännu okänd kampmetod), med ett krig, och slutligen på militärens otillförlitlighet. Låt oss titta närmare på dessa frågor.

Vi vill givetvis inte tala om medel som idag är okända och oförutsägbara. Vad gäller masstrejken, är det förvisso en fördom att avvisa detta kampmedel principiellt, faktiskt en skadlig fördom när förespråkare av masstrejken på grund av vissa historiska omständigheter använder det felaktiga uttrycket generalstrejk. Man måste bara helt och hållet befria denna tanke från alla missförstånd och villfarelser som vidhänger den och reducera dem alla till den enda vanföreställningen att masstrejken är ett magiskt medel som ersätter alla andra medel. Kautsky protesterar med rätta mot tanken att masstrejken kan göra den parlamentariska taktiken överflödig, men tror han verkligen, tillsammans med Allemane⁹ och många andra, att de ”korsade armarnas” revolution kan ersätta de knutna nävarnas, eller snarare väpnade nävarnas, revolution? Kan med andra ord folkets beslutsamma kamp mot utsugarna och regeringen, som rör livsviktiga politiska krav, utkämpas med masstrejkens medel utan att oundvikligen leda till sammandrabbningar med militären? Man behöver bara tänka på de demonstrationer och församlingar som är oundvikliga under en masstrejk, i synnerhet en politisk sådan, den intensiva upprördhet som måste fylla folket under en sådan kamp på liv och död, regeringens och speciellt strejkbrytarnas provokationer. De organiserade arbetarna är överallt i minoritet, och den som hyser förhoppningar att proletariets organisation i det kapitalistiska samhället kommer att kunna omfatta majoriteten av arbetarna, eller till och med hela klassen, innan den revolutionära rörelsens seger, måste tänka på de arbetslösa. Är det inte högst troligt att om strejken varar en längre tid, så kommer de oorganiserade, och speciellt de arbetslösa, att erbjudas att arbeta istället för de strejkande? Skulle de strejkande, även förutsatt all disciplin och alla illusioner om fred, då kunna upprätthålla lagligheten? Skulle de kunna avstå från att angripa förrädarna när de blir verkligt farliga? Att ersätta vissa arbetare med soldater, eller att militarisera vissa sorters arbetare, som redan har försökts mot järnvägsanställda i Italien, kan också med lätthet leda till sammandrabbningar där arbetarna ställs mot militären. Vad gör vi då? Är allt förlorat?

Med tanke på den moderna militära tekniken är alla argument om sannolikheten av ett nytt folkligt uppror bara riktiga i så måtto som varken det största mod eller barrikadstrider och så vidare kan rädda folket från nederlag när ett obeväpnat eller dåligt beväpnat folk stöter samman med militären *och militären inte ryggar för den mest fruktansvärda slakt*. I så måtto har Kautsky också rätt när han säger: ”Militarismen kan numera övervinnas endast därigenom, att militären själv visar sig opålitlig* och icke därigenom, att den besegras av det upproriska folket.”¹⁰ Men militären måste visa sig missnöjd med själva aktionen, inte med härskarnas medvetande. Först när militären genomgår denna prövning kommer man att veta vad man kan förvänta från den. Under sin aktion kan en del av militären gå över till folkets sida. Jag säger uttryckligen *en del*, eftersom det för mig verkar omöjligt att förvänta sig ett sådant svar från hela militären eller

8 [Ibid, s 30-31.]

9 [Jean Allemane (1843-1935) var en fransk arbetare och kommunard. Deporterades till Nya Kaledonien men återvände till Frankrike efter amnesti. 1890 bröt han med possibilisterna för att bilda *Parti ouvrier socialiste révolutionnaire* (POSR), med ståndpunkter som låg nära den revolutionära syndikalismens. 1905 gick det samman med andra partier för att bilda Socialistpartiet (SFIO). Allemane var under lång tid ledare för den socialistiska vänstern, och hans anhängare kallades ”allemanister”. Han var en välkänd antimilitarist och maximalist, och stödde den revolutionära generalstrejken. Under Första världskriget följde han SFIO:s politik av ”nationell enhet”. När det franska kommunistpartiet bildades 1920 var han sympatiskt inställt till det men han anslöt sig inte. 1906 publicerades hans *Mémoires d'un Communard* (Paris: Librairie Socialiste).]

* [I engelska upplagan står ”disaffected with the rulers”, dvs. ”missnöjd med härskarna – öa.]

10 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 31.]

ens en majoritet av den. Dagens armé är en avbild av samhället, den består av medlemmar från alla klasser. Å ena sidan kommer det bland officerarna att finnas en del vänner till folket, men å den andra kommer det också att finnas väldigt många soldater, inklusive soldater av bonde- och småborgerlig härkomst men också en del från arbetarklassen, som har oroats av prästerna och kommer att vara beredda att delta i förtrycket av den revolutionära rörelsen. Huruvida militären just nu kommer att slå ner rörelsen eller ansluta sig till den kommer därför att bero på sammansättningen på armédivisionen i fråga, och naturligtvis även på den folkliga rörelsens styrka på varje särskild plats, på det moraliska intryck den kan göra på soldaternas sinnen. Det är därmed osannolikt att revolutionen kommer att segra i hela landet på samma gång. Men är det inte säkert att den ansatta regimen med hjälp av arméns lojala del kommer att anstränga sig till det yttersta för att slita segern ur rebellernas händer och krossa de upproriska trupperna? För de sistnämnda finns det ingen återvändo, de skulle bli tvungna att hjälpa massorna att beväpna sig och upprätta en stridsorganisation, något som skulle bli mycket lättare att göra med hjälp av allmän värnplikt. Och då skulle *två beväpnade läger* stå mot varandra: revolutionen och det etablerade samhällets styrkor. Om situationen når denna punkt skulle de vara tvungna att börja ett *verkligt* inbördeskrig med verkliga slag och beläringar. Låt oss erinra oss *Pariskommunen*: då gick också en del av trupperna över till revolutionens sida, och kämpade tillsammans med den beväpnade befolkningen mot det etablerade samhällets trupper. Bara att denna modell skulle utvidgas hundra gånger: hundratals ”kommuner” skulle uppstå, och de segerrika skulle komma till de andras hjälp. Att föreställa sig den kommande revolutionen i någon annan konkret form förefaller mig omöjligt.¹¹

Luśnia avslutade sin artikel med en analys av ”revolutionens yttre, internationella aspekter”,¹² där han utvecklade tanken att Ryssland, precis som på 1800-talet, skulle fortsätta att vara reaktionens bålverk om det skulle bli ett revolutionärt utbrott i Europa – ett felaktigt perspektiv som fick honom att dra slutsatsen att ”ett krig på *europaisk mark* är högst osannolikt”.¹³

I sin biografi om Luśnia kommenterade Timothy Snyder reaktionen från den tidens ledande marxister på detta meningsutbyte:

Som Plechanov påpekade kunde inte Kautsky bemöta Kelles-Krauz' ifrågasättande och ge ett trovärdigt scenario för den socialistiska revolutionen i Tyskland [Plechanov, brev till Kautsky, 28 september 1904, citerat i Waldenbergs polska bok om Kautsky (Timothy Snyders not, s 182)].... Rosa Luxemburg tog tillfället i akt för att för första gången angripa Kelles-Krauz. Vid denna tidpunkt hade hon och hennes allierade fått kontroll över SDKPiL [Socialdemokratiska partiet i Kungadömet Polen och Litauen], och hon valde dess organ *Prezglasd Socjalistyczny* som sitt forum. På sin egen oefterhärmliga stil [skrev hon i vol 2, nr 4, 1904]: ”Denne den ’retrospektiva sociologins professor’, ’doktor’, baron, riddare med tre titlar, som i årtal med hjälp av två pseudonymer förgäves har försökt skaffa sig ett namn, har till slut uppnått sitt mål. För sina besvär har han fått några sparkar i baken av Kautsky, men det är så det går, det är bara en del av de europeiska bifallsrop som Michal Luśnia enligt Elehard Esses uppfattning nu har fått.... [Elehard Esse var en av Kelles-Krauz' två pseudonymer]. Man måste berömma socialpatrioterna: de har verkligen nationaliserat den polska socialismen i ordets fulla mening. Ty Luśnia och liknande personer är i socialismens värld en inkarnation av vår egen speciella sorts skribent i Warszawa, som blir allmänt känd genom att stampa på de berömdas liktornar på gatan.”¹⁴

Både Rosa Luxemburg och Kautsky blev bestörta över hur Luśnia minimerade de ryska arbetarnas roll under den kommande revolutionen. När Luśnia i februari 1905 lämnade in en artikel till *Die Neue Zeit* som krävde att en särskild polsk rörelse skulle bryta med de större ryska frågorna och försöka få polsk självständighet, avvisade Kautsky artikeln med följande ord:

Den politik du för fram i din artikel är inte så uppbygglig. Du skrev den otroliga meningen att Polen säkert är moget för demokrati, *men kanske inte Ryssland*. Detta uttalande är det allra värsta förräderi mot den ryska revolutionen man kan tänka sig och avslöjar samtidigt den mest kortsynta trångsynthet. PPS

11 Luśnia, *op cit*, s 563-565.

12 *Ibid*, s 565.

13 *Ibid*, s 566.

14 Snyder, *Nationalism, Marxism, and Modern Central Europe: A Biography of Kazimierz Kelles-Krauz, 1872-1905*, Cambridge MA: Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute, Harvard University, 1997, s 182-184.

verkar fortfarande inte veta att historien för alla nationer som lever i det ryska imperiet kommer att avgöras i Petersburg, inte Warszawa, att krossandet av tsarismen är en förutsättning för Polens självständighet, att det idag handlar om att samla revolutionens alla krafter mot tsaren. Du tror [att du kommer att] kunna erövra en polsk demokrati innan Ryssland har erövat sin, och därför skiljer du den polska revolutionen från den ryska och ur det polska och ryska proletariats kamp mot tsaren skapar en kamp av polackerna mot ryssarna. Jag kan inte samarbeta om det.¹⁵

Det var säkert Kautskys försvar av det ryska proletariats som Europas framtida revolutionära förtrupp, snarare än hans förespråkande av den politiska strejken gentemot ett väpnat uppror, som fick Trotskij att lovorda och citera utförligt ur Kautskys artikel i sin bok *Resultat och framtidsutsikter*. Men Trotskij verkar också ha anammat ett ekonomiskt resonemang från Kautsky som dök upp på nytt i hans artikel från slutet av 1905 om Pariskommunen (inkluderad i denna bok) och återigen i kapitel 8 i *Resultat och framtidsutsikter*, nämligen påståendet att när ett proletärt parti väl har gripit den politiska makten, skulle situationens objektiva logik tvinga det att börja genomföra ett socialistiskt program. I det dokument som har översatts här åberopade Kautsky fallet med arbetslöshetsunderstöd, som alla arbetarpartier skulle tvingas införa även om det inte *avsåg* att omedelbart socialisera produktionsmedlen. Kautsky resonerade att: ”Om varje arbetslös person garanterades en minimilön som det gick att leva på, skulle alla strejker bli omöjliga att stå emot och arbetarna skulle bli fabriken verkliga herrar.” Han drog slutsatsen att

varhelst proletariats har erövat den politiska makten följer en socialistisk produktion som en naturnödvändighet, även där proletariats inte har uppnått något socialistiskt medvetande. Dess klassintressen och ekonomisk nödvändighet tvingar det att vidta åtgärder som leder till en socialistisk produktion.... Om proletariats har den politiska makten blir socialismen helt enkelt nödvändig.

I sin artikel om Pariskommunen förde Trotskij ett liknande resonemang för att, liksom Rjazanov hade gjort i sin tidigare kritik av Lenin och Plechanov, hävda att varje åtskillnad i Ryssland mellan ett ”minimi”- och ”maximi”-program skulle försvinna under den *permanenta revolutionens* praktik. Medan Kautsky specifikt talade om arbetslöshetsunderstöd, förkunnade Trotskij att en arbetarregering i Ryssland inte skulle ha något annat val än att lagstifta om åttatimmarsdag, vilket skulle utlösa lockouter och nödvändiggöra en socialisering av fabrikerna.¹⁶ Trots att Kautsky speciellt framhöll att ”en revolution i Ryssland inte kan omedelbart kan upprätta en socialistisk regim”, insisterade Trotskij i *Resultat och framtidsutsikter* att en arbetarregering i Ryssland omedelbart skulle tvingas att ”slå in på den socialistiska politikens väg”:

Det vore höjden av utopism att tro att proletariats efter att ha blivit politiskt dominerande genom den borgerliga revolutionens inre mekanism, skulle kunna – även om det skulle önska det – begränsa sin uppgift till upprättandet av republikanskt demokratiska villkor för bourgeoisins sociala dominans... Arbetarna måste kräva att den revolutionära regeringen stöder strejkande arbetare, och en regering som litar till arbetarna kan inte vägra att uppfylla detta krav. Men detta innebär att man paralyserar effekten av arbetskraftens reservarmé och gör arbetarna dominerande inte endast politiskt utan också ekonomiskt, och förvandlar privat äganderätt över produktionsmedlen till en fiktion. Dessa oundvikliga social-ekonomiska konsekvenser av den proletära diktaturen kommer att visa sig mycket snabbt, långt innan det politiska systemets demokratisering har fullbordats. Barriären mellan ”minimi”- och ”maximi”- programmet försvinner omedelbart då proletariats kommit till makten.¹⁷

I ”Revolutionära frågor” lämnade Kautsky dörren på glänt för Trotskijs tolkning av hans resonemang. Även om han personligen förväntade sig att en rysk revolution bara skulle skapa en demokratisk regering från vilken ett ”impulsivt och progressivt proletariat ... skulle kunna kräva viktiga eftergifter”, observerade han också att

Proletariats politiska styre i Västeuropa skulle erbjuda proletariats i Östeuropa möjligheten att förkorta sina utvecklingsfaser och på ett konstgjort sätt införa socialistiska åtgärder genom att efterapa det tyska exemplet.

15 Kautsky, ”Brev till Michal Lušnia”, 4 februari 1905. Citerat i Steenson, *Karl Kautsky, 1854-1938: Marxism in the Classical Years*, Pittsburgh: University of Pittsburgh Press 1978, s 137.

16 I denna bok, s xxx.

17 Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 40-41.

Kautsky förklarade vidare hur en rysk revolution skulle kunna utlösa en revolution i Europa om revolten i Polen överfördes till Österrike och Preussen. I kapitel 9 i *Resultat och framtidsutsikter*, som behandlar ämnet ”Europa och revolutionen” följde Trotskij ånyo Kautskys resonemang: om de tyska och österrikiska regeringarna försökte kväsa revolutionen i Polen, skulle det bli krig mellan Tyskland och det revolutionära Ryssland, och det ”skulle oundvikligen leda till en proletär revolution i Tyskland.” Om en revolutionär regering i Ryssland vägrade fullgöra tsarismens skulder, så skulle det också orsaka en kris i Frankrike som bara kunde sluta med att de franska arbetarna grep makten. ”På det ena eller andra sättet”, skrev Trotskij, ”antingen genom en revolution i Polen, genom konsekvenserna av ett europeiskt krig eller som ett resultat av Rysslands statsbankrutt, kommer revolutionen att svepa in över det gamla kapitalistiska Europas gränser.” I så fall skulle Kautskys eget villkor i ”Revolutionära frågor” gälla: en arbetarregering i Ryssland skulle, som Kautsky själv sa, kunna förkorta sina egna utvecklingsfaser genom att följa det socialistiska Tysklands exempel.

Trots att Kautsky i ”Revolutionära frågor” stödde den politiska masstrejken, så vägrade han i februari 1910, pressad av den konservativa partiapparaten, att publicera en artikel av Rosa Luxemburg som uppmanade att strejken skulle användas för att uppnå allmän rösträtt i Preussen och resa parollen om en republik som ett övergångskrav för att omvandla frågan om parlamentsreform till en kanal för revolutionära aktioner.¹⁸ Det ledde till en våldsam polemik under vars lopp Kautsky blev SPD-centristernas ledande teoretiker och utvecklade den så kallade ”strategin att utmatta fienden [*Ermattungsstrategie*]” i motsats till ”strategin att besegra fienden [*Niederwerfungsstrategie*]”, som Rosa Luxemburg förespråkade.¹⁹ I sin polemik mot centristerna i SPD hänvisade Rosa Luxemburg till ”Revolutionära frågor” som ett exempel på de revolutionära ståndpunkter som Kautsky stödde 1904 men avfärdade bara sex år senare. I ”Teori och praktik” skrev hon:

Kamrat Kautsky har bevisat ännu en överflödlig sak. Om de övergripande ekonomiska och politiska förhållandena i Tyskland är sådana att de gör en masstrejk som den ryska omöjlig, och om den omfattning som masstrejken fick under den ryska revolutionen är ett specifikt resultat av Rysslands *underutveckling*, då ifrågasätts inte bara att masstrejken ska användas under kampen för rösträtt i Preussen utan också resolutionen från Jena. Hittills betraktades resolutionen från partiets kongress i Jena [september 1905] både här och utomlands som ett mycket viktigt tillkännagivande, eftersom den officiellt lånade masstrejken från den ryska revolutionen och införlivade den i den tyska socialdemokratins taktik som ett medel för politisk kamp. Det medges att denna resolution var så formellt skriven och av många uteslutande tolkad som att socialdemokratin verkade förkunna att den bara skulle ta till masstrejken om rösträtten angreps. Kamrat Kautsky tillhörde inte dessa formalister. 1904 skrev han i själva verket eftertryckligt: ”Om vi lär oss en sak från det belgiska exemplet, så är det att det vore ett ödesdigert misstag för oss i Tyskland att binda oss till en specifik tidpunkt för att utropa den politiska strejken – *till exempel i händelse av ett angrepp på den nuvarande rösträtten.*” [”Revolutionärer överallt”, *Die Neue Zeit*, vol 22, nr 1, s 376. Rosa Luxemburgs kursivering.]²⁰

Rosa Luxemburg återvände till denna hänvisning i slutet av sin artikel. Hon anmärkte att ”kamrat Kautsky helt riktigt påminnes oss om att han ’redan före den ryska revolutionen’ i sin artikel ’Revolutionära frågor’ gav en exakt beskrivning av hur den politiska masstrejken fungerar”, men hon tillade att det bara gjorde hans centristiska helomvändning ännu mer uppenbar:

Ju mer kamrat Kautsky övergick till breda teoretiska generaliseringar för att rättfärdiga sin ståndpunkt om kampen för rösträtt i Preussen, desto mer förlorade han det övergripande perspektivet på klasskampens utveckling i Västeuropa och Tyskland ur sikte – en utveckling som han under tidigare år aldrig tröttnade

18 Artikeln publicerades 1910 som ”Was Weiter?”, i *Gesammelte Werke* band II. Engelsk översättning, ”The Next Step”, i Robert Looker, (red.), *Rosa Luxemburg: Selected Political Writings*, London: Cape 1972.

19 Kautsky, ”Eine neue Strategie?”, *Die Neue Zeit*, vol 28, nr 2, s 332-341, 364-374, 412-421; Luxemburg, ”Die Theorie und die Praxis”, i *Gesammelte Werke*, band 2, Berlin: Dietz Verlag, 1910, s 378-420; Kautsky, ”Zwischen Baden und Luxemburg”, *Die Neue Zeit*, vol 28, nr 2, s 652-667; Kautsky, ”Nachgedanken zu den nachdenklichen Betrachtungen”, *Die Neue Zeit*, vol 31, nr 2, s 532-540, 558-568, 662-664; Luxemburg, ”Das Offiziösentum der Theorie”, i *Gesammelte Werke*, band 3, 1913.

20 Rosa Luxemburg, ”Theory & Practice [A polemic against Comrade Kautsky’s theory of the Mass Strike”, del 3 [”Kautsky: the mass strike is incompatible with Germany”]. I denna engelska version på marxists.org omnämns *Allerhand Revolutionäres* som ”Revolutionärer överallt”.

på att poängtera. Han hade faktiskt själv en obehaglig känsla av att hans nuvarande uppfattning stod i motsättning med hans tidigare ståndpunkt, och var därför vänlig nog att fullständigt återge sin artikelserie ”Revolutionära frågor” från 1904 i den sista, tredje delen i sitt svar till mig. Den skarpa motsättningen avskaffas inte med detta: det har bara lett till en kaotisk, fladdrig karaktär hos artikelns sista del, som så anmärkningsvärt minskar nöjet att läsa den.²¹

* * *

”Revolutionära frågor”

I. Synpunkter på konsekvenserna av en proletär regim

Den kritik som kamrat Lušnia framförde om mina två broschyrer om den sociala revolutionen är i visst avseende ett välkommet tillfälle att komplettera det jag sa där och korrigera vissa felaktiga åsikter som har uttryckts avseende dessa skrifter.²²

Folk har tillskrivit dem uppfattningar som inte är mina, i synnerhet i den andra delen, *Dagen efter den sociala revolutionen*. Jag avstår ifrån att besvara den kritik som har riktats mot dem av personer som von Bülow²³ och andra borgerliga element, som bär runt på vår ”gröna resehandbok [*Bädecker*] för resor till Utopia” och klagar på att de trots det inte har lyckats hitta vägen till vår ”framtida stat”. Ingen som inte känner sig hemma i de schweiziska alperna kommer att kunna klättra på en hög topp även om de bär på en resehandbok. Istället kommer de troligen att bryta nacken. På samma sätt kommer medlemmar i de borgerliga klasserna inte att kunna förstå vår syn på framtiden om de inte känner sig hemma i hela vår litteratur. Det finns ingen Nürnbergtratt²⁴ för journalister, medlemmar i parlamentet och statsöverhuvuden som gör det möjligt för dem att tala med auktoritet om socialismen utan att ha studerat dess grundläggande verk, och jag har inte för avsikt att förse dem med någon.

Följande uttalanden är därför bara riktade mot de kritiska synpunkter som har förts fram mot mina broschyrer i partikretsar. Många personer såg en utopi i dem, uppbygget av framtidens socialistiska stat, vars modell jag byggde för framtida generationer. Men jag hade inte för avsikt att föreskriva regler för hur vi ska uppträda vid en tidpunkt då alla kommer att se alla sociala frågor mycket klarare än vad även den mest skarpsynta kan göra idag, ty de kommer att ha tillgång till erfarenheter från hela perioden från idag fram till den revolutionära epoken. Min avsikt när jag skrev broschyrerna var mycket praktiska. Jag ville ingripa i de strider som har ägt rum i våra led under de senaste åren.

Jag upplever inte motsättningarna mellan revisionismen och en konsekvent eller ”ortodox” marxism

21 *Ibid.*

22 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, på marxistarkiv.se.]

23 [Bernhard von Bülow hade flera diplomatiska poster innan han 1897 utsågs till utrikesminister. Som sådan var Bülow huvudansvarig för att genomföra den politik av kolonial expansion (eller *Weltpolitik*) som kejsaren hade identifierat sig med. 1899 befordrades Bülow till greve efter att med framgång ha slutfört förhandlingarna där Tyskland erhöll ögrupperna Karolinerna. När furste Chlodwig von Hohenlohe avgick 1900 valdes han ut som efterträdare till kejsardömets kansler och premiärminister för Preussen. Hans första kända handling som kansler var att försvara den tyska imperialismen i Kina inför riksdagen. Hans utrikespolitik uppmuntrade bildandet av Trippelententen. Den 28 oktober 1908 intervjuades kejsar Wilhelm II i *Daily Telegraph*, där han avslöjade att han ville ha en större flotta. Bülow fick det officiella ansvaret och beskylldes för den kapprustning som följde. Bülow satt på posten till den 14 juli 1909, då han tvingades avgå efter att ha förlorat stödet i riksdagen, och ersattes av Theobald von Bethmann-Hollweg. Bülow blev senare ambassadör i Italien (1914-1915) och gav ut en bok om utrikespolitik med rubriken *Imperial Germany*.]

24 [*Nürnbergtratt* (Nürnberger Trichter): En mytisk tratt för att fylla huvudet med kunskap.]

som en motsättning mellan pessimism och optimism, eller mellan förväntningar på en långsam eller snabb utvecklingstakt, eller mellan framsynta teorier och praktiskt rutinarbete. Det går förvisso att hitta lite av allt detta i den stora motsättningen, men det är inte det som definierar den historiskt.

Motsättningen uppstår ur vår historiska situation. Den är resultatet av socialdemokratins framsteg, som i större delen av Europa har övervunnit de första stadierna i ett revolutionärt partis tillväxt, när det måste kämpa för att dess existens ska tolereras. Och detta faktum ställer nu den största frågan: ska vi förbli ett parti utan makt som vi har varit hittills, eller påtvingar inte denna nya styrkeposition oss nya mål och en ny taktik? Hittills har vi sagt att vi bara kan befria proletariatet genom att erövra den politiska makten. Ska vi låta denna grundläggande princip vara vår vägledning även i framtiden? Det skulle betyda att vi ska inleda den praktiska kampen om den politiska makten när vi har blivit så starka att vår strävan efter makten inte längre kan betraktas som enbart platonisk. Men även om vi har blivit starka nog att göra anspråk på den politiska makten i teoretiskt avseende, så är vi ännu inte tillräckligt starka att erövra den i praktiken. Det är en ytterst besvärlig situation. Finns det inga sätt att undkomma den genom att avsäga oss kampen om politisk makt? Kan man kanske klara sig utan den? Och kommer vi inte till slut att nå praktiska resultat mycket snabbare om vi anpassar oss till den existerande statliga organismen som ett av regeringspartierna och därmed delar på de fördelar som den kan erbjuda istället för att äta oppositionens torra bröd fram till revolutionen?

Det är så revisionismen resonerar. Mot det försökte jag i den första delen av mina broschyrer visa att proletariatet inte kan befria sig utan att erövra den politiska makten. Alla de praktiska resultat som har uppnåtts med hjälp av sociala reformer och organiseringen av proletariatet gör det mer lämpat för kampen men försvagar inte dess motsättningar med kapitalistklassen, som istället ständigt ökar tills dessa klasser drabbar samman i en avgörande kamp om den politiska makten.

I den andra delen försökte jag visa, att varhelst proletariatet har erövat den politiska makten följer en socialistisk produktion som en naturnödvändighet, även där proletariatet inte har uppnått något socialistiskt medvetande. Dess klassintressen och ekonomisk nödvändighet tvingar det att vidta åtgärder som leder till en socialistisk produktion...

Att *erövra den politiska makten* är A och O i båda broschyrerna: utan att ha statsmakten kan vi inte gå vidare för att avskaffa klasser och klassintressen. Om proletariatet har den politiska makten blir socialismen helt enkelt nödvändig.

Att bevisa det var den uppgift som mina broschyrer ställde sig. Om de har lyckats göra det så har de utfört en ytterst aktuell uppgift. Det har också revisionisterna märkt. Av detta skäl har deras kritik varit så nedlåtande, och ur deras synvinkel med rätta. Deras avvisande är förvisso i många fall instinktivt, det är inte alltid grundat i en klar förståelse.

Exempelvis kommenterade en medarbetare i *Münchener Post* i sin hyllning till Steinigans' broschyr²⁵ att den

alltid använder samma metod: att avslöja Kautskys motsättningar med hjälp av fakta. En uppgift under vilken han när tillfälle ges inte saknar humor. Således låter han till exempel Kautsky vederlägga sig själv genom att påpeka att de *reformistiska* förslagen i *Dagen efter den sociala revolutionen* inte är något annat än vad de dåligt ansedda revisionisterna vill ha *redan nu*: en [samhälls]omvandling.

Det är förvisso trevligt att revisionisterna fullständigt accepterar mina ”reformistiska förslag”: att expropriera kapitalistklassen, minska arbetstiden till 5 timmar per dag samtidigt med en fördubb-

25 [Steinigans, *Kautsky und die soziale Revolution: Eines Arbeiters Kritik de Kautsky'schen Broschüren 'Die soziale Revolution' und 'Am Tage nach der sozialen Revolution'*, Solingen: Genossenschafts-Buchdruckerei 1903.]

ling, till och med tredubbling, av lönerna, etc. Och det faktum att de inte vill vänta på revolutionen utan vill ha allt detta redan nu, visar helt klart att revisionisterna i själva verket är radikalare än jag. Men de vill inte bara ha dessa bra saker i detta skede, utan tror helt ärligt att de kan uppnå det *före revolutionen* och därmed under en *borgerlig* regering. Det är i sanning den roligaste vederläggningen av mina anmärkningar och det mest förödande avslöjandet av mina motsättningar med hjälp av fakta som någonsin har fallit på min lott.

Den kritik Lušnia riktade mot andra delen i min bok är mer seriös. Men även den utgår från det felaktiga antagande att min bok skulle ha utvecklat socialdemokratins revolutionära program och fört fram de krav som vårt parti avser att genomföra efter segern. I detta avseende jämför den min broschyrs kommentarer med *Kommunistiska manifestets* revolutionära program. Men jag hade inte minsta avsikt att skissera ett sådant program. Det socialdemokratiet vill har den redan förklarat i sitt program. Hur den ska lyckas genomföra sina krav så fort den griper makten finns delvis också där. Innan det sker, är [förverkligandet av dess krav] beroende av en rad faktorer som är omöjliga att upptäcka idag, och om vilka vi inte bör grubbla och spekulera.

Som jag redan har nämnt var det något helt annat jag ville peka ut. Jag ville undersöka vilka konsekvenser som *måste* följa av proletariats politiska styre i kraft av dess klassintressen och produktionens behov, oavsett de teoretiska övertygelser som är förhärskande vid tiden för dess seger. Jag bortsåg också från allt inflytande från socialistiska idéer på proletariatet. Jag inledde uttryckligen min analys med frågan: vad kommer det segerrika proletariatet att börja göra när det väl griper makten? ”Icke *vilja* börja på grund av den eller den teorin eller stämningen utan vara *nödgat* att börja, drivet av sina egna klassintressen och av den ekonomiska nödvändighetens tvång.”²⁶

Men det verkar som om jag inte gjorde mina avsikter tillräckligt klara, eftersom nästan alla mina kritiker förvånas av dem. En del av dem, som Gaylord Wilshire i sin månadstidning,²⁷ var till och med besvikna eller arga eftersom jag till exempel säger att det segerrika proletariatet inte under några omständigheter får socialisera produktionsmedlen, utan istället främst av de ekonomiska omvandlingarna ställer att det måste införa ett tillräckligt arbetslöshetsunderstöd, som leder till en sådan socialisering. De har uppenbarligen förbiset det faktum att jag själv sa: ”Att socialdemokratiet, när den kommer till styret, redan från början skall sträva mot en dylik lösning [socialisering av produktionsmedlen], det är bekant.”²⁸ Men mitt mål var inte att utveckla vad socialdemokratiet vill, jag antog att det var känt. Jag ville visa att ett segerrikt proletariat, även när det inte har något socialistiskt medvetande, genom verklighetens logik kommer att tvingas att vidta åtgärder som kommer att leda till socialismen.

För att ge en grundval för mitt antagande om ett icke socialistiskt proletariat tvingades jag gå utanför de tyska, latinska och slaviska proletära rörelsernas sfär. Bara anglosaxarna gav mig en grund för mina antaganden. Det är förvisso osannolikt att ett icke socialistiskt proletariat kan erövra den politiska makten, ty hur kan proletariatet gripa makten utan att kollidera med de borgerliga partierna, och hur kan det göra sig av med borgerliga uppfattningar utan att erhålla ett socialistiskt medvetande?

Men låt oss anta att vi i England har ett icke socialistiskt, radikalt arbetarparti – ungefär efter australiensisk modell – och att det erövrar majoriteten i parlamentsvalen, varvid de borgerliga

26 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 37.]

27 *Wilshire's Magazine*, maj 1903. [Henry Gaylord Wilshire (1861-1927) var en socialistisk miljonär som tjänade sina pengar på fastighetsspekulationer i södra Kalifornien. Wilshire var nära vän till Upton Sinclair och omvände honom, Jack London och många andra, till socialismen.]

28 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 39.]

partierna omedelbart och på rak arm avgår. Kort sagt äger den historiska utvecklingen rum på ett sätt som herrar Barth och Neumann²⁹ inte på minsta sätt kan invända mot. Vad kommer det nya regimen tvingas göra före allting annat?

Den måste väl ge ett tillräckligt stöd till de arbetslösa? Det går inte att förneka av någon med minsta kunskap om de engelska arbetarna. De engelska arbetarna är främmande för all sorts teori och bara intresserade av de mest omedelbara kraven och vanligtvis till och med bara av ett *enda* krav. De engelska socialisterna har sedan två decennier insett denna situation och har redan försökt vinna över arbetarna till socialismen genom ”praktisk politik”, dvs. genom att föra fram ett eller annat speciellt krav. Men varken politiska krav som allmän rösträtt och avskaffande av Överhuset, eller ekonomiska krav som nationalisering av järnvägarna och gruvorna, eller ens en laglig åttatimmarsdag, kunde skaka de engelska arbetarna ur deras politiska dvala. En enda gång, mellan 1885 och 1890, fick socialismen något betydande inflytande över Englands proletariat. Det var en period med hög arbetslöshet då socialisterna stod i spetsen för kampen för nationella och kommunala arbetslöshetsunderstöd.

Det är också noterbart att Gaylord Wilshire i Amerika förväntade sig att arbetarmassorna skulle omvändas till socialismen som ett resultat av den ökade arbetslösheten, som måste bli ett resultat av den spirande krisen där. Arbetslöshet – det är det skrämmande piskrapp som måste piska till och med den mest tanklösa arbetare till motstånd mot den nuvarande regimen när hans energi inte är fullständigt förbrukad, ty den nuvarande regimen visar sig vara fullständig oförmögen, till och med ovillig, att på ett energiskt sätt bekämpa arbetslösheten. Och även om arbetslösheten drabbar de oorganiserade, dåligt betalda arbetarna hårdast – det finns ett nära samband mellan bristande organisering och låga löner – så hotar den också fackligt organiserade arbetare, till och med fackföreningarna, med svåra uppoffringar. Ingen fackförening kan betala en arbetslöshetsersättning som ens är i närheten av att närma sig en full lön; ingen kan stöda de arbetslösa utöver en viss period; alla tvingas öka arbetarnas avgifter betydligt när arbetslösheten ökar. Och på så sätt hotar en hög arbetslöshet att krossa fackföreningarnas motståndskraft visavi cheferna.

Kampen mot de nödsituationer som arbetslösheten orsakar är därför den punkt där till och med de mest realpolitiska arbetarna, som inte ser bortom de mest omedelbara uppgifterna, blir av med borgerliga uppfattningar och går utöver det borgerliga samhällets gränser, ett samhälle som inte kan och inte på allvar kommer att göra något för att lindra deras svårigheter.

Vi måste vara förvissade om, att även om ett segerrikt proletariat fortfarande är avogt inställt till socialismen, så kommer det att göra sitt yttersta för att ge tillräckligt arbetslöshetsunderstöd.

Luśnia kommer till sist till samma slutsats, när han säger:

Dagen efter erövringen av den politiska makten måste proletariatets parti ovillkorligt och omedelbart genomföra en uppgift: avskaffandet av misären och garantier för ett existensminimum till de som inte kan arbeta, som invalider.

Det är också min åsikt. När Luśnia polemiskt anmärker gentemot mig att det är omöjligt att avskaffa arbetslösheten så länge produktionen inte organiseras av staten, och att denna organisering måste föregå avskaffandet av arbetslösheten, så håller jag fullständigt med honom. Men i den avdelning som är under beaktande talade jag om ”tillräckligt *stöd* till de arbetslösa”, inte om att *avskaffa*

29 [Friedrich Naumann (1869-1919) var en liberal politiker och protestantisk teolog. Han grundade *Nationalsozialen Verein* och tidskriften *Die Hilfe* för att tala för en social liberalism. Theodor Barth (1849-1909) var också en liberal politiker och långvarig medlem i riksdagen. Mellan 1883 och 1907 var Barth redaktör för den ”vänsterliberala” veckotidningen *Die Nation*. I slutet av 1890-talet och början av 1900-talet arbetade han och Neumann nära i *Freisinnigen Vereinigung* (Liberala förbundet).]

arbetslösheten. Det är två helt olika saker. Stöd till de ekonomiskt aktiva arbetslösa kan bara finnas så länge det är omöjligt att avskaffa arbetslösheten.

När ett tillfredsställande statlig stöd till arbetslösa betraktas isolerat förefaller det, även om det genomförs av ett segerrikt proletariat, fullständigt oskyldigt och helt förenligt med det borgerliga samhället. Men de borgerliga partierna vet mycket väl varför de inte genomför det – eftersom det har långtgående konsekvenser. Om varje arbetslös person garanterades en minimilön som det gick att leva på, skulle alla strejker bli omöjliga att stå emot och arbetarna skulle bli fabriken verkliga herrar. Men därmed skulle det privata ägandet av produktionsmedlen förlora all mening för kapitalisten. Det skulle belasta honom med ansvaret och riskerna med sitt företag utan att ge honom möjlighet att kontrollera och exploatera det. Under dessa förhållanden kanske en socialisering av produktionsmedlen skulle vara en nödvändighet som kapitalisterna skulle känna ännu starkare än arbetarna. Då vore det omöjligt med en fortsatt produktion på kapitalistiska grundvalar.

Men ett tillräckligt stöd till de arbetslösa har en annan konsekvens. Om de arbetslösa garanteras en minimilön, så måste det leda till avsevärda löneökningar och minskad arbetstiden för att arbetarna ska ha tillräckliga motiv att säkerställa en fortsatt produktion.

För närvarande stiger lönerna i allmänhet bara lite över existensminimum, om de ökar alls. Oftare sammanfaller de med det, och ibland sjunker de till och med under det. En fortsatt produktion med tillräckligt stöd till de arbetslösa kräver således inte bara socialisering av produktionsmedlen utan också en betydande ökning av de nuvarande lönerna samtidigt som arbetstiden minskas. Men det är bara möjligt om omoderna och ineffektiva småföretag överges så snabbt som möjligt och produktionen koncentreras till de mest effektiva företagen i varje bransch, där en storskalig produktion är tekniskt möjlig. Om en viss utveckling av storskaliga företag är en förutsättning för proletariatets styre, så måste detta styre i sin tur leda till att småföretagen ersätts fullständigt på de flesta produktionsområden.

Vi ser alltså att grunderna till en socialistisk produktion måste följa naturligt från proletariatets politiska styre, även om det segerrika proletariatet själv ännu inte har uppnått ett klart socialistiskt medvetande. Den enda skillnaden skulle vara att det efter flera experiment och av nödvång, kanske till och med vedermödor, indirekt skulle komma till den punkt som en socialdemokratisk regim redan från början skulle ha siktat på.

Luśnia anför en rad skäl mot den nödvändiga löneökningen.

Jag tror att en sådan ökning bara är möjlig med hjälp av en avsevärd tillväxt av produktionen. På mig förefaller det effektivaste sättet att uppnå denna tillväxt vara att överge de många bristfälliga, otillräckligt utrustade företagen och samla arbetarna i de bäst utrustade och mest produktiva företagen, där två eller tre gånger fler än det nuvarande antalet kan sysselsättas med motsvarande förändringar av skiften (utan nattarbete och med en betydande minskning av arbetstiden).

När Luśnia går mot detta resonemang frågar han först av allt: ”Hur skulle en sådan koncentration, en sådan överföring av miljontals arbetare till ett litet antal stora fabriker, bli möjlig i praktiken?” Han hänvisar till mitt exempel att koncentrera textilproduktionen från de 200.000 företag som den för närvarande omfattar till 3.000 stora företag och anmärker:

De 3.000 stora textilfabrikerna är belägna på ett mycket mindre antal platser än det totala antalet företag inom den industrin. Vilket enormt och komplicerat problem med transporter och bostäder! Vi talar om många hundratusen bara för textilindustrin!

Vi står utan tvekan inför ett problem. Men Luśnia vill inte hävda att det är ett olösligt problem. Om vi beaktar vilka massor kapitalismen redan idag sätter i rörelse varje år, om vi tänker på migrant-

arbetare, inflödet av polska arbetare till västra Tysklands kolgruvor, utvandring, etc., då förlorar det problem Luśnia tar upp en stor del av sin ofantlighet.

Man måste också komma ihåg att storskaliga och småskaliga företag i samma bransch ofta sam-existerar i samma region, så att arbetarna i småföretagen på dessa ställen kan nå de större utan att behöva flytta så långt. I Reuss alterer Linie³⁰ hittar vi till exempel inom 300 kvadratkilometer 44% av arbetarna i textilindustrin (5.371 av 12.165 arbetare) i de 20 största företagen med mer än 200 arbetare; 33,4% (4.061) i 39 företag med mellan 50 och 200 arbetare; och 22,5% (2.733) i 956 små företag. I denna lilla förbundsstat vore det varken ett gigantiskt eller komplicerat transport- och bostadsproblem att samla de 56% av arbetarna (6.794) i de 995 företagen med mindre än 200 personer i de 20 största företagen.

Huvuddelen av dessa företag finns inom yllevävning. De utgör 9 stora företag (över 20 arbetare) med 3.366 arbetare, 32 medelstora företag (50-200 arbetare) med 3.406 arbetare och 421 små företag med 1.843 arbetare.

Småskaliga och storskaliga företag är på liknande sätt blandade i de flesta industriområden, så att det utan större besvär oftast går att föra över arbetare från den första kategorin till den andra.

Hursomhelst kan ett stort antal av arbetarna i de mest underutvecklade företagen sugas upp av de mer utvecklade företagen, vilket omedelbart skulle innebära en avsevärd ökning av arbetsproduktiviteten. De av de underutvecklade företagens arbetare som bor längre bort skulle säkert gradvis kunna rekryteras till de mer rationella företagen, så fort bostäder byggdes åt dem i närheten av de sistnämnda.

Luśnias invändningar bevisar därmed inte att en snabb ökning av arbetsproduktiviteten är omöjlig på de sätt som jag anförde. De visar bara att denna ökning, om alla andra omständigheter är lika, skulle bli snabbare och mer omfattande ju närmare arbetarna i de små, underutvecklade företagen skulle bo de stora, mer utvecklade företagen, och ju mer de olika sorternas företag är samlade i några få industriområden.

Det är välkänt att den ekonomiska utvecklingen ständigt kräver denna koncentration.³¹ ... Ju mer industribefolkningen koncentreras, desto enklare är det att flytta den från en rad arbetsplatser till andra i samma produktionsbransch, och desto mindre betydelsefulla blir de till synes enorma bostads- och transportproblem som kamrat Luśnia pekar på.

Men han för fram ett ännu mer omfattande övervägande mot ökningen av arbetsproduktiviteten:

Även om det skulle vara möjligt med en sådan omedelbar ökning av produktionen, så skulle det bara leda till en löneökning ... i de produktionsbranscher där konsumtionen verkligen kan fördubblas – först och främst i produktionen av livsmedel, där just metoden att koncentrera bara kan tillämpas i begränsad skala. Vad gäller textilindustrin kan konsumtionen av dess produkter förvisso öka, men för mig verkar det tveksamt om en dubbelt så stor produktion som den nuvarande kan konsumeras, i synnerhet på landsbygden. Så för att ge en löneökning måste [textil-] exporten öka, vilket också gäller andra produktionsbranscher. Men Kautsky nämner inte frågan om utrikeshandel.

30 [Reuss' två furstendömen var den tyska konfederationens minsta stater. De låg i centrala Tyskland, öster om Thüringen, längs det tidigare kungadömet Sachsens västra gräns. Deras yta var sammanlagt bara 1.140 kvadratkilometer. Reuss alterer Linie (Reuss äldre linje), också kallat Reuss-Greitz, var minst, 316 kvadratkilometer och 1905 en befolkning på omkring 70.000 invånare. Reuss jüngerer Linie (Reuss yngre linje), eller Reuss-Schleiz, var 824 kvadratkilometer stor och hade ungefär 145.000 invånare. I efterdyningarna till Första världskriget införlivades båda furstendömena i Thüringen.]

31 [Vi utelämnar de statistiska data som Kautsky åberopar för att illustrera denna punkt.]

Även här finns det problem, men inte där Luśnia letar efter dem.

Anta att arbetsproduktiviteten i textilindustrin fördubblas som ett resultat av att arbetarna koncentreras i de mest utvecklade företagen. Skulle konsumtionen [av textilprodukter] också fördubblas? Högst sannolikt skulle det inte bli fallet. Inte ens idag saknar befolkningens stora majoritet kläder, för att bara nämna den sorts textilprodukter som otvivelaktigt är allra viktigast. Klädproblemet är oftast den dåliga kvaliteten på de tyger som konsumeras snarare än otillräckliga mängder. En löneökning skulle därmed troligen inte så mycket medföra en ökning av efterfrågan på textilprodukter som en ökad efterfrågan av högkvalitativa varor och en samtidig minskning av efterfrågan på dåliga varor. Eftersom bra tyger varar betydligt längre än usla tyger, och i och med att de privata företagens konstgjorda pådrivning av modet kommer att försvinna i det socialistiska samhället och leda till att modet förändras mindre snabbt, då är det förvisso mycket möjligt att konsumtionen av klädtyger inte kommer att hålla jämna steg med en fördubbling av arbetsproduktiviteten. Under dessa omständigheter skulle den ökade arbetsproduktiviteten innebära en minskning av antalet arbetare [i denna produktionsbransch].

Situationen behöver inte bli så annorlunda med produktionen av livsmedel – om vi antar att samhället producerar större delen av sin mat själv, och om vi inte ändrar produktionssätt vore det till och med för Tyskland bara möjligt om landet blev ett enda gemensamt ekonomiskt område med Österrike. Men bortsett från de allra fattigaste finns det inget tvivel om de breda befolkningsmassorna redan nu fyller sina magar, även om de sedan länge har fått otillräckligt näring. Även i detta fall skulle ökade löner leda till en konsumtion av livsmedel av bättre kvalitet snarare än av en ökad mängd. Efterfrågan på potatis och rovor skulle minska, och efterfrågan på råg och vete öka. På samma sätt skulle efterfrågan på hästar minska som ett resultat av att den stående armén avskaffas, att antalet privata lyxfordon minskar, att elektriska motorer införs i jordbruket, etc. Av denna orsak skulle även odlingen av havre minska. Till skillnad från detta skulle efterfrågan på mjölk och köttprodukter öka.

Huruvida alla dessa och liknande förändringar av konsumtionen kommer att öka mängden arbetare som används i jordbruket, speciellt när användningen av maskiner utvecklas, är en öppen fråga.

Å andra sidan kommer det att krävas en hel del ytterligare arbetare till byggindustrin.

Befolkningsmassornas levnadsförhållanden är idag mycket sämre än deras mat och kläder. Till och med arbetarnas "aristokrati" är ganska förbittrade över det. Det finns inte många arbetare, och inte heller inom småbourgeoisien och bland småbönderna, vars boende motsvarar den moderna kulturens krav eller ens de mest primitiva hygienkraven. Och under det kapitalistiska produktionssättet försämras hela tiden levnadsförhållandena, inte bara i relativa utan också i absoluta ordalag. En av den proletära regimens allra viktigaste uppgifter är att snabbt lindra denna situation. Till detta bör det tilläggas de bostadsproblem som orsakas av lokala förflyttningar av befolkningen. Vi har sett att den nya regimen måste sträva efter att samla arbetarna i de bäst organiserade företagen. Alternativt måste den försöka flytta industrin till landsbygden eller mindre städer och sprida befolkningen jämnt över hela statens territorium för att både avskaffa det fysiska förfall som de stora städerna orsakar och den intellektuella förtvining som böndernas isolering leder till.

Till detta bör läggas det ökande behovet av offentliga byggnader – skolor, sjukhus, teatrar – som blir resultatet av en proletär regim. Det måste skapa en enorm byggaktivitet, och eftersom speciellt på detta område maskiner oftast inte är förhärskande, måste behovet av arbetare öka betydligt.

Dessa få exempel räcker för att visa att en förändring av produktionssättet också måste leda till en förändring av konsumtionsvanorna, som i sin tur måste ge återverkningar på produktionen. Förhållandena mellan de olika produktionsbranscherna kommer att förändras avsevärt, och det kommer att

krävas stora förändringar av antalet arbetare som sysselsätts i speciella branscher.

Det är förvisso ett stort problem som kommer att ge många svårigheter, men definitivt inte de som Luśnia betonade. Han hävdar att lönerna bara kan fördubblas, och arbetsproduktiviteten ökas på motsvarande sätt, i de produktionsbranscher där den inhemska konsumtionen eller exporten kan fördubblas. Det vore riktigt om arbetarna i varje enskilt företag inte fick betalt i pengar – dvs. med kvitton på en del av den samhällliga produktionsprocessens produkter – utan istället med sin egen produktion, om antalet arbetare i varje bransch var fast och oföränderligt, och om arbetsproduktiviteten måste öka i samma grad i varje produktionsbransch.

Löneökningarna i det socialistiska samhället kommer att avgöras av arbetsproduktivitets övergripande ökning, inte i varje enskilt fall. Det kan hända att koncentrationen av produktionen i de mest effektiva företagen kommer att leda till att arbetsproduktiviteten kommer att tiodubblas i många branscher, till exempel i skoindustrin, medan den i andra kommer att vara oförändrad, exempelvis inom byggnadsindustrin (i snäv mening). Men om den genomsnittliga arbetsproduktiviteten ökar, så kommer lönerna inom alla produktionsbranscher att öka i enlighet med det, byggnadsarbetarnas löner lika mycket som skoarbetarnas.

Avvikelser från den genomsnittliga lönenivån bland vissa arbetarskikt orsakas delvis av speciella produktionskostnader för deras arbetskraft (utbildning), delvis av de speciella levnadsförhållandena för det samhällsskikt varifrån de rekryteras, delvis av ovanliga förhållanden för tillgång och efterfrågan, etc., men de är aldrig förknippade med deras eget arbetes specifika produktivitet.

Och det finns ingen anledning till varför det skulle förändras i ett socialistiskt samhälle.

Därför gäller inte Luśnias invändning att löneökningarna skulle begränsas av omöjligheten att öka konsumtionen. Konsumtionen av produkter från särskilda produktionsbranscher kan ha naturliga gränser som inte går att överskrida. Men mänsklighetens behov, och därmed dess konsumtionskapacitet, är i allmänhet obegränsade: de ökar med arbetsproduktiviteten. Detta faktum insåg redan de klassiska politiska ekonomerna, som menade att de utifrån detta kunde dra slutsatsen att det var omöjligt med överproduktion. Det stämmer inte för det kapitalistiska samhället, vars konsumtion inte avgörs av behov utan av konsumenternas totala köpkraft. Men det gäller verkligen ett socialistiskt samhälle, där det skulle bli omöjligt med en allmän överproduktion, och där det i den mån arbetsproduktiviteten ökar nya behov skulle läggas till de gamla. Men för att vederlägga tanken att en fördubbling eller tredubbling av lönerna måste misslyckas på grund av att det är omöjligt att öka konsumtionen lika mycket behöver vi inte hänvisa till några nyförvärvade behov. En tredubbling av den genomsnittliga lönen med konstanta priser skulle för första gången höja arbetarnas genomsnittliga levnadsstandard till ungefär i nivå med det som idag kännetecknar en måttfull borgerlig tillvaro. Det skulle bara göra det möjligt att på ett eller annat sätt tillfredsställa behov som proletärerna redan har. Det skulle ändå inte ge motiv till några extravaganser.

Oavsett ur vilken synvinkel vi betraktar Luśnias funderingar, så visar de sig vara bräckliga. Jag känner inte till några andra faktorer som talar mot följderna av en proletär regim som de läggs fram i *Den sociala revolutionen*.

II. Revolutionära centra

Dessa argument mot arbetslöshetsunderstöd och produktionens snabba ökning är bara underordnade frågor för Luśnia. För honom verkar mina broschyrers allvarligaste fel vara att de fullständigt förbiser frågan om Polen. Hur kan någon tala om revolutionen och inte säga något om Polen! Kamrat Wilshire, å andra sidan, förebrår mig för att bete mig som om Förenta staterna inte existerar.

Förebråelserna tar ut varandra. Jag kan inte ta med Polen i en analys av revolutionen i USA eller Amerika i en presentation av den polska frågan. Men jag hade aldrig för avsikt att ta itu med något av dessa länder eftersom det inte skulle ha motsvarat målen med min skrift. Det jag försökte göra var att analysera de framtida problem som är livsavgörande för vårt nuvarande arbete samt de sätt som finns för att lösa dem i den mån de är tillgängliga för en vetenskaplig analys. Jag ville inte halka bakåt från en vetenskaplig till en utopisk uppfattning, dvs. jag ville skydda mig mot faran att beskriva önskvärda scenarier istället för att peka på urskiljbara och nödvändiga processer. Jag tvingades därför begränsa min analys till de enklaste tendenser som är gemensamma för alla kapitalistiska länder, och deras konsekvenser. Det är bara de som med någon större noggrannhet kan urskiljas under en längre tidsperiod från de fakta som redan finns till hands. Om vi går utöver dem till de konkreta former som utvecklingen antar i speciella länder, då stöter vi i motsats till detta på komplicerade fenomen som, på grund av samspelet mellan de oräkneliga faktorer som vi diskuterar, är omöjliga att förutse med någon form av noggrannhet, ens för den omedelbara framtiden.

På våren kan jag med fullständig säkerhet säga att det i slutet av året återigen kommer att komma ännu en vinter. Med jag kan bara med viss sannolikhet förutse vädret nästa dag, även om jag är en mycket kunnig och erfaren meteorolog och väl bekant med de senaste meteorologiska data. Det är omöjligt för mig att förutse de kommande månadernas väder.

Något liknande händer med politik. Om jag konstaterar att klassmotsättningarna skärps i samtliga kapitalistiska länder, att proletariatet inte kan befria sig utan att erövra den politiska makten, att denna erövring, oavsett vilka syften och strävanden som åtföljer den, med nödvändighet leder till att det utvecklas en socialistisk produktion, så överskrider jag inte den vetenskapliga analysens gränser. Det bevisar naturligtvis ännu inte att dessa slutsatser är korrekta. Det beror på hur exakta metoder och observationer som har använts för att komma fram till slutsatserna. Men det finns verkligen en möjlighet att nå fram till en vetenskapligt grundad slutsats om dessa frågor.

Möjligheten minskar ju mer vi inlåter oss på att analysera den speciella utvecklingen i vissa länder. Varje land följer en annan utveckling, befinner sig i ett annat skede, påverkas av sina grannar, etc. Om alla länders allmänna utvecklingsriktning är och måste vara densamma, så är den speciella riktning som varje land har annorlunda, och vart och ett av dem står inför de mest varierande möjligheter. Det visar inte att vi inte behöver bry oss om dessa frågor och att vi inte kan få några insikter om dem. Politiker som inte bara hänger med händelserna utan istället utövar ett avgörande inflytande på dem måste försöka bedöma de sannolikheter och alternativ som den speciella utvecklingsriktningen ger i det land där de verkar. Deras arbete kommer bara att lyckas om deras strävanden går i samma riktning som denna speciella utvecklingsväg, som är lika nödvändig som alla länders allmänna utvecklingsriktning trots att denna nödvändighet inte är så lätt att urskilja. Inget är mer fördärvligt än att håna all framsynt politik, varje förutsägelse, som dagspolitikens och det rena rutinarbetets fanatiker så glatt gör idag. Om praktiska politiker vill bli framgångsrika måste de precis som teoretiska socialister försöka se in i framtiden. Huruvida detta förutseende tar formen av en profetia kommer att bero på deras temperament. Men de måste också alltid vara beredda på att det kan dyka upp oväntade faktorer som kommer att gäcka deras planer och ge utvecklingen en annan riktning, och de måste därmed alltid vara beredda att ändra sin taktik i enlighet med detta.

Att analysera den allmänna inriktningen på den närmaste sociala och politiska utvecklingen i det kapitalistiska samhället och den speciella utvecklingsriktningen i särskilda länder – det är två helt olika uppgifter. En studie av det sistnämnda förutsätter att det förstnämnda har lösts. Att försöka blanda ihop de två och genomföra båda uppgifterna samtidigt kan därför bara leda till förvirring.

Det är därför mitt kapitel om ”Den sociala revolutionens former och vapen”³² är, som Luśnia fram-

32 [Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 29-35.]

ställer det, ”ofullständigt och ger intryck av obeslutsamhet, osäkerhet, som är ovanligt för Kautsky”. Han har helt fel när han tror att han här upptäcker ”ett dolt inflytande från den proletära rörelsens fortsatta och ännu inte bemästrade förhållande, där man bara motvilligt och ängsligt kan tänka på revolutionen, på den avgörande kampen”.

En analys av de frågor som Luśnia ställer låg utanför min skrifts ramar, men jag har ingen anledning att undvika dem. Det kan inte skada att ta itu med dem då och då. Men vi får inte glömma bort att det då inte längre handlar om utvecklingstendenser som kan identifieras som *nödvändiga*, bara sådana som är *möjliga* och mer eller mindre *sannolika*.

Luśnia verkar anta att den polska frågan av nödvändighet är självklar i alla revolutioner, och att den dessutom alltid ställs i samma ordalag. Hans ståndpunkt i denna fråga är den tidiga demokratins åsikt (som tidigare också försvarades av Marx, Engels och Liebknecht), enligt vilken en revolution i Västeruropa skulle stå mot ett reaktionärt Ryssland. Alla revolutioners första uppgift var därför att förlama Ryssland, och det bästa sättet att göra det var att upprätta ett självständigt Polen. Återupprättandet av Polen och den europeiska revolutionen medförde således varandra, de var olösligt sammanbundna, och de polska patrioterna var också kämpar i den europeiska revolutionära armén.

Denna uppfattning var självklar och nödvändig så länge det inte fanns något revolutionärt Ryssland och inget kämpande proletariat i Polen. När det sistnämnda uppstod svalnade större delen av de icke proletära klassernas entusiasm för en europeisk revolution avsevärt. Å andra sidan har stärkandet av den revolutionära rörelsen i Ryssland öppnat möjligheter att bekämpa tsarismen på dess eget område, och av denna orsak har samtidigt möjligheten att den ryska absolutismen återigen, som 1848, ska strypa en västeuropeisk revolution minskat dramatiskt. Idag klarar tsarismen bara med svårighet av sina älskade undersåtars angrepp, och då tack vare de västeuropeiska kapitalisternas stöd. Om en framgångsrik revolution i väst placerar proletariatet vid makten istället för dessa kapitalister, då kommer stödet för enväldet inte bara att försvinna utan också ersättas av ett kraftfullt stöd till tsarismens revolutionära motståndare. Då måste absolutismen falla samman för gott – om den inte redan tidigare har mött sitt öde. Vilket behov skulle det då finnas av att återupprätta Polen för att rädda den revolutionära saken?

Följaktligen har den polska frågan en helt annan betydelse idag än vad den hade för en generation sedan. Socialismen, till och med demokratin, omfattar principen om folklig suveränitet, alla folks självbestämmande och oberoende. Det säger sig själv att en segerrik europeisk revolution skulle ge impulser till upprättandet av en självständig polsk republik. Men för den revolutionära saken är det inte viktigare än andra nationella frågor som den borgerliga regimen efterlämnar till den proletära regimen, som till exempel skapandet av en tjeckisk nationalstat förstärkt av slovakerna, förenandet av serberna i en enda stat, eller Trentinos förbund med Italien.

Förvisso har den tyska socialdemokratin inte mindre orsak att sträva efter en vänskaplig förståelse med de polska kamraterna i detta avseende. Den måste inte bara uppmärksamma deras nationella känslor utan också deras nationella känslighet. Det är karakteristiskt för små, sönderslitna nationer, vars själva existens hotas, att gå utöver nationella känslor och till och med bland proletärer utveckla en viss nationell överkänslighet, som gärna ser förtryck också i omständigheter där det, även med fullständigt jämlika rättigheter, bara är frågan om majoritetens övervikt över minoriteten. Ibland uppstår obehagliga situationer, men proletariatet i en nation så stor och stabil som Tyskland borde gå utöver teoretiska krav, och i linje med principen om att styrka förpliktiga visa ett visst överseende med sina svagare och mer förtryckta grannars nationella känslighet, även om den förvisso inte får gå så långt att de tillåts inkräkta på organisationens och aktionernas enhet.

Men den enastående ställning som polackerna hade som revolutionens skyddsmur mot Ryssland existerar inte längre, och i och med det har varje skäl att ta med den polska frågan i en analys av den

kommande revolutionen försvunnit.

Men det finns ytterligare ett skäl varför den polska frågan ligger utanför min broschyrs ramar. Luśnias anmärkningar om ämnet härrör ur antagandet att nästa revolution kommer att starta i Tyskland, kanske speciellt i Berlin. Det är förvisso inte omöjligt, men är bara en av många möjligheter och inte den troligaste av dem. Idag står i alla fall en hel rad stater närmare revolutionen än Tyskland, trots dess snabba ekonomiska utveckling och socialdemokratins tillväxt. Den tyska regeringen är idag den starkaste i världen. Till sitt förfogande har den världens starkaste och mest disciplinerade armé och byråkrati, och den möter en befolkning som är fantasilös och fredlig och saknar alla revolutionära traditioner. Man kan förstås också tänka sig en regering i Tyskland som missköter landet så illa att armén och byråkratin desorganiseras och massorna drivs till desperation samtidigt som den drar in landet i meningslösa och kostsamma, kanske till och med förödmjukande äventyr. Det skulle vara faktorer som skulle kunna driva till och med det tyska folket till uppror. Det går redan att hitta fragment till en sådan situation, föranledd av de bankrutta junkrarnas ökande girighet och svårigheter, den ökande rädslan för en växande socialdemokrati, de skärpta klassmotsättningarna mellan kapital och arbete, liksom imperialismens tillväxt i alla länder – och med det den ökande faran för militära konflikter. Men dessa fragment måste växa betydligt för att det tyska folket ska ta initiativet under nästa revolution.

Dess östra granne är mycket närmare en revolution än Tyskland. Luśnia varnar oss för att överskatta det ryska proletariats revolutionära styrka, men man får heller inte underskatta den. Luśnia borde speciellt akta sig för denna fara, eftersom en förutsättning för hans syn på den polska frågan är en orubblig, livskraftig rysk absolutism, och utan det vore hans uppfattning ohållbar.

Det finns ingen tvekan om att Rysslands ekonomiska utveckling sackar långt efter Tysklands eller Englands utveckling, eller att dess proletariat är mycket svagare och mindre moget än det tyska eller engelska. Men allt är relativt, inklusive en klass' revolutionära styrka. Mer än någon annanstans är proletariatet i Ryssland idag förespråkare av hela landets livsviktiga intressen, så att det i sin kamp mot regeringen nästan inte möter något som helst motstånd från andra klasser. Å andra sidan finns det ingenstans i Europa någon svagare regering än den ryska, möjligen med undantag för Turkiet, eftersom dess enda stöd i landet är en helt igenom korrumpierad byråkrati och en armé som redan visar tecken på desorganisering och missnöje. Det finns ingen annan regering vars levnadsvillkor står i mer oförsonlig motsättning till landets levnadsförhållanden eller vars moraliska och ekonomiska bankrutt är mer uppenbar. Fram till 1880-talet hade den ryska absolutismen sitt starkaste stöd i en energisk bondeklass. Detta stöd finns inte längre. De ryska bönderna är ruinerade, svälter eller är upproriska. Tsarismen undvek en överhängande konkurs med hjälp av det västeuropeiska kapitalet, som hjälpte den att precis som i ett växthus utveckla en växande storskalig industri. Nu kollapsar denna industri, och istället för att ge absolutismen stora intäkter konfronterar den absolutismen med ett revolutionärt proletariat. De ryska arbetarna kastar sig in i kampen utan att frukta döden, eftersom de befinner sig i ett tillstånd där de bara har sina kedjor att förlora.

Ju mer fullständigt Västeruropa undanhåller absolutismen sin hjälp, desto snabbare kommer den att störtas. Att genomföra detta, att så mycket som möjligt misskreditera tsarismen, är idag den internationella socialdemokratins viktigaste arbete. Och överallt har socialister insett detta faktum. Hur de ser till att det blir verklighet i de enskilda länderna måste bero på de speciella förhållandena. Men vare sig man brännmärker det tsaristiska barbariet i folkförsamlingar, som våra kamrater i Wien gjorde under tsarens senaste besök, eller jagar tillbaka dess representanter till sina gömställen genom att hota att håna dem, som våra italienska kamrater lyckades göra, eller förklarar krig mot den i parlamentet, som Bebel så fantastiskt lyckades göra under budgetdebatten – så har kamraterna överallt gjort sin plikt i enlighet med sin situation, med undantag för ministersocialisterna i

Frankrike.

Trots all sin värdefulla vänskap i Väst Europa blir ryssarnas enväldshärskare samtidigt uppenbart allt mindre mäktig. Kriget med Japan kan påskynda den ryska revolutionens utveckling avsevärt, om det inte leder till en snabb och kraftfull seger för den ryska armén. Även i fallet med en avgörande rysk seger kan absolutismen bli svårt skadad och fullkomligt utmattad om kriget skulle vara lika länge som till exempel Boerkriget.³³

Det som ägde rum efter det rysk-turkiska kriget³⁴ kommer att upprepas i större skala: ett kraftigt uppblående av den revolutionära rörelsen. Regeringen är inte bara svagare än då och den revolutionära rörelsen starkare: dessutom var kriget mot Turkiet för att befria de slaviska bröderna populärt, det var en kamp för frihet mot barbarerna – åtminstone var det de krigförandes illusioner och till en början ökade det den ryska regeringens prestige på hemmaplan. Kriget mot Japan är något helt annat: det är ett krig mot ett friare och mer utvecklat land, vars nederlag det ryska folket inte har det minsta intresse av. Det går att se tydligt om man jämför krigsfebern som rasade i hela Ryssland 1875, då upproret i Bosnien och Hercegovina bröt ut, och varade fram till krigsförklaringen 1877, med den likgiltighet vilket det hotande kriget möttes av i Ryssland ännu för några veckor sedan, jämfört med hur det togs emot i Japan.

En revolution i Ryssland kan inte omedelbart resultera i en socialistisk regim. Landets ekonomiska förhållanden är ännu inte mogna för det. Det bästa den kan göra är att få till stånd en demokratisk regering, bakom vilken det skulle finnas ett starkt, ivrigt och progressivt proletariat som skulle kunna kräva betydande eftergifter.

En sådan regim skulle ha en kraftfull inverkan på Ryssland grannländer: för det första genom att återuppliva och inspirera den proletära rörelsen, och på så sätt ge den impulser att angripa de politiska hindren för en verklig demokrati – i Preussen, till exempel, i första hand valsyste­met med ”tre klasser”; för det andra genom att frigöra Östeuropas mångsidiga nationella frågor.

Det förefaller mig stå bortom allt tvivel att en rysk revolution måste återuppliva panslavismen i en ny form. I sin tidigare form är panslavismen ganska skröplig. Det var ett revolutionärt medel för reaktionära mål: att hetsa de slaviska folken i Österrike och Turkiet att göra uppror för att, som dessa folk inbillade sig, erövra sitt nationella oberoende under rysk ledning, men i själva verket för att utvidga det ryska enväldets område. Men de tider är förbi då reaktionära regeringar ostraffat kunde leka med folkens revolutionära befrielsekamp. När Napoleon konspirerade med Kossuth (1859) organiserade Bismarck en ungersk legion mot den habsburgska regimen och mötte tjeckernas revolutionära strävanden halvvägs (1866),³⁵ Rieger begav sig på pilgrimsresa till Moskva som

33 [Boerkriget eller det sydafrikanska kriget (1899-1902) var ett krig mellan Storbritannien och en allians mellan boerna (vita bosättare av nederländskt ursprung) och regeringarna i Transvaal (Sydafrikanska republiken) och Oranjefristaten. Den slutade med en brittisk seger. Boerkriget spelade en central roll vid utvecklingen av Hobsons teori om imperialismen, som fick ett stort inflytande på Lenin. Se John Hobson, *Imperialism, A Study*, New York: James Pott 1902.]

34 [Det sista rysk-turkiska kriget [1877-1878] var ett resultat av upproret mot ottomanerna som bröt ut 1875 i Bosnien och Hercegovina. Uppviglade av Ryssland anslöt sig Serbien och Montenegro till rebellerna under deras krig mot det ottomanska imperiet. Efter att ha säkerställt Österrikes neutralitet gick Ryssland öppet med i kriget 1877. San Stefano-avtalet 1878 ledde till stora territoriella erövringar för Ryssland och det ryskinfluerade Bulgarien.]

35 ”Hur missnöjda slaverna var (med [greve Richard] Belcredis regering i Österrike 1866) syns i ... det jubel med vilket tjeckerna hälsade den *preussiske generalen* Rosenberg-Gruczynskis tillkännagivande i Prag ’Till det ärorika kungadömet Böhmens folk’ (som troddes ha inspirerats av polischef Stieber), eftersom det övervägde att uppfylla deras nationella strävanden. Det var inte krigslyckan vid [slaget vid] Königgrätz [3 juli 1866] som betecknade höjdpunkten för de svåra tider som drabbade Österrike, utan det ögonblick då de tjeckiska tidningarna, under beskydd av den *svartvita fana* som vajade i Hradschin, kastade smuts på den tysk-österrikiska fanan, och öppet sa direkt till greve Belcredi att *greve Bismarck* skulle ge dem det han inte hade vågat bevilja dem av rädsla för den

ombud för panslavismen (1868), och general Ignatjev kunde som ryskt sändebud i Konstantinopel iscensätta störtandet av det turkiska imperiet i enlighet med en konspirations alla regler (1864-1877).

Sedan dess har regeringar överallt blivit försiktigare och mer avvaktande. Ett kapitalistiskt lands regering vågar fortfarande bara använda revolutionära metoder för att möta sina behov på ställen som Sydafrika eller Centralamerika. Den ryska regeringen är inget undantag från denna regel. De upproriska makedonierna lurade fullständigt sig själva 1903 när de trodde att tsaren skulle hjälpa dem lika mycket som han hjälpte bosnierna och bulgarerna tre årtionden tidigare.

Å andra sidan har situationen i Ryssland blivit så desperat, att längtan efter en union med ryssarna, som var mycket stark under Alexander II:s reformperiod, har försvunnit fullständigt, åtminstone bland slaverna i Österrike. Således har panslavismens rötter vittrat sönder från båda sidor.

Ett demokratiskt Ryssland kommer helt säkert att på ett enormt sätt återuppväcka strävan efter nationellt oberoende bland slaverna i Österrike och Turkiet, liksom deras bemödanden att få hjälp från det stora ryska folket för detta syfte. Den polska frågan kommer än en gång bli akut, men inte på det sätt Luśnia trott. Den kommer inte att vändas mot Ryssland utan mot Österrike och Preussen och i den mån Polen kommer att tjäna revolutionen kommer dess uppgift inte att vara att försvara revolutionen mot Ryssland utan att föra den vidare in i Österrike och Preussen.

Då kommer Österrike att sprängas, eftersom tsarismens sammanbrott kommer att upplösa järnringen som än idag håller samman [det österrikisk-ungerska imperiets] olika delar. Om det händer kommer det tyska kejsardömet att tvingas att inkludera den Habsburgska monarkins tyskbefolkade regioner i sitt eget territorium såtillvida som de utgör en sammanhängande enhet.

Det kommer att förändra det tyska kejsardömet fullständigt. Idag står grovt räknat 35 miljoner preussare mot endast 22 miljoner icke preussare. Om de tyska österrikarna innefattas så kommer preussare och icke preussare att vara ungefär lika starka, i synnerhet efter att de preussiska polackerna, som för närvarande är 3 miljoner, dras av från icke preussarna. Ett sådant storleksförhållande skulle öka faran för en ökad opposition mellan syd och nord, en förstärkning av särintressena och en försvagning av det tyska kejsardömet enhet, om det fortsätter som en union mellan autonoma stater. Då skulle det bli brådskande nödvändigt att fullborda det arbete som förbi sågs 1870: att förvandla förbundsstaten till en enad stat. Således skulle en lösning av den polska frågan underlättas betydligt, eftersom ett kvarhållande av de preussiska polackerna i det nuvarande förbundsstaten tjänar en speciell preussisk stats intressen, inte det tyska folkets intressen.

Den ryska revolutionen kommer alltså att ge de proletära rörelserna i resten av Europa en kraftfull knuff framåt och än en gång ställa frågan om nationell enhet på dagordningen, inte bara i Österrike och Balkanländerna utan också i själva Tyskland för att ge den en definitiv lösning. Och då måste socialdemokratin inte bara framträda som förespråkare för en ny samhällsordning utan också en ny nationell och territoriell ordning, inte bara förespråka proletära klassintressen utan också allmänna nationella intressen, gentemot vilka de andra klasserna, som har blivit konservativa eller rädda, antingen kommer att inta en passiv eller direkt fientlig inställning.

Skulle inte dessa strider kunna resultera i att proletariatet tar makten i Tyskland? En sådan utgång skulle få inflytande över hela Europa. Om proletariatet i Västeuropa skulle få den politiska makten, så skulle det skapa möjligheten för det östeuropeiska proletariatet att korta ner stadierna i sin utveckling och genom att kopiera tyskarnas metoder på konstgjord väg sätta upp socialistiska institutioner. Samhället som helhet kan inte på konstgjord väg hoppa över några stadier i sin utveckling,

[österrikiska] centralistiska klicker." (Rogge, *Österreich von Vilagos bis zur Gegenwart*, vol 2, Leipzig: A Brockhaus, 1872, s 335.)

men det är möjligt för vissa ingående delar av samhället att påskynda sin försenade utveckling genom att imitera de mera utvecklade länderna och tack vare detta även ställa sig i spetsen för utvecklingen, ty de tyngs inte ned av traditionens ballast som de andra nationerna måste släpa med sig. Det mest lysande exemplet på detta styre är Amerika, som hoppade över feodalismens och absolutismens stadier och besparades den krävande kampen mot dem liksom bördan av dess ruiner.

Detta *kan* hända. Men som vi redan sagt lämnar vi här *oundviklighetens* område, och närmar oss *möjlighetens*, och därför kan historien också ta en helt annan väg.

* * *

Efter Ryssland verkar för närvarande *Belgien* vara närmast en revolution. Industriproletariatet är enormt starkt där och de konservativa bönderna ganska svaga.³⁶ ... Denna sociala uppskiktning beledsagas av politiska omständigheter som är gynnsamma för revolutionen. Genom att bara de besuttna klasserna har rösträtt är regeringen extremt reaktionär, och ställer den inte bara i allt större motsättning till proletariatet utan också till nationens gemensamma intressen. Breda kretsar inom folket hatar och föraktar kungen. Tack vare ett mönstringssystem som gör det möjligt att skicka ersättare, rekryteras armén i själva verket bara bland de fattiga klasserna. Missnöjet är utbrett och trupperna är benägna att göra myteri. Om en spänd situation för regeringen skulle sammanfalla med ett uppblossande av folklig ilska, så skulle det räcka för att det område som Leopold och hans efterträdare härskar över skulle krympa till Kongo.

Förvisso kan en proletär revolution som begränsas till Belgien inte vidmakthålla sig särskilt länge. Av rent ekonomiska orsaker kan detta lilla område, med sina 7 miljoner invånare, inte ensam upp-
rätta en varaktig socialistisk regim mitt i en kapitalistisk omgivning. Dessutom skulle de stå inför mer omedelbara politiska hot. Ett republikanskt Belgien som styrs av proletariatet skulle vara ett ständigt revolutionärt blickfång och en uppmaning till proletärer i de andra europeiska länderna att följa deras exempel, vilket skulle vara en källa till ständig jäsning bland lägre folkliga klasser utanför Belgien. Regeringarna i Tyskland och Frankrike skulle tvingas att skynda sig att släcka denna eld, från vilken hotfulla gnistor skulle flyga i form av lantbruks- och industriagitorer till grannländernas lättantändliga halmtak. Men just försöken att släcka den revolutionära elden skulle kunna leda till att den blossar upp överallt.

Som exemplet med de två sydafrikanska republikerna³⁷ visar – där knappt 400.000 vita, varav högst 40.000 var beväpnade, kunde göra framgångsrikt motstånd mot det engelska världsimperiet – är det inte så lätt att kuva ett folk som försvarar sin frihet. Den belgiska armén med sina 150.000 män skulle komma att förstärkas med massor av entusiastiska frivilliga från utlandet – en uppgift som arbetarpresen skulle ge ett mäktigt stöd till. Varje dag av motstånd skulle öka oron i fiendelägrat och öka risken för uppror i dess led.

Men med tanke på grannmakternas enorma överlägsenhet skulle knappast ens allt det räcka för att undvika att den unga republiken krossades, om inte en annan faktor skulle komma till dess hjälp: fiendskapen mellan Frankrike och Tyskland, som i så fall för första gången skulle tjäna frihetens sak. Skulle Frankrike hålla tyst om Tyskland besegrade och ockuperade Belgien, eller skulle en fransk armé kanske ta de preussiska gendarmernas roll och marschera iväg hand i hand med den tyska armén för att strypa belgarna? I båda fallen skulle den franska regeringen riskera att ställas inför en explosion av folkligt raseri, där såväl de mest storslagna som de mest ynkliga känslor – nationellt hat och internationell solidaritet, småborgerlig envishet och proletärt revolutionär kraft – skulle förenas med fransk glöd och sopa bort en regim som förråder folket. Och det skulle bli

36 [Här har vi utelämnat de statistiska data som Kautsky återoppar för att jämföra Belgien med Tyskland avseende yrkesstrukturen i ekonomin i sin helhet och inom industrin.]

37 Transvaal och Oranjefristaten.

relativt lätt, eftersom den franska armén under sådana omständigheter knappast skulle strida med någon större entusiasm för regeringen.

Då skulle det tyska kejsardömet regering förklara krig mot Frankrike för att besegra Belgien. Det skulle inte bli något krig som kriget 1870: ett krig för att uppnå en enhet som nationen ivrigt hade längtat efter i decennier, ett krig mot en oförskämd inkräktare, som med några snabba slag skulle rycka med folkmassorna i den allmänna segerryan. Det skulle vara ett krig som ingen, med undantag för några få privilegierade äventyrarskikt, skulle vara intresserad av, eftersom det skulle möta ett mycket bestämt motstånd från den enda stora klass i landet som fortfarande har några ideal. Det skulle vara ett krig som, även om det slutade med seger, skulle vinnas först efter långa, händelserika och kostsamma strider, eftersom båda lägrens arméer idag är utrustade på ett helt annat sätt än 1870 och är fyllda av en anda som är en helt annan än andan hos [Charles Louis] Napoleons pretorianer.

Det skulle vara ett krig som mycket väl skulle kunna innebära början på slutet.

Här skulle den polska frågan också kunna spela en roll, men återigen en annan än den Luśnia förväntar sig. För sin egen räddning skulle de revolutionära regimerna i Belgien och Frankrike bli tvungna att försöka ge materiellt stöd till alla revolutionära ansträngningar utomlands för att splittra sina motståndares styrkor och öka folkmassornas upphetsning. Kanske de skulle försöka föra revolutionen vidare till Holland och Italien och ställa till oroligheter i Ryssland och Österrike. Att uppmuntra polska strävanden skulle bland annat vara mycket lämpligt för detta syfte. Men dessa polska strävanden skulle vara ett sätt för att försvaga inte bara den ryska, utan också den preussiska reaktionen.

Men vi har redan gått så långt, att om vi vill analysera revolutionens möjligheter, så kan vi inte begränsa oss till Europa. När kamrat Wilshire i sin kritik av min bok hävdade att Förenta staterna är närmare revolutionen än Europa så hade han kanske rätt. Jag kan förvisso inte hålla med honom när han förkunnar att kapitalets centralisering redan har gått så långt att inte bara arbetarklassen utan nästan alla samhällsklasser ser socialismen som sin räddare och gladeligen kommer att välkomna den.

Små handelsmän och hantverkare kanske behöver socialismen mer än någon annan klass. Deras framtidsutsikter i det kapitalistiska samhället är till exempel mycket dystrare än de utbildade arbetarnas. I det nuvarande samhället är de på väg mot förfall, och mycket ofta mot att falla ner i trasproletariatet. Trots detta är små hantverkare och handelsmän ofta socialdemokratins hårdaste motståndare. Det är ur dessa klasser som dess mest fanatiska fiender uppstår, något som visar sig i antisemitismens historia. Socialismen skulle rädda dem, men socialismen är framtiden – en okänd framtid – medan dagens klassintressen tvingar dessa skikt att söka sin räddning i ökad utsugning av de fattigaste av fattiga. De är därför ännu mer fientliga än storkapitalisterna mot varje framsteg för arbetarna, varje lag som skyddar dem, och all organisering av arbetarna i yrkes- och konsumentföreningar.

Samma sak gäller småkapitalister i Amerika. De förtrycks av de stora monopolerna, de ger utlopp för sin ilska mot dem i allra starkaste ordalag, precis som våra antisemiter gör mot kapitalet. Men när det kommer till affärsverksamheten försöker de inte rädda sig genom att slå ner monopolisterna, utan genom att öka utsugningen av arbetarna. Jag förväntar mig inte att socialismen kommer att segra i Amerika genom att kapitalisterna går över till det socialistiska lägret – denna Bellamys dröm³⁸ kan idag tryggt avvisas – utan istället genom att trusterna hela tiden måste skärpa motsättningarna mellan kapital och arbete, inte bara för egen del utan för hela kapitalistklassen. Oavsett hur

38 [Edward Bellamy, *Looking Backward: From 2000 to 1887*, var en berömd amerikansk utopisk roman, som publicerades första gången 1888.]

mycket en nationalisering av trusterna kan ligga i hela nationens intresse, kan bara proletariatet faktiskt genomföra den. De andra klassernas kamp mot trusterna kommer bara att vara en bluff.

Trusternas enorma tillväxt, kriserna och arbetslösheten – alla dessa faktorer, som i Amerika redan håller på att bli större än i Europa, kan mycket väl få till resultat att proletariatet på andra sidan Atlanten kommer att gripa den politiska makten tidigare än oss. Kanske inte med ett klart socialistiskt program, kanske de i linje med anglosaxiska traditioner till en början bara kämpar mot speciella fenomen hos kapitalismen, såsom arbetslösheten eller trusterna. Men även i detta fall kommer den proletära regimen snart att tvingas vidta åtgärder som skulle leda till en socialistisk organisering av produktionen.

Även om vi lyckas ge de helt igenom ”praktiska” amerikanska arbetarna en förståelse av den socialistiska teorin, så att den proletära regimen redan från början skulle vara medvetet socialistisk – även i detta fall skulle en amerikansk revolution ha ett helt annat utseende än den europeiska.

Det är inte bara den politiska makten som ser helt annorlunda ut i USA än hos oss, utan även samhällsskiktningen. Det vore därför att gå alltför långt att beskriva de speciella omständigheterna i detalj: de kan beskrivas bäst av en amerikansk författare.

Men oavsett vilka former den sociala revolutionen kan anta där borta, så kan den inte lämna Europa oberörd. En amerikansk revolution kommer att stärka det europeiska proletariatet och dess strävan att erövra den politiska makten avsevärt. Det kommer antingen att leda till att arbetarklassen segrar även i Europa, eller – om försöket misslyckas – till massutvandring och ödeläggelse av de gamla kapitalistiska länderna.

Vi måste också hålla ett öga på denna eventualitet. Världen är inte så medvetet organiserad att revolutionen alltid segrar när det är avgörande för samhällets intresse. När vi talar om att det är nödvändigt att proletariatet segrar och att det leder till socialismen så menar vi inte att segern är oundviklig eller, som många av våra kritiker tror, att den ens kommer att ske automatiskt och med ödesbunden säkerhet även när den revolutionära klassen förblir överksam. Nödvändighet måste här förstås i meningen att revolutionen är den enda möjligheten till en fortsatt utveckling. Där proletariatet inte lyckas besegra sina motståndare kommer inte samhället att kunna utvecklas vidare. Det måste antingen stagnera eller ruttna.

I historien finns många exempel på stater som har förfallit på grund av att de behövde en revolution men inte befann sig i ett läge där de kunde frambringa en revolutionär klass. Även dagens Europa uppvisar ett sådant exempel i Turkiet. Europas öde kommer att bli som Turkiets om inte proletariatet lyckas erövra den politiska makten. Om det tvärtom skulle segra i Amerika så skulle alla delar av proletariatet och till och med intelligentsian – de med någon helst intelligens eller energi – flockas över oceanen till den nya friheten, och Europa skulle inom kort befinna sin en ställning gentemot Amerika som exempelvis skulle likna den som dagens södra Italien har visavi Tyskland. Det skulle inte längre betyda något för samhällsutvecklingen, och skulle bara vara intressant för sina natursevärderheter och sina bibliotek och ruiner som vittnar om förgången ära.

Men med tanke på det europeiska proletariatets stridslystnad och kampförmåga, som det kombinerar med såväl entusiasm och offervilja som klokhet och behärskning, finns det ingen anledning att ha så dystra förväntningar. Inte ens det engelska proletariatet ger anledning till pessimism. Det har redan uppnått så mycket på 1800-talet, och dess inaktivitet är i historisk måttstock så nylig att man förvisso kan anta att den beror på ovanliga och tillfälliga omständigheter, det vill säga på samma enastående ställning som också skämde bort det engelska kapitalet och hämmade dess konkurrensförmåga. Idag är det uppenbart för alla att Englands enastående ställning tillhör det förflutna, och de engelska arbetarnas hjälplöshet och passivitet torde likaså försvinna. Under kampen för liberal

frihandel befann sig det engelska proletariatet i samma läger som borgarklassen – borgarklassens omvändelse till protektionism måste följas av proletariatets omvändelse till socialism.

Det går att se de många problem som uppstår när man börjar överväga den kommande revolutionens möjligheter. Bara ett problem visade sig inte: den polska frågan som Luśnia ser på den. Betraktad i dessa ordalag är den ett problem för det förflutna. Men även om vår genomgång har visat att revolutionen kan förstås i många former, och att många fler möjliga former också är tänkbara eftersom nya och oväntade faktorer kan och troligen kommer att uppstå, faktorer som ingen idag ens tänker på, så är en sak säker: framtidens revolution kommer inte att återgå till former och problem som redan tillhör det förflutna.

Kanske är hela denna detaljerade genomgång alldeles för lång för att bara komma fram till denna slutsats angående den polska frågan. Vi kunde ha nått samma resultat på enklare sätt. Men jag ville också uppnå något annat med dessa kommentarer. Jag hoppas att denna diskussion tydligt visar att den politiska agitationens gränser vad gäller att påskynda revolutionens utbrott i Tyskland. I alla de scenarier som jag har lagt fram, och för mig verkar de vara de mest sannolika, är Tyskland förhindrat att ta det revolutionära initiativet och att revolutionen kommer att föras till det utifrån. Hur skulle dessa perspektiv till exempel förändras av en begränsad rösträtt, inskränkningar av mötesfriheten, eller av ökade förföljelser mot den socialistiska pressen i Tyskland? Det tyska proletariatet kan trots allt inte förnedras till ryska förhållanden!

Men ju mer de tyska förhållandena liknar de i Ryssland, desto mer kommer den tyska regeringens situation att likna den i Ryssland. Ju mer regeringen hamnar i motsättning till nationens allmänna intressen, desto mer måste den lamslå det ekonomiska livet, eftersom en fri utveckling av kapitalismen förutsätter individernas allra friaste handlingskraft i samhället. Kapitalismens utveckling kommer att bli mer och mer inskränkt ju mer individerna begränsas. Polisförtryck är oförenligt med en blomstrande ekonomi under utvecklade kapitalistiska förhållanden. En regim av långdraget förtryck mot socialdemokratin skulle innebära ekonomisk nedgång för Tyskland, ty de som skulle stöda en sådan regim skulle vara de i ekonomisk mening mest reaktionära klasserna: junkrarna och småbourgeoisins antisemitiska delar (som fortfarande är organiserade i gillen) tillsammans med den del av bondeklassen som utgör deras anhängare.

Om man sår ryska förhållanden i Tyskland så kommer man att skörda konkurser, industriell stagnation och korrruption och oordning i armén och byråkratin, kort sagt den ryska regeringens alla svagheter, och jämte dem den ryska nationens all desperation och förhållanden som gör det troligt att Ryssland kommer att ta initiativet under den kommande revolutionen.

Som jag redan har sagt förväntar jag mig inte att nästa revolution kommer att börja i Tyskland. Men om fakta motbevisar denna förväntan, så kommer orsaken säkert att vara en aggressiv regim av förtryck mot socialdemokratin.

Jag anser inte ett sådant perspektiv vara sannolikt, eftersom förhållandena i Tyskland redan är alltför utvecklade i borgerlig mening. Men jag tror inte heller att socialdemokratin kommer att tillåtas att utvecklas vidare under de nuvarande lagliga förhållandena. Jag förväntar mig en utvidgad sicksackkurs, en regim som kommer att försöka få bort arbetarmassorna från socialdemokratin med hjälp av stora löften utan att ha makt att förverkliga dem, en regim som kommer att förbittra dem mer och mer, ju mer de litar på den. Alternativet är att regimen improviserar sig fram från fall till fall, utan mål och ryckvis, bärs framåt av vredesutbrott och våldsamma åtgärder, slår hårt mot enskilda individer eller trakasserar hela proletariatet, men i slutändan bara lyckas provocera arbetarnas ilska utan att knäcka deras styrka. Men jag förväntar mig inte en regim som kommer att upphöja denna totala självmordspolitik till ett varaktigt statligt terrorsystem som slår ner varje yttring av proletär energi.

Men oavsett vad de härskande kretsarna må välja – fredlig laglighet, rysk terrorism eller instabil vacklan mellan de två – så kommer det inte att förhindra proletariatets kamp.

III. Den politiska masstrejken

1. *Det väpnade upproret*

Bland de invändningar som Luśnia riktat mot mig återstår ännu en att nämnas, och det är den avgörande punkt i hans diskussion som också gav titeln till hans artikel: påstående att proletariatet inte kan erövra den politiska makten utan vapenvåld.

Jag anmärkte:

Vi ha ingen grund att antaga, att *beväpnade insurrektioner* [uppror] med barrkadstrider och liknande krigiska tilldragelser ännu idag kunna spela en avgörande roll. Skälen härför ha redan allt för ofta blivit anförda, för att jag längre skulle behöva dröja därvid. Militarismen kan numera övervinnas endast därigenom, att militären själv visar sig opålitlig* och icke därigenom, att den besegras av det upproriska folket.³⁹

Framförallt kritiserade Luśnia det faktum att jag inte vidareutvecklade skälen till denna åsikt. Jag blev förvånad över att han fortfarande frågade efter grundvalarna till denna uppfattning. Om han verkligen inte känner till dem, så kommer han att hitta dem kortfattat sammanfattade i Friedrich Engels' ofta citerade inledning till Marx' *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*.⁴⁰ Sedan denna inledning skrevs har inga nya synpunkter eller fakta framkommit, och inga verkliga försök till vederläggning har gjorts som skulle få oss att än en gång analysera denna fråga. Jag kunde inte göra annat här utom att plagiera Engels.

Luśnias egna kommentarer bekräftar bara Engels uppfattning. Han måste också medge att det idag skulle vara galenskap med ett väpnat uppror av folket mot militären. Om han tror att den kommande revolutionen kommer att utkämpas med vapenvåld, så menar han inte en kamp mellan folket och militären utan mellan två delar av militären, där en kommer att gå över till folkets sida. Det är förvisso ett scenario som kan bli verkligt, men det vore fortfarande bara en speciell form för det allmänna antagandet att militären blir ”missnöjd”. Så länge det inte är fallet, så motbevisar det inte

* I engelska versionen står ”rendering the military disaffected with the rulers”, alltså ”gör militären missnöjd med härskarna” – öa.

39 Kautsky, *Den sociala revolutionen*, s 30-31.

40 Engels, ”Inledning”, i *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, på marxistarkiv.se, s 1-11. [Kautskys hänvisning är vilseledande, eftersom Engels' ursprungliga text hade manipulerats av hans redaktörer för att undvika censuren. Den 1 april 1895 skrev Engels till Kautsky: ”Till min förvåning ser jag i dag i 'Vorwärts' att man utan att i förväg underrätta mig återgivit ett utdrag ur min inledning, med vars hjälp man söker framställa mig som en i alla lägen lika fridsam förkämpe för laglydnad och beskedlighet. Det skulle därför glädja mig mycket att få hela artikeln återgiven i 'Neue Zeit', så att denna nidbild hastigt blir oskadliggjord. Jag kommer att i mycket bestämda ordalag meddela Liebkecht och de som i denna sak varit hans medhjälpare – vilka de än må vara – vad jag anser om deras tilltag att utan min vetskap återge mina åsikter på ett så vilseledande sätt.” (Engels, ”Brev till Kautsky”, 1 april 1895, på marxists.org.) Men texten trycktes i *Die Neue Zeit* utan de strukna styckena, och trycktes i sin helhet första gången av David Rjazanov 1930. Den 3 april 1895 skrev Engels till Paul Lafargue: ”[Liebkecht] har verkligen utsatt mig för ett finurligt spratt. Ur min inledning till Marx' artikelserie om Frankrike under åren 1848-1850 har han citerat alla de partier som kunde användas till att rättfärdiga *den till varje pris fredliga antivåldstaktik* som han sedan någon tid är anhängare av och som han med särskilt iver predikar om just i detta ögonblick, när man står i begrepp att genomdriva nya tvångslagar i Berlin. Jag har emellertid aldrig *reservationslöst* förespråkats denna taktik utan endast rekommenderat den beträffande *Tyskland*, i det läge som råder *i dag*. I Frankrike, Belgien, Italien och Österrike är den inte alls lämplig, och även i Tyskland kan det hända att utvecklingen hastigt gör den inaktuell.” (Engels, ”Brev till Lafargue”, 3 april 1895, på marxists.org.)

att det är osannolikt att militären ”besegras av det upproriska folket”.

Men har vi anledning att lägga ner så mycket tid på att analysera denna speciella form? Att reflektera över framtida problem och medlen för att lösa dem är bara av betydelse om de kan påverka den nutida praktiken och teorin, dvs. om resultaten av dem kan inverka på våra handlingars kraft och inriktning, framgångarna för vår propaganda eller klarheten hos vårt tänkande. Eftersom vi inte har för avsikt att genomföra propaganda inom arméns led för att sporra dem till uppror – och ingen i hela den tyska socialdemokratien funderar på att göra det idag – har vi inget behov av att debattera de former som sådan olydnad kan och ska anta.⁴¹ Å andra sidan är det redan idag, om inte för våra aktioner så åtminstone för vår propaganda och teoretiska begrepp, verkligen viktigt att otvetydigt säga att vi inte förväntar oss något av ett väpnat uppror av folket och att vi inte under några omständigheter kommer att låta oss provoceras till det.

Men det finns en annan lika viktig fråga som är nära förknippad med detta. Även om det verkar omöjligt att folket skulle kunna möta statens vapen med vapenvåld, är det då också uteslutet att proletariatet inte någonsin skulle kunna använda våld för att avvärja sina motståndares råa våld? Ska det i händelse av en statskupp kapitulera utan att försvara sig? Har det inget annat politiskt vapen än valsekeln?

Politiskt utvecklas det kämpande proletariatet på mest tillfredsställande sätt under en konstitution som den tyska. Det har inte minsta anledning att vilja förändra den på olagligt sätt och med våld. Men just av den anledningen måste det ju mer dess politiska makt ökar också vara desto mer förberett på att dess motståndare störtar den befintliga konstitutionen och i dess ställe försöker upprätta en mot proletariatet våldsamt förtryckande regim och försöker krossa dess organisationer – en våldsregim som definitivt kommer att kräva ett energiskt självförsvar.

Det är otänkbart att en sådan regim inte kommer att provocera fram en väpnad revolt av folket, varhelst massorna leds av socialdemokratien. Om det till sist skulle framkalla ett våldsamt motstånd från proletariatet, skulle arbetarklassen bara kunna använda *en* tvångsåtgärd, som den redan ofta använder under sin ekonomiska kamp som det yttersta medlet för att driva frågan: *strejken*.

Om detta verktyg, genom att det till synes är fruktlöst, redan från början visar sig lika förkastligt som det väpnade upproret, så bevisar det inte att proletariatets sak är hopplös. Inte ens då behöver vi förtvivla särskilt länge. Idag representerar proletariatet framtiden och till och med landets nuvarande livsviktiga intressen så mycket att en regering inte kan förtrycka det med våld utan att begränsa och lamslå landets hela liv – ett tillstånd som förr eller senare måste leda till att faller ner i en av dessa kriser som ingen stat förskonas från. I detta fall skulle förvisso proletariatets framtid vara osäker och mer beroende av yttre händelser än av sin egen styrka, men det skulle inte vara omöjligt att segra.

Men proletariatets självförtroende, dess energi, självkänsla och dess motståndares respekt, måste utan tvivel växa betydligt om det vet att det har tillgång till ett vapen med hjälp av vilket det kan omintetgöra sina motståndares med hjälp av sina egna krafter. Och i detta avseende är diskussionen om den politiska strejken – eller generalstrejken som folk ibland något felaktigt kallar den – mer aktuell [än diskussionen om väpnat uppror].

2. Olika sorters strejker

Oavsett hur olika slutsatser enskilda deltagare i denna debatt hittills har dragit, så har hursomhelst en sak visat sig tydligt: den politiska strejken är inte ett vapen som folk alltid kan använda efter eget

41 [Denna situation förändrades kort därefter, se Liebknecht, *Militarism and Anti-Militarism*, Cambridge: Writers and Readers, 1973 [1907].

gottfinnande så fort proletariatets organisering är tillräckligt utvecklad. Om den överhuvudtaget ska lyckas kan det bara ske under speciella förhållanden.

Men dessa förhållanden kan inte studeras under de vanliga strejker som genomförs av ekonomiska skäl, eftersom politiska och ekonomiska strejker är två helt olika saker.

Under ekonomiska strejker härrör arbetarnas styrka å ena sidan från att reproduktionsprocessen är nödvändig för kapitalisten, och å den andra från att den utnyttjar konkurrensen mellan kapitalisterna och avskaffar konkurrensen bland arbetarna.

Företagarnas fasta kapital – byggnader, maskiner och så vidare – tappar värde även när de inte används. Ibland hotas de direkt av förstörelse under ett produktionsstopp, som med gruvor i händelse av att vatten strömmar in när pumparna står stilla. Ibland minskar råvarornas bytesvärde också om de lagras alltför länge, exempelvis sockerbetor i raffinaderier.

Men dessa tekniska orsaker, som gör att verksamhetsavbrottet innebär en förlust för kapitalisterna, kombineras med andra ekonomiska skäl. Den årliga profitmängden beror inte bara på graden av utsugning av arbetarna utan också på hur snabbt kapitalet cirkulerar.

Låt oss anta, att av ett kapital på 2 miljoner mark är 400.000 mark löner och 1.600.000 mark det konstanta kapitalet under en omsättningsperiod – och låt oss för att göra det enklare sätta det fasta kapitalet till noll. Mervärdekvoten uppgår till 100%, och uppgår till 400.000 mark varje omsättning. Om kapitalet omsätts en gång per år ger det en vinst på 400.000 mark. Profitkvoten uppgår därmed till $400.000/2.000.000$ eller 20%. Om kapitalet omsätts två gånger på ett år kommer mervärdet, utan att öka utsugningen av arbetarna, bli 800.000 mark och profitkvoten kommer att öka till 40%. Utsugningsgraden är densamma, men om antalet arbetare inte ökade skulle deras löner också fördubblas [precis som omsättningstakten], exempelvis som resultat av en mer regelbunden och produktiv användning av arbetarna, övertid och inställda semestrar. Ju snabbare kapitalet omsätts, desto högre blir profiten. Men om verksamheten står stilla, så innebär det att kapitalets omsättningsperiod förlängs. Frånsett behovet att omsätta kapitalet så snabbt som möjligt, så utövar en strejk också tryck på kapitalisterna eftersom de både fruktar konkurrensen från sina kollegor och sina arbetares solidaritet.

Nästan alla dessa faktorer fungerar bäst för arbetarna under perioder av välstånd. Det är under dessa perioder som kapitalisterna mest ivrigt letar efter arbetare, antalet strejkbrytare är som lägst, bidragen till strejkfonderna strömmar in som ymnigast, kapitalet kan omsättas allra snabbast, ett avbrott i reproduktionsprocessen minskar profiterna som tydligast och det oftast är mer lönsamt att gå med på en löneökning än avbryta produktionen.

Alla dessa saker är välkända och upprepas bara här för att belysa motsättningen mellan politiska och ekonomiska strejker. De ekonomiska faktorer som bidrar till arbetarnas framgång blir successivt allt mindre relevanta under en massstrejk ju mer den blir en generalstrejk. Generalstrejken eliminerar dem helt. Plötsligt blir den sociala reproduktionsprocessen fullständigt avbruten. Tillverkarna kan inte bli av med sina färdiga produkter eller få några råvaror. Vad kan de ha för intresse av att få in arbetarna i fabriken? De behöver inte frukta att hans konkurrenter kommer att norpa arbetarna mitt framför näsan på honom, och inte heller kommer deras kunder att förråda dem eftersom de inte kan hitta bättre hjälp någon annanstans. Och arbetarna? Förutom under ovanligt gynnsamma omständigheter har arbetarna i en enskild fabrik sämre läge gentemot arbetsgivaren även när de är enade. Men om de inte lyckas på första försöket, om de besegras efter en ihärdig belägring, om de sällan segrar, så kan arbetarna i en fabrik vända sig till sina kamrater i grannfabriken för hjälp, arbetarna på en plats till sina kamrater i hela landet, arbetarna i en produktionsgren till hela landets och till och med hela världens proletariat. Med undantag för det sista scenariot är detta stöd

omöjligt under en generalstrejk.

Det är sant att tanken att förlama hela det kapitalistiska samhällets ekonomiska liv på en gång, och på så sätt göra det ohållbart, är väldigt fascinerande. Men man får inte glömma, att så länge en masstrejk varar, så upphäver den inte bara den kapitalistiska produktionen utan också all sorts produktion. Och arbetarna är ännu mer än kapitalisterna intresserade av att produktionen fortsätter, eftersom kapitalisterna inte bara äger produktionsmedlen utan också de stora reserverna av konsumtionsmedel. Således kan kapitalisterna klara av ett allmänt stopp av produktionen längre än arbetarna, de befinner sig i själva verket i ett läge där de kan svälta dem. Det är helt omöjligt med en nationell masstrejk som är lika långdragen som exempelvis strejken i Crimmitschau.⁴² Om den inte segrar under den första veckan så tar arbetarnas reserver och reserverna hos de småaffärer som ger dem kredit slut. Arbetarna kan antingen kapitulera eller bryta mot lagen och själv skaffa mat med våld. Men då skulle de lämna den ekonomiska strejkens område, de fattigas revolution med korsade armar, och träda in på upprorets område.

Förvisso finns det redan idag strejker som upphör att vara rent ekonomiska och, när direkta ekonomiska påtryckningar visar sig ineffektiva, utövar ett indirekt socialt och i synnerhet politiskt tryck mot en viss grupp arbetsgivare, så att strejken indirekt uppnår det den inte kunde uppnå direkt. Sådana strejker äger särskilt rum när en viss grupp arbetare hamnar i konflikt med stora monopol. De sistnämndas ställning är alltför stark för att strejken ska oroa dem, men strejken orsakar så mycket skada på olika nivåer i samhället, och monopolägarnas exceptionella ställning skapar så många fiender till dem i det borgerliga samhället, att staten eller samhället med hjälp av lagstiftning kan tvinga dem att gå med på de strejkandes krav för att förhindra överdrivna skador på samhället.

De österrikiska kolgruvearbetarnas stora strejk på vintern 1900 är ett sådant exempel. Ekonomiskt var den förlorad. Kolbaronerna kunde lugnt hålla ut. Men den gav så många störningar inom industrin, och superprofiterna som kolgruvornas ägare håvar in år efter år var så enorma och orsakade sådan bitterhet att de inte hade många vänner ens inom borgerliga kretsar. För att förhindra att strejken återupptogs, gick Österrikes kejsarliga församling till sist med på niotimmarsdagen, åtminstone till gruvarbetarna. Det var ett av de mest anmärkningsvärda resultaten av en förenad politisk och facklig aktion. På egen hand skulle båda två ha misslyckats. Den socialdemokratiska parlamentsgruppen kunde ha talat sig hessa för en förkortad arbetsdag i kolgruvorna, men utan strejken skulle de ha talat inför döva öron. Strejken skulle i sin tur inte ha hjälpt om inte de socialdemokratiska medlemmarna i församlingen hade ingripit, och de vilade inte förrän regeringen och majoriteten åtminstone i viss mån uppfyllde de löften som de hade givit under den stora kolkrisen.

Många sympatistrejker och anarkistiska generalstrejker strävar efter liknande mål. När en grupp arbetare inte är starka nog för att ta itu med sina arbetsgivare, lägger arbetare i andra branscher ofta ner arbetet för att göra produktionsstoppet mer effektivt i de ursprungligen påverkade företagen. Det är t ex fallet när transportarbetare vägrar leverera varor som har producerats av strejkbrytare. Men sympatistrejken kan gå längre och anta en mer allmän, politisk karaktär om den vill orsaka obehag och förluster för hela det borgerliga samhället för att tvinga det att utöva påtryckningar på den motsträviga gruppen arbetsgivare.

Dessa generalstrejker klumpas ofta ihop med den politiska masstrejken, men de har bara yttre likheter, eftersom den stora massan från olika yrken i båda fallen lägger ner arbetet. Men målen är väldigt olika. Sympatistrejker som omvandlas till masstrejker har som mål att stegvis öka de

42 [En stad i den tyska förbundsstaten Sachsen vid floden Pleisse, nordväst om Zwickau. Som industrisamhälle sedan 1700-talet med fabriker för tygtillverkning och stickning och spinnerier och väverier blev det på 1800-talet ett centrum för arbetarrörelsen. Strejken bland Crimmitschahus textilarbetare mellan augusti 1903 till januari 1904 ledde till mobilisering av textilarbetarna i hela Tyskland.]

strejkande arbetarnas ekonomiska tryck på ett visst skikt arbetsgivare genom att sätta tryck mot det borgerliga samhället och den borgerliga staten. Detta tryck uppstår ur det faktum att hela kapitalistklassen har allt att vinna och inget att förlora på att enskilda arbetsgivare gör vissa eftergifter. Den politiska masstrejken sätter tvärtom tryck på arbetsgivarna för att tvinga hela det borgerliga samhället och staten att kapitulera för arbetarna.

Den politiska strejken är därför en helt annan sorts strejk, och en analys av den har föga nytta av erfarenheterna från andra arbetsnedläggelser. Bortsett från de belgiska och nederländska exemplen har vi inte tillgång till några praktiska erfarenheter. Men det är ett alltför farligt verktyg för att folk ska experimentera med det slumpvis. Vi måste försöka nå definitiva slutsatser om den även om tillgängliga data är otillräckliga. Vi kommer under denna uppgift att få stor hjälp om vi analyserar erfarenheterna av de barrikadstrider som den politiska strejken ska ersätta.

3. *Organiseringens makt*

Vid en jämförelse mellan en politisk strejk och barrikadstrider är framförallt ett sammanträffande påtagligt: ingendera verkar via den faktor som är avgörande på det område på vilket dessa kampformer utvecklades. Precis som den politiska strejken inte har några utsikter att vara effektiv genom det ekonomiska tryck som den utövar, så visar sig barrikadkämparna, även när de är framgångsrika, nästan aldrig vara taktiskt överlägsna sina motståndare. Utbildade trupper är svåra att besegra för ett folkligt uppror, inte bara på grund av sina vapen utan också genom sin *organisering*, som innefattar både deras disciplin och att de leds i enlighet med en plan. Organiserade massor är enormt överlägsna oorganiserade massor även om deras vapen är likartade. När 10.000 grekiska soldater, vars senare reträtt gjordes odödlig av Xenofon, segrade under striden mot en halv miljon asiater, så berodde det inte på deras överlägsna beväpning (eller i så fall bara i obetydlig grad) utan snarare på deras strama organisering. Det var också tack vare sin organisering, snarare än bättre vapen, som *Landsknechter*⁴³ kunde klara av de upproriska bönderna 1525.

En överlägsen organisering av maktapparaten utgör grunden för varje härskande makt, mycket mer än dess fysiska överlägsenhet. Det visar sig allra tydligast av den dominerande ställning som den katolska kyrkan har nått och fortfarande vidmakthåller utan och till och med i opposition till vapnens makt.

Ju mer oberoende statsapparaten blir av samhället, och ju mer absolut den är, desto svartsjukare försöker den beröva sina undersåtar möjligheten att utveckla en bred organisation oberoende av staten. Men eftersom samhällsförhållanden alltid är starkare än staten, kan den bara vara framgångsrik när dessa förhållanden inte arbetar mot dess politik. Absolutismen frodas där produktions sättet isolerar och skingrar befolkningen, gör organiseringen av dem svårare samtidigt som den gynnar skapandet av en enorm statsorganism – till exempel i stora jordbruksstater som uppstår på stora slätter på grund av att bönderna inte går utöver byaorganisationen. När produktions sättet tvärtom inte bara skapar utbredda stater utan också centraliserar befolkningen och samlar stora massor med samma intressen, och där det förekommer ett livligt utbyte av idéer på några få ställen som är av avgörande betydelse för det nationella livet, är det svårt att hindra dessa massor från att organisera sig. I de fall då formella och öppna organisationer är förbjudna, bygger folket konspiratoriska hemliga organisationer, som är mer energiska, till och med fanatiska, ju mer organiseringen gäller frågor om liv och död för klasserna i fråga. Politiskt tryck från staten och att den upplöser alla organisationer kan under vissa omständigheter faktiskt bli ett band som håller samman de förtryckta klasserna bättre än en öppen organisation, ett band som i allra högsta grad enar både deras tänkande och vilja och deras frivilliga foglighet under sina egna ledares makt på sätt som de härskande

43 [Landsknechter var tyska legoknektar, pikenerare och fotsoldater, mellan 1400- och slutet av 1500-talet.]

klasserna inte kan kontrollera.

Den starkaste organisationsformen är den som grundar sig på frivillig och entusiastisk hängivenhet. Det är den form med vilken kyrkan uppnådde sina mest lysande segrar. En tvångsorganisation som den moderna staten är, med samma maktinstrument, mycket mindre livaktig och motståndskraftig, och den blir allt mindre livaktig ju mer den upphör att vara en faktisk organisation för de härskande klasserna och blir en organisation av element som betalas (till större delen dåligt) för att tjäna dem – och som ofta med tvång tvingas in i sina tjänster så att statsapparatusens sammansättning kommer att bli allt mindre gynnsam för de härskande klasserna.

Låt oss till exempel titta på armén under allmän värnplikt. Värnpliktiga från landsbygden är mest tillförlitliga för de härskande klasserna, eftersom de kommer oorganiserade från sina byar, på grund av att de genom sitt traditionella produktionssätt och sin isolering är intellektuellt tröga, och på grund av att de genom sina bondeomständigheter, i synnerhet böndernas arvsrätt, fortfarande är genomsyrade av patriarkala åsikter och vördnadsfulla inför varje faderlig makt. Minst tillförlitliga för de härskande klasserna är industriproletärerna som är organiserade av den storskaliga industrin och stadslivet, begåvade med en känsla av oberoende och livligt intellektuellt liv, och genom sitt tidiga ekonomiska oberoende är fyllda av förakt och till och med fientlighet mot alla traditionella myndigheter. Det är ganska allvarligt för den moderna statsmakten eftersom antalet bönder minskar snabbt både i samhället och armén.⁴⁴

... Men det är inte bara *arméns* sociala sammansättning som hela tiden försämras för de härskande klasserna.

Regeringsmaskineriet är idag också mycket mer beroende av lönarbetarklassen. Den ekonomiska och politiska utvecklingen går i riktning mot nationalisering av allt fler företag – först och främst *transportsystemet*, som hela det ekonomiska livet är alltmer beroende av ska fungera utan störningar. Ju mer varuproduktionen utvecklas, desto mer producerar varje person, men inte saker de behöver utan saker de inte behöver och som ska bytas ut, och desto fler blir antalet produkter som måste transporteras innan de når konsumenterna. Arbetsdelningen tenderar att gå i samma riktning inom varje enskilt företag. Antalet företag som varje produkt måste passera från sin ursprungliga form som råvaror tills den är klar att användas, ökar hela tiden. Handel och transporter är därför de yrken som växer snabbast. I Tyskland ökade antalet anställda inom handel och transporter mellan 1882 och 1895 med 49%, inom industrin med 29%, medan ökningen inom jordbruket bara var ynka 0,23%. Järnvägssystemet växte med 53%, post- och telegrafsystemet med 89%.

Men det var just inom transportnäringen som de moderna jätteföretagen först växte fram och hamnade under storfinansens herravälde. På grund av transportföretagens stora betydelse för hela nationens liv, och i synnerhet för utvecklingen av dess militärstyrkor, försöker staten snabbt ta dessa företag i besittning när storfinansens inte härskar absolut. Det är talande att Frankrike gjorde lika lite framsteg med nationaliseringen av järnvägarna som med inkomstskatterna: trots att det fanns socialister i "regeringsblocket" härskar storfinansens absolut i Frankrike.

Men oavsett om järnvägssystemet är privat eller statlig egendom så kommer det att bli en fråga om liv och död för den moderna staten att det fungerar utan störningar. Av den anledningen kommer järnvägsanställda att påtvingas en ännu hårdare disciplin, samtidigt som militärstyrkorna mer och mer kommer att utbildas för att sköta järnvägssystemet. Men av alla större lönarbetargrupper är just de järnvägsanställda, jämte arbetarna i statligt ägda gruvor, de som har mest omedelbara intresse av att upprätta en regering som är beroende av arbetarna. De är mest känsliga för en regering som är fientligt inställd till proletariatet.

44 [Vi utelämnar här de statistiska data som Kautsky åberopar för att visa sitt resonemang.]

Om alla andra omständigheter är lika, kommer å andra sidan en regering att tendera att identifiera sig mer med kapitalisterna ju fler statliga företag och arbetare som sugts ut av dem det finns, och ju mer direkt regeringens intresse av kapitalistiska profiter är.

För tillfället är alltså inte fler företagsnationaliseringar ett medel för att fredligt kunna växa över till socialismen, utan istället ett sätt att föra in de moderna klassmotsättningarna och klasskampen i regeringsmaskineriet och göra det mer känsligt för dem.

På barrikadkampens tid var staten ännu inte så beroende av lönarbetarna i sina företag och i armén, och därmed inte så känslig. Men redan då berodde barrikadstridernas framgångar mer på att de ställde till oordning än på deras taktiska effekter. Det folkliga raseriets plötslighet och allmänna utbredning förvirrade och förlamade regeringen, samtidigt som det skapade en situation som krävde att den var så stark, kallblodig och enig som möjligt. Om barrikadstriderna inte fick denna effekt, framför allt när regeringen var beredd på dem eller till och med provocerade fram dem, dukade kämparna oundvikligen under. Vilken kontrast det 1848 var mellan februari- och junidagarna i Paris, och mellan mars- och oktoberdagarna i Wien!

Tack vare de moderna vapnen har det idag blivit omöjligt att störta ens den allra svagaste och mest idiotiska regering med väpnat motstånd. Militärens vapen är inte bara mycket mer fruktansvärda än de var för 50 år sedan, utan befolkningen är också mycket mer försvarslös. Idag kan man inte gjuta kulor till gevären, och även om folket skulle lyckas bryta sig in i ett vapenlager och skaffa sig vapen, så skulle dessa vara oanvändbara utan den speciella ammunitionen.

Medvetenheten om militärens tekniska överlägenhet gör att alla tillräckligt skoningslösa regeringar med lugn kan se fram mot ett folkligt väpnat uppror – och en mindre hänsynslös regering skulle inte behöva vara rädd för ett sådant uppror, eftersom den inte skulle ha orsakat den hårda fientlighet bland folkmassorna som är det enda som kan ge upphov till ett våldsamt och ytterst desperat utbrott. Idag går det inte att förvänta sig att ett folkligt väpnat uppror skulle få så kraftfulla moraliska effekter att det skulle göra regeringen modlös och avvärja den.

Det barrikadstriderna inte längre lyckas göra ska nu göras med hjälp av den politiska strejken, *desorganisera regeringen* och samtidigt ställa största möjliga krav på dess styrka, behärskning och orubblighet och tvinga den att antingen slå till reträtt eller avgå. Det skulle bli en styrkemätning mellan staten och den proletära organiseringen.⁴⁵ I ett slag skulle all produktion förklamas, arbetar-massorna skulle komma ut på gatorna, små- och storbourgeoisens massor skulle drabbas av desperat oro för sina liv och sin egendom, och hela den väpnade makten skulle tvingas till konstant, utmattande aktivitet, eftersom alla besuttna i landet skulle kräva skydd och de strejkande arbetarna skulle finnas överallt och ingenstans och undvika sammandrabbningar med de väpnade styrkorna och samlas varhelst de inte finns. För varje ytterligare dag av strejk skulle motsättningarna öka, strejken skulle utvidgas till de delar av landsbygden där det finns industrier eller stora jordegendomar, antalet sårbara punkter skulle öka, anspänningen för trupperna skulle mångfaldigas, de strejkandes plågor och lidelse och även de besuttnas oro skulle öka precis som regeringens förvirring, och på vissa ställen skulle den ryckas med till den mest fruktansvärda och meningslösa brutalitet, medan den på andra kommer att bli ytterst fegt underdånig, samtidigt som den kommer att bönfälla alla sidor om att på ett eller annat sätt få stopp på situationen, samtidigt som den själv inte kommer att ha någon möjlighet att få grepp om det passiva motstånd som inte skulle vara

45 Att både den politiska strejken och barrikadstrider verkar genom att desorganisera regeringen visades första gången, och på ett lysande sätt av Parvus, i "Statsreich und politischer Massensrike", *Die Neue Zeit*, vol 14, nr 1, s 199-206, 261-266, som ingen som vill studera frågan om den politiska strejken borde förbise. [Publicerad på nytt i Antonia Grunenberg, *Die Massensstreikdebatte: Beiträge von Parvus, Rosa Luxemburg, Karl Kautsky und Anton Pannekoek*, Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt 1970.]

greppbart någonstans men ändå skulle förlama den överallt.

Om regeringen ändå är stark nog att klara av den politiska strejken utan att knäckas och kastas in i förvirring, om den under samhällslivets övergripande stillastående lyckas säkerställa att den statliga organismens delar fungerar länge nog för att nöta ut arbetarnas styrka, tills de ställs inför alternativet att antingen krypa tillbaka under oket eller med hjälp av desperata våldsåtgärder försöka uppnå det de inte lyckades uppnå med de korsade armarnas revolution, då är det sannolikt att regeringen kommer att segra – förvisso en seger som regeringen skulle ha betalat dyrt för. Alla de fasor som borgarklassen förväntade sig från en segerrik strejk kommer att påtvingas arbetarna.

Om de strejkande tvärtom lyckas behålla sin sammanhållning och bevara sin målmedvetna passivitet tillräckligt länge för att desorganisera regeringen på några ställen, då är proletariatet på väg mot seger – vare sig det är på grund av att de lyckas dra de förhållanden regeringen behöver till sin sida, eller att regeringen genom *ordre, contreordre, désordre*⁴⁶ sprider förvirring, svaghet och hjälplöshet bland sina anhängare. Då skulle de besuttna klasserna tappa tilltron till regeringens förmåga att skydda dem, de skulle alltmer frukta att ett fortsatt motstånd skulle leda till ruin, de skulle storma regeringen, ge sig, lämna den åt sitt öde och nå en överenskommelse med den nya makten för att rädda det som räddas kan. Regeringen skulle känna marken försvinna under sina fötter, och statsmakten skulle tillfalla den klass som vet hur den ska vidmakthålla sin organisatoriska enhet längst under krisen, den klass vars sinneslugn och självförtroende imponerar mest på de stora, likgiltiga massorna, och vars försiktiga användning av våld avvärjar dess motståndare: det vill säga det av socialdemokratin skolade proletariatet.

4. Den politiska strejkens förutsättningar

För att proletariatet ska kunna segra med hjälp av en politisk strejk, ska det först av allt utgöra en dominerande del av befolkningen som är tillräckligt kunnig och organiserad för att bevara disciplinen när dess organisationer formellt upplöses. Det ska också om och om igen kunna skapa nya ledare från sina led, som det villigt ska följa om deras vanliga ledare arresteras. Det ska inte låta sig dras med av lockelser och provokationer till oaktsamma och förhastade åtgärder eller utbrott av ilska eller panik. Slutligen ska det inte låta sidoangelägenheter få det distraherat från sina stora mål. Industrin måste vara högt utvecklad, och proletariatet måste genomgå en lång skolning i politisk och facklig kamp innan det kommer så långt.

Å andra sidan måste regeringen uppvisa vissa karakteristiska drag för att strejken ska kunna rubba den. Den politiska strejken är redan på förhand utesluten ifall regeringen är vald av folket och inte förlitar sig på yttre maktinstrument som kan desorganiseras av en strejk utan istället på folkmajoriteten. I Schweiz till exempel skulle ett försök att störta regeringen och erövra den politiska makten med en masstrejk vara hopplöst eftersom det skulle vara onödigt. Eftersom den politiska strejken bara kan segra genom sina desorganiserande effekter på regeringen, inte genom sitt ekonomiska tryck på samhället, kan den bara vara lämplig på ställen där regeringen har fått ett visst oberoende från folkmassorna, vilket är fallet i alla de moderna stora staterna. Men i sådana stater har det strejkande proletariatet också bara framtidsutsikter att segra så länge det står inför en till det yttre stark men innerst inne svag regering utan någon ledning, och som inte längre åtnjuter de besuttna klassernas eller ens byråkratins och arméns förtroende. En stark och framsynt regering som imponerar på folkets alla klasser kan inte besegras av en politisk strejk.

Lyckligtvis för proletariatet uppvisar den moderna utvecklingen överallt en benägenhet att försvaga regeringen och göra alla klasser missnöjd med den. Det är ingen slump. Så länge staten hade stora mål som var i ländernas massors intressen, gav dess strider upphov till stora män bakom vilka det

46 [Order, kontraorder, oordning. På franska i originalet.]

stod sammanhängande och stora partier. Det är en helt annan sak när, som för närvarande, staten och de klasser som står bakom den i allt väsentligt har uppnått allt de önskade. Det finns inte längre något stort, gemensamt intresse som kan svetsa samman dessa klasser. Småaktiga lokala och yrkesmässiga intressen kommer i förgrunden, och de besuttna klassernas partier splittras alltmer till små, kortsynta klickar. Regeringarna är alltmer koalitionsregeringar, vars uppgift inte längre består av att genomföra ett stort program utan av att försona element som tenderar att dras isär. Detta är bara möjligt genom att förmå vart och ett av partierna att överge sina traditionella program, genom att öka regeringens lagstiftande oförmåga, och genom att rikta in alla dess krafter på några uppenbara åtgärder – till exempel några tullar eller att polisen fördriver några munkar och nunnor – och försumma allt annat.

Energiska och framsynta handlingsmänniskor kan inte frodas i en sådan atmosfär. Den gynnar ryggradslösa smickrare som till synes är redo att med hjälp av löften tjäna de mest motsatta strömningar, men som i praktikern bara bryr sig om nästa dag utan hänsyn till de långsiktiga konsekvenserna. De är hala diplomater, ofta intelligenta, alltid charmerande, skickliga i konsten att locka dem de har att göra med men oförmögna att övervinna alla större motsättningar, tillfredsställa några större intressen eller ens imponera på sina undersåtar med sin överlägsenhet. De är passande styrmän för soliga dagar men bryter ihop under en storm, och med tanke på de motsägelsefulla intressen – motsägelser som inte de försöker övervinna utan bara dölja – som de tjänar måste deras auktoritet fullständigt malas ner redan innan de bryter ihop.

Ju mer oväntat och plötsligt stormen bryter ut, desto mer hjälplösa kommer de att stå inför den. Här kommer vi till den andra likheten mellan barrikadstrider och den politiska strejken. Vi har sett att bådas öde beror på deras moraliska effekter, på regeringens plötsliga desorganisering. I och med att detta, och inte en taktisk seger över armén, var det avgörande för barrikadstrider, så kunde de bara bli framgångsrika när de bröt ut *oväntat*, utan att ge regeringen tid till förberedelser. Som regel var det bara fallet med *spontana* uppror där folket själv byggde upp barrikaderna efter att plötsligt ha blivit inspirerade, men folket var inte alltid oorganiserat och utan ledare. I Frankrike kom dessa till stor del från hemliga sällskap. När sådana hemliga sällskap inte bara utnyttjar upproret utan också förbereder det under lång tid och iscensätter det, så är de inte lätta att besegra. Men polisen har sina spioner överallt, och vanligtvis blir regeringen varnad för deras avsikter i tid. Slutligen sammanfaller inte alltid den samordning som på förhand bestäms för upproret med en stark oppositionell oro inom folkmassorna.

Något liknande händer med den politiska strejken om den är välvald: den segrar inte genom det ekonomiska tryck den utövar på kapitalisterna utan genom sina förlamande och oroande effekter på regeringsmaskineriet. Ju mer oväntad och spontan strejken är, desto snabbare kommer den att fullfölja sina mål. Det som gäller varje strejk är också sant för den politiska strejken: större delen av dess effekt går förlorad när man på förhand utropar den till en viss dag. Det enda syftet med detta tillkännagivande är att använda strejken som ett hot. Men sådana hot blir fort tomma, och när de inte följs av de mest bestämda aktioner kommer de att skapa modlöshet och misstro inom arbetarnas led.

Den politiska strejken har således störst möjlighet till framgång när den växer fram spontant ur en situation som orsakar djup oro inom folkmassorna – såsom en stor oförrätt som åsamkas dem, en statskupp eller liknande – så att massorna är beredda att riskera allt och ett slagord som generalstrejk [*Arbeitseinstellung*] kan svepa bort allt i sin väg. Utbrottets plötslighet, utbredning och styrka kan på så sätt skrämna, förvirra och förlama sina motståndare.

Inget är felaktigare än att tro att hela arbetarklassen först måste vara organiserad i fackföreningar innan den politiska strejken kan börja. Denna förutsättning skulle aldrig fullbordas och skulle bara

vara berättigad om arbetarna ville besegra sina motståndare genom ekonomiska påtryckningar från en *utdragen* strejk. Generalstrejken lyckas förlama sina fiender med hjälp av sina moraliska effekter, och i detta syfte är det inte nödvändigt med en allmän *organisering* utan istället allmän *uppvigling* av de proletära massorna i samma riktning – en uppvigling som förvisso skulle dö bort utan resultat om den inte hade en organisation bakom sig, eller ens en arbetarklass som har gått igenom organiserings skola, för att ge rörelsen hjärna och ryggrad.

Med tillämpliga förändringar kan det Marx 1852 skrev om det väpnade upproret också sägas om den politiska strejken:

Uppror är en konst lika mycket som krig eller något annat, och underkastat vissa regler, som när de försummas kommer att leda till undergång för det parti som försummar dem... För det första, lek aldrig med uppror om ni inte är fullt beredda att ta konsekvenserna av er lek. Uppror är en kalkyl av mycket obestämd omfattning, vars värde kan förändras varje dag; styrkorna som ni möter har alla fördelar av organisering, disciplin och vana vid makt; om ni inte har starka odds med er mot dem så besegras och ödeläggs ni. För det andra, när ni väl har slagit in på vägen mot uppror så agera med den största beslutsamhet och offensivt. Defensiv är döden för varje väpnat uppror, det har förlorat innan det mäter sig med sina fiender. Övriga era motståndare medan deras styrkor är skingrade, förbered nya framgångar, oavsett hur små, men dagliga; behåll den moraliska överlägsenhet som det första framgångsrika upproret har givit er; samla de vacklande element som alltid följer den starkaste impulsen och alltid letar efter den säkra sidan till er sida; tvinga era fiender på reträtt innan de kan samla sin styrka mot er; med den revolutionära politikens hittills mest kända mästare, Dantons, ord: *djävhet, mer djävhet, ännu mer djävhet!*⁴⁷

Med vederbörliga ändringar gäller detta också för den politiska strejken. Man leker inte med den eller lovar att iscensätta den vid ett bestämt datum. När tiden har kommit för den, när arbetarnas krav den energiskt och kampen mot regeringen bryter ut, så kommer sannolikheten för seger att vara större ju snabbare beslutet att gå ut i strejk genomförs utan dröjsmål, utan överläggningar, utan avbrott, innan motståndarna har samlat ihop sina maktinstrument och skisserat sin stridsplan, och ju mindre möjlighet de får att besinna sig och hämta andan.

I detta avseende visade den belgiska generalstrejken i april 1902 hur man inte ska genomföra den. För det första fick regeringen ett tillkännagivande rörande en kamp på liv och död på ett visst datum; sedan inleddes generalstrejken efter att regeringen hade fått tid att samla sig och beväpna sig, dra ihop trupper och fullborda sina förberedelser.

Vi avser inte att förebrå de belgiska kamraterna för dessa misstag. Trots allt kämpade de så stortartat och genomförde en så ordnad reträtt att de så långt som möjligt kompenserade för sina misstag. Och det är givetvis mycket lättare för åskådare, i synnerhet efter händelsen, att peka på misstag än det är för personer som är indragen i aktionen att undvika dem. Men önskan att bespara våra belgiska kamrater förebråelser får inte gå så långt att vi döljer deras fel, ty i så fall riskerar vi att upprepa dem. Vi har inga skäl att klandra de belgiska kamraterna, som har trätt in på så besvärlig och okänd terräng, men vi måste lära från dem för att undvika att slå in på den felaktiga väg som ledde dem bort från vägen till seger.

Från det belgiska exemplet kan vi se att det vore ett ödesdigert misstag för oss i Tyskland att binda oss till en specifik tidpunkt för att utropa den politiska strejken – till exempel i händelse av ett angrepp på den nuvarande rösträtten.

En annan omständighet talar också mot denna utfästelse. Här kan vi lägga märke till ännu en likhet

47 [Engels, *Revolution and Counter-Revolution in Germany*, London: Lawrence & Wishart, 1969, kap XVII: Insurrection, (18 september 1852). Kautsky och hans samtid angav felaktigt att Marx hade skrivit denna bok.]

mellan barrikadstrider och den politiska strejken.

Oavsett vilken utgångspunkt barrikadstriderna har, så går de i högsta fart fram mot ett störtande av den existerande regeringen, inte bara mot att klämma ur den enstaka eftergifter. Och det är helt naturligt. Barrikadstrider innebär att riskera sitt eget liv. Och man utsätter sig bara för sådana risker för ett stort mål. Bara medvetenheten om att kunna skaka av sig ett ok som har blivit outhärdligt kan fylla massorna med det mod och den entusiasm som de måste ha för att konfrontera väpnade styrkor.

Men det går bara att få de sistnämnda att vackla med hjälp av en känsla att den härskande klassen är på väg att falla samman. Så länge soldaterna vet att de kommer att ha samma ledare imorgon, så kommer de, även om deras revolt mot dem skulle gå bra, att sky varje olydnad och de grymma straff som oundvikligen följer på den. De kan bara fås att vackla genom att vara medvetna om att de genom att gå över till folkets sida eller förbli passiva under kampen kommer att hjälpa till att störta regeringen, och på så sätt förvandla olydnad från ett brott till en handling med den allra största medborgerliga dygd.

Slutligen blir regeringens förvirrad först när den upplever att varje felaktig åtgärd, vare sig det är i form av svaghet eller skoningslöshet, kan kosta den själva sin existens och inte bara lite mer eller mindre makt.

Liknande överväganden gäller den politiska strejken. Även här står stora ting på spel. Om inte direkt sina liv, så riskerar kämparna sin ekonomiska existens på ett helt annat sätt än under en vanlig strejk, när det bakom de strejkande inom en produktionsbransch i varje enskild ort står en hel arbetarklass med intakta organisationer och resurser. Ett nederlag under en politisk strejk som har utkämpats till det yttersta innebär ett nederlag för hela arbetarklassen, att alla dess ekonomiska och politiska organisationer krossas och att proletariatets förmåga att kämpa fullständigt omintetgörs för årtal framåt.

Vid den senaste partikongressen i Wien hävdade Victor Adler⁴⁸ att han var positiv till generalstrejken eftersom de belgiska kamraternas ”ärorika reträtt” visade att ”den (generalstrejken) kan avslutas på ett förnuftigt, lugnt och tydligt sätt”. Utifrån sammanhanget menade Adler uppenbarligen med detta uttryck inte bara att det är möjligt att på ett förnuftigt och lugnt sätt leda generalstrejken till seger, utan också möjligt att avbryta den utan att lida nederlag när det inte finns några utsikter att segra. Jag skulle inte räkna med den möjligheten särskilt starkt. En general som inleder ett slag med förväntningar att kunna avbryta det efter eget gottfinnande om han inser att fienden är starkare än förväntat kan vara mycket farlig. Var och en som börjar ett slag måste vara beslutsam att utkämpa det till slutet och måste också räkna med möjligheten av nederlag. Vid varje stor aktion som vi genomför finns bara inledningen framför oss. Hur det kommer att gå beror i slutändan inte bara på oss utan också på våra motståndare.

Möjligheten av nederlag ska inte avskräcka oss från att kämpa. Man vore en patetisk krigare om man bara skulle inleda en strid om segern är säker. Det kan till och med finnas tillfällen då man måste kämpa när nederlag är troligt, eftersom reträtt utan strid skulle innebära fullständig moralisk bankrutt.

Men ju mer förödande effekterna av ett slutligt nederlag vore, desto mer måste man akta sig för att inleda en kamp i onödan, och desto högre måste priset vara för den sak för vilken man inleder kampen.

Med en vacklande, rutton regim finns det inga behov att bevisa att regeringen både vid en masstrejk

48 [Victor Adler (1852-1918) var grundare och ledare för den österrikiska socialdemokratin och medlem i Internationella socialistiska byrån. Han blev socialchauvinist under Första världskriget.]

och barrikadstrider kommer att tappa huvudet lättare ju större fara den står inför, och bara under en sådan regim kan en politisk strejk utropas. En beslutsam, centraliserad och energisk regim, med rötter i folkmassorna, trivs inför faran. Hur en sådan regering störtas har ingen hittills kommit på.

Men barrikadstrider mot militären har visat att regeringsmaskineriet hamnar i oordning lättare ju mer regeringen hotas. Det gäller också statsanställda. Vi har redan pekat på att järnvägsanställda är mer intresserade av att upprätta en proletär regim än de flesta andra arbetargrupper. Men de är just de som riskerar mest under en strejk som inte slutar med att de segrar utan lämnar regeringen orubbad. Till och med en tillfällig seger kan innebära nederlag för dem, vilket utgången av den nederländska strejken visade – den ledde bara till vissa speciella eftergifter och inte till att regeringssystemet förändrades i proletär mening. I de flesta länder måste de järnvägsanställda mycket noga överväga om de ska ansluta sig till en politisk strejk om den inte har några utsikter att leda till att det upprättas en proletär regim.

Och samma regler som gäller de järnvägsanställda stämmer också för andra arbetargrupper som regeringen är beroende av för att fungera.

Det är en orsak till varför den senaste belgiska generalstrejken misslyckades. De järnvägsanställda, soldaterna och så vidare skulle ha anslutit sig till strejken mycket tidigare om de hade sett några utsikter till att med framgång ersätta den ytterligt upphöjda regeringen med en Anseele-Vandervelde-ministär.⁴⁹

Den politiska masstrejken har dåliga chanser när socialdemokratien inte är stark nog och beredd att ta ledningen över staten i händelse av seger.

Om alla de observationer som vi har gjort här visar sig riktiga, då måste vi dra slutsatsen att den politiska masstrejken är ett vapen som under vissa omständigheter kan tillhandahålla utmärkta tjänster, men att tiden att tillämpa den framgångsrikt ännu inte har kommit. Den är inte något överlägset medel med vilket det går att klämma ur de härskande klasserna några eftergifter eller bevara politiska friheter och rättigheter som redan har erövrats.

Men den politiska masstrejken kan vara ett medel för arbetarna att gripa makten under en slutgiltig, avgörande strid, när de lagliga politiska medlen har tagits ifrån dem, när de inte har mycket att förlora politiskt och oändligt mycket mer att vinna, och när strejken bryter ut i en gynnsam situation där regeringen antingen är oförberedd eller i ett dilemma. Det är ett verkligt revolutionärt verktyg, och som sådant bara lämpligt i revolutionära tider. Det bör inte användas för att uppnå speciella åtgärder som rösträtt eller församlingsfrihet eller liknande mål, utan för att kämpa om hela den politiska makten.

Om den politiska strejken inte är tillämpbar under nuvarande förhållanden, så är det å andra sidan mycket tveksamt om den är ett verktyg som det är nödvändigt att använda under alla omständigheter. Vi har sett att vi inte kan förutsäga vilka former den kommande kampen om den politiska makten kommer att ta: händelser utomlands – och till denna kategori räknar vi en revolt i Belgien, ett katastrofalt krig i Ryssland eller ett inbördeskrig i USA – skulle kunna få sådana återverkningar i Tyskland att det leder till en strid om den politiska makten med fredliga medel utan några katastrofer. Å andra sidan har varaktigheten och styrkan hos de politiska maktverktyg som för närvarande står till proletariatets förfogande ännu inte utsatts för den yttersta prövningen. I slutändan kan framtiden ha många överraskningar i beredskap för oss.

49 [Edward Anseele (1856-1938) var ledare för socialdemokratiska Belgiens arbetarparti (*Parti Ouvrier Belge*, POB), som tillhörde den Andra internationalens höger. Émile Vandervelde (1866-1938) var också en belgisk socialdemokratisk ledare. Han anslöt sig till POB 1886 och kom in i parlamentet 1894. Vandervelde spelade en ledande roll i Andra internationalen, och fungerade som Internationella socialistiska byråns första ordförande. Han blev också socialpatriot under Första världskriget och satt senare i många regeringar.]

Inget vore mer brådstörtat än att lova att utlysa den politiska masstrejken under vissa villkor. Men inte heller har vi minsta anledning att göra det för närvarande. Jag håller fullständigt med Adler när han i det redan citerade talet sa:

Jag är inte för att vi ska lugna våra fiender att de går säkra från generalstrejken. I så fall skulle vi befrämja en farlig illusion. Vi vill inte avsäga oss generalstrejken. När, hur och under vilka förhållanden vi kommer att använda den återstår att besluta.

5. *Behovet att diskutera den politiska strejken*

Om vi nästan inte kan säga något definitivt om en framtida användning av den politiska strejken, vad är det då för mening att diskutera en kampmetod som vi kanske inte kommer att använda alls, och som när den behövs fungerar särskilt kraftfullt ju mer oväntat den används? Betyder det inte att grubbla över ännu icke existerande frågor, och å andra sidan att alltför tidigt visa våra kort för våra motståndare?

Att fundera över framtiden vore meningslöst om våra nuvarande aktioner inte skulle hjälpa till att forma framtiden och om våra uppfattningar om framtiden inte skulle påverka vår nuvarande verksamhet. Men när det tvärtom finns en sådan ömsesidighet är det inte bara tillåtet utan också obligatoriskt att utforska framtiden. Om det inte är ovillkorligt nödvändigt att använda den politiska masstrejken, så är den ännu mindre ovillkorligt utesluten. Just på grund av att den för att vara effektiv inte kan förberedas i förväg för ett bestämt datum av en liten organisation, och eftersom den inte får vara en kupp utan ett spontant utbrott av proletariats djupa, allmänna ilska, så måste vi diskutera den öppet. Om barrikadstriderna 1848 började spontant, fick stöd från folket och i slutändan blev framgångsrika, så var det bara möjligt på grund av att många årtiondens träning med väpnade uppror hade gjort folkets sinne välbekant med sådana metoder. Idag är en sådan skolning varken nödvändig eller önskvärd. Våra nuvarande politiska rättigheter gör att vi kan diskutera den politiska kampens verktyg teoretiskt och öppet, något som före 1848 var omöjligt. Med hjälp av dessa diskussioner kan vi i viss mån ersätta behovet av att lära oss av praktiken, och vi vore dårar om vi inte utnyttjar den möjligheten. Dagens demokratiska former gör inte de stora avgörande striderna mellan klasserna om den politiska makten överflödiga, som revisionisterna tror. Men de gör verkligen att vi kan undvika en stor del av de kostsamma och kontraproduktiva försöken att provocera fram avgörande strider för tidigt, innan de upproriska klasserna är tillräckligt starka och mogna för att på ett effektivt sätt ta över den politiska makten och använda den på ett framgångsrikt sätt. Men om vi vill undvika att göra experiment med den politiska strejken, så måste vi ännu mer utveckla teorin om den och få kamraterna att förstå, att om proletariats en dag måste använda generalstrejksvapnet så kommer det bara att kunna använda det på lämpligt sätt om det redan på förhand har förstått det politiskt.

Men en öppen diskussion om den politiska strejken är inte bara en ändamålsenlig ersättning för de politiska erfarenheternas skola, utan skulle också kunna utöva ett värdefullt inflytande över vårt politiska liv.

Precis som tidigare är även idag Marx' uttalande sant: *våld* [*Gewalt*] är barnmorska åt varje nytt samhälle.⁵⁰ Ingen härskande klass avgår frivilligt och likgiltigt. Men det innebär inte med nödvändighet att våldsamhet [*Gewalttätigkeit*] måste vara barnmorska åt ett nytt samhälle. En uppstigande klass måste ha tillgång till de nödvändiga våldsinstrumenten om den vill fördriva den gamla härskande klassen, men det är inte ovillkorligen nödvändigt att den *använder* dem. Under vissa omständigheter kan *medvetenheten* om att sådana verktyg existerar räcka för att förmå den

50 ["Våldet är födsloshjälpen åt varje gammalt samhälle, som går havande med ett nytt." Marx, *Kapitalet*, första bandet, kapitel 24, avdelning 6, "Industrikapitalistens uppkomst", på marxists.org.

nedåtgående klassen att komma till en fredlig överenskommelse med en motståndare som har blivit överväldigande.

Ju mer talrika och kraftfulla proletarietets våldsinstrument är, och ju mer det är välkänt att de existerar, desto större kommer sannolikheten att vara för en fredlig övergång från kapitalism till socialism. I vilken utsträckning den sortens social revolution överhuvudtaget är inom räckhåll beror inte på våra fredliga protester eller på att vi avvisar ”uppslukningslegenden” [*Fresslegende*];⁵¹ det är inte beroende av försäkringar eller eftergifter som varken var allvarligt menade – och därmed bara var snack – eller kan tolkas som tecken på svaghet och bara kommer att stärka våra motståndares beslutsamhet att vägra att göra några meningsfulla eftergifter. Bara med hjälp av våldsinstrument kommer vi att kunna tvinga oss på våra motståndare och förmå dem att söka en fredlig tävlan med oss, som även vi önskar om det är överhuvudtaget möjligt utan att riskera eller fördröja proletarietets befrielse. Här gäller mer än i alla andra fall det gamla talesättet: ”Om ni vill ha fred så förbered för krig”. Om det första resultatet av våra diskussioner är slutsatsen att vi i den politiska strejken har tillgång till ett vapen som förvisso är tveeggat och bara ska användas i de mest extrema situationer – men också ett vapen som är farligt och under vissa förhållanden till och med dödligt för våra motståndare – och den andra slutsatsen är att sannolikheten för att till slut använda vapnet ökar när vi har berövats alla andra politiska vapen eller de har blivit trubbiga, då har vi fått betydligt bättre förmåga att bevara våra politiska rättigheter och förhindra politiska katastrofer.

Det gäller slutligen också avseende vårt eget parti. Alla diskussioner under de senaste åren härrörde ur en känsla i våra led, att vi om vi hade fortsatt vår nuvarande taktik och tillväxt snabbt närmar oss en direkt konfrontation med de härskande klasserna. Om vi då inte har tillgång till några andra politiska vapen än det vi har fått av dessa klasser, nämligen allmän rösträtt, då kommer våra framtidsutsikter verkligen att vara dystra. Det blev då naturligt att leta efter en taktik som skulle kunna skjuta upp den avgörande striden i århundraden, bryta upp den i en oändlig rad meningslösa ministrider, eller på ett Proudhonliknande sätt undvika kampens mål, den politiska makten. Med alla dessa försök att undvika fienden eller till och med få hans godkännande, riskerar vi att, för att rädda partiets existens, offra det som utgör grunden till och rättfärdigar denna existens, och på så sätt försvagar partiet och leder till att det gradvis förfaller.

Det är något helt annat när proletarietet är medvetet om att ha tillgång till flera maktmedel [*Machtmitteln*] som är oberoende av de härskande klassernas goda vilja och som kan ge proletarietet den styrka med vilken det besegra sina motståndare även om de tar till de mest brutala metoder. I så fall kommer proletarietet att lugnt fortsätta att rycka fram längs den väg som det anser vara den rätta och som den redan har avancerat så långt på – utan att låta sig provoceras av agitatorer som med glädje skulle dränka proletarietet i sitt eget blod, men också utan att låta sig avskräckas av varningarna från de ängsligt oroliga vänner som vill att det ska segra men avskyr dess kamp.

På mig verkar de mest effektiva sättet att i proletarietet väcka en inspirerande och beslutsam känsla om sin egen styrka, och även tro på sin seger, är att sprida medvetenheten om att den politiska strejken är fullt genomförbar och effektiv. Det är framförallt för denna ovärderliga effekt som det är så nödvändigt att analysera dess genomförbarhet och metoder.

51 [”Bernstein ... gör den socialdemokratiska ’uppslukningslegenden’, dvs. arbetarklassens socialistiska strävanden, ansvarig för den liberala bourgeoisins fanflykt.” R Luxemburg, *Sociala reformer eller revolution?*, på marxistarkiv.se, s 29. [Med ”uppslukningslegenden” menar Bernstein ”de talesätt, som insinuerar en allmän, samtidig och våldsam expropriation” – not i Luxemburgs skrift.]

Kapitel 6 Parvus: Vad uppnåddes den nionde januari?

(januari 1905)

[Av deltagarna i den ryska revolutionen 1905 var Alexander Israel Helphand (Parvus) en av de mest kontroversiella och visionära marxisterna.¹ Hans inblick i händelserna i Ryssland och världen kom från hans kunskap om Marx och hans studier av politisk ekonomi, där han 1891 förvärvade en doktorstitel från ett schweiziskt universitet. Han stödde taktiken med politisk masstrejk så tidigt som 1895-1896,² till att börja med som ett sätt för proletariatet att försvara sig själv, och 1904 som ett angreppsvapen och en ”metod för revolution” som förutsatte en grundlig organisering av arbetarna både i ett socialdemokratiskt parti och i fackföreningar.³ Parvus var indragen i det mesta av både diskussionerna och intrigerna inom den tyska socialdemokratin och bland exilryssar. Under kampanjen mot Bernsteins revisionism var han en av de första att förklara de cykliska kriserna med hjälp av en modern teori om imperialismen.⁴ Men Parvus hamnar i den ryska historiografin i första hand genom sina teories djupgående inflytande på Trotskij. I sin Trotskijbiografi säger Isaac Deutscher:

[1904] [höll] Parvus’ internationella idéer och revolutionära perspektiv ... inte bara på att bli en väsentlig beståndsdel i Trotskijs tänkande. Även några av Trotskijs synpunkter på den ryska historien, särskilt hans uppfattning om den ryska staten, kan spåras tillbaka till Parvus.⁵

Deutscher ägnade ett helt kapitel åt det ”intellektuella kompanjonskapet” mellan Parvus och Trotskij. I sin självbiografi *Mitt liv* skrev Trotskij:

Parvus var utan tvekan en av sekelskiftets viktigaste marxister. Han använde den marxistiska metoden på ett skickligt sätt, var vidsynt och höll ögonen på alla viktigare världshändelser. Tillsammans med sitt orädda tänkande och manliga, kraftfulla stil, gjorde detta honom till en utomordentlig skribent. Hans tidiga studier förde mig närmare den socialistiska revolutionens frågor, och för mig gjorde de definitivt att proletariatets maktövertagande förvandlades från ett diffust ”slut”mål till en praktisk uppgift för dagen.⁶

I februari och mars 1904 publicerade Parvus två artiklar i *Iskra* om världsekonomin och det ryska enväldet som påverkade Trotskijs syn både på imperialismen och framtidsutsikterna av en *permanent revolution*. Den första artikeln, ”Kapitalismen och kriget”, började med uttalandet att ”Det rysk-japanska kriget är en blodig gryning till nära förestående stora händelser.”⁷ Det följdes av en övergripande bild av världspolitiken där Europa höll på med febrila förberedelser för ett världskrig. Parvus skärskådade militarismens framväxt och de imperialistiska handelshindren, och spårade kapitalismens expansion över hela världen och speciellt i Asien. ”Varje kapitalistiskt land”, skrev han, ”är en enorm och komplicerad maskin för att pressa arbete ur människor och för en oavbruten kapitalistisk omvandling av de omgivande områdena.” Kapitalismen producerade massor av varor som ibland översteg de inhemska marknadernas kapacitet och tvingade fram ett ständigt sökande efter nya folk och områden att erövra. Under kampen om kolonier var alla de stora länderna i Europa, tillsammans med USA, Ryssland och Japan, indragna i en gigantisk kamp som sträckte sig till varenda hörn i världen.

Ryssland, med sin svagt utvecklade ekonomi, var det enda av imperialistländerna som var ute efter erövringar av andra skäl än det kapitalistiska produktionsättets inre motsättningar. Den ryska industrin var långt från att behöva avsättning på utländska marknader, och var till och med oförmögen att ge de intäkter som behövdes för att kunna stöda en modern armé. Rysslands ekonomiska armod var lika gränslöst som dess

1 För en biografi om Parvus, se Zeman och Scharlau, 1965.

2 Parvus, ”Staatsreich und politischer Massenstrik”, *Die Neue Zeit*, vol 14, nr 1 1896, s 199-206, 261-266, 304,311, 356-364, 389-395.

3 Parvus, ”Der Generalstreik”, *Aus der Weltpolitik*, München, 16 augusti 1904.

4 Engelska versioner av Parvus’ artiklar mot Bernstein kan återfinnas i Tudor och Tudor, red, *Marxism and Social Democracy: The Revisionist Debate 1896-1898*, Cambridge: Cambridge University Press 1988, s 174-204.

5 Deutscher, *Den väpnade profeten*, på marxistarkiv.se, s 66.

6 Trotskij, *Mitt liv*, på marxistarkiv.se, s 121.

7 *Iskra*, nr 59, 10 februari 1904.

ansträngningar att erövra andra länder: ”Den ryska regeringen använder utländskt guld för att skaffa sig främmande områden, och tar över främmande områden för att skaffa sig ännu mer guld.”⁸ Ryssland strävade efter att förbli en stormakt, men dess imperialistiska äventyr orsakades främst av en inhemsk instabilitet: ”Den ryska regeringens ogenomtänkta sökande efter framgångar i utländska angelägenheter är absolut nödvändigt för att dölja tsardömets inre svaghet.” Med en dåligt utrustad bondearmé snubblade Ryssland i februari 1904 in i kriget med Japan, som Parvus förkunnade skulle rubba ”den politiska jämvikten i hela världen.”

I en efterföljande artikel om ”Enväldets fall”⁹ ställde Parvus kriget i relation till den nära förestående revolutionen. Regeringen hoppades att kriget skulle dränka den inhemska oppositionen i en våg av ”militär patriotism”, men slutresultatet skulle bli ett katastrofalt nederlag. Den kraftfulla och ungdomliga japanska kapitalismen var i behov av marknader och resurser på det asiatiska fastlandet, men Ryssland stod i vägen för Japans expansion. De ryska trupperna var beroende av förnödenheter via den transsibiriska järnvägen, men på grund av järnvägens begränsningar var det lättare att komma till New York än till den belägrade fästningen i Port Arthur. När Japan väl hade besekrat den ryska flottan kunde de japanska trupperna tvärtom få förnödenheter och förstärkningar närhelst de behövde. De skador som åsamkades Rysslands krediter var ännu mer katastrofala. De utländska bankerna krävde seger innan de erbjöd några nya lån, men det var helt nödvändigt med nya lån bara för att fortsätta kriget. Med en ofrånkomlig katastrof i sikte drog Parvus slutsatsen:

Den enda utvägen ur det skamliga tillstånd som den ryska regeringen har tvingat in Ryssland i är att undanröja enväldet. Bara en revolution kan återställa landets livskraft.

De flesta socialdemokrater trodde att kriget åtminstone skulle tvinga tsaren att genomföra liberala reformer. Parvus gick mycket längre och ansåg att resultatet mycket väl kunde bli ”en arbetardemokratisk regering” under ledning av socialdemokraterna. Den tsaristiska staten var en byråkratisk blandning mellan europeisk absolutism och asiatisk despotism, och dess efterträdare skulle mycket väl kunna bli lika unik – en provisorisk arbetarregering i ett land där industriarbetarna var en liten minoritet i ett hav av bönder. För de flesta samtida föreföll denna föreställning absurd – men inte för Rjazanov¹⁰ eller Trotskij. I början av 1905 uppmanade Trotskij Parvus att utveckla sina tankar i den artikel som vi har översatt här, och vilken fungerade som förord till Trotskijns egen pamflett *Fram till nionde januari* (nästa dokument i denna bok).

I ”Vad uppnåddes den nionde januari”¹¹ hänade Parvus de ryska liberaler som hade överdrivna uppfattningar om sitt inflytande och folkliga stöd. I Europa hade liberalismen blomstrat inom ramen för livet i städerna och handeln, men den ryska liberalismen var en importerad teori med ytliga rötter. Historiskt hade det ryska stadslivet inte mycket gemensamt med Europas stadsliv. ”Städerna” var i första hand administrativa utposter för enväldet, och den handel som skapade den moderna kapitalismen förekom bara sparsamt. Majoriteten av de ryska städerna var ”bara marknadsplatser för den omgivande aristokratin och bönderna”. När trycket från utlandet till slut tvingade Ryssland att importera delar av den moderna kapitalismen uppstod ett industriproletariat som var samlat i stora fabriker. Den ryska liberalismen var ett huvud utan kropp, medan arbetarna var en potentiellt mäktig kraft som bara behövde en organisation och ett beslutsamt ledarskap.

Parvus trodde att de motsatta krafterna liberalism och socialism skulle kunna hitta gemensamma grundvalar under den ryska revolutionens första skede, men att störtandet av enväldet skulle inleda en långvarig politisk kamp där de skulle bli tvungna att definiera sina relationer utifrån ömsesidigt motstridiga mål. Medan liberalerna skulle försöka få arbetarklassen att stöda den borgerliga konstitutionalismen, var det socialdemokrater-

8 Utländska lån finansierade regeringens budgetunderskott, och en stor del av budgeten gick till militären. Ryssland var tvunget att behålla guldmyntfoten för att sälja statsobligationer i Europa och dra till sig utländskt kapital till den ekonomiska utvecklingen.

9 *Iskra*, nr 61, 5 mars 1904.

10 Rjazanov och Parvus var vid denna tidpunkt personliga vänner och politiska kamrater. Båda kom från Odessa och hade studerat på samma skola där.

11 Parvus skrev färdigt denna artikel den 18(31) januari 1905. Den publicerades första gången som förord till L Trotskij, *Do Devjatavo Janvarja*, Genève: Tipografija Partijn Rue de la Coulouvrenière 27, 1905, s iii-xiv. Den publicerades på nytt i Parvus, *Rossija i revoljutsija*, St Petersburg: Izdanje N Glagoleva, 1907, s 134-143.

nas avgörande plikt att bevara proletarietets organisatoriska självständighet och förpliktelserna mot arbetarklassens program. Närhelst det var möjligt måste socialdemokraterna utnyttja liberalernas stöd, men de måste också förbereda sig för långvarig klasskamp och till och med inbördeskrig, där de historiska erfarenheterna från Europa skulle kunna förkortas dramatiskt och det ryska proletariet bli den internationella socialistiska revolutionens förtrupp. Med en åtföljande revolution i Europa skulle Ryssland, trots sin historiska underutveckling, till och med kunna inleda det slutliga målet att bygga ett socialistiskt samhälle. Även utan en europeisk revolution skulle den ryska arbetarklassen, om den tillfälligt greps statsmakten, driva de revolutionära förändringarna till den yttersta gräns som var förenlig med privategendom och borgerlig demokrati.

Den största faran för revolutionen var att liberalerna, när de upptäckte sin egen svaghet, skulle kompromissa med tsarismen för att bevara ”ordningen”. Den ofrånkomliga slutsatsen var att endast arbetarna kunde fullborda det revolutionära störtandet av absolutismen. Socialdemokraterna skulle då upptäcka att de hade fått makten, eller åtminstone majoriteten i en provisorisk revolutionär regering med en utomordentligt komplicerad agenda: å en sidan skulle de vara tvungna att institutionalisera revolutionen och upprätta de konstitutionella friheter som krävdes för en fortsatt organisering av fackföreningarna och arbetarpartiet; å den andra måste de samtidigt börja genomföra arbetarklassens krav, vilket (som Kautsky resonerade i ”Revolutionära frågor”) oundvikligen skulle inkräkta på det privata ägandet av produktionsmedlen. Utgången av detta dilemma skulle delvis bero på den europeiska revolutionen och delvis på den socialdemokratiska ledningens orubblighet och skicklighet.

Parvus’ vision var förbluffande djärv, men den lämnade också viktiga frågor obesvarade: hur långt *skulle* en arbetarregering, när den väl kommit till makten, av sina egna uppgifter tvingas gå i riktning mot socialismen, och hur långt *kunde* den gå innan den till sist störtades av den politiska reaktionen? I början av 1905 såg få ryska marxister Parvus som något annat än en välmenande romantiker som hade väldigt fel. De flesta var överens om att det enda sättet att undvika en upprepning av de misslyckade revolutionerna i Europa 1848, var att *stöda* liberalerna och inte *skrämma* dem. Deras mest auktoritativa talesman var G V Plechanov, den ryska socialdemokratins traditionella ledare och åldersman. Det nya och spännande med Parvus’ resonemang syns tydligast genom att först jämföra hans åsikter med Plechanovs, som talesperson för mensjevikerna, och sedan med Lenins, som talesperson för bolsjevikerna.

I sin kritik av *Iskras* programförslag hade Rjazanov redan argumenterat för den *permanent revolutionen*, på vilket Plechanov hade svarat: ”Den verkliga frågan är hur man ska uppnå seger för en demokratisk republik.” 1905 återkom Plechanov till samma tema i artikeln ”Till frågan om erövrandet av makten”.¹² Han höll med om att ”en socialistisk revolutions första handling måste bli proletarietets diktatur”, men i Ryssland var den verkliga frågan bara en ”*borgerlig* revolution”. Även om proletariet skulle ha den ledande rollen, skulle revolutionen inte gå längre än att skapa de förhållanden som behövdes för att förbereda den socialistiska revolutionen någon gång i framtiden.¹³

I ett svar på frågan om hur proletariet skulle kunna spela den ledande rollen men avstå från att ta över makten, hävdade Plechanov att Marx redan hade tillhandahållit lösningen. När liberalerna förrådde revolutionen 1848 förväntade sig Marx att den republikanska småbourgeoisien skulle ta upp kampen mot de feodala kvarlevorna, och han uppmanade arbetarna att stöda dessa ansträngningar samtidigt som de bevarade sin organisatoriska självständighet.¹⁴ Marx förväntade sig att småbourgeoisien med hjälp av stödet från arbetarklassen skulle upprätta en verklig borgerlig demokrati. Plechanov såg liknande omständigheter i Ryssland: arbetarna kunde inte sikta på socialismen direkt, men de kunde ”föreskriva småbourgeoisien sådana villkor att de avsevärt skulle underlätta en framtida ersättning av det borgerligt demokratiska herraväldet med proletarietets makt.”¹⁵ En sak var Plechanov övertygad om:

den vetenskapliga socialismens grundare ... övervägde överhuvudtaget aldrig tanken att det revolutionära proletarietets företrädare skulle förena sig med småbourgeoisins företrädare för att upprätta en ny samhällsordning. Tvärtom: efter segern över storbourgeoisien och de småborgerliga demokraternas makt-

12 Plechanov, *Sotjinenija*, band 13, Moskva: Gosudarstvennoe Izdatelstvo 1926, s 203-211.

13 *Ibid*, s 203-204.

14 *Ibid*, s 205-206.

15 *Ibid*, s 207-208.

övertagande skulle arbetarna, enligt Marx' plan, vara tvungna att *förenas i ett starkt oppositionsparti*, som med hjälp av kritik och agitation skulle pressa den småborgerliga regeringen framåt...

Det var vad Marx menade med begreppet *permanent revolution*, och Plechanov vidhöll att de ryska socialdemokraterna måste anta exakt samma taktik.¹⁶

För Plechanov var den lärdom som skulle dras av Marx' och Engels' erfarenheter att arbetarpartiet aldrig kunde göra mer än att kritisera de borgerliga liberalerna och republikanerna fram tills de objektiva, subjektiva och psykologiska villkoren slutligen berättigade en direkt kamp om det slutgiltiga målet, socialismen. Men när han förde detta resonemang var målet för hans kritik Lenin, inte Parvus. 1905 var Plechanov och Lenin skilda åt efter splittringen mellan bolsjeviker och mensjeviker, och Lenin krävde nu en "proletariatets och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur" och "proletariatets deltagande i den revolutionära regeringen".

I en artikel om "Den provisoriska revolutionära regeringen" hävdade Lenin att "Plechanovs slutsats är helt felaktig". När Marx och Engels förde fram den taktik som Plechanov åberopade förväntade de sig att revolutionen skulle hämta sig snabbt efter nederlagen 1848-1849. Istället inledde Europa en politisk reaktion. Vid en genomläsning av samma texter som Plechanov drog Lenin sina egna helt andra slutsatser:

Om Marx och Engels hade insett att det demokratiska systemet måste bli kvar under en ganska lång tid, så skulle de lagt *ännu mer* vikt vid proletariatets och böndernas *demokratiska* diktatur med målet att konsolidera republiken, fullständigt sopa undan alla kvarlevor av absolutism, och förbereda scenen för kampen för socialismen.¹⁷

Problemet med Lenins åsikt om en "proletariatets och böndernas demokratiska diktatur" var uppenbart: i Ryssland fanns inget revolutionärt småborgerligt parti att samarbeta med. Lenin trodde att ett sådant parti så småningom måste uppstå, men det är knappast en praktisk grundval att grunda sin politiska taktik på. I själva verket ville Lenin att proletariatet skulle pressa republikanerna inifrån "marmorsalarna" i en provisorisk regering som egentligen inte var mer än ett luftslott.

Inom några veckor efter detta meningsutbyte med Plechanov publicerade Lenin ännu en viktig artikel, "Socialdemokratins två taktiker i den demokratiska revolutionen", och ökade förvirringen genom att hävda att till och med en helt demokratisk revolution "inte kommer att försvaga utan att stärka bourgeoisins herravälde". Det mesta proletariatet kunde kräva var "förverkligande av alla de närmaste politiska och ekonomiska kraven i vårt program (minimiprogrammet)":

Marxisterna är absolut övertygade om den ryska revolutionens borgerliga karaktär. Vad innebär detta? Det innebär, att de demokratiska omdaningar av det politiska systemet och de sociala och ekonomiska omdaningar, som blivit nödvändiga för Ryssland, i och för sig inte alls betyder att kapitalismen undergrävs, att bourgeoisins herravälde undergrävs, utan att de tvärtom för första gången verkligen kommer att röja väg för en bred och snabb, europeisk och inte asiatisk, utveckling av kapitalismen, att de för första gången kommer att möjliggöra bourgeoisins herravälde som klass.¹⁸

Lenin och Plechanov var överens om att revolutionen skulle inskränka sig till att i bästa fall skapa en demokratiskt kapitalistisk regim. Deras viktigaste meningsskiljaktighet gällde arbetarpartiets deltagande i en provisorisk regering. Lenin ansåg att arbetarklassen var "avgjort intresserad av den allra bredaste, friaste och snabbaste utveckling av kapitalismen", som skulle skapa de bästa förhållandena för klasskampen.¹⁹ Men

16 *Ibid.*

17 Lenin, "On the Provisional Revolutionary Government", *Collected Works*, band 8, s 472.

18 Lenin, "Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen", på marxistarkiv.se, s 4, 16-17.

19 I "Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen", på marxistarkiv.se, s 9, skrev Lenin:

"Och i denna omvälvning kommer det revolutionära proletariatet att deltaga med all sin energi, sopa undan såväl den enas ynkliga svanspolitik som den andras revolutionära fras, bringa klassmedvetande och fasthet in i handelernas svindlande virvel, gå framåt obevekligt och djärvt, utan att frukta den revolutionärt demokratiska diktaturen, tvärtom lidelsefullt längtande efter den och kämpande för republik och fullständig republikansk frihet, för allvarliga ekonomiska reformer, för att skapa sig en verkligt vid och det 20:e århundradet verkligt värdig arena för kampen för

samtidigt medgav han att

... vårt socialdemokratiska inflytande över proletariatets massor ännu [är] ytterst otillräckligt; den revolutionära inverkan på bondemassorna är försvinnande liten; proletariatets och särskilt böndernas splittring, efterblivenhet och okunnighet är ännu förfärande.²⁰

Trots denna dystra uppfattning vidhöll han ändå att ”den allmänt demokratiska revolutionsrörelsen *redan lett till* att ett väpnat uppror *blivit nödvändigt*.”²¹ De flesta läsare skulle ha uppfattat detta resonemang som egendomligt: de ”förfärande” splittrade, efterblivna och okunniga arbetar- och bondemassorna skulle, under bolsjevikisk ledning, inleda ett *väpnat uppror*, varefter de gemensamt skulle skapa en revolutionärt demokratisk diktatur – och de skulle göra det under förhållanden som oundvikligen skulle *stärka borgarklassens herravälde!*

I jämförelse med Lenins uppenbara förvirring lade Plechanov och Parvus åtminstone fram argument som var sammanhängande. Men när Lenin vände sig från Plechanov (som han menade sackade efter revolutionen) till Parvus (som han ansåg rusade iväg före den) befann han sig i lika besvärlig terräng. Samtidigt som han uppmanade till ett väpnat uppror, avfärdade han Parvus’ inledning till ”frasmakaren” Trotskij’s pamflett som ”uppblåst” och helt orealistisk. När Parvus uppmanade socialdemokraterna att vara ”mest revolutionära av alla” svarade Lenin: ”Vi kommer tvärtom alltid att förhålla oss kritiskt till detta [revolutionsmakeri] ... lära oss ge en nykter värdering av klasserna och schatteringarna inom klasserna under revolutionens hetaste moment”:

Lika oriktiga ... är Parvus’ satser, att ”den revolutionära provisoriska regeringen i Ryssland kommer att bli en arbetardemokratins regering”, att ”om socialdemokratin kommer att stå i spetsen för det ryska proletariatets revolutionära rörelse, så blir denna regering socialdemokratisk”, att den socialdemokratiska provisoriska regeringen ”kommer att bli en helgjuten regering med socialdemokratisk majoritet”. Detta kan inte ske, om man inte talar om tillfälliga, snabbt övergående episoder, utan om en någorlunda långvarig revolutionär diktatur, som i någon mån vore i stånd att lämna spår efter sig i historien. Detta kan inte inträffa, därför att endast en revolutionär diktatur, som stödjer sig på folkets överväldigande flertal kan vara någorlunda stabil (naturligtvis inte absolut utan relativ). Men det ryska proletariatet utgör nu en minoritet av Rysslands befolkning. En kolossal, överväldigande majoritet kan det bli endast genom att förena sig med massan av halvproletärer och små egendomsägare, dvs. med massan av småborgerliga fattiga i stad och på landsbygd. Och en sådan sammansättning av en möjlig och önskvärd revolutionärt demokratisk diktatur sociala bas kommer naturligtvis även att återspeglas i den revolutionära regeringens sammansättning och göra deltagandet eller t. o. m. övervikten av de mest olikartade representanter för den revolutionära demokratin oundvikligt. Det vore ytterst skadligt att i detta hänseende göra sig några illusioner.²²

Under hela 1905 rasade en allt hätskare debatt mellan mensjeviker och bolsjeviker, och det övertygade Parvus om att fraktionsgrälen bland socialdemokraterna tog mer energi än de verkliga ansträngningarna att mobilisera massorna och organisera arbetarna. Under tiden hade den tsaristiska regeringen slutit fred med Japan och utfärdat förslag till reformer som förespeglade någon sorts val. I mitten av oktober uppstod St Petersburgsovjeten och huvudstaden lamslogs av en politisk strejk. Medan bolsjevikerna tvekade om att gå med i en sovjet som inte var underställd partidisciplinen, stödde Trotskij och Parvus omedelbart den spirande arbetarregeringen. Tillsammans gav de ut en ny tidning, *Natjalo* [Början], och använde den för att tala för en strategi av permanent revolution, till att börja med masstrejken för åtta timmars arbetsdag. *Natjalo* kom att ersätta *Iskra*, vars redaktion hade slitits isär av fraktionsstriderna. I *Iskras* sista nummer sammanfattade Parvus sina intryck av den interna partikampen efter den Blodiga söndagen:

Den organisatorisk oförmågan har lett till planlöshet i vårt politiska tänkande och oförmåga att ge ett bestämt svar på revolutionens viktigaste frågor. En segerrik revolution görs av den klass som leder den och kontrollerar statsmakten ... Efter att revolutionen i Ryssland har blivit ett politiskt faktum har den

socialismen.”

20 Lenin, ”*Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen*”, s 21-22.

21 *Ibid*, s 30.

22 Lenin, ”*Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen*”, s 8-9.

ryska socialdemokratin stått inför uppgiften att gripa statsmakten och använda den i arbetarklassens intressen – givetvis utifrån Rysslands ekonomiska villkor. Mensjevikerna har ryggat inför denna uppgift och uppslukats av diskussioner om det bästa, just vid en tidpunkt då proletarietets revolutionära armé är på uppgång, kanske är att genast och frivilligt överlämna den politiska makten till den borgerliga demokratin. Det är samma lättskrämde tänkande som i tillämpliga delar fick Bernstein att förutsäga ett ”kolossalt nederlag” för den tyska socialdemokratin om den inom en nära framtid skulle komma i besittning av kontrollen över staten. Precis som Bernstein har de utnyttjat denna tanke som täckmantel för en fatalistisk förståelse av den historiska utvecklingen, som är ett resultat av klassförhållanden.

Om klassförhållandena skulle avgöras av den historiska händelseutvecklingen på ett enkelt och entydigt sätt, skulle det vara meningslöst för oss att bry våra hjärnor: det enda vi skulle behöva göra är att beräkna tidpunkten för samhällsrevolutionen på samma sätt som astronomer räknar ut en planets rörelser, och sedan luta oss tillbaka och titta på. I själva verket skapar förhållandena mellan klasserna framförallt politisk kamp. Dessutom avgörs slutresultatet av denna kamp av klasskrafternas utveckling. Hela den historiska processen, som sträcker sig över århundraden, är beroende av en mängd sekundära ekonomiska, politiska och nationella kulturella förhållanden, men framförallt är den beroende av de stridandes revolutionära energi och politiska medvetenhet – av deras taktik och deras skicklighet att gripa det politiska ögonblicket.

Under hela klasskampen spelar statsmakten en enorm roll. Med hjälp av statsmakten kan en samhällsklass till och med behålla sitt herravälde trots de ekonomiska omständigheterna. Det är därför kapitalismen i Västeuropa sedan länge har stått i vägen för samhällets ekonomiska utveckling. Med hjälp av statsmakten går det att påskynda övergången från kapitalism till socialism på samma sätt som kapitalismen själv, bara genom att använda militär makt har krossat äldre ekonomiska former och påskyndat övergången till kapitalistisk produktion. Mellanliggande politiska former är ännu mer mottagliga för förändringar.

Trots landets ekonomiska och politiska utveckling har det ryska enväldet under årtionden hållit sig kvar vid makten med hjälp av våld. Utan en samhällsrevolution i Västeuropa är det för närvarande omöjligt för Ryssland att förverkliga socialismen. Men frågan om vilken *form* det kapitalistiska styret kan ta, hur stark dess statsmakt kan vara, vilken sorts parlament som kan existera, hur demokratisk vårt fosterlands fortsatta utveckling kan vara, och vilken roll proletariet kommer att spela – alla dessa frågor är beroende av revolutionens seger, av hur den utvecklas, av arbetarnas revolutionära energi, av socialdemokratiens politiska beslutsamhet och av om vi åtminstone för en kort tid lyckas använda statsmakten i de arbetande massornas intressen.

... Oavsett organisationens form [krävs] framförallt *gemensamt arbete* [mellan de ryska socialdemokraternas rivaliserande fraktioner]. Under loppet av sin utveckling kommer rörelsen att förändras och anta passande organisatoriska former, men ändå har folk trott att barnet måste fås att passa kläderna. Det finns ingen tvångströja som kan hålla tillbaka arbetarrörelsens tillväxt.

Oavsett om revolutionen utvecklas på egen hand eller organiseras, oavsett om vi går med i en provisorisk regering eller skickar demokraterna, så måste socialdemokraterna framförallt agera som ett *enda, enat parti*. Oavsett vilken taktiken må vara, så är det först nödvändigt att skapa en politisk kraft som kan tillämpa den. Utan en sådan kraft kommer de teoretiska diskussionerna inte att tjäna något syfte. Om det finns en sådan kraft kommer den till sist att hitta fram till en lämplig taktik – händelserna kommer att få överhanden över ledarnas teorier och planer.²³

Huvudtemat i Parvus' skrifter 1905 var det överhängande behovet att organisera arbetarna och bevara deras taktiska oberoende från alla andra partier och rörelser. Han och Trotskij var övertygade om att den tsaristiska regimen hade givit sig själv dödsstöten under kriget mot Japan, och de förenades i hängiven förpliktelse mot den proletära revolutionen. I det följande dokumentet argumenterar Parvus för ett enastående revolutionärt resultat på basis av Rysslands unika historia och de därav följande särdragen i klasskrafternas formering.]

* * *

”Vad uppnåddes den nionde januari”

Den blodiga söndagen den nionde januari²⁴ inleder en ny tidsperiod i Rysslands historiska öde. Ryssland har gått in i sin utvecklings revolutionära period. Den gamla samhällsordningen faller

23 Parvus, *Rossija i revoljutsija*, St Petersburg: Izdanje N Glagoleva 1907, s 193-195.

24 [22 januari enligt den nya almanackan.]

sönder och en ny politisk formation tar snabbt form. Alldeles nyligen varskodde den ideologiska propagandan om händelser, och verkade av detta skäl vara en utopi – nu är det händelserna som revolutionerar människors sinnen och den revolutionära taktikens beslutsamhet som sackar efter den revolutionära utvecklingen. Revolutionen driver det politiska tänkandet framåt. På bara några få revolutionära dagar har den ryska allmänna opinionen fullbordat en mer grundläggande kritik av regeringens auktoritet, och tydligare definierat sin inställning till regeringsformerna än vad man kunde ha förväntat sig under åratals utveckling – trots att landet åtnjöt ett parlamentariskt system. Tanken på reformer uppifrån har kastats åt sidan. Tillsammans med den har all tro på enväldets folkliga värv också försvunnit.

Revolutionen präglar alla politiska strömningar och uppfattningar och skapar en enande pådrivande motståndskraft. Partimotsättningar döljs tillfälligt av en gemensam revolutionär uppgift. Samtidigt driver revolutionen den liberala ideologin till sin politiska gräns. Det liberala partiet anser sig nu vara mer radikalt än det överhuvudtaget kan vara i verkligheten. Det utlovar mer och tar på sig större uppgifter än det någonsin kan uppnå med hjälp av de samhällsskikt som det är beroende av. Revolutionen driver alla oppositionspartier åt vänster och förenar dem i en gemensam revolutionär tanke.

Revolutionen klargör de politiska förändringarna men gör också linjerna mellan de politiska partierna otydliga. Det är en historisk lag som inte kan undgå att verka under vår revolutionära epok i Ryssland, där den hittar särskilt gynnsamma villkor i vissa unika sidor hos landets politiska utveckling.

I Ryssland har det aldrig funnits och aldrig kunnat finnas en klar linje mellan de politiska krafterna. Att skapa en sådan klassificering av samhällets politiska krafter och ställa dem mot varandra utifrån sina speciella ekonomiska intressen är en av parlamentarismens historiska uppgifter. Med den ideologiska formuleringen ”folkets regering” drar parlamentarismen in varenda samhällsskikt i kampen om den politiska makten. Inom ramen för denna legaliserade och reglerade kamp avgör de olika klasserna sina ömsesidiga politiska relationer och mäter varandras styrka. Men i Ryssland har de olika politiska strömningarna – med undantag av den proletära klasskampen och socialdemokratin, som vi kommer att tala mer om senare – hittills bara utvecklats inom ideologins överjordiska sfär. De har bara sökt kontakt med folket, eller ”samhället” i en mycket snäv mening, det vill säga med bourgeoisien. De politiska vindarna driver de odefinierade, formlösa och flytande massorna först åt ena hållet och sedan åt det andra, och de upplöses lätt för att senare återsamlas. Partierna antar en tillfällig politik som kan stå i skarp motsättning till vad deras egen politiska utveckling behöver, vilket avgörs av de speciella samhällsskikt på vilka de huvudsakligen grundar sig. Den ryska *zemstvo*,²⁵ till exempel, som för närvarande utgör liberalismens främsta stöd i Ryssland, skapar för det parlamentariska Ryssland ett jordbrukarparti med starkt konservativa tendenser. Absolutismen kväste all politisk kamp från jordbrukarnas sida mot industrikapitalet, vilket fick till resultat att den gjorde båda till fiender.

Ett av resultaten av det agrara Rysslands oförmåga att ge kampen mot den framväxande kapitalismen ett politiskt uttryck var att det förekom en mer intensiv litterär kritik av industrikapitalismen. På grund av klassplittringen bland jordbrukarna själva och inflytandet från den kulturella utvecklingen i Västeuropa, och i linje med den inneboende lag som styr utvecklingen av all revolutionär kritik, antog kritiken en demokratisk karaktär. Men eftersom den inte ledde till en arbetarsocialism, som redan hade utvecklats utanför Ryssland, slutade den till sist i en tolstojansk lära. Den lyckades

25 [Zemstvoerna var organ för landsbygdens självstyre på distrikts- och provinsnivå. Även om de dominerades av adeln så hade många zemstvoer en kunnig personal och var aktiva i att bygga vägar, tillhandahålla grundläggande utbildning och sjukvård och främja jordbrukets utveckling. Men deras makt och intäkter var begränsade och de betraktades med misstänksamhet av den centrala regeringsbyråkratin.]

inte hitta någon kulturell enhet bortom kapitalismen och förnekade till slut kultur i allmänhet. Det vill säga den upphöjde sitt eget idealistiska fiasko till en historisk princip. I en nyckfull och ibland slående ton, en blandning mellan konstnärlig eftertanke om livet och en drömmares illusioner, mellan en energisk längtan efter utveckling och romantiserande om en förgången tid, trasslade teorierna i denna litterära illusion in sig i den politiska ideologin, vilket fick till effekt att de bakomliggande klassmotiven och olika politiska intressena doldes ännu mer. Denna blandning mellan fantasier och politik spred sig till alla partier i form av *narodnitjestvo*.²⁶ Med undantag för socialdemokratin ledde det till att vackra ord fick företräde framför radikala tendenser.

Alla vet att den politiska radikalismen i Västeuropa huvudsakligen var beroende av småbourgeoisien, det vill säga av hantverkarna och överhuvudtaget den del av bourgeoisien som deltog i utvecklingen av industrin men samtidigt inte var en del av kapitalistklassen. Vi måste komma ihåg att Västeuropas hantverkare skapade städerna. Städerna blomstrade under deras politiska ledning, och hantverkarnas mästare satte sin prägel på flera sekel europeisk kultur. Även om det är sant att hantverkarnas makt för länge sedan hade försvunnit vid den tidpunkt då den parlamentariska regimen uppstod, så förblev existensen av ett stort antal städer ett politiskt viktigt faktum, och i dem var det bara det framväxande proletariatet som utmanade samhällets numerärt dominerande mellanskikt. När dessa samhällskrafter löstes upp i kapitalismens klassmotsättningar stod de demokratiska partierna inför uppgiften att antingen närma sig arbetarna och bli socialistiska, eller närma sig den kapitalistiska bourgeoisien och bli reaktionära. Men under den förkapitalistiska perioden i Ryssland utvecklades städerna mer utifrån kinesiska linjer än det europeiska mönstret. De var administrativa centrum av rent byråkratisk karaktär och hade inte den minsta politisk betydelse. I ekonomisk mening var de bara marknadsplatser för den omgivande aristokratin och bönderna. De hade knappt utvecklats alls innan utvecklingen avbröts av den kapitalistiska processen, som började skapa storstäder utifrån sitt eget mönster, det vill säga fabriksstäder och centrum för världshandeln. Resultatet är att vi i Ryssland har en kapitalistisk bourgeoisie men inte den mellanbourgeoisie ur vilken den politiska demokratin i Västeuropa uppstod och av vilken den var beroende. I Ryssland, såväl som i hela Europa, består mellanskikten i dagens kapitalistiska bourgeoisie av de så kallade fria yrkena, det vill säga läkare, advokater, författare etc., eller de samhällsskikt som står utanför produktionsförhållandena, och för det andra av den kapitalistiska industrins och handelns tekniska och merkantila personal och motsvarande industrigrenar som försäkringsbolag, banker och så vidare. Dessa olika element är oförmögna att utveckla ett eget klassprogram, med resultatet att deras politiska sympatier och antipatier ständigt vacklar mellan proletariats revolutionism och kapitalisternas konservatism. I Ryssland finns dessutom andra deklasserade element, eller kvarlevor av klasser och skikt från Ryssland före reformerna som ännu inte hunnit sugas upp av den kapitalistiska utvecklingsprocessen.

Det är i denna stadsbefolkning, som aldrig har gått i den västeuropeiska medeltidens historiska skola, och som saknar fasta ekonomiska band, tidigare traditioner eller framtidsideal, som den politiska radikalismen i Ryssland måste hitta sitt stöd. Det är ingen överraskning att den letar på annat håll. Å ena sidan riktar den in sig på bönderna, och i detta sammanhang får den ryska *narodnitjestvons* litterära karaktär sitt tydligaste uttryck, genom att ersätta ett klasspolitiskt program med ett litterärt förhållande av arbetet och nöden. Å andra sidan försöker den politiska radikalismen i Ryssland grunda sig på fabriksarbetarna.

Det är under dessa förhållanden som den ryska revolutionen gör sitt arbete att samla och ena de olika regeringsfientliga strömningarna. Detta enande av olika element utgör revolutionens styrka innan upproret äger rum, men också dess svaghet efteråt. Efter att den regering störtats mot vilken

26 [Narodnikerna var jordbrukssocialister som hoppades att Ryssland skulle kunna hoppa över kapitalismen och uppnå socialismen på grundval av den traditionella byakommunen eller *obsjtjinan*.]

man fört en gemensam kamp, återuppstår de olikartade och motsatta intressena hos alla de många politiska strömningar som slutit sig samman, och den revolutionära armén blir desorganiserad och faller sönder i sina ömsesidigt fientliga beståndsdelar. Hittills har detta blivit det historiska ödet för alla revolutioner i det i klasser splittrade samhället, och det går inte att tänka sig någon annan sorts politisk revolution.

Vi känner alla till, att redan under revolutionerna 1848 var denna interna kamp så intensiv att den fullständigt förlamade revolutionens politiska kraft och rörde vägen för reaktionen och kontrarevolutionen, som i Frankrike slutade med bourgeoisiens blodiga hämnd mot samma arbetare som de just hade fört revolutionär kamp tillsammans med.

Efter störtandet av enväldet i Ryssland kommer den kapitalistiska bourgeoisien att lösgöra sig från proletariatet lika snabbt som den gjorde i Västeuropa 1848, men den revolutionära processen kommer att bli mycket mer utdragen. Det beror på att de politiska uppgifter som revolutionen måste genomföra är så komplicerade. Det handlar inte bara om att förändra den politiska regimen, utan också om att för första gången skapa en statlig organisation som kan omfatta livets alla sidor i ett modernt industriland och ersätta det ekonomiskt-polisiära system som enväldet så ensidigt har utvecklats till. Dessutom har vi de förvirrade jordbruksförhållandena i Ryssland, och – som vi redan har pekat på – landets formlösa och socialt osammanhängande icke-proletära politiska strömningar.

Vilka är då, med tanke på den revolutionära utvecklingens objektiva villkor i Ryssland, det socialdemokratiska partiets uppgifter?

Utöver att störta enväldet, som bara är revolutionens *utgångspunkt*, måste socialdemokratin hålla hela den efterföljande utvecklingen i minnet.

Den får inte anpassa sin taktik till ett enda politiskt ögonblick, utan måste istället förbereda sig på en lång revolutionär utvecklingsprocess.

Den måste utveckla en politisk kraft som inte bara kommer att kunna störta enväldet, utan också ta ledningen över den revolutionära utvecklingen.

Den enda dylika kraft som finns är proletariatet, organiserat som en unik klass.

När socialdemokratin ställer proletariatet i centrum och i spetsen för hela folkets och hela samhällets revolutionära rörelse, måste den på samma gång förbereda det för det inbördeskrig som kommer att följa på enväldets störtandet – för den tidpunkt då det kommer att angripas av den agrara och borgerliga liberalismen och förrådas av de politiska radikalerna och demokraterna.

Arbetarklassen måste inse att revolutionen och enväldets sammanbrott inte är samma sak, och att det för att genomföra den politiska revolutionen först måste kämpa mot enväldet och sedan mot bourgeoisien.

Ännu viktigare än proletariatets medvetenhet om att det är politiskt unikt är att dess organisation är självständig och verkligen skiljer sig från alla andra politiska strömningar. Vi får höra om behovet att ena alla revolutionära krafter i landet, men det är ännu viktigare att vi är måna om att inte splittra och slösa bort proletariatets revolutionära energi.

Det är därför helt nödvändigt att proletariatet har sin egen unika organisation och politik – inte bara i klasskampens intresse, den klasskamp som pågår före revolutionen, under den och till och med efter den, utan också i själva det revolutionära upprorets intresse.

Samtidigt får det varken leda till att proletariatet isoleras politiskt eller är likgiltigt inför de andra partiernas politiska kamp.

Det är absolut nödvändigt att förstå den politiska situationen i hela dess komplexitet och undvika att

förenkla saker och ting bara för att hitta enkla svar på taktiska frågor. Det är lätt att säga: ”Tillsammans med liberalerna” – eller ”Mot liberalerna!” Inget kan vara enklare, men det skulle vara ytterst ensidiga och därför felaktiga svar. Vi måste utnyttja samtliga revolutionära och oppositionella strömningar, men på samma gång veta hur vi ska bevara vårt eget politiska oberoende. När det gäller en gemensam kamp med tillfälliga allierade kan allt detta sammanfattas i följande punkter:

- 1) Gör inte de organisatoriska linjerna otydliga. Marschera var och en för sig, men slå tillsammans.
- 2) Vackla inte i frågan om våra egna politiska krav.
- 3) Dölj inte intressemotsättningar.
- 4) Håll uppsikt över våra allierade på samma sätt som vi håller uppsikt över våra fiender.
- 5) Lägg större uppmärksamhet på att utnyttja den situation som skapats av kampen än av att behålla en allierad.

Framförallt innebär det att organisera proletariats revolutionära kadrer som den kraft som måste undanröja den politiska barlast som ligger i vägen för revolutionen. I detta innefattar jag alla de samhällsskikt och politiska partier som marscherar tillsammans med proletariatet fram tills dess enväldet har störtats, men som sedan, på grund av sin uppenbara fiendlighet, politiska obeslutsamhet och bristande beslutsamhet till slut försenar, försvagar och förvanskar den politiska revolutionen. Vi måste driva den politiska demokratin och radikalismens olika strömningar framåt.

Att driva demokraterna framåt betyder att kritisera dem. Men det finns några besynnerliga själar som tror att det betyder att lura dem med fina ord, som när man lockar till sig en knähund med socker. Demokraterna är alltid beredda att stanna halvvägs – och om vi godkänner den korta väg de har färdats så kommer de att stanna.

Det räcker inte att kritisera dem i ord. Det krävs politiska påtryckningar och det för oss tillbaka till proletariatets revolutionära parti.

Det ryska proletariatets klasskamp var klart definierad redan under absolutismen. Samma omständighet som hindrade den småborgerliga demokratin utveckling gynnade också det proletära klassmedvetandet i Ryssland: det vill säga den svaga utvecklingen av hantverksformerna inom produktionen. Proletariatet fann sig omedelbart samlad i fabriker. Det ställdes genast inför den mest utvecklade sortens herravälde från en kapitalist som stod utanför den direkta produktionen. Det ställdes också inför en statsmakt i sin mest koncentrerade form, enväldet, som uteslutande litar till militär makt. Till allt detta lade socialdemokratin direkt de historiska erfarenheterna i väst.

Det ryska proletariatet har visat att det inte gick igenom dessa tre sorters skolning för inte. Det har orubbligt drivit sin egen, självständiga, revolutionära politik. Det skapade den ryska revolutionen, det samlade både folket och samhället kring sig, men undvek också att upplösa sina egna klassintressen i den allmänna revolutionära rörelsen, och förde istället fram sitt eget politiska program om *arbetardemokrati*. I klasskampens intresse kräver det politisk frihet, och jämte de medborgerliga rättigheterna kräver det också arbetslagstiftning.

Vår uppgift nu är att göra åttatimmarsdagen till en lika central förutsättning för den revolutionära upproret som parlamentets rättigheter i frågan om budgeten.

Vi måste ge revolutionens program en proletär karaktär, men får dessutom inte heller på några villkor sacka efter den revolutionära händelseutvecklingen.

Om vi vill särskilja proletariatet från alla andra politiska strömningar, måste vi veta hur vi ska stå i ledningen för den revolutionära rörelsen och vara mer revolutionära än alla andra. Om vi sackar efter den revolutionära utvecklingen, kommer proletariatet just på grund av sin revolutionära natur

inte att omfattas av våra organisationer och kommer att försvinna i den spontana revolutionära processen.

Vår taktik måste vara revolutionära initiativ.

Den stora ryska revolutionens första handling är fullbordad. Den har satt proletariatet i politikens centrum och har förenat samhällets samtliga liberala och demokratiska krafter kring det. Det är en dubbelsidig process: *proletariatets revolutionära konsolidering* och samlandet av oppositionens alla krafter i landet. Om regeringen inte gör några eftergifter kommer den revolutionära processen att fortsätta orubbligt. Proletariatet kommer att bli alltmer enat och genomsyrat av revolutionär medvetenhet. Vår uppgift är att omvandla detta till revolutionär organisering. Det är en öppen fråga om samhällets liberala element kommer att följa med i denna utveckling eller bli skrämde av proletariatets ökande revolutionära styrka. Med största sannolikhet kommer de att vackla först åt ett håll och sedan åt ett annat: av rädsla för revolutionen kommer de att vända sig till regeringen, men regeringens repressalier kommer sedan att få dem att återigen vända sig till revolutionärerna. De demokratiska elementen kommer att förbli under arbetarnas inflytande. Men som vi redan har antytt är dessa element speciellt svaga i Ryssland. Allt större bondemassor kommer att dras in i rörelsen, men det enda de kan göra är att skapa allt större anarki i landet. Som ett resultat av det kommer de att försvaga regeringen, men de är oförmögna att bilda en helgjuten revolutionär armé. Det innebär, att ju mer revolutionen utvecklas kommer en ständigt allt större del av revolutionens politiska arbete att falla på proletariatet. På samma gång kommer proletariatet att öka sin egen politiska självmedvetenhet och få en ökande politisk energi.

Det ryska proletariatet har redan blivit en revolutionär kraft som har uppnått mycket mer än andra folk under revolutionära upprorstider. Det är ingen slump att folket har rest sig i stora massor över hela landet. Folken i Tyskland och Frankrike erövrade sin frihet med avsevärt mindre förluster. Tack vare den militära makt den har till sitt förfogande, är den ryska regeringens motstånd ojämförligt mycket större, men detta motstånd kommer bara att öka proletariatets revolutionära energi. När det ryska proletariatet till slut störtar enväldet kommer det att vara en armé som har förberetts under den revolutionära kampen, och som är fast i sin beslutsamhet och alltid beredd att använda våld för att stöda sina politiska krav.

Redan 1848 lyckades det franska proletariatet tvinga den provisoriska regeringen att ta med deras representanter. Eftersom den revolutionära regeringen inte kunde överleva utan arbetarnas stöd låtsades den att staten brydde sig om deras behov.

De ryska arbetarna har redan tvingat in sina proletära krav i revolutionens politiska program, och när upproret sker kommer de att vara mycket starkare och uttrycka sitt klassmedvetande minst lika kraftfullt som de franska arbetarna 1848 – och kommer förvisso att ha sitt eget folk i regeringen. Då kommer socialdemokratin att stå inför ett dilemma: att antingen ta på sig ansvaret för den provisoriska regeringen eller stå utanför arbetarrörelsen. Oavsett vad socialdemokratin beslutar så kommer arbetarna att betrakta denna regering som sin egen. Efter att ha skapat den med hjälp av revolutionär kamp och efter att ha blivit landets viktigaste revolutionära kraft, kommer de att ta en hårdare kontroll över regeringen än vad som är möjligt med hjälp av valsedlar.

Endast arbetarna kan fullborda det revolutionära upproret i Ryssland. En rysk provisorisk regering kommer att bli en arbetardemokratisk regering. Om socialdemokratin står i spetsen för det ryska proletariatets revolutionära rörelse, kommer regeringen också att vara socialdemokratisk. Om den halkar efter proletariatet i fråga om revolutionära initiativ, kommer socialdemokratin att krympa ihop till en obetydlig sekt.

En socialdemokratisk provisorisk regering kommer inte att kunna fullborda den socialistiska

revolutionen i Ryssland, men själva processen att undanröja enväldet kommer att ge den gynn- samma förhållanden för det politiska arbetet.

Alla vi som har kämpat mot att enskilda socialdemokratiska representanter ska delta i en borgerlig regering i Västeuropa har inte hävdat att en socialdemokratisk minister bara ska bry sig om den sociala revolutionen, men att ministern, genom att förbli i minoritet i en sådan regering och utan tillräckligt politiskt stöd i landet i sin helhet, inte kommer att kunna genomföra *någonting alls* och bara tjäna den kapitalistiska regeringen som en åskledare för att avleda vår egen kritik.

En socialdemokratisk provisorisk regering kommer att vara något helt annat. Det kommer att vara en komplett regering med en socialdemokratisk majoritet, skapad under revolutionen när en regering är ovanligt mäktig. Bakom den kommer det att stå en revolutionär arbetararmé som just har fullbordat den politiska omvälvningen, och under dess förlopp har byggt upp en politisk energi utan historiskt motstycke. Denna regering kommer redan från början att ta itu med de politiska uppgifter som förenade hela det ryska folket under den revolutionära kampen. Givetvis kommer en socialdemokratisk regering att kunna fullborda detta arbete på ett mycket mer genomgripande sätt än någon annan regering.

Om den ryska regeringen gör eftergifter i framtiden, så kommer det naturligtvis inte att göra något för att lösa de politiska svårigheterna utan bara förvirra situationen ännu mer. Den ryska politiska återuppbyggnaden kommer att bli utdragen även i fallet med en revolutionär utveckling. Och givetvis kommer den att bli ännu mer utdragen om statsmakten blir kvar i händerna på en regering som hela tiden skapar nya hinder för den progressiva utvecklingen. Dessutom kommer processen att bilda nya politiska partier, som har avbrutits av revolutionen, att återupptas med ännu större intensitet. Men så länge de politiska partierna fortsätter att uppstå ur den politiska ideologins rosa dimma i enlighet med sina egna klassintressen, och så länge dessa partier ännu inte har fått en klar förståelse av sina politiska relationer med varandra och med regeringen, kommer landet att befinna sig i ständig oro. Under dessa omständigheter kommer regeringen att först röra sig åt ett håll och sedan åt ett annat, och det kommer att bli speciellt nödvändigt att oavbrutet kämpa för att utvidga de politiska och i synnerhet parlamentariska rättigheterna. Resultatet kommer att bli en lång period av politisk oenighet där den slutgiltiga och avgörande faktorn, även om den inte används hela tiden, kommer att vara våld: militärt våld från regeringens sida och revolutionärt våld från folkets sida.

Av detta följer, att proletariatet till och med i detta fall kommer att få en aktiv politisk roll. Om det upprätthåller sitt politiska oberoende kommer det att kunna nå betydande politiska framgångar.

Arbetarna uppvaktas redan ivrigt från två olika håll. Den ryska regeringen lovar utvidgad arbetslagstiftning. Den liberala och till och med halvliberala pressen fyller sina sidor med artiklar som handlar om arbetarnas behov, arbetarrörelsen och socialismen. I båda dessa fall är en sak uppenbar, och det är hur mycket regeringen och bourgeoisien fylls av skräck och respekt för proletariatets revolutionära energi.

Under dessa omständigheter måste socialdemokratins taktik vara att revolutionera händelserna – att utvidga de politiska konflikterna och bemöda sig om att utnyttja dem för att störta regeringen och på så sätt skapa mer utrymme för en revolutionär utveckling.

Oavsett vilken riktning den fortsatta politiska utvecklingen får, måste vi vara måna om att särskilja oss från alla andra politiska strömningar. För tillfället suddar revolutionen ut de politiska skillnaderna, vilket gör det ännu viktigare att avgöra hur partiernas politiska taktik utvecklades före den historiska söndagen den nionde januari. Vi vet hur svaga och obeslutsamma liberalerna och demokraterna var när det gällde att föra politisk kamp, och inskränkte sig till att pressa regeringen att införa reformer uppifrån. De accepterade inga andra möjligheter och såg inga andra perspektiv.

Och när regeringen bestämt bortsåg från deras uppmaningar, vädjanden och yrkanden, då fann de, eftersom de saknade kontakter till folket, att de helt enkelt inte hade någon utväg. De var maktlösa och visade sig oförmögna att göra motstånd mot den reaktionära regeringen. I motsats till detta vet vi nu också hur de ryska arbetarnas politiska kamp utvecklades, hur den oavbrutet växte och fylldes med alltmer revolutionär energi.²⁷ Efter att ha gjort revolutionen befriade proletariatet liberalerna och demokraterna från en hopplös position – och efter att ha anpassat sig till arbetarna upptäcker de nu när nya resurser öppnar sig en ny metod för kampen. Bara tack vare proletariatets revolutionära aktivitet blev de andra samhällsskikten revolutionära.

Det ryska proletariatet har inlett revolutionen. Dess fortsatta utveckling och framgång kommer bara att bero på proletariatet.

27 Se L Trotskijs artikel ”Fram till nionde januari” i hans bok *Vår revolution*, som givits ut av N Glagoleva. [Nästa dokument i denna bok.]

Kapitel 7 Leo Trotskij: Fram till nionde januari

[Ursprungligen en artikelserie som Trotskij skrev mot slutet av 1904. Gavs ut i Genève 1905 under titeln *Do Devjatovo Janvarja* [Fram till nionde januari]. Ingick också i boken *Nasja revoljutsija* [Vår revolution] som gavs ut i St Petersburg 1906. Översättning från engelska, Göran Källqvist, utom sista delen ("Proletariatet och revolutionen") som översatts av Kenth-Åke Andersson och tidigare funnits med i antologin *Den permanenta revolutionens epok*. Den översättningen har här kompletterats.]

Kriget och den liberala oppositionen

Låt oss se tillbaka på de senaste tre månadernas händelser.¹

De ansedda *zemstij*² samlas i Petersburg, håller ett möte som varken är hemligt eller offentligt, och utformar sina konstitutionella krav. Intelligentsian håller ett stort antal politiska banketter. Medlemmar i distriktsdomstolar sitter jämsides med personer som har återvänt från exilen; medlemmar ur intelligentsian som stårar med röda nejlikor i kavajslagen umgås med statliga riksråd; professorer i statsrätt sitter högtidligt bredvid arbetare som övervakas av polisen.

Köpmän från duman i Moskva förkunnar sin solidaritet med *zemstvo*-kongressens konstitutionella program, och Moskvas börsmäklare stöder dumaköpmännen.

Advokater demonstrerar på gatan. I pressen agiterar politiska landsflyktingar mot landsflykten. De som övervakas agiterar mot spioner. En örlogsofficer inleder en offentlig kampanj mot hela örlogsdepartementet, och när han kastas i fängelse enas hela advokatsamfundet för att återställa hans *kortik*.³

Det otroliga blir verklighet, det omöjliga blir troligt.

Den lagliga pressen rapporterar om banketter, publicerar resolutioner, redogör för demonstrationerna, nämner till och med i förbigående ett "välbekant ryskt ordspråk"⁴ och skäller ut generaler och ministrar – givetvis främst de som redan har avlidit eller dragit sig tillbaka. Journalister rusar runt, pratar om det förflutna, hoppas och varnar varandra för alltför stora förhoppningar. Utan att riktigt veta hur försöker de undvika ett krypande språk men lyckas inte hitta de rätta orden och blir till sist varnade. De använder ett sarkastiskt språk – men bara helt kort, ty de vet inte vad morgondagen kommer att föra med sig – och de döljer sin osäkerhet bakom slipade fraser. Alla är förvirrade och mitt i denna förvirring vill alla få de andra att tro att det bara är han som inte är förvirrad.

Denna våg drar sig nu tillbaka, men bara för att lämna rum för en annan ännu mäktigare våg.

Låt oss ta detta tillfälle för att begrunda vad som fram till nu har sagts och gjorts och därefter besvara frågan: vad närmast?

Den omedelbara orsaken till den nuvarande situationen är kriget. Det påskyndar på ett dramatiskt sätt enväldets naturliga nedbrytningsprocess, drar in även de mest likgiltiga samhällsgrupperna på den politiska scenen och ger en kraftfull impuls att bilda politiska partier.

Men för att se saker och ting i ett riktigt perspektiv måste vi ta ett steg tillbaka från denna "vår" av

1 Rysk-japanska kriget februari 1904 – september 1905.

2 *Zemstvoer* var organ för självstyre på distrikts- och provinsnivå på landsbygden. *Zemstij* var det ryska ordet för medlemmarna i zemstvoerna. Många zemstvo-medlemmar var för liberala konstitutionella reformer, och deras politiska kampanj 1904-1905 var framträdande under de sociala oroligheter som följde det rysk-japanska kriget. *Zemstvo-representanternas kongress* ägde rum i St Petersburg mellan 6-9 november 1904.

3 En *kortik* var en tveeggad dolk som bars av örlogsofficerare i det tsaristiska Ryssland som gradbeteckning.

4 Det var på detta sätt den lagliga pressen på denna tid anspelade på slagordet "Ner med enväldet!".

missämja, gå tillbaka till krigets början och kort gå igenom den politik som de olika partierna antog under denna tid av kamp på två fronter.

Samhället ställdes inför kriget som ett faktum – frågan var hur man skulle utnyttja det.

Den tsaristiska reaktionens partier gjorde i detta avseende allt de kunde. Även om absolutismen var fullständigt komprometterad när det gällde att representera landets kulturella utveckling, kunde den under de gynnsamma förhållanden som kriget skapade både för sig själv och andra verka oerhört mäktig. Den reaktionära pressen antog en aggressiv ton och förde fram paroller som framställde det som om enväldet, nationen, armén och ryssarna alla hade gemensamma intressen av en snabb seger.

*Novoje Vremja*⁵ upprepade i all oändlighet och fortsätter än idag att upprepa, att ”ingenting uttrycker landets enhet mer än dess armé. Armén har nationens internationella ära i sina händer. Ett nederlag för armén är ett nederlag för nationen.”

Reaktionärernas uppgift var därför uppenbar: att förvandla kriget till ett nationellt ideal, ena ”samhället” och ”folket” runt enväldet som väktare av Rysslands makt och ära, och omge tsarismen med en atmosfär av lojalitet och patriotisk entusiasm. Reaktionärerna gjorde allt de kunde för att uppnå detta mål. De försökte tända en känsla av patriotisk och moralisk indignation, och utnyttjade skamlöst japanernas så kallade förrädiska angrepp mot vår flotta. De framställde fienden som lömsk, feg, girig, obetydlig och omänsklig. De spelade på det faktum att fienden var gulhyad och hedning, och försökte på detta sätt utlösa en ström av patriotisk stolthet tillsammans med ett överlägset förakt och hat mot fienden.

Men händelserna motsvarade inte förväntningarna. Den olycksaliga Stilla havsflottan drabbades av förluster och ännu fler förluster. Den reaktionära pressen förklarade bort dessa motgångar, och förklarade dem med tillfälliga orsaker och utlovade hämnd under kriget till lands. Ett antal slag följde därefter på land, och de slutade med fruktansvärda förluster och reträtt av den oövervinnlige Kuropatkin,⁶ hjälten i så många karikatyrer i den europeiska pressen. Den reaktionära pressen försökte till och med utnyttja nederlagen för att framkalla en känsla av sårad nationell stolthet och törst efter blodig hämnd.

I början av kriget organiserade reaktionärerna patriotiska demonstrationer med studenter och slödder från städerna. De täckte hela landet med billiga folkliga affischer som på ett dramatiskt sätt framställde den ryska arméns överlägsenhet över den japanska – en överlägsenhet som dock bara var uppenbar för de patriotiska affischmålarna.

När antalet sårade började öka, uppmanade reaktionärerna i patriotismens och humanismens namn till stöd för det regeringsstyrda Röda korset. När den japanska flottans överlägsenhet över vår egen flotta blev uppenbar krävde de i patriotismens och statsintressenas namn att samhället skulle göra uppoffringar å flottans vägnar.

Kort sagt gjorde reaktionärerna allt möjligt och de utnyttjade alla möjliga medel för att få kriget att tjäna tsarismens intressen – vilket betyder deras egna intressen.

Och hur uppträdde den officiella oppositionen under dessa tider av kris? Hur använde den de verktyg som stod till dess förfogande, inklusive *zemstvoerna*, *dumorna* och den liberala pressen?

5 *Novoje Vremja* var en dagstidning som gavs ut i St Petersburg. I grund och botten var den ett halv-officiellt organ och den drev kampanjer mot den revolutionära demokratin, arbetarklassen och den radikala intelligentsian. Under revolutionen 1905 krävde den beslutsamma åtgärder mot revolutionärerna och de strejkande arbetarna.

6 **Aleksej Nikolajevitj Kuropatkin** (1848-1925) var högste befälhavare för tsarens armé i Manchuriet. Under hans befäl led armén en obruten rad av nederlag, med kulmen i slaget vid Mukden, fram tills dess historiens största slag på land.

Ärligt talat uppträdde de skamligt.

Zemstvoerna axlade inte bara ödmjukt de bördor och krigskostnader som de var lagligt ansvariga för. Nej, de gick till och med längre än så och använde sin organisation för att frivilligt hjälpa enväldet att hjälpa de sårade.

Denna kriminella verksamhet har fortsatt ända fram till idag, och inte en enda protesterande röst hörs bland de liberala.

”Om dina patriotiska känslor gör att du dras in i krigets elände, hjälp då till att ge mat och värme till de som skakar av köld, hjälp till att behandla de sjuka och sårade” – det var herr Struves⁷ råd när han offrade de sista resterna av oppositionens politiska ära och sunda förnuft – inte till en ”känsla av patriotism” utan till patriotiskt hyckleri. När reaktionen sprider blodiga illusioner om att de står för en folkets sak, är det förvisso uppenbart att varje ärligt oppositionsparti skulle ha undvikit sådan skamlig verksamhet som pesten!

Regeringens Röda kors är tillflykt för varenda försnillande ämbetsman. Men när det börjar vittra bort i brist på pengar, när regeringen kläms åt i ett ekonomiskt skruvstäd, då kliver *zemstvoerna* fram och erbjuder frivilligt både sin oppositionella auktoritet och folkets pengar för att ta på sig en del av kostnaderna för det militära äventyret. Hjälper det de sårade? Ja, det hjälper dem, men det axlar också en del av regeringens ekonomiska börda och gör det således lättare för den att fortsätta kriget och orsaka ännu fler offer.

Och det är bara början. Den verkliga uppgiften är väl att en gång för alla störta ett system där den meningslösa slakten och stympningen av tiotusentals människor beror på ett gäng ämbetsmäns politiska begär. Kriget gjorde denna uppgift desto mer angelägen genom att fullständigt avslöja den skandalösa tsaristiska inrikes- och utrikespolitiken – med dess vettlösa, rovgiriga, klumpiga, slösaktiga och blodiga natur.

Reaktionärerna försökte – ur deras intressens synvinkel ytterst lämpligt – få hela folkets materiella och moraliska stöd i det militära äventyrets strömvirvel. Där det tidigare fanns stridande grupper och klasser – reaktionen och liberalismen, myndigheterna och folket, regeringen och oppositionen, strejker och förtryck – hoppades reaktionärerna nu i ett slag att upprätta ett kungadöme av nationell och patriotisk enhet.

Oppositionens uppgift var då att än mer kraftfullt, beslutsamt, djärvt och skoningslöst avslöja den avgrund som finns mellan tsarismen och folket. Den skulle ha fördubblat sina ansträngningar att tvinga tsarismen, nationens verkliga fiende, över kanten på denna avgrund. Istället band sig de liberala *zemstvoerna* med sin egen hemliga ”oppositionella” plan (att ta kontrollen över en del av krigsekonomin och på så sätt göra regeringen beroende av dem!) till den rasslande stridsvagnen, plockade upp liken och sopade undan de blodiga resterna.

Men de begränsade sig inte bara till att offra sig och hjälpa till med renhållningsarbetet. Direkt efter krigsförklaringen gjorde samma *zemstvoer* och *dumor* som i all oändlighet har klagat över sina otillräckliga resurser plötsligt en helomvändning och offrade absurda mängder pengar på krigsansträngningarna och på att stärka flottan. *Zemstvon* i Charkov tog en miljon rubel från sin budget

7 **Pjotr Bergardovitj Struve** (1870-1944) deltog i början av 1890-talet aktivt i kampen mot narodnikerna, och gav 1894 ut *Kritiska observationer* som kritiserade populismen ur marxistisk synvinkel. 1898 skrev han det socialdemokratiska partiets manifest, men i början av 1900-talet blev Struve kritisk mot marxismen och socialdemokratin. 1902-1905 var han redaktör för den olagliga liberala tidningen *Osvobozdenije*. Efter revolutionen 1905 anslöt han sig till de konstitutionella demokraterna (kadeterna) och valdes 1907 till den andra *duman*. Han gick mot bolsjevikrevolutionen 1917 och innehade under en kort period en ministerpost i Wrangels vitgardistiska regering innan han flydde till Europa.

och ställde den direkt till tsarens förfogande.

Och inte ens det var slutet på historien! Det räckte inte för folket i *zemstvoerna* och *dumorna* att delta i den skamliga slaktens smutsiga arbete och själva ta på sig en del av utgifterna – det vill säga lasta dem på folket. Det nöjde sig inte med ett tyst politiskt medgivande och att medgörligt dölja tsarismens arbete – nej de förkunnade öppet inför alla sin moraliska solidaritet med de som var skyldiga till att ha begått det värsta av alla brott. I en hel rad lojala tal kastade sig *zemstvoerna* och *dumorna*, den ena efter den andra utan undantag, till marken inför den ”majestätiska ledaren” som just hade trampat på *zemstvon* i Tver⁸ och redan förberedde sig för att krossa flera andra. De förkunnade sin indignation över den lömska fienden och svor högtidligt sin lojalitet till tronen, och lovade att offra sina liv och sin egendom – de visste givetvis att de aldrig skulle behöva göra något sådant! – för tsarens och Rysslands ära och stolthet. Och bakom *zemstvoerna* och *dumorna* traskade professorsförsamlingarna i en skamlig kö. Den ena efter den andra besvarade de krigsförklaringen med lojala uttalanden, och använde seminariernas formella språkbruk för att uttrycka sin politiska idioti. Hela denna räcka av krypande uppvisningar kröntes av den patriotiska förfälskning som Bestuzjev-rådets kurser gjorde, och som inte bara förkunnade sin egen patriotism utan också studenternas som aldrig hade rådfrågats.⁹

För att lägga till ett sista penseldrag till denna vedervärdiga bild av feighet, kryperi, lögner, småaktig diplomati och cynism, räcker det att påpeka att deputationen från Petersburgs *zemstvo*, som höll ett lojalt tal till Nikolaj II i Vinterpalatset, innefattade sådana liberala ”celebriteter” som herrar Stasjulevitj och Arsenjev.¹⁰

Är det värt att dröja längre vid dessa fakta? Behöver de ytterligare kommentarer? Nej. Det räcker att anföra dem för att utdela ett svidande slag i den liberala oppositionens politiska ansikte.

Och den liberala pressen då? Denna ynkliga, mumlande, lissmande, lögnaktiga, krypande, depraverade och korruperade liberala press! Med en hemlig, servil önskan om tsarismens nederlag i sitt hjärta men med paroller om nationell stolthet på sina läppar, slängde de sig – allihopa – i chauvinismens smutsiga störtflod och kämpade för att inte bli överglänsta av de reaktionära ligisternas press. *Ruskoje Slovo* och *Ruskkije Vedomosti*, *Odesskije Novostij* och *Ruskoje Bogatsvo*, *Petersburgskije Vedomosti* och *Kur'er*, *Rus'* och *Kievskij Otklik* – samtliga visade sig förtjänta av varandra. Den liberala vänstern turades om med den liberala högern att beskriva ”våra fienders” trolöshet, deras maktlöshet och vår styrka, ”vår monarks” fredsälskande natur, det oundvikliga i ”vår seger” och att ”vårt uppdrag” i Fjärran östern till sist skulle fullbordas – och de gjorde det utan att för ett ögonblick tro på sina egna ord, alltmedan de hela tiden hyste en hemlig, krypande önskan om tsarens nederlag i sina hjärtan.

Så tidigt som i oktober hade tonfallet förändrats betydligt, och då överraskade *zemstvo*-liberalismens prydnad och stolthet I Petrunkeviti¹¹ den reaktionära pressen genom att meddela *Pravos* läsare att:

8 Vid ett möte med *zemstvon* i Tver i slutet av december 1903 och början av 1904, ställde en av ledarna frågan om att anhålla hos regeringen om tillstånd för *zemstvon* i Tver att få gå igenom förslag till lagstiftning som berörde Tver-provinsen. Inrikesminister Plehve sparkade hela ledningen för Tver-*zemstvon*.

9 ”Bestuzjev-rådets kurser” syftar på en ansedd högre utbildningsinstitution för kvinnor som verkade i det förrevolutionära Ryssland. En examen här tillät kvinnor att undervisa på högstadiet. Kvinnor som utexaminerades härifrån var normalt mycket progressiva intellektuella som kallades ”bestuzjevskij”.

10 **Michail Matvejeviti Stasjulevitj** (1826-1913) var mellan 1866 och 1908 redaktör den liberala tidningen *Vestnik Evropij*. **K K Arsenjev** var en liberal politisk skribent och framträdande figur inom *zemstvo*-rörelsen i St Petersburg-området.

11 **Ivan Iljitj Petrunkeviti** var innan 1905 ledare för *zemstvo*-rörelsen och landsförvisades flera gånger för sin liberala verksamhet. I juni 1905 var han en av deltagarna i delegationen som anhöll om att tsaren skulle sammankalla en nationalförsamling, Han blev senare ledare för kadetpartiet i den första statsduman.

oavsett vilken uppfattning man har om detta krig, så vet varenda ryss att när det väl har börjat så får det aldrig sluta på ett sätt som kan skada statens intressen eller vårt lands nationella intressen... Nu kan vi inte erbjuda japanerna fred. Vi måste fortsätta kriget tills japanerna godtar villkor som är godtagbara för oss både med hänsyn till vår nationella värdighet och Rysslands materiella intressen. (*Pravo*, nr 41.)

De ”bästa” och ”mest förnäma” – alla skämde bort sig lika mycket. ”... Från det ögonblick då den chauvinistiska vågen piskades upp”, berättar *Nasji Dni* nu för oss, ”saknades det inte bara hinder för den, utan den fick till och med stöd av många ledande personer, som uppenbarligen hoppades att den skulle bära dem till någon idyllisk strand.”

Det var inget tillfälligt, slumpartat misstag eller ett missförstånd. Det var en taktik och en plan som uttryckte vår privilegierade oppositions hela anda – kompromisser istället för kamp, och att uppnå ett närmande till varje pris. Det förklarar deras försök att hjälpa absolutismen att stå ut med det känslomässiga drama som ett sådant närmare innebar. Att inte organisera för kamp mot tsarismen utan i själva verket tjäna den; att inte besegra regeringen utan förföra dem; arbeta för att få dess erkännande och förtrolighet, se till att den behöver oss och friköp den till sist med folkets pengar. Denna taktik är lika gammal som den ryska liberalismen själv, och den har varken blivit klokare eller mer respektabel med åren!

Det ryska folket kommer inte att glömma bort, att det enda liberalerna gjorde under den allra svåraste stunden var att försöka köpa förtroende från folkets fiende med hjälp av folkets egna pengar.

Ända från krigets början gjorde den liberala oppositionen allt för att krångla till saker och ting. Men händelseutvecklingens revolutionära logik gick inte att stoppa. Flottan i Port Arthur krossades. Amiral Makarov gick under. Sedan övergick kriget till landkrigföring. Yalu, Chengdu, Dashiqiao, Wafangkou, Liaoyang, Shahkefloden – alla dessa ställen är bara olika namn på samma sak – enväldets vanära. Den japanska militären krossade inte den ryska absolutismen bara på havet och på slagfälten i Östasien utan också på de europeiska börserna och till och med i Petersburg.

Den tsaristiska regeringens ställning blev besvärligare än någonsin. Demoraliseringen inom dess led innebar att den inte kunde vara konsekvent eller bestämd i sin inrikespolitik. Det blev oundvikligt med vacklan fram och tillbaka och försök att nå överenskommer och kompromisser. Plehves¹² död gav en perfekt chans för att byta inriktning.

I Plehves ställe kom furst Svjatopolk-Mirskij.¹³ Han tog sig för att sluta fred med den liberala oppositionen och försonas med alla som hyste förtroende för det ryska folket. Det var dumt och oförskämt. Faktiskt! Är det upp till en minister att lita på folket? Är det inte tvärtom? Antas inte en minister vinna *folkets* förtroende?

Oppositionen skulle ha meddelat furst Svjatopolk-Mirskij detta enkla faktum. Istället började den ge ut offentliga deklARATIONER, och skicka telegram och artiklar som uttryckte dess hänfödda tacksamhet. I 150 miljoner människors namn tackade den enväldet för att det hade förkunnat att det ”litade på” folket – som inte litade på det.

12 **Vjatjeslav Konstantinovitj Plehve** (1846-1904) förespråkade ett förtryckande envælde. Som inrikesminister stödde han poliskontrollerade fackföreningar och en aggressiv rysk politik i Fjärran östern. Han mördades 1904 av en medlem i det socialistrevolutionära partiet.

13 **Peter Danilovitj Svjatopolk-Mirskij** (1857-1914) efterträdde Plehve som inrikesminister och inledde en ”politisk vår” som delvis avskaffade censuren, befriade framträdande zemstvo-aktivister från exilen och breddade zemstvoernas verksamhetsområde i ett försök att uppnå försoning med den ryska liberalismen. Han avsattes efter den blodiga söndagen i januari 1905.

En våg av förhoppningar, förväntningar och tacksamhet vällde fram genom den liberala pressen. *Russkije Vedomosti* och *Rus'* förenade sina krafter för att försvara fursten mot *Grazhdanin* och *Moskovskije Vedomosti*.¹⁴ Distrikts-*zemstvoerna* uttryckte tacksamhet och förhoppningar. Städerna uttryckte förhoppningar och tacksamhet – och nu när denna politik av tilltro har gått varvet runt skickar den ena efter den andra av provins-*zemstvoerna* sina senkomna tillitsförklaringar till ministern. På detta sätt förlänger oppositionen den inhemska villervallan och förvandlar en dum politisk anekdot till ett utdraget politiskt tillstånd för ett oroligt land.

Så kommer vi tillbaka till samma slutsats. Oppositionen som aldrig tidigare hade befunnit sig i en så gynnsam position av att vara behövd och möta en sådan vänlighet – en opposition som så fort den hörde om regeringens tilltro rusade fram för att i sin tur förkunna sin tilltro – berövade på samma gång sig själv rätten till någon helst tilltro från folket.

Av samma skäl gjorde den sig av med alla anspråk på respekt från fienden. Regeringen i form av Svjatopolk lovade *zemstij* att de skulle kunna samlas lagligt – och vägrade sedan ge dem tillstånd till det. *Zemstij* protesterade inte, utan samlades istället illegalt. De gjorde allt för att hålla kongressen hemlig för folket. Med andra ord gjorde de allt för att beröva sin kongress all som helst politisk betydelse.

Vid sitt möte den 7-9 november formulerade *zemstij* – representanter från provinsråd och överhuvudtaget framträdande personer från det lokala självstyret – sina krav. Å *zemstvo*-oppositionens vägnar tillkännagav dess mest framstående representanter för första gången sitt program för folket – trots att de aldrig formellt hade bemyndigats att göra det.

Folkets medvetna element har god anledning att skärskåda detta program mycket nära. Vad kräver *zemstij*? Vad kräver de för egen del och vad kräver de åt folket?

Vad kräver *zemstij*?

1. Rösträtt

Zemstij vill ha en konstitution. De kräver att folket deltar i lagstiftningen via sina representanter. Vill de ha en demokratisk konstitution? Kräver de att hela folket ska ha samma rätt att delta i lagstiftningen? Med andra ord, står *zemstij* för allmän, lika och direkt rösträtt, med hemliga omröstningar för att garantera fria och självständiga röster?

Ett demokratiskt program är förvisso mer än allmän rösträtt, och att bara kräva allmän rösträtt gör inte att man är demokrat: för det första därför att detta krav under vissa förhållanden kan tas upp av reaktionära demagoger, och för det andra därför att den revolutionära demokratin ser allmän rösträtt som bara ett av många enskilda krav – det är en nödvändig del i ett mångsidigt program. Å andra sidan är det också en obestridlig sanning att utan allmän rösträtt kan det inte vara någon demokrati.

Så låt oss se hur *zemstvo*-kongressen behandlade detta avgörande demokratiska krav. Vi kan läsa alla resolutioner från kongressen, punkt efter punkt – och inte finna allmän rösträtt omnämnt. Det besvarar frågan. Vi måste dra slutsatsen att om *zemstvo*-folkets program inte säger någonting om allmän rösträtt, då kan inte *zemstvo*-oppositionen vilja ha allmän rösträtt.

Politisk misstro är vår rättighet, men den liberala oppositionens hela historia förvandlar denna rättighet till en skyldighet!

Zemstvo-liberalerna är mån om sitt eget inflytande och sitt eget politiska rykte. De vill skydda sig

¹⁴ *Grazhdanin* och *Moskovskije Vedomosti* var två av de mest reaktionära tidningarna på den tiden.

från att bli kritiserade och avslöjade av socialdemokratin. De vet att socialdemokratin har krävt allmän rösträtt. De vet också att socialdemokratin är vaksam och misstrogen till hur alla de andra oppositionspartierna besvarar detta krav.

Om *zemstvo*-liberalerna stöder allmän rösträtt måste de när de publicerar sitt program därför i sitt eget politiska intresse säga det väldigt tydligt. De har inte gjort det, och det kan bara betyda att de inte vill ha allmän rösträtt. En av kongressdeltagarna, den ”radikale” Chizjnjakov¹⁵ som är medlem i *zemstvon* i Tjernigov, sa vid ett möte med Kievs litterära och konstnärliga förbund att *zemstvo*-kongressens resolution inte står i motsättning till kravet på allmän rösträtt. Men herr Chizjnjakov ägnade sig åt tom formalism. Antingen glömde han bort eller så vet han inte att det jämte den formella logiken också finns en politisk logik där tystnad ibland betyder samma sak som förnekande. Herr Chizjnjakov illustrerade det själv allra bäst när han skrev under Tjernigov-*zemstvos* resolution, som krävde att *zemstvoernas* och *dumornas* representanter skulle sammankallas men inte folkets representanter. Kongressens alla bemödanden gick aldrig längre än så. Den dolde helt enkelt sina krav försynta obetydlighet i diffusa formuleringar.

Men det finns en punkt i kongressresolutionerna som verkar tyda på att *zemstij* inte avvisade allmän rösträtt utan till och med talade för det. Punkt 7 lyder: ”Alla ryska medborgare måste ha identiska enskilda medborgerliga och politiska rättigheter.”

Politiska rättigheter innefattar onekligen rätten att delta i landets politiska liv, och det betyder framförallt rätten att rösta. *Zemstvo*-kongressen beslutade att denna rätt måste vara lika för alla.

Bevisar inte det att Vodovozov,¹⁶ en annan ”radikal” vid samma möte med det litterära och konstnärliga förbundet, hade rätt när han protesterade mot att en socialdemokrat fördömde *zemstij* för deras tystnad om allmän rösträtt? ”Jag protesterar definitivt” – sa herr Vodovozov – ”mot den missnöjda talaren. Punkt 7 talar om lika medborgerliga och politiska rättigheter. Om du var mer kunnig i statsmannakonstens vetenskap, så skulle du inse att denna formulering betyder allmän, lika, direkt och hemlig rösträtt!”

Herr Vodovozov är utan tvekan mycket kunnig i statsmannakonstens vetenskap. Problemet är att han använder sina kunskaper väldigt felaktigt när det enda han gör är att förvirra sin publik.

Det är förvisso ingen tvekan om att lika politiska rättigheter, om vi tar begreppet det minsta allvarligt, måste innebära lika rösträtt för alla medborgare. Men det är inte heller någon tvekan om att punkt 7 begränsar denna likhet till manliga medborgare och inte innefattar kvinnor. Så säger herr Vodovozov att *zemstij* tänker på kvinnorna? Nej, han säger inget dylikt. Därmed innebär punkt 7 trots allt inte allmän rösträtt.

Inte heller innebär den direkta val. Medborgarnas rätt att rösta må vara lika, men det kan också hända att konstitutionen bara ger dem rätt att rösta på en andra grupp representanter, som i sin tur röstar på en tredje grupp, som då kommer att bli ”folkets representanter”. Ett sådant system är dödligt för folket för det är mycket lättare för de härskande klasserna att manipulera en liten grupp väljare som är åtskilda från folket, än att manipulera massorna själva.¹⁷

Dessutom säger lika rösträtt i sig själv ingenting om hemliga omröstningar. Men faktum är att

15 V V Chizjnjakov var en vänsterliberal som senare blev medlem i den liberala Osvobozhdenije-alliansen.

16 V V Vodovozov (1864-1933) var redaktör för *Nasja Zjizn* och skrev och undervisade i frågor om konstitutionell lagstiftning och former för röstning.

17 Det är därför det sägs att herr Witte, som förväntar sig att få sin egen ”tur”, förbereder ett konstitutionsförslag med val i två omgångar – Trotskijs anmärkning. (Sergej Julevitj Witte (1849-1915) var finansminister från 1892 och 11 år framåt. 1905 övertalade Witte tsaren att utfärda ”oktobermanifestet” som utlovade någon sorts representativ regering. Som premiärminister kväste Witte den revolutionära rörelsen 1905-1906. Så fort enväldet hade säkrat sin överlevnad tvingades Witte lämna sitt statliga ämbete.)

denna tekniska sida av saken är av enorm betydelse för alla de befolkningsskikt som är beroende, underordnade och ekonomiskt förtryckta. Det gäller speciellt i Ryssland med sina sekelgamla traditioner av godtyckligt styre och trälldom. Med tanke på våra barbariska traditioner kan ett system med öppna omröstningar för tid och evighet beröva den allmänna rösträtten all som helst betydelse!

Vi har redan sagt att logiken i punkt 7 inte går utöver lika rösträtt för män. Men trots lektionen i statsmannakonst från herr Vodovozov skyndade sig *zemstij* att påpeka att de också hade tänkt sig andra begränsningar. Lika politiska rättigheter borde naturligtvis inte bara gälla ett framtida parlament, utan också *zemstvoerna* och *dumorna* själva. Men punkt 9 kräver bara ”att *zemstvo*-representationen inte ska organiseras i form av speciella samhällsskikt, utan att alla delar av lokalbefolkningen så långt det är möjligt [sic!] ska dras med i *zemstvoernas* och städernas självstyre.” Det betyder att vi bara ska ha lika politiska rättigheter ”så långt det är möjligt”. *Zemstij* invänder uttryckligen mot en folkräkning som grundas på samhällsskikt, men de tänker sig definitivt en folkräkning som grundar sig på egendom. Hursomhelst är det inget tvivel att de personer som inte är med i en folkräkning som baseras på en permanent bostad kommer att uteslutas från lika politiska rättigheter, och en sådan folkräkning är med nödvändighet riktad direkt mot proletariatet.

Trots försäkringar från opportunistiska och politiskt hycklande ”demokrater” betyder det alltså att punkt 7 i själva verket varken innebär allmän, eller direkt, eller lika, eller hemlig rösträtt. Med andra ord betyder den egentligen ingenting alls. Det är bara en övning i politiskt hyckleri vars syfte är att lura dumbommar och fungera som ett medel att luras i händerna på opportunisterna som förstör det politiska medvetandet.

Och även om lika politiska rättigheter hade en fullt ut så rik innebörd som herr Vodovozovs statsmannavetenskap antyder, så måste vi ändå fråga om *zemstij* själva menade att deras ord skulle ha det innehåll som denna ”vetenskap” hävdar. Givetvis inte. Om de verkligen hade ett demokratiskt sinne så skulle de veta precis hur de skulle framföra sin övertygelse i en tydlig politisk form. Vi måste anta att en av *zemstvo*-kongressens sekreterare, radikalliberalen Brjuchatov från Tambov, hade goda skäl att i sina kommentarer till punkt 7 i den demokratiska tidningen *Nasja Zjizn* säga att ”folket kommer att få fullständiga medborgerliga rättigheter och alla nödvändiga [sic!] politiska rättigheter”.¹⁸ Vad gäller frågan om exakt vem som kan skilja onödiga från nödvändiga politiska rättigheter håller den radikala *zemstvo*-talesmannen och den demokratiska pressen medvetet tyst.

Folk som ställer verkligt demokratiska krav räknar alltid med massorna och vänder sig till dem för att få stöd.

Men faktum är att massorna inte känner till den konstitutionella lagstiftningens härledningar och ordklyverier. Det enda de begär är att folk talar tydligt till dem, kallar saker och ting vid sina rätta namn och skyddar deras intressen med exakt formulerade garantier som inte kan utsättas för undfallande tolkningar.

Det är därför vi anser det vara vår plikt att uppmuntra massorna att misstro det Aisopiska språk [indirekta kodspråk – öa] som har blivit våra liberalers andra natur under försöken att dölja inte bara sin politiska ”otillförlitlighet” utan också sin politiska oduglighet!

2. Tsarens envælde eller folkets absoluta makt?

Vad för sorts politiskt system tycker den liberala oppositionen att folket bara ska få deltaga i ”så långt det är möjligt”? *Zemstvo*-resolutionerna inte bara undviker att tala om en republik – att ens konfrontera *zemstvo*-oppositionen med kravet på en republik vore så orimligt att det skulle ringa i

18 *Nasja Zjizn* nr 2.

öronen på dem! – de säger heller inte något om att avskaffa eller begränsa enväldet, och de inte så mycket som nämner ordet ”konstitution” i sitt manifest.

Det är sant att de verkligen säger att ”folkets representanter regelbundet [måste] delta... i utövandet av den lagstiftande makten, i att slå fast statens inkomster och utgifter, i att kontrollera att administrationens handlingar är lagliga” – och de måste alltså ha en konstitution i sinnet. De undviker bara att nämna den. Är det något vi borde stanna till för att begrunda?

Vi tycker det. Den europeiska liberala pressen, som rättvist nog hatar den ryska revolutionen lika mycket som den sympatiserar med den ryska *zemstvo*-liberalismen, talar hänfört om *zemstvo*-deklarationens ack så taktfulla tystnad: liberalerna visste precis hur de skulle säga det de ville och samtidigt undvika alla ord som kunde hindra Svjatoslavl från att godta *zemstvo*-besluten.

Detta är förklaringen, den fullkomligt sanna förklaringen, till varför *zemstvo*-programmet inte säger något varken om en republik eller en ”konstitution”, som de egentligen vill ha. När *zemstij* formulerade sina krav tänkte de bara på regeringen, som de måste komma överens med, och de ignorerade fullständigt folket som de kunde ha vädjat till.

De utarbetade detaljerna i en politisk krämarkompromiss, inte ett antal riktlinjer för den politiska agitationen.

Inte för ett ögonblick övergav de sin antirevolutionära ståndpunkt – och det är helt uppenbart både utifrån vad de sa och vad de inte sa.

Samtidigt som den reaktionära pressen dag in och dag ut påstår hur hängivet folket är enväldet, och outtröttligt upprepar – titta bara på *Moskovskije Vedomosti* – hur Rysslands ”verkliga” folk inte önskar sig någon konstitution utan att ens förstå detta främmande ord, så är *zemstvo*-liberalerna rädda för att ens yttra ordet av fruktan för att folket ska bli medvetet om vad det betyder. Denna rädsla för ord döljer bara deras rädsla för handlingar, för kamp, för massorna och för revolutionen.

Jag upprepar: alla som vill bli förstådda och få stöd av massorna måste framförallt uttrycka sina krav klart och exakt och kalla allting vid sitt rätta namn. En konstitution måste kallas för en konstitution, en republik betyder en republik och allmän rösträtt betyder allmän rösträtt.

Den ryska liberalismen i allmänhet och *zemstvo*-liberalismen i synnerhet har aldrig övergivit monarkin och överger den inte heller idag.

Tvärtom: den har som mål att visa att liberalismen är monarkins enda räddning.

Furst S Trubetskoj skriver i *Pravo* att:

statens och folkets verkliga intressen kräver att den högsta makten inte tas över av en byråkratisk organisation, och att byråkratin ställs under kontroll och görs ansvarig... Och det är i sin tur bara möjligt med hjälp av en organisation som är skild från byråkratin, det vill säga genom att folket verkligen förenas med staten i en levande maktkoncentration...¹⁹

Zemstvo-kongressen inte bara vägrade att bestrida principen om en monarki, den gjorde till och med den till grundval för alla sina resolutioner i samma mening som furst Trubetskoj gör när han formulerar ”tanken” på staten som ”en levande maktkoncentration”.

Kongressen föreslår inte en folklig representation som det enda sätt på vilket folket själv kan ta hand om sina angelägenheter, utan snarare som ett sätt att förena den Högsta makten med folket och överbrygga det nuvarande avståndet mellan dem, som beror på den byråkratiska strukturen (punkterna 3, 4 och 10). Folkets absoluta makt ställs inte mot tsarens envælde, bara folkets representation

¹⁹ Se *Pravo* nr 44, 1904.

mot den tsaristiska byråkratin. Den ”levande maktkoncentrationen” syftar på staten, inte på folket.

3. Vems konstituerande församling?

Denna beklämmande uppfattning försöker försona det tsaristiska enväldet med folkets överhöghet, och den uttrycktes på det mest förrådiska sätt i svaret på frågan om exakt vem som skulle omdana staten – som *zemstvo*-kongressen formulerade på ett så lömskt vagt sätt vad folket beträffar – och hur det skulle genomföras.

I den elfte och sista punkten i sina resolutioner uttryckte Konferensen (som *zemstvo*-kongressen kallade sig) sin ”förhoppning att den Högsta makten kommer att kalla samman folkets fritt valda representanter, för att med deras hjälp leda in fosterlandet på en ny väg för statens utveckling med andemeningen att slå fast lagliga principer och principen om ömsesidighet mellan den statliga makten och folket.” Detta är den riktning i vilken oppositionen vill se Rysslands politiska förnyelse gå. Den Högsta makten ska kalla samman folkets representanter för att dessa ska hjälpa den. Men till och med på denna avgörande punkt säger resolutionen ändå ingenting om vilka folket är. Dessutom har vi inte glömt att i ”De ryska konstitutionalisternas program” som *Osvobozjdenije* beskrev som sitt eget program, ges rollen som folkets representanter till *zemstvoernas* och *dumornas* deputerade, ”som i grund och botten utgör grundvalen för den framtida konstitutionsbyggnaden”. ”Det är nödvändigt”, fortsätter ”Programmet”:

att följa tidigare historiska exempel för att låta det förberedande arbetet utföras av representanter från det samhällseliga självstyrets existerande institutioner... Detta sätt är klokare och bättre än några ”hopp ut i det okända” som skulle bli fallet om man under nuvarande förhållanden försökte hålla speciella val, där det oundvikligen skulle komma påtryckningar från regeringen och där det skulle vara svårt att förutsäga inställningen hos samhällsskikt som är ovana vid det politiska livet.²⁰

Men låt oss anta att representanterna för detta behöriga ”folk” verkligen samlas och börjar en konstituerande församlings arbete. Vem kommer att ha den avgörande rösten under dessa bemödanden – staten i egenskap av ”en levande maktkoncentration” eller folkets representanter? Detta är den avgörande fråga på vilken allt annat beror.

Konferensens resolution säger att den Högsta makten kommer att leda vårt fosterland i en ny riktning med hjälp av folkets representanter, som kommer att sammankallas av den Högsta makten själv. Det innebär att *zemstvo*-konferensen överlämnar den konstituerande makten till ingen annan än staten. Man överger här fullständigt själva tanken på att en landsomfattande konstituerande församling ska få sista ordet. Staten ska värva folkrepresentanternas ”hjälp” för att slå fast ”lagliga principer” – men om den hamnar i motsättning till dem så kommer den helt enkelt att klara sig utan deras hjälp och köra iväg dem genom samma grindar genom vilka de just blivit inbjudna.

Detta är den enda lagstiftande makt man tänker sig, och *zemstvo*-konferensens resolution räknar inte med något annat sätt att göra saker och ting. Vi får inte ha några som helst illusioner i det avseendet. Att besvara frågan på detta sätt är faktiskt att redan från början överlåta till staten att avgöra den ryska konstitutionens hela öde!

Liksom under alla andra perioder kan det under en period av konstituerande arbete bara finnas en ”högsta makt” – antingen staten eller församlingen. Antingen arbetar staten med hjälp av församlingen, eller så arbetar församlingen trots statens motstånd. Antingen är det folket eller monarken som regerar.

²⁰ *Osvobozjdenije* nr 1.

Man skulle förstås kunna tolka punkt elva i *zemstvo*-konferensens resolution som att staten och den representativa församlingen kommer att arbeta fram en konstitutionell överenskommelse som två självständiga och därmed jämbördiga krafter. Det är det mest välvilliga antagande man kan göra angående *zemstvo*-resolutionerna. Men vad skulle det innebära? Staten och församlingen skulle vara självständiga från varandra. Vardera sidan skulle besvara varandras förslag med ett ”ja” eller ett ”nej”. Men det skulle också betyda att de två diskussionsparterna skulle kunna komma fram till att de inte alls kan komma överens.

Vem ska i så fall ha sista ordet? Var finns den tredje parten? Antagandet om två jämbördiga parter med samma makt leder till en orimlighet: om det blir motsättningar mellan staten och folket – och sådana motsättningar är oundvikliga – så måste det finnas en tredje part som kan fälla utslag. När verkligheten når en juridisk återvändsgränd så stannar den aldrig där särskilt länge. Den hittar alltid en utväg.

När det kommer till kritan kan den enda utvägen vara att folkets överhöghet får ett revolutionärt uttryck. Bara folket kan vara den tredje domaren under dess egen rättstvist med staten. Bara en nationell konstituerande församling – oberoende av staten och i besittning av total makt, med både nycklarna och huvudnyckeln till alla rättigheter och privilegier i sina båda händer, och med rätt att fälla det slutgiltiga avgörandet i alla frågor – bara den sortens suveräna konstituerande församling kommer att fritt kunna skapa en ny demokratisk lagstiftning.

Det är därför ärliga och konsekventa demokrater outtröttligt och obevekligt måste vända sig inte bara över monarkins kriminella huvud utan också över de inskränkta sinnena hos det behöriga folkets representanter som monarkin inbjuder att ”hjälpa” den – därför måste de outtröttligt och obevekligt vända sig till folkets allsmåttiga vilja, som fått sitt uttryck i en konstituerande församling genom allmänna, direkta och hemliga val där alla har samma rättigheter.

Behöver någon påminnas om att *zemstvo*-programmet inte säger ett ord om jord- eller arbetsfrågan? Den behandlar helt enkelt dessa frågor som om de inte ens existerar i Ryssland.

Resolutionerna från *zemstvo*-konferensen den 7, 8 och 9 november är det bästa *zemstvo*-liberalismen lyckats prestera. Under provins-*zemstvoernas* efterföljande möten backade liberalismen från sina beslut i november.

Bara provins-*zemstvon* i Vjatsk skrev under *zemstvo*-konferensens hela program.

Provins-*zemstvon* i Jaroslav ”tror bestämt” att Nikolaj kommer att ”vilja sammankalla valda representanter för att delta i gemensamma ansträngningar” – för att ”försona tsaren med folket” – ”i enlighet med principerna om ’större’ [!] jämlikhet och personlig frihet”. ”Större” jämlikhet för tsarens folk – det vill säga större än vad vi har idag – utesluter givetvis ingalunda varken medborgerlig eller till och med politisk ojämlikhet.

Poltava-*zemstvons* uttalande upprepar resolutionens tionde punkt, som diskuterar att ”folkrepresentanterna lämpligen bör delta under upprättandet av den lagstiftande makten”, men ägnar inte ett ord åt ”politisk jämlikhet” och säger absolut ingenting om ”folkrepresentationens” former.

Zemstvon i Tjernigov

anhåller ytterst lojalt om att hans majestät ska lyssna på det ryska rikets ärliga och uppriktiga röst genom att sammankalla fritt valda *zemstvo*-representanter och befalla dem [!] att självständigt och på egen hand skriva samman ett reformprojekt... och tillåta [!] detta projekt att presenteras direkt för hans majestät.

I detta fall kallas ”*zemstvo*-representanterna” klart och öppet för representanter för ”det ryska riket”.

Tjernigov-*zemstvon* kräver att dessa representanter bara ska ha en rådgivande röst, det vill säga bara ha rätt att utarbeta och lägga fram ett reformprojekt. Och dessutom ”anhåller” Tjernigov-*zemstvon* ”ytterst lojalt” att det ryska rikets representanter ska befallas att vara självständiga och handla på egen hand!

Zemstvon i Bessarabien ber inrikesministern att sammankalla ”representanter från provins-*zemstvoer* och de viktigaste städerna i tsardömet för en gemensam diskussion” om de föreslagna reformerna.

Provins-*zemstvon* i Kazan ”har en djupt känd tro att *zemstvo*-representanterna, som fritt har valts i detta syfte, under sitt sökande efter sätt att tillämpa den enväldiga viljan inte kommer att förnekas en röst.”

Zemstvon i Penzen uttrycker sin ”lojala och gränslösa tacksamhet” för de reformer som emotses från tsarens påbud, och lovar för sin del att ”nitiskt tjänstgöra... på ett brett område av lokala förbättringar”.

På initiativ av herr Arsenjev, som tillsammans med andra skrev under *zemstvo*-konferensens resolution, föreslår *zemstvon* i Petersburg att man ska göra en begäran om att ”representanter från *zemstvoer* och kommunala institutioner ska få tillstånd att delta i diskussionerna om regeringens åtgärder och förslagen till lagstiftning.”

Kostroma-*zemstvon* hemställer att de förslag som påverkar *zemstvoernas* liv först ska underställas diskussioner bland *zemstij* själva.

Andra *zemstvoer* begränsar sig antingen till trofast tacksamhet och hänförelse över tsarens påbud eller till vädjanden riktade till furst Svjatopolk där de anhåller att han ”bevarar andan i den värdefulla vågen av tilltro”.

Och på detta sätt har *zemstvoernas* motståndskampanj för tillfället slutat.

”Demokratin”

Hittills har vi kort betraktat reaktionens uppträdande och mer i detalj tittat på oppositionen inom den borgerliga högre medelklassen. Nu måste vi ställa en annan fråga: var befann sig demokratin?

Vi talar inte om folkmassorna, *bönderna* och småbourgeoisin som – i synnerhet de förstnämnda – utgör en enorm reserv av slumrande revolutionär energi men som än så länge har spelat en alltför liten medveten roll i landets politiska liv. Istället tänker vi på intelligentsian i stort, som ser det som sitt kall att formulera och uttrycka landets politiska behov. Vi tänker på företrädare för de fria yrkena, läkare, advokater, professorer, journalister och det tredje elementet i *zemstvoerna* och *dumorna*, nämligen statistiker, medicinsk personal, agronomer, lärare och så vidare i all oändlighet.

Vad gjorde intelligentsians demokrater?

Bortsett från de revolutionära studenterna – som ärligt protesterade mot kriget, och som trots herr Struves skamliga råd höjde parollen ”Länge leve revolutionen!” istället för ”Länge leve armén!” – bortsett från dem tynade resten av demokraterna bort i vetskap om sin egen maktlöshet.

De såg två alternativ: de kunde ansluta sig till *zemstij*, som de trodde var en politisk kraft, men bara på bekostnad av att fullständigt överge alla demokratiska krav – eller så kunde de sträva mot ett demokratiskt program på bekostnad av att bryta med den mest ”inflytelsesrika” *zemstvo*-oppositionen. Valet verkade stå mellan demokrati utan inflytande och inflytande utan demokrati. På grund av sin egen politiska trångsynthet såg de inte en tredje möjlighet: att förena sig med de revolutionära

massorna. Detta alternativ erbjuder styrka, men samtidigt röjer det inte bara väg för utan kräver också att man utvecklar ett demokratiskt program.

Kriget fann demokraterna i en fullkomligt hopplös situation. De vågade inte gå mot den ”patriotiska” orgien. Via herr Struves läppar ropade de ”Länge leve armén!” och uttryckte sin övertygelse om att ”armén skulle göra sin plikt”. De välsignade *zemstvoerna* för att de stödde enväldshärskarens äventyr. De inskränkte sin opposition till parollen: ”Ned med Plehve!” De behöll demokratismen som sin egen dolda hemlighet, tillsammans med sin politiska värdighet, ära och samvete. De hängde liberalerna i svansen, som i sin tur traskade bakom reaktionen.

Och kriget fortsatte. Enväldet drabbades av det ena slaget efter det andra. Ett mörkt moln av fasa hängde över landet. Bland den stora allmänheten började det uppstå spontana utbrott. När *zemstvoerna* inte tog ett enda steg framåt verkade demokraterna bli mer medvetna. Envisa röster i *Osvobozdenije* började tala om behovet av en oberoende organisation grundad på en ”demokratisk plattform”. Enskilda personer talade ut mot kriget. Denna normala process avbröts av mordet på Plehve och av regeringens förändrade linje, som därefter ledde till en ovanlig ökning av *zemstvo*-oppositionens politiska aktiviteter. Ett lyckligt slut började verka möjligt, så nära.

Zemstvoerna lade fram det program vi redan har beskrivit – och demokraterna höjde det hänfört och enhälligt till skyarna.

När de såg sina demokratiska krav uttryckta i *zemstvo*-resolutionerna antog de dem som sina egna.

Osvobozdenije förkunnade att:

även om *zemstvo*-kongressen uteslutande bestod av godsägare och främst den privilegierade aristokratin, så var dess resolutioner inte bara fria från allt klassinflytande,²¹ utan präglades tvärtom av ett överflöd av demokratisk anda.²²

Hela den liberala pressens vänsterflygel hyllade lika högtidligt *zemstvoernas* demokratiska anda.

I ett svar på novemberresolutionerna tillkännagav *Nasja Zjizn* ett fullständigt sammangående mellan de *zemstvo*-liberala och demokratiska strömningarna.

Enligt denna tidning ”kan det ryska livets långvariga och fruktansvärda hemsökelse, folkets andliga och kulturella avskiljande från intelligentsian... bara övervinnas med hjälp av det hjältemodiga projektet att bygga en demokratisk stat”. *Zemstij* förstod detta, och det hade lett till deras bestämda utfästelse om ”en gemensam plattform med den demokratiska intelligentsian. Det är en historisk händelse. Det är början på ett samhällspolitisk samarbete som kan få en enorm betydelse för vårt lands öde.”

Syn Otetjestva,²³ som först utkom under inrikesministerns beskydd men som stängdes lika snabbt av honom, antog hela *zemstvo*-kongressens program. Den inledde sin korta existens med att förkunna att ”det som utmärker det nuvarande historiska ögonblicket är radikalismen hos landets politiska rörelser”. Tidningen rekommenderade de kommunala representanterna att

följa samma sanna och ärorika väg som *zemstvo*-folket redan så framgångsrikt har slagit in på, och ord för ord och punkt för punkt upprepar allt som *zemstvo*-Rysslands representanter har sagt och säger så klart, tydligt och övertygande, med sådan värdighet och kraft.

21 Det var naturligtvis för att tydligt betona avsaknaden av allt ”klassinflytande” som *zemstij*, som vi redan har sett, inte yttrade ett ord om jord- och arbetsfrågan. Vilken rättframhet från *zemstvoernas* sida, vilken cynism från *Osvobozdenijes* sida! - Trotskijs anmärkning.

22 Nr 61, s 187.

23 *Syn Otetjestva* utkom som dagstidning från 18 december 1904 till 5 februari 1905. Den återupptogs i mars 1905 och på nytt kortvarigt i december som *Nasji Dni*.

Med andra ord uppmanade demokraterna alla att samlas runt *zemstvoernas* fanor. I deras ögon var dessa fanor fläckfria och perfekta. Så vi frågar oss själva: kan folket verkligen lita på sådana demokrater?

Ska vi ge dem ett förtroendevotum, betrakta deras förbehåll som slumpartade, göra en demokratisk tolkning av att de går som katten kring het gröt och förkunna att ”idag finns inte längre de kontroverser eller meningsmotsättningar som fanns för inte så länge sedan”²⁴ – ska vi göra allt detta bara därför att *zemstij* under upproret, när de kländes mellan tryck underifrån och ”tillstånd” uppiifrån, rafsade ner ett fullständigt diffust konstitutionellt program på en papperslapp? Verkligen! Är det vad demokraternas taktik innebär?

Mina herrar! Detta är en taktik från personer som förråder demokratins sak.

Efter den 7 november 1904²⁵ kom det många fler avgörande ögonblick under kampen för befrielse – och *zemstvo*-oppositionens ansvar borde sträcka sig betydligt längre än att skissera konstitutionella resolutioner med inofficiellt beskydd från Svjatopolk-Mirskij.

Kan vi vara övertygade om att *zemstvoerna* kommer att visa sig situationen vuxen? Om vår historia lär oss någonting, och om vi inte tror på mirakulösa omvändelser, så måste svaret absolut bli: nej! Vår politik är inte att lita på *zemstvoernas* demokrati och oppositionella orubblighet. Det vi måste göra idag är att snabbt samla ihop de styrkor som vi i det avgörande ögonblicket kan ställa upp mot den allryska *zemstvon* när den börjar överge sitt falska motstånd i utbyte mot politiska privilegier.

Men istället för att samla styrkorna kring våra egna oförsonliga demokratiska paroller antas vi sprida tilltro till det liberala ledarskapets demokrati och försäkra alla, både till höger och till vänster, att *zemstvoerna* har tagit ställning för allmän rösträtt, att ”vi hade meningsmotsättningar förr, men idag finns det inga”!

Vad? Inga?

Ska alltså *zemstij* under ledning av herr Sjipov²⁶ eller herr Petrunkevitch ha insett att det bara är folket som helt och hållet kan undanröja enväldets ekonomi och på rysk mark lägga grunden till stöd för en demokratisk struktur? Betyder det att *zemstij* har gett upp hoppet om att monarkin kommer att göra kompromisser? Betyder det att *zemstij* har övergivit sitt skamliga samarbete med absolutismen och dess militära äventyr? Innebär det att *zemstij* har insett att revolutionen är den enda vägen till frihet?

Folkets medvetna element kan inte ha något som helst förtroende för den antirevolutionära gods-ägarbaserade oppositionen. De kommer inte för ett ögonblick att falla till föga för några illusioner om demokraternas ”demokrati”. Dessa är så förvirrade och inkonsekventa att de bara har en enda paroll – att ena sig med den antirevolutionära och antidemokratiska *zemstvo*-oppositionen.

Resolutionen som ett av Kiev-intelligentsians möten lade fram för att tas under övervägande vid *zemstvo*-kongressen är ett klassiskt exempel på demokratisk förvirring, självmotsägelser och tvekan.

... Mötet övervägde frågan om vad *zemstvo*-representanternas kongress skulle säga om de nödvändiga reformerna. Mötet drog slutsatsen att denna kongress, som består av personer som har samlats på eget initiativ, inte har någon rätt att betrakta sig själv som ett uttryck för folkets önsknings. Följaktligen måste kongressen först och främst säga till regeringen att den inte anser

24 Se N Karijsjevs artikel i *Syn Otetjestva*, nr 1 – Trotskijs anmärkning.

25 Syftar på *zemstvo*-kongressen i november 1904.

26 **Dmitrij Nikolajevitj Sjipov** var från och med 1890-talet ledare för *zemstvo*-rörelsen och var för försoning mellan *zemstvoerna* och regeringen.

sig kunna lägga fram ett färdigt reformprojekt, utan istället rekommenderar att det sammankallas en församling med folkrepresentanter som valts i allmänna [lika?], direkta och hemliga omröstningar. Det är den sorts konstituerande församling som, efter att ha betraktat situationen, måste föreslå [?] ett reformprojekt.

Är det inte kraftfullt, beslutsamt och tydligt? Men låt oss fortsätta.

Om regeringen vägrar sammankalla en sådan församling, då måste kongressen anta de minsta politiska krav som alla accepterar... Vissa personer föreslog att dessa minimikrav måste innefatta personlig frihet, samvetes-, press- och yttrandefrihet, församlingsfrihet och frihet för offentliga församlingar och krav på en lagstiftande församling bestående av valda representanter från *zemstvoerna* och städerna... Men under mötet uttryckte andra, som trodde att en sådan lagstiftande församling inte skulle bifalla allmän rösträtt, farhågor att en konstitution som grundade sig på sådana principer skulle leda till att man för lång tid framåt sköt upp möjligheten att införa allmän rösträtt. Denna del av mötet ansåg det lämpligare att representantkongressen skulle inskränka sig till att kräva personlig frihet, samvetes-, press- och yttrandefrihet samt församlingsfrihet och frihet för offentliga föreningar... Hela mötet kom så småningom överens om att återupprätta 1864 års *Zemstvo*-författning.²⁷

Så talade ”demokraterna”.

Vi måste kräva en landsomfattande konstituerande församling. Om regeringen inte går med på det så duger det istället med ett råd för aristokrater och krämare. Man ska kräva allmän rösträtt, men det räcker med val som grundar sig på mantalsskrivning utifrån rang och egendom. Resolutionen från intelligentsian i Kiev säger i grund och botten följande: om enväldet vill slippa kravet på en konstituerande församling för hela folket behöver den bara svara: jag håller inte med om det kravet – och då ska vi i vår tur nöja oss (givetvis bara tillfälligt!) med representanter från *zemstvoerna* och *dumorna*!

Kiev-mötet publicerade sin resolution och försökte inte hemlighålla den för furst Svjatopolk-Mirskij. Insåg inte Kiev-intelligentsian att den därmed gav regeringen en väldigt avgörande fingervisning om hur den, utan något större bråk eller krångel, helt enkelt kunde sortera in kraven på demokrati i något arkiv? Det enda som krävdes var att den vägrade acceptera dem. Kan någon för ett ögonblick betvivla att regeringen omedelbart skulle följa detta råd? För att inte enväldet skulle följa den lätta väg som den rekommenderades, skulle det själv vilja ha allmän rösträtt. Med andra ord skulle det behöva vara mer demokratiskt än författarna till resolutionen. Och det är naturligtvis knappast troligt.

Vad är det i så fall för mening med hela första delen av deklARATIONEN, som så tydligt och kategoriskt förnekar *zemstvoerna* all rätt att tala i folkets namn, och som så beslutsamt för fram kravet på allmän rösträtt? Det hela är ingenting annat än tomt demokratiskt frasmakeri, med vars hjälp Kiev-intelligentsian förlikade sig med att den faktiskt avvisade alla demokratiska krav. Men efter att ända från början ha förrått folkmassornas politiska rättigheter, satte ”demokraterna” i Kiev absolut inget pris på detta förräderi: som vanligt hade de inget svar på frågan vad som ska hända om enväldet, lockat av en enkel seger över alla demokratiska krav, helt enkelt vägrar att gå med på de minimala konstitutionella krav som resolutionens författare ansåg nödvändiga.

Resolutionen som antogs i Kiev, detta centrum för ”osvobozjentsijs” vänster, var ingalunda något undantag. De resolutioner som antogs vid andra demokratiska banketter skiljer sig bara från den i Kiev i så måtto att de inte ens ställer frågan om vad man ska göra om enväldet inte går med på det

²⁷ Kom ihåg att denna författning förvägrade rösträtt till alla personer som ägde mindre än 150 desjatiner mark eller vars bruttolön var mindre än 15.000 rubel! - Trotskij's anmärkning.

demokratiska programmet. De skiljer sig inte på något sätt från *zemstvo*-liberalerna, som hittills aldrig har besvarat frågan: vad bör göras om enväldet avvisar deras program om begränsade rättigheter på grundval av förutsättningarna i folkräkningen.

Demokrati och revolution

Under förhållanden av diktatur kan en verklig demokrati bara vara revolutionär demokrati. Under de politiska förhållandena i Ryssland kan ett parti som vidhåller fredliga medel som en principfråga, och organiserar sin verksamhet i hopp om en överenskommelse hellre än en revolution, inte vara ett demokratiskt parti. Detta är fullkomligt klart och obestridligt. Absolutismen kan sluta överenskommelser eller göra en eller annan eftergift, men målet med dessa eftergifter kommer alltid att vara att bevara sig själv, aldrig att förstöra sig själv. Detta faktum avgöra gränserna för alla eftergifter och den demokratiska innebörden i alla reformer.

Regeringen kan sammankalla representanter från folket, eller åtminstone de mer medgörliga elementen, med uträkningen att de kan förvandlas till en stödjepunkt för den tsaristiska tronen. Om demokraternas namn är något annat än en villfarelse, kommer de att kräva obegränsad makt för folket. De kommer att ställa folkets suveräna vilja mot monarkens överhöghet, och folkets gemensamma ”jag” mot ett enskilt ”jag” av Guds nåde.

Men om demokratin tror på sitt program och ställer folkets vilja mot monarkens, måste den också inse att den har till uppgift att gå emot monarkens styrka med folkets styrka. Och en sådan konfrontation innebär revolution. Om demokratin modigt trotsar absolutismen som kämpar för sin överlevnad, då kan den, om den tror på sitt eget program, bara vara en revolutionär demokrati. Alla som förstår denna enkla och obestridliga slutsats kommer inte att ha några svårigheter att slita bort de falska demokratiska uniformsprydnader som många in i märgen korrumpierade liberala opportunisterna i allt större utsträckning pryder sig med.

Alla överenskommelser mellan absolutismen och oppositionen kan bara ske på demokratins bekostnad. Utifrån absolutismens synvinkel är det den enda överenskommelse som är vettig. När absolutismen ställs ansikte mot ansikte med demokrater som är trogna sig själva, så har den inga andra alternativ än att kämpa in i det sista. Och i så fall måste samma sak sägas om demokraterna.

Det innebär att alla demokrater som vänder ryggen åt revolutionen, eller vidhåller illusionen att det går att reformera Ryssland fredligt, bara gör slut på sina egna krafter och undergräver sin egen framtid. Den sortens demokrati är en självmotsägelse. En antirevolutionär demokrati kan inte vara demokrati.

Osvobozjdenije, som idag uppträder under demokratins fana, försäkrar oss att

tack vare *zemstij*s beslutsamhet och mod står möjligheten av en fredlig konstitutionell reform fortfarande öppen för regeringen. Det vore en elementär statsmannamässig handling att beslutsamt och bestämt välja denna väg.²⁸

Redaktören och utgivaren av tidningen *Syn Otetjestva* utropar rörande:

Som ett barn till detta sekel avvisar jag de tidigare sekternas vidskeplighet och tror intensivt att ett nytt tempel till frihetens, sanningens och rättvisans gud kommer att resas bland oss utan att det krävs några offer eller gottgörelse...

Jag tror intensivt att vi... om inte idag så imorgon, kommer att höra hammarens fredliga ljud när den hugger den första stenen, och därefter kommer hundratals flitiga stenhuggare att kallas till Petersburg och samlas där för att bygga de nya templen.

²⁸ *Osvobozjdenije*, nr 60, s 183.

Så tänker oräkneliga naiva ”fosterlandets söner” samtidigt som de ärligt betraktar sig själva som demokrater. För dem utgör revolutionen ”tidigare sekels vidskeplighet”. I vita förkläden och from övertygelse kommer de för att resa ett tempel till frihetens, sanningens och rättvisans så kallade gud. De ”tror”. De tror att det går att undvika försonande offer och hålla sina vita förkläden rena från fläckar. De tror ”på möjligheten av en fredlig övergång till konstruktivt arbete, ty folk på de högsta posterna måste till sist bli medvetna om att det är oundvikligt med grundläggande förändringar.”²⁹ Dessa ryggradslösa ”demokrater” från Petrograd ”tror”, och de kommer rörande att publicera sin tro tills deras propaganda gör att personerna på de ”högsta posterna” blir upplysta, och sedan gör slut på deras idealistiska mässande. Och till och med då kommer de att fromt hålla fast vid sin egen politiska prestation – deras tro på upplysta härskare. Vägen till ”en fredlig konstitutionell reform [står] fortfarande öppen för regeringen” – försäkrar *Osvobozhdenije* oss – ”Det vore en elementär statsmannamässig handling att beslutsamt och bestämt välja denna väg.”

Herr Struve försöker övertyga absolutismen att en konstitutionell reform är till dess egen – till absolutismens – politiska fördel. Vilken slutsats kan man dra av dessa ord? Det finns bara två möjligheter.

Den ena är att den ”fredliga konstitutionella reform” som herr Struve talar om kommer att kräva att absolutismen bara avstår från en del av sina privilegier och på så sätt stärker sin ställning genom att förvandla de liberala ledarna till anhängare av en halv konstitutionell tron. Den enda fredliga reform som politiskt skulle gynna regeringen vore om den skulle skydda den avslöjade absolutismen som blivit besvärad av sin egen nakenhet, genom att skyla den med en dekorativ ”laglig ordning” och omvandlar den till en skenkonstitution eller skenbar konstitutionalism, som skulle vara ett ännu större hot mot en demokratisk utveckling än absolutismen själv. *Zemstvoernas* ryggradslösa uppträdande lägger grunden till en sådan överenskommelse – som förvisso skulle vara i absolutismens intresse. Men en sådan ”fredlig reform” kan bara fullbordas på ett enda sätt, och det är genom att förråda folkets politiska intressen och demokratins mål. Är det vad ”demokraten” Struve strävar efter?

Om svaret är ”nej” så är herr Struves tal om ”en elementär statsmannamässig handling” bara en förhoppning att lura absolutismen till en dålig uppgörelse. Det måste i så fall vara ett försök att ”charma” fienden med prat, övertyga enväldet att pånyttfödelse och återuppståndelse väntar det efter att det har döpts i demokratins dopfont, övertala regeringen om att det inte finns något större än att den själv offerar sig för demokratins ära, övertyga vargen om att det är en grundläggande och klok zoologisk handling att ge de sorgligt råmande demokratiska kalvarna gåvan av en *Habeas corpus-akt*.^{*} Vilken djupsinnig politik! Vilken genial strategisk plan!

Antingen förråda demokratin i utbyte mot en skenbar konstitutionell överenskommelse, eller använda svekfulla tal för att lura in absolutismen på demokratins väg.

Vilken värdelös, bedräglig, förvirrad, meningslös plan! Vilken krypande politik!

Så länge våra låtsasdemokrater håller fast vid en fredlig konstitutionell reform och bara tänker på revolutionen som en vidskepelse från svunna sekel kan de faktiskt inte föreslå något bättre.

Om de inte kan bättre så kommer de att kastas åt sidan av revolutionens fortsatta utveckling. De kommer att bli tvungna att förkasta sin demokratiska vidskeplighet och ta tag i *zemstvo*-liberalernas svans och tillsammans med dem på ett fredligt konstitutionellt sätt förråda folkets mest grund-

²⁹ *Syn Otetjestva*, nr 9.

* Enligt principen om **habeas corpus** har varje person som hålls fängslad eller på annat sätt är berövad sin frihet rätt att inom en viss kortare tid få höra anklagelserna mot sig, skälen till frihetsberövandet etc, och rätt att bemöta dessa skäl – öa.

läggande intressen.

Moskovskije Vedomosti sammanfattar frågan klart och koncist när den skriver att det ”inom den ryska befolkningen inte finns något politiskt parti som är starkt nog att tvinga regeringen att genomföra politiska reformer som skulle hota dess [’dess’ syftar på regeringens och inte på Rysslands – LT] säkerhet och makt.” Denna reaktionära tidning tar frågan för vad den är – en fråga om styrka. Det är precis vad den demokratiska pressen måste göra. Det är dags att sluta upp att se absolutismen som en politisk förhandlingspart som vi kan upplysa, övertala eller i värsta fall charma, *umlügen* [ljuga för] och trassla in i lögner. Absolutismen kan inte övertygas, men den kan krossas. Men för det ändamålet behöver vi styrkans logik och inte logikens styrka. Demokratien måste samla sina styrkor, det vill säga mobilisera sina gräsrotter. Och det arbetet kräver att vi krossar den liberala vidskepelsen om en fredlig konstitutionell utveckling och lugnande framtidsperspektiv på att upplysa regeringen.

Varje demokrat måste inse att det är en ”elementär statsmannamässig handling”, att förhoppningar om demokratiska initiativ från absolutismens sida – vars enda intresse är att bevara sig själv – bara vidmakthåller tron på absolutismens framtid och omger den med en atmosfär av förhållningar, som i själva verket bara innebär att man stärker dess ställning och förråder frihetens sak.

Genom att tydligt säga detta så säger vi också något mer: det kan inte bli någon överenskommelse och inga uppgörelser, bara en högtidlig förklaring av folkets vilja, nämligen revolutionen.

Den ryska demokratien kan bara bli en revolutionär demokrati – i annat fall kommer den inte att vara någon demokrati.

Den kan bara bli revolutionär eftersom det i vårt samhälle och vår stat inte finns några officiella organisationer ur vilka det framtida demokratiska Ryssland kan utvecklas. I vårt land har vi monarkin på ena sidan, som grundar sig på den byråkratiska apparatens enorma nätverk, och på den andra sidan de så kallade samhällseliga självstyresorganen: *zemstvoerna* och *dumorna*. Liberalerna tänkte bygga det framtida Ryssland genom att börja med dessa två historiska institutioner. Enligt deras uppfattning måste det konstitutionella Ryssland uppstå som ett lagligt resultat av en laglig överenskommelse mellan lagliga avtalsparter: det vill säga mellan absolutismen och representanter från *dumor* och *zemstvoer*. Deras taktik är kompromisser. De vill ta med två juridiska traditioner från den ryska historien in i det nya Ryssland, eller rättare sagt det förnyade Ryssland: monarkin och *zemstvoerna*.

Demokratien har inga nationella traditioner att luta sig mot. Det demokratiska Ryssland kan inte helt enkelt uppstå med hjälp av enväldets samtycke. Inte heller kan det lita till *zemstvoerna*, ty de är själva inte skapade på grundval av demokratiska principer utan på samhällsställning och ägande. Om demokratien är trogen sig själv, om den verkligen är den folkliga överhöghetens parti, så kan den inte för ett ögonblick acceptera att *zemstvoerna* har rätt att tala i Rysslands namn. Alla försök från *zemstvoernas* och *dumornas* sida att i folkets namn sluta en överenskommelse med absolutismen måste avvisas av demokratien som ett intrång på folkets suveränitet och en politisk maskerad.

Varken absolutismen eller den högre medelklassens *zemstvoer* – men i så fall vem? Folket! Men folket har inga lagliga former för att uttrycka sin suveräna vilja. Det kan bara skapa dem genom att slå in på den revolutionära vägen. Parollen om en nationell konstituerande församling är ett avgörande brott med hela den ryska historiens officiella tradition. Genom att kalla in det suveräna folket på den historiska scenen driver demokratien in revolutionens sprängkil i den ryska juridiska historien.

Vi har inga demokratiska traditioner, vi måste skapa dem. Och det går bara att göra med hjälp av revolutionen. Demokratins parti kan bara vara revolutionens parti. Denna tanke måste genomsyra

det samhälleliga medvetandet, det måste genomsyra hela vår politiska atmosfär. Själva ordet ”demokrati” måste till sitt innehåll vara revolution, så att våra liberala opportunister – som tror att de blev demokrater så fort de började kalla sig för det – kommer att bränna fingrarna bara av att röra vid ordet.

* * *

”Fredligt” samarbete med *zemstvoerna* eller revolutionärt samarbete med massorna? Det är den fråga demokratin måste svara på. Vi kommer att tvinga dem att svara på den, ty vi kommer att fortsätta att ställa denna fråga, inte bara abstrakt, inte bara i vår litteratur, utan på konkretast möjliga sätt, under alla levande politiska aktioner.

Demokratin vill naturligtvis ha ett förbund med massorna och dras till dem. Men på samma gång är de rädda för att bryta med sina inflytelserika allierade och drömmer om att spela rollen som medlare mellan *zemstvoerna* och massorna.

I en anmärkningsvärt lärorik artikel för *Nasja Zjizn* fram tanken på att om det ska bli möjligt med ett ”smärtfritt” förverkligande av demokratiska reformer, så ”måste intelligentsian genast, utan att förlora dyrbar tid, skaffa nära kontakter med de breda folkmassorna och vidmakthålla oavbrutna relationer till dem”. Artikeln förnekar inte att en del av intelligentsian har försökt det förr – men ”bara genom att betona de klassmotsättningar som finns mellan folkmassorna och de samhällsskikt som har tillhandahållit och under lång tid framåt kommer att tillhandahålla den största delen av Rysslands intelligentsia.”³⁰ Idag krävs en annan sorts arbete. Man måste inom ”folket” självt, i synnerhet bland bönderna, väcka de personer som kommer att bli ”fria medborgare, medvetna om sina rättigheter och som utan rädsla försvarar dem.” Den sortens arbete kräver ”samarbete mellan den demokratiska intelligentsian och *zemstvoernas* valda representanter”! Med andra ord måste den så kallade demokratiska intelligentsian väcka fria medborgare med hjälp av ”vänskapligt samarbete” med *zemstvo*-oppositionen istället för att ”bara betona” klassmotsättningarna inom oppositionen. Det innebär att intelligentsian inte bara kommer att förneka sig tillfället att djärvt och beslutsamt föra fram frågan om en jordreform – den kommer också att förneka sig rätten att på ett revolutionärt och demokratiskt sätt ställa frågan om konstitutionen. Det finns en inre motsättning här: det går inte att skapa en hedervärd politisk roll för demokraterna genom att väcka massorna samtidigt som man svansar efter *zemstvoerna*. I sin politiska agitation kommer demokraterna oundvikligen att ljuga – inte de djärva och delvis oavsiktliga lögnare som uttalas av jakobinska demagoger, vars revolutionära självupppoffringar delvis gottgör dem – utan istället knusliga lögnare från liberalerna, som kisar runt med beräknande ögon, skrämt undviker svåra frågor som om de går på spik, och läspar och sluddrar som om varenda ”ja” eller ”nej” skulle kunna sätta eld på deras undvikande språk. Ett utsökt exempel är *Osvobozjdenijes* uttalande om kriget och konstitutionen som vi redan har analyserat i *Iskra*. Detta uttalande skrevs för massorna och försökte väcka deras intresse genom att använda ett språk som de skulle förstå.

Och vad säger ”osvobozjdentsij” i sitt uttalande till folket? De säger att ingen vinner på kriget, att tsaren inte ville ha det, att han är fredsälskande och att de vet med säkerhet. De tillägger att tsaren fördes bakom ljuset av elaka rådgivare som inte informerade hans majestät om folkets verkliga behov, eftersom ”vissa höga tjänstemän istället för att plikttroget utföra statens angelägenheter lägger större uppmärksamhet vid sina egna fickor och de hedersbetygelser de får, medan andra stormän helt enkelt är dumma.” För att ställa saker och ting till rätta måste folkets representanter sammankallas. Tsaren kommer då att få reda på sanningen från dem, ”som förr i världen när de ryska tsarerna bodde i Moskva.” Då kommer regenten, ministrarna och en församling av folkets representanter att härska tillsammans.

30 *Nasja Zjizn*, nr 28.

Det är så ”osvobozjentsij”-demokraterna bygger ett fritt Ryssland. De tar både tsaren och monarkin under sina vingars beskydd. I deras konstitution avsätts en speciell plats åt tsaren. De kommer att sammankalla en församling av folkets representanter – inte för att uttrycka folkets suveräna vilja, utan för att hjälpa monarken. ”Osvobozjdenije”-partiet har ännu inte segrat i kampen mot monarkin eller ens inlett den kampen. Med hela det ryska folket som åskådare knäböjer de helt enkelt inför hans majestät av Guds nåde.

Det är vad deras liberalism är värd!

Folkets representanter ska placeras runt tronen som existerar tack vare de historiska traditionernas heliga rätt. Men exakt vilket folk kommer de att representera? *Zemstvoernas* och *dumornas* folk, som också åtnjuter de historiska traditionernas heliga rätt? Kommer de att representera folket ”utan traditioner”, folket som inte har några privilegier knutna till samhällsställning, egendomar eller utbildning? Uttalandet svarar inte på den frågan. Det betänker att ”befriarnas” uppgift inte bara är att väcka en medborgare i folket, utan också stå på god fot med de privilegierade medborgarna från *zemstvoerna*. När ”osvobozjentsij” vänder sig till folket med propaganda för en konstitution säger de absolut ingenting om allmän rösträtt.

Det är vad deras demokratism är värd!

De vågar inte säga ”Ner med Kronan!”, ty de har inte modet att ställa en princip mot en annan, monarkin mot republiken. Redan innan kampen för ett nytt Ryssland börjar sträcker de ut en hand för att försöka få till stånd en uppgörelse med det gamla Rysslands krönte representant. Istället för att åberopa en högtidlig förklaring av folkets framtida vilja följer de det förgångnas ståndsbaserade och rådgivande *Zemskije Soborij*.³¹ Med ett ord åberopar de den ryska historiens antirevolutionära traditioner istället för att skapa den ryska revolutionens nya historiska tradition.

Det är vad deras politiska mod är värt!

Resultatet är att den ryska konstitutionella regeringen ska bestå av ”regenten, [vem behöver honom?] ministrarna [vilka är de ansvariga inför?] och en församling av folkets representanter [vilket ’folk’ representerar de?]”.

Statsmakten ska organiseras enligt dessa principer och sedan – här är den centrala punkten i ”osvobozjdenijes” lilla handbok – kommer alla problem att lösas själva, alla det ryska folkets svårigheter och olyckor kommer i ett enda svep att sopas undan. I de länder där folket har lyckats erövra en konstitution har de, enligt deklARATIONEN, ”överallt skapat sig just domstolar, enhetliga och minskade skatter, avskaffat tagandet av mutor, öppnat skolor för sina barn och åtnjutit snabba framgångar... Och om det ryska folket” – skriver ”osvobozjentsij” – ”skulle kräva [hur?] och fick [hur?] en konstitution [vilken sorts?] från tsaren, då skulle också det befria sig från utarmning, förfall och all annan sorts förtryck, precis som andra folk har gjort... När Ryssland får en konstitution kommer folket via sina representanter säkert att avskaffa pass, upprätta utmärkta domstolar och offentliga förvaltningar, sopa bort godtyckliga ämbetsmän som jordmagnaterna, styra sina egna lokala angelägenheter genom sina fritt valda ämbetsmän, öppna många skolor så att alla kan få högre utbildning, befria sig från all sorts okunnighet och fysiska bestraffningar [så fort de har fått ’högre utbildning’?] och tillbringa sitt liv i belåtenhet. Med ett ord, så fort det finns en konstitution – så fort landet styrs av en tsar [varför inte utan en tsar?] tillsammans med en församling av folkets representanter – så kommer folket verkligen vara fritt att leva ett gott liv.”

Så skriver ”demokraterna” som är mot att ”bara betona klassmotsättningar”!

31 **Zemskij Sobor** betyder ”jordförsamling”. Den första Zemskij Sobor sammankallades av Ivan den förskräcklige på 1500-talet, och den sista sammanträdde 1653. Dessa rent rådgivande församlingar utsågs genom separata val av kyrkomyndigheter, stormän och godsägare, och städernas fria medborgare.

Konstitutionella begränsningar av tsarens makt kommer inte bara att rädda oss från riset och piskan, utan kommer också att skydda oss mot fattigdom, försakelse, ekonomiskt förtryck och göra det möjligt att få ”snabba framgångar” – det är den tanke de vill sprida hos folket. Bara vi får en tsar tillsammans med *Zemskij Sobor* så kommer det inte längre att vara frågan om fattigdom, förtryck, arbetslöshet, prostitution och okunnighet. Det säger ”osvobozjdentsij”. Men att tala så är uppenbarligen och skamlöst att göra narr av den samhällseliga verkligheten, det är att kalla svart för vitt, surt för sött, och på så sätt stänga sina egna och alla andras ögon för hela det borgerliga Europas historiska erfarenheter under de senaste hundra åren. Det är att trampa på uppenbara fakta och bortse från allt som varje bildad person kan lära från de europeiska tidningarna. Det är att helt och hållet satsa på de ryska folkmassornas okunnighet, på polisstatens kolmörker – och ja, på en bedrövligt låg politisk moral i sitt eget politiska parti. Det är att ersätta upplysning med förvanskningar, agitation med lögn och politisk tävlan med oärliga spekulationer, det är att självsäkert förvandla sitt eget parti, som i ideologiska termer antas företräda ”folket”, till en inskränkt klick som medvetet utnyttjar folkets okunnighet. Vi säger detta så eftertryckligt som möjligt, och det är absolut nödvändigt att inte bara varenda revolutionär proletär hör oss, utan också alla ryska ”demokrater”.

Det var bildat folk som skrev denna proklamation, och de vet mycket väl att inget av det de säger egentligen är sant. De vet att så fort tsaren accepterar en *Zemskij Sobor* så kommer Rysslands samhälle att bli borgerligt. De vet också mycket väl att konstitutionen inte kommer att rädda småägarna från att proletariseras, ge arbete eller skydda arbetarna från fattigdom och att förstöras. De vet att den högre utbildningen inte är tillgänglig för alla, att den är förbehållen de rika. De känner till allt detta – de har läst om det, de har sett det och de har själva talat och skrivit om det – de känner till det och kan inte undvika att känna till det. Vet till exempel du herr Struve – du som bifaller denna ”appell som är enkel till formen men övertygande till innehållet” – vet du att allt detta är sant eller inte? Berätta direkt för oss i *Osvobozjdenije*.³² Ja, de känner till allt detta. Men framförallt vet de att folket som de vädjar till ännu inte känner till det. De säger saker till folket som de vet är fel och som de själva inte tror på. De ljugar för folket. De lurar folket.

Trodde de verkligen att socialdemokratin ens för ett ögonblick skulle låta dem komma undan med detta, att den inte skulle ställa dem inför den historiska sanningen? Förstod de verkligen inte att det är socialdemokratins rätt och skyldighet? Tror de att socialdemokratin kommer att ingå någon sorts kamratlig överenskommelse med de som lurar folket?

Även om socialdemokratin bara var ett parti av ärliga, fast beslutsamma, konsekventa och orubbliga demokrater, skulle det ändå vara tvunget att stiga åt sidan och inta en självständig ståndpunkt. Inte ens då skulle det kunna låta sin verksamhet bestämmas av den liberala oppositionens aktiviteter – eller rättare sagt inaktivitet – som saknar mod att säga vad de står för och inte har minsta aning hur de ska uppnå något som de är rädda för att ens nämna. Inte ens då skulle den kunna sätta minsta politiska tilltro till en ”demokrati” som bara har kämpat för demokratiska krav i sina drömmar, medan den i verkligheten har spelat och fortsätter att spela rollen som advokat, sekreterare och springpojke åt godsägarliberalismen.

Vid en tidpunkt då oppositionen i själva verket är en oppositionsfientlig opposition som till varje pris söker efter kompromisser, när dess hängivna tjänare är en antirevolutionär och antidemokratisk demokrati, när de sistnämnda är allierade med icke proletära och antiproletära socialister³³ som genom att förena sig med den antidemokratiska demokratin visar det verkliga värdet på sin egen socialism och demokratism – så länge situationen är sådan är socialdemokratin det enda ärliga,

32 Så sent som i oktober förra året inbjöd vi herr Struve att svara direkt på denna fråga (i *Iskra* nr 76). Inspirerad som han är av moralisk idealism svarade inte *Osvobozjdenijes* redaktör, varken direkt eller indirekt – Trotskijs anmärkning.

33 Trotskij syftar på det socialistrevolutionära partiet, som Plechanov hade kallat ett *socialistreaktionärt* parti.

beslutsamma, konsekventa och orubbligt demokratiska partiet. Och just av den orsaken hatas det i hemlighet och skenheligt av alla de ”demokrater” som tack vare själva dess existens har svårt att undanröja de sista resterna av tanken på ”plikten mot folket”.

* * *

Medvetna ryska proletärer! De förenade låtsasdemokraternas inställning till ert parti är hat som döljs bakom hyckleri. Det är något ni måste förstå klart.

Både *Osvobozjdenije* och *Revoljutsjonnaja Rossija*³⁴ fördömer vår oförsonlighet och vår ”kamp på två fronter”. Den liberala pressen riktar allt oftare liknande anklagelser mot oss. Demokraterna vill att vi ska bli mer lågmälda och försonliga. De är i sin tur storsint beredda att försonas med oss – om vi bara överger vår envishet och börjar sjunga i fullkomlig harmoni med dem – på samma gång som de sjunger den godsägarbaserade oppositionens sång.

Osvobozjdenije och *Revoljutsjonnaja Rossija* har lärt sig av erfarenheterna och är blygsamt nog försiktiga med att ställa detta skamliga krav. Men det ”demokratiska” blockets lagliga press har blivit djärva av det faktum att de inte omedelbart blir avsnästa, och de är öppet cyniska och kräver att socialdemokratin måste stiga åt sidan.

”Utöver reaktionärerna” – klagar *Nasja Zjizn*

finns det också andra krafter, tyvärr progressiva krafter, som fortfarande [!] talar om och i första hand betonar alla möjliga sorters motsättningar istället för det vi har ”gemensamt” och de saker som så småningom kan samla alla klasser och skikt. Icke desto mindre [lugnar oss denna ”demokratiska” tidning] försvinner allmänt sett nu skillnaderna mellan klasserna och samhällsskikten i den mäktiga, livliga störtflod som nu sveper fram över rysk mark och som omsluter alla, från handelsmännen i Moskva till *zemstvoerna* i Tambov, Saratov och på andra ställen, tillsammans med ämbetsmännens och den vanliga liberala intelligentsian i Petersburg.³⁵

Men vad gäller er medvetna proletärer, så är det ert parti som gör sig skyldigt till att ställa krav som skiljer sig från handelsmännens krav i Moskva, adelsmännens i Tambov och ämbetsmännens i Petersburg! Den ”demokratiska” intelligentsian kräver att ni nöjer med det som är ”gemensamt”, med det som förenar alla klasser och skikt. Det enda som förenar folk kring dessa ”gemensamma” frågor kan bara var den mest efterblivna liberala oppositionens program. Så fort ni vill höja er över deras politiska nivå visar det sig att ni, precis som reaktionärerna och de konservativa, ställer krav som splittrar istället för att förena. Medvetna proletärer! ”Demokratin” kräver att ni överger er revolutionära demokrati i enhetens namn. ”Demokratin” kräver att ni förråder den demokratiska revolutionens sak i namn av solidaritet med den liberala oppositionen. Orsaken är uppenbar: det som eftertryckligt skiljer er från alla andra ”klasser och samhällsskikt” är just er orubbliga plikt mot den demokratiska revolutionens sak.

Och ert svar, kamrater, är skoningslös ilska mot den opportunistiska kompromissens kompromisslösa anhängare – dessa de liberala och halvliberala handelsmännens, adelsmännens och byråkraternas ”demokratiska” hantlangare.

Ni säger till dem: vi proletärer kräver inte att liberalerna förnekar sina egna klassintressen, antar vår ståndpunkt och kämpar å vårt socialistiska programs vägnar – även om vi är beredda att säga, att om de skulle göra det så skulle vi på en gång upphöra med vår politik att betona motsättningar.

Inte heller klandrar vi de så kallade demokraterna för att de inte tillhör den revolutionära socialistiska parti – det vi kräver av dem är att de helt enkelt är trogna sitt eget program. De kan inte avvisa

34 *Revoljutsjonnaja Rossija* var centralorgan för det socialistrevolutionära partiet.

35 *Nasja Zjizn*, nr 37.

detta krav och sedan förebrå oss för att vi inte i tysthet kan se på hur de gömmer sig bakom *zemstvo*-oppositionen och hotar vårt parti, som är den enda företrädaren för en ärlig, beslutsam och orubblig demokratism!

Är det vi som tar upp splittrande frågor istället för att bidra till enheten? Är inte motsatsen fallet? Är det inte ni som gör er skyldiga till det?

Under den tidsperiod då det var fullständig politisk stiltje var det vi socialdemokrater som tog upp den revolutionära kampen. Ända från början formulerade vi vårt eget revolutionära politiska program. Vi väckte massorna. Vi samlade styrka. Vi gick ut på gatorna. Vi fyllde städerna med larmet från vår kamp. Vi väckte studenterna, demokraterna, liberalerna. Och när de grupper som vi hade väckt väl började utarbeta sina egna paroller och taktik, vände de sig till oss med ett krav som med enkla, rättframma ord lyder så här: ”Rensa ut och avlägsna från ert revolutionära program och er revolutionära taktik allt det som särskiljer er från oss – överge de krav som inte kan godtas av handelsmännen i Moskva och adelsmännen i Tambov – kort sagt, förändra de paroller som ni antog medan vi fortfarande sov i ett trask av politisk likgiltighet, och överge den taktik som gjorde er starka och gjorde att ni kunde genomföra miraklet att väcka oss ur vår skamliga politiska slummer.”

Zemstvon kunde inte börja röra sig utan att sätta fart på intelligentsian, som fyller dess varje por, omringar dess gränsområden och är knuten till den med blodsband och politiska intressen. *Zemstvo*-kongressen den 6-9 november³⁶ fick intelligentsian att lansera en hel rad banketter. Vissa banketter var radikala, andra inte lika radikala. En del tal var djärva, andra inte lika djärva. I ett fall talade de om att folket skulle ta en aktiv del i lagstiftningen, i ett annat krävde de begränsningar för enväldet och gick till och med så långt som att kräva en landsomfattande konstituerande församling. Men det fanns inte en enda bankett där en liberal från *zemstvoerna* eller en anhängare till *Osvobozjdenije* ställde sig upp och sa: ”Mina herrar! Snart kommer *zemstij* att församlas (eller de har redan församlats) för att kräva en konstitution. Sedan kommer folk från *zemstvoerna* och *dumorna* att samlas i banketter tillsammans med intelligentsian – precis som vi har samlat idag – och de kommer återigen att anta en resolution angående behovet av en konstitution. Regeringen kommer då att svara med ett mer eller mindre högtidligt manifest där den kommer att förkunna enväldets okränkbara karaktär – och talaren behöver inte vara profet för att förutsäga det. *Zemstvoerna* kommer att bli tillsagda att återgå till sitt vanliga arbete, och allt vidare omnämnande av politiska banketter kommer att ske i förhållande till brottsbalken. Och sedan? Hur ska vi reagera på en sådan deklARATION från regeringen? Med andra ord, mina herrar, vilken taktik ska vi ha i framtiden?”

Efter att ha hört dessa uppriktiga ord skulle alla vid mötet ha blivit besvärade, de demokratiska barnen skulle ha tittat på sina *zemstvo*-fäder i misstro, *zemstvo*-fäderna skulle höja på ögonbrynen med ogillande – och alla skulle omedelbart märka att talaren hade varit väldigt taktlös.

Hans taktlöshet skulle vara att ha berättat för en liberal bankett exakt hur saker och ting ligger till. Men vår talare var inte så taktlös, ty i verkligheten har det aldrig funnits någon sådan talare. Inte en enda av *zemstij*, eller en enda ur ”osvobozjdentsij”-demokraternas publik har någonsin frågat högt: vad härnäst?

Bara proletära socialister kan vara så taktlösa.

De var med i Charkov, vid ett möte med advokatsamfundet, när ordförande föreslog att man skulle skicka ett gratulations- och tacksamhetstelegram till ministeriet för vårangelägenheter.³⁷ En av dem sa till publiken att den enda vår som proletariatet tror på, och den enda vår som demokratin över-

36 I originalet står felaktigt 6-8 november – engelska översättarens anmärkning.

37 Syftar på Svjatopolk-Mirskij, inrikesminister och initiativtagare till den ”politiska vår” som följde efter mordet på Plehve.

huvudtaget kan tro på, är den som kommer efter revolutionen. De var också med på mötet med duman i Jekatorinodar, där en arbetartalare deklarerade:

Det döende enväldet planerar att lägga ut bete för er... det tänker lura er nu precis som det har gjort förr! - Men... det märker också att en ny kraft har uppstått i Ryssland, en kraft som ända sedan sin uppkomst har varit den tsaristiska diktaturens oförsonliga fiende. Den kraften är det organiserade proletariatet. Vi – en handfull kämpar från den mäktiga arbetararmén – inbjuder er att ansluta er till oss. Ni och vi representerar två motsatta samhällsklasser, men vi kan ändå förenas i vårt hat mot en och samma fiende – enväldet. Vi kan vara allierade i vår politiska kamp. Men för att det ska kunna ske måste ni övervinna er vanliga rädsla, ni måste vara djärva och öppet anamma vårt krav: Ner med enväldet! Långe leve den konstituerande församlingen vald av hela folket! Långe leve allmän, direkt, lika och hemlig rösträtt!

Det fanns också proletärer med på banketten som intelligentsian i Odessa höll. Vid det tillfället förkunnade deras talare:

Medborgare, om ni har modet att öppet och utan tvekan acceptera våra demokratiska krav, då inbjuder vi proletära socialdemokrater er att marschera sida vid sida med oss under kampen mot tsarismen. Under denna grymma kamp kommer vi socialdemokrater att försvara de förnämna principerna frihet, jämlikhet och broderskap till sista blodsdroppen .

Proletära talare tvekade aldrig att ställa frågan öppet – Vad bör göras? – ty när de ställer denna direkta fråga så har de också ett direkt svar: vi måste kämpa, vi måste ”försvara de förnämna principerna frihet, jämlikhet och broderskap till sista blodsdroppen”!

Som för att visa att detta är inte bara är tomt prat för proletariatet lämnade de strejkande i Baku, denna stormsvala som förebådar folkets annalkande åskväder, tiotals döda och skadade på marken som utgöt sitt blod för de förnämna principerna frihet, jämlikhet och broderskap!

Denna klass lär sina söner att kämpa och dö, och den hade sina representanter vid liberalernas bankett, där de talade förträffligt om hjältemodig kamp och hjältemodig död.

Hade de rätt att bli lyssnade på?

Den liberala pressen talar vitt och brett om klyftan mellan intelligentsian och folket. De enda eder vi hör från liberala talare är de som svärs i folkets namn.

Och plötsligt står det verkliga folket framför dem i form av proletariatet – inte som föremål som väntar på att upplysas utan som en självständig, ansvarig politisk person med krav.

Och vad händer?

”Försvinn härifrån!” ropar liberalerna, som hade hoppats att de höga egendomskraven (priset för en liberal middag är mellan två och fyra rubel) skulle hindra proletariatet att korsa klyftan som skiljer ”intelligentsian” från ”folket”.

Professor Gredeskul,³⁸ som inte kunde finna ”lämpliga ord för att uttrycka sin indignation” när arbetarna delade ut uttalanden under mötet med Charkovs advokatsamfund, sa till alla i salen: ”om personerna som gjorde detta vore rättskaffens och hänsynsfulla, så skulle de lämna salen frivilligt”. Men han betvivlade att de var rättskaffens och hänsynsfulla!

”Detta är ett brott mot gästfriheten!”, utropade ordföranden för den liberala banketten i Rostov, som vägrade att läsa upp en resolution som överlämnats av arbetare som hade lämnats att vänta ute i

38 **Nikolaj Andrejevitj Gredeskul** (1864-1930) var professor och senare dekanus på juridiska fakulteten i Charkov. Han hjälpte till att grunda både Osvobozhdenije-förbundet och senare det konstitutionellt demokratiska partiet (kadeterna). Han valdes 1906 in i den första duman som kadet.

kylan för att invänta ett beslut. ”De är ju redan på gatan” – klagade gentlemannaliberalen – ”så de kan mötas var de vill.” Han visste att Rostov-arbetarna mycket väl vet hur de ska mötas – och de betalar för mötesplatsen med blod, inte med rubel.

Detta är de högtidliga omständigheter under vilka intelligentsian försonas med folket.

Vilket ursinne som måste ha fyllt den revolutionäre arbetaren, vad blodet måste ha dunkat i hans huvud, vad han måste ha knutit näven där han stod som revolutionens budbärare inför detta bildade samfund, berusat av sin egenkärlek, för att påminna liberalerna om deras liberala plikter, för att ställa demokraterna inför deras eget demokratiska samvete, och det enda svar han hör på sina första tvekande ord – han är, mina herrar, trots allt inte van vid ceremoniella måltider! – var liberalerna som skrek för full hals: ”Ner med honom! Tyst! Få bort honom!” - ”Medborgare, i proletarietets namn har vi samlats utanför denna byggnad...” - ”Ut! Ut! Ut! Håll tyst! Få bort honom!”...

Osvobozdenije anar att arbetarna kan uppträda vid *zemstvo*-mötena, och förebrår dem för deras uppträdande i Charkov och Jekatorinodar och kräver att de följer ordningsstadgan och ordförandens rättigheter. I gengäld ger detta ”demokratiska” organ ett eget löfte:

Vi kan förvänta oss att *zemstvo*-folket inte kommer att vara fientliga eller ens ouppmärksamma mot deklamationer som presenteras vid *zemstvoernas* möten, så länge man följer stadgarna och de korrekta procedurerna.³⁹

Proletärer! Hör på det! De kommer inte att vara fientliga eller ens ouppmärksamma! Ni ”kan förvänta” er att om ni uppträder på ett högtidligt sätt så kommer herrar adelsmän i *zemstvoerna* inte att vara fientliga mot era deklamationer – bara lyssna på dem – och de kommer inte ens att vara ouppmärksamma!

Jag förväntar mig, kamrater, att ni kommer att säga till de artiga representanter som ska föra er talan inför *zemstvos* adelsmän att ni inte behöver be om liberalernas uppmärksamhet, att ni inte är där för att lämna in önskemål utan för att ställa krav och få svar – och när de svarar fientligt eller likgiltigt på era krav å folkets vägnar, då är det ert ansvar att avslöja dem inför folket. Och ni kommer att fullgöra denna plikt genom att förbigå ordföranden och till och med hela mötet, oavsett alla dess ordningsstadgar!

När de tyska arbetarna fortfarande stödde den liberala borgarklassen och ännu inte hade något självständigt parti, vände de sig 1862 till de liberala ledarna med två krav: för det första att de skulle ta med allmän rösträtt i sitt program, och för det andra att de förändrade systemet med medlemsavgifter så att det skulle bli lättare för arbetare att gå med i den liberala partiorganisationen (*Nationalverein*). Liberalerna var tillräckligt ”uppmärksamma” mot dessa krav, men också ytterst fientliga: svaret på det första kravet var ett blankt nej, och vad gäller det andra förklarade de att ”arbetarna kan betrakta sig som naturligt födda medlemmar i det liberala partiet” – vilket betydde? – vilket betydde att de kunde stanna precis där de var, utanför organisationens dörr.

Liberalerna tror att arbetarna är födda med en naturlig rätt att kämpa på barrikaderna och offra sina liv i frihetens namn – så länge deras närvaro inte stör de liberala organisationernas, mötenas och banketternas stillhet!

Lyckligtvis, både för egen del och för frihetens sak, har inte vårt proletariat något behov att spela rollen som ödmjuka skrivare av petitioner som knackar på fönstren till det liberala partiet. Det har sitt eget parti, och vad som händer med dess krav beror inte på om de tas med i den borgerliga oppositionens program.

³⁹ *Osvobozdenije*, nr 61.

Men det betyder inte att det ryska proletariet saknar intresse för vad liberalerna säger i *zemstvoerna* och *dumorna*, som är avskiljda från massorna med hjälp av mantalsskrivning på basis av social ställning och egendom, eller av vad som pågår på de liberala banketterna som inhägnas med middagar för fyra rubel.

Proletärer går till de liberala mötena och de kommer att fortsätta att gå: inte ödmjukt, inte för att be om förbön, utan för att ställa proletarietets eget revolutionära handlingsprogram mot liberalernas ryggradslösa pratsamhet. De kommer att gå dit för att uppmana alla demokrater som ännu inte har blivit förtrollade av liberalerna att ansluta sig till revolutionen. Herrar liberaler kommer inte att hälsa petitionsskrivarna med rop att ”Försvinna!” De kommer inte att avskilja sig från tiggarna med hjälp av inträdesbiljetter. Nej! De är själva bankrutta och i skuld till frihetens och demokratins sak, och de blir matta bara av tanken på beslutsamma inkasserare. De är rädda för att avslöjas av just de personer som de håller så kära – på långt håll – och för vilka de känner så varmt när de dör på gatorna i Baku.

Proletärer kommer att fortsätta att dyka upp vid ”samhällets” möten och de kommer att ställa liberalerna direkt inför den ödesdigra frågan: vad härnäst?

Zemstij har överlämnat sitt krav på en konstitution. Den togs inte emot med vördnad. *Zemstvon* i Moskva förkunnade att den var upprörd och avslutade sedan sitt möte. *Zemstvoerna* i Tjernigov och Smolensk gick helt enkelt hem. *Duman* i Simferopol flyttade fram sitt sammanträde utan att gå igenom sin budget. Att på detta sätt upplösa sig själv vore fullkomligt vettigt om alla *zemstvoer* och *dumor* hade anslutit sig efter att ha framfört ett principiellt rättfärdigande av sin strejk. Men då skulle frågan fortfarande kvarstå med hela sin kraft: vad härnäst?

Zemstvo-resolutionen ”uttryckte förhoppningar”.⁴⁰ Förhoppningen visade sig vara utopisk. I sin tur har låtsasdemokraterna i *Osvobozjdenije* under två senaste åren uttryckt sina ”förhoppningar” på *zemstij*. Förhoppningarna de satte till *zemstij* har svikits, precis som de förhoppningar *zemstij* satte till enväldet.

Vad härnäst? Det finns bara ett möjligt svar: en uppmaning till massorna, det vill säga revolution. Men man kan bara gå till massorna med ett demokratiskt program. Vi har redan försökt visa att vår demokrati bara kan vara revolutionär. Nu måste vi tillägga att det bara går att anta en revolutionär taktik om den grundar sig på ett demokratiskt program.

Det finns inget annat sätt att lösa frågan om politisk frihet än en revolution. Till och med dövstumma och blinda personer måste inse det efter den senaste perioden av regeringslöften, *zemstvo*-möten, liberala banketter och tsarens påbud.

Vägen till frihet går via revolutionen, och vägen till revolutionen går via ett demokratiskt program.

Proletariatet måste vända sig till ”demokraterna” inom intelligentsian – vi kallar dem demokrater med deras framtid i åtanke, även om de för närvarande lunkar fram bakom *zemstvoerna* – med samma ord som Uhland⁴¹ en gång riktade till Lantdagen i Württemberg:

Und könnt ihr nicht das Ziel erstreben,
So tretet in das Volk zurück!...

[Om ni inte kan nå era mål,
Gå då tillbaka till folket].

40 De hoppades ”att statsmakten kommer att sammankalla folkets fritt valda representanter”.

41 **Johann Ludwig Uhland** (1787-1862) var en tysk poet, litteraturhistoriker och politisk figur. Efter revolutionen 1848 valdes Uhland till parlamentet i Frankfurt som vänsterdemokrat som var för att ansluta Österrike till ett enat Tyskland. Trotskij citerar den första raden fel, den ska lyda ”Und kann es nicht sein Ziel erstreben”.

Proletariatet och revolutionen

Proletariatet får inte bara bedriva en revolutionär propaganda. Proletariatet måste självt inrikta sig på att göra revolution.

Att inrikta sig på revolution innebär inte nödvändigtvis att man fixerar en dag för ett uppror och sedan förbereder sig för den dagen. Man kan aldrig bestämma datum och klockslag för en revolution. Folket har aldrig gjort revolution på kommando.

Vad som, med tanke på den ödesdigert förestående katastrofen, kan göras, är att välja de bästa positionerna, att beväpna och inspirera massan med revolutionära paroller, att samtidigt leda alla reserver till slagfältet, att öva dem i kampens konst, att hålla dem mobiliserade – och sända en alarmsignal över alla linjer när stunden väl har kommit.

Betyder detta bara en serie övningar och inte en avgörande kamp med fiendestyrkan? Skulle det bara bli rena manövrar, och inte en revolution på gatorna?

Ja, det skulle bli rena manövrar. Men det finns en skillnad mellan revolutionära och militära manövrar. Våra förberedelser kan när som helst och oberoende av vår vilja bli till en verklig kamp som kan bli avgörande för det utsträckta revolutionära kriget. Det inte bara kan bli så, det måste bli så. Detta bekräftas av den nuvarande politiska situationens akuta karaktär, vilken i sina djup har en enorm arsenal av revolutionära explosionsämnen.

Tidpunkten då de rena manövrarna blir en riktig kamp beror på massornas storlek och revolutionära sammansättning, på den atmosfär av folklig sympati som finns omkring dem, och på attityden hos de trupper som regeringen skickar mot folket.

Dessa tre element i framgången måste bestämma vårt förberedelsearbete. Revolutionära, proletära massor finns redan. Vi borde kunna kalla ut dem på gatorna vid en given tidpunkt, över hela landet. Vi borde kunna förena dem under en gemensam paroll. Alla klasser och folkgrupper är genomträngda av hat mot absolutismen, dvs. av sympati med frihetskampen. *Vi borde kunna koncentrera denna sympati på proletariatet som revolutionär kraft, vilket ensamt kan vara folkets avantgarde i kampen för att rädda Rysslands framtid.* Vad gäller stämningen inom armén, så kan den knappast inge regeringen något större hopp. Det har visat sig en mängd alarmerande symptom under de senaste åren: armén är förbittrad, armén knotar, det jäser av missnöje inom armén. Vi borde göra allt som står i vår makt för att få armén att avskilja sig själv från absolutismen den dag då massorna går till den avgörande attacken.

Låt oss först se på de två sista villkoren, vilka bestämmer kampanjens utveckling och utgång.

Vi har just passerat den ”politiska förnyelsens” stadium, vilket inleddes med trumpetens smatter och avslutades med knutpiskans vinande – prins Svjatopolk-Mirskijs era.⁴² Resultatet har blivit att hatet mot absolutismen har nått en ovanlig höjd bland de tänkande elementen i samhället. De kommande dagarna kommer att plocka denna frukt av väckta folkliga förhoppningar och ouppfyllda regeringslöften. Det politiska intresset har under den senaste tiden fått en mer bestämd inriktning. Missnöjet har blivit större och fått en mera uttalad teoretisk bas. Det folkliga tänkande, som igår var ytterst primitivt, har nu girigt sugit åt sig den politiska analysens arbete. Alla manifestationer av ond och godtycklig makt spåras snabbt tillbaka till den ursprungliga källan. Revolutionära paroller skrämmer inte längre folket, tvärtom får de ett tusenfaldigt eko, de blir till ordspråk. Det folkliga medvetandet absorberar varje negativt ord, varje fördömlse eller förbannelse mot absolutismen, som en

42 ”Piskans vinande” syftar på ett regeringsuttalande den 12 december 1904, som tillkännagav att ”allt störande av lugn och ro och alla regeringsfientliga församlingar kommer att förhindras med alla lagliga medel som står till myndigheternas förfogande”.

svamp absorberar en flytande substans. Ingen av administrationens åtgärder förblir ostraffad. Man tar nog vara på varje blunder. Dess framsteg väcker löje, dess hotelser föder hat. Den liberala pressens stora maskineri sänder varje dag ut tusentals fakta, som väcker, eggas, inflammerar de folkliga känslorna.

De uppdämda känslorna söker utlopp. Tankar strävar efter att omsättas i handling. Den högljudda liberala pressen tenderar emellertid att, samtidigt som den föder den folkliga oron, förvandla strömmen till en liten kanal. Den sprider vidskeplig vördnad för ”den allmänna meningen”, den hjälplösa, oorganiserade ”allmänna meningen”, som inte kan omsättas i handling. Den fördömer *de revolutionära metoderna för uppnåendet av en nationell frigörelse*, den uppehåller illusionen om legalitet. Den vänder de förbittrade gruppernas uppmärksamhet och hopp mot *zemstvo*-kampanjen, och förbereder på så sätt systematiskt den folkliga rörelsens sammanbrott. Detta akuta missnöje, som inte finner något utlopp, som avskräcks av den legala *zemstvo*-kampanjens oundvikliga misslyckande ty den har ingen tradition av revolutionär kamp att falla tillbaka på och inga klara framtidsmål, måste av nödvändighet manifesteras sig i ett utbrott av desperat terror, vilket förpassar de radikala intellektuella till rollen som hjälplösa, passiva om än sympatiserande åskådare och får liberalerna att kvävas i ett anfall av platonisk entusiasm alltmedan de ger en villrådig assistans. Detta borde inte ske. Vi borde ta ett fast grepp om denna strömning av folklig upphetsning, vi borde rikta dessa talrika missnöjda samhällsgruppers uppmärksamhet mot en enormt stor uppgift som främst utförs av proletariatet – mot den Nationella Revolutionen.

Det revolutionära avantgardet borde väcka alla de indolenta folkgrupperna; det borde dyka upp än här och än där, ja överallt, det borde ställa frågan om den politiska makten på djärvast tänkbara sätt, det borde mana, tukta, avslöja den hycklande demokratin, det borde ställa demokraterna och *zemstvo*-liberalerna mot varandra, det borde väcka om och om igen, det borde mana, tukta, begära ett klart svar på frågan: ”Vad skall ni göra?”, det borde inte tillåta någon reträtt, det borde tvinga de legala liberalerna att erkänna sin egen svaghet, det borde alienera dem från de demokratiska elementen och hjälpa de senare på vägen mot revolutionen. Att göra detta arbete innebär att dra hela den demokratiska oppositionens sympati för den revolutionära kampanj som proletariatet för.

Vi borde göra allt som står i vår makt för att vinna den fattiga icke-proletära stadsbefolkningens uppmärksamhet och sympati. Under proletariatets senaste massaktioner, såsom i generalstrejkerna i södern 1903,⁴³ gjordes ingenting i detta avseende, och detta var den svagaste punkten i förberedelsearbetet. Enligt tidningskorrespondenterna cirkulerade de märkligaste rykten om de strejkandes avsikter bland befolkningen. Stadsinvånarna väntade attacker mot sina hus, butiksägarna var rädda för att bli plundrade, judarna fruktade en pogrom. Detta borde undvikas. *Om den resterande befolkningen förblir fientlig eller ens likgiltig för en politisk strejk, för stadsproletariatets envig med polisen och armén, då är den dömd att misslyckas.* Befolkningens likgiltighet kommer i första hand att bli kännbart för proletariatets moral och sedan för soldaternas attityd. Under sådana förhållanden måste administrationens hållning bli mer bestämd. Generalerna skulle påminna officerarna, och officerarna skulle vidarebefordra till soldaterna general Michail Dragomirovs ord:⁴⁴ ”Gevär ges för skarpskytte, och ingen är tillåten att ödsla kulor på ett intet.” Proletariatets politiska strejk borde utvecklas till befolkningens politiska demonstration. Detta är den första förutsättningen för fram-

43 Generalstrejken 1903 började i juli Baku, där de strejkande under flera dagar tog kontrollen över staden och organiserade förhandlingar med oljeindustrin. Strejken upphörde när kosackerna anlände, men bröt då ut i Tbilisi, där arbetarna gick ut på gatorna till stöd för arbetarna i Baku. Strejken spred sig därefter till Batumi, Odessa, Kiev, Jekaterinoslav och flera andra städer. Strejkrörelsen varade i en och en halv månad och omfattade till sist så många som 200.000 arbetare. De centrala kraven var 8-timmars arbetsdag, löneökningar och minskat övertidsarbete.

44 Michail Ivanovitj Dragomirov (1830-1905) var en mycket dekorerad general och militär skribent. Hans skrifter om militär taktik betonade de menigas skoningslösa effektivitet och att offensiva aktioner hade företräde med hjälp av förödande skottlossning på nära håll och bajonettangrepp.

gång.

Den andra, viktiga förutsättningen är *arméns inställning*. Missnöje bland soldaterna, en vag sympati för "revoltörerna" är ett faktum. Endast en del av denna sympati kan med rätta tillskrivas oss för vår direkta propaganda bland soldaterna. Den största delen har uppkommit genom sammanstötningen mellan arméenheter och de protesterande massorna. Bara hopplösa idioter eller direkta skurkar vågar skjuta mot ett levande föremål. En överväldigande majoritet av soldaterna avskyr att fungera som bödlar; detta medges enhälligt av alla korrespondenter som har beskrivit arméns kamp mot den oväpnade massan. Genomsnittssoldaten siktar ovanför huvudet på folket. Det vore onaturligt om motsatsen vore fallet. När det bessarabiska regementet fick order att kväva generalstrejken i Kiev, då förklarade kommandanten att han inte kunde svara för sina soldaters inställning. Ordern sändes då vidare till regementet i Cherson, men det fanns inte ens ett halvt kompani i hela regementet som levde upp till sina överordnades förväntningar.

Kiev var inget undantag. Korrespondenter rapporterar att soldater under generalstrejken i Odessa många gånger inte var situationen vuxen. I ett fall var de till exempel utplacerade som vakter vid en port som demonstranterna hade drivits in igenom. Men de tittade helt enkelt åt andra hållet när de arresterade flydde genom portarna intill. Som ett resultat av det flydde mellan 100 och 150 personer. Man såg arbetare prata fredligt med soldaterna, och det förekom fall där de avväpnade dem utan något större motstånd.

Förhållandena i armén måste nu vara mer fördelaktiga för revolutionen än de var 1903. Vi har nu haft ett års krig (med Japan). Det är knappast möjligt att mäta det förflutna årets inflytande på stämningen inom armén. Men detta inflytande måste vara enormt. Kriget tilldrar sig inte bara befolkningens uppmärksamhet, det väcker också arméns professionella intresse. Våra skepp är långsamma, våra gevär har kort räckvidd, våra soldater är obildade, våra sergeanter har varken kompass eller karta, våra soldater är barfota, de hungrar och fryser, vårt Röda Kors stjäls, vårt kommissariat stjäls – rykten och fakta av detta slag smyger sig in i armén och tas villigt emot. Varje rykte fungerar som en stark syra: den upplöser den mentala drillens rost. År av fredlig propaganda kan knappast mäta sig med resultaten av en enda dags krigsföring. Trots att disciplinens rena mekanik förblir intakt, försvinner tron snabbt, övertygelsen att det är rätt att utföra order, tron att de nuvarande förhållandena kan fortsätta. Ju mindre tro armén har på absolutismen, ju mer tro har den på dess fiender.

Vi borde utnyttja denna situation. Vi borde förklara för soldaterna betydelsen av de arbetaraktioner som förbereds av partiet. Vi borde flitigt utnyttja en paroll för att förena armén med det revolutionära folket: "Ner med kriget!" Vi borde skapa en situation där det inte vore möjligt för officerarna att i det avgörande ögonblicket lita på soldaterna. Detta skulle få återverkningar också på officerarnas egen attityd. Resten kommer att utföras av gatan. Denna kommer att upplösa resterna av barackhypnos och ersätta den med folkets revolutionära entusiasm.

Det är naturligtvis lättare att skjuta ovanför huvudet på folk än att överhuvudtaget vägra att skjuta eller överlämna ens gevär till de revolterande massorna. Det är ett faktum. Men skillnaden är inte så stor som det vid en första anblick kan verka. Samma soldat som igår sköt upp i luften kommer imorgon att lämna över sitt gevär till en arbetare, under förutsättning att han är övertygad om att folket inte bara är "upproriskt" utan kan och är beslutsamt att hålla ställningarna tills dess rättigheter har erkänts. Denna tillit kan och kommer att ingjutas i soldaterna av storleken på folkmassorna på gatorna och deras entusiasm, och av nyheterna om liknande aktioner i varena del av Ryssland.

För att proletariats politiska strejk, när den väl har omvandlats till en demonstration av hela folket, ska bli utgångspunkten för en segerrik revolution måste det finnas ett utbrett stöd för den inom armén.

Men den viktigaste faktorn är de revolutionära massorna. Det är förvisso sant att de mest avancerade elementen i massan, det tänkande proletariatet, under kriget inte har stigit fram öppet i frontlinjen med den grad av medvetenhet som det kritiska historiska ögonblicket kräver. Det vore likväl att manifesteras en brist på politisk ryggrad och en beklagansvärd ytlighet om man av detta faktum drog några som helst pessimistiska slutsatser.

Kriget har slagit ner på det allmänna livet med all sin kolossala tyngd. Detta avskyvärda monster, som andas blod och eld, har stigit fram på den politiska horisonten, det utestänger allting, det griper tag i folkets kropp med sina stålklor, det ger sår efter sår, orsakar en dödlig smärta, vilket för ett ögonblick till och med gör det omöjligt att fråga efter orsaken till smärtan. Kriget, liksom varje stor katastrof, följdes av kriser, arbetslöshet, mobilisering, hunger och död, vilket bedövade folket, skapade förtvivlan men inte protest. Detta är emellertid bara början. Folkets obearbetade massor, de tysta samhällslager, som igår inte hade någon som helst kontakt med de revolutionära elementen, tvingades genom faktas mekaniska kraft att stå ansikte mot ansikte med den centrala händelsen i dagens Ryssland, kriget. De förskräcktes, de kunde inte andas. De revolutionära elementen som före kriget hade ignorerat de passiva massorna, påverkades av denna atmosfär av förtvivlan och koncentrerad skräck. Denna atmosfär omslöt dem, pressade på deras sinnen med en oerhörd tyngd. Den medvetna protestens röst kunde inte höjas mitt i detta elementära lidande. Det revolutionära proletariatet som ännu inte hade tillfrisknat från de sår det erhöll i juli 1903, var oförmöget att motstå "det primitivas röst". Men krigsåret förlöpte likväl inte utan resultat. Massorna, igår primitiva, konfronteras idag med de förfärligaste händelser. De tvingas att försöka förstå dem. Själva krigets varaktighet har skapat en önskan om att diskutera, att ifrågasätta meningen med alltsammans. På så sätt har kriget, samtidigt som det för en tid hindrade tusendes revolutionära initiativ, väckt miljoners politiska tänkande till liv. Krigsåret förlöpte inte utan resultat, inte en enda dag passerade utan resultat. Bland de lägre lagren hos folket, i själva massornas djup, försiggick ett arbete, en molekylernas rörelse, omärkligt, men likväl oemotståndligt, oupphörligt, ett arbete av ackumulerande indignation, bitterhet, revolutionär energi. Den atmosfär som nu råder på våra gator är inte längre den rena förtvivlans atmosfär, det är en atmosfär av koncentrerad indignation som söker sina medel och vägar för revolutionär handling. Varje lämplig handling av de arbetande massornas avantgarde skulle nu dra med sig inte bara alla våra revolutionära reserver, utan också tusentals och hundratusentals av revolutionära rekryter. Denna mobilisering skulle till skillnad från regeringens mobilisering utföras med allmän sympati och aktiv medverkan från befolkningens överväldigande majoritet.

Med massornas starka sympati, med den aktiva medverkan av folkets demokratiska element; ansikte mot ansikte med en regering som är allmänt hatad, som misslyckats både med sina stora och små åligganden, en regering som besegrats till sjöss, som besegrats på slagfälten, avskydd, missmodig, utan tro på morgondagen, en regering som förgäves kämpar, fjäskar, provocerar, och slår till reträtt, som blottställd ligger och lider, förmäten och skrämmd; ansikte mot ansikte med en armé vars moral har krossats av hela krigets förlopp, vars tapperhet, energi, entusiasm och heroism har stött på en oöverstiglig mur i form av administrativ anarki, en armé som har förlorat tron på den orubbliga säkerheten hos den regering den satts att tjäna, en missnöjd, knotande armé som mer än en gång under det sista året har gjort sig fri från de disciplinära bojorna och som med iver lyssnar på de revolutionära rösternas rytanden – sådana är de förhållanden under vilka proletariatet går ut på gatorna. Det tycks oss som om historien inte kunde ha skapat några bättre förhållanden för den slutliga attacken. Historien har gjort allt den har kunnat göra genom sin elementära vishet. De tänkande revolutionära krafterna i landet måste göra resten. En enorm mängd av revolutionär energi har ackumulerats. Den borde inte försvinna gagnlöst, den borde inte spillas på spridda engagemang och slag, utan sammanhang och en bestämd samordning. Alla ansträngningar borde inriktas på att

koncentrera bitterheten, vreden, protesten, raseriet, hatet hos massorna, för att ge dessa känslor ett gemensamt språk, ett gemensamt mål, för att förena, samla alla massans delar, för att få dem att känna och förstå att de inte är isolerade, att otaliga delar samtidigt, med samma paroller på banéren, med samma mål i sikte reser sig överallt. Om vi lyckas uppnå denna förståelse, är halva revolutionen gjord.

Vi måste kalla alla revolutionära styrkor till samtidig aktion. Hur kan vi göra det?

Först och främst borde vi minnas att *huvudskådeplatsen för revolutionära händelser är staden*. Ingen kan förneka detta. Det är vidare tydligt att gatudemonstrationer endast kan förvandlas till en folklig revolution när de är massornas manifestationer, dvs. när de i första hand omfattar arbetarna i fabrikena. För att skänka mening åt den revolutionära intelligentsians, i synnerhet studenternas och den urbana småbourgeoisens, aktioner måste proletariatet ta ledningen på gatorna. För att arbetarmassorna ska röra sig måste det också finnas samlingspunkter. Industriproletariatet har redan sådana samlingspunkter i fabriker och verkstäder, och det är här saker och ting måste börja. Varenda demonstration har visat att vi inte kan lyckas att samla arbetarmassorna vid en enda bestämd punkt om vi måste uppbåda dem från bostadsdistrikten där de bor. Men vi kan förvisso lyckas – och det visade sig i erfarenheterna av strejken i Rostov och i synnerhet under oroligheterna i landets södra delar 1903 – med att kalla samman folkmassor som redan har samlats på fabrikena och verkstäderna. Den springande punkten är att vi inte ska samla ihop arbetarna en och en, eller på ett konstgjort sätt sammankalla dem vid en på förhand bestämd tidpunkt, utan att börja där de på ett naturligt sätt samlas varje dag. Denna slutsats måste vi med nödvändighet dra av alla våra tidigare erfarenheter.

Att förmå arbetarna att lämna sina maskiner och arbetsbord, att förmå dem att vandra ut från fabriksplatserna till gatan, att leda dem till den närmast liggande fabriken, att där proklamera att arbetet upphört, att förmå nya massor att vandra ut på gatan, att på så sätt gå från fabrik till fabrik, oupphörligt växa i antal, sopa bort polis-barriärerna, absorbera nya massor som råkar komma förbi, befolka gatorna, ta byggnader som är lämpliga för folkmöten i besittning, befästa dessa byggnader, hålla ständiga revolutionära möten med åhörare som kommer och går, få ordning i massrörelserna, väcka deras ande, förklara för dem meningen och målet med det som pågår, att slutligen förvandla hela staden till ett revolutionärt läger. Detta är i stora svep handlingsplanen.

Startpunkten borde vara fabrikena. Detta betyder att gatumanifestationer med en allvarlig karaktär, de som bär de avgörande händelserna i sitt sköte, bör börja med massornas politiska strejk.

Det är lättare att bestämma ett datum för en strejk än för en folkdemonstration, liksom det är lättare att göra massorna redo för handling än att organisera nya massor. En politisk strejk – inte en lokal, utan en politisk generalstrejk över hela Ryssland – borde ha en allmän, politisk paroll. Det betyder inte att vi ska undvika att för fram lokala och delkrav från speciella arbetargrupper. Tvärtom – ju fler behov och önskingar som uttrycks i den första agitationen, desto mer specialiserade kommer de olika arbetargruppernas krav att bli, och desto större är sannolikheten att alla proletära massor dras med i rörelsen. Alla våra organisationer måste klart och tydligt förstå detta. Icke desto mindre måste också alla dessa delvisa och speciella krav samordnas med den allmänna generalstrejken, och de måste omslutas av en enda gemensam och förenande politisk paroll. Denna paroll är givetvis: stoppa kriget och inkalla en nationell konstituerande församling.

Detta krav bör vara landsomfattande, och här ligger uppgiften för vår propaganda, som skall föregå den *all-ryska generalstrejken*. Vi bör utnyttja alla tänkbara tillfällen för att göra tanken på en nationell konstituerande församling populär bland folket. Utan att förlora en sekund borde vi sätta igång alla tekniska resurser och all propagandistisk makt som vi har tillgång till. Proklamationer och tal, bildningscirkel och massmöten bör föra ut, framställa och förklara kravet på en konstituerande församling. Det bör inte finnas en enda människa i staden som inte vet vad detta krav betyder:

en nationell konstituerande församling.

Utan att förlora en dag eller en enda möjlighet måste vi också utvidga denna agitation *till byarna*. Landsbygden måste veta att dess krav också är för en nationell konstituerande församling. *Bönderna* bör kallas till möten den dag den politiska strejken utbryter och utfärda resolutioner som kräver inkallandet av en konstituerande församling. Bönderna i stadsomgivningen bör kallas in i städerna för att delta i massornas gatudemonstrationer, vilka samlas under parollen om en konstituerande församling.

Över hela Ryssland måste studenterna också kallas samman för att samordna sina aktioner med de landsomfattande demonstrationerna till stöd för en konstituerande församling. Alla föreningar och organisationer, professionella och lärda sällskap, organ för självstyre och oppositionspressens organ bör i förväg underrättas av arbetarna om att de förbereder en allrysk politisk strejk, fixerad vid ett visst datum, för att tvinga fram inkallandet av en konstituerande församling. Arbetarna måste kräva av varenda förening och samfund att de på den dag som fastställts för massaktionerna ansluter sig till kravet på en konstituerande församling. Arbetarna bör kräva från oppositionspressen att den skall popularisera deras paroller och vid demonstrationens början trycka en appell till befolkningen att gå med i den proletära manifestationen under den konstituerande församlingens banér.

Vi bör sprida en intensiv propaganda inom armén för att varje soldat som sänds för att kväsa ”rebellerna” den dag strejken utbryter skall veta att han står ansikte mot ansikte med ett folk som kräver en nationell konstituerande församling.

Kapitel 8 Leo Trotskij: Efter upproret i Petersburg: vad härnäst?

(München 20 januari 1905)

[Leo Trotskij's artikel "Efter upproret i Petersburg: vad härnäst?"¹ hyllar den Blodiga söndagens revolutionära konsekvenser. Trotskij började skriva denna artikel i slutet av 1904 och fick kunskap om detaljerna rörande händelserna i Ryssland huvudsakligen via den europeiska pressen. Han gjorde färdigt arbetet bara elva dagar efter att tsarens trupper hade öppnat eld mot fader Gapon och St Petersburgs arbetare. Trotskij skriver om de ryska liberalernas förräderi och om generalstrejken som det slutgiltiga vapnet för att störta enväldet. I motsats till Karl Kautskys bedömning i "Revolutionära frågor" argumenterar han också att väpnad kamp och en masstrejk är oskiljbara delar av en permanent revolutionär process.

I "Revolutionära frågor" hade Karl Kautsky avvisat möjligheten av ett framgångsrikt uppror med motiveringen att massornas entusiasm aldrig kunde klara av de moderna vapnets tekniska överlägsenhet:

Med tanke på den moderna beväpningen är det idag omöjligt att störta till och med de svagaste och allra mest idiotiska regeringar med hjälp av väpnat motstånd ... Medvetenheten om sin militärtekniska överlägsenhet gör det möjligt för varje regering som är tillräckligt skoningslös att med lugn se fram mot ett folkligt väpnat uppror ...²

I bästa fall trodde Kautsky att den politiska masstrejken kunde fungera som en fredlig ersättning för väpnad kamp, men även då bara under snävt fastställda förhållanden.

Trotskij för fram det rakt motsatta argumentet: när regeringen besvarar en masstrejk med order om att skjuta ner de strejkande kommer det med nödvändighet att leda till en väpnad konflikt. Kautsky drog slutsatsen att "Militarismen [bara] kan ... störtas genom att göra militären själv missnöjd med de härskande."³ Trotskij förklarade att ordern att skjuta mot de strejkande i sig själv måste skapa avsky bland trupperna och få dem att desertera till folkets sida:

Pistoler, gevär och ammunition är utmärkta tjänare för att upprätthålla ordningen, men de måste användas i praktiken. För det syftet krävs människor. Och även om dessa människor kallas soldater, så skiljer de sig från vapen eftersom de känner och tänker, vilket betyder att de inte är tillförlitliga. De tvekar, de smittas av sina befälhavares obeslutsamhet och resultatet blir oordning och panik inom byråkratins högsta led.

Vid sammandrabbningen på Blodiga söndagen segrade gardesregementen över demonstranterna, men Trotskij kommenterade att "Nikolaj II har all anledning att säga: 'En seger till som denna så kommer jag att stå utan någon armé'."

Trotskij skriver som om han rapporterar om historia även när han förutser den. Han utforskar deltagarnas förhoppningar och farhågor och väver samman dem i ett drama som till sist blev verklighet i februari 1917. 25 år efter denna artikel skrev han sin monumentala *Ryska revolutionens historia*,* i vilken två kapitler – kapitel 7, "Fem dagar" och kapitel 8, "Vem ledde februariupproret?" – ser ut som grundliga upprepningar av det drama som han ursprungligen tänkte sig i "Efter upproret i Petersburg: Vad härnäst?"

Alla läsare var naturligtvis inte lika imponerade av dessa tidiga artiklar. Lenin ansåg att Trotskij på ett våg-

1 Denna artikel publicerades första gången i N Trotskij, *Do Devjatavo Janvarja* (Genève: Tipografija Partij Rue de la Coulouvrenière, 1927, s 53-64. En något förändrad version, inklusive kommentaren och återblicken i den avslutande delen, gavs ut på nytt i N Trotskij, *Nasje revoljutsija*, St Petersburg: Glagolev, 1906, och på nytt i L Trotskij, *Sotjinenija*, band 2, del 1, Moskva och Leningrad: Gosudarstvennoe Izdatelstvo, 1925, s 54-67. Vår översättning är gjord efter *Sotjinenija*. En förkortad engelsk översättning av artikeln publicerades av Oligin i hans samling från 1918 (*Our Revolution*, New York: Henry Holt), med titeln "Händelserna i Petersburg". Vår översättning är den första fullständiga engelska översättningen.

2 Se ovan.

3 Se ovan.

* Finns på www.marxistarkiv.se – öa.

halsigt sätt överdrev de omedelbara revolutionära framtidsutsikterna. Speciellt invände Lenin mot Trotskijs snäva inriktning på städernas proletariat, och betonade att en verkligt ”stor” revolution också måste dra in ”massan av halvproletärer och små egendomsägare, ... massan av småborgerliga fattiga i stad och på landsbygd”.⁴ När Trotskij föreställde sig strejkande arbetare som de enda viktiga aktörerna, så hoppades han och Parvus att deras taktik av *permanent revolution* skulle kulminera i en ”demokratisk arbetarregering”. Lenin tänkte i termer av ”proletariatets och böndernas revolutionära demokratiska diktatur” och förväntade sig en avsevärt mer utdragen kamp med en mer invecklad utgång.

Under en kort period 1905 fascinerades Lenin av ”kamrat Gapon”, som han betraktade som ett möjligt förbud av den nya folkliga rörelse som kunde dra till sig bönderna och bli en betydande politisk allierad. I ett tal vid bolsjevikernas tredje kongress i maj 1905 berättade han om sina förhandlingar med Gapon i mitten av februari. Han rapporterade att Gapon ”imponerade på mig som en företagsam och begåvad man, otvivelaktigt hängiven revolutionen om än olyckligtvis utan någon konsekvent revolutionär åskådning.”⁵ Trots att Gapons plan att förena alla revolutionära krafter i Ryssland under sin egen ledning misslyckades, höll Lenin och bolsjevikerna möjligheten öppen för allianser med andra partier, inklusive socialistrevolutionärerna. I ”Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen”, som han skrev strax innan kongressen, anklagade Lenin uttryckligen Trotskij för hans nedlåtande behandling av Gapon. I efterhand förefaller Lenins kommentarer vara småsinta och orimliga, men de avslöjar också avsevärda skillnader angående en revolutionär regerings möjliga sammansättning. Lenin trodde inte att någon revolutionär regering kunde hålla ut utan småbourgeoisens deltagande och stöd från de fattiga massorna på landsbygden:

Och en sådan sammansättning av en möjlig och önskvärd revolutionärt demokratisk diktators sociala bas kommer naturligtvis även att återspeglas i den revolutionära regeringens sammansättning och göra *deltagandet eller t. o. m. övervikten av de mest olikartade representanter för den revolutionära demokratin oundvikligt. Det vore ytterst skadligt att i detta hänseende göra sig några illusioner.* Om frasmakaren Trotskij nu skriver (tyvärr parallellt med Parvus), att ”en präst Gapon kunde dyka upp endast en gång”, och att ”det finns inte plats för en andra Gapon”, så är det uteslutande därför, att han är en frasmakare. Om det inte funnes plats för en andra Gapon i Ryssland, så skulle det inte heller hos oss finnas plats för en verkligt ”stor”, till grunden gående demokratisk revolution. För att bli en stor revolution, att påminna om 1789-1793 och inte om 1848-1850 och att överträffa dem, måste den bringa gigantiska massor till aktivt liv, till heroiska ansträngningar och till ”grundläggande historiskt skapande” samt höja dem ur fruktansvärt mörker, exempellöst förtryck, otrolig förvildning och hopplös slöhet. Revolutionen höjer dem redan, den kommer att höja dem ytterligare – regeringen själv underlättar detta arbete genom sitt krampaktiga motstånd. Men naturligtvis kan det inte bli tal om något genomtänkt politiskt medvetande, något socialdemokratiskt medvetande hos dessa massor och deras talrika, ”primitiva” folk- och t. o. m. bondeledare. Utan att ha genomgått en rad revolutionära prov kan de inte omedelbart bli socialdemokrater, inte blott till följd av sin okunnighet (revolutionen upplyser, upprepar vi, med sagolik hastighet), utan därför, att deras klassläge inte är proletärt, därför att den historiska utvecklingens objektiva logik i det nuvarande ögonblicket ställer dem inför uppgifter, som ej alls hör samman med den socialistiska, utan med den demokratiska omvälvningen.⁶

Lenins syn på den ryska revolutionen och dess tidtabell skiljde sig avsevärt från Trotskijs. Lenin tänkte på den ryska landsbygdens enorma vidder och de feudala ”kvarlevor” som fortfarande förtryckte bönderna och stod i vägen för klasskiktningen på landsbygden – alla de förhållanden som gjorde socialdemokratins jordbruksprogram nödvändigt och talade för att det skulle krävas åratals förberedande arbete innan arbetarklassen ens kunde tänka på ett verkligt socialistiskt program. Trotskij ansåg att revolutionen främst var en fråga för *städerna*. I bästa fall kunde bönderna spela en stödjande roll, men de avgörande striderna skulle oundvikligen utkämpas av industriarbetarna som skulle följa exemplen med generalstrejkerna i Kaukasus, St Petersburg och på andra ställen. Oavsett om Trotskij ”underskattade” bönderna, som stalinisterna upprepade tusentals gånger efter Lenins död, eller om Lenin ”överskattade” bönderna, som

4 Lenin, *Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen*, på marxistarkiv.se, s 8.

5 Lenin, ”Speech on an Agreement with the Socialist-Revolutionaries”, *Collected Works*, band 8, s 416.

6 Lenin, *Socialdemokratin och den provisoriska revolutionära regeringen*, på marxistarkiv.se, s 8-9. Vår kursivering.

andra mycket väl kan hävda, så är den grundläggande punkten att de två männens förväntningar skiljde sig avsevärt. Vad detta mer än något annat visar är Parvus' inflytande över Trotskij och det åtagande som de båda delade i den *permanenta revolutionens* strategi.]

* * *

”Efter upproret i Petersburg: vad härnäst?”⁷

Fakta är så triumferande talande – och i jämförelse med det är ord så svaga!

Massorna har talat. De tände först revolutionens fyrbåk i Kaukasus,⁸ därefter drabbade de den oförglömliga dagen den 9 januari samman direkt med tsarens garden och kosackerna på Petersburgs gator. I varenda industristad fyllde de gator och torg med kampens turbulens.

Utkastet till denna pamflett skrevs innan strejken i Baku och materialet samlades ihop före upproret i Petersburg. Trots att bara några få dagar har gått är mycket av det den har att säga redan gamla nyheter. Vi gör inga förändringar, ty annars kommer den aldrig att komma ut. Händelse följer på händelse och historien rör sig snabbare än tryckpressarna. Speciellt utomlands handlar den politiska litteraturen mer om sammanfattningar i efterhand än om direkta nyheter.

Pamfletten inleds med en kritik av den liberala och demokratiska oppositionen och slutar med att massupproret är politiskt nödvändigt och historiskt oundvikligt. Under den period då högljudda liberala banketter verkade ställa de politiskt tysta massorna i skuggan, upprepade socialdemokraterna gång på gång att ”de revolutionära massorna är ett faktum”. De slipade liberalerna muttrade skeptiskt, och ”demokraterna” som hade anslutit sig till liberalerna blev så uppblåsta av outhärdligt högmod att de inbillade sig att de skapade ödet. Till och med ett antal ”revolutionära hjältar” kunde inte tänka sig något bättre än att – bakom ryggen på de tysta massorna – ingå en överenskommelse med dessa opportunisterna och skeptiker. Det löjliga och intetsägande ”blocket” som möttes i Paris⁹ är inte ansvarigt inför någon och har absolut ingen handlingsplan, och var resultatet av denna bristande tilltro till både massorna och revolutionen. Socialdemokraterna vägrade att ansluta sig till detta ”block” eftersom deras tilltro till revolutionen uppstod långt före 9 januari 1905.

Socialdemokrater upprepade vid oräkneliga tillfällen att ”de revolutionära massorna är ett faktum”. Viktigpettrarna bland liberalerna ryckte föraktfullt på axlarna. Som alla vet ser givetvis dessa herrar sig som sakliga realister bara därför att de inte förstår djupgående historiska orsaker. Det bästa de kan är att spela rollen som betjänt åt vartenda flyktigt politiskt faktum. De ser sig som sakliga politiker trots att historien behandlar deras visdom med förakt, sliter deras anteckningsböcker i stycken och med ett enda svep raderar ut alla deras planer och därefter praktfullt driver med deras djupa förutsägelser.

Det ryska folket är ännu inte någon revolutionär kraft.

De ryska arbetarna är kulturellt underutvecklade, kuvade (vi tänker speciellt på arbetarna i Moskva och Petersburg) och är ännu inte redo för organiserad samhällspolitisk kamp.

7 [Redaktörerna till Trotskij's *Sotjinenija* gjorde denna förklarande kommentar: ”Hänvisningen är till den ’Blodiga söndagen’ den 9 januari. Det är naturligtvis inte riktigt att kalla denna historiska händelse för ’upproret i Petersburg’, för det var inte något uppror den 9 januari, bara en fredlig arbetardemonstration. Det verkar som om termen ’upproret i Petersburg’ togs från den utländska pressen, som överdrev händelserna som ägde rum i Petersburg och tolkade beskjutningen av fredliga demonstranter som ett uppror.” (Se Trotskij, *Sotjinenija*, band 2, del 1, s 525.)]

8 [Oljearbetarna i Baku genomförde en framgångsrik strejk i december 1904, och i början av 1905 spred sig de revolutionära oroligheterna över hela Kaukasus.]

9 [Trotskij syftar på Gapons resa till Europa i mitten av februari 1905, som Lenin diskuterade vid bolsjevikernas tredje kongress. Denna del lades uppenbarligen till Trotskij's ursprungliga manuskript.]

Det är vad Struve skrev i sin *Osvoboždenije* den 7 januari 1905,¹⁰ bara två dagar innan Petersburg-proletariatets uppror som slogs ner av gardesregementena.

”Det ryska folket är ännu inte någon revolutionär kraft.”

Dessa ord borde ristas in i pannan på herr Struve. Problemet är att hans panna redan liknar en gravsten som utmärker begravningen av ett stort antal planer, paroller och idéer – socialistiska, liberala, ”patriotiska”, revolutionära, monarkistiska, demokratiska och så vidare – som alla betonar behovet att inte rusa åstad med saker och ting samtidigt som de ständigt sackar hopplöst efter.

”Det ryska folket är ännu inte någon revolutionär kraft” sa den ryska liberalismen via *Osvoboždenije*, efter att denna under en tre månaders period hade övertygat sig själv om att liberalismen var den viktigaste aktören på den politiska scenen och att dess program och taktik avgör landets hela öde. Men dessa ord hade knappt nått fram till de avsedda läsarna förrän telegrafrådarna förde de stora nyheterna om att den ryska folkliga revolutionen hade inletts till jordens alla hörn.

Ja, den har börjat. Vi väntade på den och vi tvivlade aldrig på den. Under många långa år var den bara en slutsats av vår ”lära” som nollor av alla politiska kulörer förlöjligade. De har aldrig trott på proletariatets revolutionära roll – ibland trodde de på zemstvopetitionernas styrka, ibland på Witte, ibland på ”block” som enar nollor med nollor, på Svjatopolk-Mirskij eller på en bunt dynamit. Det fanns inte någon politisk fördom som de inte trodde på, ändå avfärdade de tilltron till proletariatet som en ren fördom.

Men historien överlägger inte med liberala orakel och det revolutionära folket behöver inget tillstånd från politiska eunucker.

Revolutionen har anlänt. I ett enda slag har den hoppat över tio stadier som samhället i fredstid hade tvingats klättra upp för ett i taget, och dessutom behövt stanna för att hämta andan på vägen. Den har krossat planerna för ett oräkneligt antal politiker, som vågade göra upp sina politiska planer som om de inte stod ansvarig inför någon, det vill säga utan att räkna med det revolutionära folket. Den har ödelagt tiotals vidskepelser och har visat styrkan hos ett program som grundar sig på den revolutionära logik som styr massornas utveckling. Det räcker att titta på en speciell fråga, frågan om republiken. Före 9 januari föreföll kravet på en republik befängt, dogmatiskt och absurt för alla kloka liberaler. Men det tog en enda revolutionär dag, en enda storslagen ”drabbning” mellan tsaren och folket för att visa att det egentligen var tanken på en konstitutionell monarki som hade blivit befängd, dogmatisk och absurd. Prästen Gapon^[11] ställde den verkliga monarken mot tanken på en

10 Artikeln publicerades i nr 63 med rubriken ”Vår tids avgörande uppgift”.

11 Georgij Apollonovitj Gapon (1870-1906). Redaktörerna till Trotskijs *Sotjinenija* har detta att säga om Gapon: ”G Gapon föddes 1870 i en kosackfamilj i provinsen Poltava. Han studerade vid seminariet i Poltava, efter vilket han under en tid arbetade som zemstvostatistiker. På uppmaning av sin hustru tog han plats som präst och kom snart med i Petersburgs religiösa akademi och förordnades därefter till deporteringsfängelset i Petersburg. Medan han fortfarande studerade vid akademien anslöt han sig till arbetarna och blev förtrolig med ledaren för Moskvas hemliga polis, Zubatov, och andra höga polisämbetsmän, som han arbetade för under allt sitt arbete med arbetarorganisationerna. Samma år bildade Gapon ’Fabriks- och verkstadsarbetarnas förbund’ i Petersburg, utformad efter Zubatovs organisation och blev ordförande för den. I början av 1904 organiserade Gapon en arbetarcirkel bland tryckeriarbetare som slutligen omfattade 70-80 medlemmar. Cirkeln öppnade ett café för diskussioner på ön Vasiljev. När Gapon talade om sina kontakter med polisen sa han att de var nödvändiga för att förverkliga organisationens mål. Gapon drömde om att skapa klubbar för att förena alla arbetare över hela Ryssland, och föreslog att man i händelse av en ekonomisk kris skulle lägga fram politiska krav. Under sina tal utvecklade Gapon också några av de åsikter som fanns i hans efterföljande petition. I december 1904 hade Gapons förbund distriktsorganisationer över hela Petersburg. Trots de medvetna arbetarnas misstro och varningarna från de socialdemokratiska organisationerna lyckades Gapon locka ett stort antal arbetare till sina organisationer. Strejkerna i januari 1905 och trycket från arbetarmassorna tvingade Gapons förbund att ta ledningen över rörelsen. Istället för revolutionär kamp riktade

monark. Men eftersom han stöddes av revolutionära proletärer och inte av monarkistiska liberaler, visade detta begränsade ”uppror” snabbt sitt rebelliska innehåll i strider på barrikaderna och ropen ”Ner med tsaren”. Den verkliga monarken krossade tanken på en monark. Hädanefter kommer den enda politiska paroll som massorna lyssnar på att vara parollen om en demokratisk republik.

Revolutionen har anlänt och har avslutat vår politiska barndom. Den har förpassat vår traditionella liberalism till arkiven, en liberalism vars enda bedrift var sin tro på att det skulle kunna ske någon sorts gynnsam personförändring i regeringen. Den sortens liberalism blomstrade mest frodigt under Svjatopolk-Mirskijs usla styre. Dess mest mogna frukt var tsarens påbud den 12 december.¹² Men upproret avslutade ”våren”,¹³ ersatte den med en militärdiktatur och gjorde general Trepov¹⁴ till generalguvernör för Petersburg, efter att den liberala oppositionen just hade lyckats avsätta honom från posten som polischef i Moskva.

Den sortens liberalism som inte ville ha något med revolutionen att göra, tillbringade tiden med att viska bakom scenen, ignorerade massorna, och bara räknade med sitt eget diplomatiska geni, har nu sopats åt sidan. Den är slut för hela den revolutionära perioden.

Nu kommer vänsterliberalerna att vända sig till folket. Under den kommande perioden kommer de att försöka ta massorna i hand. Massorna är en kraft. De måste behärskas. Men de råkar också vara en revolutionär kraft. De måste läras upp. Det är kärnan i den taktik som anammats av ”osvobozj-dentsij”. *Vår kamp för revolutionen och våra revolutionära förberedelser måste också innebära en skoningslös kamp med liberalismen om inflytandet över massorna och för proletariatets ledande roll under revolutionen.* Under denna kamp kommer vi att ha den mäktiga styrkan i revolutionens egen logik på vår sida!

Den ryska revolutionen har anlänt.

Ingen kunde förstås förutse den form som upproret den 9 januari antog. På ett högst oväntat sätt

Gapon in massornas spontana rörelse på en petition till tsaren. Under dagarna före 9 januari gav han personligen ett stort antal eldiga tal vid distriktsmötena. Han sårades under sammandrabbningen vid Vinterpalatset men räddades av sina vänner. Med hjälp av Rutenberg, en socialistrevolutionär ingenjör, flydde han utomlands.

I Paris försökte Gapon få kontakt med revolutionära organisationer och träffade Plechanov, men uppvisade en fullständig okunnighet om politiska frågor tillsammans med en ambitiös strävan efter makt. Så småningom tappade han kontakten med revolutionära organisationer som med rätta misstänkte honom för att ha band till hemliga polisen.

Efter amnestin för politiska aktivister i oktober återvände Gapon till Ryssland och återupptog sina kontakter med den hemliga polisen, som befallde honom att återuppliva sitt nu nedlagda ’Fabriks- och verkstadsarbetarnas förbund’. Han fick pengar och planerade till och med att ge ut en egen tidning, men 28 mars dödades han av samma Rutenberg i en datja ... nära Petersburg.]

12 [Efter zemstvokongressens resolution i november övertygade Svjatopolk-Mirskij tsaren om behovet av reformer. Witte utsågs att skriva utkastet till ett motsvarande dekret. Tsaren strök alla förslag om folkrepresentation, men påbudet nämnde verkligen administrativa reformer, pressfrihet och en utvidgning av folkets rättigheter. Efter påbudet förbjöd regeringen all diskussion om en konstitution vid offentliga möten.]

13 [Efter att mordet på Plehve gjorde Svjatopolk-Mirskij till inrikesminister 1904 talade A S Suvorins *Novoje Vremja* om en ”vår” av försoning mellan tsaren och folket. Mirskij hoppades hitta en kompromiss mellan enväldet och en begränsad folkrepresentation, i huvudsak genom att lita till zemstvoerna. Till en början erbjöd han zemstvorepresentanterna att samlas, men till sist drog han tillbaka detta tillstånd och de träffades i privata lägenheter och skrev resolutioner till stöd för konstitutionen. Resultatet blev en våg av banketter, petitioner, protester och upprop som ledde till tsarens påbud som inte alls nämnde någon folkrepresentation. Två dagar senare förbjöd regeringen alla diskussioner om zemstvoernas resolutioner och gav order om att alla offentliga möten skulle upphöra. Den politiska ”våren” tog slut med Blodiga söndagen och därefter Svjatopolk-Mirskijs avgång mindre än en vecka senare.]

14 [D F Trepov (1855-1906) var polischef i Moskva från 1896 till 1905. I januari 1905 utsågs han till generalguvernör för St Petersburg. Trepov stödde de polisföreningar som startats av Plehve. Han försökte hindra den liberala pressen och stängde *Syn Otetjestva* och *Nasja Zjizn*. Under generalstrejken i oktober 1905 fällde han det berömda yttrandet att ”patroner ångrar ingenting, och de skjuter inte lösa skott”.]

placerade historien under några dagar en präst i ledningen för de arbetande massorna, och hans personlighet, uppfattningar och påbud satte sin prägel på händelserna. Denna form ledde till att händelsernas verkliga innehåll doldes för många människor. Men händelsernas inre betydelse var exakt vad socialdemokratin hade förväntat sig. Den viktigaste aktören är proletariatet. Det börjar med att starta en strejk, förenar sig, för fram politiska krav, går ut på gatorna, erövrar hela befolkningens entusiastiska stöd och drabbar sedan samman med trupperna. Georgij Gapon skapade inte Petersburgarbetarnas revolutionära energi – han uppenbarade den bara. Han upptäckte tusentals medvetna arbetare och tiotusentals människor i ett tillstånd av revolutionär upphetsning. Han bidrog med en plan som under en enda dag samlade hela denna massa. Massorna gav sig iväg för att tala med tsaren. Men framför dem stod *uhlanij*,¹⁵ kosackerna och gardena. Gapons plan hade inte förberett arbetarna på detta. Vad härnäst? Varhelst det var möjligt tog de till vapen, reste barrikader och kastade dynamit. Till slut kämpade de trots att de bara hade kommit för att överlämna en petition. Det betyder i själva verket att de inte alls kom för att överlämna en petition utan för att ställa krav.

Proletariatet i Petersburg uppvisade en politisk lyhördhet och revolutionär energi som vida överskred den plan som skisserats för dem av deras hjältemodige men högst tillfälliga ledare.

Georgij Gapons plan innehöll en hel del revolutionär romantik. Den 9 januari föll den samman. Men det revolutionära proletariatet i Petersburg är en levande verklighet, inte en romantisk tanke. Och det gäller inte bara Petersburg. En enorm våg svepte över hela Ryssland, och den har fortfarande inte dragit sig tillbaka. Det enda som krävdes var en skälkning för att de proletära områdena skulle bryta fram i floder av revolutionär lava.

Proletariatet har rest sig. Impulsen härrörde ur en slumpmässig händelse, avskedet av två arbetare, en tillfällig laglig organisation, ”*Ruskoje Obsjtjestvo*”,¹⁶ och en tillfällig ledare – den osjälviska prästen. Det var det enda som krävdes för ett uppror, men det räckte inte för att säkra segern.

För att segra krävs en revolutionär taktik, inte någon sorts romantiskt schema som grundar sig på en illusorisk plan. Förberedelser behöver göras för gemensamma aktioner av proletariatet över hela Ryssland. Lokala demonstrationer kan inte längre ha någon verklig politisk betydelse. Under efterdyningarna till revolten i Petersburg kan det enbart följa ett allryskt uppror. Spridda utbrott kommer bara att göra av med dyrbar revolutionär energi utan att ge några resultat. I så måtto som de bryter ut spontan, som försenade ekon till Petersburgupproret, måste sådana utbrott naturligtvis utnyttjas på ett energiskt sätt för att revolutionera massorna, samla dem och bland dem popularisera tanken på *ett allryskt uppror som en uppgift för de kommande månaderna*, kanske till och med nästa vecka. När denna tanke väl får grepp om massorna kommer den å ena sidan att koncentrera deras kampstyrka och undvika att det flammar upp isolerade utbrott, och å den andra kommer den, genom erfarenheterna av revolutionära utbrott, att lära ut behovet av revolutionär enhet.

Detta är inte platsen att diskutera tekniken för ett folkligt uppror. Frågor om revolutionär teknik kan bara ställas och lösas i praktiken, under ett levande tryck från kampen och genom en ständig inblandning från partiets alla aktiva medlemmar. Men det kan inte heller finnas något tvivel om att *frågor om revolutionär teknik för att organisera massaktionerna nu får en enorm betydelse*. Händelserna tvingar partiet att vända sin gemensamma uppmärksamhet mot dessa frågor.

15 [En sorts lätt kavalleri av tatariskt ursprung som första gången uppträdde i de europeiska arméerna i Polen. Det var beväpnat med lansar, pistoler och sablar och användes främst under skärmytslingar.]

16 [Syftar på *Ruskoje obsjtjestvo fabritjno-zavodskich rabotjich* (Fabriks- och verkstadsarbetarnas ryska förbund) som hade grundats av Gapon. I slutet av 1904 hade organisationen 7-8.000 medlemmar i Petersburg. När 4 arbetare (Trotskij talar om 2) sparkades vid Putilovverken beslutade Gapons organisation, inklusive företrädare från det socialistrevolutionära partiet, att försvara dem. Kapitulationen och överlämnandet av Port Arthur till japanerna intensifierade den sociala oron och bidrog direkt till Blodiga söndagen.]

Här kan vi bara försöka ställa frågorna om revolutionär teknik i ett riktigt politisk perspektiv.

Det handlar framförallt om frågan om att ta till vapen. Proletariatet i Petersburg uppvisade ett enormt hjältemod, men folkmassans obeväpnade hjältemod visade sig inte kunna stå emot garnisonernas beväpnade idioti. Det innebär att det för seger krävs att det revolutionära folket ska bli det beväpnade folket. Men detta svar innehåller också en inre motsättning. Konspiratoriska ”arsenaler” som står till en revolutionär organisations förfogande kommer inte att räcka till för att beväpna folket. Om de används för att beväpna individer som är direkt anslutna till organisationen så kommer det att vara till nytta. Men det är långt mellan detta och att beväpna massorna. De ligger lika långt från varandra som individuella mord ligger från en revolution. Även om en eller annan grupp arbetare erövrar en vapenfabrik – och även det skulle vara en bra sak – så skulle det vara långt ifrån vad som behövs för att beväpna folket. De enda rikliga tillgångarna på vapen finns i statens vapenarsenaler, det vill säga de står till vår direkta fiendes förfogande, och bevakas av just den armé mot vilken dessa vapen måste vändas. För att erövra vapnen kommer det först att bli nödvändigt att övervinna arméns motstånd. Men det är just därför vapnen överhuvudtaget behövs. Denna motsättning försvinner dock under sammandrabbningen mellan folket och armén. Om de revolutionära massorna får kontroll över en del av armén, till och med bara en liten del, så kommer redan det att vara en enorm bedrift. Därefter kommer den fortsatta beväpningen av folket och arméns ”demoralisering” att fortsätta oemotståndligt eftersom den ena processen förstärker den andra. Men hur ska man uppnå den första segern över ens en liten del av armén?

När soldaterna marscherar förbi på väg till scenen för de ”militära aktionerna”, kommer folk att överösa dem med tusentals korta men glödande appeller från fönstren. Trupperna kommer att möta passionerade ord från talare på barrikaderna som kommer att utnyttja minsta obeslutsamhet från de militära myndigheternas sida. Dessutom kommer folkmassornas egen mäktiga revolutionära propaganda och entusiasm att överföras till soldaterna med hjälp av rop och appeller. Vidare har soldaterna redan påverkats av den förhärskande revolutionära andan. De är irriterade och utmattade och de avskyr sin roll som bödlar. De darrar när de väntar på sin officerares onda order. Officeren beordrar dem att öppna eld – men då blir han själv skjuten, kanske som resultat av en tidigare överenskommen plan, kanske bara i ett ögonblick av hätsk förbittring. Förvirring bryter ut bland trupperna. Folket utnyttjar detta tillfälle för att röra sig bland soldaternas led och ansikte mot ansikte övertyga dem om att komma över till folkets sida. Om soldaterna lyder officerens order och avlossar en skotts salva så svarar folket med att kasta dynamit mot dem från husens fönster. Resultatet kommer återigen att bli oordning i deras led, förvirring bland soldaterna och ett försök från revolutionärernas sida att – med hjälp av vädjanden eller genom att låta folket blanda sig direkt med soldaterna – övertyga dem att lägga ner sina vapen eller ta med sig dem när de ansluter sig till folket. Om det misslyckas vid ett tillfälle så måste de utan att tveka använda samma metod av rädsla och övertalning, till och med inom samma truppenhet. Till slut kommer den militära disciplin som hindrar soldaterna att följa sina egna tankar och sympatier att bryta samman. En sådan kombination av moraliska och fysiska aktioner leder oundvikligen till en delseger för folket och är mer beroende av organiserade och målmedvetna rörelser på gatorna än av att beväpna massorna i förväg – och det är naturligtvis de revolutionära organisationernas främsta uppgift. Genom att vinna över små arméenheter kommer vi att få kontroll över stora enheter och så småningom hela armén, eftersom en seger över en del kommer att ge folket vapen. Allmän värnplikt har skapat förhållanden där det alltid finns tillräckligt med folk i varenda folkmassa för att ta på sig rollen som militär instruktör. I folkets händer kan de mest moderna vapen tjäna revolutionens sak lika väl som de har tjänat reaktionens sak i händerna på en disciplinerad armé. Under de senaste dagarna har vi redan sett att tsarens kanoner i rätta händer kan sätta eld på Vinterpalatset med granatsplitter.¹⁷

17 Under en parad den 6 januari 1905 [19 januari enligt nya stilen] avlossade en av kanonerna en skarp salva istället

För inte så länge sedan skrev en engelsk journalist, herr Arnold White: ”Om Ludvig XVI hade haft batterier av maskingevär av Maximtyp så skulle den franska revolutionen aldrig ha ägt rum.” Vilket pretentiöst nonsens – att mäta en revolutions historiska framtidsutsikter med kalibern på gevär och kanoner. Som om gevär och kanoner kontrollerar folk och inte tvärtom. Jämte hundratals andra fördomar kommer den segerrika ryska revolutionen att krossa denna absurda och vidskepliga respekt för Mausergevär, som antas bestämma själva historiens lagar.

Både under den stora franska revolutionen och återigen 1848 var armén, som armé betraktad, starkare än folket. De revolutionära massorna segrade inte på grund att de hade en överlägsen militär organisering eller teknologi, utan därför att de lyckades infektera den nationella atmosfär som armén andades med de upproriska tankarnas bakterier. Det gör givetvis skillnad för gatustridernas böljande fram och tillbaka om ett vapens räckvidd bara är några hundra *sazjen*¹⁸ eller flera *verst*,¹⁹ huruvida det dödar en enda person eller träffar tiotals personer, men det är fortfarande bara en sekundär fråga om teknologi i jämförelse med revolutionens grundläggande fråga – frågan om soldaternas demoralisering. ”Vems sida står armén på?” Det är den fråga som avgör allting, och det har inget att göra med vilken sorts gevär eller maskingevär som används.

Vems sida står armén på? Den 9 januari ställde arbetarna i Petersburg denna fråga i praktiken och i kolossal skala. De tvingade gardena i Petersburg att avslöja sitt syfte och sin roll för hela landet. Demonstrationen visade sig bli skrämmande tydlig och djupt lärorik. Gardena vann, men Nikolaj II hade all anledning att säga: ”En seger till som denna så kommer jag att stå utan någon armé.”

Petersburgregementena i allmänhet och gardena i synnerhet var speciellt utvalda och särskilt utbildade. Men landsbygden är en annan sak. Där är armén ojämförligt mycket mer ”demokratisk”, och en framgångsrik revolution är inte beroende av stöd från hela armén inklusive gardesregementena. Ännu mindre är den beroende av att Petersburgregementena först måste börja fraternisera revolutionärt med folket. I vårt land koncentreras inte hela landets politiska energi i Petersburg på samma sätt som den en gång gjorde i Paris, Berlin eller Wien.²⁰ På senare tid har vår landsbygd utvecklat ett revolutionärt arbete som för 50-100 år sedan skulle ha räckt för att slutföra jobbet i tiotals andra länder. Det utvecklas fortfarande – men isolerat, utan samordning. Proletariatets ekonomiska roll som skapare av den ryska revolutionen ger landsbygden en betydelse som den inte hade och inte kunde ha i Europa vid tiden för de småborgerliga revolutionerna på 1700- och 1800-talen. Ett enda exempel åskådliggör denna punkt. Så sent som igår verkade vårt partis Sibiriska förbund vara en planlös organisation med föga framtidsutsikter att inom en nära framtid få något som helst inflytande. Men tack vare järnvägsarbetarnas strejk har den idag stört landets kommunikationer med militära aktioner och fått hela regeringsapparaten att darra.

Södra delen av landet är också en outtömlig vulkan av revolutionär lava. Och hur är det med Polen, Kaukasus? De nordvästra territorierna? Finland? Även om vi antar att Petersburgregementena med hjälp av ännu skickligare rekrytering och alkoholens effekter (ett obligatoriskt recept under tider av revolution) kommer att kunna användas för ett blodigt förtryck, så kommer resultatet bara att bli att huvudstaden förvandlas till en befäst förläggning där batterier av gevär och kanoner kommer att sikta på varenda fabriksgrind. Om vi kort sagt förutsätter att Vladimir Romanovs ”plan”²¹ genomförs fullt ut, så finns det ingen tvekan om att Petersburg ändå kommer att vara omgiven av en

för en lös.

18 [En *sazjen* motsvarar 2,134 meter.]

19 [En *verst* motsvarar 1,06 km.]

20 [Jämförelsen är mellan Ryssland 1905 och de revolutionära händelserna i Europa 1848.]

21 [Vladimir Romanov, tsarens farbror, hoppades kunna hindra arbetarna att ta sig in i stadens centrum genom att övertyga trupperna om att det fanns planer på att förstöra Vinterpalatset och mörda tsaren. Trupper placerades ut på alla broar och större gator, och Vladimir Romanov var ansvarig för alla förberedelser inför den Blodiga söndagen.]

glödande revolutionär ring på alla sidor. Hur skulle något eller någon kunna hjälpa gardena om det i Moskva eller i söder bildas en *provisorisk regering vars första handling kommer att bli en radikal omorganisation av armén*? Kommer Vladimir att skicka gardena mot landsbygden? Gardena är alltför få till antalet för att ta på sig en sådan uppgift. Tvärtom har trupper tidigare alltid hämtats från landsbygden för att tjänstgöra i huvudstaden. Om gardena skickas mot en provisorisk regering, vem kommer då att försvara Vinterpalatset mot proletariatet i Petersburg? Arbetarna kan splittras eller hindras på olika sätt, de kan sugas ut, men de kan aldrig krossas eller skrämmas bort en gång för alla.

Arnold White beslutade att Ludvig XVI kunde ha räddat absolutismen om han bara hade haft långskjutande gevär. Storhertig Vladimir tillbringade inte all sin tid i Paris med att studera bordeller, utan studerade också den franska revolutionens administrativt militära historia, och drog slutsatsen att den gamla samhällsordningen skulle ha räddats i Frankrike om Ludvigs regering utan vacklan eller tvekan hade ryckt upp varenda revolutionärt skott, och om han hade botat folket i Paris med en djärv och brett organiserad åderlätning. Den 9 januari visade vår högst majestätiska alkoholist exakt hur detta skulle göras. Om samma experiment skulle bifallas, systematiseras och tillämpas i hela landet så skulle enväldet bli odödligt! Vilken enkel lösning! Kan det verkligen vara möjligt att det inte fanns en enda usling i Ludvig XVI:s, Fredrik Wilhelm IV:s²² eller Joseph II:s²³ regeringar som envist kunde ha krävt samma plan som Vladimir Romanov nu har lärt sig från den franska revolutionens erfarenheter? Givetvis, sådana frälsare fanns det i överflöd. Men den revolutionära utvecklingen avgörs lika lite av sådana blodtörstiga idioters vilja som av en gevärspipas diameter. En diktator som bär den gamla regimens räddning på sin svärdsända fångas oundvikligen i de snaror som revolutionens uppfinningsförmåga har spänt upp. Pistoler, gevär och ammunition är utmärkta tjänare för att upprätthålla ordningen, men de måste användas i praktiken. För det syftet krävs människor. Och även om dessa människor kallas soldater, så skiljer de sig från vapen eftersom de känner och tänker, vilket betyder att de inte är tillförlitliga. De tvekar, de smittas av sina befälhavares obeslutsamhet och resultatet blir oordning och panik inom byråkratins högsta led. En diktator har inget moraliskt stöd. Tvärtom stöter han hela tiden på hinder. Kring honom bildas ett nätverk av motsägelsefulla inflytanden och rekommendationer. Order utfärdas och dras sedan tillbaka, förvirringen ökar och regeringens demoralisering sprider sig och fördjupas samtidigt som den stärker folkets självförtroende.

Jämsides med frågan om att ta till vapen finns också frågan om de former som kampen antar på gatorna. Vilken roll har barrikader i vårt land, eller vilken roll skulle de kunna få? Allra viktigast: vilken roll hade barrikader under den gamla tidens revolutioner?

1. Barrikaderna fungerade som en samlingspunkt för de utspridda revolutionära massorna.
2. Barrikaderna tvingade på de kaotiska massorna element av organisation genom att ställa en tydlig uppgift: det är där de försvarar sig mot trupperna.
3. Barrikaderna hindrade truppernas rörelser, satte dem i kontakt med folket och demoraliserade dem på så sätt.
4. Barrikaderna fungerade som skydd för de stridande.

Idag är barrikader mycket mindre viktiga. I bästa fall kan de ha en viss betydelse som ett fysiskt hinder som vid en eller annan tidpunkt sätter massorna i kontakt med soldaterna. Men de har inte längre någon verklig betydelse när det gäller att mobilisera eller organisera. Det är strejken som mobiliserar de arbetande massorna. De organiseras först och främst på fabrikerna, och i andra hand

22 [Kung i Preussen mellan 1840 och 1861.]

23 [Helig romersk kejsare mellan 1765 och 1790.]

av det revolutionära partiet. Tidigare var de stridande på barrikaderna beväpnade med levande ord som riktades till soldaterna, och med ett gevär som slutgiltigt argument. Det är vanligare att dagens revolutionärer är beväpnade med publicerade uttalanden, och åtminstone till en början med dynamit. Båda dessa används mer effektivt från fönster på andra eller tredje våningen än från andra sidan en barrikad.

Men nog om detta. Som vi redan har sagt är det här frågor som måste avgöras av de revolutionära organisationerna på plats. Detta arbete är naturligtvis bara av sekundär betydelse jämfört med att leda massorna politiskt, även om det också är sant att detta politiska ledarskap själv är omöjligt utan att man först har utfört detta arbete. Under nästa period kommer den tekniska organiseringen av revolutionen att vara den axel kring vilken den politiska ledningen av de upproriska massorna kommer att röra sig.

Vad krävs för ett sådant ledarskap? Några enkla saker: frihet från organisatoriska rutiner och den konspiratoriska underjordiska tillvarons bedrövliga traditioner; en öppen syn på saker och ting; djärva initiativ; förmåga att värdera en situation; och ännu en gång djärva initiativ.

Den revolutionära utvecklingen gav oss barrikaderna i Petersburg den 9 januari. Det är vår baslinje och utgångspunkt. Men för att utveckla revolutionen måste vi gå utöver detta skede. Vi måste använda de politiska slutsatserna av och revolutionära framstegen för Petersburgarbetarnas uppror för att ge näring åt vårt fortsatta agitatoriska och organisatoriska arbete.

Den ryska revolutionen har redan börjat, och närmar sig sin höjdpunkt i ett landsomfattande uppror. Det är vårt partis grundläggande uppgift att organisera detta uppror, som kommer att avgöra revolutionens öde.

Ingen annan än vi kommer att utföra detta arbete. En fader Gapon kan dyka upp endast en gång. För att åstadkomma det han gjorde behövde han de unika illusioner som först skapade en roll åt honom. Men han kunde bara stå i ledningen för massorna under en kort period. Det revolutionära proletariatet kommer alltid att minnas prästen Georgij Gapon. Men han kommer att bli ihågkommen som en ensam, nästan legendarisk hjälte som öppnade den revolutionära spontanitetens slussportar. Om en andra sådan figur skulle uppträda nu, med samma energi, revolutionära entusiasm och politiska illusioner som Gapon, så skulle han redan komma för sent. Det som var stort med Georgij Gapon skulle nu bara vara löjligt. *Det finns inte plats för en andra Gapon, det som krävs nu är att ersätta glödande illusioner med ett klart revolutionärt medvetande*, med en exakt handlingsplan och en flexibel revolutionär organisation som kan ge massorna paroller och leda dem på slagfältet, en organisation som kan gå på offensiven över hela linjen och föra saker och ting till ett segerrikt slut. Bara socialdemokratin kan tillhandahålla en sådan organisation. Ingen annan kommer att ge massorna revolutionära paroller, ty ingen annan än vårt parti är helt och hållet hängiven revolutionens intressen. Bortsett från socialdemokratin kan ingen annan organisera massornas aktivitet, ty ingen annan har samma band till dem som vårt parti.

Vårt parti har gjort många misstag och många försyndelser som har gränsat till det brottsliga. Det har vacklat, gjort avvikelser, kommit till korta och uppvisat både obeslutsamhet och tröghet. Ibland har det till och med fungerat som en broms för den revolutionära rörelsen.

Men det finns inget annat revolutionärt parti än socialdemokratin!

Våra organisationer är inte perfekta. Våra band till massorna är otillräckliga. Vår teknik är primitiv.

Men det finns ingen annan organisation än socialdemokratin som har så starka band till massorna!

Proletariatet står i ledningen för revolutionen, och socialdemokratin leder proletariatet!

Kamrater, låt oss göra allt vi kan! Låt oss lägga ner all vår lidelse i vårt arbete. Låt oss inte för ett ögonblick glömma det ansvar som vårt parti har fått: både mot den ryska revolutionen och mot den internationella socialismen.

Hela världens proletariat tittar på oss med förväntan. Den segerrika ryska revolutionen öppnar enorma framtidsutsikter för mänskligheten. Kamrater, låt oss göra vår plikt!

Låt oss sluta leden kamrater! Låt oss förena andra och oss själva! Låt oss förbereda både massorna och oss själva för upprorets avgörande dagar! Låt oss inte förbise någonting och ägna alla tänkbara resurser åt saken.

Vi går framåt med ära, med mod och gemensamt, förenade av olösliga band av enhet och broderskap under revolutionen!

Efterskrift²⁴

”Fram till nionde januari” gavs ut för ungefär två år sedan i Genève. Broschyrens första del analyserar *zemstij*oppositionens och intelligentsians program och taktik. En hel del av det som sägs där låter nu självklart. Men vår kritik av kadeternas *duma* grundade sig i allt väsentligt på samma principer som vår kritik av *zemstvo*ernas första möte i Moskva. Vi måste fortsätta våra avslöjande med samma envishet som liberalerna upprepar sina misstag. Även om liberalerna inte blir övertygade och upplysta av vår kritik, så kommer den att lära andra att inte ha någon tilltro till dem.

När vi skrev om *zemst*vokongressen och novemberbanketterna 1904, sa vi:

Detta akuta missnöje, som inte finner något utlopp, som avskräcks av den legala *zemstvo*-kampanjens oundvikliga misslyckande, som litar till en överjordisk ”allmän opinion” utan traditioner av revolutionär kamp och utan klara framtidsmål, måste av nödvändighet manifesteras sig i ett utbrott av desperat terror, medan de radikala intellektuella förblir passiva om än sympatiserande åskådare, och liberalerna kvävs i ett anfall av platonisk entusiasm alltmedan de ger en villrådig assistans.²⁵

Vi hävdade att bara det revolutionära proletariatet kunde hitta en utväg ur detta sakernas tillstånd. I tillämpliga delar måste denna analys och prognos upprepas vad gäller den nuvarande rörelsen.

Avslutningen i tidigare nämnda broschyr behandlade de uppgifter som var resultatet av januarihändelserna i Petersburg. Läsaren kommer själv att se vilka delar av det vi sa då som är föråldrade idag. I förbigående vill vi bara säga några ord om Georgij Gapon, en av de märkligaste av alla historiska gestalter som så oväntat dök upp på januarihändelsernas vågtopp.

Det liberala samhället har sedan länge trott att hela hemligheten bakom 9 januari ligger i Gapons personlighet. De ställer honom i motsättning till socialdemokratien som en politisk ledare som känner till hur man ska behärska massorna politiskt. De knöt varje nytt framsteg för proletariatet till Gapons personlighet. Vi delar inte denna tro. Vi skrev:

Det finns inte plats för en andra Gapon, det som krävs nu är att ersätta glödande illusioner med ett klart revolutionärt medvetande, med en exakt handlingsplan och en flexibel revolutionär organisation...²⁶

24 [Redaktörerna till Trotskijs *Sotjinenija* anmärker att: ”Den avslutande delen av detta arbete kom från Trotskijs förord till boken *Nasja revoljutsija* [Vår revolution], som gavs ut 1906.” Det är högst troligt pga sina meningsmotsättningar med Lenin om Gapons roll som Trotskij uppenbarligen njöt av chansen att i sina slutanmärkningar betona att det var hans och inte Lenins första bedömning som i grund och botten hade varit riktig.]

25 [Se föregående dokument. Trotskij förändrade denna kommentar något.]

26 [Se ovan.]

Just den sortens organisation uppstod senare i arbetardeputerades sovjet.

Men även om vi tilldelade Gapon en helt sekundär politisk roll så finns det ändå ingen tvekan om att vi överskattade hans personlighet. Men sin gloria av prästerlig ilska, och med prästerliga förbannelser, såg han på avstånd ut som en nästan biblisk gestalt. Det verkade som om en mäktig revolutionär lidelse hade vaknat i bröstet hos den unga prästen från transitfängelset i Petersburg. Och vad hände? När elden svalnade blev det uppenbart för alla att Gapon var en fullkomlig politisk och moralisk nolla.

Hans fjäskande för socialisterna i Europa, hans skoningslösa ”revolutionära” skrifter från utlandet som i själva verket var både naiva och grova, hans återkomst till Ryssland, hans konspiratoriska affärer med regeringen som stöddes med pengar från greve Witte, hans pretentiösa och absurda samtal med medarbetarna i konservativa tidningar, hans stora mun och skrytsamhet – allt detta tog slutligen död på den bild av Gapon som hade skapats av 9 januari. Vi kan inte undvika att påminna om den österrikiska socialdemokratiska ledaren Victor Adlers²⁷ skarpsinniga ord, som när han fick det första telegrammet om att Gapon anlant utomlands, hade detta att säga:

Vad synd ... Det hade varit bättre för hans plats i historien om han hade försvunnit lika mystiskt som han först dök upp. Han skulle ha efterlämnat en vacker romantisk legend om en präst som öppnade den ryska revolutionens slussportar ...

Med en utsökt ironi som är så typisk för denna utomordentliga person, avslutade Victor Adler: ”Det finns en del människor som är mer lämpade att bli martyrer än partikamrater ...”.

27 [Victor Adler (1852-1918) var en av det österrikiska socialdemokratiska partiets grundare och ledde kampanjen för allmän rösträtt.]

Kapitel 9 Rosa Luxemburg: Revolutionen i Ryssland¹

(28 januari 1905)

[Rysslands katastrofala nederlag i kriget mot Japan, och i synnerhet kapitulationen vid Port Arthur, gav den tsaristiska regimen ett förödande slag. Den 22 januari 1905 (9 januari enligt den julianska almanackan som fortfarande användes i Ryssland på den tiden) marscherade omkring 140.000 arbetare, under ledning av prästen Gapon, till Vinterpalatset för att överlämna en petition till tsar Nikolaj II. De krävde val till en konstituerande församling med allmän, hemlig och lika rösträtt, och följande reformer:

1. Åtgärder för att göra slut på det ryska folkets okunskap och avsaknad av rättigheter:

- (a) Omedelbar frihet och återvändande [från landsförvisning] för alla de som lidit för sina politiska och religiösa övertygelser, för att ha strejkat eller för att ha deltagit i bondeoroligheter.
- (b) Omedelbart tillkännagivande av personlig frihet och okränkbarhet, och yttrande-, press-, församlings- och religionsfrihet.
- (c) Allmän och obligatorisk utbildning på statens bekostnad.
- (d) Ansvarsskyldighet för regeringens ministrar och garantier för en laglig administration.
- (e) Likhet inför lagen för alla utan undantag.
- (f) Åtskiljande av kyrkan och staten.

2. Åtgärder för att minska folkets fattigdom:

- (a) Avskaffande av indirekta skatter och istället införande av direkt, progressiv inkomstskatt.
- (b) Avskaffande av inlösen, tillhandahållande av billiga lån och ett gradvis överförande av jorden till folket.
- (c) Örlogsministeriets kontrakt måste utföras i Ryssland, inte utomlands.
- (d) Avslutande av kriget i enlighet med folkets vilja.

3. Åtgärder för att avskaffa kapitalets förtryck av folket:

- (a) Avskaffande av fabriksinspektörsämbetet.
- (b) Upprättande av permanenta kommissioner i fabriker och verkstäder som ska väljas av arbetarna, och som tillsammans med ledningen ska undersöka alla klagomål från enskilda arbetare. En arbetare ska inte kunna avskedas annat än genom beslut i dessa kommissioner.
- (c) Frihet för producent-konsumentkooperativ och fackföreningar – genast.
- (d) 8 timmars arbetsdag och reglering av övertidsarbete.
- (e) Frihet för arbetarnas kamp mot kapitalet – genast.
- (f) Reglering av löner – omedelbart.
- (g) Garanterat deltagande för representanter från de arbetande klasserna i utarbetandet av en lag om statliga försäkringar för arbetare – genast.²

Tsaren befann sig inte i St Petersburg vid denna tidpunkt, men hans farbror, storhertig Vladimir – som Trotskij kallar ”augustialkoholisten” i artikeln ”Efter Petersburgupproret” – gav order om att skjuta mot

1 Rosa Luxemburg, ”Die Revolution in Russland”, *Die Neue Zeit*, nr 1, 1905, återutgiven i *Gesammelte Werke*, band 1, Berlin: Dietz Verlag.

2 Yu S Kucusjkin, (red), *Gosudarstvo russkoe: vlast i obsjtjestvo. S dervneisjich vremen do nasjich dnei. Sbornik dokumentov*, Moskva: Ezd-vo Mosk Uniiiversiteta, 1996, s 253-254.

demonstranterna. Beräkningarna av antalet offer varierar,³ men det verkar åtminstone ha varit 1.000 döda och sårade, och blodbadet gav omedelbart upphov till en våg av proteststrejker och bondeoroligheter, som blev signalen till inledningen av 1905 års revolution. Lenin skrev från sin landsflykt i Genève:

Militären stod som segrare över värlösa arbetare, kvinnor och barn. Militären övermannade fienden genom att skjuta ihjäl arbetare som låg tryckta till marken. ”Vi har gett dem en ordentlig läxa!”, säger nu tsardrängarna och deras europeiska lakejer i den konservativa bourgeoisien med obeskrivlig cynism. Ja, det var en stor läxa! Det ryska proletariatet kommer aldrig att glömma den. De minst upplysta och mest efterblivna skikten av arbetarklassen, vilka naivt trodde på tsaren och uppriktigt önskade fredligt framföra det förpinade folkets böner till ”tsaren själv”, har alla fått sig en läxa av militärmakten, som står under ledning av tsaren eller hans farbror, storfurst Vladimir.⁴

Den läxa Lenin talade om var om ”inbördeskrig” under parollen ”Död eller frihet”. Samtidigt som Lenin talade för att socialdemokraterna måste driva sin egen ”oberoende linje”, upprepade han också behovet av gemensamma aktioner för att störta diktatorn:

Vi socialdemokrater kan och måste gå vår väg oberoende av den borgerliga demokratins revolutionärer och värna proletariatets självständighet som klass, men vi måste gå hand i hand med dem under upproret, vid de direkta slagen mot tsarismen, vid motståndet mot militären, vid angreppen mot de bastiljer som hela det ryska folkets dödsfiende håller besatta.⁵

Rosa Luxemburg delade Lenins häftiga reaktion mot slakten, men hennes teoretiska svar låg mycket närmare Parvus' och Trotskijs än Lenins förhoppningar om gemensamma aktioner med borgerligt demokratiska revolutionärer. Precis som Parvus och Trotskij betonade hon att händelserna i Ryssland omöjligen kunde följa samma mönster som i Europa. ”Formellt” verkade revolutionen vara en återupprepning av händelserna 1848, men som ett resultat av Rysslands ovanliga historia och klasstruktur skulle den i själva verket vara ”speciell och unik i sig själv”. I sin korta artikel ”Revolutionen i Ryssland” skisserar Luxemburg styrkeförhållandena mellan klasserna 1905, och pekar på frånvaron av en revolutionär småbourgeoisie i Ryssland och hudflänger den ryska liberalismen för dess ”sjukliga svaghet och medfödda feighet”. Hon hävdar att den ryska revolutionen var ”mer renodlat proletär än alla de revolutioner som föregått den”. Luxemburg var övertygad om att den ”Blodiga söndagen” i St Petersburg, tillsammans med en samtidigt pågående gruvstrejk i Ruhrområdet, skulle förebåda ett nytt uppsving för den proletära masskampen både i Ryssland och Västeuropa.]

”Revolutionen i Ryssland”

Bald richt' ich mich rasselnd in die Höh'
Bald kehrt' ich reisiger wieder!⁶

Äntligen verkar den kapitalistiska världen och den internationella klasskampen resa sig ur sin dvala,

3 I ”*Revolutionen i Ryssland har börjat*” talar Lenin om ”tusentals döda och sårade”. Historikern Abraham Ascher anger att ”när blodbadet slutade hade omkring 130 personer dödats och 299 sårats allvarligt”. (Abraham Ascher, *The Revolution of 1905: A Short History*, Stanford: Stanford University Press, 2004, s 27.) En sovjetisk historiker drog 1930 slutsatsen (förmodligen utan orsak att underskatta antalet offer) att ”5.000 eller fler, som det talades om under de första dagarna, var uppenbarligen fel, liksom högst troligt också regeringens siffra på 429: 1.000 är nog en ungefärligen korrekt siffra.” (Citerat i Solomon Schwarz, *The Russian Revolution of 1905*, Chicago: University of Chicago Press, 1967, s 58.)

4 Lenin, *Revolutionen i Ryssland har börjat*, på marxistarkiv.se, s 1.

5 *Ibid*, s 2.

6 [”Snart kommer jag att resa mig högt och högljutt, / snart kommer jag åter att visa mig mer jättelik än någonsin!” Ferdinand Freiligraths avskedsdikt som trycktes på förstasidan av det sista nummer som gavs ut av Marx' och Engels' *Neue Rheinische Zeitung* (19 maj 1849).]

från den långa perioden av parlamentarisk gerillakrigföring, och åter vara redo att gå in i en period av obändig klasskamp. Men tvärtemot Marx' förväntningar är det denna gång inte den galliska tuppens djärva galande som förkunnar den nya revolutionära gryningen.⁷ Den parlamentariska periodens gungfly visade sig vara allra farligast just i Frankrike, som för tillfället verkar ha lämnat över ledningen över den internationella klasskampen till andra. Utgångspunkten för den nya revolutionära vågen har flyttat från väst till öst. Nu har två våldsamma samhällsliga strider, två proletära massuppror, brutit ut nästan samtidigt i Tyskland och Ryssland. De har återigen fört de elementära revolutionära krafter som verkar i det moderna samhällets inre upp till ytan, och de har skingrat som agnar för vinden alla de illusioner som uppstod så ymnigt under den lugna internationella perioden om att kunna fortsätta den fredliga och "lagliga" utvecklingen. Vem var det som "ville ha" generalstrejken i Ruhrområdet,⁸ och vem "framkallade den"? Om något gjorde i detta fall varenda styrka inom arbetarklassen som var helt eller delvis klassmedveten och organiserad – konfessionella [kristna] fackföreningar, fria [socialdemokratiska] fackföreningar och socialdemokratin – allt för att *förhindra* upproret snarare än att utlösa det. Om det bara hade varit en större strejk och mer omfattande kamp för löner, av den sort som bryter ut då och då, så kunde den kanske ha hindrats, avletts, krossats. Men den bröt ut med den vilda och ohämmade våldsamheten hos en storm, eftersom hela rörelsens natur i Ruhrområdet – på grund av de olika faktorer som låg bakom den och dess obestämda omedelbara orsaker, som sammantagna påverkade gruvarbetarnas hela tillvaro – inte handlade om en delvis kamp mot det ena eller andra speciella fenomenet, utan i själva verket var ett uppror bland löneslavarna mot *kapitalets makt* som sådan och i sin mest öppna form. Det enda som återstod för proletariatets medvetna, organiserade del var att välja mellan att stå i ledningen för tidvattenvågen eller spolas bort av den. Av detta skäl är generalstrejken i Ruhrområdet ett upplysande exempel på den roll som socialdemokratin förr eller senare kommer att få som parti under de nära förestående proletära upproren, ett exempel som visar hur absurda de inskränkta litterära debatterna är om vi ska "göra" den sociala revolutionen eller förkasta de "omoderna" "ociviliserade" kampmetoderna och istället mer ihärdigt ägna oss åt nästa parlamentsval.

För närvarande ger *Petersburg* oss samma historiska lärdom i en annan form. Det är en säregenhet hos stora revolutionära händelser, att oavsett hur mycket de går att förutse och emotse i det stora hela och i allmänna drag, så framträder de alltid som en sfinx så fort de blir till i all sin invecklade beskaffenhet, i sin konkreta form. De uppstår som ett problem som måste analyseras, studeras och förstås in i minsta detalj. Och det är helt uppenbart att det inte på något sätt går att närma sig den

7 [I november 1848 skrev Marx i *Neue Rheinische Zeitung* att "den europeiska revolutionen rör sig i en cirkel. Den började i Italien och antog en europeisk karaktär i Paris. De första återverkningarna från februarirevolutionen följde i Wien, och återverkningarna från revolutionen i Wien ägde rum i Berlin. Den europeiska kontrarevolutionen delade ut sina första slag i Italien, i Neapel. Den antog europeisk karaktär i Paris i juni. De första återverkningarna från *kontrarevolutionen* i juni följde i Wien, och den avslutas och misskrediterar sig i Berlin." (Marx, "The Crowing of the Gallic Cock in Paris Will Once Again Rouse Europe", i Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, , s 15.)]

8 [Den 7 januari 1905 gick arbetarna vid Bruchstrassegruvorna i Langendreer ut i strejk i protest mot förlängningen av arbetstiden och de planerade stängningarna av en del gruvor. Den 16 januari anslöt sig omkring 100.000 arbetare i andra gruvor till strejken. Under trycket från gruvarbetarna tvingades ledarna för de "fria" (det vill säga socialdemokratiska) fackföreningarna, de kristna fackföreningarna och de polska fackföreningarna, som ville att kampen skulle förbli lokal, den 17 januari förkunna att strejken var officiell. Från och med då anslöt sig cirka 250.000 gruvarbetare till kampen för 8 timmars arbetsdag, högre löner, säkerhet i gruvschakten och avskaffande av disciplinätgårderna mot politisk aktivitet. Den 9 februari avblästes strejken av ledarna för gruvarbetarfacken, vars arbetslöshetsfonder var på väg att ta slut och av rädsla för att regeringen skulle skicka armén till kolgruvefälten, utan att ha uppnått några resultat. Richard Reichard ("The German Working Class and the Russian Revolution of 1905", *Journal of Central European Affairs*, nr 2 1953, s 139) har kallat gruvstrejken i Ruhr för den dittills "största strejken i Tysklands historia". För en dåtida marxistisk analys, se Franz Mehring, "Sozialer Krieg", *Gesammelten Schriften*, band 15, Berlin: Dietz, 1966, och "Die Bergarbeiterstreik", *op cit.* Se även dokument i Leo Stern (red), *Die russische Revolution von 1905-1907 im Spiegel der deutschen Presse*, Berlin: Rutten & Loening, 1961, band 3, s 97-134.]

nuvarande ryska revolutionen med fraser om att ”smälta istäcken”, ”oändliga stäpper”, ”tysta, tårdränkta, uttröttade själar” och liknande meningslösa *skönlitterära* uttryck från den borgerliga journalistiken, vars hela kunskaper om Ryssland antingen utgår från den senaste upplagan av Gorkijs *På samhällets botten* eller från några av Tolstojs romaner, och som glider förbi båda halvklotens sociala problem med samma välvilliga okunnighet. Å andra sidan vore det naturligtvis tecken på klen tillväxt av vår politiska visdom och våra historiska upplysningar om vi, som Jaurès’ *L’Humanité*, skulle anse att den första och viktigaste slutsatsen av revolutionen i Petersburg – en händelse som i sanning är förödande för den ryska absolutismen och en inspiration för världens proletariat – är att den senaste Romanov efter blodbadet i Petersburg så att säga har blivit olämplig för den borgerliga diplomatins salonger, och att ingen ”konstitutionell monark” eller ”republikanskt statsöverhuvud” längre ska anse honom värdig en *allians*.

Men framförallt vore det fullständigt befängt om socialdemokratin i Västeuropa, med en Ben Akibas tarvliga tvivel,⁹ bara skulle se den ryska revolutionen som en historisk efterrapning av det som Tyskland och Frankrike redan har ”gått igenom” för längesedan. Tvärtemot Hegel är det mycket mer berättigat att säga att historien *aldrig* upprepar sig.¹⁰ Den ryska revolutionen gör *formellt* för Ryssland vad februari- och marsrevolutionerna [1848] gjorde för Väst- och Centraleuropa för ett halvt sekel sedan, men den är ändå på samma gång – *just* på grund av att den är en mycket försenad fortsättning av de europeiska revolutionerna – fullkomligt speciell och unik i sig själv.

Ryssland träder in på den världsrevolutionära scenen som det politiskt sett mest underutvecklade landet. Ur den *borgerliga* klassutvecklingens synvinkel går det inte att jämföra med Tyskland innan 1848. Av just denna orsak, och trots de sedvanliga uppfattningarna, har den nuvarande ryska revolutionen den mest uttalade proletära karaktären av alla revolutioner hittills. Det nuvarande ryska upprorets omedelbara krav går förvisso inte utöver en borgerligt-demokratisk konstitution, och de första resultaten av krisen, som kanske – faktiskt mycket sannolikt – kan fortgå i flera år som en rad upp- och nedgångar, kommer möjligen bara att bli en bedrövlig konstitutionell regim. Hursomhelst är den revolution som är dömd att ge upphov till denna borgerliga blandform mer renodlat proletär än alla de revolutioner som föregått den.

Framförallt saknar Ryssland helt den samhällsklass som hittills har spelat den dominerande och ledande rollen under alla moderna revolutioner. Som ekonomiskt och politiskt skikt liggande mellan borgarklassen och proletariatet fungerade denna klass som en revolutionär *förenande länk* mellan dem. Den gav borgarklassen den radikala och demokratiska karaktär med hjälp av vilken proletariatet vanns över av borgarklassens stridsrop, och skapade på så sätt de tidigare revolutionernas nödvändiga materiella mekanismer. Vi talar om *småbourgeoisien* som under de europeiska revolutionerna utan tvekan var det levande kitt som svetsade samman de mest varierande skikt i gemensam handling, och som i de klasstrider vars historiska *innehåll* gjorde dem till *borgarklassens* rörelser fungerade som skapare och representant för den nödvändiga fantasi som behövdes om ett enat ”folk”. Samma småbourgeoisie var också proletariatets politiska, andliga och intellektuella *lärare*. Just under februarirevolutionen [1848], då proletariatet i Paris för första gången steg fram som en

9 [Akiba ben Josef (Rabbi Akiva, c:a 50-135 e Kr) var en judisk-palestinsk religiös ledare, en av de första judiska lärda som på ett systematiskt sätt samlade ihop de hebreiska muntliga lagarna, *Mishnah*. Akiba deltog i Bar Kokhba-revolten mot Rom (132-135 e Kr). När romarna förkunnade att de skulle bygga ett hedniskt tempel på platsen för det förstörda judiska templet i Jerusalem gjorde judarna uppror under ledning av Shimon Bar Kokhba. Efter upproret utropade Rabbi Akiva först Bar Kokhba till Messias, men övergav honom senare. Efter Bar Kokhba-revoltens misslyckande fängslades och torterade Rabbi Akiva till döds.]

10 [Syftar på Marx’ kommentar i *Louis Bonapartes Adertonde Brumaire*: ”Hegel gör någonstans den anmärkningen, att alla stora världshistoriska händelser och personer så att säga förekommer två gånger. Han glömde att tillfoga: den ena gången som tragedi, den andra gången som fars.” (Marx, *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*, på marxistarkiv.se, s 3.)]

klassmedveten kraft och bröt med borgarklassen, framstod småbourgeoisens inflytande allra tydligast.

I Ryssland existerar knappt någon småbourgeoisie i modern europeisk mening. Det finns en liten småbourgeoisie i städerna, men den är bara tillflyktsort för den politiska reaktionen och det andliga barbariet.

Förvisso har ett brett skikt ur *intelligentsian*, de så kallade lärda yrkena, i Ryssland mer eller mindre samma roll som småbourgeoisien hade i de västeuropeiska länderna. Under lång tid har de i stor skala ägnat sig åt politisk skolning av arbetande människor. Men intelligentsian företräder inte, som tidigare i Tyskland och Frankrike, vissa klasser ideologiskt, såsom den liberala borgarklassen och den demokratiska småbourgeoisien. I sin tur är *borgarklassen* i Ryssland såsom klass inte bärare av liberalismen utan av den reaktionära konservatismen, eller än värre av rent reaktionär passivitet. För sin del har liberalismen i den häxkittel som det ryska samhället är inte vuxit fram ur industrikapitalismens moderna borgerliga och progressiva strömningar, utan istället ur *jordbruksaristokratin*, som tvingades i opposition på grund av statens konstgjorda uppfödning av kapitalismen, och liberalismen var därför mot fri handel. Av det skälet har den ryska liberalismen varken den revolutionära kraften hos en frisk modern klassrörelse eller den naturliga samhörighet och sociala kontaktpunkter med arbetarklassen som fanns mellan den liberala industribourgeoisien och industriproletariatet i de europeiska länderna. Härav följer den ryska jordbruksliberalismens sjukliga svaghet och medfödda feghet liksom dess främlingskap mot industriproletariatet i städerna. Det förklarar också varför liberalismen är utesluten som politisk ledare och lärare för arbetarklassen.

Arbetet att upplysa, skola och organisera de proletära massorna – som under de förrevolutionära perioderna i alla andra länder utfördes av de borgerliga klasserna, partierna och ideologerna – blev i Ryssland därför förbehållet intelligentsian. Men inte av den ideologiskt borgerliga intelligentsian, utan istället av den revolutionära och *socialistiska* intelligentsian, den deklasserade intelligentsian, som fungerade som en ideologisk ersättning för *arbetarklassen*. Allt det klassmedvetande, all den politiska mognad och idealism som Petersburgproletariatets uppror uppvisade var uteslutande resultatet av ett decennielångt och outtröttligt mullvadsarbete i form av socialistisk – eller rättare sagt socialdemokratisk – agitation.

Och om vi tittar närmare på den omfattning som klassmedvetandet fått av detta arbete, så är den *enorm*. Visserligen har arbetarmassornas första framträdanden i Petersburg också lyft upp allt möjligt skräp till ytan, inklusive illusioner om tsarens välvilja och okända, slumpmässiga ledare som dragits fram från det förgångna. Som under alla stora revolutionära utbrott spottar den glödande lavan först fram diverse smörja från jordens inre. Men med tanke på alla dessa tillfälliga omständigheter och kvarlevorna av en traditionell världsbild, som dessutom snabbt kommer att kastas undan av den revolutionära elden, så uppträder det helt klart starka, friska, snabbt växande frön av rent proletärt klassmedvetande och en oförbehållsam heroisk idealism – *utan* de poser och teatraliska uppträdanden som syns under de stora *borgerliga* historiska ögonblicken – som är ett säkert och typiskt symptom hos alla de moderna, upplysta proletariatets klassrörelser. Som alla som i någon mån är bekant med ryska förhållanden vet, är dessutom – i motsats till exemplen inom det västeuropeiska proletariatet – proletariatet på den ryska *landsbygden*, som nu är på väg att slukas av den revolutionära vågen – proletariatet i södra och västra Kaukasus – ännu mer klassmedvetet och bättre organiserat än proletariatet i de tsaristiska huvudstäderna.

Det är sant att Petersburgproletariatets första massuppror utan tvekan också var en överraskning för den ryska socialdemokratin, och den magnifika politiska revoltens utåt synliga *ledarskap* ligger uppenbarligen inte i socialdemokratins händer. Följaktligen har en del personer haft en benägenhet att säga att händelserna har ”vuxit ifrån” den ryska socialdemokratin. Om man med detta uttryck

menar att rörelsens elementära tillväxt till sin *omfattning* och *snabbhet* har gått utöver agitatorernas beräkningar och utöver de styrkor och medel som finns tillgängliga för att kontrollera och leda dem, då är det i viss mån tillämpligt på det nuvarande läget i Ryssland. Men ve den socialdemokrati som under motsvarande historiska omständigheter *inte* kan frammana stämningar på den samhälleliga scenen som *i den mening* ”växer ifrån” den. Det skulle visa att socialdemokratin *inte* har förstått hur den ska sätta igång en verkligt revolutionär *massrörelse*, ty revolutioner som lockas fram, organiseras och förs till ett framgångsrikt slut i enlighet med en plan – kort sagt revolutioner som ”görs” – existerar bara i trångsynta polishjärnors eller preussiska och ryska statsåklagares livliga fantasi.

Men om man med att revolutionen har ”vuxit ifrån” socialdemokratin menar att den proletära revolutionens *inriktning*, dess *styrka* och *fenomenet* i sig själv var en överraskning för politikerna, om man med detta uttryck menar att revolutionens stormiga förlopp har fått dess *mål* att gå långt utöver förväntningarna, då är socialdemokratin idag praktiskt taget den *enda* faktor i tsardömet offentliga liv som händelserna i Petersburg *inte* har ”vuxit ifrån”, och den enda faktor som intellektuellt har fullständig kontroll över situationen.

Petersburgproletariatets plötsliga politiska massuppror var en blix från en klar himmel – inte bara för de enfaldiga idioterna till härskande tsaristiska tjuvar, och inte bara för de trångsynta och okunniga kapitalister som i Ryssland spelar rollen som *industribourgeoisie*: det var en lika stor överraskning för de ryska liberalerna, för de herrar som smörjde kråset *ad majorem libertatis gloriam* [till frihetens allt större ära] vid banketterna i Kiev och Odessa och hälsade proletära talare med högljudda rop som ”Fy!” och ”Ut med dig” – och för herr Struve och Co, som *kvällen innan* revolutionen i Petersburg faktiskt betraktade det ryska proletariatets revolutionära aktioner som en ”abstrakt kategori” och trodde att det säkraste sättet att störta absolutismen Jerikomurar var med hjälp av ”högt respekterade personligheters” gnäll och jämmer.

Slutligen var det en lika stor överraskning för det slappa, rörliga skikt av revolutionärer ur intelligentsian, som likt vassrör som gungas av vinden ibland trodde att frälsningen utgjordes av bomber och revolverar som ristats fulla med skrämmande ord, ibland av besinningslösa bondeuppror, och slutligen – och mest typiskt – av ingenting alls. Som omväxlande skrek mot himlen av glädje och sedan sörjde sig till döds, och som, likt revolutionens virvlande sand, svängde från terrorism till liberalism och sedan tillbaka och helt saknade någon som helst fast tilltro till det ryska proletariatets oberoende klassaktioner.

Och det var bara den ryska socialdemokratins stelbenta dogmatiker, folk som Plechanov, Axelrod, Zasulitj och deras yngre kamrater – detta otrevliga och envisa samfund som inom vissa kretsar av Internationalen har samma hedrande rykte av vresighet som de franska *guesdisterna*¹¹ – som, med det orubbliga lugn och trygghet som bara en fast, vetenskaplig världsuppfattning kan ge, redan för flera decennier sedan *förutsåg* att upproret i Petersburg den 22 januari skulle komma, och som genom sin medvetna agitation *förberedde* det och *fick det till stånd*.

Det var just de marxistiska ”dogmerna” som gjorde att den ryska socialdemokratin, trots de ryska samhällsförhållandenas bisarra säregenheter, redan för mer än 20 år sedan med nästan matematisk exakthet i grova drag kunde förutse den kapitalistiska utvecklingen och förutsäga och med hjälp av en metodisk verksamhet förverkliga dess revolutionära konsekvenser.

Det var marxismens ”dogmer” som gjorde det möjligt för den ryska socialdemokratin att se arbetarklassen i tsardömet både som en politisk klass och den enda framtida bäraren av först och främst

11 [Jules Guesde (1845-1922) var vid denna tidpunkt helt mot allt deltagande från socialisternas sida i borgerliga regeringar och uppmanade arbetarna att välja representanter som svurit att ”föra klasskampen i parlamentets lokaler”.]

Rysslands politiska befrielse och därefter sin egen frigörelse från kapitalets styre.

Samma marxistiska ”dogmer” gjorde det möjligt för den ryska socialdemokratien att orubbligt försvara det ryska proletariats självständiga klassuppgifter och -politik mot alla och envar, vid en tidpunkt då till och med arbetarklassens *fysiska* existens måste läsas in mellan raderna i den officiella industristatistikens omständliga språk, då de ryska fabriker först måste sökas igenom och när man först måste kämpa för nästan varenda så att säga matematisk proletär med hjälp av intensiv polemik.

Och samma sak gällde när de vacklande ryska intellektuella återigen plågades av oro över att den ryska kapitalismen inte utvecklades ”brett” utan ”på djupet”, det vill säga oroade sig för att den med färdig utländsk teknik utrustade industrin anställde *alltför få* proletärer, så att den ryska arbetarklassen kanske skulle bli alltför liten för sina uppgifter.

Och det gällde också när ”samhället” upptäckte det ryska proletariats *kulturella* existens först i de minnesvärda artiklarna om hur proletärer strömmade in i de offentliga läsesalarna, precis som existensen av nya vilda stammar i Amerikas urtidsskogar.

Det gällde också senare när folk, trots att arbetarklassen existerade och trots det stora strejkerna, trodde att endast studentterror kunde vara politiskt effektiv.

Och det gällde i förrgår när folk utomlands, trots den enorma socialistiska rörelsen i Ryssland, med en i sanning dogmatisk schablonmässighet faktiskt först och främst trodde på tsardömet *liberala* rörelse.

Det gällde också igår, när vissa med anledning [det rysk-japanska] kriget satte alla förhoppningar till *japanernas* aktioner och inte till det ryska proletariats klassaktioner.

Och det gällde in i det sista, när folk om och om igen ifrågasatte den socialdemokratiska arbetarklassens självständiga revolutionära politik och i bästa fall trodde på en sammanslagning av de ”revolutionära” och ”oppositionella” partierna i Ryssland till en politisk kaka, där den proletära politiken så fort som möjligt skulle bakas ihop med alla andra, ”ur bredast möjliga synvinkel” och ”i ljuset av detta stora ögonblick”.

Den 22 januari har förvandlat ordet till kött och inför hela världen visat upp det ryska proletariats i en oberoende politiska revolution. Det är den *marxistiska* andan som har utkämpat den första stora striden för Rysslands frihet på Petersburgs gator, och det är samma anda som med en naturlags nödvändighet förr eller senare kommer att segra.

Kapitel 10 Rosa Luxemburg: ”Efter första akten”

(4 februari 1905)

[I denna korta men historiskt viktiga artikel,¹ som skrevs bara en vecka efter den förra artikeln i denna samling, var Rosa Luxemburg den första i den västeuropeiska socialistiska pressen att tala om en ”permanent revolutionär situation” i Ryssland.² Liksom i sin föregående artikel avfärdar hon både fader Gapon och de ryska ”liberala hjältarnas” betydelse, och tillskriver istället andan i det revolutionära utbrottet till åratals agitation från den ryska socialdemokratins sida. Tvärtemot Michail Luśnias åsikter – som Karl Kautsky kritiserar i denna bok i artikeln ”Revolutionära frågor” – gladdes Luxemburg också helt klart över det faktum att upproret snabbt hade spridit sig från St Petersburg till flera andra stora städer i Polen, Ukraina och de baltiska staterna. Precis som Trotskij och Parvus förväntade hon sig att revolutionen skulle bli permanent inte bara i betydelsen att omfatta alla folk och regioner i tsarens imperium, utan också i form av att ge en formellt borgerlig händelse ett livskraftigt innehåll bestående av klassmedveten proletär kamp.]

* * *

För en vecka sedan skrev vi om revolutionen i *Petersburg*.³ Nu sträcker den sig över nästan hela tsardömet. I alla stora städer – i Moskva, Riga, Vilnius, i Jelgava och Liepāja,⁴ i Jekaterinoslav och Kiev, i Warszawa och Łódź – har proletärer besvarat slakten i Petersburg med masstrejker (i Warszawa med en generalstrejk i ordets bokstavliga mening) och energiskt visat sin klassolidaritet med proletariatet vid Neva.⁵ För att låna Marx’ ord: allteftersom aktionens ”grundlighet” har ökat, har de inblandade massornas antal också ökat.⁶

I Petersburg var proletariatets uppror spontant, och signalen till det gavs av en tillfällig ledare [fader Gapon] även om, som ett tillräckligt stort antal rapporter redan har bekräftat, upprorets mål, program och *politiska karaktär*, direkt avgjordes av de *socialdemokratiska* arbetarnas ingripande. I resten av tsardömet, och i synnerhet i Polen, låg rörelsens upphov och ledning redan från början i händerna på socialdemokratin. Förvisso innebar det inte ens där att socialdemokratin trollade fram masstrejken på egen hand och efter eget gottfinnande. Istället måste den överallt anpassa sig till impulserna från arbetarna, vars upphetsning ökade redan med de första ryktena och rapporterna om händelserna i Petersburg, och som instinktivt inledde solidaritetsaktioner. Men det var socialdemokratin som genast gav massornas framstöt ett nödvändigt uttryck, politiska slagord och en klar inriktning.

Redan under de allra första dagarna efter blodbadet den 22 januari uppvisade den ryska revolutionen *i sin helhet* också tydliga tecken på proletariatets politiska klassuppror. Just det sätt på vilket händelserna i Petersburg omedelbart fick ett eko i andra industristäder och -regioner i Ryssland är det bästa beviset på att det som hände i Petersburg inte var en isolerad och blind upprorshandling

1 Luxemburg, ”Nach dem ersten Akt”, *Die Neue Zeit*, nr 1 1905, s 610-614.

2 Se S Schwarz, *The Russian Revolution of 1905*, Chicago: University of Chicago Press 1967, s 246-254.

3 [Se föregående dokument i denna antologi.]

4 [Städer i Lettland. På tyska: Mitau och Libau.]

5 [St Petersburg ligger vid finska viken i Nevaflodens mynning.]

6 [Syftar på avsnittet ”Anda och massor” i kapitel VI i *Den heliga familjen* av Marx och Engels:

”Om revolutionen, som kan vara ett exempel på alla stora historiska ’aktioner’, misslyckades, så berodde det på att de massor av vars levnadsförhållanden den i grund och botten stoppades, var *avskilda, begränsade* massor, inte allomfattande. Om revolutionen misslyckades så var det inte på grund av att massorna var ’*entusiastiska*’ över den och ’*intresserad*’ av den, utan på grund av att massornas mest talrika del, del del som är skild från bourgeoisie, inte hade något *verkligt* intresse av revolutionens principer, inte hade någon egen revolutionär princip, utan *bara* en ’*idé*’ och därmed bara ett tillfälligt entusiastiskt mål och bara skenbar *uppmuntran*. Tillsammans med den historiska aktionens grundlighet kommer därför storleken att öka på de massor vars aktion det är.” (Marx/Engels, *The Holy Family*, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 4, s 82.)

som härrörde ur desperation, likt de många blodiga uppror som då och då har ägt rum bland de ryska bönderna, utan istället ett uttryck för att det var likartade jäsningar och gemensamma strävanden som sporrade industriarbetare över hela imperiet. Det har aldrig tidigare skett så medvetna och öppna solidaritetshandlingar – och därtill *politisk* solidaritet – från hela arbetarklassen i Rysslands olika städer och regioner under tsardömets hela existens. Inte ens Första maj, vars ideal har fått kraftfulla effekter i Ryssland, har någonsin lyckats framkalla något som ens avläggset liknar en så sammanhängande massdemonstration. De uppstod plötsligt som ett resultat av den direkta kampen, och för första gången har det visat sig att arbetarklassen i tsardömet nu inte bara är ett abstrakt begrepp eller en mekanisk samling av isolerade proletära grupper med likartade intressen och snarlika strävanden, utan en organisk helhet som är förmögen till förenade aktioner, en *politisk klass* med en gemensam vilja och ett gemensamt klassmedvetande. Efter de senaste veckornas kamp finns det inte längre ryska arbetare utspridda i tsardömets norra, södra och västra delar, inte längre isolerade lettiska, judiska och polska proletärer, där det pyr i varje grupp för sig under samma slaveris kedjor. Nu står en *enda* enad proletär armé mot tsarismen, en armé som genom sina enorma offer under kampen har visat att den har lärt sig att fullständigt besegra den gamla politiken att söndra och härska – varje enväldes ledord och visdomsord för att regera – och tack vare blodsutgjutelsen har denna armé på ett mycket effektivare sätt förenats i *en enda* revolutionär klass än vad som hade kunnat åstadkommas med hjälp av alla möjliga ”överenskommelser” på papper under hemliga partimöten.

Det är den bestående betydelsen av den sista veckan i januari, som är epokgörande i det internationella proletariats historia och dess kamp för frigörelse. För första gången har det ryska proletariatet klivit in på den politiska scenen som en oberoende kraft. Det fick sitt historiska dop i blod under slakten den 22 januari, precis som proletariatet i Paris fick det under slakten i juni [1848], och det har anslutit sig som en ny aktiv medlem i den internationella familjen av kämpande proletariat.

Detta oerhörda faktum existerade inte för de borgerliga intellektuella, som begränsade sig till att omedelbart protestera mot Maxim Gorkijs arrestering och martyrskap.⁷ Men man kunde inte vänta sig något annat. Om man för att roa sig vill titta på det allra vanligaste sättet för nutidens borgerliga ”intelligentsia” att reagera på det historiska dramat vid Neva, då behöver man bara ta herr Hardens *Zukunft*, som glittrar i det ”moderna” dekadenta skräpets alla färger, och bara härmar Trepovs telegrambyråer och utom allt tvivel bevisar att nutidens politiska förhållanden i Ryssland ”tillfredsställer de ryska massornas behov”. Inför hela världen rehabiliterar herr Harden de ”stackars” arbetarna i Petersburg som tsarens andäktiga och naiva lamm som ”vilseleddes” av demagoger, och han förkunnar att den marsch till döds som gjordes av 2.000 proletärer som kämpade för frihet, var en barnlek jämfört med decembristernas revolt 1825, då ”till och med gardesofficerarna” redan hade utropat en republik. Inte ens under de bästa av tider har vanliga borgerliga huvuden någonsin begripit den proletära kampens historiska innebörd. Den förfallande borgarklassens förkrympta huvuden är ännu mindre kvalificerade att göra det.

Men det ryska proletariatets uppror är också ett nytt fenomen för den internationella socialdemokratin, och vi måste först tillgodogöra oss den intellektuellt. Oavsett hur dialektiskt vi tänker så är vi alla i vårt omedelbara medvetande obotliga metafysiker som hänger upp oss på saker och tings oföränderlighet. Och trots att vi är de sociala framstegens parti, så är till och med för oss varje stor framgång som äger rum omärkbart och sedan plötsligt framträder som ett färdigt resultat en överraskning som vi måste anpassa till våra uppfattningar. Enligt många västeuropeiska socialdemokraters uppfattning lever det ryska proletariatet fortfarande som *muzjiker*, som bönder med långt fladdrande hår, fotbeklädnader och ett dumt uttryck i ansiktet, som så sent som igår anlände från

7 [Maxim Gorkij arresterades av den tsaristiska regimen efter demonstrationen i Petersburg den 22 januari 1905. Han släpptes mot borgen den 27 januari.]

landsbygden som en främmande gäst i den moderna världens stadskultur. Nästan ingen har märkt hur det ryska proletariet har höjt sig kulturellt och andligt, först med hjälp av kapitalismen och sedan genom socialdemokratins upplysningsarbete, ett arbete som har genomförts under absolutismens förtryckande förhållanden och har förvandlat gårdagens *muzjiker* till intelligenta, frågvisa, idealistiska, kämpande, ambitiösa proletärer i dagens stora städer. Och när man betänker att den socialdemokratiska agitationen i Ryssland har pågått i knappt 15 år, och att de första försöken till facklig masskamp daterar sig till år 1896, så måste man inse att det inre försvagande arbete som de sociala framstegen har genomfört i sanning har gått i en *ursinnig* takt. Det proletära åskvädret har omedelbart skingrat och sopat undan tröghetens tjocka dimma och kvardröjande rök, och där det så sent som igår verkade finnas ett förbryllande, spöklikt fäste av uråldrigt stillastående, står vi idag inför ett land som skakas häftigt och i grunden av den allra modernaste av stormar, en mäktig eld som kastar ett starkt sken över hela den borgerliga världen.

Händelserna i Petersburg har givit oss en djupgående läxa i revolutionär optimism. Genom tusentals hinder, genom alla feodalismens fästningar och utan de politiska och sociala villkor som är grundläggande för det moderna livet, gjorde sig den kapitalistiska utvecklingens bronslag⁸ på ett triumferande sätt gällande genom proletarietets födelse, tillväxt och klassmedvetande. Och revolutionens vulkanliknande utbrott har för första gången visat hur snabbt och grundligt den unga mullvaden har gjort sitt arbete. Så glatt den arbetade under det västeuropeiska borgerliga samhällets fötter! Att mäta proletarietets politiska mognad med hjälp av statistik från val och fackligt medlemskap är som att mäta Mont Blanc med en skrädrares måttband. Under det borgerliga vardagslivets så kallat normala tider vet vi nästan ingenting om hur djupa rötter våra idéer redan har fått, hur starkt proletariet är, eller hur ruttet det härskande samhället är inuti. Opportunismens all vacklan och misstag kan till syvende och sist tillskrivas en felaktig bedömning av den socialistiska rörelsens styrkor och en subjektiv illusion av *svaghet*.

Eftersom absolutismen fortfarande existerar, någon konstituerande ännu inte har sammankallats, och de massor som nu strejkar kanske kan verka återgå till de vanliga rutinerna imorgon, kan en tarvlig trångsynthet, som bara kan förstå små förändringar av så kallade påtagliga materiella resultat, måhända rasa mot den "misslyckade revolutionen" och Petersburgupprorets verkningslösa "övergående entusiasm". Men i själva verket har de senaste veckornas händelser öppnat en spricka i den ryska samhällsstrukturen som inte längre går att sluta. Tsarismen har redan fått sin inre dödsstöt, och vare sig dess fortsatta existens blir lång eller kort kan den bara bli en dödsstrid. För första gången har den stått ansikte mot ansikte med den klass inom folket som är *utsedd* att störta den. Inför hela världen har det bevisats att tsarismen inte längre existerar tack vare passiviteten inom det befolkningssikt vars vilja är politiskt avgörande, utan tvärtom *mot* dess vilja. För första gången har arbetarklassen öppet kämpat som en enhet och tagit den politiska ledningen över samhället mot absolutismen. Det vapen av brutalt våld, med vilket absolutismen idag med nöd och näppe har segrat, har dessutom blivit trubbigare genom att det har använts. Inbördeskriget har demoraliserat och väckt militären politiskt på ett sätt som årtionden av agitation på garnisonerna aldrig kunde ha fått till stånd. Tsarismen kan knappats riskera ännu en militär styrkeprövning mot sitt eget folk.

Och först nu *börjar* socialdemokratins verkliga uppgift för att bibehålla en permanent revolutionär situation. Dess plikt härrör på ett naturligt sätt ur de politiskt närsynta personernas benägenhet att se misslyckande och kampens slut där man i själva verket återfinner revolutionens inledning. Att motverka de arbetande massornas pessimistiska modlöshet, som reaktionen spekulerar i, att förklara innebörden i och de enorma resultaten av proletarietets första angrepp, att vara på vakt mot den baksmälla som brukade drabba massorna under de *borgerliga* revolutionerna så fort målet inte var

8 [På Kapitolium i Rom fanns det tavlor av brons med lagar som man bara gick att läsa genom att stå på en steg, och på så sätt symboliserade att de var heliga och okränkbara.]

omedelbart synligt, och som redan imorgon utan tvekan kommer att drabba de ryska *liberala* hjältarna – detta är det ofantliga arbete som först och främst socialdemokratin står inför. Tvärtemot vad ungdomliga skrytmånsar kan inbilla sig, kan inte socialdemokratin på ett konstgjort sätt skapa historisk styrka eller historiska situationer, vare sig i Ryssland eller någon annanstans på jorden. Men det socialdemokratin kan och måste göra är att till det yttersta utnyttja den speciella situationen genom att göra arbetarna medvetna om dess historiska betydelse och konsekvenser, och på så sätt föra upp kampen till ett högre stadium.

För närvarande är det mest trängande behovet i Ryssland att hjälpa massorna *efter* de första striderna genom att upplysa, stimulera och uppmuntra dem. Och *denna* uppgift kan inte utföras av varken Gapon och liknande – som under revolutioner vanligtvis flamlar upp som en meteor och sedan försvinner för gott – eller liberalerna – som efter varje framgång viker ihop sig som en fällkniv – eller slutligen alla möjliga sorters revolutionära äventyrare som alltid är beredda att ta språnget till ett stort angrepp. Denna uppgift kan i Ryssland *bara* utföras av socialdemokratin, som i och med att den har ett slutgiltigt mål som går utöver alla speciella ögonblick därmed höjer sig över kampens alla speciella ögonblick, som av just denna orsak inte ser världens slut i ögonblickets omedelbara framgång eller misslyckande, och som inte ser arbetarklassen som ett medel för att uppnå politisk frihet, utan istället ser politisk frihet som ett medel för att befria arbetarklassen.

Kapitel 12 Leo Trotskij: Inledning till *Ferdinand Lassalles "Tal till juryn"*

(juli 1905)

[Det dokument som översatts här är Leo Trotskijs inledning till av de mest berömda socialdemokratiska tal som finns – skrivet av Ferdinand Lassalle men aldrig framfört.¹ 1893 beskrev Eduard Bernstein i sin biografi över Lassalle en man av översvallande natur, enorm självaktning och med ett kraftfullt intellekt. Även om Lassalle aldrig helt och hållet var marxist – han var i sin syn på staten alltför påverkad av Hegel och av Ricardo genom att acceptera "den järnhårda lönelagen" – så var han icke desto mindre en av de heroiska personerna under revolutionerna 1848-1849. 1863 grundade Lassalle Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein (Allmänna tyska arbetarförbundet), som 1875 förenade sig med det Tyska socialdemokratiska arbetarpartiet, under ledning av August Bebel och Wilhelm Liebknecht, och bildade det Socialistiska arbetarpartiet. 1890 blev Socialistiska arbetarpartiet Tysklands socialdemokratiska parti.

Lassalles biografi är en enastående historia om en man som under loppet av en livstid blev både revolutionär och reformist, under perioder nära bundsförvant med både Marx och Bismarck, fantastisk författare, dramatiker och olycklig friare, som avled 1864 under en duell om en ung kvinnas kärlek. Lassalle var också en självlärd advokat. Hans äventyr i domstolarna inleddes 1846, när han träffade grevinnan Sophie Hatzfeld som ville skiljas från sin make. Lassalle åtog sig att rädda grevinnans förmögenhet och drev flera fall å hennes vägnar tills han slutligen vann 1854. Men Lassalles mest minnesvärda drabbning inför rätta ägde rum i juli 1849, då han stod anklagad för att ha anstiftat väpnat motstånd mot den preussiske kungen och hans ämbetsmän. Bernstein beskriver arresteringen av Lassalle och hans "tal" till juryn på följande sätt:

Lassalle ... tillhörde yttersta vänstern i Demokratiska partiet, vars tidning var *Neue Rheinische Zeitung*, som redigerades av Karl Marx ... Han skickade ofta meddelanden och brev till *Neue Rheinische Zeitung*, och infann sig ibland till och med på tidningens redaktion. På så sätt uppstod successivt en personlig relation mellan Lassalle och Marx ...

Lassalles inställning till den växande reaktionära vågen 1848 var densamma som *Neue Rheinische Zeitungs* redaktörers inställning ... När den preussiska regeringen i november 1848 upplöste civilgardet i Berlin, utropade undantagstillstånd i Berlin och flyttade Nationalförsamlingen från Berlin till den lilla landsbygdsstaden Brandenburg, och när ... Nationalförsamlingen anklagade den preussiska regeringen för högförräderi (det vill säga för att ha brutit mot konstitutionen), och förkunnade att denna regering hade förverkat rätten att ta ut skatt, följde Lassalle *Neue Rheinische Zeitungs* exempel och uppmanade alla medborgare att organisera och göra väpnat motstånd mot insamlingen av skatter. Precis som Rhenska demokraternas utskott [som Marx stödde] anklagades också Lassalle för att ha anstiftat ... väpnat motstånd mot kungens makt, och precis som de frikändes också han av juryn. Men reaktionen, som blivit alltmer maktfullkomlig, väckte ytterligare ett åtal mot Lassalle för att ha anstiftat ... motstånd mot regeringens ämbetsmän, med syftet att ställa honom inför polisens kriminaldomstol. Och till sist dömde denna domstol – uppenbarligen kände regeringen sina egna domare – verkligen Lassalle till sex månaders fängelse.

Lassalles svar på den första av dessa anklagelser har givits ut under titeln *Tal till undersökningsdomstolen [Assisen-Rede]*. Men i själva verket framfördes aldrig talet, och allt som har sagts i olika biografier om det "djupa" intryck det gjorde på juryn och allmänheten tillhör alltså fabler- nas värld. Lassalle hade skickat talet för tryckning redan innan rättegången ... och när ett antal korrektorexemplar hade spridits redan på förhand, beslutade rätten att utestänga allmänheten ...

¹ Ferdinand Lassalle, *Retj pered sudom prisjazjnick (Rol proletariata i burzjuazij v 1848 godu v Germanij): Perevod s nemetskovo pod redaktsej i s predislozjem N Trotskovo*, St Petersburg: Tsentralnaja Tipo-Lit M Ya Minkova.

Trots Lassalles protester och hans tillkännagivande att korrektorexemplaren hade spridits utan hans kännedom, och mycket troligt på anstiftan av ... hans fiender, beslutade rätten att stå fast vid sitt beslut, och då avböjde Lassalle att försvara sig själv, men frikändes trots det. Oavsett om talet har framförts eller ej, är *Tal till undersökningsdomstolen* enligt min uppfattning ett intressant dokument för att studera Lassalles politiska utveckling. Han intar nästan samma ståndpunkt som Marx hade intagit tre månader tidigare i sitt tal till juryn i Köln.² En jämförelse mellan de två talen visar det lika tydligt som det visar Marx' och Lassalles olika karaktär. Marx avstår från all värtalig utsmyckning. Han går rakt på sak med ett enkelt och kortfattat språk. Mening för mening utvecklar han skarpt och med skoningslös logik sin egen ståndpunkt, och utan att orera slutar han med en sammanfattning av den politiska situationen. Man skulle kunna tro att Marx' egen person inte på något sätt var inblandad, och att hans enda intresse var att ge juryn en politisk lektion. Och vid rättegångens slut gick faktiskt en av jurymedlemmarna fram till Marx och tackade honom, å sina kollegors vägnar, för den ytterst lärarika föreläsning som han hade givit dem! Lassalles sammanfattning pågår tvärtom nästan från början till slut. Han trötter ut sig med – ofta mycket vackra – bilder och superlativ. Det är bara känslor, och om han hänvisar till den sak han representerade eller till sig själv, så talar han aldrig till juryn utan till gallerierna, till ett inbillat massmöte, och efter att ha förkunnat en vedergällning som skulle vara "lika oerhörd" som "den skymf som folket erbjudits" avslutade han med en uppläsning ur Schillers Wilhelm Tell.³

Precis som Bernstein beundrade uppenbarligen Leo Trotskij den storslagna värtaligheten i *Talet till juryn*. När Trotskij höll sitt eget tal till stans domstol i september 1906 och försvarade sin roll i den kortlivade sovjeten i St Petersburg, hade han helt klart Ferdinand Lassalle som sin förebild. Men i det dokument som finns översatt här tjänade Lassalle och revolutionerna 1848-1849 ett omedelbart praktiskt syfte. På sommaren 1905 var Trotskij fast besluten att visa den slående, nästan kusliga likheten mellan förräderiet mot de europeiska revolutionerna och de ryska liberalernas och demokraternas uppträdande 1905. Hans beskrivning av de två historiska händelserna gör den ena till en spegelbild av den andra.

Redan i sin kritik av *Iskras* program 1903 hade Rjazanov pekat på Marx' och Engels' "misstag" 1848-1849, men Trotskijs skickliga penna förvandlade Rjazanovs historiska lärdom till ett levande politiskt drama. Temat i Trotskijs artikel är att den ryska borgarklassen precis som den tyska borgarklassen 1848 kom för sent för att göra sig egen revolution. Som vi har konstaterat ovan drog Marx och Engels i sin berömda "hänvändelse till förbundet" i mars 1850 slutsatsen att de tyska arbetarna skulle göra sin egen revolution

genom att göra klart för sig sina klassintressen, så snart [som] möjligt inta sin självständiga partiställning och inte för ett ögonblick låta förvirra sig av de demokratiska småborgarnas hycklande fraser i fråga om den självständiga organisationen av proletariatets parti. Deras fältrop måste bli: *Den permanenta revolutionen*.⁴

I denna artikel drar Trotskij samma slutsats. I det historiska drama som han återger är skådespelarna tyska, österrikiska eller franska, men de är också litterära ombud för de klasskrafter som verkade i Ryssland 1905. Precis som liberalerna 1848-1849 föredrog "ordning" framför befrielse, så förebrådde Struve och hans kollegor tsar Nikolaj II för att han inte lyckades återta kontrollen över landet genom att göra en kompromiss med den upplysta liberala oppositionen. Trotskij tillägger att varken intelligentsians demokrater eller de ryska bönderna var förmögna att anta en konsekvent revolutio-

2 Se *Kölnerprocessen mot de rhenska demokraternas utskott*, på marxists.org.

3 Bernstein, *Ferdinand Lassalle as a Social Reformer*, London: Swan Sonnenschein, 1893, s 24-27. Marx' redogörelser i *Neue Rheinische Zeitung* om fängslandet av Lassalle och rättegången mot honom finns i *Collected Works*, band 8, s 344-346, 463-465, 474-476; band 9, s 339-341, 372-376, 383-388.

4 Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

när roll. Bara arbetarna kunde på ett beslutsamt sätt störta den gamla samhällsordningen, och de var tvungna att göra det genom att först beväpna revolutionen och sedan inspirera arbetarna i Väst-europa att ta upp kampen. Ända från början menade Trotskij att den segerrika ryska revolutionen måste anta en internationell karaktär, och göra ”den till initiativtagare till ett världsomfattande avskaffande av kapitalismen, för vilken historien har förberett alla objektiva villkor.” Med kraften från historiens paralleller och sin egen skicklighet att skriva politiska broschyrer förenar Trotskij Marx’ insikter med Lassalles lidelse för att lovprisa framtidsutsikterna av en permanent revolution både i Ryssland och i hela den kapitalistiska världen.]

* * *

”Inledning till Ferdinand Lassalles ’Tal till juryn’”

I

Den 18 mars [1848] skiljde det gamla Preussen från det nya. Folket i Berlin vann en avgörande seger över de rojalistiska trupperna under kampen om barrikaderna. Fredrik Wilhelm IV⁵ hade svurit att inte låta ett skrivet papper, det vill säga en konstitution, komma mellan honom och himmelen,⁶ men tvingades ge efter för folkets krav: han drog tillbaka sina trupper från Berlin, tillkännagav alla ”friheter”, utsåg liberalen Camphausen⁷ att bilda regering och tvingades sammankalla folkets representanter för att utarbeta en konstitution.

På så sätt uppstod Preussens frihet direkt ur revolutionen. Den erövrades inte med hjälp av någon sorts smart överenskommelse mellan liberalismens kloka män och reaktionens profitörer. Den erövrades av folket på gatorna. En skriven text var bara nödvändig för att stärka det folkliga upprorets seger.

Detta ”stärkande” arbete föll på den preussiska liberala borgarklassen, som trädde i förgrunden i efterdyningarna till revolutionen. Oorganiserade samhällskrafter och revolutionär ”spontanitet” kunde besegra absolutismen och röja vägen för att skapa en ny stat, men de var inte förmögna att på egen hand bygga den nya samhällsordningen. Detta arbete hamnade oundvikligen i händerna på den liberala borgarklassen, som trots all vacklan⁸ och tvekan att tala ut öppet var den enda klass som hade politisk kunskap och politisk organisering.

Den roll de spelade i detta sammanhang avgjordes av hela deras samhällshistoriska ställning. Marx skrev i *Neue Rheinische Zeitung*:

De stora godsägarna och kapitalisterna blev rikare och mer utbildade. I och med det borgerliga samhällets utveckling i Preussen – det vill säga utvecklingen av industrin, handeln och jordbruket – förlorade å ena sidan skillnaderna mellan stånden sin materiella grund. Aristokratin blev själv till stora delar förborgerligad ... Å andra sidan blev den absolutistiska staten, som under utvecklingens gång förlorade sin gamla sociala bas, en hämsko på det nya borgerliga samhället med sitt förändrade produktionssätt och nya behov. *Bourgeoisien var tvungen att göra*

5 [Fredrik Wilhelm IV (1795-1961), kung av Preussen.]

6 [”Jag kommer aldrig att låta ett skrivet pappersark komma mellan vår Gud i himlen och detta land ... att styra oss med sina paragrafer och ersätta den gamla, heliga lojaliteten.” (*Tal vid Förenade lantdagens invigning*, våren 1847.)]

7 [För Marx’ kommentarer angående Camphausens roll, se ”Camphausen”, *Neue Rheinische Zeitung*, 4 februari 1849, Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, s 295-297, och på andra ställen i *Neue Rheinische Zeitung*.]

8 [Trotskij använder ordet *kunktatorstvo* (på svenska ”att söla, fördröja”) som en anspelning på Quintus Fabius Maximus Cunctator (”Sölaren”), 275-203 f Kr, som under det andra puniska kriget använde gerillataktik för att trötta ut Hannibals trupper. Det är också ursprunget till namnet på det brittiska Fabiansällskapet.]

*anspråk på sin andel av den politiska makten, om bara på grund av sina materiella intressen.*⁹ Bara bourgeoisien själv kunde juridiskt garantera sina kommersiella och industriella krav. Den var tvungen att rycka skötseln av dessa sina ”ytterst okränkbara intressen” ur händerna på en föråldrad byråkrati som var både okunnig och arrogant. Bourgeoisien var tvungen att kräva att få kontroll över statens tillgångar, som den påstod sig ha skapat. Efter att ha berövat byråkratin monopolet på så kallad utbildning, och medveten om det faktum att den besatt en överlägsen kunskap om det borgerliga samhällets verkliga behov, hade bourgeoisien också ambitionen att säkerställa en politisk status för sig själv som låg i linje med sin samhälleliga status ... Så den liberala oppositionen ... var helt enkelt bourgeoisiens opposition mot en politisk form som inte längre motsvarade dess intressen och behov. Men för att gå mot hovet var bourgeoisien också tvungen att uppvakta folket.¹⁰

Men att uppvakta folket och gå mot hovet var inte samma sak som att öppet leda folkmassorna i en skoningslös kamp mot den gamla regimen. Det var något som den tyska borgarklassen inte kunde göra. Den anlände för sent med sina paroller om befrielse. Ställd inför ett fientligt proletariat och in i mörkret fördärvad av de politiska erfarenheterna i Frankrike, var den noga med att säkerställa att den folkliga rörelsen inte gick för långt och hindrade möjligheterna att sluta en överenskommelse med monarkin.

Utan tilltro till sig själv, utan tilltro till folket klagar den på dem ovan och darrar inför dem under, är egoistisk mot båda sidor och medveten om sin egoism, revolutionär gentemot de konservativa, konservativ gentemot revolutionärerna, skeptisk mot sina egna slagord, begiven på fraser istället för teorier, skrämmd av den internationella stormen utnyttjar den just denna storm. Ingen energi åt något håll, plagiering åt alla håll, ordinär genom att inte vara ursprunglig, ursprunglig i sin vanlighet. Den köpslår om sina egna strävanden, utan initiativ, utan tilltro till sig själv, utan tilltro till folket, utan någon världshistorisk uppgift, en förbaskad gubbstrutt som fann sig dömd att leda in det rakryggade folkets första ungdomliga strömningar i sina egna senila intressen och vilseleda dem, utan ögon, utan öron, utan tänder, utan allt – på detta sätt upptäckte den *preussiska borgarklassen* att den efter marsrevolutionen stod i ledningen för den preussiska staten.¹¹

Klassinstinkten sa borgarklassen att ett revolutionärt fullbordande av dess historiska uppgift var fylld av farliga konsekvenser. Denna instinkt var riktig. ”Vi genomlevde sex sekler under loppet av sex år”, sa Buassi d’Angla 1795.¹² Det var inte bara tomma ord. Revolutioner är historiens lokomotiv. På kort tid ger de massorna århundradens erfarenheter. På några få månader, till och med dagar eller timmar, sliter de undan den slöja av politik, lag, mysticism och filosofi som sedan sekler har vävts över de samhälleliga förhållandena. Samhället avslöjas i all sin nakenhet som en organisation för en klass’ styre. Alla samhällsinstitutioner visar sig öppet vara hävstänger i händerna på de härskande krafterna, som när de hotas av revolution öppet tillkännager sin diktatur, förklarar statens territorium som slagfält och genomdriver sin egen nakna vilja i form av militärt undantagstillstånd. Inför en fruktansvärd fara har den inte tid att dölja sina anspråk bakom lagens hyckleri eller mysticismens lögn. Den sliter skoningslöst sönder de juridiska nätverk som den själv har skapat och uppvisar det blodigt reaktionära mod som den saknade i det vardagliga livet. Under en tid råder det *sanning* – den fruktansvärda, nakna sanningen, med blodfläckad panna, skorptäckta sår och inflammerade ögon.

9 [Trotskijs kursivering.]

10 [Marx, ”The Bourgeoisie and the Counter-Revolution”, *Neue Rheinische Zeitung*, 11 december 1848, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 8, s 154-178.]

11 [*Ibid.*]

12 [Buassi d’Angla (1756-1826) var en av ledarna för den termidorienska reaktionen i Frankrike och senare senator under Napoleon Bonaparte.]

En sådan tidsepok är en skola i politisk materialism. Den översätter alla samhällsnormer till våldets språk. Den ger inflytande åt de som litar till sin styrka och är enade, disciplinerade och beredda att gå till handling. Dess väldiga skälvingar driver ut massorna på kampens område och uppenbarar de härskande klasserna för dem – både de som försvinner och de som anländer. Av just denna anledning är det skrämmande både för den klass som förlorar makten¹³ och den som får makten.¹⁴ När massorna väl har slagit in på denna väg utvecklar de sin egen logik, och går mycket längre än vad som krävs utifrån de nyanlända borgarnas synvinkel. Varje dag för med sig nya paroller som är mer radikala än de föregående, och de sprider sig lika snabbt som blodet cirkulerar i människokroppen. Om borgarklassen accepterar revolutionen som utgångspunkt för ett nytt system kommer den att avhända sig varje möjlighet att vädja till lag och ordning för att gå mot massornas revolutionära angrepp. Det är därför det är ett oavvisligt klasskrav för den liberala borgarklassen med en överenskommelse med reaktionen på bekostnad av folkets rättigheter.

Det gäller lika mycket dess ställning före, under som efter revolutionen. Den preussiska liberala borgarklassen vädjade inte till folket mot kungen, utan till kungen mot byråkratin. I grund och botten upprepade den på ett hycklande sätt den stora franska revolutionens första naiva steg. Aulard säger:

Istället för att hålla kungen ansvarig för sina ämbetsmäns uppträdande förkunnade folket att dessa ämbetsmän lurade kungen, att de var sanna fiender till kungen, att de förstörde och undergrävde hans makt att göra gott. En populär tanke då var att befria kungen från dessa ondskefulla ämbetsmän så att han skulle kunna bli bättre informerad och använda sin makt till nationens gagn under kampen mot de feodala kvarlevorna.¹⁵

Den preussiska liberala borgarklassen låtsades att det mellan kungen och friheten, som båda likt två vänner lidelsefullt längtade efter, stod en törnhäck i form av byråkratin. Med hjälp av denna diaboliska list hoppades de övertala kronan att knuffa adelns byråkrati åt sidan och i dess ställe acceptera borgarklassen. Den liberala borgarklassen upplevde att den inte var stark nog att besegra absolutismen och försökte istället övertala monarkin att sluta en dålig överenskommelse. Givetvis lät sig inte den monarkistiska regeringen, som precis som varje härskande kast under århundraden av maktutövning hade utvecklat en raffinerad självbevarelseinstinkt, luras av denna idiotiska diplomati. Men den lurade verkligen folket, som nyss hade trätt in i det politiska livet. Den hejdade deras själsliga frigörelse och gjorde allt för att förhindra en radikal omvälvning av de ålderdomliga patriarkala och servila förhållandena. Men när det trots alla deras ansträngningar visade sig att landets öde ändå skulle avgöras på gatorna, gjorde borgarklassen allt i sin makt för att minimera oroligheterna och ge dess avkomma, den preussiska friheten, ett anständigt yttre.

Camphausens liberalt borgerliga regering (som kungen inkallade till makten) utarbetade en teori som sa att konstitutionen måste uppstå ur en överenskommelse¹⁶ mellan nationalförsamlingen och kungen. Det betydde att nationalförsamlingen redan på förhand framtogs sin självständiga, konstituerande karaktär och gjorde konstitutionens öde beroende av kungens goda vilja. Skälet och målet var helt klara.

13 [Den feodala aristokratin och de absolutistiska härskarna.]

14 [Borgarklassen.]

15 A Aulard, *Polititjeskaja istorija Frantsuzskoj revoljutsij*, Moskva: Izdatelstvo Skirmunta 1902, s 8.[Alphonse Aulard var den franska revolutionens första fackmässiga historiker. Bland hans verk fanns flera stora samlingar av redigerat material, speciellt *Recueil des actes des comités de salut public* (16 band, 1889-1904) och *La Société des Jacobins* (6 band, 1889-1897). Hans viktigaste studier är *Études et leçons sur la Révolution française* (9 band, 1893-1924), *Histoire politique de la Révolution française* (1901), *Les Grands Orateurs de la Révolution: Mirabeau, Vergniaud, Danton, Robespierre* (1914) och *La Révolution française et le régime féodal* (1919).]

16 [Vereinbarungstheorie.]

Att utropa församlingens suveränitet (givetvis inte bara i ord som det alltyska parlamentet gjorde i Frankfurt)¹⁷ skulle betyda att man föreslog att kungen skulle vänta i tysthet medan hans roll avgjordes för honom. Men, som herr Suvorin så träffande har observerat, eftersom det aldrig har funnits en regering som varit så dum att den frivilligt har överlämnat makten till en konstituerande församling, så var det uppenbart att kammaren, så fort den förkunnade sin egen suveränitet, skulle bli tvungen att organisera ett snabbt svar mot de reaktionära styrkorna genom att vädja till nationen och beväpna folket. Kort sagt skulle den, istället för att tillintetgöra revolutionen, behöva göra motsatsen och utveckla den vidare. Samtidigt tog borgarklassen på sig bördan av att härska just för att sätta ett snabbt stopp för den revolutionära anarkin.

Den liberala borgarklassen fruktade ett ”hopp ut i det okända” och höll orubbligt fast vid de officiella historiska traditionerna. Med hjälp av gemensamma ansträngningar skulle monarkin och de ståndsbaserade landsbygdsråden (Landtagen)¹⁸ tvingas skapa ett fritt Preussen utan att för ett ögonblick lämna ”lagens område” – som om den dag aldrig hade hänt då folket i Berlin tvingade Fredrik Wilhelm IV att, trots alla lagliga normer, ta av sig hatten för liken efter de personer som hade fallit offer den 18 mars.¹⁹ Det konstitutionella Preussen skulle inte få uppstå ur en revolution, inte via en provisorisk regering som februarirepubliken i Frankrike, utan med hjälp av lagliga medel, med hjälp av ett högtidligt manifest. Den 2 april samlades den förenade Landtagen i Berlin och accepterade den lag som Camphausens regering föreslagit – den regering som hade uppstått på skeletten efter kämparna på barrikaderna – och vilken föreskrev val till en församling som skulle nå en uppgörelse med kronan i frågan om Preussens statsbygge.²⁰ Denna församling skulle bildas med hjälp av ett system av *indirekta* val, vilket innebar att väljarna inte skulle välja sina egna deputerade utan istället bara elektorer som i sin tur skulle välja deputerade. Orsaken till de indirekta valen var att de reaktionärer som stod bakom den liberala regeringen var mot direkta val, som skulle göra monarkins öde direkt beroende av samma massor som fortfarande kokade på grund av striderna på barrikaderna.²¹ I förhållande till liberalerna fungerade marsministrarna som hallickar för reaktionärerna, och de hade inga svårigheter att övertala de sistnämnda att röstning i två steg låg i deras eget intresse. Den liberala borgarklassen fruktade massorna av oro för sina egendomar och drog själv slutsatsen att folket inte var ”moget” nog att uttrycka sin vilja direkt. Småbourgeoisien visade sig vara tillräckligt reaktionär för att stöda parollen om val i två steg och proletariatet var alltför svagt gentemot hela denna koalition för att erövra rätten till direkta val. Förvisso var proletariatet i Berlin långtifrån apatiskt vad gäller valsystemet. I april 1848 var den förhärskande parollen bland arbetarna ”Ner med elektorererna!” och ”Direkta val!” Men gatuprotesterna var förgäves. Valen i två steg fyllde sitt syfte: demokraterna förblev en ynkelig minoritet, och den blodfattiga liberalismens representanter segrade ihop med de maskerade reaktionärerna. Den preussiska församlingen bestod av: 16 riddare och adelsmän, 98 juridiska ämbetsmän, 48 tjänstemän från inrikesministeriet, 28 kommunala befattningshavare, 52 medlemmar från prästerskapet, 27 lärare, 31 handelsmän, 28 yrkesutbildade,

17 [Den 18 maj 1848 samlades parlamentet i Frankfurt, efter val som grundade sig på allmän manlig rösträtt, för att verka för Tysklands enande. Parlamentets överläggningar avbröts av kriget med Danmark och av konflikter mellan Österrike och Preussen. I mars 1849 antog det en federal tysk konstitution som uteslöt Österrike. När Fredrik Wilhelm IV av Preussen vägrade ta emot kejsarkronan från en folkförsamling föll projektet samman.]

18 [Trotskij kallar dem *zemstvoer* för att göra en jämförelse med Ryssland.]

19 [Överväldigad av gatustriderna beordrade Fredrik Wilhelm IV sina trupper att dra sig tillbaka till kasernerna och red genom Berlin för att betyga sin vördnad för offren.]

20 [Se ”*The United Landtag of 1847 and 1848*”.]

21 [”... Den 30 mars bildade ledande officerare och ämbetsmän från den gamla regimen Camarillan eller hovpartiet, som i egenskap av skuggregering förväntades befästa kronans makt som en andra regering eller motregering mot revolutionen och bourgeoisins anspråk på makten. Camarillan hade sin främsta bas bland generalernas adjutanter, som leddes av generaladjutanterna von Rauch och von Neumann, av kungens förtrogne, general Leopold von Gerlach, av minister Ludwig von Massow, och från och med hösten även av appellationsdomstolens ordförande i Magdeburg och den konservativa ideologen Ernst Ludwig von Gerlach.” (*Court Clique*).]

68 bönder, 11 läkare, 3 författare, 4 officerare, 1 resande försäljare, en hantverkare, och en (bara en!) arbetare.²² Överhuvudtaget visade sig den preussiska församlingen, när den väl hade pressats igenom denna sil, detta val i två steg, inte vara användbar till något annat än att förbereda förhållandena för reaktionens fullständiga seger.

Nationalförsamlingen öppnades den 22 maj, och för att undvika en brytning med den okränkbara ”lagliga kontinuiteten” konstituerade den sig som en kompromissförsamling. Med andra ord suddade den ut 18 mars, sitt verkliga födelsedatum, och avlägsnade det ur den officiella preussiska historien, och spårade istället sin härkomst till den ålderdomliga Förenade Landtagen. På detta sätt förnekade nationalförsamlingen i Berlin, redan innan kontrarevolutionens tupp hade galit, högtidligt sitt ursprung på ”gatorna”. Men i och med det kapade församlingen också sina band till massorna och vände sig således från den enda kraft som den kunde och måste lita till om den skulle kunna undvika att bara bli ett simpelt ”privat möte” som skulle kunna anta resolutioner men inte ta landets öde i sina händer. Kammaren började med att göra en ödesdiger eftergift till kontrarevolutionen, men den sistnämnda vägrade ståndaktigt att nöja sig med de eftergifter som liberalismen, så storsint i sitt förräderi, övervägde. Kontrarevolutionen hade sina egna mål och metoder – och den utnyttjade ivrigt varje position som liberalismen gav upp för att inleda nya, mer avgörande angrepp. I den simpla rollen som lurad bedragare fullgjorde liberalismen bara sitt syfte när den, efter att ha gjort slut på den revolutionära ”anarkin”, föll i reaktionens blodiga famn. Med samma besvärjelser räddade liberalismen den ”förnuftiga” friheten från de demokratiska ”överdrifterna”, och framkallade på samma gång ett belägringstillstånds mörka andar från polisens helvete.

Det är så historien fungerar. Medan kronan lutade sig mot ett sabelskaft och steg för steg återställde ordningen från före mars, satte nationalförsamlingen på sig enorma sköldpaddskantade glasögon och tog med en diamantskärarens noggrannhet itu med att putsa på paragraferna i en konstitution. Inom ramen för sin professorsaktiga och butiksägaraktiga trångsynthet trodde kammaren att dess jobb var att kringgärda folkets lag med en mystisk ring av heliga paragrafer – och sedan skulle folkets frihet, den förnuftiga friheten, den verkliga friheten, ”friheten med ordning”, vara säkrad för all framtid. Handelns och fakulteternas butiksägare såg folkets kamp om makten mot kronan som en sorts civil rättstvist, och hoppades att segraren skulle bli den som uppvisade störst kunskap om lagen och störst påhittighet vad gällde rättstvister. De hoppades kunna ersätta mod i kamp och politiska initiativ med en advokats bedrägerier.

Utan tvivel är en bra paragraf ett bra vapen mot en dålig paragraf, men den bästa av paragrafer är värdelös mot den allra sämsta bajonett. Det finns faktiskt inget mer hjälplöst och förolämpande än den sorts obeväpnad frihet som åberopar sina stadgar samtidigt som den får en bajonett stucken i bröstet.

Efter att drömt ihop teorin om konstitutionell försoning vidtog Camphausens *liberala regering inte så mycket som en enda åtgärd som verkligen kunde ha befäst folkets rättigheter*.

Den liberala regeringen lämnade kvar *hela den gamla byråkratins personal* och den reaktionära sammansvärjningens alla anstiftare vid makten.

Den överlämnade försvaret av folkets rättigheter åt *domstolarna från tiden före mars* och till och med *lagarna som rörde politiska brott från tiden före mars*.

Slutligen och allra viktigast så lämnade den armén orörd, den *royalistiska* armén från *tiden före mars*, ett kraftfullt fäste för reaktionen – och precis som innan förblev armén ett beväpnat hot mot folkets frihet. Tack vare den liberala borgarklassens ryggradslöshet behöll kronan på detta sätt hela sin maktapparat och behövde bara vänta på rätt tillfälle för att använda den.

22 *Otjerki pa istorij Germanij v XIX v*, s 331.

Vad kunde landet använda för att gå mot reaktionens trupper? En civilmilis. 1848 var medborgarnas beväpning en fråga om liv och död, precis som det hade varit 1789. Den nya lag som landet utsåg sina representanter att skapa, behövde ett väpnat beskydd eftersom den gamla lagens fullt beväpnade styrkor fortfarande stod mot den. I nationalförsamlingens namn kastade Mirabeau följande uttalande i ansiktet på kungens budbärare: ”Vi har samlats här utifrån folkets vilja och vi kommer bara att ge vika för bajonetter.”²³ Även om det var stolta ord så uttryckte de inte bara nationalförsamlingens ”suveräna” rätt utan också dess svaghet inför kungens bajonetter. Vad skulle hända med människans och medborgarnas omistliga rättigheter om utländska regementen skulle upplösa nationens representanter och skicka hem dem och låsa in församlingens ledare på Bastiljen?

Men då reser sig Paris till församlingens försvar. Det organiserar den upproriska kommunen och en stadsmilis av 48.000 medborgare. Folket strömmar till Les Invalides²⁴ och beslagtar 28.000 musköter och 20 artilleripjäser. Det beväpnar sig och stormar Bastiljen. Landsbygden organiserar provisoriska regeringskommissioner och beväpnade medborgaravdelningar. De nya rättigheterna fick inte sin styrka från nationalförsamlingens debatter, inte i historiska tal som flödade fram som flytande guld, utan i de vapen som det franska folket beslagtogs till sig själv.

Beväpningen av Paris avgör revolutionen. Bilden förändras omedelbart. Istället för en församling omringad av utländska trupper och hjälplös inför deras bajonetter och gevär, ser vi en församling med en hotfull armé till sitt förfogande och medveten om sin styrka. ”Igår talade den med ett klagande tonfall av förolämpad värdighet och rördes av den sorts mod som uppstår ur förtvivlan. Idag talar och handlar den som en suverän myndighet.”²⁵

På samma vis var en civilmilis en av rörelsens huvudparoller 1848. Arbetare och demokrater tolkade det som att beväpna folket. Liberalerna och borgarklassen identifierade medborgarna med egendomsinnehavare. De behövde en civilmilis för att skydda sina egna intressen, som de hade för avsikt att omvandla till en konstitutionell lag. Kronan inkräktade på dessa intressen, men de hotades också av proletariatet. Milisens plikt var att skydda den ”verkliga” friheten både från polisreaktionen och den revolutionära anarkin. Av det skälet bildades flera miliser av de ”goda medborgarna”, det vill säga av handelsmän, hantverkare, ämbetsmän, studenter, konstnärer och till och med gymnasiestudenter. De var den beväpnade borgarklassen, men de var inte det beväpnade folket. Det var redan uppenbart att borgarklassen fruktade det beväpnade proletariatet mer än kronan fruktade den beväpnade borgarklassen. Det är högst troligt av samma orsak som borgarklassen hade större tilltro till proletariatets revolutionära mod än vad kronan hade till borgarklassens mod. Under 1848 i Wien gick till exempel den reaktionära klicken villigt med på en milis eftersom den på detta sätt för det första hoppades ställa borgarklassen mellan sig själv och revolutionen, och för det andra öka splittringen mellan den beväpnade och förnuftiga småbourgeoisien å ena sidan, och det obehäpnade upproriska proletariatet å den andra. I själva verket lyckades den göra båda.

När borgarklassen agerade som en beväpnad milis fyllde den i huvudsak polisiära funktioner. Den stod på vakt för lagligheten och i synnerhet egendomarna, och tillsammans med de rojalistiska styrkorna bevakade den vapenförråden mot proletariatet, som hade krävt vapen. Efter de blodiga junidagarna i Paris övergick borgarklassens rädsla för proletariatet i panik. Både borgarklassens aktiva motstånd och det slitsamma arbetssystemet hindrade proletariatet från att organisera sina egna väpnade styrkor. Att arbeta på den liberala borgarklassens fabriker och verkstäder förbrukade all deras tid, och proletariatet hade ingen tid över för militär träning. För proletariatet var åtta timmars arbetsdag en nödvändig förutsättning för att fylla en genomtänkt och medveten roll under

23 [Honoré-Gabriel Riqueti Mirabeau (1749-1791) var en av Nationalförsamlingens ledande figurer under den franska revolutionens inledning. Syftar på eden på tennisbanan den 20 juni 1789.]

24 [En samling byggnader i Paris tillägnade Frankrikes militära historia.]

25 Aulard, *op cit*, s 47.

den sociala återuppbyggnaden. Men det tyska proletarietets medvetenhet var alltför underutvecklad 1848, och var under revolutionen alltför svagt för att ställa och erövra sina grundläggande krav: *åtta timmars arbetsdag och en folkmilis*.

Som ett resultat av förslag uppifrån innehöll den borgerliga milisen ett stort antal ämbetsmän, och visade sig vara ett dåligt bålverk för ”friheten”. I det avgörande ögonblicket uppvisade den en feghet som var lika stor som den vrede med vilken den normalt plågade det obehövade proletarietet.

Det var så den liberala borgarklassen inledde sin regeringsbana, och den har fortsatt längs exakt samma väg. Hansemann²⁶ följde Camphausen. Marx’ tidning, *Neue Rheinische Zeitung*, visade en djupgående politisk insikt när den efter Camphausens avgång utropade: ”Han sådde reaktion i borgerlig anda, och han kommer att skörda den i enväldets och absolutismens anda.”²⁷

Den enda skillnaden mellan den första och den andra regeringen var det faktum att den första var direkt knuten till revolutionen, vilket hindrade den från att fullfölja sin ”hårda” politik fullt ut, medan den andra kunde bygga på sin föregångares förräderi och vara djärv i detta avseende. Hansemann, som hittade på teorin om försoning, framhöll framtidsutsikten om en konstitutionell ”monarki med en bred demokratisk bas”. Det är en internationell formulering, inte något unikt preussiskt. Den har hursomhelst alltid använts av demokrater och kommer att fortsätta att användas eftersom den gör det möjligt att kunna svänga antingen åt höger eller vänster. Dess popularitet beror på dess onämnbare förtjänster. Den är lika gäckande som rök, lika böjlig som ett rör och töjbar som gummi. Exakt vad är ”en bred demokratisk bas”? Det kan vara vadsomhelst: en enda kammare, allmän rösträtt och folklig överhöghet. Vad är en ”bred demokratisk bas”? Det är lika mycket ingenting! Genom att jämföras med snävare villkor kan varenda folkräkningsvillkor ge en ”bred demokratisk bas”. Två kammare som *valts* är alltid mer demokratiska än två kammare där den ena utgörs av ämbetsmän och adelsmän. Vad kan vara lämpligare än parollen om en ”bred demokratisk bas” för den sorts politiska äktenskapsmäklare som tror att det enda som behövs för att gifta den ståndsbaserade liberalismen med en konsekvent demokrati är en välvald ordvändning? En bred demokratisk bas! Orden kan töjas, klämmas ihop, kapas i bitar och sättas ihop igen. De kan plattas ut och klippas till en jakobinsk hatt. De kan vävas till ett rep för att göra en snara åt demokratin. De kan lindas kring andra ord, sträckas ut igen, lösas upp i frasmakeri utan att lämna ett spår, raderas ut – och därefter uppstå på nytt. De är en barlast som kan kastas överbord för att flyta uppåt, de är också en livväst som man kan gripa tag i för att inte sjunka till botten. De är i sanning en märkvärdig sak! Samma borgarklass som ersatte patriarkala överenskommelser grundade på samvete med skuldebrev och kontrakt, och som anger varje summa i skrift och siffror, föredrar inom politiken formuleringar som lovar allt till alla och inte kräver något av någon. En bred demokratisk bas! Fråga vår egen ”demokratiska” press vad den menar. De har inte givit något svar från den tidpunkt då de först uppträdde ända fram tills dessa rader publicerades.

”En monarki med en bred demokratisk bas” – det var vad Camphausen utlovade, och hans efterträdare Hansemann upprätthöll kontinuiteten genom att formulera parollen mer bestämt: ”en konstitutionell demokrati baserad på ett tvåkammersystem med gemensam utövning av den lagstiftande makten mellan båda kamrarna och kronan”. Syftet med den liberala borgarklassens konstitutionella konstruktion var att ta kontroll över kungen men på samma gång ge honom tillräcklig styrka för att skydda borgarklassen från folket. En monarki baserad på två kammare skulle lösa just denna uppgift. De godmodiga demokrater som trodde på Camphausens formulering hade all rätt att stå och gapa, och det är just vad de gjorde.

Hansemanns regering, eller ”handlingsregeringen” som den kallade sig själv, var i själva verket en

26 [[David Hansemann (1790-1864) var en förmögen finansman och ledande tysk liberal.]]

27 Marx, ”The Downfall of the Camphausen Government”, i Marx/Engels, *Collected Works*, band 7, s 107.

regering för den aktiva borgerliga kontrarevolutionen. Den förstärkte polisen, omvandlade slutgiltigt civilmilisen till ett polisorgan, förföljde pressen och inledde arresteringar. Med ett ord kväste den "anarkin", stärkte ordningen och förberedde på så sätt systematiskt återupprättandet av absolutismen. Reaktionen, å sin sida, sov inte. Jämsides med den synbarligen "konstitutionella" regeringen organiserade den en hemlig hovregering som mobiliserade trupper och tog kontrollen över den politiska ledningen. Jämte det vanliga polisförtrycket och användningen av de militära styrkorna, som agerade hand i hand med den borgerliga milisen mot proletariatet, upphöjde det reaktionära partiet det till ett system att hetsa befolkningens okunniga och depraverade delar mot proletariatet och demokratin. På landsbygden förvandlade präster och feodalherrar bönderna till fanatiska motståndare till de oroliga städerna. I städerna betalade reaktionärerna lodisar för att mörda demokrater och visade sig vara indragna i organiseringen av pogromer mot judarna. På dessa sätt rekryterade reaktionärerna partisanavdelningar av avskum och byidioter som stöd till den vanliga militärens personal. Gatornas slödder omvandlades till heliga legioner för att skydda staten, moralen och religionen. Ryska läsare som har gått igenom *Plehvovsjjin* och *Trepovsjjin*²⁸ behöver ingen förklaring av en sådan taktik. Den kunde naturligtvis aldrig ha lyckats om den revolutionära rörelsen, som den riktades mot, inte hade dött bort av sina egna inre orsaker.

Den 11 september avgick Hansemanns regering. På kungens order kallade den gamle generalen Pfuel²⁹ samman en ny regering. Han gav sken av att respektera konstitutionen och agera på ett korrekt sätt gentemot demokraterna.

Men på samma gång gjorde reaktionen de sista förberedelserna för att störta konstitutionen och slutgiltigt besegra demokratin. Efter att ha återvänt från Schleswig-Holstein utsågs general Wrangel³⁰ till överbefälhavare för Brandenburg och flyttade 48.000 soldater med 60 kanoner mot Berlin, för att användas mot den inre fienden. Civilmilisen välkomnade Wrangel till Berlin som segrare. Hans tal, en oförskämd militär utmaning, möttes med entusiastiska applåder från de liberala idioterna. Borgarklassen gjorde sig otåligt redo för att krama reaktionens händer "i aristokratins och absolutismens anda".

Den hemliga hovregeringen blev alltmer inflytelserik och lyckades till slut ersätta Pfuels regering med Brandenburgs regering,³¹ som var öppet absolutistisk. Liksom kontrarevolutionens alla senare gärningar förbereddes denna operation med en blodig sammandrabbning mellan den borgerliga milisen och proletariatet. Reaktionen såg att den inte hade något att frukta: proletariatet var revolutionärt men obehäpnat, medan borgarklassen var behäpnad men reaktionär. Den 9 november framträdde den nya ministern, general Brandenburg, inför kammaren och läste upp ett kungligt påbud till den "enväldiga" församlingen och förklarade att den omedelbart skulle upplösa sig för att åter samlas den 27 november i Brandenburg istället för i Berlin, eftersom de kriminella massorna i Berlin påstods hindra den att arbeta helt självständigt. De liberala ledarna behövde inte vara visa män för att inse vad det betydde, och inte heller behövde de vara revolutionära vänsterister för att känna en ökande ilska. Men de förstod alltför sent, och ilskan visade sig vara kraftlös.

Den 10 november trängde trupperna in i Berlin och kastade ut församlingen från sin mötesplats. Den 12:e förklarades Berlin vara i belägringstillstånd, civilmilisen avväpnades, klubbar och föreningar upplöstes, och demokratiska tidningar stängdes. Wrangels fint slipade sablar ersatte alla

28 [Den fruktansvärda tiden under Plehve och Trepov. Trotskij tänker på de Svarta hundradenas brutala kampanjer i Ryssland och regeringens periodvis återkommande pogromer mot judar för att avleda folkets missnöje.]

29 [Ernst von Pfuel (1889-1866) var en preussisk officer och premiärminister 21 september - 1 november 1848.]

30 [Friedrich Heinrich Ernst Graf von Wrangel (1784-1877) kallades till Berlin för att slå ner oroligheterna. Wrangel införde belägringstillstånd och avsatte den liberala presidenten och medlemmarna i kammaren.]

31 [Friedrich Wilhelm Graf von Brandenburg (1792-1850) var en militant kontrarevolutionär och premiärminister i Preussen från 2 november 1848 till 6 november 1850.]

heliga grundvalar. Det var på detta sätt kontrarevolutionen beväpnade sig. Istället för att reda ut den juridiska förvirring som berodde på en revolution som borgarklassen betraktade som olaglig, så trampade kontrarevolutionen helt enkelt på de erövringar som folket hade gjort den 18 mars. Med Wrangels sabel högg den sönder lagen om habeas corpus, och förde på soldaternas bajonetter sin egen lag till Berlin, ett belägringstillstånds laglösa lag. Folkets representanter, bärarna av den nationella ”överhögheten”, skingrades med hjälp av spön till sina hem, och civilmilisens borgare skickades tillbaka till sina familjers sköte. De konstitutionella diamantskärarna såg (och kunde knappast undgå att se!) att de måste göra motstånd. Men att göra motstånd skulle ställa styrka mot styrka, det beväpnade folket mot Wrangels trupper, vilket skulle innebära en vädjan till revolutionen. Nationalförsamlingen, som genom sitt förräderi hade frigjort sig från sitt olagliga och revolutionära ursprung, var oförmögen att ta ett så hjältemodigt steg.

Förvisso vägrade civilmilisen att upplösa församlingen, och dess befälhavare tillkännagav till och med att milisen skulle försvara kammaren för att ”förhindra en blodig konflikt”. Arbetarna utlovade också sitt stöd. De skrev till församlingen:

Arbetarna i Berlin är beredda att med vapen i hand besvara ert upprop om någon vågar kränka folkets och dess representanters rättigheter. De ställer sina händer och sitt blod till ert förfogande om någon fiende skulle försöka förråda er och folkets frihet.

Arbetarna krävde vapen från milisens befälhavare, men de vägrade. Proletariatet, som så skamligt förråddes av borgarklassen, visade ännu en gång den djupgående politiska idealism som sätter denna klass i de allra farligaste situationer närhelst friheten står på spel, till och med den begränsade borgerliga frihet som borgarklassen själv har stulit från dem. Men nationalförsamlingen var inte ens i detta avgörande ögonblick förmögen att lita på milisen och arbetarna. Uppenbarligen behövde den göra motstånd, men den fruktade folkets *aktivitet*. Därför beslutade den sig för att *göra motstånd*, men bara *passivt*. Den inledde sin bana med att förråda 18:e mars och slutade med en kraftlös protest av ”Passivt motstånd”! I sin politiska nöd nöjde sig inte kammaren med att enbart uppvisa sin eländiga hjälplöshet. Den var tvungen att ge denna hjälplöshet ett namn, rösta på den och stifta en lag om den för hela landet. Passivt motstånd! – det är vad den liberala borgarklassen, efter att så aktivt ha gjort sina egna angrepp mot proletariatet, föreskrev som svar på reaktionens våldshandlingar mot friheten.

Den 16 november tog kammarens 226 medlemmar, som möttes i hemlighet, beslut om en skattestrejk som en yttersta handling av passivt motstånd. Men folket, som ombads hålla tillbaka betalningarna till den kungliga regeringen som var beväpnad från topp till tå, kunde givetvis inte göra ”passivt” motstånd. Skatteindrivarna genomförde sitt arbete med väpnat skydd. Skatteinsamlingarna orsakade oro och följdes av avrättningar. På landsbygden försökte demokraterna organisera ett aktivt motstånd. Rhens demokratiska kommitté, där Marx var medlem, utfärdade en appell om att ta till vapen för att försvara kammaren och dess resolutioner. Lassalle var helt överens med Rhenkommittén och försökte organisera motståndet i Düsseldorf och Neuss. Han uppmanade till väpnad kamp mot all skatteindrivning. I sitt uttalande till milisen i Düsseldorf skrev han: ”Möjligheterna till passivt motstånd är uttömda. Vi anhåller innerligt om att den nationella församlingen utfärdar ett stridsrop.” I Düsseldorf upprättade han en kommission för att försäkra sig om vapen och satte upp affischer som bad om penningbidrag och vapen till kampen mot kronan. Han bönföll bönderna i Shenshtein att resa sig på en given signal och han gjorde samma vädjan i sitt tal i Neuss: ”När signalen om uppror väl kommer från Düsseldorf måste alla resa sig för att det ska sammanfalla med det förväntade upproret i Schlesien.” Allt detta utgjorde material för de anklagelser som riktades mot Lassalle.

Efter att ha tvätta sina händer i det ”passiva motståndets” vatten lät parlamentets Pontius Pilatus

händelserna ha sin gilla gång. Givetvis kunde detta inte leda till seger. Reaktionen tog hämnd på den 18 mars och demokratin krossades skoningslöst. Lassalles tal till juryn var en sorts svanesång för den preussiska demokratin.

II

Lassalle höll inte sitt ”tal till juryn”.^{[32} När det gavs ut första gången informerade han läsaren om att ”de kungliga juridiska myndigheterna var så godtyckliga att de inte lät den anklagade hålla sitt tal inför de många medlemmar från allmänheten som hade samlats i rättssalen. Eftersom allmänheten avlägsnades från rummet tillkännagav den anklagade att han såg det under sin värdighet att hålla sitt tal när öppenheten hade avlägsnats med ett enda officiellt ord. Den anklagade avböjde att tala. Icke desto mindre avkunnade jurymedlemmarna domen ’icke skyldig’.”³³

Men det aldrig hållna talet behåller all sin betydelse. Det är juridiskt till formen men politiskt till sitt innehåll. Det är en modig utmaning mot den preussiska reaktionen, ett återhållsamt men ändå skoningslöst fördömande av liberalismen, och som vi sagt tidigare en utmärkt svanesång för den revolutionära preussiska demokratin.

Under rörelsen 1848 tillhörde Lassalle den borgerliga oppositionens revolutionära vänsterflygel. Vad gäller sin världsåskådning beskriver Lassalle sig i sitt tal som anhängare till en socialdemokratisk republik. Han placerade sig högt över den borgerliga demokratin, men när han anslöt sig till den sistnämnda gjorde han, liksom Marx och Engels, bara sin omedelbara politiska plikt. I det underutvecklade Tyskland fanns ännu ingen *oberoende* politisk arbetarrörelse. För en socialist som Lassalle kunde under dessa förhållanden ett deltagande i de revolutionära händelserna bara innebära aktioner tillsammans med den radikala borgarklassen. Det är i denna mening man ska tolka allt prat om ”enhet” som Lassalle tar upp i sitt tal, som annars skulle kunna ge många oskyldiga själar en stilla glädje. Vid denna kritiska tidpunkt skulle Lassalle bara ha haft rätt att skapa splittring inom den demokratiska rörelsen om han hade kunnat lita till någon annan kraft som var fristående från demokraterna, och om hans kamp mot de sistnämnda skulle ha stärkt denna nya stridbara kraft. Men

32 En av Lassalles levnadstecknare skriver:

”Lassalle hade låtit trycka sitt försvarstal i april, och när rättegången inleddes såldes sådant exemplar av hans ’Rättegångstal’ vid dörrarna till domstolen.

I Dresden, Pfalz och Baden utvecklades nya revolter. Andra akten i denna blodiga komedi började och allmänhetens känslor befann sig på kokpunkten.

Tvåusen tyskar upprepade den anklagades meningar samtidigt som anklagelseakten mot Lassalle lästes upp i domstolen.

Mot åtalets varje yttrande kände tvåusen tyskar till Lassalles svar redan innan det hade uttalats.

I panik beslutade domstolen den 4 maj att stänga ute allmänheten.

Katastrofen verkade överhängande!

Lassalle lämnade in en protest: ’ Jag betraktar utestängandet av allmänheten från domstolen som ett ryktbart svek mot lagarna.’

Protesten avslogs.

Likt varje mord fruktade rättvisan offentligheten.

Domstolssalen tömdes.” (Se A Schiroukauer, *Lassalle: The Power of Illusion and the Illusion of Power*, New York: Century 1932, s 137.)]

33 Åklagarens kontor förföljde Lassalle som en personlig fiende. Han ställdes inte bara inför jury anklagad för att ha uppmanat till uppror mot de kungliga myndigheterna, utan också inför krigsrätt anklagad för att ha uppmanat till väpnat motstånd mot ämbetsmännen och trupperna, trots att det var självklart att den andra anklagelsen redan ingick i den första. Ordföranden stängde ute allmänheten på grund av att Lassalles tal, som delvis hade givits ut föregående dag, hotade samhällsfreden. Efter kraftfulla men icke framgångsrika protester mot beslutet avböjde den anklagade från att tala. Med tanke på de slutna förhandlingarna uppmanade Lassalle jurymedlemmarna att inte fullgöra sina plikter, men de vägrade att gå så långt, även om de avkunnade domen ’icke skyldig’. Trots det dömde domstolen Lassalle till sex månaders fängelse.

Lassalle insåg att detta *ännu inte* var fallet. Tidpunkten för en öppen och skoningslös kamp mot de förment borgerliga demokraterna om inflytandet över massorna kom senare, och *Assisen-Rede*³⁴ (talet till juryn) är således ett testamente från Lassalle i egenskap av medlem i en demokratisk klubb, till den Lassalle som grundade Tyska allmänna arbetarförbundet.³⁵

I sitt tal vid rättegången utmanar Lassalle den kungliga preussiska rättvisan, som försvarade reaktionärernas framgångsrika våld mot folkets representanter i november, men uppvisar den allra största politiska återhållsamhet i bedömningen av folkets besegrade representanter. Närhelst det är möjligt nämner han den liberala oppositionens obeslutsamhet, passivitet, inställsamhet och tjänstvillighet för att med än mer eftertryck framhäva regeringens förtryck. Det finns bara ett ställe där Lassalle – inte bara i sitt försvars utan också frihetens intresse – riktar hela sin ilska mot den tidigare kammaren, och det gäller frågan om ”passivt motstånd”. Han säger:

Mina herrar, vad gäller frågan om passivt motstånd måste vi till och med hålla med våra fiender om att den nationella församlingens passiva motstånd, oavsett omständigheterna, var ett brott. Antingen eller! Antingen var kronan i sin fulla rätt att handla som den gjorde – och i så fall skulle den nationella församlingen, om den hade gått emot kronans lagliga rättigheter och startat stridigheter i landet, bara ha varit ett gäng upprorsmakare och rebeller. Eller så var kronans handlingar ett olagligt våld, och då var det nödvändigt att försvara folkets frihet *aktivt*, med *blod* och *liv*, och den nationella församlingen var förpliktigad att öppet uppmana landet att ta till vapen! I så fall var denna märkliga upptäckt av passivt motstånd ett fegt förräderi mot folket och ett uselt övergivande av församlingens plikt att försvara folkets rättigheter...
... Passivt motstånd, mina herrar, är en självmotsägelse, det är ett motstånd som kommer att tolerera allting, det är ett motstånd som inte gör motstånd, det är ett motstånd som inte är något som helst motstånd ...

Passivt motstånd är en illvillig *inre vilja* som inte leder till handling. Kronan lade beslag på folkets frihet, och för att försvara folket uttryckte den nationella församlingen sin *inre oro*.

När konflikten mellan kronan och folkets representanter blossade upp på nytt fjorton år senare, återkom Lassalle till sin kritik av passivt motstånd. I sin artikel ”Vad härnäst?” från november 1862, visar han att en taktik av passivt motstånd inte kan tillämpas i Preussen, där papperskonstitutionen bara är en täckmantel för absolutismen: antingen kommer det inte att vara *motstånd*, eller så kommer det inte att vara passivt. Som kampmetod mot regeringen, eller bara som ett hot, kanske en vägran att betala skatt skulle kunna fungera i England, där det *verkligen* finns ett konstitutionellt styre, där en organiserad kraft ligger i folkets händer, och där det närsomhelst är möjligt att använda hela den redan erövrade och existerande konstitutionella apparaten mot varje konstitutionsfientligt angrepp från kronans sida. Men i Preussen, med sin skenbild till konstitutionellt system, går det inte att genomföra en skattestrejck på lagligt sätt med hjälp av passivt motstånd. Antingen kommer en vägran att betala skatt inte att leda till något, som i november 1848, eller så kommer den att gå utöver laglighetens gräns i riktning mot ett folkligt uppror.

För att förklara detta på ett bättre sätt jämför Lassalle konsekvenserna av en vägran att betala skatt i Preussen och i England. Låt oss anta, säger han, att församlingen har avvisat en skatt men att regeringen har beslutat att driva in den med våld. Den engelska skatteindrivaren kommer till mig för att få pengar. Jag gör motstånd och kastar ut honom ur mitt hus. Jag ställs inför rätta, men rätten anser mig vara oskyldig och prisar mig till och med för att jag gjorde motstånd mot ett uppenbart lagbrott. Sedan återkommer skatteindrivaren, denna gång åtföljd av soldater. Återigen gör jag motstånd, till-

34 [Talet vid rättegången.]

35 [Lassalle grundade *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein* i maj 1863 och var dess första ordförande. 1875 förenade sig Lassalles förbund med Marx' anhängare August Bebel och Wilhelm Liebknecht och bildade Socialistiska arbetarpartiet, senare Tysklands socialdemokratiska parti (SPD).]

sammans med mina vänner och grannar. Soldaterna öppnar eld och sårar och dödar en del av dem. Jag ställer dem inför rätta och de åberopar order från sina överordnade. Men eftersom order uppifrån inte kan användas för att rättfärdiga ett brottsligt beteende i England fälls soldaterna för mord och döms till döden. Anta nu att jag och mina vänner besvarade soldaternas beskjutning och sköt tillbaka och sårade och dödade en del av dem. Jag ställs inför rätta. Som i det första fallet finner domstolen att jag är oskyldig eftersom jag försvarade mig mot våld. Eftersom varenda engelsman redan på förhand vet hur konflikten ska utvecklas och vad den leder till, så anta att de alla tyst och självsäkert vägrar att betala skatt. Då kommer regeringen att besegras. Den kan inte använda armén mot folket. Den engelska armén är för liten, dess underhåll, och därmed varje ökning av dess storlek, beror helt och hållet på parlamentets goda vilja.

När Lassalle beskrev det engelska militärsystemets konstitutionella fördelar insåg han naturligtvis mycket väl att detta system fortfarande är långtifrån ett demokratiskt program, som kräver att den stående armén ska upplösas helt och ersättas av en milis, det vill säga av det beväpnade folket.

Låt oss nu titta vidare på frågan. I och med att den engelska regeringen möter motstånd från domstolarna och saknar stöd från armén, kommer den under sin kamp mot folket inte ens att kunna lita på byråkratin. Ämbetsmän som är övertygade om att regeringen kommer att segra är nitiska, orubbliga och energiska. Men om de vill behålla sin ställning och sin lön har de om det blir en konflikt mellan kronan och kammaren i England inget annat alternativ än att stöda folket. Det innebär att den lokala borgmästaren själv måste driva in skatterna, och kan möta gevärseld och bli arresterad, och i bästa fall få hjälp av ”ett gäng skurkar som inte har något att förlora”. Det är givetvis ett hoppöst företag. Resultatet är att det i England bara behövs ett enda påbud från kammaren om att vägra betala skatt, så ger regeringen med sig.

I Preussen är det helt annorlunda. Här kommer regeringen att ignorera kammarens beslut och vidta energiska åtgärder för att driva in skatter. Om jag råkar vara en bra skatteindrivare men ändå sätter mig emot myndigheterna så kommer de preussiska domstolarna omedelbart att arresteras mig. Soldaterna kommer, de skjuter och de dödar. De åtalas inte eftersom de handlade på sina överordnades order. Om jag skulle skjuta mot dem och döda någon så kommer jag att dömas till döden. I Preussen kontrollerar den kungliga regeringen armén, domstolarna och byråkratin och kan närsomhelst vända dem mot folket.

Under dessa omständigheter har en vägran att betala skatt ingen som helst chans att lyckas på egen hand.

Således drar Lassalle slutsatsen att en vägran att betala skatt bara är en realistisk taktik i händerna på ett folk som *redan har* alla verkliga organiserade maktmedel på sin sida, ett folk som redan har intagit fästningen. I händerna på ett folk som bara har skrivit en konstitution, för att inte tala om ett folk som överhuvudtaget inte har någon, har denna taktik ingen som helst styrka: ”*För ett folk som ännu inte har intagit fästningen skulle en vägran att betala skatt bara vara förnuftig som ett sätt att orsaka ett allmänt uppror.*”³⁶

I november 1848 kunde folket i Preussen bara ha tillåtit sig lyxen av passivt motstånd om det i mars samma år organisatoriskt hade säkrat frukterna av sin revolutionära seger.

36 [Den här diskussionen om passivt motstånd är speciellt ironisk. I mitten av december 1905 utfärdade Parvus, å sovjeten i St Petersburgs vägnar, en deklaration som uppmanade till skattestrejk och att ta ut banktillgångarna, i syfte att krossa både banksystemet och den tsaristiska regeringens finanser. Under de helt andra förhållandena i juli 1906, när tsaren upplöste den första ryska Duman, utfärdade kadeterna sitt ”Vyborgmanifest”, och uppmanade också till skattestrejk och värnpliktsvägran. Kadeternas aktion var helt meningslös. När de utfärdade sin deklaration var det otänkbart med ett väpnat uppror, och de visade sig vara lika maktlösa som de preussiska företrädare som Trotskij beskriver i denna artikel.]

Det skulle snabbt ha upplöst den stående armén, som organiserades och tränades av reaktionen. Det skulle ha skapat en milis – inte den väpnade borgarklassens kadrer, utan en verklig folkmilis. Det skulle ha organiserat om hela den byråkratiska apparaten, inklusive polisen, organiserat byråkratin på parlamentarisk grund och gjort den ansvarig inför domstolarna. Det skulle ha sett till att domstolarna valdes och blev oberoende av administrationen. Utan en armé, domstolar och en byråkrati finns det varken makt eller överhöghet. Först när domstolarna och byråkratin är ansvariga inför folket och när armén är folket själv, kommer den yttersta makten verkligen, och inte bara i ord, att tillhöra folket. Den segerrika revolutionen i mars skulle ha avväpnat reaktionen och beväpnat sig själv. Om det hade skett så hade general Wrangel berövats alla fysiska medel för att kunna störta en så bra konstitution med sina stövlar. Men det genomfördes aldrig.

Efter folkets avgörande seger på Berlins gator lät den liberala borgarklassen kronan behålla sina soldater, med Wrangel, kanoner, sablar, de lokala råden, polisofficerarna, domstolarna och advokaterna.

Den beväpnade sig bara med *passivt motstånd*. Den förväntade sig att kunna dra fördel av denna måttfullhet, och på så sätt uppnå en stabil, ytterst lockande, ytterst förnuftig frihet – den frihet som ordinerades i *Manifestet*.³⁷ Istället för en ”förnuftig” frihet ”ordinerades” den ett undantagstillstånd.

Alla politiska partier kan göra misstag. Men det finns ”ungdomliga misstag” och synder som begås av gamla uvar. Den liberala borgarklassens misstag under de avgörande timmarna 1848 hör helt och hållet till den sistnämnda kategorin. Istället för att lära sig av erfarenheterna fördärvades den av dem. För den var politiken bara en skola i hyckleri.

I juli detta år beskrev en av den ungerska nationella politikens ledare, greve Aponyi, den österrikiska regeringen i ett tal vid ett bondemöte. Ett rop kom från publiken: ”Vi håller redan på att slipa våra liar!” Greven invände: ”Liar kan inget göra mot Manlikhergevär. Vi har ett väl beprövat vapen – *lagstadgarna!* De är starkare än oss och starkare än *Manlikhergevär*.”

Talaren var troligen nöjd med sin egen slagfärdighet som tillät honom att med sådan värdighet fösa böndernas liar åt sidan. Men om den ungerska greven hade lärt sig bara lite av lärdomarna från det förflutna så skulle han troligen ha haft mindre respekt för en paragraf i konstitutionen och mer för böndernas liar. Den ungerska nationella oppositionen har alltid haft en enorm respekt för paragrafer. Men det räddade inte dem från Manlikhergevären eller ens flintläsvapnen 1848. Vid den tidpunkten lovade den nationella rörelsens ledare högtidligt att stå upp för den konstitution som kung Ferdinand hade beviljat Ungern.³⁸ Och de hade rätt. Paragraferna stödde dem verkligen. Men mot dem

37 [*Kommunistiska Manifestet*, vars första utgåva kom i slutet av februari 1848.]

38 [I mars 1848 bröt revolutionen ut i Wien, och följdes av oroligheter i Ungern. Fästningen Buda stormades, fångar släpptes fris, och den 16 mars krävde Dietens underhus en nationell regering som skulle vara ansvarig inför valda representanter. 22 mars tog en ny nationell regering makten med greve Louis Batthyany som ordförande, Kossuth som finansminister och Szechenyi som minister för offentliga arbeten. Under tvång gick Dietens överhus med på ett omfattande reformprogram, som skrevs under av Österrikes kejsar Ferdinand (som 1830 hade krönt till kung i Ungern). Dessa aprilagar inrättade självständiga ungerska försvars- och finansministrar, och den nya regeringen krävde rätt att ge ut valuta genom en egen centralbank. Feodala och gillesrättigheter avskaffades, press- och församlingsfrihet förkunnades, och ett ungerskt nationellt garde upprättades.]

skickades Ban Jellacic med kroatiska trupper,³⁹ Windischgrätz' armé,⁴⁰ och 140.000 av Nikolaj I:s soldater.⁴¹ Kossuth,⁴² som försökte ta ställning på "laglig grund", anklagades trots det för förräderi. Den modige ungerske generalen Aulich⁴³ förkunnade till och med sin lojalitet mot konstitutionen inför domstolen och kamrarna. Det finns inget tvivel om att paragraferna stödde honom. Men hans fiender hade gevären och galgarna på sin sida, och Aulich hängdes tillsammans med många andra. Paragraferna räddade inte ett enda offer från den ungerska kontrarevolutionens blodiga grepp.

Som tur var för deras sak hade ungrarna starka styrkor och modiga generaler, inte bara lojalitet. Kossuth reste runt i landet och uppmanade bönderna att "slipa sina liar" och ansluta sig.

"Lagligt motstånd" sattes igång med hjälp av *väpnat våld*. Och eftersom *våld* var det enda som gav ungrarna en fördel så övergav deras ledare snabbt sin lojalitet och utropade Ungern till en självständig stat.

Reaktionens gemensamma krafter krossade det ungerska upproret och lät ungrarna försöka rädda delar av det som revolutionen hade erövat och reaktionen hade tagit tillbaka från dem. Idag stannar ungrarnas kamp ånyo inom konstitutionens gränser. Folket börjar vässa sina liar, men borgerliga ledare som greve Aponyi, som är oförmögen både att glömma och att lära sig någonting, spelar återigen samma roll, vilket innebär att de hindrar rörelsen från att gå utöver sina egna begränsningar.

Spelar inte herrar Struve, Miljukov, Petrunkevitch och Roditjev precis samma roll under vår revolution?⁴⁴ Den liberala borgarklassen lär sig ingenting av de historiska erfarenheterna, de bara förstör dem. Men låt oss återvända till talet. För oss ryssar är det inte bara intressant genom den varning det ger utan också som ett utomordentligt mänskligt dokument. Under sina senare år tyckte Lassalle aldrig om att dölja – eller visste hur man dolde – sitt "ego", och det är inte överraskande att han i sitt tal som 24-årig ung man visade upp sig helt och hållet, med alla sina styrkor och svagheter.

Både i sina tal och i den politiska rörelsen i allmänhet utgör Lassalle *ett klassiskt exempel på revolutionär handling*. Medan Marx såg det som sin främsta uppgift och plikt att *förklara* händelser och alla deras dolda orsaker, strävar Lassalle framförallt efter att visa på den avgörande kraft som gör att man kan driva de nuvarande händelserna framåt. Under sina studier befattade han sig inte med att föra vetenskapen, som han egentligen avgudade, framåt, och inte heller arbetarrörelsen i sin helhet,

39 [Aprillagarna innehöll inga speciellt föreskrifter för kungadömet Kroatien eller andra nationella minoriteter. Josip Jellacic blev guvernör i Kroatien den 22 mars och bröt en månad senare förbindelserna med den ungerska regeringen. På sommaren krävde österrikarna att den ungerska Dieten skulle upplösas. I september ledde Jellacic en armé med 45.000 man mot Ungern. En nationell försvarskommitté under Kossuth tog kontrollen, upprättade en ungersk armé och tryckte pappers pengar för att finansiera den. Den 30 oktober 1848 gick kejsarens trupper in i Wien och slog ner ett arbetaruppror, och avslutade i själva verket revolutionen överallt i kejsardömet utom i Ungern, där Kossuths armé hade besegrat Jellacics trupper. I december avgick Ferdinand till förmån för Franz Joseph (1848-1916), som inte hade lovat att respektera aprillagarna. Magyarerna vägrade erkänna honom som sin kung eftersom han aldrig hade krönt.

Den kejsrerliga armén erövrade Pest i början på 1849, men den revolutionära regeringen befäste sig i Debrecen. I april störtade en "stympad" Diet Habsburgdynastin, utropade Ungern till republik och utsåg Kossuth till guvernör med diktatoriska befogenheter. Efter detta förkunnande överfördes österrikiska förstärkningar till Ungern, och i juni angrep, på Franz Josephs begäran, ryska trupper från öster. Den ungerska armén kapitulerade den 13 augusti, Kossuth flydde till det ottomanska imperiet, och en period av hårt förtryck följde.]

40 [Alfred Windischgrätz (1767-1862) var en österrikisk fältmarskalk och beryktad reaktionär vars trupper ockuperade Budapest i januari 1849.]

41 [Nikolaj I (1796-1855), rysk tsar.]

42 [Lajos Kossuth (1802-1894) ledde Ungerns kamp för självständighet 1848-1849.]

43 [Lajos Aulich (1792-1849) var ungersk krigsminister under självständighetskampen 1848. Aulich avrättades sedermera.]

44 [Se Trotskij, "Öppet brev till professor P N Miljukov", i *Nasja revoljutsija*, St Petersburg: Glagolev 1906.]

vars tjänare han var – han var alltid inriktad på en speciell politisk handling. Som han senare skrev till Engels: ”Jag skulle med glädje låta bli att dokumentera allt jag *vet*, om det skulle betyda att jag istället skulle kunna genomföra till och med en del av det jag *vet hur*.” Om vi kan säga att Marx förkroppsligade arbetarrörelsens *medvetande* så var Lassalle dess intensiva *vilja*.

Denna skillnad mellan två psykologiska typer är anmärkningsvärt uppenbar i de tal som Marx och Lassalle höll till sitt eget försvar mot fullständigt identiska anklagelser.⁴⁵ I sitt tal inför domstolen i Köln intar Marx allmänt sett samma uppfattning som Lassalle skulle inta några månader senare i det tal han aldrig höll. Men till skillnad från Lassalle sänker sig inte Marx till den grad att han inleder en tävling med sin motståndare. För honom fanns det i grund och botten inga motståndare. Han betraktar dem som ”organ för en klass”. Deras tal är en officiell återspeglning av de härskandes intressen. De anklagar honom för att bryta en eller annan paragraf! Men vad betyder dessa lagar när han står inför världsrevolutionära samhällsperspektiv? Ett lagbrott och ett hot mot samhällets grundvalar? Det är påhitt av jurister! Samhället vilar inte på lagar och det går inte att hota det genom att bryta mot dem. Tvärtom beror lagarna på samhället. För Marx var de konstitutionella konflikterna i Preussen mellan mars och november bara en yttring av kampen mellan samhällskrafter och klassintressen. Marx håller inte ett försvarstal till domstolen: istället hjälper han sina lyssnare – som råkar vara juryn – att förstå hela det politiska läget.

Lassalle vet också – han stod trots allt under Marx’ ideologiska inflytande, även om han inte var hans ”student” i samma mening som till exempel Liebknecht⁴⁶ – Lassalle vet att de juridiska uppfattningarna bara rör samhällsrörelsens yta. Han vet att lagen bara är en återspeglning av samhällsandan och att samhällets behov projiceras på en juridisk skärm. Men han säger redan på förhand att han i sitt tal till sitt eget försvar kommer att kliva ner från dessa höjder och ta ställning till lagen och den existerande konstitutionen för att göra sina argument mer förståeliga och definitiva för sin motståndare.

Marx visar domstolspubliken att hans fiender företräder en förlegad samhällsbildning. Lassalle brottas med sina motståndare inför sina åhörare. Med en enda generalisering rycker Marx undan marken under sina motståndare och krossar dem. Lassalle går till angrepp, och innan han utdelar ett slutgiltigt, högtidligt, dödligt slag, slår han mot sin motståndares samtliga oförsvarade ställningar. För att dra ut på sitt tänkandes gnistrande triumf, sin kamps högtid, ger han sin motståndare argument ur sitt eget överflöd. Han gör honom klokare, mer insiktsfull, mer konsekvent än han brukar vara. Han ger honom vapen ur sin egen arsenal – och därefter angriper han bestämt sin fiende, stolt över sitt underbara tänkandes kungliga generositet, och på förhand övertygad om seger, leker i solen med svärd och rustning, korsar kraftfullt vapen, driver bort motståndaren från alla hans ställningar och tvingar honom att kräla i stoftet och slingra sig under segrarens häls.

Hans ”Tal till juryn” är ett levande exempel på en lassalleansk offensiv. Sida upp och sida ner fortsätter han sitt angrepp med outtröttlig energi. Han leder oss med järnhand från argument till argument, han ger inget utrymme att slå till reträtt, han till åter oss inte vila, och ibland vill man utbrista: ”Att hålla hans hand är som att gripa tag om en sten!” Till sist, när man når fram till slutet, och när man tittar tillbaka på vägen som man har rest tillsammans med författaren, är man entusiastiskt stolt över honom.

Det är sant att alla tal har sina brister – både yttre och inre: argumentationen kan vara överdriven och således på sina ställen mindre övertygande, ibland riskerar de subtila juridiska motsatsför-

45 [För Marx’ tal se Marx, ”The First Trial of the *Neue Rheinische Zeitung*”, i Marx(Engels, *Collected Works*, band 8, s 304-322.]

46 [Wilhelm Liebknecht (1862-1900) var en nära medarbetare till Marx och så småningom, tillsammans med August Bebel, medgrundare av det tyska socialdemokratiska partiet.]

hållandena att bli hårklyverier, och ibland blir medkänslan retorik – men detta är bara repor på väggarna på en storartad byggnad som byggts av logikens ädla metall och inspirerats av den ilska medkänslans gotiska torn.

III

Efter 1848 spelar den borgerliga demokratin inte längre någon roll i Preussen. Den återuppstår på 1850-talet, trevar sig kraftlöst fram och knäböjer ångerfullt vid Bismarcks fötter. Dess korta och sorgliga öde är direkt knutet till hela den tyska revolutionens korta och sorgliga öde.

I jämförelse med den stora franska revolutionen ägde den tyska rum i minimal skala. Å ena sidan kom den alltför tidigt, å den andra kom den försent. Den enorma ansträngning som det borgerliga samhället behöver för att på ett radikalt sätt göra upp med det förflutnas herrar gick *bara* att få till stånd antingen med hjälp av den mäktiga *enigheten hos en hel nation* som reste sig mot det feodala enväldet, eller med hjälp av en kraftfull *utveckling av klasskampen* inom det land som höll på att befria sig. I det första fallet, som vi såg 1789-1793, koncentreras landets energi i ett skräckinjagande motstånd mot den gamla samhällsordningen och gör fullständigt slut på sig under kampen mot reaktionen. I det andra fallet, som ännu inte har ägt rum men idag framstår som en möjlighet för oss, skapas den verkliga energi som krävs för att besegra historiens mörka krafter i en borgerlig nation med hjälp av ”inbördeskriget” mellan klasserna. Svåra inhemska motsättningar gör av med stora mängder energi, berövar borgarklassen alla möjligheter att få chansen att ta den ledande rollen, och driver dess motståndare framåt, ger dem under loppet av några få månader decenniers erfarenheter, ställer dem i främsta ledet och anförtror dem regeringsmaktens snävt åtdragna tyglar. De är beslutsamma och självsäkra och ger händelserna en grandios omfattning.

Antingen kryper landet bestämt ihop, som ett lejon som är redo att hoppa, eller så bryter det under kampens lopp till sist samman för att släppa loss sina bästa element och låta dem fullborda de uppgifter som landet i sin helhet inte kan slutföra. Detta är givetvis två motsatta varianter, två renodlade möjligheter som bara går att åtskilja logiskt.

Som i så många andra fall är medelvägen den sämsta av alla, och det var medelvägen som ägde rum 1848.

Under den franska historiens heroiska period ser vi en borgarklass som är upplyst och aktiv. Den har ännu inte förstått de motsättningar som finns inneboende i dess egen ståndpunkt, till vilken historien har kallat den för att leda kampen för en ny ordning – inte bara mot Frankrikes förlegade institutioner utan mot hela Europas samtliga reaktionära krafter. Borgarklassen och alla dess olika delar vet hela tiden att den är nationens ledare, att den drar med massorna i kampen, ger dem paroller och avgör deras taktik under kampen. Demokratin är den politiska ideologi som förenar landet. Folket – småbourgeoisien, bönderna och arbetarna – utser medlemmar ur borgarklassen till att bli deras deputerade, och de mandat som de ger dem är skrivna på borgarklassens språk, en borgarklass som börjar bli medveten om sin gudomliga roll. Även om klassmotsättningarna kan bryta ut under själva revolutionen, så kastar den revolutionära kampens kraftfulla tröghet de mest stillastående borgerliga elementen åt sidan. Alla skikt dör först sedan de har överfört sin energi till de som kommer efter. Under dessa omständigheter fortsätter landet i sin helhet att kämpa för sina mål med allt kraftfullare och mer beslutsamma medel. Nationen är i rörelse och när den välbeställda borgarklassens översta skikt bryter med majoriteten för att alliera sig med Ludvig XIV, har landets demokratiska krav redan vänt sig *mot* denna borgarklass och siktar in sig på allmän rösträtt och republik, som är demokratin logiskt oundvikliga former.

Den stora franska revolutionen är en verkligt nationell revolution. I själva verket är den mer än så.

Det vi här ser inom nationens gränser är ett klassiskt uttryck för det borgerliga systemets kamp i världsskala för överhöghet, makt och odelad seger.

Redan 1848 var borgarklassen oförmögen att spela en sådan roll. Den varken ville eller hade modet att ta ansvar för att avskaffa en samhällsordning som blivit ett hinder för dess egen överhöghet. Vi vet redan *varför*. Dess uppgift – och den var klart medveten om denna uppgift – var att införliva de nödvändiga garantierna i den gamla samhällsordningen. Inte garantier för sin egen politiska makt, utan bara ett samregerande tillsammans med krafterna från det förflutna. Efter de erfarenheter som den franska borgarklassen hade gjort, fördärvad av sina egna förräderier och skrämnd av sina egna misslyckanden, gjorde den klokt i att vara återhållsam. Den inte bara misslyckades att leda massorna under stormningen av den gamla samhällsordningen, utan vek till och med ner sig för att stöda den gamla samhällsordningen och avvisa massorna som drev borgarklassen framåt.

Den franska borgarklassen visste hur den skulle göra sin revolution stor. Dess medvetande var samhällets medvetande, och inget kunde förkroppsligas i institutioner utan att först ha utvecklats i dess medvetande som ett mål och en politiskt skapande uppgift. Den intog ofta en teatralisk pose för att inför sig själv dölja sin egen borgerliga världs begränsningar – men den gick ändå framåt.

Ända från början tog den tyska borgarklassen avstånd från revolutionen istället för att ”göra” den. Dess medvetande reste sig mot sitt eget herraväldes objektiva villkor. Revolutionen, som inte kunde göras av den, måste göras mot den. Den såg inte de demokratiska institutionerna som ett mål för sin kamp utan snarare som ett hot mot sitt välbefinnande.

Det som krävdes 1848 var en klass som kunde hoppa över borgarklassen och leda händelserna utan den, en klass som inte bara var beredd att tvinga den framåt med hjälp av kraften hos sin egen rörelse, utan också i det avgörande ögonblicket kasta deras politiska kadaver åt sidan.

Varken småbourgeoisien eller bönderna kunde göra detta.

Småbourgeoisien var fientligt inställd både till det förflutna och framtiden. Fortfarande intrasslad i medeltida förhållanden, ändå redan oförmögen att kämpa mot den ”fria” industrin. Den gav fortfarande staden sin prägel, men höll redan på att förlora sitt inflytande till mellan- och storbourgeoisien. Nedtyngd av sina egna fördomar, chockad av händelsernas dån, utsugare och utsugen på samma gång, girig men maktlös i sin girighet, hade den inskränkta småbourgeoisien ingen möjlighet att leda världshändelser.

Bönderna var ännu mindre förmögna till självständiga politiska initiativ. Förslavade under sekler, utfattiga, förbittrade, förenade bönderna i sig själva alla delar av både de gamla och nya formerna för utsugning, och utgjorde vid vissa tillfällen en riklig källa till kaotisk revolutionär energi. Men genom att vara utspridda, skingrade och utestängda från de politiska och kulturella nervcentrumen i städerna, genom att vara tröga, begränsade till sin egen lokala horisont och ointresserade av allt som berörde städerna, kunde bönderna inte få någon ledande betydelse. De lugnade ner sig så fort de slapp bördan av feodala plikter, och de belönade städerna, som hade kämpat för deras rättigheter, med otacksamhet. De befriade bönderna blev fanatiska anhängare av ”ordning”.

Den demokratiska intelligentsian saknar klasstyrka och lunkade till en början med bakom sina äldre systrar som den liberala borgarklassens svans, för att sedan i de avgörande ögonblicken sacka efter den för att visa sin egen svaghet. De fann sig förvirrade i motsättningar som ännu inte hade mognat, och de tog med sig sin förvirring varthän de gick.

Proletariatet var alltför svagt, och saknade organisation, erfarenhet och kunskap. Den kapitalistiska utvecklingen hade gått tillräckligt långt för att kräva att de gamla feodala förhållandena skulle avskaffas men inte långt nog för att föra fram arbetarklassen, en produkt av de nya produktions-

förhållandena, som avgörande politisk kraft. Till och med inom Tysklands nationella gränser hade fiendskapen mellan proletariatet och borgarklassen gått alltför långt för att tillåta borgarklassen att utan fruktan kliva fram i rollen som nationell *dominant*, men ännu inte långt nog för att låta proletariatet själv ta på sig denna roll. Förvisso förberedde revolutionens inre spänningar proletariatet för politisk självständighet, men sedan blev de svagare och förlorade förmågan till enad handling, gjorde slut på sin energi utan att det ledde till något, och fick på så sätt revolutionen att efter sina första framgångar mattas av och bida sin tid för att därefter slå till reträtt under reaktionens slag.

Österrike utgjorde ett särskilt tydligt och tragiskt exempel på sådana ofullständiga och ofullbordade politiska förhållanden under en revolutionär period.

1848 uppvisade *proletariatet* i Wien ett fantastiskt hjältemod och outtömlig energi. Om och om igen gick de ut i skottlossningen, bara påverkat av en diffus klassinstinkt, utan någon övergripande förståelse om kampens mål, sökande sig fram från en paroll till en annan. På ett överraskande sätt tillföll ledningen över proletariatet *studenterna*, den enda aktiva *demokratiska grupp* vars aktivitet gav dem ett avsevärt inflytande över massorna och därmed även över händelserna. Det finns inget tvivel om att studenterna kunde kämpa modigt på barriaderna och visste hur man skulle umgås vänskapligt med arbetarna, men de kunde inte ge revolutionen någon inriktning och anförtrorde den istället åt deras ”diktatur” på gatorna.

Och vad hände? När hela det arbetande Wien den 26 maj som svar på en uppmaning från studenterna reste sig för att kämpa mot avvapningen av studenterna (den Akademiska legionen), när befolkningen i huvudstaden täckte hela staden med barrikader och uppvisade en förvånansvärd styrka och tog kontroll över staden, när hela Österrike stod bakom det beväpnade Wien, när monarkin befann sig på flykt och hade upphört att betyda något, när folkets tryck hade drivit bort de sista trupperna från huvudstaden, när regeringsmakten i Österrike var en egendom som sökte efter en arvinge – så fanns det helt enkelt ingen politisk makt som kunde ta över.

Den liberala borgarklassen var avsiktligt ovillig att utnyttja en makt som erövrats med hjälp av stöld. Det enda den kunde göra var att drömma om kejsarens återkomst från Tyrolen, dit han hade flytt från det föräldralösa Wien.

Arbetarna var tillräckligt modiga för att knäcka reaktionen, men varken tillräckligt organiserade eller tillräckligt medvetna för att ärva det reaktionen hade lämnat efter sig. Det fanns en mäktig arbetarrörelse men ingen utvecklad proletär klasskamp med egna bestämda politiska mål. Vid detta historiska ögonblick var arbetarna oförmögna att ta över rodret, maktlösa att fullborda den heroiska gärningen eller driva på den borgerliga demokratin, som i vanlig ordning gömde sig när det mest avgörande ögonblicket uppstod. För att tvinga denna frånvarande kraft att fullgöra sin plikt hade proletariatet varit tvunget att åtminstone vara så starkt och moget att det hade kunnat organisera sin egen provisoriska arbetarregering.

Allmänt sett uppstod ett tillstånd som en samtida beskrev på ett perfekt sätt när han sa: ”I själva verket upprättades en republik i Wien, men tyvärr såg ingen det ...” Den republik som ingen lade märke till försvann så småningom från scenen och lämnade plats åt habsburgarna. När en speciell tidpunkt i händelserna har gått förlorad så återkommer den inte en andra gång.

Utifrån erfarenheterna från de ungerska och tyska revolutionerna drog Lassalle slutsatsen att en revolution hädanefter bara kunde stödas av proletariatets klasskamp.

I sitt brev till Marx den 24 oktober 1849 skriver Lassalle:

Ungern har större chans än något annat land att föra kampen till ett framgångsrikt slut. Bland annat för att partierna där ännu inte är splittrade av samma skarpa motsättningar som i Väst-europa, och revolutionen har förenklats avsevärt i form av en nationell kamp för självständighet.

Icke desto mindre erövrades Ungern just genom det *nationalistiska* partiets förräderi. Utifrån detta [fortsätter Lassalle och hänvisar till Tysklands historia 1848 och 1849] är den bestämda lärdom jag drar att ingen kamp kan bli framgångsrik i Europa om den inte redan från början förklarar sig vara rent socialistisk, ingen ytterligare kamp kan lyckas om den förs under paroller om nationell pånyttfödelse och borgerlig republikanism, med de sociala frågorna dolda och förpassade till bakgrunden ...⁴⁷

Vi ska inte lägga tid på att kritisera dessa bestämda övertygelser. De är förvisso riktiga i ett avseende, och det är att den politiska frigörelsens nationella uppgift redan i mitten av 1800-talet inte kunde fullbordas med hjälp av enhälliga och samordnade påtryckningar från hela nationen. Bara proletarietets oberoende taktik, som uteslutande härleder sin styrka från sin egen klasställning, kunde ha säkerställt revolutionens seger.

Nu har det gått mer än ett halvt sekel och Ryssland har trätt in på den borgerliga revolutionens arena. *Idag* går det ännu mindre än 1848 att förvänta sig initiativ och beslutsamhet från borgarklassen. Å ena sidan är hindren ännu väldigare, å den andra har landets sociala och politiska uppdelning gått ännu mycket längre. En tyst sammansvärjning mellan den nationella och världens borgarklass skapar enorma hinder för en strikt befrielseprocess, och försöker hindra den från att gå utöver en överenskommelse mellan de besuttna klasserna och representanter för den gamla samhällsordningen i syfte att kuva de folkliga massorna. Under dessa omständigheter kan en demokratisk taktik i själva verket bara utvecklas mot den liberala borgarklassen. Vi måste vara helt klara på denna punkt. Det som krävs är inte någon sorts skenbar nationell "enhet" mot fienden, utan en djupgående utveckling av klasskampen inom landet.

Den demokratiska intelligentsian varken vill eller kan förstå att detta enorma arbete bara kan fullbordas med hjälp av klasskampens mäktiga styrka, och den kommer bara att hejda rörelsen med sin hjälplösa förvirring och hämningar, och genom att förolämpa folket med sina besvärjelser om enhet, som på samma gång är reaktionära, maktlösa och sentimentala. De föraktar "principen" om klasskamp (eftersom denna *princip* för dem är uttryck för ett ovänligt *faktum*) och kommer att ge den historiska utvecklingen en inriktning med sina egna principer som står över klasserna. Och de kommer att göra det med samma framgång som Dickens hjältinna som försökte hejda oceanens strömmar med en kvast. Demokraterna kommer att tro att de kan ge både "folket" och "samhället" en verklig vägledning, när dess eget uppträdande är ungefär lika klart avgränsat som moln som drivs på av vinden. Så fort det uppstår kraftfulla explosioner underifrån, kommer de att uppleva en våg av demokratiska känslor, öppna fönstren till sina redaktioner halvvägs för att få tag i parollerna från gatan, och därefter svära lojalitet mot dem i sina tidningar och på sina banketter. När det är lugnt kommer de att vända sin förväntansfulla blick mot höger där den förmögna oppositionen är i flitig verksamhet, och imponera sig själva med sina kravs stora återhållsamhet och sin rörelses väl övervägda åtgärder. Fyllda av oro och fruktan kommer de att springa från höger till vänster och sedan från vänster till höger, och jaga sin flämtande låga av hopp. I den allra bästa och mest demokratiska anda kommer de att tolka den egendomsbaserade oppositionens diffusa paroller för pöbeln, och sedan kommer de att försöka övertyga och hänföra de sistnämnda att tolka sina egna paroller i samma fina demokratiska anda. När deras ansträngningar rasar ihop på klassegoismens hårda fakta kommer de för hundrade gången att börja slitas i stycken av demokratiska tvivel. Allmän, lika, direkt och hemlig rösträtt? Är det verkligen där sanningen ligger? Vore det inte bättre att på något sätt kompromissa i enhetens intresse? De kommer att börja utelämna först en sak och sedan en annan, allt i den befängda förhoppningen att hitta en formulering som kommer att ena och försona alla. En enda kammare? Nej säger den egendomsbaserade oppositionen, vi kräver oeftergivligt två. Sedan börjar de tänka att det är en fråga som återstår att "besluta", de lämnar den "öppen" (se *Syn*

⁴⁷ *Pisma F Lassalja*, St Petersburg 1905, s 7.

Otetjesta) och hävdar att det går att tala med anhängarna till båda uppfattningarna, eller rättare sagt att tvistefrågan egentligen bara är en olöst fråga om konstitutionell teknik och inte har något att göra med en hård sammandrabbning mellan klassintressen. Åh dessa tvivlande borgerliga demokrater! De är rädda för att gå samman med den egendomsbaserade oppositionen eftersom de då kan bli åtskilda från massorna (som de för det första aldrig har haft kontakt med!) och de är rädda för att ansluta sig till proletariatet eftersom det kan bryta deras band till den egendomsbaserade oppositionen (som de inte har något inflytande över!).

Det finns ingen tvekan om att proletariatets klasskamp kan tvinga till och med borgarklassen framåt, men det är *bara* möjligt med hjälp av klasskamp. Å andra sidan är det lika tveklöst så att proletariatet, om det tvingar borgarklassen att övervinna sitt stillastående, ändå kommer att upptäcka att den är ett direkt hinder, och att det i ett visst ögonblick kommer att drabba samman med den *även under den mest normala händelseutvecklingen*. En klass som *kan* övervinna detta hinder *måste göra det* och därmed själv ta på sig rollen som härskare om landet någonsin ska få uppleva en radikal demokratisk återfödelse. Det innebär ”fjärde ståndets” herravälde. Det säger sig själv att proletariatet fullföljer sitt uppdrag genom att precis som borgarklassen en gång gjorde luta sig på bönderna och småbourgeoisien. Det leder landsbygden, drar in den i rörelsen och intresserar den för att dess projekt ska lyckas. Men bara det är den oundvikliga ledaren. Detta är inte en ”proletariatets och böndernas diktatur”⁴⁸ – det är proletariatets diktatur med stöd från bönderna. Och dess arbete går givetvis utöver staten begränsningar. Själva logiken i dess uppfattning kommer snabbt att driva det ut på den internationella scenen.

Det har gått mer än 50 år sedan 1848. Det har varit ett halvsekel av ständiga kapitalistiska erövringar över hela världen, ett halvt sekel av en ”organisk” process av ömsesidig anpassning mellan den borgerliga och den feodala reaktionens krafter, ett halvt sekel där borgarklassen har avslöjat sin okontrollerade törst efter makt och dess beredvillighet att kämpa för den lika fanatiskt!

Precis som låtsasingenjörrens sökande efter en *perpetuum mobile*, som stöter på det ena hindret efter det andra och radar upp teknik efter teknik för att övervinna dem, så förändrar och bygger borgarklassen om sin maktapparat och undviker alla ”utomlagliga” sammandrabbningar med fientliga krafter. Men precis som de självlärda ingenjörerna till slut stöter på ett sista, oöverstigligt hinder – lagen om bevarande av energin – så måste borgarklassen till sist stöta på en sista obeveklig barriär: de klassmotsättningar som oundvikligen leder till konflikter.

Genom att genomdriva sin egen sorts ekonomi och sina egna förhållanden i alla länder har kapitalismen omvandlat hela världen till en enda ekonomisk och politisk mekanism. Och precis som de moderna krediterna binder samman tusentals företag med osynliga band och ger kapitalet en förbluffande rörlighet, och undanröjer ett stort antal små och delvisa kriser alltmedan den på samma gång gör de allmänna ekonomiska kriserna ojämförligt mycket allvarligare, så har kapitalismens hela ekonomiska och politiska funktionssätt, med sin världshandel, sitt system med enorma statskulder och internationella politiska allianser som drar in alla reaktionära krafter i ett enda världsomfattande aktiebolag, inte bara motstått alla delvisa politiska kriser utan också förberett förhållandena för en samhällskris av aldrig tidigare skådade omfattning. Genom att inlemma alla sjukdomsprocesser, undvika alla svårigheter, sopa alla motsättningar åt sidan, har borgarklassen skjutit upp avgörandet alltmedan den på samma gång förbereder ett radikalt, världsomfattande avskaffande av sitt herravälde. Ivrigt har den gripit tag i varenda reaktionära kraft utan att fråga efter dess ursprung. Dess vänner sträcker sig från påven till sultaner och ännu längre. Det enda skälet till att den inte har utsträckt sina ”vänskapsband” till den kinesiska kejsaren är att han inte är någon kraft: det var mer lönsamt för borgarklassen att plundra hans tillgångar än att stöda honom med hjälp av en världs-

48 [Lenins formulering.]

polis och sedan tvingas betala hans omkostnader ur sina egna kassakistor. På detta sätt har världens borgarklass gjort sitt statssystem djupt beroende av stabiliteten hos den förborgerliga reaktionens bålverk.

Ända från början ger detta faktum de nuvarande händelsernas utveckling en internationell karaktär och de öppnar upp majestätiska framtidsutsikter. Den politiska frigörelsen under ledning av den ryska arbetarklassen lyfter den sistnämnda till höjder som aldrig tidigare har skådats i historien, ger den enorma medel och resurser, och gör den till initiativtagare till ett världsomfattande avskaffande av kapitalismen, för vilken historien har förberett alla objektiva villkor.

Den lilla planet vi lever på kommer bara att fullborda denna uppgift en enda gång. Vad lyckosam den generation är som kommer att axla detta ansvar!

Kapitel 13 Leo Trotskij: Socialdemokratin och revolutionen

(25 november 1905)

[1929 publicerade Leo Trotskij *Den permanenta revolutionen* som svar på stalinisternas angrepp på hans *Resultat och framtidsutsikter*, som skrevs 1906. Enligt 1920-talets stalinistiska propaganda fördömde Lenin vid tiden för 1905 års revolution Trotskij teori om en permanent revolution för att den "underskattade" bönderna. I denna bok har vi på flera ställen pekat på att Trotskij verkligen avvisade Lenins paroll om "proletariatet och böndernas demokratiska diktatur" med motiveringen att bönderna inte kunde bilda ett sammanhållet politiskt parti som kunde fungera som en tillförlitlig allierad till socialdemokratin. De historiska bevisen visar att Trotskij i denna fråga visade större förutseende än Lenin. Efter att bolsjevikerna hade skrivit under fredsfördraget i Brest-Litovsk 1918 fortsatte bara en handfull vänstersocialistrevolutionärer att stöda den revolutionära regeringen, och i augusti 1918 var det en socialistrevolutionär, Fanny Kaplan, som försökte mörda Lenin.

Debatten om den *permanent revolutionen* dök upp på nytt först efter Lenins död 1924, eftersom Stalin paketerade sina anspråk på att få efterträda honom i parollen "Socialism i ett land". Trotskij påstods sakna tilltro till revolutionens överlevnad på lång sikt eftersom han a) *alltid* hade förutsatt att den internationella revolutionen skulle lyckas, och b) *fortfarande* underskattade behovet av stöd från bönderna, och man påstod att han föreslog att de skulle beskattas överdrivet mycket för att finansiera industrialiseringen. Det har skrivits oräkneliga böcker om debatten om socialism i ett land, och detta är inte platsen att gå igenom dem.¹ I fjärde kapitlet i *Den permanenta revolutionen* sammanfattade Trotskij den ståndpunkt han hade intagit 1905 genom att citera slutraderna i den artikel vi har översatt här:

Revolutionens fullständiga seger innebär proletariatets seger. Men denna seger innebär i sin tur revolutionens oavbrutna karaktär. Proletariatet förverkligar de grundläggande demokratiska uppgifterna, och själva logiken i dess omedelbara kamp för att konsolidera sitt politiska styre ställer i ett visst ögonblick proletariatet inför rent socialistiska problem. Mellan maximi- och minimiprogrammet upprättas en revolutionär kontinuitet. Det är inte fråga om ett enda "slag" eller en enda dag eller månad, utan om en hel historisk epok. Det vore absurt att söka bestämma dess utsträckning i förväg.

"Enbart denna hänvisning", förkunnade Trotskij 1929, "uttömmer ämnet..."² För att avgöra frågan tillade han att den bolsjevikiska tidningen *Novaja Zjizn*, som Lenin var redaktör för, i november 1905 avfärdade alla större skillnader mellan de två männen:

Detta onödiga antagande är naturligtvis rent nonsens. Kamrat Trotskij sade att den proletära revolutionen utan att stanna vid sitt första stadium kan fortsätta sin utveckling och knuffa undan exploatörerna; Lenin påpekade å andra sidan att den politiska revolutionen endast är ett första steg. *Nasja Zjizns* författare vill se en motsättning i detta ... Hela missförståndet härrör för det första ur den skräck som griper *Nasja Zjizn* när namnet social revolution uttalas; för det andra ur tidningens önskan att upptäcka någon sorts skarp och pikant åsiktsskillnad bland socialdemokraterna, och för det tredje i kamrat Trotskij's bildspråk, "i ett enda slag". I nr 10 av *Natjalo* uttrycker kamrat Trotskij sin tankegång på ett otvetydigt sätt.³

I november 1905 trodde Lenin uppenbarligen att hans teoretiska motsättningar med Trotskij var av föga omedelbar eller praktisk betydelse. I "Socialdemokratins förhållande till bonderörelsen", som publicerades i en annan bolsjevikisk tidning, *Proletarij*, i mitten av september 1905, skrev även Lenin om behovet av en *oavbruten revolution*:

från den demokratiska revolutionen skall vi omedelbart börja övergå till den socialistiska revolutionen,

1 I den mån diskussionen gällde något annat än propaganda och personlig hämnd bland Lenins möjliga efterträdare handlade den viktigaste frågan för Trotskij i själva verket den ekonomiska politiken i allmänhet, och strategin för industrialiseringen i synnerhet. Detta resonemang fördes första gången fram 1973 av en av redaktörerna till denna bok. Se Day, *Leon Trotsky and the Politics of Economic Isolation*, Cambridge: Cambridge University Press 1973.

2 L Trotskij, *Den permanenta revolutionen*, på marxistarkiv.se, s 47.

3 *Ibid*, s 47. Artikel som det hänvisas till är just den artikel som översatts här, från *Natjalo*, nr 10, november 1905.

just i den mån våra krafter, det medvetna och organiserade proletariats krafter det medger. Vi är för en *oavbruten revolution*. Vi kommer inte att stanna på halva vägen.⁴

Men på 1920-talet hävdade stalinisterna att det var en grundläggande skillnad mellan orden ”oavbruten” och ”permanent”. Bertram Wolfe, en respekterad historiker och författare till *Three Who Made A Revolution* [Tre som gjorde en revolution], tillspetsade påståendet genom att förkunna att de stalinistiska redaktörerna i själva verket hade förfalskat översättningen av Lenins artikel ”Socialdemokratins förhållande till bonderörelsen”. Wolfe skrev att Lenin faktiskt hade använt precis samma ord som Trotskij. Med andra ord löd Lenins yttrande: ”Vi är för en *permanent revolution*. Vi kommer inte att stanna på halva vägen.”⁵ Wolfe tillade att det var ”som om Einsteins översättare skulle försöka dölja hans förhållande till Newton genom att ersätta den tekniska termen ’gravitationskraft’ med ordet ’täthetskraft’.”

Hur ska man få ihop detta? Svaret är helt enkelt att på ryska är orden ”permanent revolution” [*permanennaja revoljutsija*] och ”oavbruten revolution” [*neprejnaja revoljutsija*] varandras semantiska motsvarighet. Den enda skillnaden är att *neprejnaja* är ett mer autentiskt ryskt ord, det ord som infödda talare vanligtvis skulle använda i vardagslag. Det mest övertygande beviset på denna likhet är att Trotskij själv, som redaktör för tidningen *Natjalo*, översatte titeln på nästa artikel i denna bok, artikeln av Franz Mehring, just på detta sätt. Mehrings ursprungliga tyska titel var ”Die Revolution in Permanenz”, vilket *Natjalo* översatte som ”Neprejnaja revoljutsija”. I slutet på den artikel som översatts här uttryckte Trotskij också begreppet permanent revolution genom att använda orden ”neprejnaja revoljutsija”. I sitt förord till Marx artikel om Pariskommunen talade han återigen om ”en revolution i *permanens*, eller en *oavbruten revolution*”.⁶

Att denna användning inte var något påhitt från Trotskijns sida går också att se i det faktum att Rjazanov, i en skrift från ungefär samma tidpunkt, ”De nästa frågorna för vår rörelse”, skrev att ”Vårt motto måste vara revolutionen i *permanens* (oavbruten revolution) – inte ’ordning’ istället för revolution utan revolution istället för ordning.”⁷ I en annan artikel som gavs ut i slutet på 1905 följde Parvus exakt samma mönster, och hänvisade till politisk taktik ”utifrån ståndpunkten hos en organisering av proletariats socialt revolutionära armé som skulle göra revolutionen oavbruten (permanent).”⁸

Vi skulle inte behöva klargöra denna terminologi så detaljerat om det inte vore för det faktum att en enormt omfattande litteratur har gjort det till vana att skilja ordet ”oavbruten” från ”permanent” som om de innebar en grundläggande skillnad vad gäller politisk taktik och prognoser. Den viktiga frågan handlade inte om ord: den gällde frågan om revolutionen skulle stanna så fort de borgerliga liberalerna tog över (som Plechanov och hans anhängare förväntade sig), och det proletära partiet i så fall skulle nöja sig med en enbart stödjande roll, eller om det istället skulle följa den taktik av permanent revolution som Marx skisserade 1850 i ”Centralledningens hänvändelse till förbundet”.⁹ Det är den fråga som Trotskij tar upp i ”Socialdemokratins och revolutionen”, och – som han sa 1929 – enbart denna fråga ”uttömmer ämnet”.]

* * *

”Socialdemokratins och revolutionen”

Den ryska socialdemokratins står för närvarande i centrum för samhällets intresse, och det av goda skäl. Liberalismen ser vår verksamhet som ett hot mot ”frihet” och ”ordning”. Reaktionen ser den som ett hot mot sin egen existens. Igår var vi bara underjordiska cirklar. Förvisso var polisen betydligt mer uppmärksamma på oss än vad vi ville, men polisens arbete var först och främst inriktat på

4 Lenin, *Socialdemokratins förhållande till bonderörelsen*, på marxistarkiv.se, s 5.

5 Wolfe, *Three Who Made A Revolution*, Harmondsworth: Penguin, 1966, s 336. Wolfe hade fel. I *Proletarij* nr 16, den 14 november 1905, använde Lenin faktiskt orden ”oavbruten revolution”, inte ”permanent” revolution som Wolfe påstod.

6 Se nedan.

7 Se nedan.

8 Parvus, *V tjem mji rasjkodimsija*, Genève: Tipografija Partij 1905, s 18.

9 Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

att undanröja underjordiska ”konspiratörer”. Den demokratiska intelligentsian trodde inte på proletarietets revolutionära framtid och kämpade bara mot oss på grund av att de såg oss som en fientligt inställd ideologi. Idag har saker och ting förändrats dramatiskt. Socialdemokratin har mognat och leder proletariatet som står i centrum för de revolutionära händelserna. Det innebär att socialdemokratin står i centrum för fientlig uppmärksamhet från hela pressen, både den reaktionära, konservativa och liberala.

Så sent som igår anklagades vi från alla håll för att tillämpa en europeisk lära och europeisk taktik på unikt ryska omständigheter. Idag hävdar hundratals röster att vi inte är värda vårt ärofulla namn eftersom vår taktik inte har något gemensamt med den europeiska socialdemokratin.

Herr Struve, som inom borgerliga kretsar anses vara en auktoritet på sådana frågor eftersom han har deserterat från det marxistiska lägret, förkunnar kategoriskt att den ryska socialdemokratin helt enkelt är ”en blandning av anarkism och jakobinism”.

Novoje Vremja tar för närvarande parti för Struve i alla grundläggande politiska frågor, och åberopar honom när de självsäkert slår fast att socialdemokratin ”i sin äkta tyska form inte bara går att utvärda, utan möjligen också är det mest respektabla av alla de tyska partierna”. Enligt denna tidning finns det till och med i Ryssland en sådan grupp av ”ärliga och fredliga socialdemokrater”, men de knuffas åt sidan av en grupp anarkister ”som har klätt ut sig i respektabla tyska kläder”.

Ett antal mystiska ”marxister”, som har liftat med kadeternas tidning *Nasja Zjizn*, stämmer in i den allmänna kören och anklagar oss för socialistrevolutionär äventyrspolitik. Denna borgerliga tidning menar att den ”evolutionära” marxismens hela lära står i motsättning till vårt försök ”att i ett enda slag göra slut på både enväldet och kapitalismen”. Enligt *Nasja Zjizns* uppfattning skulle socialdemokraterna kunna spela en enorm roll. ”Proletariatet har satt sin tillit till dem och är villigt att lägga sitt öde i deras händer.” Intelligentsian sympatiserar med de socialdemokratiska idealen. Den demokratiska borgarklassen skulle följa intelligentsian. Socialdemokratin skulle kunna stå i spetsen för dem och leda landet till seger. Men det skulle kräva en taktik som ”samlade” alla demokratiska krafter, som i fallet med den tyska socialdemokratin. Istället isolerar den ryska socialdemokratin proletariatet och får det att stå ensamt, och gräver därmed demokratins grav.

För oss är det inte överraskande att den nationalistiska *Novoje Vremja* är upprörda över att vi har övergivit det ”respektabla” mönstret från Tyskland. Den klenmodiga reaktionen har aldrig gjort annat än att ställa vårt lands ”anarkistiska” socialister i motsättning till de ”patriotiska” socialisterna i andra länder. Närhelst regeringen i en borgerlig republik förtrycker socialisternas antimilitaristiska agitation, så rättfärdigar de alltid det genom att hänvisa till de ”patriotiska” socialisterna i Tyskland, som är hängivna sitt fosterland.

Även om furst Bülow¹⁰ hindrar Jaurès¹¹ från att besöka Berlin i agitationssyfte, så anser han det icke desto mindre sin plikt som klok kansler att jämföra Bebel och andra socialdemokrater, som ”inte tar ansvar för sitt fosterland”, med franska socialister av ytterst ”statlig” typ, som Jaurès. Varför skulle det förvåna oss om en orm som i årtionden har tjänat den tsaristiska regeringen genom att hindra den europeiska socialdemokratins ord från att korsa gränsen, nu försöker krossa vårt parti genom att ställa vår jakobinism mot våra europeiska kamraters visdom och politiska fromhet? Varför skulle vi bli förvånade över att hela den reaktionära pressen är vänligt inställd till de botfärdiga psalmer som sjungs av herr Gapon, som med ett dumhuvuds självförtroende anklagar oss för att plantera in europeiska teorier i Rysslands främmande och unika jord, samtidigt som de applåderar Struves liberalt anklagande tal angående vårt anarkistiska förkastande av mönstret från Europa?

10 [Furst Bernhard von Bülow (1849-1929) var tysk kejsarlig kansler och preussisk premiärminister mellan 1900-1909.]

11 [Jean Jaurès (1859-1914) var en fransk socialistledare och medlem i deputeradekammaren.]

Under sin kamp om en hedervärd officiell ställning har herr Struve förlorat allt sinne för anständighet, och det är fullt förståeligt att han öppet förväntar sig att socialdemokratin ska undertryckas – eller att åklagaren i Petersburg bara uttrycker vad det officiella samhället tänker när han i sitt anklagelseetal angående en ”militant organisation” respektfullt citerar sin framtida chef.

Av den orsaken ska vi bortse från reaktionens skamliga angrepp och koncentrera oss på den förvirring som de ”evolutionära” marxisterna i *Nasja Zjizn* uttrycker.

Den tyska socialdemokratin slutgiltiga mål är att proletariatet ska gripa statsmakten. Det är också vårt mål. Den väg som vårt broderparti i Tyskland har slagit in på är att utveckla arbetarmassornas klassmedvetande och förena dem till en enda samhällsrevolutionär kraft. Det är också vår väg. I egenskap av proletariatets parti som kämpar för klassens diktatur varken liknar vi eller har vi något gemensamt med något av de borgerliga partierna, varken till höger eller deras yttersta vänster – men på samma gång är vi av samma kött och blod som den internationella socialdemokratin. Icke desto mindre skiljer sig vår taktik från den tyska socialdemokratin under en period av reaktion. Under 40 år har det proletära partiet i Tyskland utvecklats under en epok av intensiv borgerlig reaktion. 1871 krossades den proletära Pariskommunen, den röda fanan revs sönder av borgerliga vandaler, den preussiska hjälmen – symbolen för en blind och självgod militarism – härskade överallt, och den tredje republiken i Frankrike, som hade översköljts av kommunardernas blod och förödmjukats av Preussen, gick i allians med det tsaristiska Ryssland. Borgarklassen hade sin stora revolution långt bakom sig och tog sig an att bevara den asiatiska absolutismen, där den helt riktigt såg något som lämpade sig att spela rollen som världsreaktionens polis. Kapitalismen uppnådde sina ”fredliga” erövringar på benknotorna efter ett oräkneligt antal offer. Den borgerliga demokratin oroade sig inte längre för sin egen existens. De revolutionära traditioner som dog alltför tidigt 1848 förråddes och glömdes bort – och röken från det kapitalistiska förtrycket och den borgerliga chauvinismen hängde tung över Europas politiska atmosfär.

Det var i denna kvävande och ogenomträngliga reaktionära atmosfär som den tyska socialdemokratin uppstod och utvecklades. Utan både tidigare erfarenheter av politisk organiserad klasskamp från proletariatets sida och direkt revolutionära traditioner utvecklades den med häpnadsväckande envishet och byggde, sten för sten, den storartade byggnad av partidemokrati som nu är en sådan källa till stolthet för den internationella socialismen.

Det ryska proletariatet har tagit alla sina politiska steg ”utanför lagen”. I den politiska skola som det har gått igenom var fetischism av ”laglighet” det sista som skulle dominera desshängivenhet.

För proletariatet framstod verkligen enväldet som ett förkroppsligande av en dum och öppet förtryckande stat, och det övertygade snabbt proletariatet att reglerade ”lagar” bara är fjättrar som härskarna driver igenom med våld i sin egen makts intresse. De revolutionära kampmetoderna visade för proletariatet alla fördelar som finns i ett direkt, ”olagligt” och revolutionärt styrkeprov.

Medan socialdemokratin i det röda Sachsen, inom ramen för den parlamentariska taktikens begränsningar år efter år förgäves protesterade mot valsyste- met med tre klasser, så kastade proletariatet i ”bonde-Ryssland” med ett enda revolutionärt slag den grundläggande lagen om statsduman på skräp- högen. Tack vare tidens revolutionära karaktär är det ryska proletariatet kanske närmare att förverkliga åtta timmars arbetsdag än proletariatet i England med alla sina mäktiga fackföreningar.

Arbetarna har bemästrat den revolutionära metoden och de kommer inte att ge upp den frivilligt. Socialdemokratin har förvandlat arbetarklassens grundläggande krav till en paroll om revolutionen och har därmed berikat revolutionen med proletariatets hela klassenergi.

Vad kan under dessa omständigheter taktiken att ”samla” de demokratiska krafterna innebära? Antingen måste proletariatet överge sina klasskrav, eller – och det betyder i grund och botten

samma sak – så måste det förkasta sin självständiga taktik. Om demokratisk ”samling” inte bara är en lek med ord, så betyder det att anpassa proletarietets taktik till den borgerliga demokratin hållning. Men det skulle kasta oss tillbaka ett halvt sekel.

Under de preussiska och österrikiska revolutionerna fanns det en politisk ”samling” i den anda som demokraterna i *Nasja Zjizn* föreslår. Den revolutionära demokratin trotsade klasskampens logik och försökte ena proletariet och borgarklassen. I enhetens namn uppmanade Lassalle arbetarna att avvisa de republikanska kraven. Men efter att ha försökt ena det splittrade landet med en demokratisk ideologi visade sig demokratin oförmögen att vare sig dra den liberala borgarklassen framåt eller hindra proletarietets klassinstinkt. De kompakta klassspänningarna försvagade taktiken att ”samla”. På samma gång berövade proletarietets politiska beroende det möjligheten att utnyttja sin klasstyrka för att på ett självständigt sätt organisera revolutionen. Det heroiska proletariet i Wien besegrade monarkin i öppen kamp. Men borgarklassen ville inte ha de republikanska frukterna från denna seger och ville heller inte axla demokratin sak, och på egen hand var inte proletariet tillräckligt förberett för att själv plocka frukterna.

Den borgerliga nationens uppdelning i klasser har gått mycket längre i vårt land än i Preussen och Österrike 1848. Vår liberala borgarklass visade sig vara kontrarevolutionär redan innan revolutionen nådde sin höjdpunkt. Vid varje kritiskt ögonblick uppvisade vår intelligentsias demokrater hur svaga de är. Bönderna i sin helhet representerar ett spontant uppror – men de kan bara ställas i revolutionens tjänst med hjälp av en styrka som kommer att ta statsmakten i sina egna händer.

Då återstår bara proletariet.

Absolutismens fruktansvärda motstånd stärker vår revolutionära utveckling ännu mer, och den är mer systematisk än någonsin tidigare i historien. Efter att ha besegrat den enväldiga statens mäktiga motstånd och borgarklassens medvetna passivitet har den ryska arbetarklassen utvecklats till en organiserad kampstyrka av aldrig tidigare skådad art. Det finns inget stadium under den borgerliga revolutionen då denna kampstyrka, som drivs framåt av klassintressenas stålhårda logik, skulle kunna lugnas. Oavbruten revolution¹² blir en självbevarelsedrift för proletariet.

Arbetarklassens ställning som förtrupp under den revolutionära kampen, de direkta band den upprättar med den revolutionära landsbygden, den skicklighet med vilken den underordnar armén under sig själv – alla dessa faktorer driver den oundvikligen mot makten. Revolutionens fullständiga seger innebär proletarietets seger.

Men denna seger innebär i sin tur revolutionens oavbrutna karaktär. Proletariet förverkligar de grundläggande demokratiska uppgifterna, och själva logiken i dess omedelbara kamp för att konsolidera sitt politiska styre ställer i ett visst ögonblick proletariet inför rent socialistiska problem. Mellan maximi- och minimiprogrammet upprättas en revolutionär kontinuitet. Det är inte fråga om ett enda ”slag” eller en enda dag eller månad, utan om en hel historisk epok. Det vore absurt att söka bestämma dess utsträckning i förväg.

12 [*Neprejnaja revoljutsija.*]

Kapitel 14 Franz Mehring: ”Den permanenta revolutionen”¹

(1 november 1905)

[1899, vid höjdpunkten för revisionismdebatten, försvarade Franz Mehring i *Die Neue Zeit* teorin om den permanenta revolutionen mot Bernsteins angrepp.² Gentemot Bernsteins anklagelse att Marx och Engels hade fört en ”blanquistisk” (det vill säga kupppartad) taktik under revolutionsåren 1848-1849, påpekade Mehring att de aldrig

överskattade ”det revolutionära våldets skapande makt att omvandla det moderna samhället”. För dem var det viktigaste att erövra så många ställningar som möjligt från den kontrarevolutionära makten. I den meningen var de mot det fega kälkborgerliga kravet att ”avsluta revolutionen” och krävde istället en ”permanent revolution”.³

Mehring fortsatte med att försvara Marx’ och Engels’ cirkulärbrev från mars 1850⁴ (där (Marx och Engels för första gången formulerade teorin om den permanenta revolutionen) mot Bernsteins kritik:

I mars 1850 utfärdade de en cirkulärskrivelse till Kommunistiska förbundet, som fyller Bernstein med speciell ilska, ty i denna skrivelse ”visar sig den blanquistiska andan särskilt tydligt och ohämmat” mer än någon annanstans. Bernstein avslutar ett långt fördömande av detta cirkulärbrev med den indignerade meningen: ”All ekonomisk förståelse försvinner inför detta program. Ingen nyanländ salongsrevolutionär kunde ha skisserat ett mer illusoriskt program.” För att förstå denna cirkulärskrivelse på rätt sätt måste man föreställa sig hela det historiska sammanhang där den hade sitt ursprung. När den tyska revolutionen bröt ut i mars 1848 trodde Marx och Engels att den skulle fortsätta under årtionden av kamp, som den engelska revolutionen på 1600-talet och den franska revolutionen på 1700-talet. Men det blev snabbt uppenbart att den tyska borgarklassen i ett mycket avgörande avseende skilde sig från de engelska och franska borgarklasserna, nämligen i det faktum att de av rädsla för 1800-talets ojämförligt mycket mer utvecklade arbetarklass var beredda att acceptera att ”revolutionen skulle avslutas” när som helst, till och med till priset av ytterst vanhedrande eftergifter till absolutismen och feodalismen. Av detta följde en förändrad taktik från arbetarklassens sida, och redan i april 1849 drog sig Marx och hans nära anhängare ur de demokratiska kommittéerna i Köln eftersom de insåg behovet av ett nära förbund mellan arbetarföreningarna mot borgarklassens svaghet och förräderi. Samtidigt beslutade de sig för att delta på den arbetarkongress som planerades till juni 1849, och hade kallats samman i Leipzig av arbetarrörelsen öster om Elbe, vilken *Neue Rheinische Zeitung* dittills inte hade ägnat särskilt stor uppmärksamhet. Så småningom blev den tyska borgarklassens bedrövliga feghet ännu mer uppenbar, och därför gav cirkulärskrivelsen från mars 1850 [”Centralledningens hänvändelse till förbundet”] exakta instruktioner till kommunister överallt, att de i händelse av ett snart nytt utbrott av revolutionen skulle mobilisera arbetarna för att göra revolutionen ”permanent”. Eftersom Marx och Engels utgick från antagandet att revolutionen skulle slutföras under 30 eller 50 års klass- och nationell kamp, så angav de där den revolutionära proletära politikens grundläggande principer på ett helt riktigt sätt – och ingen nyanländ blanquist eller ”nyanländ salongsrevolutionär” kunde ha skisserat en så klar och exakt politik.⁵

I den här översatta artikeln tog Mehring upp den ryska revolutionen på samma sätt som Trotskij. Mehrings artikel publicerades först på tyska i *Die Neue Zeit* och översattes sedan till ryska av Trotskij och Parvus i deras tidning *Natjalo* (nr 10, 25 november 1905) tillsammans med Trotskijs ”Socialdemokratin och revolutionen” (som också återfinns i denna antologi). Parvus och Trotskij översatte Mehrings ursprungliga titel ”Die Revolution in Permanenz” med ”Nepreerijvnaja Revoljutsija” eller ”Oavbruten revolution”, och förklarade i en fotnot att

1 Denna artikel gavs första gången ut på tyska i *Die Neue Zeit*, 24, 1, s 169-172. Även utgiven på ryska i tidningen *Natjalo*, som redigerades av Trotskij och Parvus. [Den term som Mehring använde var ”revolutionen i permanens”, som också var de ord som Marx använt tidigare. Men begreppet har senare blivit mer bekant som ”permanent revolution” - öa.]

2 Franz Mehring, ”Eine Nachlese”, *Die Neue Zeit*, 17, 2, s 147-154, 208-215, 239-247.

3 *Ibid*, s 244.

4 Marx/Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850*, på marxists.org.

5 Franz Mehring, ”Eine Nachlese”, *op cit*, s 244-245.

i frågor rörande den ryska revolutionen anammar denna den tyska socialdemokratins framstående historiker och publicist våra åsikter, som listmare och kalkborgare försöker framställa som anarkism och jakobinism.]

* * *

”Den permanenta revolutionen”

Lyckligt lottade är de som har fått uppleva detta ärorika år, den ryska revolutionens år, som i historieböckerna kommer att vara lika epokgörande som den franska revolutionen 1789. Revolutionerna på 1800-talet var bara arvtagare till den franska revolutionen, förvisso rättmätiga arvtagare men också svagare – och det är sant även för den europeiska rörelsen 1848. Oavsett hur mäktig [1848 års revolution] var, och oavsett hur långt dess indirekta resultat sträckte sig, så spred den bara konsekvenserna av 1789 över den europeiska kontinenten, och dess vågor drog sig tillbaka inför den ryska gränsens murar.

Det som särskiljer den stora ryska revolutionen från den stora franska revolutionen är att den leds av det klassmedvetna proletariatet. Bastiljen stormades också av arbetarna från förorten St Antoine, och det var Berlins arbetare som segrade mot de preussiska gardena på barrikaderna den 18 mars 1848. Men dessa revolutioners hjältar var på samma gång dess offer. Dagen efter segern snodde borgarklassen belöningen från dem. Och det var därför de revolutioner som följde 1789 års mönster så småningom dog ut. Kontrarevolutionen hade det så lätt 1848 och 1849 på grund av att arbetarna hade tröttnat på att kratsa kastanjerna ur elden bara för att bli förrådade av de som åt upp dem, och på grund av att deras klassmedvetande inte var tillräckligt utvecklat för att de skulle hitta vägen mellan den feodala makten och borgarklassens förräderi.

Det som var den europeiska revolutionens svaghet 1848 är den ryska revolutionens styrka 1905. Dess drivkraft är ett proletariat som har förstått ”den permanenta revolutionen”⁶ som *Neue Rheinische Zeitung** tidigare talade om, men för döva öron. Trots att deras blod flyter i strida strömmar under de tsaristiska bödlarnas gevär och sablar, vidhåller de ryska arbetarna ihärdigt sina krav, och med den politiska masstrejkens kraftfulla vapen har de skakat den tsaristiska makten i dess grundvalar. I tsarens senaste manifest abdikerar den asiatiska despotismen för gott. Genom att utlova en ny konstitution har den korsat en gräns varifrån det inte finns någon återvändo.⁷

Det är det ryska proletariatets första stora seger, större än någon annan som någonsin erövrats av proletariatet i något annat land med hjälp av en revolutionär rörelse. De som stormade Bastiljen och kämparna på Berlins barrikader kunde också göra ett heroiskt uppror, men de klarade inte av att genomföra den oförtröttliga och envisa kamp som de ryska arbetarna orubbligt har fört, trots alla tillfälliga misslyckanden. Men denna första framgång ställer dem nu inför en ny och ojämförligt mycket större uppgift: att bevara sin gamla kampvilja även efter segern. Det är en återkommande erfarenhet under den militära historien att det är svårt att få ut till och med de allra modigaste trupper i strid igen för att befästa segern genom att förfölja fienden. Och det är allt svårare ju mer storartad segern är. Behovet av en period av återhämtning och lugn efter att ha genomlidit extrem anspänning är djupt rotad i den mänskliga naturen, och borgarklassen har alltid med stor framgång

6 [I den ryska texten stod Mehrings uttryck som ”oavbruten [*nepreirijnaja*] revolution”.]

* *Neue Rheinische Zeitung* var en tidning som Marx och Engels gav ut i mitten av 1800-talet – öa.

7 [I augusti 1905 gick tsaren med på ett förslag om reformer som hade lagts fram av en kommitté under ledning av Alexander Bulygin, som hade ersatt Svjatopolk-Mirskij som inrikesminister. Under namnet ”Bulyginkonstitutionen” föreskrev dessa förslag en vald Statsduma med rådgivande funktioner, som gav tsaren möjlighet att genomdriva lagstiftning med stöd från ett överhus, Statsrådet, bestående av högt uppsatta ämbetsmän som tsaren själv skulle utse.]

utnyttjat detta faktum närhelst proletariatet har skakat ner frukten ur revolutionens träd åt dem.

En borgerlig tidning har med rätta kommenterat att tsarens manifest starkt påminner om de löften som Friedrich Wilhelm IV gav så fort revolutionen hade krossat hans auktoritära fräckhet. Det är i själva verket nästan alltid samma löften: individens okränkbarhet, samvets- och yttrandefrihet, folkrepresentation med omfattande rösträtt och avgörande deltagande i lagstiftningen. Precis som är fallet nu visste den borgerliga oppositionen även då, att när en besegrad diktator tvingas göra sådana eftergifter så går det inte att lita på hans ord, utan han måste ge verkliga garantier för att enväldet som med våld tvingats förödmjuka sig själv så dramatiskt aldrig mer kommer att kunna höja sitt huvud med tyrannisk styrka. Men det är i borgarklassens intresse att förringa revolutionens erövringar för att avvärja proletariatet, att framställa dem som illusioner som bara kan förverkligas med största försiktighet, att varna proletariatet för allt djärvt triumferande som så att säga skulle kunna skrämja bort nattens spöken. Efter varje revolutionär seger höjer således borgarklassen rösten för ”fred till varje pris”, till synes i arbetarklassens intressen men i själva verket för borgarklassens egna kallblodiga, sluga uträkningar.

Det är revolutionens allra farligaste stund, och den hittills varit ödesdiger för proletariatet. Men den ryska arbetarklassen har denna gång klarat provet på ett lysande sätt genom att beslutsamt besvara tsarens manifest med: den permanenta revolutionen⁸ fortsätter. Det är en stor ära för våra ryska bröder när borgerliga tidningar idag rapporterar från Petersburg att

Under inflytande från socialisterna har den allmänna opinionen blivit avsevärt mer avogt inställd än man tidigare förväntade sig. För tillfället har socialisternas utmärkta organisation övertaget över de borgerliga delarna.

De ryska arbetarna har inte för avsikt att lägga ner vapnen. Dagens segrare vill inte bli lurade imorgon, och det är just i detta avseende som den ryska revolutionen har gjort världshistoriska framsteg i förhållande till alla sina föregångare.

Ordspråket att underverk inte sker imorgon gäller förstås också de ryska arbetarna. Det ligger inte i deras makt att hoppa över den historiska utvecklingens stadier och genast omvandla den tsaristiska staten till ett socialistiskt samhälle. Men de kan förkorta och jämna ut vägen för sin kamp för fullständig frigörelse, under förutsättning att de inte offerar sin genom stora ansträngningar erövrade makt för borgarklassens illusoriska hägringar, utan fortsätter att hävda den för att skynda på den historiska, det vill säga revolutionära utvecklingen. På månader eller veckor kan de nu uppnå sådant som kommer att ta dem årtionden av mödosamma ansträngningar om de lämnar fältet fritt för borgarklassen efter segern. De kan inte skriva in proletariats diktatur i den nya ryska konstitutionen, men de kan skriva in allmän rösträtt, organisationsfrihet, lagligt reglerad arbetstid och obegränsad press- och yttrandefrihet, och de kan också avtvinga borgarklassen lika bestämda garantier för alla dessa krav som borgarklassen kommer att avkräva tsaren för sina egna behov. Men arbetarna kan bara göra det om de inte för ett ögonblick lägger ner sina vapen, och om de inte tillåter borgarklassen att gå framåt ett enda steg utan att de själv tar ett steg framåt.

Det är just med hjälp av den permanenta revolutionen⁹ som den ryska arbetarklassen måste besvara – och att döma av dagens nyheter redan har besvarat – borgarklassens uppmaning till ”fred till varje pris”. Det är fel att säga att detta kan ingjuta ny livskraft i det just besegrade enväldet. En av den stora franska revolutionens historiker – Tocqueville om jag inte misstar mig – sa helt riktigt att en vacklande regim aldrig är svagare än när den börjar reformera sig. Och det gäller ännu mer för det sönderfallande enväldet i Ryssland än den sönderfallande monarkin i Frankrike, ty hela dess

⁸ [Även här stod det i den ryska versionen av Mehrings text ”den oavbrutna revolutionen”.]

⁹ [Även här löd den ryska texten ”oavbrutna revolutionen”.]

regeringsmaskineri är genomruttet. Så fort regeringsmaskineriet ger upp de anspråk på styrka som det hittills så mödosamt har upprätthållit, är det försvarslöst mot varje kraftigare slag. I verkligheten är det enväldet som behöver ”fred till varje pris” om det återigen ska kunna bygga upp sig på nya grundvalar. Det är den förrådiska innebörden i detta slagord, som man nu måste hoppas för gott har förlorat sin olycksbådande roll.

De ryska arbetarna har således blivit det europeiska proletariats ledande kämpar. De har den stora lyckan – som inget annat proletariat i Västeuropa delar – att inleda revolutionen med samlade erfarenheter, med en klar, djupgående och bred teori, men de har också förstått hur de ska utnyttja denna stora lycka till sin fördel. Årtionden av kamp och de oräkneliga offrens uppoffringar har nu förvandlat teorin till kött och blod, och det de fick återgälda de nu mer än väl. De har gjort de räddhågade till åtlöje genom att bevisa att det som många ansåg vara omöjligt verkligen var möjligt. De europeiska arbetarna vet nu att de gamla revolutionernas kampmetoder är utlevade, och att de ska lägga nya och effektivare metoder till sin befrielsekamps historia. Gnistor från den ryska revolutionens brasa har fallit ner på de europeiska ländernas arbetarklasser, och i Österrike slår klara flammor redan ut.

Sist men inte minst deltar också de tyska arbetarna i den kamp som leds av deras ryska bröder. Den preussisk-tyska skattskyldiga staten är så intimt hoptrasslad med tsarismens öde att den ryska absolutismens fall kommer att få ytterst djupgående effekter på junkrarnas kungadöme öster om Elbe. De mäktiga ekonomiska omvälvningar som den ryska revolutionen leder till kan också få oroande inverkan på klicken av ockrare inom spannmålshandeln, om än bara för en kort tid och utan några katastrofala konsekvenser som tvingar dem att bli ännu snålare. Men på lång sikt kan den ryska revolutionen lika lite begränsa sig till Rysslands gränser som den franska revolutionen kunde begränsa sig inom Frankrikes gränser, och ingen vet det bättre än de härskande klasserna i Tyskland.

Vi kan vara övertygade om att de följer den ryska revolutionens utvecklingen ytterst noga och att de kommer att invänta möjligheten att ge den ett förkrossande slag när de tror att de har störst chans till framgång.

Den tyska arbetarklassen måste vara lika medveten om att deras ryska bröders sak också är deras egen.

Kapitel 15 David Rjazanov: Stundande frågor för vår rörelse

(september 1905)

[Det exakta datum då detta dokument publicerades framgår inte klart från texten.¹ Eftersom Rjazanov inleder med orden ”Fred har slutits” så publicerades den uppenbarligen kort efter fredsfördraget i Portsmouth, som skrevs under den 5 september 1905. Rjazanov var mest bekymrad över att den tsaristiska regeringen efter att ha slutit fred med sin yttre fiende nu skulle ha fria händer att göra upp med sin enda verkliga inre fiende, de revolutionära arbetarna. För att upprätthålla skenet av socialdemokratisk enhet undvek Rjazanov under sitt försvar av den permanenta revolutionens strategi att namnge Plechanov och Lenin, men underförstått kritiserade han båda: Plechanov för att förutsätta att de ryska liberalerna på något sätt skulle marginalisera tsaren så fort en ”vald” statsduma fanns på plats, och Lenin för att förespråka ett väpnat uppror med antagandet att ”folket” i allmänhet skulle stöda det. Rjazanov hävdade att bara de revolutionära arbetarna kunde föra en konsekvent kamp, och att framgången framförallt hängde på att den fraktionella splittringen inom socialdemokratin mellan mensjeviker och bolsjeviker skulle övervinnas.

Regeringens hopp om att återta kontrollen över de inrikespolitiska angelägenheterna förutsatte antingen att all opposition tystades ner – vilket nu var omöjligt – eller på att den uppnådde någon sorts överenskommelse med liberalerna och demokraterna. I februari 1905 hade tsaren utsett Alexander Bulygin, Svjatopolk-Mirskijs efterträdare som inrikesminister, till ordförande för en kommission som skulle skriva ett förslag till någon sorts lagstiftande församling. Bulygins rapport i augusti rekommenderade en rent konsultativ дума med högst begränsad rösträtt och val i tre eller fyra stadier, med arbetarna nästan helt frångagna rösträtten. Till och med liberalerna avvisade detta ålderstigna projekt, men regeringen lyckades faktiskt splittra sina motståndare när de diskuterade om de skulle delta i de eventuella kommande valen eller inte.

Bland socialdemokraterna anklagade Plechanov Lenin för att driva borgarklassen åt höger, medan Lenin krävde bojkott av valen och förberedelser av ett väpnat uppror. Med syftning på Plechanov upprepade Rjazanov sin varning att tsarismen var mycket mer än en föråldrad rest av det förflutna.² Tsarismen hade överlevt tidigare kriser, och Europas historia sedan revolutionerna 1848 visade att absolutistiska regimer var fullt förmögna att samexistera med kopior av demokratiska institutioner genom att försonas med borgarklassen som fruktade proletariatet mer än kungen. Rjazanov hånade Bulygins förslag som en modifierad version av ett ”fårparlament”, och hade ett enda svar på diskussionen om vilken inställning som var lämplig för socialdemokraterna:

Att bojkotta statsduman eller inte, att delta i valen eller inte – för proletariatet existerar inte ens dessa frågor. Statsduman måste krossas. Att erkänna den, att försöka använda den som en plattform eller reformera den – det är bara dumma och meningslösa teorier. Att följa dem vore ett politiskt brott där proletariatet skulle avfärda varje självständig politik. Vi kommer att utöva det mest förnuftiga *trycket* mot statsduman när vi antar målet att *krossa* den så fort som möjligt.

En *självständig* proletär politik hade sina rötter i klasskampens grundläggande ekonomi, inte i ytliga *politiska* strategier eller parlamentarisk anpassning. Som förespråkare av den *permanent revolutionen* såg Rjazanov generalstrejken som proletariatets skarpaste vapen, som både *organiserade* arbetarna och gav andra oppositionella element i befolkningen ledarskap. Samtidigt som Rjazanov kritiserade Plechanov för att föreskriva en sorts anpassning till liberalismen, ställde han också Lenin

1 Rjazanov, *Otjerednije voprosij nasjevo dvizjenija*, Genève: Rossijskaja Sotsialdemokratitjeskaja Partija, 1905.

2 Se David Rjazanov, ”Iskras programförslag och den ryska socialdemokratins uppgifter” och G V Plechanovs svar, ”Ortodoxt’ pedanteri”, båda i denna bok.

till svars för det motsatta misstaget att på något sätt tänka sig att hela ”folket” kunde mobiliseras för en avgörande väpnad sammandrabbning med enväldet:

... utöver allt annat finns det något i högsta grad viktigt som våra revolutionära strateger och taktiker alltför ofta glömmar bort – och det är att det innan vi kan skapa en ”folkets” organisation framförallt är helt nödvändigt att vi själv enas och skapar en stabil organisation för proletariatet.

Rjazanov såg bara en taktik för att ta itu med den tsaristiska absolutismen: ”Rikta in er mot strupen och sätt knät på dess bröst!” i förhoppningen om att ”regeringsmakten kan hamna i proletariatets händer”. Frågan, förkunnade han, ”[kommer] inte ... att vara att *delta* i en provisorisk regering, utan istället att arbetarklassen griper makten och omvandlar den ’borgerliga’ revolutionen till ett direkt förspel till den sociala revolutionen.” Resultatet av revolutionen i Ryssland skulle internt avgöras av det ryska proletariatets klasskamp, och externt av den ena av två händelser: antingen skulle den internationella borgarklassen ge ett förnyat ekonomiskt stöd till tsaren, eller så skulle den proletära revolutionen sprida sig till Västeuropa. Under tiden måste de revolutionära socialdemokraternas paroll vara ”revolutionen i *permanens* (oavbruten revolution)”, vilket krävde

att obehagligt kritisera våra liberalers och borgerliga demokraters samtliga konstitutionella planer, att avslöja klassbakgrunden till alla program å ”hela folkets” vägnar och att krossa alla illusioner om att det finns några sorts gemensamma politiska mål för alla befolkningens klasser, i synnerhet borgarklassen och proletariatet.]

* * *

”Stundande frågor för vår rörelse”

Fred har slutits. Och oavsett hur hårt våra ämbetsmän tar hjälp av den bedrägliga västeuropeiska pressen för att försöka förhärliga den ryska regeringens ”diplomatiske seger” så talar fakta bara sitt alltför tydliga språk. Ryssland har aldrig tidigare slutit en så förnedrande fred, och den tsaristiska absolutismen har aldrig tidigare lidit ett så skamligt nederlag. Allt som återstår av ”överlägsenheten i Fjärran östern” är den bedrägliga trösten att ”Ryssland är fortfarande en stormakt”. Hundratusentals liv gick förlorade på slagfälten i Manchuriet och på Stilla havets vågor, och hundratal till och med tusentals miljoner rubel pressades ur de arbetande massorna – och Ryssland har tvingats betala allt detta för ett äventyr utfört av en liten klick krönta och okrönta kapitalistiska rovdjur.

Även om de internationella finansbaronerna struntade i börsens bulletiner om den ryska arméns och flottans nederlag och reagerade med en knappt märkbar nedgång i priset på ryska statliga värdepapper, och även om både finansbaronerna och de ryska penningaristokraterna ofta trodde att detta innebar ökade ”förhoppningar om att sluta fred”, så följde finansbaronerna efter 9 januari oroligt den proletära revolutionära rörelsens tillväxt och besvarade varje utbrott med en skarp nedgång i priset på ryska industriella värdepapper. Det verkade som om den ryska absolutismen, denna sista stötspelare för ”ordning och egendom”, inte skulle kunna stå emot det kombinerade trycket från sina ”inre” och ”yttre” fiender. Det blev omöjligt med ytterligare fördröjning, och det var bara tack vare ingripandet från den ”ärliga börsmäklaren” Roosevelt, som agerade på order från den internationella bankokratins magnater – Seligman, Mendelsohn, Bleichroeder och deras gelikar – som Ryssland slapp betala miljarder i krigsskadestånd. Ändå godkände den tsaristiska regeringen de japanska ”uppsättningarna” och gav inte bara upp de distrikt den hade ockuperat i Kina, utan också hälften av Sachalin, en del av det ”uråldriga ryska landet”.³

3 [5 september 1905 avslutade fredsfördraget i Portsmouth formellt det rysk-japanska kriget. President Theodore

Men trots att den politiskt bankrutta ryska absolutismen var täckt av skam och översköld av sina "undersåtars" blod, så lyckades den ändå stå upprätt på sina "lerfötter". Räddad från den "yttre fienden" kan den nu andas lättare och desto vildsintare angripa sin "inre fiende". Dess styrka är långtifrån uttömd, speciellt när den kan hämta styrka från två källor – den ena i Ryssland själv och den andra i de internationella politiska förhållandena.

Den ryska absolutismen är ingalunda bara "en kvarleva från förkapitalistiska samhällsbildningar" eller helt enkelt "den mäktigaste och mest avskryvda lämningen efter livegenskapen".

I historisk mening är vårt envælde verkligen rotat i det förflutna, men det gäller lika mycket många andra av samhällslivets sidor. Men till skillnad från andra "kvarlevor" är det mer än bara en *rest* eller en skärva av det förflutna som råkar finnas kvar.

Den skapades av de härskande klasserna för att skydda den inhemska utsugningen från att invaderas av yttre fiender, den var alltid ett vapen i händerna på den ena eller andra samhällsklassen. Den ryska historien har aldrig upplevt ett envælde som på något sätt stod *över klasserna*, som förtryckte *hela* befolkningen *lika mycket*, eller mötte lika stor motvilja hos *alla* klasser. Den samhällsekonomiska strukturen förändrades, listan av klassintressen förändrades med de härskande klasserna, och det gjorde även envældets natur. Efter en mer eller mindre långdragen kris som slet upp dess rötter i det *förflutna*, sköt den nya rötter i ny jord, och efter att ha överlevt en period av "politisk instabilitet" eller "stora reformer", anpassade den sig till de *aktuella* omständigheterna och fortsatte som tidigare att spela vampyrens roll, och suga ut de arbetande massornas livskraft till förmån för den ena eller andra gruppen privilegierade utsugare ur de härskande klassernas led.

Idag genomgår absolutismen en liknande kris. Historiska sagor om den tid då den bara var ett verktyg i händerna på adeln tystas gradvis ner av kapitalismens snabba och kraftfulla tillväxt. Den gamla absolutismen försöker fortfarande upprätthålla balansen mellan jordbruket och den industriella borgarklassen, men kapitalismens utveckling skapar allt större motsättningar mellan dessa två källor till stöd och leder, trots alla dess ansträngningar att anpassa sig till de förändrade klasstrukturerna, fram mot dess krossande. Men om en form av självhärskardömet går under så kan det precis som i det förgångna återuppstå i en annan form.

Vår absolutism är långtifrån isolerad och fortsätter att vara stabilt grundad i det "nuvarande". Den har stöd från alla de stora feodala jordägarna, under ledning av de stora furstarna, av det högre prästerskapet med alla deras kloster, av hela finansbourgeoisien, av elementen från handels- och den industriella borgarklassen som är med i de Svarta hundradena,⁴ och av hela den reaktionära småbourgeoisien. Dessutom är bönderna fortfarande politiskt likgiltiga och det återstår ännu för dem att slutgiltigt överge sin tilltro till "pappa tsaren". Det är givetvis sant att "kapitalet gör uppror" idag, den "upplysta" adeln leker opposition efter att ha smakat frukten från det kapitalistiska kunskapens träd, och borgerliga ideologer, medlemmar i olika "liberala yrkesgrupper", tjuvar – men allt detta är bara "en diskussion bland slaver", en debatt mellan olika delar av de ekonomiskt härskande klas-

Roosevelt förhandlade fram fördraget med målet att få Japan att följa en "Öppna dörrens" politik i Manchuriet och ge amerikanerna handlingsfrihet i Filippinerna. Ryssland erkände Japans "avgörande politiska, militära och ekonomiska intressen" i Korea och gick med på att ställa Manchuriet under kinesisk överhöghet. Ryssland avstod den sydmanchuriska järnvägen till Japan, tillsammans med Port Arthur och södra delen av ön Sachalin. För sin medling under det rysk-japanska kriget tilldelades Roosevelt – en av den amerikanska imperialismens grundare, som i sina memoarer förkunnade att han "tog Panama" från Colombia, och vars ökända slutsats av Monroedoktrinen är känd under namnet "den stora klubbans diplomati", eftersom han hävdade att USA:s utrikespolitiska relationer med Latinamerika skulle styras av det afrikanska ordspråket, "Tala mjukt och ha en stor klubba" – Nobels fredspris 1906.]

4 [De Svarta hundradena var gäng av kontrarevolutionärer och antisemiter, inklusive Ärkeängel Mikaelns förbund, Ryska folkets förbund, Förenade adelns råd och andra organisationer. De var ofta ansvariga för pogromer och terroristangrepp mot revolutionärer.]

serna om hur man på bästa sätt ska säkerställa ”ordningen och lugnet” som det otåliga proletariatet har stört, och hur man ska bilda en ”stark regering” som kan ta itu med ”upproret”. Den enda intressanta frågan för det ”upproriska” proletariatet är vem i detta värdiga sällskap som utgör det ”minst onda”. Som allierade i kampen mot enväldet är även de mest ”vänsterinriktade” bland dem otillförlitliga, och de kommer glatt att svika de arbetande massornas intressen i utbyte mot ”en spottstyver” i form av banala reformer.

Men enväldet hämtar inte sin styrka enbart från dessa ”ursprungliga” källor. Den har också ett starkt stöd från hela den gyllene internationalen,⁵ och det återstår ännu att undergräva dess ekonomiska krediter.

Precis som förr finns det än idag ett ytterst tillförlitligt stöd till varje reaktionärt projekt. Prestigen som militär stormakt har minskat, men ryktet som Europas ”polis” är intakt. Kriget med Japan skulle ha slutat mycket mer skamligt om det inte hade varit för det internationella kapitalets oavbrutna stöd. Och vi kan med säkerhet säga att detta stöd inte bara kommer att fortsätta under den närmaste framtiden utan till och med öka, trots den grundläggande förändring som har ägt rum i det internationella politiska läget.

Ett förnyande av alliansen mellan Japan och England, med målet att bevara status quo i *hela* Asien – alltså inte bara i Fjärran östern utan också i Centralasien – kommer att för lång tid, kanske för alltid, göra det omöjligt för den ryska absolutismen att fortsätta att fullfölja sitt ”historiska uppdrag” i Fjärran östern. Vare sig vi ville eller inte så måste den ryska utrikespolitikens tyngdpunkt åter förflyttas till Europa och Främre Orienten [Near West]. Oavsett om Ryssland kommer att gå in på detta område hand i hand med Tyskland, som sedan länge har skaffat sig djupa rötter i Mindre Asien och på Balkanhalvön och kanske vill försöka komplettera den inrikespolitiska alliansen med en lika nära allians på det utrikespolitiska området; oavsett om det kommer att bli en ny ”helig allians” mellan Ryssland, Tyskland och Turkiet eller kanske ett nytt närmande till Frankrike – oavsett vad som händer så kan den ryska absolutismen under kampen mot sin ”inre fiende” räkna med ett ytterst aktivt stöd från den europeiska reaktionen och vänskaplig neutralitet från den liberala borgarklassen.

Att kriget tagit slut innebär naturligtvis inte att den ryska absolutismens olyckor har upphört. Den revolutionära rörelsen fortsätter. Den växer både i centrala Ryssland och i de avlägsna regionerna. Den stärks i Polen, Finland, Baltikum och Kaukasus. Gentemot arbetarnas kraftfulla rörelse är militära styrkor lika maktlösa som den förstärkta hemliga polisen. Vi behöver alltså inte frukta att den revolutionära rörelsen kommer att dö bort igen som den gjorde på 1880-talet.

Nu står landet inför en ny katastrofal svält när de lemlästade och skadade soldaterna snart kommer att återvända från slagfälten i Manchuriet, en levande historisk krönika över de brott som begåtts av enväldet. Samtidigt fortsätter det ekonomiska förtrycket med sitt destruktiva arbete. Allt detta skapar en ständig källa till oroligheter och stärker ännu mer de arbetande massornas hat mot den existerande regimen.

Den nya statsduman, denna förändrade och utvidgade version av ett ”färparlament”, skapar en lika explosiv källa till oro. Genom att utesluta nästan hela befolkningen från valen, understryker absolutismen tydligt sin klasskaraktär. Statsduman kommer inte ens att fungera som ett ”fikonlöv”. Den utgör ett levande exempel för de arbetande massorna, att de inte kan förvänta sig något från den existerande politiska regimen, att bara ”pappersreformer” är möjliga så länge enväldet existerar, oavsett hur mycket de kostar, och att det inte finns något hopp för arbetarklassen att undkomma detta helvete utom med hjälp av en revolution.

Vi kan låta de revolutionära demokraterna roa sig med illusioner: ”Demokrater försvarar *folkets*

5 [De internationella bankirerna.]

rättigheter, och deras intressen är folkets intressen. Inför den kommande kampen ser de därmed ingen anledning att analysera de olika klassernas intressen och ståndpunkter eller noga överväga sina egna resurser. Allt de behöver göra är faktiskt att ge signalen – och då kommer *folket* med all sin outtömliga makt att kasta sig över förtryckarna.” Vårt envælde *har överlevt* mer än en revolutionär rörelse, och det *kommer att överleva* ännu fler om vi glömmer bort att det är ett verktyg för klasstyre mot vilket bara proletariatet kan kämpa, eftersom det är den enda klass vars själva ställning gör det till en oförsonlig fiende.

Ju bättre det ryska proletariatet är organiserat, ju mer medveten dess revolutionära rörelse blir, och ju mer solidaritet det existerar under det revolutionära arbetet inom det ryska proletariatets olika delar, desto mer framgångsrik kommer denna kamp att bli.⁶

* * *

Den diskussion som nyligen har brutit ut angående en *provisorisk regering* och socialdemokraternas deltagande i den är enligt vår uppfattning inte bara en tillfällig litterär polemik mellan två fraktioner. Tvärtom: den är ett försenat resultat av ”politicismen”⁷ och en logisk slutsats av socialdemokratins förenklade förståelse, som, i linje med författaren till *Vad bör göras?*, ser huvuduppgiften som att ”förbereda, planera och genomföra ett uppror av hela folket”.⁸

Så länge den ryska socialdemokratin är helt desorganiserad är detta en rent akademisk fråga. Den kan bara få praktisk betydelse när den ryska socialdemokratin förenas i ett enda enat parti, när det blir den främsta medvetna faktorn under den revolution som äger rum framför våra ögon. Ju hetare lågorna är i de revolutionära protesternas härd som gör proletariatet till den mest revolutionära klassen i dagens Ryssland, ju större den ryska socialdemokratins solidaritet är, ju mer omfattande den revolutionära rörelse är som den leder, och ju mer de arbetande och förtryckta betraktar den som den mest engagerade försvararen av deras intressen – desto mer sannolikt är det att det under revolutionens förlopp kommer att uppstå förhållanden där regeringsmakten kan hamna i proletariatets händer.

Under inga omständigheter får socialdemokratin sträva efter att *delta* i en provisorisk regering bestående av borgerliga element. För att förbli det mest extrema oppositionspartiet måste det föra fram ”frågan om ägandet som hela rörelsens grundläggande fråga”. På samma gång som det inte tar ansvar för den provisoriska regeringens handlingar måste det driva den framåt i riktning mot stora sociala reformer som gynnar arbetarklassen och de sämre lottade bönderna. Samtidigt som det riktar alla sina ansträngningar mot att fullborda *sina egna* uppgifter, närmar det sig det ögonblick då frågan inte kommer att vara att *delta* i en provisorisk regering, utan istället att arbetarklassen griper makten och förvandlar den ”borgerliga” revolutionen till ett direkt förspel till den sociala revolutionen.

Det är viktigt att *erövra* makten, men det är ojämförligt mycket viktigare att *behålla* den. Och i detta avseende kommer det internationella politiska och ekonomiska läget att bli avgörande. I Väst-europa har reaktionen varit förhärskande under många år med stöd från hela borgarklassen. Om den skulle bli ännu starkare, om världens industri under den närmaste framtiden skulle återhämta sig från sin senaste kris och gå in i en ny period av industriell blomstring – och symptomen på en sådan

6 [RYazanov, *Otjerednije voprosij...*, s 3-7.]

7 [Rjazanov använder detta uttryck som motsatsen till ”ekonomism” eller att koncentrera sig på den ekonomiska kampen. Lenin anklagade Rjazanov och andra för ”ekonomism” på bekostnad av den politiska organisationen. ”Politicism” syftar på en ensidig betoning av den politiska taktiken, och att glömma bort strejkrörelsen och den proletära klasskampens ekonomiska grund.]

8 [Se Lenin, ”Draft Resolution on the Attitude of the R.S.D.L.P. Towards the Armed Uprising”, *Collected Works*, band 8, s 368, och *Moskvaupprorets lärdomar*, på marxistarkiv.se.]

händelseutveckling blir allt tydligare och talrika – då kan den ryska revolutionen, om den förblir isolerad, få en utdragen karaktär, och med tanke på den ryska borgarklassens välkända vanor tillfälligt leda till att den ”asiatiska” diktaturen omvandlas till en europeisk absolutism som bara döljs av någon sorts konstitutionellt system. Det innebär att istället för att göra frågan om en *provisorisk regering* till en tvistefråga som rättfärdigar en organisatorisk splittring, skulle vår partilitteratur vara mycket mer användbar om den gav mycket större utrymme för att *studera takten på världsekonomins och världspolitikens utveckling, det ryska enväldets ekonomiska politik och diplomati, och så vidare.*

Det är bara genom att vi själva förstår orsakerna till och takten på den grundläggande omvälvningen av de internationella ekonomiska och politiska förhållandena, till vilket det *rysk-japanska kriget* bara bidrog från sidan, som vi kommer att befinna oss i en position där vi på ett mer eller mindre säkert sätt kan lösa frågan om *den ryska revolutionens möjliga former*. Det kan leda till att någon sorts ”stympad” konstitution ”beviljas” genom att statsdumans makt på ett homeopatiskt sätt utvidgas och antalet väljare ökar; det kanske utropas en nationell konstituerade församling, som sammankallas av en segerrik monarki för att nå ”en överenskommelse med folket”; eller kanske en konstituerade församling sammankallas av en provisorisk regering – men svaret på alla dessa frågor kommer att bero på revolutionens utbredning och hur långt den sprider sig internationellt.

Oavsett villkoren för vårt framtida revolutionära arbete, och oavsett vilken taktik vi använder under en valkampanj, så är en nödvändig förutsättning för framgång att vårt parti enas. Vi får inte heller någonsin glömma att huvudarenan för vårt arbete inte är parlamentet utan gatan, att våra främsta krafter inte får användas på ”positivt” parlamentariskt arbete utan på ”negativt” arbete bland de arbetande massorna, att vårt arbete i parlamentet kommer att bli alltmer praktiskt ju mer ”opraktiska” våra ansträngningar är utanför dess väggar. Om det visar sig att socialdemokraterna deltar så kommer de bara att finnas där för att föra vidare det utifrån kommande tryck som partiet, med stöd från de arbetande massorna, kommer att utöva på parlamentet. Vår viktigaste uppgift är att hindra den revolutionära stormen från att bedarra, att driva revolutionen framåt och leda den till extrema slutsatser.

Vårt motto måste vara revolutionen *i permanens* (oavbruten revolution) – inte ”ordning” istället för revolution, utan revolution istället för ordning. Ju mer revolutionära krav socialdemokratin för fram, ju mer kraftfullt den *faktiskt* inkräktar på alla heliga och okränkbara rättigheter, ju mer folket *faktiskt* erövrar alla sina rättigheter och friheter under den revolutionära perioden, och ju större den krets av människor blir som har intresse av revolutionens erövringar – desto djupare kommer klyftan mellan det förflutna och framtiden att bli, och desto mer gynnsamma kommer förhållandena att bli för en fortsatt utveckling av socialdemokratin.

Institutioner som garanterar en fullständig demokratisering av hela det politiska systemet, inklusive civil- och straffrätt, rättsväsende, militärlagar och hela statens ekonomi, och förhållanden som behövs för att tillfredsställa full sysselsättning och social lagstiftning – alla dessa frågor måste noga studeras i partiets litteratur för att ge våra kamrater material för agitation under valperioden och ge dem de vapen de behöver under kampen mot alla de borgerliga partierna.

Ju starkare arbetarklassens rörelse blir och ju mer den revolutionära rörelsen börjar hota hela samhällssystemets ”grundvalar”, desto mer kommer liberalerna att försöka bevara dessa grundvalar. De vet att ”ett måttfullt parti med en skicklig taktik kan vinna på att kampen mellan de extrema samhällselementen skärps”, och manövrerar mellan diktaturens Skylla och revolutionens Karybdis. De föregriper den välsignade dag då de kommer att bli ”parlamentarismens idioter”, och har redan blivit idiotiska förespråkare av ”förhandlingar om vapenvila” med absolutismen. Utifrån övertygelsen att Ryssland nu ”behöver en stark, fruktansvärt stark, regering” drömmer de om att belöna sitt

fosterland med en ”blandkonstitution”, som skulle kombinera en ”stark makt” med några få eftergifter till de arbetande massorna. Under allt sitt politiska arbete visar vår borgerliga demokrati att dess politiska krav inte bara skiljer sig från arbetarnas krav till omfattningen utan också principiellt. Den har band till de ”arbetande” egendomsinnehavarnas intressen och försöker demokratisera det borgerliga systemet, men bara med syftet att dölja och maskera de klassmotsättningar som existerar i systemets bas. Den stoltserar med sina politiska kravs extrema karaktär, och går samtidigt villigt samman med liberalismen närhelst den sistnämndas konstitutionella planer begränsar arbetarklassens rättigheter. Det är därmed helt uppenbart att ett av dagens mest nödvändiga politiska krav, och en av partilitteraturens viktigaste uppgifter, är *att obevekligt kritisera våra liberalers och borgerliga demokraters samtliga konstitutionella planer, att avslöja klassbakgrunden till alla program å ”hela folkets” vägnar och att krossa alla illusioner om att det finns några sorts gemensamma politiska mål för alla befolkningens klasser, i synnerhet borgarklassen och proletariatet.*⁹

* * *

Diskussionen om en provisorisk regering hade knappt blossat upp i våra två centrala organ innan en ny, ännu hätskare debatt uppstod om förhållandet till statsduman. På detta sätt blir en fråga som annars skulle kunna debatteras helt fritt inom en enda organisation bara ytterligare ett tillfälle att intensifiera och öka splittringen i partiet. Med hjälp av sina vanliga metoder letar båda sidor efter någon sorts taktisk ”besvärjelse”, som om socialdemokratien inte har tillräckligt med utprovade och beprovade ”paroller” i sin arsenal, som om dess taktik i detta fall inte bestämdes av proletariatets helt uppenbara och klara intressen.

Att bojkotta statsduman eller inte, att delta i valen eller inte – för proletariatet existerar inte ens dessa frågor. Statsduman måste krossas. Att erkänna den, att försöka använda den som en plattform eller reformera den – det är bara dumma och meningslösa teorier. Att följa dem vore ett politiskt brott där proletariatet skulle avfärda varje självständig politik. Vi kommer att utöva det mest förnuftiga *trycket* mot statsduman när vi antar målet att *krossa* den så fort som möjligt.

... Det sämsta resultatet vore att ... statsduman gradvis skulle omvandlas till en representativ institution, och på något sätt upprepa utvecklingen av det ”förstärkta statliga rådet” i Österrike, som tog nästan 40 år.

Således säger vi: Ner med statsduman! Men det betyder förvisso inte att vi bara ”knäpper händerna”. Om statsduman bara är ännu ett tillskott i den gamla statens boskapsskjul, om det till och med är svårare för en verklig liberal att komma in i den än det är för en kamel att komma igenom ett nålsöga, då ger statsdumans själva författning och själva det faktum att den existerar socialdemokratins möjligheter till utbredd agitation under hela ”valperioden”.

Hur det ska genomföras beror på de aktuella omständigheterna. På samma gång som socialdemokratien motstår de lokala myndigheternas alla provokationer och undviker alla onödiga och meningslösa konfrontationer med polisen och militären, så måste den också utnyttja varje ”hake” som ”valstadgarna” ger.

Även om socialdemokraterna inte antar det utopiska målet att organisera ”folkets revolutionära självförvaltning” och avvisar de lika utopiska förberedelserna av det ”allmänna väpnade folkupploppet”,¹⁰ så måste de utnyttja ”agitationen innan valet” för att organisera de arbetande massorna, för att öka vårt inflytande bland alla ”arbetare och förtryckta” och popularisera vårt program, som då kommer att få en oerhörd skolande och organisatorisk betydelse. Medvetenheten om *klassintressena*

9 [RYazanov, *Otjerednije voprosij...*, s 38-42.]

10 [Detta var Lenins uttryck i *Den revolutionära armén och den revolutionära regeringen*, från 1905, på marxistarkiv.se.]

är det bindande kittet i proletarietets *klassorganisation*, som är det enda som skapar och stärker de *klassband* som förenar arbetarna i ett enda sammanhängande och odelbart helt. Genom att utveckla klassmedvetandet bland de arbetande massorna ger *programmet* dem samtidigt en fana kring vilken de kan samlas för att slå tillbaka sina fiender – och speciellt sina ”vänner”.

I och med vår ökande agitation kommer den revolutionära rörelsen att bli alltmer intensiv och oavbruten, och de stötar som berör hela det samhällspolitiska livet kommer att bli allt starkare och alltmer kännbara. En hel rad politiska masstrejker som byter mellan och går från ett ställe till ett annat skulle hålla hela landet i ett tillstånd av spänning, och skulle under gynnsamma förhållanden kunna kulminera i en allrysk strejk. Bara då kommer ett ”läge” att uppstå där ”alla reträttvägar är avskurna”, och avskaffandet av absolutismen blir till en fråga om liv och död för de härskande klasserna.

”Vi känner alla vår gamla absolutism tillräckligt väl. Alltså, bort med alla kompromisser! Bort med all obeslutsamhet! Rikta in er mot strupen och sätt knät på dess bröst!”¹¹

Men utöver allt annat finns det något i högsta grad viktigt som våra revolutionära strategier och taktiker alltför ofta glömmar bort – och det är att det innan vi kan skapa en ”folkets” organisation framförallt är helt nödvändigt att vi själv enas och skapar en stabil organisation för proletarietet.¹²

Och det är redan uppenbart att detta är omöjligt utan att sammankalla en konstituerande kongress.¹³ Det är det enda sättet att få slut på det inbördeskrig som leder till den ryska socialdemokratins undergång. Det är det enda sättet att återupprätta och öka dess inflytande bland de arbetande massorna, ett inflytande som den erövrade med hjälp av årtionden av envis propaganda och agitation och med hjälp av lidande och uppoffringar från ett oräkneligt antal kämpar som hämtats både från ”intelligentsian” och arbetarna. Det är det enda möjliga sättet att än en gång dra arbetarmassorna till

11 [Här citerar Rjazanov ett uttalande av Lassalle i ett tal, ”Om konstitutionens väsen”, som hölls innan parlamentsvalen i Preussen 1862. Se Bernstein, *Ferdinand Lassalle as a Social Reformer*, s 115.]

12 [Rjazanov kritiserar Lenin för att framhålla ”folkets” revolutionära roll, till skillnad från arbetarna. Flera sådana kommentarer finns i Lenins ”*Den revolutionära armén och den revolutionära regeringen*”, varav några exempel följer:

1) ”Den revolutionära regeringen måste höja ”folket” och organisera dess revolutionära aktivitet.”

2) ”Det viktiga är att vid varje försök att upprätta en provisorisk revolutionär regering ställa just huvudkraven i förgrunden för att i korta formler, i skarpa, klara konturer visa hela folket, hela massan, t. o. m. den mest oupplysta, denna regerings mål, dess folkomfattande uppgifter.”

3) ”Även uppgiften att upprätta en revolutionär regering är lika ny, lika svår och komplicerad som uppgiften att organisera revolutionens militära krafter. Men också denna uppgift kan och måste lösas av folket.”

4) ”Man måste förstå att appellera till folket – i detta ords egentliga mening – inte endast genom en allmän uppmaning till kamp (det är tillräckligt under tiden intill den revolutionära regeringens bildande), utan genom direkt uppmaning att omedelbart genomföra de huvudsakligaste demokratiska omdaningarna, att genast och självständigt realisera dem.”

5) ”Den revolutionära regeringen är nödvändig för folkmassornas politiska ledning, till en början i den landsdel, som den revolutionära armén redan ryckt ur tsarismens händer, och sedan i hela staten. Den revolutionära regeringen är nödvändig för att omedelbart ta itu med de politiska omdaningar, vilka revolutionen gäller, för att upprätta folkets revolutionära självförvaltning, för att inkalla en verkligt nationell och verkligt konstituerande församling, för att genomföra de ”friheter”, utan vilka folkviljan inte kan få ett riktigt uttryck. Den revolutionära regeringen är nödvändig för den politiska sammanslutningen av den upproriska delen av folket, som faktiskt och slutgiltigt brutit med självhärskardömet, för dess politiska organisation. Denna organisation kan naturligtvis endast vara provisorisk, på samma sätt som också den revolutionära regeringen endast kan vara provisorisk, vilken i folkets namn tar makten i sina händer för att säkerställa folkviljan och utöva sin verksamhet med folkets hjälp. Men denna organisation måste genast inledas, i oskiljaktigt samband med varje framgångsrikt steg av upproret, ty den politiska sammanslutningen och den politiska ledningen kan inte ett enda ögonblick uppskjutas. För folkets fullständiga seger över tsarismen är den omedelbara politiska ledningen av det upproriska folket inte mindre nödvändig än den militära ledningen av dess krafter.”]

13 [En kongress för att återföre de ryska socialdemokraterna.]

våra led, de massor som för närvarande betraktar våra meningsskiljaktigheter med sorgsen bestörtning och ofta ilska.

Genom att underlätta snabbast möjliga sammankallande av en *konstituerande kongress* som ska sätta stopp för splittringen i vårt parti och verkligen skapa ett enda enat socialdemokratiskt arbetarparti, kommer vi att närma oss den dag då en *konstituerande församling*, som sammankallats på basis av allmän, lika, direkt och hemlig omröstning kommer att avskaffa den ryska absolutismen, och det ryska proletariatet tillsammans med proletariatet i alla länder kommer att krossa både klassamhället och klasstyret!

Kapitel 16 Parvus: Våra uppgifter

(13 november 1905)

[Denna artikel publicerades den 13 november 1905, i det första numret av den mensjevnikiska tidningen *Natjalo*, som redigerades av Parvus och Trotskij. Den gavs ut igen 1907 i Parvus' bok *Rossija i revoljutsija*, och översattes också till tyska och publicerades anonymt i tidskriften *Die Neue Zeit*, 1906, vol 24, nr 1, s 151-158, under rubriken "Socialdemokratins uppgifter i Ryssland: programmatisk artikel från det första numret av den ryska socialdemokratiska dagstidningen *Natjalo* [Början]". *Die Neue Zeits* redaktörer lade till följande inledande not:

Även om denna översättning har nått oss något sent, anser vi artikeln vara av aktuellt intresse än idag. Som bekant var *Natjalo* organ i Petersburg för en fraktion av vårt ryska systerparti [mensjevikerna], som tidigare grupperade sig kring *Iskra*. Den andra fraktionens [bolsjevikernas] organ var *Novaja Zjizn*. Under tiden har båda två förbjudits och sedan återuppstått som *Severnij Golos* [Rösten från norr], ett gemensamt organ för båda tendenserna, som dock inom kort drabbades av samma öde som sina föregångare. Icke desto mindre hoppas vi att enandet av de två tendenserna, som kom till stånd tack vare förbudet mot tidningarna, inte kommer att bli övergående, utan kommer att leda till en total och varaktig förening, och att reaktionens hetsjakt i Ryssland idag kommer att ge samma resultat som i Tyskland för 30 år sedan: en nära sammanslagning av alla socialdemokratiska delar i en enad organisation.

Det finns ingen tvekan om att Parvus uppriktigt delade dessa förhoppningar om partienhet, och precis som Rjazanov ansåg det livsviktigt för den ryska revolutionens seger. Men medan Rjazanov bestämt hävdade att Duman måste krossas var Parvus på väg att bli mer försiktig. Under de sista månaderna 1905 verkade varken partiets enhet eller revolutionens seger riktigt så överhängande som under dagarna omedelbart efter den Blodiga söndagen. Trots att diktaturen var allvarligt skakad av de militära nederlagen, så hade fred utropats i början av september och nya politiska krafter befäste sig snabbt samtidigt som de fraktionella sprickorna inom socialdemokratien fördjupades. Denna artikel skrevs efter att St Petersburgsovjeten, där Trotskij och Parvus var centralfigurer, hade tvingats avblåsa en generalstrejk i huvudstaden. Liberalerna hade varit mot strejken och arbetsgivarna hade besvarat kravet på åtta timmars arbetsdag med en lockout som berörde så många som etthundratusen arbetare.

I "Vad uppnåddes den nionde januari" hade Parvus trätt in i den ryska revolutionära historien som den visionär som inspirerade Trotskij's tolkning av den permanenta revolutionen.¹ Men redan då varnade han för att störtandet av enväldet bara skulle bli "startpunkten" som skulle följas av "en lång period av revolutionär utveckling". Ett framgångsrikt resultat förutsatte att det fanns en självständig och enad arbetarorganisation, som skulle "vara noga med att inte splittra och slösa bort proletariats revolutionära energi", och på samma gång skulle undvika "både att isolera proletariatet politiskt och visa ointresse för de andra partiernas politiska kamp".

Parvus ansåg att det sistnämnda konstaterandet speciellt gällde de ryska liberalerna. "Det är enkelt", skrev han i januari, "att säga: 'Tillsammans med liberalerna' – eller 'Mot liberalerna!' Inget kan vara enklare, men det skulle vara ytterst ensidiga och därför felaktiga svar. ...". Det verkliga problemet var att "utnyttja alla revolutionära och oppositionella strömningar" genom att anta en taktik att marschera var och en för sig men slå till gemensamt. "Revolutionär konsolidering" kräver "revolutionär organisering" – en arbetarnas massorganisation – men det var också helt nödvändigt "att medvetet kämpa för att utvidga de politiska rättigheterna och i synnerhet de parlamentariska rättigheterna."²

När "Våra uppgifter" publicerades hade tsaren utfärdat ett manifest som utlovade medborgerliga rättigheter och val till en Duma. När manifestet publicerades pågick de Konstitutionella demokraternas (Kadeternas) grundningskongress. Oktoberpartiet framstod redan som den liberala rörelsens högerflygel, de reaktionära grupperna bredde ut sig, och socialistrevolutionärerna var på väg att bli ett massparti som bars fram av

1 Trotskij, *Mitt liv*, på marxistarkiv.se, s 121. Trotskij skrev, att för honom gjorde Parvus' "tidiga studier ... definitivt att proletariatets maktövertagande förvandlades från ett diffust 'slutmål till en praktisk uppgift för dagen."

2 Se i denna bok, sid xxx.

spontana bondeuppror. Parvus menade att socialdemokraterna var tvungna att bestämma ett lämpligt svar på de förändrade omständigheterna.

För Lenin och bolsjevikerna verkade svaret helt uppenbart och entydigt. Arbetarpartiet måste organisera en ”aktiv bojkott” av alla val och förbereda ett väpnat uppror som skulle leda fram till ”proletariatets och böndernas demokratiska diktatur”.³ Lenin förklarade att taktiken med en ”aktiv bojkott” ingalunda betydde ”att passivt lägga ner rösten”: ”en aktiv bojkott ska innebära en tiofalt ökad agitation, att organisera möten överallt, utnyttja valmöten även om vi måste tvinga oss in på dem, hålla demonstrationer, politiska strejker, och så vidare.”⁴ En aktiv bojkott betydde att provocera fram sammandrabbningar med polisen och militären med sikte på att framkalla ett uppror.

Parvus svarade: ”Om vi hindrar dessa möten, om vi stör dem, så kommer vi bara att göra regeringen en tjänst” genom att ge en ursäkt till undantagstillstånd. Istället tittade han på den tyska socialdemokratins erfarenheter och krävde att de olika partierna skulle komma fram till en överenskommelse för att säkerställa att reaktionärerna inte ingrep mot valproceduren, ”precis som överenskommelser sluts mellan olika partier i ett parlament”.⁵

Varje parti bör organisera sin egen valkommitté för att genomföra valkampanjen i hela landet. Partierna bör komma överens sinsemellan om praktiska åtgärder för att utvidga yttrande- och församlingsfriheten och så vidare under valet. De bör förena sig genom ett gemensamt politiskt ansvar så att om en officiell representant för något politiskt parti åtalas ... av polisen eller döms i rätten, så ska alla de andra partiernas representanter uttala sin solidaritet med denne och alla tillsammans organisera folkliga protester, och om möjligt ett folkligt uppror till hans försvar.⁶

Lenin reagerade med hätska skällsord. Parvus, utropade han, hade lurats att anta en taktik av ”parlamentariskt tokeri”. Bara ”intellektuella clownen” kunde föreslå en sådan ”låtsasparlamentarism”. Detta ”borgerliga” resonemang var bara ”en massa tomt och sentimentalt frasmakeri”. De parlamentariska överenskommelsernas ”aktade hjältar” – inklusive Plechanov och nu även Parvus – trodde att de var ”supermän” som kunde bortse från partiets resolutioner. I själva verket uttryckte de ”förrädarens alla brister”. I den bolsjevikiska tidningen *Proletarij* skrev Lenin att Parvus var en ”förvirrad”, ”enfaldig” och ”okunnig” politisk parvel med vilken han avbröt alla politiska relationer: ”Skönt att bli av med dig, min käre Parvus! ... våra vägar har skiljts åt.”⁷

Parvus svarade i en föga känd artikeln med rubriken ”Vilka är våra meningsskiljaktigheter?”.⁸ Det var Lenin, hävdade han, som intog en pose – som superrevolutionär – men nu var det dags att förklara några förändrade politiska fakta för honom. Till att börja med var manifestet som tillkännagav planerna på en Statsduma ett faktum. Det var också ett faktum att ingen kunde vara säker på att kunna störta enväldet innan Duman samlades. Fram till dess var den enda vettiga taktiken att utnyttja valet för att göra aktiv propaganda istället för att fortsätta ritualen att kräva ett omedelbart väpnat uppror. Lenins problem var att han såg ”dubbelt”: det enda han kunde urskilja mellan ”revolutionism” och ”parlamentarism” var en ”metafysisk” skiljelinje utan något dialektiskt utrymme för verklig ”politisk kamp”.⁹ Förespråkarna av ”enbart revolutionism” kunde inte se bortom

-
- 3 I ”Friends Meet” [Vänner träffas], som publicerades den 13 (26) november 1905, skrev Lenin: ”Bara ett uppror kan möjliggöra att farsen med Duman inte kommer att bli slutet för den ryska revolutionen, utan början på ett fulländat demokratiskt uppror som kommer att tända den proletära revolutionens eld över hela världen. Bara ett uppror kan säkerställa att vår ’Förenade lantdag’ blir förspelet till en konstituerande församling som inte liknar den i Frankfurt, att revolutionen inte bara kommer att sluta med ett 18 mars (1848), att vi inte bara ska få ett 14 juli (1789) utan också ett 10 augusti (1792).” (Lenin, ”Friends Meet”, *Collected Works*, band 9, s 261.)
- 4 Lenin, ”Playing at Parliamentarism”, *Collected Works*, band 9, s 276.
- 5 *Ibid*, s 274 (citeras av Lenin).
- 6 *Ibid*, s 275. 1893 hade Parvus också stött Bernsteins uppmaning att delta i valen i Preussen trots den begränsade rösträtten.
- 7 *Ibid*, s 276-277.
- 8 Parvus, *V tjem myj raschodimsija*, Genève: Tipografija Partij, 1905.
- 9 *Ibid*, s 4.

absoluta motsättningar: Ja är ja, nej är nej, allt utöver detta är ett fördärv. För Lenin är därför en ”parlamentarisk taktik” och en ”revolutionär taktik” ömsesidigt uteslutande. Han inser inte hur en parlamentarisk taktik kan utnyttjas för att revolutionera arbetarmassorna.¹⁰

Parvus oroade sig för att bolsjevikernas krav på en ”aktiv bojkott” bara skulle isolera socialdemokraterna och i själva verket utesluta proletariatet från det verkliga ”politiska livet”.¹¹ När de tyska socialdemokraterna inte kunde välja sina egna kandidater röstade de på liberalerna som det ”mindre onda”. De ryska liberalerna krävde nu allmän rösträtt, och de skulle inte bara tvingas hålla sitt löfte med hjälp av kritik utan också med hjälp av stöd. I utbyte mot det skulle de förpliktigas att stöda socialdemokrater där liberaler inte kunde väljas. ”Vi fördömer liberalismen”, invände Parvus, ”för att den inte stöder oss tillräckligt under vår kamp mot absolutismen – så hur kan vi då vägra dem stöd när de faktiskt för denna kamp?”¹² Parvus hävdade att Lenin såg revolutionen som ”en angelägenhet för tillfället” – ett kortvarigt ögonblick som ”kunde gå förlorat” – och talade själv om ”en oåterkallelig historisk process”. Han fortsatte:

Han [Lenin] tror att det är ett revolutionärt uppror som skapar revolutionen. Men jag påstår att det är revolutionen som gör ett uppror segerrikt. Han letar efter allierade som ska stöda upproret eftersom han inte tror på proletariatets revolutionära energi, medan jag leder arbetarna i politisk kamp och till politiska relationer med andra partier för att uppvisa deras revolutionära energi.

Lenin delar upp taktiken i två stadier – det revolutionära och det parlamentariska, medan en revolutionär taktik för mig härrör ur proletariatets klasskamp vid alla tidpunkter och under alla omständigheter, inklusive parlamentarism, som i sig själv måste omvandlas till klasskamp.

Lenin tänker sig taktiken utifrån synvinkeln att störta enväldet och revolutionens direkta seger, medan jag betraktar frågan utifrån att organisera proletariatets samhällsrevolutionära armé, som kommer att göra revolutionen oavbruten (permanent).

Varken den Statsduma som för närvarande sammankallas, eller det mest utvecklade kapitalistiska parlament, skulle på flera år kunna ta itu med de sociala och nationella förhållanden och den därav följande politiska kamp som är ett resultat av Rysslands sociala utveckling och absolutismens hämmande ok. Det kommer att bli uppståndelse och uppror och även en upphetsad och komplicerad parlamentarisk kamp – och under allt detta kommer proletariatet att kunna spela en mer framträdande roll, och kommer att kunna utnyttja den politiska utvecklingen ännu mer för att tjäna sina egna intressen, ju snabbare, ju mer medvetet, ju mer varierat och ju mer beslutsamt det deltar i alla de former och yttringar som landets politiska liv antar, och underordnar dem under sitt slutgiltiga mål – att erövra den politiska makten.¹³

Lenin trodde att den revolutionära taktiken begränsade sig till att störta enväldet med hjälp av väpnad makt. Parvus påminde honom att Lenin själv, knappt tre år tidigare, då liberalerna var politiskt obetydliga, envist hade krävt att man skulle stöda dem med socialdemokratins organisationer och publikationer.¹⁴ Nu hade Lenin antagit ett nytt ”politiskt schema” – som likt Minerva hoppat ur Jupiters panna – och bortsåg återigen från den politiska verkligheten. ”Bakom hans revolutionära glöd”, skrev Parvus, ”ligger *brist på revolutionär tilltro*.”¹⁵

Lenins fixering vid det väpnade upproret var en variation på de argument som han första gången förde fram i *Vad bör göras?* Lenin slog mot ”ekonomisterna”, fördömde fackföreningarna för att vara spontant opportunistiska och krävde en centraliserad kontroll över hela arbetarrörelsen, och var bara konsekvent i sin misstro mot arbetarna och bara trogen mot den ryska revolutionära traditionens sämsta sidor: inskränktheten och den manipulativa böjelsen hos ”intelligentsians revolutionära cirklar”. Till skillnad från socialdemokraterna i Tyskland tänkte Lenin underordna massorna under ”en handfull ideologer”.¹⁶ Revolutionen måste svara på de förändrade omständigheterna, men

Framför den storslagna historiska processen står en liten man med hotfull grimas och en utsträckt

10 *Ibid*, s 14.

11 *Ibid*, s 6-7; jmf s 9.

12 *Ibid*, s 5.

13 *Ibid*, s 18-19.

14 *Ibid*, s 11. Se även Lenin, ”Playing at Parliamentarism”, *op cit*.

15 Parvus, *V tjem ...*, s 15.

16 *Ibid*, s 23.

revolutionär hand, och tjafsar och bråkar för att hindra socialismen och revolutionen från att försvinna!

Parvus påminde om en artikel som han hade publicerat i december 1903 i den tyska partipressen. Trots att han inte nämnde Lenin sympatiserade han vid den tiden med Rjazanovs kritik av *Iskras* program¹⁷ och det var helt uppenbart vad målet för hans intresse var:

Vi vet att det inte är i vår makt att avgöra händelserna. Vår hela uppgift består av att hålla proletariatet redo så att det kan driva den politiska utvecklingen framåt när händelserna verkligen uppstår. Av detta följer att det för socialdemokratien i Ryssland finns ett krav som får företräde framför alla andra – *organisering*. Men organisering betyder inte att kasta ett rep runt massorna för att hålla ihop dem ... Var och en som föreslår att hela syftet är att samla alla trådar i en enda hand på ett enda ställe, vare sig det är Petersburg eller Genève, för att ge arbetarna order, ger i själva verket efter för den absurda uppfattningen att socialdemokratien kan terrorisera massorna ännu mer än den ryska absolutismen. Framförallt måste de ryska arbetarna lära sig hur de ska förena sig och gå framåt som en enda politisk kraft med en medveten vilja. Var och en som bara försöker skapa en organisation av agitatorer och ignorerar organiseringen av massorna tror i själva verket att han kan använda arbetarna som material för revolutionen på samma sätt som de utgör kanonmat åt armén ... Ständigt och under alla omständigheter måste våra förhoppningar och vårt stöd rikta in sig på arbetarklassens revolutionära karaktär.¹⁸

Medan Lenin såg valmöten som liberala sammankomster som skulle brytas upp med våld för att framkalla ett politiska svar, såg Parvus samma möten som en möjlighet att organisera arbetarklassen i verkliga politiska sammandrabbningar. Han hävdade att Lenin bara såg organisationen som en fastställd plan som hade slagits fast av en ledare som skulle blåsa i sitt horn och förvänta sig att kunna riva ner både absolutismens torn och det kapitalistiska Jerikos murar. Som ett resultat ser Lenin

det inte som sin huvuduppgift att utnyttja alla tänkbara medel för att leda proletariatet i politisk kamp, utan istället att hindra den politiska kampen ... från att bli opportunistisk .. Det är därför han försöker hindra och undertrycka allt som inte kan pressas in i hans snäva partimodell. Det är därför han förkunnar att alla som inte delar hans politiska tankar är förrädare mot revolutionen. Det är också därför han har bedrivit ett så destruktivt arbete i partiet under de senaste två åren. Hans mål är den revolutionära diktaturen, men han har visat sig helt oförmögen att ena och leda de revolutionära styrkorna. Han vill organisera revolutionen med propaganda men provocerar fram inbördeskrig i partiet och desorganiserar det ännu mer ... En organisation som avskiljs från de arbetande massorna och hängs upp ovanför de arbetande massorna är ... inte socialdemokratisk ... Det finns inget värre än en taktik som desorganiserar och demoraliserar en kämpande armé med hjälp av intern missämja.¹⁹

I slutet på ”Vilka är våra meningsskiljaktigheter?” förkunnade Parvus att han inte var intresserad av att fortsätta debatten med Lenin, men hade tvingats besvara personliga angrepp och provokationer. Han sammanfattade det hela genom att jämföra revolutionära omvandlingars framfart med intellektuella konspirationers småaktighet. Den grundläggande punkten var att arbetarna inte bara måste störta kapitalisterna utan också skaffa sig kunskap och förmåga för att ersätta dem. Socialismen måste omvandla hela samhällslivet, avskaffa lönearbetet, förändra hela produktionsprocessen, förvandla familje- och överhuvudtaget de mänskliga förhållandena, och skapa möjligheter för aldrig tidigare skådade kulturella framsteg. Denna ”storslagna historiska process” skulle bli långvarig och svår, och den skulle aldrig lyckas om inte de ryska kamraterna överskred sina egna begränsningar genom att inse att det inte var *deras* arbete att befria arbetarna – ty det var oundvikligen *arbetarnas egen* uppgift.²⁰

Det ryska proletariatet saknade inte revolutionär energi. Det saknade däremot den *medvetenhet* och upplysning som härrör ur ett aktivt politiskt liv: ”För ett sinne som gjorts missmodigt av slaveri finns det mycket som verkar omöjligt, och det finns många beslut som inte kan tas, medan andra tar sådana beslut fritt och betraktar det som deras naturliga rättighet.” Hittills hade arbetarna burit revolutionen på sina egna axlar, och gjort det möjligt för alla andra samhällsskikt att för första gången tala högt och fritt, medan arbetarna själva

17 *Ibid*, s 20-21.

18 *Ibid*, s 24-25.

19 *Ibid*, s 25-26.

20 *Ibid*, s 27.

fortfarande knappt har sagt någonting. Istället för fraktionsstrider uppmanade han både bolsjevikerna och mensjevikerna att kämpa för att upplysa arbetarna:

Få dem att göra sin röst hörd. Få dem att skriva. Väck deras tankar. Väck deras initiativ i den ekonomiska och politiska kampen och andra delar av samhällslivet. Gör varenda liten detalj i det politiska livet tillgänglig för dem, ty det finns mycket som de inte kan se på grund av bristande kunskaper. Det är mycket bättre att göra ett taktiskt misstag medan man utvidgar arbetarnas politiska verksamhet än att begränsa deras politiska verksamhet av rädsla för att begå ett taktiskt misstag. Det viktigaste är att inte dölja något för dem ... för i så fall bygger man inte sin plan på grundval av deras politiska förståelse utan istället på folkets okunnighet. Lär arbetarna att skapa organisationer och sköta dem själva. Gör allt detta så att de kommer att kunna sköta dem själva, även utan er. I den mån ni lyckas kommer ni att göra arbetarna till en medveten politisk kraft. I kraft av sin klassposition kommer de också att bli en samhällsrevolutionär kraft som kommer att hindra bourgeoisieens alla förräderier mot revolutionen och inte tillåta revolutionen att dö. Denna kraft kommer att öppna nya möjligheter och en ny grund för att organisera revolutionära uppror.²¹

”Vilka är våra meningsskiljaktigheter?” gav de politiska ramarna till ”Våra uppgifter”, som publicerades ungefär vid samma tidpunkt. Som i sitt tidigare arbete, ”Vad uppnåddes den nionde januari”, beskrev Parvus i ”Våra uppgifter” en mångfald av klassförhållanden av varierande mognad, samtliga resultatet av Rysslands senkomna kapitalistiska utveckling. I Västeuropa hade mer än ett sekels revolutionär kamp gjort klasspositionerna tydligt avgränsade och ställt proletariatet direkt mot borgarklassen, så att de när som helst skulle kunna göra upp räkningen en gång för alla. Men i Ryssland befann sig detta klagörande i ett mycket tidigare skede. Den ryska historien hade skapat en ”ovanlig härva av klassförhållanden” som krävde att de olika kandidaterna mätte sina krafter under förhållanden där den gamla staten höll på att falla sönder men inget nytt hade ersatt den. Socialdemokraternas uppgift var att bygga fackföreningar och ett politiskt parti som skulle vara starkt nog att omvandla en borgerlig revolution till en regim av *arbetardemokrati*, som skulle institutionalisera rättigheter och skapa förhållanden där de organiserade arbetarna skulle kunna driva kapitalismen och liberalismen utöver sina egna gränser. Den *permanenta* revolutionen var en process, inte en händelse, och dess slutresultat skulle bero på klassmedvetenhet och en enad socialdemokratisk organisation.]

* * *

”Våra uppgifter”

Den politiska revolutionen är grundvalen för socialdemokraternas program i alla länder – den proletära revolutionen som ska fullborda den revolutionära period som inleddes med den stora franska revolutionen.

För att bryta upp det gamla ståndsbaserade samhället var bourgeoisie tvungen att ställa nationen mot stånden och lita till stödet från folket. Men redan från början av denna gemensamma kamp, då frihet, jämlikhet och broderskap förkunnades, visade det sig att nationen inte var enad. Även om skillnaderna mellan stånden avskaffades så blev klasskillnaderna uppenbara, och de avgjorde revolutionens fortsatta förlopp. Efter att ha störtat absolutismen splittrades bourgeoisie av sina egna inre motsättningar, och lyckades inte skapa en stabil statsmakt. Under det allmänna politiska kaoset gick statens roder från den ena handen till den andra och från det ena samhällsskiktet till det andra. Det politiska systemet förändrades som ljuset i ett kalejdoskop, men under trycket från småbourgeoisien och arbetarna blev det allt radikalare och rörde sig i riktning mot politisk demokrati. Genom sin obestämda klasskaraktär och bristande samordning kunde inte småbourgeoisien leda landet. Den visade sig vara hjälplös, och denna hjälplöshet blev ett frö till oavbruten förbittrad och upprörd politisk demoralisering inom de borgerliga partierna, samtidigt som det underblåste den revolutionära upphetsningen bland folkmassorna. Med hjälp av arbetare och hantverkare grep småbourgeoisien makten, men eftersom den inte kunde lägga fram ett ekonomiskt program som kunde upprätta band till arbetarna tvingades den – för att kunna behålla makten – ta fram giljotinen,

²¹ *Ibid*, s 28.

bara för att senare själv bli dess offer. Proletariatet kunde i sin tur inte undvika att se att politisk jämlikhet aldrig skulle befria den från fabriksägarnas och arbetsgivarnas förtryck. Det kämpade mot bourgeoisiens makt och drev revolutionen framåt, och hoppades vagt att det till sist skulle uppstå ett statssystem som skulle befria det från ekonomisk underkastelse. Men det var först i slutet av revolutionen, och efter beslutsamma påtryckningar från den proletära oppositionen, som Babeufs sammansvärjning frambringade ett socialistiskt program.

Den stora franska revolutionen gick raskt igenom dessa föränderliga faser, och fullbordade hela den utveckling som sedan dess har blivit typexempel för Västeuropa och alla borgerliga länder: kapitalistklassens herravälde, småbourgeoisens demokratiska opposition och arbetarklassens samhällsrevolutionära motstånd i väntan på proletariatets diktatur. Denna utveckling upprepades under revolutionen 1848, men eftersom klassförhållandena vid den tiden var tydligare och uttrycktes klarare i politiska program skedde övergången ännu mycket fortare och slutade med öppen kamp mellan de första och de sista, det vill säga mellan kapitalistklassen och proletariatet. Vid tidpunkten för [Paris]kommunen 1871 passerade den mellanliggande fasen nästan utan att märkas. Proletariatet befann sig nästan ända från början vid makten och måste försvara sin ställning mot bourgeoisien. Under hela den parlamentariska historien i Europa har dessa utvecklingsfaser ägt rum i form av en lång och utdragen process. Processen har ännu inte fullbordats någonstans, men det är uppenbart att dess start- och slutpunkter nu står mot varandra i Västeuropa.

Västeuropas kapitalistklass förrådde för längesedan revolutionen och väntar sig nu att kunna stöda sig själv genom att stärka regeringsmakten. Å andra sidan ser proletariatet, som förenas i det socialdemokratiska partiet, störtandet av borgarklassens politiska herravälde och erövrandet av statsmakten som en utgångspunkt för sin kamp. Men i detta sammanhang har socialdemokratin fört fram ett antal juridiska krav som går att uppnå utan att krossa den kapitalistiska samhällsordningen. Målet för detta program är att demokratisera staten och befria arbetarna från utsugningens mest förtryckande former, metoder och konsekvenser, så att de kan erövra mer lovande omständigheter för den politiska kampen och på så sätt stärka sin samhällsrevolutionära energi.

Efter ett revolutionärt störtande av statssystemet har bourgeoisien aldrig någonstans eller någon gång, på ett snabbt och smidigt sätt lyckats upprätta sin egen "ordning". Det har alltid och överallt föregåtts av en mer eller mindre utdragen period av politisk oro och hård klasskamp.

Samma sak händer under den revolution som vi nu går igenom.

Revolutionen i Ryssland var försenad. Den hölls tillbaka av det europeiska kapitalet, som under många år försåg enväldet med vapen och pengar och befäste det för att gynna det europeiska kapitalets egna profiter och herravälde. Medan våra förespråkare för Rysslands särart sökte enväldets rötter i de ortodoxa böndernas ryska själ, hade enväldet sedan länge borrarat ner sina rötter i Rotschilds, Mendelssohns, Crédit Lyonnais' m fl kassakistor. Men samma europeiska kapital förvandlade Rysslands hela sociala och kulturella omständigheter, skapade det revolutionära proletariatet, och drev slutligen ut regeringen i ett krig som ödelade dess militära makt och skakade dess grundvalar.

För närvarande lever vi i en period av politisk anarki. Statens gamla band har slitits av men har inte ersatts av något nytt. Det nya kan bara uppstå när alla klasser har mätt sina krafter under kampen om den politiska makten.

Fördröjningen av revolutionen i Ryssland beror på den härva av klassförhållanden som revolutionen måste ta hänsyn till. Dessutom äger revolutionen rum under nya internationella omständigheter. Den europeiska börsen är starkt representerad inom kapitalistklassen och är oberoende av den ryska staten. Istället för att underordnas staten strävar börsen efter att underordna staten under sig själv.

Igår spekulerade den i att enväldets aktier skulle gå upp, idag spekulerar den i dess nedgång. Ur sin egen synvinkel bryr den sig lika mycket om den ryska statens öde som den bryr sig om etiopierna i Abessinien. Men den oroar sig verkligen för sitt kapital, och om den fick som den ville skulle den med glädje skicka preussiska eller österrikiska trupper till Ryssland för att återställa ordningen och försäkra sig mot att staten ställer in betalningarna av räntorna på sina lån. Penningmarknaden har band till en grupp utländska kapitalister som i en eller annan form har investerat stora summor pengar i ryska handels- och industriföretag. Det innebär att ryska penningararistokrater och banker via lån är knutna till Europas finansinstitutioner. Bakom dem alla står världskapitalet, som är otåligt att få plundra Rysslands rikedomar och förslava dess folk.

Samtidigt är Rysslands "nationella" kapital indraget i alla de olika sorternas kapitalistisk plundring: det innefattar "upplysta" fabriksägare av engelsk sort; fabriksägare som blir rika på statliga order; handelsmän med utländska försäljningsorganisationer; leverantörer vars hela handelsteknik består av mutor; gammaltestamentliga köpmän, som liknar kinesiska handelsmän mer än europeiska; och alla de som är indragna i ett flertal olika sorters primitiv ackumulation – från långivare och välbärgade bönder som skinnar folket, till butiksägare som blir rika på att sälja dålig fisk.

Förhållandena inom jordbruket är lika komplicerade: aristokraten med enorma jordegendomar som han bara besöker för att jaga; den aristokratiska köpmannen som har band till spannmålsbörserna i Berlin och London; den preussiska sortens aristokratisk industriägare, som är beroende av industri-verksamhet som tegeltillverkning, destillerier eller sockerbruk som sidoverksamhet till jordbruket; aristokratiska jordbrukare som sysslar med modernt jordbruk; köpmän och markägare som huvudsakligen är på jakt efter att snabbt omsätta kapitalet, som i fallet med ruinerade aristokratiska gods-ägare; bondeköpmän i närheten av stora städer; miljontals till hälften livegna bönder; miljontals utfattiga bönder och bondeproletärer; och enorma områden av mark som ägs av furstendömen, statskassan, kyrkan eller kloster.

Det finns miljontals utfattiga och lösdrivande människor i landet. Det finns ett ytterst fattigt skikt av hantverkare. Och sedan finns det ett ytterst stort antal inom intelligentsian. Slutligen finns fabriksproletariatet som svetsats samman till en enda klass, inte av de ynkliga verkstäder och fabriker som fanns i 1700-talets Frankrike, utan av moderna storindustrier, samtidigt som ett stort antal fabriksarbetare fortfarande inte har kapat sina band till jorden. Var och en av dessa grupper har sina speciella behov, sina egna krav och sin egen politiska karaktär. Och alla dessa olika behov, krav och ekonomiska och politiska element kolliderar med varandra i den politiska kampens allmänna strömvirvel.

Det var inget av våra påbud som startade revolutionen, och inte heller är det upp till oss att påbjuda att den är slut. Kärnfrågan är inte om vi anser den revolutionära kampen vara önskvärd eller inte önskvärd. Revolutionär kamp är inte samma sak som revolutionärt uppror. Upproret skapade inte revolutionen. Istället skapade revolutionen upproret som sin naturliga och avgörande, om än ingalunda enda, kampmetod. Revolutionen är en historisk process av ytterst intensiv politisk kamp, och den antar alla möjliga former och variationer: den är en desperat kamp mellan olika samhällsklasser, skikt och grupper om statsmakten. Med tanke på härvan av klassförhållanden och oredan mellan dem som vi har beskrivit i dagens Ryssland, behövs det en lång och plågsam process som är fylld av chocker och plötsliga övergångar för att denna malström av samhällskrafter ska nå fram till ett slutgiltigt resultat.

Därför får vi inte räkna med ett enda ögonblick utan en långt utdragen utveckling, och vi måste avgöra vår taktik med detta perspektiv i åtanke.

Vår första och mest grundläggande uppgift är att göra klart för proletariatet vad det har för klassposition och historisk roll, och därmed underlätta för det att avskilja sig från de andra klasserna, en

process som äger rum på grund av objektiva villkor. Det handlar om att bilda ett socialdemokratiskt arbetarparti. I detta sammanhang måste vi förena den gamla konspiratoriska organisationen med en ny massorganisation. Vårt mest omedelbara mål är propaganda för detta syfte, tillsammans med agitation som grundar sig på den politiska kampens fakta.

Jämte proletarietets politiska organisation måste vi också utveckla yrkesorganisationer. Fackföreningarna utgör det närmaste bandet som är möjligt mellan arbetarna. Genom att organisera deras direkta kamp mot den kapitalistiska utsugningen gynnar de klassens medvetenhet. Det är sant att de under ett visst utvecklingskede genomgår en period av opportunism eller anpassning till det kapitalistiska statssystemet, men denna fara är ännu avlägsen vad gäller arbetarorganisationerna i Ryssland, och den finns inte alls i tider av revolution då kampen om statsmakten står i centrum för det politiska livet. I fallet Ryssland går det att helt undvika denna fara tack vare erfarenheterna i Västeuropa, och ännu viktigare genom att klasskampen har intensifierats över hela världen och till och med har fått de engelska fackföreningarna att organisera ett självständigt arbetarparti.

Organiseringen av proletarietet är grunden för all vår fortsatta verksamhet. I detta avseende öppnar det uppsving för samhällets intressen och energi som revolutionen har skapat enorma möjligheter för oss. Det som vid en annan tidpunkt skulle ha krävt årtal kan idag åstadkommas på månader eller till och med veckor. Fabrikernas och verkstädernas alla arbetare måste ansluta sig till det socialdemokratiska partiet. Dessutom har vi nu större möjligheter än någonsin att komma i kontakt med jordbruksproletariatet. Vår uppgift är att täcka hela landet med politiska klubbar och arbetarnas yrkesorganisationer. Vi måste också med alla tänkbara medel gynna utvecklingen av en arbetarpress.

Den bästa möjliga garantin mot en återgång till det tidigare godtyckliga styret är ett ytterst omfattande och energiskt användande av politiska rättigheter. Och i och med att den fredliga parlamentariska utvecklingen i Västeuropa har gjort det möjligt för proletarietets klassorganisation att bli en revolutionär kraft som ofrånkomligt leder till politisk katastrof, så kan det inte finnas några tvivel om att proletarietets klassorganisation i Ryssland under tider av revolution både kommer att stärka den revolutionära energin och öka revolutionens politiska möjligheter.

Det ryska proletarietets direkt revolutionära mål är att uppnå ett statssystem som förverkligar kravet på arbetardemokrati. Arbetardemokratin innefattar den borgerliga demokratin allra mest extrema krav, men ger en del av dem en speciell karaktär och inbegriper också nya krav som är strikt proletära. Ur allmänt demokratisk synvinkel är till exempel församlings- och föreningsfrihet bara variationer på tanke- och yttrandefriheten, men för arbetarna är de en grundläggande garanti för deras klasskamp. Följaktligen formulerar arbetarna denna del av det demokratiska programmet genom att särskilt se till att ta med strejkrätten i organisationsfriheten. Proletariatet lägger också till arbetslagstiftningen i det demokratiska programmet, i synnerhet kravet på en normal åtta timmars arbetsdag. Jämte politiska garantier om medborgerliga rättigheter kräver proletarietet ekonomiska garantier för att ha möjlighet att utnyttja dem, det vill säga rätten till ledighet från arbetet.

På detta sätt skapar revolutionen i Ryssland ett speciellt band mellan socialdemokratins minimiprogram och dess slutmål. Det handlar inte om proletarietets diktatur, vars uppgift är att genomföra en grundläggande förändring av landets produktionsförhållanden, men det går redan utöver den borgerliga demokratin. I Ryssland är vi inte redo att ta på oss uppgiften att förvandla den borgerliga revolutionen till en socialistisk revolution, men vi är ännu mindre beredda att underordna oss själva under den borgerliga revolutionen. Det skulle inte bara gå mot de första förutsättningarna för hela vårt program, utan dessutom drivs vi framåt av proletarietets klasskamp. Vår uppgift är att utvidga den borgerliga revolutionens gränser genom att inkludera proletarietets intressen i den, och skapa största tänkbara möjligheter för en samhällsrevolutionär omvälvning inom själva den borgerliga

konstitutionen.

Redan nu har regeringen gjort större eftergifter än vad som före revolutionen hade krävts för att tillfredsställa de liberala partierna, och det finns ingen tvekan om att den kommer att bli tvungen att gå ännu längre. Det var reaktionens envishet som orsakade revolutionen och gjorde varenda politisk fråga mer utslagsgivande. Men det gäller bara händelserna yttre sken. Oavsett vilken form som övergången till en parlamentarisk ordning hade fått, så skulle de samhällskrafter som var ansvariga för revolutionen ha visat sig och drivit den utöver alla kvarvarande begränsningar. Regeringen var med rätta rädd för revolutionen, och denna rädsla hindrade den från att genomföra några reformer. Regeringens envishet avgjorde bara dess eget öde, men den revolutionära händelseutvecklingen avgjordes av de kaotiska samhällsförhållanden som de historiska omständigheterna har skapat i Ryssland.

Av rädsla för proletariats ökande politiska makt blir bourgeoisien reaktionär. Men dess egna klassförhållanden leder till en kamp om makten i dess mitt och kamp mot regeringen. Det medför att den kommer att vackla hit och dit mellan revolutionär upphetsning och reaktionär förbittring. En vacklande politik är bara politisk maktlöshet. Den klass som revolutionen förbereder för politiskt herravälde visar sig under själva revolutionen vara allra minst förmögen att kontrollera händelserna. Detta kommer att gynna det organiserade proletariats politiskt, och som ett resultat av sina klassband och revolutionära energi har proletariat ända från revolutionens inledning blivit dess ledande kraft.

Vi kommer att driva bourgeoisien framåt. Den fruktar varenda åtgärd för att demokratisera staten eftersom det gynnar proletariatet. Det är just orsaken till varför det ligger i proletariatets intresse att stöda borgarklassens liberala opposition. Vi är inte rädda för liberalismens framgångar, tvärtom är de ett villkor för våra fortsatta framgångar. Och närhelst liberalismen slår till reträtt kommer vi att driva på den på varje tänkbart sätt. Under alla omständigheter och vid varje tillfälle kommer vi att skoningslöst kritisera de borgerliga partiernas klasskaraktär, oavsett om de är liberala eller demokratiska.

Revolutionens seger för också fram bönderna på den politiska scenen. Bönderna hjälpte revolutionen genom att öka den politiska anarkin, men de lyckades inte ge sin politiska kamp någon inriktning. Nu pådyvlar de partiernas kamp all den förvirring som finns i deras egna ekonomiska krav och frustration.

Det kapitalistiska systemet kan inte lösa bondefrågan, och resultatet är att böndernas inblandning kommer att krångla till och förlänga revolutionen och förhindra en stabilisering av den borgerliga samhällsordningen.

Socialdemokratin grundar sig inte på proletariatet bara på grund av att det är ett rent arbetarparti, utan också för att det betraktar proletariatet som den enda kraft som kan återupprätta produktionsförhållandena på ett sådant sätt att hela den arbetande befolkningen kommer att befrias från utsugning. I den mån arbetarna och bönderna antingen direkt eller indirekt utsätts för utsugning, så försvarar det genast deras intressen. Men i arbetarnas och böndernas egna intressen är socialdemokratin också mot en återgång till föråldrade ekonomiska förhållanden som hämmar produktionens utveckling. Vår uppgift är att uttrycka och utvidga böndernas ekonomiska krav samtidigt som vi leder dem framåt mot en socialistisk omvandling.

I detta sammanhang pekar vi samtidigt på all den sorts klasskamp som har sin grund i förhållanden inom jordbruket och försöker förena de skikt inom jordbruksproletariatet och bland de småbönder vars ställning är lika arbetarnas med arbetarna på fabrikerna och i städerna.

Den revolutionära perioden har också överlämnat den socialistiska intelligentsian till oss. Vår upp-

gift är att ta den enorma intellektuella och revolutionära energi som har samlats i dess mitt och använda den inom det socialdemokratiska arbetarpartiets led för att utvidga revolutionens politiska och kulturella uppgifter, och på så sätt i det längsta fördröja att den borgerliga intelligentsian till sist oundvikligen går över till bourgeoisiens avgörande ideal och åtaganden.

Den ryska revolutionens politiska förvirring förstärks också av kampen mellan nationaliteterna, som enväldet med hjälp av diskriminerande lagar och en politik av nationellt förtryck har hållit i ett tillstånd av ömsesidig fientlighet. Schweiz och USA har löst den nationella frågan med hjälp av en demokratiskt republikansk praktik. Vi måste uppnå samma sorts fria gemenskap av nationer i Ryssland. Vår uppgift är att undanröja alla hinder för de enskilda nationaliteternas självständiga politiska och kulturella utveckling. Samtidigt är det lika viktigt för oss att skilja Rysslands alla nationaliteters proletariat från alla de andra klasserna, och förena dem i en gemensam samhällsrevolutionär armé. Resultatet kommer att bli nära knutna allryska band – inte i motsättning till de enskilda nationaliteternas vilja, utan helt enkelt på grund av de inre klassmotsättningar som ofrånkomligt löser upp det nationella medvetandet i det kapitalistiska systemet. Vi ska inte förena alla nationaliteter med hjälp av statlig makt, utan istället under kampen mot den kapitalistiska staten.

Det ryska enväldet har fått stöd från det västeuropeiska kapitalet. Den ryska revolutionen kommer att finna sitt stöd hos det västeuropeiska proletariatet. Om vi för närvarande inte fruktar någon militär intervention av Tyskland eller Österrike, så beror det uteslutande på den västeuropeiska socialdemokratin. Varje försök att slå ner den ryska revolutionen med hjälp av utländsk militärmakt kommer säkerligen att framkalla en proletär revolution i de inblandade länderna. Allteftersom proletariats samhällsrevolutionära armé organiseras i Ryssland kommer den att utvidga och fördjupa sina band till socialdemokratin över hela världen. Övergången från en kamp mot enväldet till en kamp för arbetardemokrati kommer att skapa en gemenskap av omedelbar politisk kamp. Kampen för åtta timmars arbetsdag kommer omedelbart att få det ryska proletariatet att gå i takt med proletariatet i hela världen. Den ryska revolutionens framgångar har skrämt de västeuropeiska regeringarna i grunden och har kraftigt inspirerat den västeuropeiska socialdemokratin. Det vi har uppnått i Ryssland ligger fortfarande långt efter vad folken i väst har uppnått, men själva möjligheten till en revolution har framkallat ett kraftfullt svar i den ytterst spända politiska atmosfären i Västeuropa. Det ryska proletariats fortsatta revolutionära framgångar på vägen mot att uppnå arbetardemokrati kommer också att vara framgångar för hela världens proletariat, och kan ge en mäktig impuls till en avgörande kamp mellan proletariats samhällsrevolutionära organisation och Västeuropas statliga myndigheter. När det sker kommer det ryska proletariats socialdemokratiska organisationer att ha blivit ännu starkare och kommer att omfatta arbetarmassorna i sin helhet, ha utvecklat och höjt deras politiska medvetande och stärkt den revolutionära övertygelsen. Då kommer vi att stå inför uppgiften att utvidga vårt revolutionära program utöver arbetardemokratins gränser.

Den ryska revolutionen befinner sig ännu i början av sin utveckling, men under denna utveckling kommer den att inspirera folk överallt och skaka hela den kapitalistiska världen i sina grundvalar.

Länge leve den ryska revolutionen!

Länge leve socialismen!

Kapitel 17 Leo Trotskij: Förord till Karl Marx, *Parizjskaja Kommuna*

Leo Trotskij's förord till Marx' redogörelse för Pariskommunen utgör ett viktigt brott med den naiva ekonomiska determinism som ofta präglade Andra internationalens marxism. I denna artikel betonade Trotskij, ännu mer än i sina tidigare skrifter om den permanenta revolutionen, *växelverkan* mellan ekonomiska förhållanden och ett *revolutionärt medvetande*. Han påpekade att arbetarna i Paris 1871 inte tog makten därför att de ekonomiska omständigheterna plötsligt hade "mognat" vid ett visst ögonblick, utan att det tvärtom var *klasskampens logik* som dikterade den revolutionära händelseutvecklingen. Den franska borgarklassen förrådde nationen därför att den fruktade att beväpna proletariatet mer än den fruktade Bismarcks arméer:

Proletariatet insåg att tiden var kommen att rädda landet och ta sitt öde i egna händer. Det kunde inte undvika att ta makten; det tvingades till det av en rad politiska händelser. Makten kom som en överraskning.¹

I Ryssland var den den proletära revolutionens utlösande faktor också social förlamning, som symboliserades av sovjeternas samexistens med enväldet, från vilken den enda utvägen var en arbetarregering. "Borgarklassen", skrev Trotskij, "är oförmögen att leda folket till att erövra en parlamentarisk ordning genom att *störta* absolutismen. Och folket, i form av proletariatet, hindrar borgarklassen från att uppnå konstitutionella garantier genom en *överenskommelse* med absolutismen." I detta dödläge måste proletariatet, som "den *enda* kraft som leder revolutionen och den *främsta* kämpen för dess sak", följa kommunardernas exempel genom att ta makten och ta ansvar för sig själv och landet.

De ryska liberalerna (och många socialdemokrater) tolkade marxismen som att "kapitalismen måste uttömma sig själv innan proletariatet kan ta statsmakten i sina egna händer." Trotskij svarade att denna mekanistiska tolkning helt ignorerade klasskampens dynamik. Kritikerna av den permanenta revolutionen hade

... bara lyckats memorera några isolerade delar av den marxistiska teorin om kapitalismens utveckling, men de har förblivit primitiva borgerliga barbarer i allt som rör klasskampen och dess objektiva logik. När de hänvisar till den "objektiva sociala utvecklingen" som svar på idén om en oavbruten revolution, som för oss är en slutsats som följer av de *samhällspolitiska förhållandena*, glömmer de att denna utveckling inte bara innefattar den ekonomiska utvecklingen, som de förstår så ytligt, utan också *klassförhållandenas revolutionära logik*, som de inte ens kan förmå sig att överväga.²

Med tanke på Rysslands speciella kombination av kapitalistiska och förkapitalistiska element³ var den avgörande faktorn i klassförhållandena borgarklassens relativa svaghet under konfrontationen med den halvfeodala autokratin. Under dessa omständigheter ersatte "klassförhållandenas logik" de

1 St. Petersburg ("Knigoizdatel'stvo Molot", 1906). Se Marx, "Address to the General Council of the International Working Men's Association on the Civil War in France, 1871", i Marx/Engels, *Collected Works*, band 22. [Av särskild betydelse är Engels avslutande stycke i sin inledning till 20-årsdagen av Pariskommunen 1891: "På senare tid har den socialdemokratiska småborgerligheten återigen fyllts av välbehövlig skräck inför orden: proletariatets diktatur. Nåväl, mina herrar, vill ni veta hur denna diktatur ser ut? Se på Pariskommunen. Det var proletariatets diktatur." Friedrich Engels, "London, on the 20th anniversary of the Paris Commune, 18 March 1891", (*Collected Works*, band 27, s. 191).]

2 [Kursivering tillagd.]

3 [Trotskij tolkade senare denna kombination som lagen om ojämn och kombinerad utveckling. För en fullständig redogörelse, se L. Trotskij, *Till försvar för oktober*; även L. Trotskij, *Ryska revolutionens historia del 1*, Kapitel I: Särdrag i Rysslands utveckling.]

begränsningar som den ekonomiska eftersläpningen medförde:

Proletariatet i ett ekonomiskt underutvecklat land kan komma till makten tidigare än proletariatet i det mest utvecklade kapitalistiska landet... Varje tanke att proletariatets diktatur på något sätt är automatisk beroende av ett lands tekniska medel och krafter är inget annat än en ”ekonomiskt” materialistisk fördom förenklad till det yttersta. Den sortens tänkande har ingenting gemensamt med marxismen.⁴

Trotskij erkände det uppenbara: socialismen kunde aldrig genomföras med hjälp av ”några få dekret”. Han tillade dock att

Staten är inte ett mål i sig. Den är dock det bästa medlet för att organisera, desorganisera och omorganisera samhällsförhållandena. Beroende på vems händer som kontrollerar staten kan den antingen vara en hävstång för djupgående omvandling eller ett verktyg för organiserad stagnation.

Precis som de tsaristiska institutionerna hindrade den ekonomiska utvecklingen, skulle en arbetarstat påskynda den i nya riktningar.

I ”Revolutionära frågor” hade Karl Kautsky redan hävdat att

varhelst proletariatet har erövrat den politiska makten följer en socialistisk produktion som en naturnödvändighet,... [Proletariatets] klassintressen och ekonomisk nödvändighet tvingar det att vidta åtgärder som leder till en socialistisk produktion... Att erövra den politiska makten är A och O...⁵

Enligt samma logik skrev Trotskij att en arbetarregering i Ryssland, efter att ha erövrat statsmakten, skulle införa 8-timmars arbetsdag och progressiv beskattning. När borgarklassen svarade med att stänga fabriker för arbetarna skulle regeringen tvingas börja organisera produktionen på kollektiv basis. Landsbygden skulle stödja sådana åtgärder, eftersom arbetarna också skulle erkänna en revolutionär fördelning av jorden och ”för bönderna att framstå som den klass som befriar dem”. Internationellt måste det ryska proletariatet

göra allt som omständigheterna tillåter för att omedelbart och direkt koppla sin nationella sak till världssocialismens sak. Vi är kallade att göra detta, inte bara utifrån den proletära politikens gemensamma internationella principer, utan också på grund av klassens självbevarelsedrift och dess kraftfulla röst, som tvingar oss att gå i denna riktning.

Trotskij hade inlett året 1905 med att håna de ryska liberalerna med frågan ”Vad härnäst?”. I denna artikel gav han sin egen slutsats på ett sätt som direkt förebådade *Resultat och utsikter*, hans definitiva redogörelse för en *permanent revolution*.⁶

* * *

4 [Kursivering tillagd. Se även L. Trotskij, [Mitt liv](#),]

5 Se ovan, s. 125.

6 För Trotskij's senare bedömning av Pariskommunen i ljuset av de ryska revolutionerna 1917, se hans, ”The Paris Commune”, *Novy Mir*, 17 mars 1917, översatt till engelska i *New Militant*, 21 mars 1936, och L. Trotskij, [Pariskommunens lärdomar](#). Båda artiklarna återpublicerades i L. Trotskij, *The Paris Commune*, Ceylon: Star Press, 1955.

Trettiofem år, 1871–1906

Paris proletärer har mitt under nederlagen och de härskande klassernas förräderi förstått att timmen har slagit, då de måste rädda situationen genom att ta ledningen av de offentliga angelägenheterna i sina egna händer ... De har förstått att det är deras högsta plikt och absoluta rättighet att göra sig till herrar över sina egna öden och gripa regeringsmakten.. (Proklamation från Nationalgardets centralkommitté, Paris, 18 mars 1871)

Den ryska läsaren kan lära sig historien om Pariskommunen 1871 i Lissagarays bok,⁷ som, om jag inte misstar mig, snart kommer att ges ut i flera upplagor. Läsaren kan bekanta sig med denna historias filosofiska sida genom att studera Marx' tidlösa pamflett och Engels' mycket värdefulla inledning. Såvitt vi vet har den marxistiska litteraturen under de följande 35 åren inte tillfört något väsentligt till det Marx redan har sagt om Kommunen. När det gäller den icke-marxistiska litteraturen finns det inget värt att nämna: den är till sin natur oförmögen att säga något om detta ämne. Fram till de senaste översättningarna var allt som fanns tillgängligt på ryska slarviga redogörelser från den internationella reaktionens tandlösa skvallrare, kryddade med filosofiska och moraliska omdömen från polisen Mymretsov.⁸

Poliscensuren har varit en faktor som hindrat oss från att lära oss om Kommunen. En annan faktor har varit den ideologi som dominerat våra progressiva kretsar – liberaler, liberala narodniker och narodnik-socialister – som var helt fientliga mot den typ av relationer, intressen och passioner som kom till uttryck i denna oförlömliga episod av proletär kamp.

Men medan det för bara några år sedan verkade som om vi var längre från Pariskommunens traditioner än något annat europeiskt folk, befinner vi oss nu i den första fasen av vår egen revolution, som proletariatets kamp gör till en revolution *in Permanenz*, eller en *oavbruten* revolution. Och vi förlitar oss mer direkt än något annat europeiskt folk på 1871 års kommunens testamente.

Idag är kommunens historia för oss inte bara ett stort dramatiskt ögonblick i den världsomspännande kampen för frigörelse, inte bara en illustration av någon sorts taktisk metod, utan snarare en direkt och omedelbar läxa för här och nu.

I. Staten och kampen om makten

En revolution är en öppen kamp mellan sociala krafter under kampen om makten. Folkmassorna reser sig, drivna av livsviktiga elementära motiv och intressen, och har ofta ingen medvetenhet om rörelsens mål eller de vägar den kommer att ta: Ett parti skriver ”rätt och rättvisa” på sina baner, ett annat ”ordning”; revolutionens ”hjältar” drivs antingen av en känsla av ”plikt” eller av ambition; arméns beteende avgörs av blind disciplin, av en fruktan som förtär disciplinen, eller också av en revolutionär insikt som övervinner både disciplin och fruktan. Entusiasm, egenintresse, vanor, djärva tankesprång, vidskepelse och självuppoffring – tusentals olika känslor, idéer, attityder, talanger och passioner sveps in i och slukas av en mäktig virvelström där de antingen går under eller stiger till nya höjder. Men revolutionens objektiva innebörd är kampen om statsmakten i syfte att omforma föråldrade samhällsförhållanden.

Staten är inget mål i sig. Den är bara en arbetsmaskin i händerna på de härskande samhällskrafterna.

7 [Prosper Olivier Lissagaray (1838-1901) var en fransk journalist och revolutionär vid tiden för Pariskommunen, även författare till *History of the Paris Commune of 1871*, översatt till ryska 1906. 1886 översattes den till engelska av Eleonor Marx. Den återutgavs 1976 i London av New Park Publications.]

8 [I G.I. Uspenskijs *Budka (Vaktstugan)* var Mymretsov en grov polis från en liten rysk stad. Enligt Lenin var Mymretsovs motto ”gripa och inte släppa fri”, se Lenin, *Om nationernas självbestämmanderätt*, s 16.

Liksom alla maskiner har staten sin drivkraft, sina överföringsmekanismer och sina arbetande delar. Drivkraften är klassintresset; mekanismerna är agitation, pressen, kyrkornas och skolornas propaganda, partier, gatumöten, petitioner och uppror. Överföringsmekanismen är den lagstiftande organiseringen av kast-, dynastiska, stånd- eller klassintressen enligt Guds vilja (under absolutismen) eller nationens vilja (under parlamentarismen). Slutligen består den verkställande mekanismen av regeringen tillsammans med polisen, domstolarna och fängelserna samt armén.

Staten är inte ett mål i sig. Den är dock det bästa medlet för att organisera, desorganisera och omorganisera samhällsförhållandena. Beroende på vems händer som kontrollerar staten kan den antingen vara en hävstång för djupgående omvandling eller ett verktyg för organiserad stagnation.

Varje politiskt parti som är värt namnet strävar efter att kontrollera den statliga makten för att få staten att tjäna den klass vars intressen den företräder. Demokratin, som proletariats parti, strävar naturligtvis efter arbetarklassens politiska herravälde.

Proletariatet växer och blir starkt i takt med kapitalismens tillväxt. I denna mening är kapitalismens tillväxt också proletariatets utveckling i riktning mot sin egen diktatur. Men den dag och den timme då makten övergår i arbetarklassens händer beror inte direkt på produktivkrafternas nivå, utan snarare på klasskampens förhållanden, den internationella situationen och slutligen på en rad subjektiva faktorer som tradition, initiativförmåga och kampberedskap.

Proletariatet i ett ekonomiskt underutvecklat land kan komma till makten tidigare än proletariatet i det mest utvecklade kapitalistiska landet. År 1871 tog det medvetet ”kontrollen över samhällsangelägenheterna i egna händer” i det småborgerliga Paris. Det är sant att detta bara varade under två månader, men det har inte hänt ens under en enda timme i de stora kapitalistiska centrumerna i England eller USA. Varje tanke att proletariatets diktatur på något sätt är automatisk beroende av ett lands tekniska medel och krafter är inget annat än en ”ekonomisk” materialistisk fördöm förenklad till det yttersta. Den sortens tänkande har ingenting gemensamt med marxismen.

Arbetarna i Paris tog makten i egna händer, inte för att produktionsförhållandena den 26 mars hade mognat för proletariatets diktatur, och inte ens för att det den dagen föreföll dem som om dessa förhållanden hade ”mognat”, utan för att de tvingades till det av borgarklassens svek mot nationens försvar. Marx illustrerar detta. Det gick bara att försvara Paris och resten av Frankrike genom att beväpna proletariatet. Men det revolutionära proletariatet var ett hot mot borgarklassen, och ett beväpnat proletariat var ett beväpnat hot. Thiers’ regering⁹ hade inte hade något intresse av att samla det arbetande Frankrike mot Bismarcks soldater som hade omringat Paris, utan försökte i stället samla Frankrikes reaktionära horder mot det proletära Paris, flyttade till Versailles för att fortsätta sina intriger, och lämnade huvudstaden i händerna på arbetarna, som ville ha frihet för sitt land och välstånd för sig själva och sitt folk. Proletariatet insåg att tiden var kommen att rädda landet och ta sitt öde i egna händer. Det kunde inte undvika att ta makten; det tvingades till det av en rad politiska händelser. Makten kom som en överraskning. Men när det väl satt vid makten var det som om dess egen klasslag, trots en och annan avvikelser, styrde det på rätt väg. Som Marx och Engels förklarar, tvingades det av sin klassposition framförallt att vidta lämpliga åtgärder för att reformera statsmakten och anta en lämplig ekonomisk politik. Om kommunen krossades var det verkligen inte på grund av någon brist i produktivkrafternas utveckling. I stället berodde det på en hel rad politiska orsaker: blockaden av Paris och dess avskiljande från provinserna, de extremt ogynnsamma internationella förhållandena, dess egna misstag och så vidare.

9 [Louis-Adolphe Thiers (1797–1877) var ursprungligen för krig mot Preussen men använde senare, som republikens president, franska trupper i samarbete med tyskarna för att krossa Kommunen.]

2. Republiken och proletariats diktatur

Pariskommunen 1871 var naturligtvis inte en socialistisk kommun; dess regim var inte ens en konsekvent utvecklad socialistisk revolution. ”Kommunen” var bara ett förspel. Den upprättade proletariats diktatur, som är en nödvändig förutsättning för den socialistiska revolutionen. Paris övergick inte till proletariats diktatur genom att utropa en republik, utan genom att 72 av dess 90 representanter kom från arbetarklassen och att den beskyddades av proletariats vaktstyrka. Det skulle vara mer korrekt att säga att republiken i sig bara var ett naturligt och oundvikligt uttryck för att en ”arbetarregering” hade upprättats.

Alexandre Millerand,¹⁰ som spelade rollen som ”socialistisk” gisslan i den borgerliga regeringen under den avlidne Waldeck-Rousseau, där han tjänstgjorde tillsammans med den tidigare slaktaren av Kommunen, general Gallifet¹¹ – denna före detta socialist, Millerand, uttryckte sitt politiska motto på följande sätt: ”En republik är socialismens politiska formel, och socialismen är republikens ekonomiska innehåll.” Vi måste dock säga att denna ”politiska formel” har berövats allt ”socialistiskt innehåll”. Dagens republiker är visserligen formellt demokratiska organisationer och uttryck för folkets vilja, men de förblir i grunden en statlig ”formel” för de ägande klassernas diktatur. Efter att Norge upplöste unionen med Sverige och blev en republik kunde det lätt ha bevarat den status det hade efter separationen, det vill säga det kunde ha behållit en republik utan att på något sätt göra den till en ”politisk formel för socialism”. Hade det gjorts så kan vi vara säkra på att inte ett enda hårstrå skulle ha fallit från borgmästare Stockmans¹² eller de andra ”samhällets stöttepelares” huvud. Men Norge föredrog att skaffa sig en kung – det fanns ju en stor reservarmé av ärevärdiga kandidater – och på så sätt ”krönt” man sin oberoende och tillfälligt republikanska struktur.

En viss herr Grimm, uppenbarligen professor, liberal författare och dessutom medarbetare i *Polyarnaja Zvezda*, förklarade nyligen för oss ”dogmatiska bokentusiaster” att en ”demokratisk republik” varken är ett ”universalmedel” eller en ”absolut perfekt formel för politisk organisering”. Om herr Grimm hade den minsta kännedom om de dogmatiska tänkare som vår ”bokentusiasm” bygger på, skulle han veta att socialdemokraterna inte har några som helst illusioner om att en demokratisk republik skulle vara ett ”universalmedel”. Man behöver inte leta längre än till Engels, som i sitt förord till *Pariskommunen* uttryckligen skrev följande:

... man tror sig ha tagit ett alldeles vådligt djärvt steg när man frigjort sig från tron på den ärftliga monarkin och i stället svär på den demokratiska republiken. Men i verkligheten är staten ingenting annat än en maskin för att den ena klassen skall kunna förtrycka den andra och det inte mindre i den demokratiska republiken än i monarkin.¹³

Men medan Grimm för fram den billiga idén att den verkliga frågan är ”en lämplig disposition av statsmaktens olika organ”, där monarkin är lika lämplig som republiken, anser den internationella socialismen att republiken är den enda möjliga formen för social frigörelse – förutsatt att proletariatet tar den ur händerna på borgarklassen och omvandlar den från ”en maskin för en klass förtryck av en annan” till ett verktyg för mänsklighetens sociala frigörelse.

10 [Alexandre Millerand (1859–1943) valdes 1885 till socialistisk deputerad. Han anslöt sig till 1899 René Waldeck-Rousseaus regering som handelsminister.]

11 [Gaston-Alexandre-Auguste Gallifet (1830–1909) slog brutalt ner kommunardupproret 1871.]

12 [I Henrik Ibsens pjäs *En folkefiende* förklarar borgmästare Stockman sin bror, som är läkare, vara en folkefiende för att han hade upptäckt att badhuset var förorenat och sedan offentliggjort detta. Borgmästaren föredrar föreningen framför de kostnader som en sanering skulle medföra.]

13 Engels, ”Inledning” till Marx, *Pariskommunen*, s 7.

3. Ekonomisk utveckling och proletariats diktatur

När den socialistiska pressen formulerade idén om en *oavbruten revolution*, som kopplade samman avskaffandet av absolutismen och livegenskapen med en socialistisk revolution genom en rad allt intensivare sociala konflikter, uppror från nya delar av massorna och kontinuerliga attacker från proletariatet mot de härskande klassernas politiska och ekonomiska privilegier, höjde vår ”progressiva” press enhälligt ett illvilligt ramaskri av indignation. Åh, de kan tåla mycket, men detta var för mycket. En revolution, utropade de, kan inte ”legaliseras”! Att använda extraordinära medel är endast tillåtet under extraordinära omständigheter. Befrielseörelsens mål är inte att fortsätta revolutionen, utan att så snabbt som möjligt styra in den i *lagliga* banor. Och så fortsatte de, om och om igen. Detta är den ståndpunkt som intas av majoriteten av de så kallade ”konstitutionella demokraterna”. Publicisterna i detta parti, däribland herrarna Struve, Hessen och Miljukov,¹⁴ som så outtröttligt kompromissar i alla sina planer, förutsägelser och varningar, reste sig för länge sedan mot revolutionen i namn av redan vunna ”rättigheter”. Före oktoberstrejken försökte de med sitt jämrande styra revolutionen i riktning mot Bulygin-duman,¹⁵ med argumentet att varje *direkt* kamp mot den senare spelade reaktionen i händerna. Efter manifestet den 17 oktober beslutade de slutligen att i efterhand godkänna revolutionen för tre och en halv månad (från den 6 augusti till den 17 oktober), godkände storsint oktoberstrejken och gav den titeln ”ärörrik”. Men för att ingen skulle få intrycket att de hade lärt sig något, krävde de med chockerande uppfinningsrikedom också att revolutionen skulle passa in i Witte-konstitutionens rigida ramar,¹⁶ och förklarade att varje ytterligare direkt kamp mot den också spelade reaktionen i händerna. Det är inte konstigt att dessa herrar, efter att ha gett revolutionen en tre månaders *respit i efterhand*, sedan gnisslade tändarna mot varje tanke på en *permanent* revolution.¹⁷ Endast en fullständigt stabiliserad konstitutionalism, med glesa val och, om möjligt, extraordinära lagar mot socialdemokratin (mot vilka liberalerna skulle protestera villkorligt), och med sömniga interpellationer från oppositionen i kombination med livsviktiga uppgörelser bakom kulisserna – endast detta ”rättsliga” tillstånd kunde, förutsatt att det byggde på ständig utsugning av folkmassorna och konstitutionellt tyglades med hjälp av monarkin, två kamrar och den kejsarliga armén, på ett adekvat sätt belöna dessa politiker för all den orätt som de hade lidit och slutligen skapa de förutsättningar under vilka de kunde spela en ”statlig” roll. Men händelserna har hånat dessa hövdingar, skoningslöst avslöjat deras blindhet och deras kraftlöshet och för länge sedan befriat oss från varje behov av att be om deras tillstånd för revolutionens fortsättning.

Samma demokratis mindre korrumpade medlemmar vågar inte gå emot revolutionen på grund av de befintliga konstitutionella ”landvinningarna”: inte heller de anser att denna parlamentariska idioti, som i själva verket har förhindrat parlamentarismens framväxt, är ett effektivt vapen i kampen mot det revolutionära proletariatet. De väljer en annan väg: de tar inte ställning utifrån lagen, utan utifrån vad de betraktar som fakta, historiska ”möjligheter” och politisk ”realism” – och slutligen ... till och med utifrån ”marxismen” själv. Varför inte? Som Antonio, den fromme borgaren från Venedig, så träffande uttryckte det:

14 [I.V. Hessen och P.N. Miljukov redigerade dagstidningen *Retj*, som från mars 1906 fungerade som central publikation för det konstitutionella demokratiska partiet (kadeterna). Struve var en nära medarbetare.]

15 [I februari 1905 fick A.G. Bulygin, som ersatte Svjatopolk-Mirskij som inrikesminister, order från tsaren att utarbete ett förslag till en begränsad rådgivande församling där de flesta samhällsklasser inte skulle vara representerade. Förslaget övergavs efter strejkerna i oktober, som ledde till att tsaren utfärdade ett manifest där han lovade ett mer representativt organ.]

16 [Witte var den drivande kraften bakom tsarens oktobermanifest. (Trotskij kallar konstitutionen en ”Prokrustessäng”. I den grekiska mytologin var Prokrustes en bandit som tvingade sina offer att passa in i en järnsäng. Han sträckte ut dem som var för korta och amputerade benen på dem som var för långa. I båda fallen dog offren.)]

17 [Här talar Trotskij om *бессрочная революция*, en revolution utan tidsbegränsning.]

Märk väl, [Bassanio],
Djävulen kan åberopa Skriften för sina syften.¹⁸

Dessa herrar, ofta före detta ”marxister” som nu har den dyrbara andliga frihet som endast beror på att de saknar en sammanhängande världsbild, har alla samma benägenhet att under en täckmantel av ”kritik” överge marxismens revolutionära slutsatser och samtidigt använda marxismen själv mot socialdemokratins revolutionära taktik. De anklagar beslutsamt oss alla för att slaviskt hålla fast vid föråldrade läror och för att i grunden förråda marxismens utvecklingsteori.

En oavbruten revolution? En socialistisk revolution? Men lär inte marxismen ut att ingen samhällsordning någonsin ger vika för ett nytt samhälle utan att först fullt ut förverkliga sin egen potential och utveckla sina egna tendenser till det yttersta?¹⁹ Har den ryska kapitalismen verkligen uttömt sig själv? Eller tror socialdemokraterna, liksom subjektivisterna, att det är möjligt att övervinna kapitalismen ideologiskt? Och så vidare, och så vidare. De mest hårdnackade liberalerna, de som anser att även de konstitutionella demokraterna är för omåttliga, anammar ibland denna typ av argument från före detta ”marxister” som vill citera slutsatserna i den heliga ”Skriften”. Så utbrast Alexander Kaufman helt allvarligt i *Polyamaya Zvezda*:

Många av oss som tror på det socialistiska idealets slutliga seger delar Rodbertus²⁰ åsikt att den moderna människan [vem?] ännu inte är tillräckligt mogen för ”socialismens förlovade land”, och tillsammans med Marx är vi övertygade om att en socialisering av produktionsmedlen endast kan bli resultatet av en gradvis utveckling av folkets och landets produktivkrafter?²¹

Denna herr Kaufman, som för sina egna syften svär både på Rodbertus och Marx, påven och Luther, är ett levande exempel på den illvilliga okunnighet som liberala kritiker stoltserar med så fort de behandlar frågor om socialismen.

Kapitalismen måste ”uttömma sig själv” innan proletariatet kan ta statsmakten i sina egna händer. Vad betyder det? Att utveckla produktivkrafterna till det yttersta? Att koncentrera produktionen maximalt? Men i så fall, vad är det yttersta? Hur fastställs det objektivt?

De senaste decenniernas ekonomiska utveckling har visat att kapitalismen inte bara samlar de viktigaste industrigrenarna på ett fåtal händer, utan också omger enorma ekonomiska organismer med parasitära utlöpare i form av små industri- och handelsföretag. Inom jordbruket dödar kapitalismen ibland helt och hållet den småskaliga produktionen och förvandlar bonden till en jordlös arbetare, en industriarbetare, en gatuförsäljare eller en luffare; i andra fall bevarar den bondgården samtidigt som den håller den i ett järngrepp; och i ytterligare andra fall skapar den små och minimala gårdar samtidigt som den förslavar bondearbetarna i storgodsägarnas tjänst. Det som framgår tydligt av den enorma mängd sammanflätade händelser och fakta som kännetecknar den kapitalistiska utvecklingen är att de värden som skapas av stora företag, som dominerar det samhällseliga arbetets viktigaste branscher, ständigt växer i jämförelse med de värden som skapas i små företag, och detta underlättar i allt högre grad socialiseringen av ekonomins viktigaste branscher. Men hur ska det procentuella förhållandet mellan dessa två delar av samhällstillverkningen enligt våra kritiker se ut, innan vi kan säga att kapitalismen har uttömt sin potential och att proletariatet har rätt att besluta att tiden är inne att sträcka sig efter den mogna frukten?

Vårt parti har inga illusioner om att ta makten och sedan skapa socialismen med hjälp av sin egen

18 [Citatet är hämtat från Shakespeares *Köpmannen i Venedig* (akt I, scen III).]

19 [Se Marx förord i *Till kritiken av den politiska ekonomin*.]

20 [Karl Johann Rodbertus (1805–75) var en tysk ekonom och socialreformator som ansåg att en socialistisk republik var möjlig, men också hoppades att en tysk kejsare skulle kunna uppstå som social kejsare.]

21 Nr 2, s. 132.

socialistiska vilja; under det socialistiska uppbyggnadsarbetet kan och måste det enbart förlita sig på den objektiva ekonomiska utveckling som vi måste anta kommer att fortsätta när proletariatet har makten. Men poängen är – *och detta är en extremt viktig del av frågan* – att den ekonomiska utvecklingen för det första redan har gjort socialismen till ett objektvt fördelaktigt system, och för det andra att denna ekonomiska utveckling inte på minsta sätt innefattar några objektiva punkter som måste passeras innan det blir möjligt för staten att inleda ett planerat ingripande i den spontana utvecklingen med målet att ersätta den privata ekonomin med en social ekonomi.

Det är utan tvivel sant, att ju högre den form för kapitalistisk utveckling är som tvingar proletariatet att ta makten, desto lättare blir det att hantera dess socialistiska uppgifter, desto mer direkt kan det övergå till att organisera en social ekonomi och desto kortare blir – *ceteris paribus*²² – den sociala revolutionsperioden. Men faktum är – *och detta är en annan viktig del av frågan* – att valet av tidpunkt för att ta statsmakten inte på något sätt beror på proletariatet. Klasskampen utvecklas på grundval av den kapitalistiska utvecklingen, och är en *objektiv* process som, precis som den ekonomiska utvecklingen, har sina egna oåterkalleliga inre tendenser.

Tyvärr är klasskampens logik bara en tom fras för alla borgerliga politiker, inklusive de som flirtar med den teoretiska marxismen för att ännu mer ”oberoende” kunna kämpa mot dess politiska uttryck i socialdemokratin. Varje argument som utgår från klasskampens förhållanden skär som glasskärvor i deras medvetande. De har bara lyckats memorera några isolerade delar av den marxistiska teorin om kapitalismens utveckling, men de har förblivit primitiva borgerliga barbarer i allt som rör klasskampen och dess objektiva logik. När de hänvisar till den ”objektiva sociala utvecklingen” som svar på idén om en oavbruten revolution, som för oss är en slutsats som följer av de samhällspolitiska förhållandena, glömmer de att denna utveckling inte bara innefattar den ekonomiska utvecklingen, som de förstår så ytligt, utan också klassförhållandenas revolutionära logik, som de inte ens kan förmå sig att överväga.

Socialdemokratin strävar efter att vara, och måste vara, ett medvetet uttryck för den objektiva utvecklingen. Men när det ögonblick kommer då klasskampens objektiva utveckling ställer proletariatet inför valet att antingen ta på sig statsmaktens rättigheter och skyldigheter eller att överge sin klassposition, gör socialdemokratin erövringen av statsmakten till sitt *omedelbara* mål. Med det ignorerar den inte alls den objektiva utvecklingens djupare processer, inklusive processerna för produktionens tillväxt och koncentration. Men den säger att när klasskampens logik, som i sista hand beror på den ekonomiska utvecklingens gång, driver proletariatet att upprätta sin diktatur redan innan borgarklassen har ”utfört” sin ekonomiska uppgift (den har knappt ens påbörjat sin politiska uppgift), så kan detta bara betyda att historien har ålagt proletariatet kolossalt svåra uppgifter. Det kan hända att proletariatet utmattas under kampen och till och med kollapsar under denna börda – det är en möjlighet. Ändå kan det inte undgå dessa uppgifter utan att riskera klassdemoralisering och att hela landet försvinner in i barbari.

4. Revolutionen, borgarklassen och proletariatet

En revolution är inte en sorts gyroskop som kan fås att snurra med en piska. Den är inte heller ett lydigt Röda havet som liberaler likt Moses kan dela genom att ropa eller vifta med en stav. När vi talar om oavbruten revolution är det inte för att vi är ovilliga att leda arbetarrörelsen i ”lagliga” kanaler. (Vems lag? Envåldshärskarens, Wittes, Durnovos²³ eller Struves juridiska konstruktioner? Vems lag?) Vi börjar med vår analys av klassförhållandena i den pågående revolutionära kampen.

22 [Allt annat lika.]

23 [Pjotr Nikolajevitj Durnovo (1845–1915) var säkerhetschef under tsar Nikolaus II och ansvarig för att undertrycka revolutionen.]

Vi har gjort denna analys tiotals gånger. Vi har betraktat frågan ur alla möjliga perspektiv, och varje gång har fakta bekräftat vår politiska analys. Borgerliga politiker och publicister har gnällt mot oss, men de har aldrig försökt ge något verkligt svar.

Under det senaste året har revolutionen visat en kolossal energi och uthållighet. Ändå har den ännu inte skapat en enda statlig institution som ett verkligt stöd och ”garanti” för ”frihet”. Duman från den 6 augusti är död. Duman från den 17 oktober–11 december är dömd.²⁴ Liberalerna, som alltid otåligt väntar på att det revolutionära berget till slut ska föda deras mus, är förskräckta över revolutionens ”meningslöshet”. Samtidigt har revolutionen all rätt att vara stolt över denna ”meningslöshet”, som bara är ett yttre uttryck för dess inre styrka. Varje gång absolutismen försöker nå en överenskommelse med de egendomsägande klassernas förvirrade företrädare, och i förlitan på deras stöd börjar utarbeta en konstitution, uppstår en ny revolutionär våg, långt mäktigare än alla tidigare, som sköljer bort planerna och kastar bort eller sopar bort de byråkratiska och liberala lagstiftarna.

Borgarklassen är oförmögen att leda folket till att erövra en parlamentarisk ordning genom att *störta* absolutismen. Och folket, i form av proletariatet, hindrar borgarklassen från att uppnå konstitutionella garantier genom en *överenskommelse* med absolutismen. De borgerliga demokraterna kan inte leda proletariatet, eftersom proletariatet är för moget för att följa dem och vill ta ledningen själv. Och demokraterna har visat sig vara ännu mer kraftlösa än liberalerna. De är avskurna från folket precis som liberalismen, men de har inte borgarklassens sociala fördelar. De har helt enkelt ingen giltighet.

Proletariatet är den *enda* kraft som leder revolutionen och den *främsta* kämpen för dess sak. Proletariatet erövrar allt och nöjer sig aldrig, och kommer aldrig att nöja sig med några eftergifter; genom varje respit eller tillfällig reträtt kommer det att leda revolutionen till den seger där det tar makten.

Vi behöver inte återge det senaste årets händelser. Läsaren kan hänvisa till den socialdemokratiska litteraturen från denna period.²⁵

Här behöver vi bara ge ett exempel på borgarklassens maktlöshet under kampen för en parlamentarisk ordning.

Folkrepresentation, priset för en överenskommelse mellan borgarklassen och monarkin och den fråga som sådana överenskommelser alltid innefattar, dödas av revolutionen varje gång den är på väg att uppstå. Den andra historiska institutionen i de borgerliga revolutionerna, en milis, har dödats i sin linda, ja, till och med i sin begynnelse.

En milis (eller nationalgarde) har varit den första parollen och den första landvinningen under alla revolutioner – 1789 och 1848 i Paris, i alla italienska stater, i Wien och i Berlin. 1848 var nationalgardet (bevapningen av egendomsägarna och de ”bildade” klasserna) en paroll för hela den borgerliga oppositionen, även de mest måttfulla elementen. Syftet var inte bara att skydda de friheter som hade erövrats, eller var på väg att ”beviljas”, från att störtas av makthavarna, utan också att skydda den borgerliga egendomen från proletariatets intrång. Kravet på en milis har alltså alltid varit ett av borgarklassens orubbliga klasskrav. En liberal engelsk historiker som skrivit om Italiens enande säger:

24 [Den 6 augusti (19 augusti enligt den nya kalendern) utfärdade tsaren ett manifest om sammankallande av en rådgivande дума. Genom det utsedda statsrådet skulle tsaren dock ha kunnat anta lagar trots duman. Den 17 oktober (30 oktober) utfärdade tsaren ett nytt manifest där han lovade att ingen lag skulle träda i kraft utan Duman godkännande.]

25 Se vår broschyr *Fram till 9 januari* och särskilt kamrat Parvus' förord till den [i denna bok, se Parvus' essä med titeln ”Vad uppnåddes den nionde januari”]. Dessutom hänvisar vi läsaren till vissa artiklar i *Natjalo* och vårt förord till Lassalles *Tal till juryn* [även inkluderat i denna bok]. Detta förord, skrevs i juli 1905, men har haft en komplex historia och publiceras först nu i tryck.

Italienarna förstod mycket väl att beväpningen av en milis skulle göra det omöjligt för despotismen att fortsätta existera. För de besuttna klasserna var detta dessutom en garanti mot risken för anarki och alla de oroligheter som gömde sig under ytan.²⁶

De härskande reaktionärerna hade inte tillräckliga militära styrkor där aktiviteterna pågick, och beväpnade borgarklassen för att hantera ”anarkin”, det vill säga de revolutionära massorna. Absolutismen överlät först åt borgarna att undertrycka och pacificera arbetarna, och sedan avväpnade och pacificerade den i sin tur borgarna.

Hos oss har parollen om en milis ingen som helst trovärdighet bland de borgerliga partierna. Liberalerna måste säkert förstå vikten av vapen; absolutismen har lärt dem några praktiska läxor i detta avseende. Men de förstår också att det är fullständigt omöjligt att skapa en milis i vårt land utan proletariatet eller i opposition till proletariatet. De ryska arbetarna liknar inte alls arbetarna från 1848, som fyllde sina fickor med stenar eller grep kofotar medan affärsinnehavare, studenter och advokater bar kungliga musköter och hade sablar vid sidorna.

Att beväpna revolutionen innebär i vårt fall framför allt att beväpna arbetarna. Liberalerna vet och fruktar detta och avvisar därför en milis. I denna fråga kapitulerar de utan strid inför absolutismen – precis som Thiers’ borgarklass gav upp Paris och Frankrike till Bismarck hellre än att beväpna arbetarna.

I en samling med titeln *Konstitutionella staten*, ett manifest från den liberaldemokratiska koalitionen, säger Dzjivelegov, när han diskuterar revolutionens möjligheter, helt riktigt att ”samhället självt, när det är nödvändigt, måste vara berett att stå upp till försvar för sin konstitution”. Men eftersom den uppenbara slutsatsen är kravet på att beväpna folket, anser denna liberale filosof att det är ”nödvändigt att tillägga” att ”det inte alls är nödvändigt att alla bär vapen” för att förhindra kupper.²⁷ Det är bara nödvändigt att samhället självt är berett att göra motstånd – hur detta ska ske återstår att se. Om det finns någon slutsats att dra av detta knep, kan det bara vara att våra demokraters hjärtan fylls av större rädsla för det beväpnade proletariatet än för enväldshärskarens trupper.

Av detta följer att uppgiften att beväpna revolutionen helt och hållet faller på proletariatet. En milis, som var ett av borgarklassens klasskrav 1848, är i Ryssland ända från början ett krav på att beväpna folket och framför allt proletariatet. Hela den ryska revolutionens öde sammanfattas i denna fråga.

5. Proletariatet och bönderna

De första uppgifter som proletariatet kommer att ställas inför omedelbart efter maktövertagandet är politiska: att befästa sin ställning, beväpna revolutionen, avväpna reaktionen, utvidga revolutionens bas och återuppbygga staten. När de ryska arbetarna slutför dessa uppgifter, särskilt den sista, kommer de inte att glömma erfarenheterna från Pariskommunen. Att avskaffa den stående armén och polisen, beväpna folket, avskaffa det byråkratiska ämbetsmannaväldet, införa val av alla offentliga tjänstemän, utjämna deras löner och skilja kyrkan och staten åt – detta är de åtgärder som måste genomföras först, efter kommunens exempel.

Men proletariatet kommer inte att kunna stabilisera sin makt utan att utvidga revolutionens bas.

Stora delar av de arbetande massorna, särskilt på landsbygden, kommer att dras in i revolutionen för första gången och bli politiskt organiserade först efter det att revolutionens förtrupp, proletariatet i städerna, redan har tagit makten i staten. Den revolutionära agitationen och organiseringen kommer att fortsätta med hjälp av statliga resurser. Till syvende och sist kommer den lagstiftande makten

²⁶ King, *A History of Italian Unity*, band I, s 220.

²⁷ *The Constitutional State: A Collection of Articles*, 1:a upplagan, s. 49.

själv att bli ett kraftfullt verktyg för att revolutionera folkmassorna.

Under dessa omständigheter kommer våra samhällshistoriska förhållanden att vara sådana att proletariatet får bära hela bördan av den borgerliga revolutionen, vilket inte bara kommer att skapa enorma svårigheter för arbetarregeringen, utan också ge den en ovärderlig fördel när det gäller förhållandet mellan proletariatet och bönderna.

Under revolutionerna 1789–1793 och 1848 övergick makten först från absolutismen till måttfulla element inom borgarklassen, som i sin tur befriade bönderna (*hur* detta gick till är en annan fråga) innan den revolutionära demokratin tog makten eller ens var beredd att ta makten i egna händer. De befriade bönderna förlorade allt intresse för ”stadsbornas” politiska äventyr, det vill säga för revolutionens vidare utveckling, och blev en solid grund för ”ordningen”, och överlämnade på så sätt revolutionen till en enväldig eller absolutistisk reaktion.

Som vi redan har sagt, tillåter inte den ryska revolutionen att det upprättas någon form av borgerligt konstitutionell ordning som skulle kunna lösa ens de mest elementära demokratiska uppgifterna. När det gäller reformistiska byråkrater som Witte kommer alla deras upplysta ansträngningar att gå om intet under kampen för sin egen överlevnad. Följaktligen är böndernas mest grundläggande revolutionära intressen – även de som gäller bönderna *som helhet*, som *stånd* – knutna till hela revolutionens öde, vilket innebär att de är knutna till proletariatets öde.

Proletariatet vid makten kommer för bönderna att framstå som den klass som befriar dem.

Precis som i fallet med kommunen kommer det att vara helt berättigat att säga till bönderna: ”Vår seger är er seger!”

Proletariatets överhöghet kommer inte bara att innebära demokratisk jämlikhet, fritt självstyre, att hela skattebördan överförs till de egendomsägande klasserna, att den stående armén upplöses och ersätts av det beväpnade folket, samt att obligatoriska rekvisitioner från kyrkans sida avskaffas, utan också att alla revolutionära jordfördelningar (konfiskeringar) som har genomförts av bönderna erkänns. Proletariatet kommer att göra dessa förändringar till utgångspunkt för ytterligare statliga åtgärder inom jordbruket. Under dessa förhållanden kommer de ryska bönderna ända från början, och under den svåraste inledande perioden, att vara minst lika intresserade av att stödja den proletära regimen (arbetardemokratin) som de franska bönderna var av att stödja Napoleon Bonapartes militärregim, som med bajonetter garanterade att de nya egendomsägarnas jordinnehav säkrades. Det innebär att folkets regering, som sammankallas under proletariatets ledning och åtnjuter böndernas stöd, inte kommer att vara något annat än en demokratisk form för arbetardemokratis överhöghet.

Kan det hända att bönderna själva kommer att skjuta proletariatet åt sidan och ta dess plats?

Det är omöjligt. Alla historiska erfarenheter invänder mot detta antagande, och visar att bönderna är fullständigt oförmögna att spela en *oberoende* politisk roll.²⁸

28 Står inte uppkomsten och utvecklingen av ”Bondeförbundet” i motsats till dessa och efterföljande argument? Inte alls. Vad är ”Bondeförbundet”? Det är en sammanslutning av vissa av demokratins radikala element, som söker masstöd bland böndernas mest medvetna element – uppenbarligen *inte* de lägre skikten – i den demokratiska revolutionens och jordbruksreformens namn. Hur snabbt ”Bondeförbundet” än har vuxit, råder det ingen tvekan om att det är extremt långt ifrån att bli en politisk organisation för bondemassorna. Alla andra överväganden åsido, fortskrider revolutionen i en sådan takt att det inte finns någon möjlighet att förvänta sig att ”Bondeförbundet” vid det slutliga störtandet av absolutismen och överföringen av makten till revolutionära händer kommer att kunna bli en seriös konkurrent till det organiserade proletariatet. Dessutom får vi inte glömma att de viktigaste revolutionära striderna utkämpas i städerna, och detta faktum i sig förpassar ”Bondeförbundet” till rollen av en underordnad stridande avdelning, vilket i sin tur avgör dess plats på den politiska maktskalan. När det gäller ”Bondeförbundets” jordbruksprogram (”utjämning av jordägandet”), som är dess huvudsakliga

Kapitalismens historia är landsbygden underordning under staden. På sin tid gjorde den industriella utvecklingen i de europeiska städerna det omöjligt att fortsätta med feodala förhållanden inom jordbruksproduktionen. Men landsbygden producerade aldrig själv den klass som kunde klara den revolutionära uppgiften att avskaffa feodalismen. Samma stad som underkastade jordbruket under kapitalet frambringade också de revolutionära krafter som tog politiskt herravälde över landsbygden och utsträckte omvälvningen av de statliga och ägandeförhållandena till landsbygden. Med den fortsatta utvecklingen hamnade landsbygden till sist i ekonomiskt slaveri under kapitalet, och bönderna i politiskt slaveri under de kapitalistiska partierna. Genom att omvandla bönderna till sin egen politiska egendom i syfte att jaga röster, återupprättade dessa partier feodalismen inom den parlamentariska politiken. Med hjälp av beskattning och militarism driver den moderna borgerliga staten bönderna i klorna på ockerkapitalet, och med hjälp av statliga präster, statliga skolor och korruptionen i kasernlivet gör den dem till offer för ockrapolitiken.

Den ryska borgarklassen kommer att överlämna alla sina revolutionära positioner till proletariatet. Den kommer också att behöva överlämna sitt herravälde över bönderna. I det läge som uppstår när makten överförs till proletariatet kommer bönderna inte att ha något annat val än att alliera sig med arbetardemokratins regim, även om de gör det med ett lika litet medvetet engagemang som de vanligtvis visar när de ansluter sig till den borgerliga regimen! Men medan varje borgerligt parti, efter att ha vunnit böndernas röster, snabbt använder makten för att plundra bönderna, lura dem och svika alla deras förväntningar och alla löften som de fått, och sedan i värsta fall lämnar plats för ett annat kapitalistiskt parti, så kommer proletariatet, med stöd av bönderna, att sätta alla möjliga krafter i rörelse för att höja den kulturella nivån på landsbygden och utveckla böndernas politiska medvetande.

Marx säger, att hur skulle de franska böndernas fördomar

ha kunnat stå sig mot kommunens appell till böndernas livsintressen och trängande behov? Lantjunkerarna visste – och det var det de mest fruktade – att tre månaders ostörd kommunikation mellan kommunens Paris och landsbygden skulle ha åstadkommit ett allmänt bondeuppror. Därav förklaras deras ängsliga brådska att omge Paris med en polisblockad och hejda kreaturspestens utbredning.²⁹

Hur vi ser på idén om en ”proletariatets och böndernas demokratiska diktatur” framgår av allt vi hittills har sagt.³⁰ Det väsentliga är inte om vi anser att den är tillåten i princip, om vi ”vill” eller ”inte vill” ha en sådan sorts politiskt samarbete. Vi anser att den är inte går att förverkliga, åtminstone inte i direkt och omedelbar mening.

En sådan koalition förutsätter nämligen antingen att ett av de befintliga borgerliga partierna tar kontrollen över bönderna, eller att bönderna skapar ett eget mäktigt och oberoende parti. Båda dessa utfall är, som vi har försökt visa, omöjliga.

Ändå kommer proletariatets diktatur utan tvekan att företräda böndernas samtliga progressiva och verkliga intressen – och inte bara böndernas, utan också småbourgeoisins och intelligentsians.

existensberättigande, måste följande sägas: ju bredare och djupare jordbruksrörelsen blir, desto snabbare kommer den att leda till konfiskeringar och omfördelningar, vilket innebär att ”Bondeförbundet” som ett resultat av tusen motsättningar som rör klass, lokaliteter, vardagsliv och teknik själv kommer att upplösas ännu snabbare. Dess medlemmar kommer att utöva sitt inflytande i bondekommittéer, som lokala organ för jordbruksrevolutionen, men det säger sig självt att *bondekommittéerna*, som *ekonomiskt administrativa* institutioner, inte kommer att förändra landsbygdens *politiska* beroende av staden, vilket är ett av det moderna samhällets grundläggande kännetecken.

29 Marx, *Pariskommunen*, s 30.

30 [Detta var Lenins term sommaren 1905. Se Lenin, *Socialdemokratins två taktiska linjer i den demokratiska revolutionen*, och *Proletariatets och böndernas revolutionära demokratiska diktatur*.]

”[K]ommunen”, säger Marx. ”var den sanna representanten för alla sunda element i det franska samhället och sålunda den sant *nationella regeringen*...”³¹

Men den var fortfarande *proletariatets diktatur*.

6. Proletariatets diktatur – metoder och mål

Proletariatets diktatur betyder inte alls att en revolutionär organisation utövar diktatur över proletariatet och genom detta över hela samhället. Det framgår allra bäst av erfarenheterna från Pariskommunen.

Revolutionen i Wien i mars 1848 gav makten till studenterna, den enda del av det borgerliga samhället som fortfarande var förmögen till en beslutsam revolutionär politik. Proletariatet, var oorganiserat och saknade både politisk erfarenhet och egen självständig ledning, och följde studenterna. I varje kritiskt ögonblick erbjöd arbetarna utan undantag ”de herrar som arbetar med sina huvuden” hjälp från ”de som arbetar med sina händer”. Studenterna vände sig först till arbetarna, men sedan blockerade de deras väg från förörterna. Ibland använde de sin politiska auktoritet och den akademiska legionens vapen för att hindra arbetarna från att föra fram sina egna oberoende krav. Det var en klassisk och solklar form för välvillig revolutionär diktatur över proletariatet.

I Pariskommunen berodde allt på arbetarnas oberoende politiska verksamhet. Nationalgardets centralkommitté rådde kommunens proletära väljare att komma ihåg att de enda som skulle tjäna dem väl var de som hade valts ut bland arbetarna själva. Centralkommittén skrev: ”Undvik dem som har egendom, för det är ytterst sällsynt att en välbärgad man betraktar arbetaren som sin broder.” Kommunen var en affärsmässig proletär styrelse, nationalgardet var dess armé och tjänstemännen var dess ansvariga tjänare. Det var proletariatets diktatur.

Den ryska arbetarklassen 1906 liknar absolut inte den i Wien 1848. Det bästa beviset för detta är att det växer fram arbetardeputerades sovjeter över hela Ryssland. De är inte konspiratoriska organisationer som har förberetts i förväg och tagit makten över proletariatet just då upproret bröt ut. Nej, dessa organ har medvetet skapats av massorna själva för att samordna sin revolutionära kamp. Och sovjeterna har valts av massorna och är ansvariga inför dem som ovillkorligt demokratiska institutioner, och de för en beslutsam klasspolitik i den revolutionära socialismens anda. Det är fortfarande långt ifrån en provisorisk regering, och de kanske i slutändan inte blir något – men utan tvekan ser vi här en framtida provisorisk regerings lokala stödorgan. Arbetarsovjeternas hela verksamhet visar tydligt att det ryska proletariatets politik vid makten kommer att vara ett nytt och kolossalt steg framåt jämfört med 1871 års kommun.

Arbetarna i Paris krävde inga mirakel av Kommunen, säger Marx. Vi kan inte heller förvänta oss alla möjliga slags mirakel av proletariatets diktatur i dag. Statsmakten är inte allsmäktig. Det vore dumt att tro att proletariatet bara behöver ta makten och sedan utfärda några dekret för att ersätta kapitalismen med socialismen. Det ekonomiska systemet är inte en produkt av den statliga verksamheten. Det enda proletariatet kan göra är att använda all sin energi för att med hjälp av statsmakten underlätta och förkorta den ekonomiska utvecklingen i riktning mot kollektivism.

Proletariatet kommer att börja med de reformer som ingår i sitt så kallade minimiprogram, och tvingas sedan, genom sin ställnings logik, gå direkt till kollektivistiska metoder.

Införandet av 8-timmars arbetsdag och en kraftigt progressiv inkomstskatt kommer att vara relativt enkelt, även om det centrala även här inte är att utfärda ”lagen” utan att organisera dess praktiska

31 Marx, *Pariskommunen*, s 30.

genomförande. Men den största svårigheten – och här har vi övergången till kollektivism! – kommer att vara att få staten att organisera produktionen i de fabriker och anläggningar som kommer att stängas av sina ägare som svar på offentliggörandet av dessa lagar.

Att utfärda och genomföra en lag som avskaffar arvsrätten kommer också att vara en relativt enkel sak. Små arv i form av penningkapital är inte heller något problem för proletariatet och innebär ingen belastning för dess ekonomi. Men för att bli arvtagare till jord- och industrikapitalet måste arbetarstaten ta på sig att organisera ekonomin för allmänna ändamål.

Detsamma gäller i ännu större utsträckning när det gäller expropriering – med eller utan ersättning. Expropriering med ersättning är politiskt fördelaktigt men skapar en ekonomisk börda, medan expropriering utan ersättning är ekonomiskt fördelaktigt men politiskt svårt. Men dessa och andra liknande svårigheter kommer fortfarande att vara sekundära jämfört med de svårigheter som är förknippade med förvaltningen och organiseringen.

Jag upprepar: proletariatets regering innebär inte en mirakelregering.

Socialiseringen av produktionen kommer att börja med de grenar som är minst problematiska. Under den första perioden kommer den socialiserade produktionen att vara som oaser, som ansluts till privata ekonomiska företag genom varucirkulationens lagar. Ju större den socialiserade produktionen blir, desto tydligare blir dess fördelar, desto säkrare kommer det nya politiska systemet att känna sig och desto djärvare kommer proletariatets ekonomiska åtgärder att bli. När proletariatet vidtar dessa åtgärder kan och kommer det inte bara att förlita sig på de nationella produktivkrafterna, utan också på den internationella tekniken, precis som det i sin revolutionära politik inte bara förlitar sig på de omedelbara faktiska nationella klassförhållandena, utan också på hela det internationella proletariatets historiska erfarenheter.

Efter att ha tagit makten genom en revolution kommer det ryska proletariatet dessutom att göra allt som omständigheterna tillåter för att omedelbart och direkt koppla sin nationella sak till världssocialismens sak.³² Vi måste göra detta, inte bara utifrån den proletära politikens gemensamma internationella principer, utan också på grund av klassens självbevarelsesdrift och dess kraftfulla röst, som tvingar oss att gå i denna riktning.

Det ryska proletariatet kommer inte att drivas tillbaka, men det kommer bara att kunna fullfölja sin stora sak om det lyckas utvidga gränserna för vår stora revolution och göra den till en prolog för arbetarnas världsseger.

32 Vi kommenterade i allmänna ordalag revolutionens internationella perspektiv i det tidigare nämnda förordet till Lassalles tal [not 25 ovan och kapitel 12 i denna bok].

Kapitel 18 Rosa Luxemburg: Den ryska revolutionen

(20 december 1905)

[Nästan alla Rosa Luxemburgs skrifter mellan februari 1905 (då ”Efter första akten” publicerades) och december 1905 utvecklade tanken att den ryska revolutionen inte var rent borgerlig, utan ett unikt historiskt fenomen som kombinerade borgerliga och proletära kännetecken. I april 1905 skrev hon till exempel i sin polska tidning:

Den nuvarande revolutionen i vårt land såväl som i resten av det tsaristiska kungadömet har en dubbel karaktär. Dess omedelbara målsättningar utgör en borgerlig revolution. Dess mål är att införa politisk frihet i den tsaristiska staten, en republik och en parlamentarisk ordning som, i och med kapitalets makt över lönearbetet, bara är en avancerad borgerlig statsform, en form för borgarklassens makt över proletariatet. Men i Ryssland och Polen genomfördes inte denna borgerliga revolution, såsom tidigare varit fallet i Tyskland och Frankrike, av borgarklassen utan av arbetarklassen – dessutom av en arbetarklass som i hög grad är medveten om sina klassintressen, en arbetarklass som inte har erövrat politisk frihet åt borgarklassen utan tvärtom i syfte att underlätta sin egen kamp mot borgarklassen med målet att påskynda socialismens seger. Av denna orsak är den nuvarande revolutionen på samma gång en *arbetarrevolution*. Därför måste kampen mot absolutismen under denna revolution gå hand i hand med kampen mot kapitalet, mot utsugningen.¹

Följande artikel,² som först publicerades på tyska i en minnesskrift med namnet *1649-1789-1905* (se inledningen till Kautskys artikel ”Gamla revolutioner och en ny”, nästa dokument i denna antologi) är kanske det mest fullbordade uttrycket för denna tanke på en dubbel revolution. En polsk version publicerades samtidigt i *Trybuna Ludowa*, nr 4, 20 december 1905. En tysk översättning av denna version, praktiskt taget identisk med den som finns i Luxemburgs *Gesammelte Werke* och med titeln ”Die Revolution in Russland”, finns också i den tyska utgåvan av hennes polska skrifter.³

Dokumentet i denna samling har visat att uppfattningen om en permanent revolution i typfallet fördes fram utifrån två perspektiv: det ena betonade de säregna historiska och sociala klassförhållandena i Ryssland, som berodde på dess försenade ekonomiska utveckling. Det andra bedömde Rysslands revolutionära framtidsperspektiv utifrån ett internationellt sammanhang, med speciell betoning av det utländska kapitalets roll och banden mellan revolutionen i Ryssland och de nära förestående socialistiska revolutionerna i hela Europa. Denna artikel av Luxemburg utmärks av en kort men övertygande marxistisk analys av hur den ryska revolutionen hängde ihop med Europas historia efter den franska revolutionen 1789. Luxemburgs tema är ett en *dubbel* revolution i Ryssland både skulle *fullborda* den rad av borgerliga revolutioner som inletts 1789 och *inleda* en ny omgång proletära revolutioner som skulle leda till socialismens seger i internationell skala. Precis som den stora franska revolutionen påverkade hela 1800-talets politiska historia, förväntade hon sig att den ryska revolutionen skulle få ett liknande inflytande på 1900-talet. Genom att uppfatta den permanenta revolutionens dubbla karaktär i termer av att fullborda ett historiskt projekt och inleda ett andra, gav Luxemburg en övertygande förklaring av händelserna i Ryssland i form av en sammanhängande marxistisk redogörelse för Ryssland speciella förhållande till Europas historia.]

* * *

”Den ryska revolutionen”

Den nuvarande revolutionen i Ryssland är formellt den senaste efterföljaren till den stora franska

-
- 1 Rosa Luxemburg, ”In revolutionärer Stunder: Was weiter?”, *Czerwony Sztandar*, Krakow, nr 26, maj 1905, bilaga. Åter utgiven i *GESAMMELTE Werke*, band 1, nr 2, Berlin: Dietz Verlag, s 556.
 - 2 R Luxemburg, ”Die russische revolution”, i *Festschrift 1649-1789-1905*, Berlin: *Buchhandlung Vorwärts*, omtryckt i *Gesammelte Werke*, band 2, Berlin: Dietz Verlag, s 5-10.
 - 3 R Luxemburg, ”Die Revolution in Russland”, *Die Neue Zeit*, 23, 1: 572-577, omtryckt i *Gesammelte Werke*, band 1, nr 2, Berlin: Dietz Verlag, s 291-297.

revolutionen för 100 år sedan. Under hela det senaste seklet slutfördes i själva verket bara den uppgift som denna stora historiska omvälvning hade satt upp, nämligen att inrätta den moderna borgarklassens klasstyre och upprätta kapitalism i alla länder. Under den första akten av denna sekellånga, utdragna kris drog den faktiska revolutionen upp det medeltida feodala samhället med rötterna, skakade det i sina grundvalar, vände upp och ner på allting, skulpterade först i grova drag fram de moderna klasserna, klargjorde i viss mån deras sociala och politiska strävanden och program, och avskaffade med hjälp av Napoleons krig slutligen feodalismen i hela Europa. Under de följande stadierna fortsatte – i och genom klasskampen – den uppskiktning av det moderna borgerliga samhället i olika klasser som hade inletts av den stora revolutionen. Under restaurationen [i Frankrike] efter 1815 kom storfinansens till makten. Den störtades sedan av julirevolutionen [1830]. Under juli-revolutionen lyckades industribourgeoisien gripa makten, men störtades av februarirevolutionen [1848]. Februarirevolutionen ledde slutligen till att den breda mellan- och småbourgeoisien tog makten. Det moderna borgerliga klasstyret nådde sin mest utvecklade och slutgiltiga form i den nuvarande [franska] tredje republiken. Men samtidigt med alla dessa inre strider inom borgarklassen utvecklades på samma gång en ny spricka: den mellan hela det borgerliga samhället och den moderna arbetarklassen. Dessa nya klassmotsättningar formades och mognade under hela [1800-talets] historia parallellt med den *borgerliga* klasskampen. Redan de första allmänna omvälvningarna under den stora [franska] revolutionen tvingade fram alla det borgerliga samhällets beståndsdelar och inre motsättningar till ytan – inklusive proletariet och dess samhällsideal: kommunismen. Bergets⁴ korta styre markerade revolutionens höjdpunkt och var det moderna proletariets första framträdande i historien. Men det steg inte fram självständigt utan blev fortfarande kvar i småbourgeoisins fälla, och utgjorde till en början tillsammans med den ”folket”, vars motstånd mot borgarklassen antog en felaktig form av motsättningar mellan ”folkets republik” och den konstitutionella monarkin. Under februarirevolutionen, och under de fruktansvärda striderna i juni [1848], avskilde sig proletariet till sist som klass från småbourgeoisien, och insåg för första gången att det är helt ensamt i det borgerliga samhället, helt utelämnat till sina egna resurser och dödligt fientligt inställt till detta samhälle. Det var således i Frankrike som det moderna borgerliga samhället formades för första gången, och fullbordade det arbete som den stora franska revolutionen hade påbörjat.

Om dessa huvudnummer i det kapitalistiska samhällets dramatiska historia hade *Frankrike* som scen, så utspelades på samma gång Tysklands, Österrikes, Italiens – hela den kapitalistiska världens moderna länders – historia där. Ingenting är mer idiotiskt och absurt än att vilja se de moderna revolutionerna som nationella tilldragelser, som händelser som bara uppvisar sin hela styrka inom det aktuella landet och, beroende på den ”inrikespolitiska situationen”, utövar ett mer eller mindre svagt inflytande på de ”angränsande länderna”. Det borgerliga samhället, kapitalismen, är en internationell, *global* form för människans samhälle. Det finns inte lika många borgerliga samhällen, inte lika många kapitalismer, som det finns moderna stater eller nationer, utan bara *ett* internationellt borgerligt samhälle, bara *en* kapitalism, och de olika staternas skenbart isolerade, självständiga existens inom sina egna statsgränser, jämsides med den enda och oskiljbara världsekonomin, är bara en av kapitalismens motsättningar. Det är därför alla moderna revolutioner också i grund och botten är *internationella* revolutioner. De är också en och samma våldsamma borgerliga revolution som ägde rum under olika perioder över hela Europa mellan 1789 och 1848 och upprättade det moderna borgerliga klasstyret *på internationell grundval*.

Till synes utgjorde det ryska tsardömet ett undantag till denna globala revolution. Här verkade den

4 [Berget (*montagne*) utgjorde den radikala vänstern i Nationalförsamlingen under den stora franska revolutionen. Det härskade mellan juli 1793 och juli 1794 i form av det jakobinska partiets revolutionärt demokratiska diktatur, vars mest kända ledare var Maximilien Robespierre, George-Jacques Danton och Jean-Paul Marat. Den 27 juli 1794, (9 termidor år II enligt den franska republikanska kalendern), arresterades Robespierre och Saint-Just. De avrättades med giljotin följande dag. Dessa händelser utgjorde inledningen på den termidoriiska reaktionen.]

medeltida absolutismen vilja befästa sig, trots alla omvälvningar i resten av det kapitalistiska Europa, som en sorts oförstörbar kvarleva från den förkapitalistiska perioden. Nu har absolutismen skakats om av revolutionen och befinner sig även i Ryssland i ett bedrövligt tillstånd. Det vi nu bevittnar är inte längre revolutionens kamp mot ett härskande absolutistiskt system, utan tvärtom en kamp från absolutismens formella kvarlevor mot den moderna politiska frihet som redan har blivit ett levande faktum, och dessutom en kamp mellan klasser och partier om gränserna för denna frihet och deras institutionalisering i en konstitution.

Som vi sade är den ryska revolutionen formellt den sista efterföljaren till raden av *borgerliga* revolutioner i Europa. Dess omedelbart synliga uppgift är att skapa ett modernt kapitalistiskt samhälle med ett öppet borgerligt styre. Men – och här blir det uppenbart att till och med Ryssland, som under hela [1800-talet] till synes hade förblivit orörligt och isolerat, i själva verket har deltagit i de allmänna omvälvningarna i Europa – i Ryssland kommer denna formellt borgerliga revolution inte längre att genomföras av borgarklassen utan av arbetarklassen. Dessutom är arbetarklassen, till skillnad från alla de tidigare revolutionerna, inte längre ett bihang till småbourgeoisien, utan den träder fram som en självständig klass, fullt medveten om sina speciella klassintressen och uppgifter, det vill säga en arbetarklass som leds av socialdemokratin. I så måtto härrör den nuvarande revolutionen direkt ur junistriderna i Paris år 1848, och för första gången driver den redan från början splittringen mellan proletariatet och hela det borgerliga samhället till sin logiska slutsats. På samma gång begagnade sig det ryska proletariatet under sina revolutionära aktioner av alla de historiska erfarenheter och klassmedvetande som det internationella proletariatet hade samlat sedan de första lärdomarna i juni 1848, inklusive den senare parlamentariska perioden i Frankrike, Tyskland och på andra ställen.

Således är den nuvarande ryska revolutionen ett mycket mer motsägelsefullt fenomen än alla tidigare revolutioner. Här erövrades inte den moderna borgerliga klasstyrets politiska former genom att borgarklassen kämpade, utan genom att arbetarklassen kämpade mot borgarklassen. Men trots att – eller snarare tack vare att – arbetarklassen för första gången trädde fram som ett självständigt klassmedvetet element, så gjorde den det utan de utopiskt socialistiska illusioner som den under de tidigare borgerliga revolutionerna hade delat med småbourgeoisien. Proletariatet i Ryssland ställer sig inte uppgiften att förverkliga socialismen idag, utan att först skapa de borgerliga förutsättningarna för att förverkliga socialismen. Men det faktum att detta borgerliga samhälle är resultatet av ett klassmedvetet proletariats arbete skänker det också en definitivt speciell karaktär. Det är sant att arbetarklassen i Ryssland inte ser det som en omedelbar uppgift att förverkliga socialismen, men det ställer sig ännu mindre uppgiften att säkerställa det kapitalistiska klasstyrets okränkbara och ostörda herravälde, av den sort som blev resultatet av de tidigare seklernas borgerliga revolutioner i väst.

I stället leder proletariatet i Ryssland kampen mot både absolutism och kapitalism, samtidigt och i en enda handling. Det vill bara ha den borgerliga demokratins former – men den vill ha dem *för sig själv*, för den proletära klasskampens syften. Det vill ha *åtta timmars arbetsdag*, folkmilis, republik – tydliga krav som är ämnade för det borgerliga och inte det socialistiska samhället. Men dessa krav pressar samtidigt så hårt på det kapitalistiska herraväldets yttersta *gränser* att de också framstår som övergångsformer till en proletär diktatur. Proletariatet i Ryssland kämpar för att förverkliga de mest grundläggande *borgerliga* konstitutionella rättigheterna: mötes- och föreningsfrihet, organisationsfrihet, pressfrihet. Men redan nu, mitt under revolutionens storm, har det använt dessa borgerliga friheter för att skapa så kraftfulla ekonomiska och politiska proletära klassorganisationer – fackföreningarna och socialdemokratin – att den klass som under revolutionens förlopp formellt uppmanas att härska, borgarklassen, framstår som makalöst svag, medan den formellt styrda klassen, proletariatet, kommer att erövra en exempellös dominans.

Till sitt innehåll går den nuvarande revolutionen i Ryssland således mycket längre än de tidigare revolutionerna, och i sina metoder kan den helt enkelt inte följa varken de gamla borgerliga revolutionerna eller det moderna proletariats tidigare – parlamentariska – kamp. Det har skapat en ny metod för kampen, som stämmer överens både med dess proletära karaktär och med att den kombinerar kamp för demokrati och kamp mot kapitalet – nämligen den revolutionära masstrejken. Till sitt innehåll och sina metoder är det därför en helt ny sorts revolution. Den är formellt borgerligt demokratisk men i grund och botten proletärt socialistisk, och är både till sitt innehåll och sina metoder en *övergångsform* från det förflutnas borgerliga revolutioner till framtidens proletära revolutioner, som direkt kommer att handla om proletariats diktatur och att förverkliga socialismen.

Den är det inte bara logiskt, som en speciell sorts revolution, utan också *historiskt*, som utgångspunkten för vissa samhälleliga klass- och maktförhållanden. Det samhälle som kommer att uppstå ur denna särskilda revolution i Ryssland kan inte likna de samhällen som blev resultatet av de tidigare revolutionerna i väst efter 1848. Efter revolutionen kommer det ryska proletariats makt, organisation och klassmedvetande att vara så högt utvecklade att de vid varje sväng kommer att gå utöver ett ”normalt” borgerligt samhälls ramar. Eftersom borgarklassen är både svag och feg och känner att domen närmar sig och att den saknar något politiskt eller revolutionärt förflutet, så leder detta dessutom till en kombination av krafter som hela tiden kommer att rubba den borgerliga klassmaktens jämvikt. Det kommer också att inleda en ny fas i det borgerliga samhällets historia, där avsaknaden av en stabil jämvikt kommer att innebära att klassförhållandena hela tiden kommer att rubbas. Med längre eller kortare pauser och mer eller mindre häftigt kan denna fas inte leda till något annat än en social revolution – till proletariats diktatur.

Allt detta gäller först av allt Ryssland. Men precis som Rysslands och hela Europas öde under den franska revolutionen avgjordes av striderna i Paris’ olika distrikt, så kommer inte bara det ryska samhällets utan hela den kapitalistiska världens öde nu att avgöras på Petersburgs, Moskvas och Warszawas gator. Revolutionen i Ryssland och den egenartade samhällsformation som den kommer att leda till måste också med nödvändighet i ett svep förändra klassförhållandena i Tyskland och på alla andra ställen. I och med den ryska revolutionen är vi redan på väg in i övergångsperioden från det kapitalistiska till det socialistiska samhället. Hur *länge* denna övergångsperiod kommer att vara är bara av intresse för politiska orakel. För det internationella klassmedvetna proletariats är det enda som betyder något att ha en beslutsam och klar insikt att denna renande period är nära, och att man under de kommande stormarna måste utveckla orubblighet, klarhet och hjältemod – och göra det med samma snabbhet som det ryska proletariats nu dagligen och varje timme uppvisar inför våra ögon.

Kapitel 19 Karl Kautsky: Gamla revolutioner och en ny

(December 1905)

[Denna artikel publicerades första gången på tyska i *Festschrift 1648-1789-1905*, som gavs ut till minne av "Den blodiga söndagen" i St Petersburg i januari 1905.]

Det som många, även inom våra led, betvivlade för bara ett år sedan är idag alldeles uppenbart: Ryssland står mitt i en revolution, som vad gäller våldsamt och betydelse mycket väl kan jämföras med de två största revolutioner som världen hittills har upplevt, nämligen 1600-talets engelska och 1700-talets franska revolution.

Det är lätt att göra jämförelser mellan dem, och deras ytliga likheter är slående. Båda dessa revolutioner riktades mot absolutismen, och landets stora majoritet reste sig mot den på grund av att dess ok hade blivit outhärdligt att bära – eftersom den hade störtat landet i elände, förtvivlan och skam.

Men likheterna går inte mycket längre än så. När vi går bakom den politiska ytan och analyserar de klassmotsättningar som ger rörelsen dess faktiska drivkrafter stöter vi på grundläggande skillnader.

Först av allt upptäcker vi att den största skillnaden mellan de tidigare revolutionerna och den nuvarande är att det under den sistnämnda för första gången i världshistorien är industriproletariatet som reser sig triumferande som en dominerande, självständig ledande kraft. Under Pariskommunen 1871 var det en enda stad som gjorde uppror, och upproret kvästes inom några veckor. Nu upplever vi en revolution som sträcker sig från Norra ishavet till Svarta havet och från Östersjön till Stilla havet, en revolution som redan har hållit på under ett år och där proletariatet blir allt starkare i fråga om makt och självmedvetande.

Förvisso har vi ännu inte någon fullständig makt, ingen proletariatets diktatur. Vi har ännu inte någon socialistisk revolution, utan bara dess inledning. Det ryska proletariatet spränger sina bojar bara för att befria händerna inför klasskampen mot kapitalet. Det känner sig ännu inte tillräckligt starkt för att försöka expropriera kapitalet. Men det faktum att den proletära klasskampens slagord har höjts är ett enormt framsteg ur socialistisk synvinkel, jämfört med revolutionerna 1648 och 1789.

Under båda dessa revolutioner blev det till sist kapitalistklassen som segrade. Men politiskt såväl som ekonomiskt lever denna klass på att använda andras krafter. Den har aldrig gjort någon revolution, den har bara utnyttjat dem. Den har alltid överlämnat genomförandet av revolutionen, kampen och riskerna, till folkmassorna. Men på 1600- och 1700-talet var den verkliga drivkraften bland massorna inte proletariatet utan *småbourgeoisien*. Proletariatet var hela tiden bara dess omedvetna anhängare. Det var huvudstädernas djärva och självmedvetna småbourgeoisie, i London och Paris, som vågade ta ledningen över kampen mot absolutismen och lyckades störta den.

I Ryssland har småbourgeoisien aldrig varit varken djärv eller självmedveten, åtminstone inte under de senaste århundradena under tsarismen. Den ryska småbourgeoisien har nästan uteslutande hämtats från rotlösa bönder, som för bara några decennier sedan fortfarande var livegna. För övrigt finns det ingen stor stad som dominerar hela det ryska tsardömet. Idag har dessutom till och med huvudstäderna i Frankrike och England förlorat sin absoluta makt, och måste nu dela den med olika industricentrum. Till och med i Västeuropa har småbourgeoisien upphört att vara revolutionär och har istället blivit en stöttepelare för reaktionen och regeringsmakten.

Det är alltså inte att undra på att den ryska småbourgeoisien tillsammans med trasproletariatet ända från början har anslutit sig till de kontrarevolutionära elementen, och ställt sig till polisens förfogande för att undertrycka revolutionen. Men småbourgeoisien har inte något program, inget politiskt

mål, och kan därför bara förmås att gå ut i kamp mot revolutionen med hjälp av löften om enskilda fördelar eller genom att stimuleras av personlig hämnd. Men det finns inget byte att erövra genom att kämpa mot det egendomslösa proletariatet, och av det beväpnade proletariatet kan förtryckarna bara förvänta sig skador och död. När den reaktionära småbourgeoisien förlorat sina politiska ideal blir den följaktligen både feg och brutal. Den ger fritt utlopp åt sin ilska mot samhällets svagaste medlemmar. I egenskap av utsugare föredrar den kvinnor och barn. Under den nuvarande kampen mot revolutionen angriper den bara judar och enskilda studenter och inte de orubbliga arbetarna. Så den ryska kontrarevolutionen blev snabbt enbart en orgie i plundring, mord och mordbrand. Under sin kamp mot reaktionen har det revolutionära proletariatet därför redan visat sig vara ett politiskt oumbärligt verktyg för samhälleliga framsteg, precis som det sedan länge varit den ekonomiskt viktigaste faktorn. Å andra sidan har småbourgeoisien, i den mån den inte anslutit sig till proletaria-tet, visat sig vara en samhällskraft som bara kan orsaka skada och social förstörelse, precis som den ekonomiskt idag till största delen har blivit föga mer än en parasit på samhällskroppen och bara kan förlänga sin existens på samhällets bekostnad.

Under de tidigare revolutionerna var bönderna den näst efter småbourgeoisien viktigaste revolutionära faktorn. Förvisso visade bondekriget att bönderna inte ens under reformationen kunde göra annat än skaka om staten utan att kunna upprätta någon självständig politisk makt.¹ Bönderna kan inte längre betraktas som ett självständigt parti, en speciell politisk armé, utan bara som *hjälptrupper* till en annan armé eller politiskt parti. Icke desto mindre är de absolut inte obetydliga, ty beroende på om de ställer sin styrka till den ena eller andra sidans förfogande kan de avgöra nederlag eller seger. Bönderna beseglade revolutionens undergång i Frankrike 1848 liksom dess seger under 1789 och de följande åren.

Men den roll som bönderna spelade under den stora franska revolutionen var en helt annan än dess roll under den engelska revolutionen. I Frankrike hade adelns och prästerskapets jordegendomar behållit feodala former. De levde på att exploatera närmast livegna bönder, som de hade förnedrat till ett ofattbart elände och (eftersom de hade blivit knutna till hovet) utan att ge några gentjänster. En av revolutionens absolut nödvändiga uppgifter var att riva ner dessa jordegendomar, och det var detta band som säkerställde böndernas orubbliga lojalitet.

I England krossades den gamla feodala adeln under Rosornas krig, och den ersattes av en ny adel som mycket väl insåg kapitalismens behov. Reformationen hade plundrat kyrkorna till adelns fördel. När 1600-talet inleddes hade den gamla feodala ekonomin helt och hållet försvunnit. De bönder som fanns kvar förfogade fritt över sin egen jord. De stora jordegendomarna sköttes inte med hjälp av feodala bönders tvångsarbete utan av kapitalistiska arrendatorer som anställde lönearbetare. Våldigt få av de jordägande adelsmännen hade band till hovet. Majoriteten stannade kvar på sin mark under hela året och fungerade som domare eller tjänstgjorde i de lokala regeringarna.

Som ett resultat av detta fanns det under den engelska revolutionen ingen övergripande tendens att störta godsägarna. Förvisso fanns det en hel del exempel på konfiskering av egendomar, men alltid som *politiska* och inte *sociala* åtgärder. Oavsett hur lystna bönderna och arrendatorerna må ha varit efter storgodsen, så fanns det ingen tvingande nödvändighet att stycka upp dem, och rädslan för de många lönearbetande lantbruksarbetarna avskräckte effektivt deras ägare från att inleda en process som lätt kunde visa sig bli farlig för dem själva. Den stora engelska jordägande aristokratin inte bara överlevde revolutionen, utan uppnådde dessutom en kompromiss med borgarklassen, som också hade tröttnat på småbourgeoisiens herravälde. På så sätt befäste de aristokratins makt så mycket att det idag inte finns någon jordägande aristokrati som sitter lika säkert i sadeln som den engelska, inte ens i de tyska provinserna öster om Elbe eller i Ungern.

1 Se Engels, *Tyska bondekriget*, på marxists.org.

Saker och ting kommer att utvecklas på ett helt annat sätt i Ryssland, där böndernas villkor in i minsta detalj nästan är identiska med de franska böndernas situation före revolutionen. Här kommer de två revolutionerna att leda till samma resultat, i så måtto som vi kan förvänta oss att dagens stora lantegendomar kommer att försvinna inom hela det ryska tsardömet och omvandlas till bondeegen- domar. Näst efter tsarismen är det de stora lantegendomarna som kommer att få betala räkningen för revolutionen.

Det går inte att förutse vilken sorts produktionssätt som kommer att utvecklas på de nya grund- valarna, men en sak är säker: även i detta avseende kommer de ryska och franska revolutionerna att likna varandra, på så sätt att upplösningen av de stora privata lantegendomarna kommer att utgöra det band som kommer att knyta bönderna hårt till revolutionen. Vi vet ännu inte vilka släktstrider som revolutionen kan dölja i sitt sköte, och det är fullt möjligt att det kan uppstå motsättningar mellan bönderna och proletariatet i städerna, men de förstnämnda kommer att kämpa med näbbar och klor för att försvara revolutionen mot var och en som försöker återinsätta den gamla aristokra- tins jordägande regim, även om det skulle ske med hjälp av utländsk intervention. De för oss fram till den tredje faktorn som måste övervägas vid en jämförelse mellan dessa tre revolutioner: de förhållanden som de ger upphov till i utlandet.

På 1600-talet var det internationella utbytet fortfarande så begränsat att den engelska revolutionen förblev en rent lokal händelse som inte fick någon genklang i resten av Europa. Det var inte ut- ländska krig, utan det utdragna inbördeskrig som uppstod på grund av den jordägande adelns starka motståndskraft, som skapade den militära revolutionära makten och slutligen ledde fram till en segerrik generals, Cromwells, diktatur.

Redan i slutet av 1700-talet var utbytet mellan de europeiska länderna mer utvecklat, och den franska revolutionen skakade om hela Europa. Men dess frigörande kraftansträngningar fick bara en svag genklang. Omvälvningarna kom som ett resultat av det krig som Europas förenade monarker inledde mot den enda republiken, ett krig som i Frankrike ledde fram till en militärregim och en segerrik generals, Napoleons, kejsardöme.

Nu, i början av 1900-talet, har de internationella förbindelserna blivit så täta att det räckte att revolutionen påbörjades i Ryssland för att väcka ett entusiastiskt gensvar från proletariatet i hela världen, för att påskynda klasskampens tempo och skaka om det angränsande Österrikes kejsar- döme i sina grundvalar.

Som en konsekvens av det är det svårt att tänka sig en koalition mellan de europeiska makterna mot revolutionen, på det sätt som ägde rum 1793. [För närvarande är Österrike helt oförmöget till några som helst starka yttre aktioner. I Frankrike kommer proletariatet trots allt att vara så starkt gentemot den republikanska regeringen att det kan förhindra varje ingripande på tsarismens sida, om rege- ringen skulle vara tillräckligt tokig för att tänka sig något sådant.]² Det finns ingen risk för en koalition mot revolutionen. Det finns bara en enda makt som skulle kunna tänka sig att intervensera i Ryssland – det tyska kejsardömet. Men till och med det tyska kejsardömets härskare kommer att tänka sig noga för innan de inleder ett krig som inte kommer att vara ett nationellt krig, utan kommer att betraktas som ett härskarkrig och kommer att vara lika impopulärt, lika hatat, som Rysslands krig mot Japan, och med lätthet kan få samma inrikespolitiska konsekvenser för den tyska regeringen som det rysk-japanska kriget hade för Ryssland. Oavsett vad som kommer att hända så finns det ingen anledning att förvänta sig en period av långdragna världskrig såsom den franska revolutionen bebådade. Följaktligen behöver vi inte frukta att den ryska revolutionen, som de tidigare, kommer att sluta i en militärdiktatur eller någon sorts ”helig allians”. Den lovar istället

2 Dessa två meningar saknas i det tyska originalet men finns med i de franska och amerikanska upplagorna av artikeln – amerikanska redaktörens anmärkning.

att inleda en period av europeiska revolutioner som kommer att sluta med proletariats diktatur som röjer vägen för att inrätta ett socialistiskt samhälle.

Kapitel 20 Karl Kautsky: Den franska revolutionens *sansculotter*¹

(1889, återutgiven december 1905)

[Denna artikel publicerades första gången på tyska tillsammans med Kautskys ”Gamla revolutioner och en ny” och Rosa Luxemburgs ”Den ryska revolutionen” i *Festschrift 1649-1789-1905*. Den var i själva verket ett kapitel ur Kautskys bok från 1889 om den franska revolutionen, *Klassmotsättningar 1789: om den stora revolutionens hundraårsminne*, som i sin tur först publicerades som en artikelserie i *Die Neue Zeit*.² Boken översattes aldrig till engelska, men en fransk utgåva kom ut 1901 och trycktes på nytt 1999.³ Ännu viktigare är det faktum att fyra ryska utgåvor publicerades före och under revolutionen 1905.⁴

Kautsky beskrev *sansculotternas* politik 1793-1794 som en ”Revolution in Permanenz”. Att Kautsky använde teorin om den permanenta revolutionen för att analysera den franska revolutionen berodde troligen på inflytande från två artiklar som Engels publicerade 1884-1885. På första årsdagen av Marx’ död publicerade Engels artikeln ”Marx och ’Neue Rheinische Zeitung’ (1848-1849)” i *Sozialdemokrat* nr 11 (13 mars 1884), där han deklarerade att Marx och han, precis som Marat 1793, ”inte ville att revolutionen [i mars 1884] skulle förklaras avslutad, utan varaktigt fortsättande [*nicht für abgeschlossen, sondern in Permanenz erklärt wissen*].”⁵ Detta är den vanliga engelska [och svenska – öa] översättningen av detta stycke, men den är vilseledande eftersom orden ”varaktigt fortsättande” utelämnar den betydelsefulla innebörden i ”in Permanenz”. 1885 gav Engels också på nytt ut ”Centralledningens hänvändelse till förbundet, mars 1850”. Vi har med Kautskys artikel av samma anledning som den gavs ut flera gånger i Ryssland under revolutionen 1905: genom att återge *sansculotternas* öde varnade Kautskys arbete de ryska socialdemokraterna för att ännu en gång kompromissa med borgarklassen – en övertygelse som han uttryckte än mer eftertryckligt i november 1906 i sitt svar på Plechanovs frågor om den ryska revolutionens drivkrafter.]

Under massan av arbetare och småborgare levde ett stort och växande trasproletariat som strömmade in till städerna, i synnerhet till Paris, för att hitta ärliga eller oärliga sysselsättningar. Tiggarna utgjorde 5% av befolkningen: 1777 fanns det uppskattningsvis 1,2 miljoner. I Paris utgjorde de en sjättedel av befolkningen, eller 120.000.

En stor andel av detta trasproletariat var ännu inte helt förstört och kunde fortfarande genomgå ett moraliskt uppsving så fort det uppstod en gnista av hopp. De anslöt sig entusiastiskt till den revolutionära rörelsen som lovade att göra slut på deras lidande. Oavsett hur varierande denna samling var, så var den i viss mån enad: den var verkligen en revolutionär massa. Deras gemensamma band var ett intensivt hat mot inte bara de privilegierade, gillesmästarna, prästerna, adelsmännen, utan också mot bourgeoisien som delvis sög ut dem som skatteindrivare, spannmålspekulanter, ockrare, företagare, etc och delvis var konkurrenter till dem och i alla fall ständigt förorättade dem. Men trots detta hat och den intensitet med vilket det ibland uttrycktes, så var dessa element inte socialister. Före revolutionen fanns det inte något proletariat som var klassmedvetet om sina egna speciella intressen. Det levde fortfarande helt och hållet inom småbourgeoisiens tankevärld, vars mål och

1 Karl Kautsky, ”Die Sansculotten der französischen Revolution”, i *Festschrift 1649-1789-1905*, Berlin: Buchhandlung Vorwärts, 1905, s 11-12.

2 Kautsky, *Die Klassegegensätze von 1789: Zum hundertjährigen Gedenktage der grossen Revolution*, Stuttgart: Dietz 1889, s 49-53. Ursprungligen publicerat i *Die Neue Zeit*, 1889, 7: 1-9, 49-56, 97-108, 145-157. En andra upplaga gavs ut 1908: *Die Klassegegensätze im Zeitalter der Französischen Revolution: Neue Ausgabe der Klassegegensätze von 1789*, Stuttgart: Dietz 1908. I ett brev från London, daterat 20 februari 1889 skrev Engels några kritiska anmärkningar om detta arbete. Se Friedrich Engels, ”Brev till Karl Kautsky”, 20 februari 1889, Marx/Engels, *Selected Correspondence*, Moskva: Foreign Languages Publishing House 1954, s 481-486.

3 Kautsky, *La lutte des classes en France en 1789*, Paris: G Jacques, Bibliothèque d’études socialistes, nr 3; nyutgåva: *Les cahiers du CERMTRI*, nr 95, Paris: Centre d’Études et de Recherches sur les Mouvements Trotskyste et Révolutionnaires Internationaux 1999.

4 St Petersburg 1902, Kiev 1902, Rostov 1903 och Rostov: Donskaja Retj 1905.

5 Engels, *Marx och "Neue Rheinische Zeitung" (1848-1849)*, på marxists.org.

krav inte gick utöver varuproduktionens gränser.

Det vore helt fel att likställa dessa element med storindustrins lönearbetare och anta att de hade samma politiska inriktning. Det vore inte bara en helt felaktig uppfattning om ”sansculotterna”,⁶ som de kallades, utan också om revolutionen, vars karaktär de hade ett så stort inflytande på.

Bourgeoisien utgjorde inte i någon mening en enhetlig revolutionär massa. Vissa delar var på grund av tillfälliga fördelar helt och fullt intresserade av att bevara de privilegierade stånden, andra tittade på revolutionen med misstro och reservation, medan andra som sympatiserade med den saknade mod och kraft. Ensam kunde inte bourgeoisiens revolutionära del ha motstått slagen från sina motståndare, framförallt hovet, som å sin sida ovillkorligt kunde räkna med en del av armén (de franska regementen som hade värvats från den reaktionära landsbygden och regementena från Schweiz och Tyskland), och som dessutom hade allierade utomlands och framkallade ett inbördeskrig på hemmaplan. För att kunna stå mot kontrarevolutionen krävdes andra personer än bourgeoisien, personer som inte hade något att förlora på en samhällelig storm, som inte behövde ta hänsyn till rika skyddslingar, och som kunde bidra till kampen med sina armars styrka. Framförallt krävdes det stora massor. Bourgeoisien hittade detta stöd – förutan vilket den skulle ha besegrats – bland bönderna, småbourgeoisien och proletäerna.

Revolutionen hade sitt centrum i kvarteren i Paris, alldeles intill regeringens säte, där de privilegierade ståndens egen politik hade samlat landets mest energiska och beslutsamma delar, folket som inte hade något att förlora och allt att vinna.

Det var de som skyddade Nationalförsamlingen mot angreppen från hovet. Det var de som kväste hovets kontrarevolutionära försök och gav signalen till böndernas allmänna uppror genom att den 14 juli 1789 storma Bastiljen – vars kanoner hade hotat de revolutionära kvarteren i Saint-Antoine. Det var också de som, genom att (5-6 oktober 1789) fånga kungen och eskortera honom till Paris, hindrade hovets andra försök att krossa revolutionen med hjälp av lojala delar av armén.

Men efter att ha varit bourgeoisiens allierade blev *sansculotterna* snart dess herrar. Deras auktoritet, styrka, mognad och självförtroende växte med varje slag som riktades mot revolutionen, och som bara deras lägliga och kraftfulla ingripande kunde avvärja. Ju riskablare situationen blev för revolutionen, ju mer oundgängliga blev de revolutionära kvarteren och ju mer odelad blev deras makt. Revolutionen nådde sin höjdpunkt när en koalition mellan Europas monarkier marscherade mot Frankrike på samma gång som kontrarevolutionära uppror bröt ut samtidigt i flera provinser och arméns ledare ibland konspirerade med fienden. Då räddades revolutionen varken av den lagstiftande församlingen eller Konventet, utan av *sansculotterna*. De tog kontroll över Jakobinklubben,⁷ en organisation som hade sitt centrum i Paris men hade förgreningar över hela Frankrike. De tog kontroll över Pariskommunen och behärskade fullständigt stadens enorma maktinstrument. Och med hjälp av Jakobinklubben och Kommunen (och när det inte hjälpte med hjälp av uppror) dominerade de Konventet, regeringen och hela landet. Under det desperata läget mitt under ett krig och omringade av faror, och hotade av att förintas, tog de till ett skoningslöst militärt undantagstillstånd, använde extrema åtgärder för att undvika faran och dränkte inte bara varje motstånd och förräderi i blod, utan också alla möjligheter till motstånd och förräderi. Men terrorn var mer än ett vapen för att skrämma och göra den osynliga inre fienden nervös. Den fungerade också som ett sätt att ge revolutionens försvarare tillförsikt att fortsätta sin kamp mot de yttre fienderna.

Kriget gjorde det möjligt för *sansculotterna* att gripa makten. Men de ville föra krig för att skapa en stat och ett samhälle utifrån sina egna önskemål. Den feodala utsugningen hade besegrats, men inte

6 ”Sansculotter” [franska ”sans-culottes”] betyder ”utan knäbyxor”. På den tiden var knäbyxor en del av de härskande ståndens kläder. De folkliga skikt från vilka *sansculotterna* hämtades bar istället byxor [*pantalons*] som vi gör idag.

7 [”Klubb” var 1700-talets motsvarighet till dagens ord ”parti”.]

den kapitalistiska utsugningen, som hade utvecklats redan under de privilegierades regim. Och det var just avlägsnandet av de feodala hindren som hade röjt vägen för en snabb utveckling av det kapitalistiska produktionssättet, den kapitalistiska utsugningen. Inom kort ansåg *sansculotterna* det vara lika viktigt att avlägsna eller åtminstone stävja de olika sorternas kapitalistisk utsugning, speciellt inom handel, spekulation och ocker, som att kämpa mot de som ville återinföra den feodala utsugningen. Men på den tiden var det omöjligt att avskaffa kapitalismens grundvalar, eftersom det ännu inte fanns betingelser för ett nytt, överlägset produktionssätt.

Som ett resultat av det befann sig *sansculotterna* i en hopplös situation. Omständigheterna hade givit dem makten men förnekade dem möjligheten att skapa hållbara institutioner som kunde tjäna deras egna intressen. Inte ens med hela Frankrikes maktinstrument till sitt förfogande kunde de – och bara på ett vankelmodigt sätt ens försöka – göra slut på det elände som den snabbt utvecklande kapitalismen skapade och kriget mångdubbelt förvärrade. De var tvungna att kämpa mot det genom att ingripa i det ekonomiska livet på ett våldsamt sätt: med hjälp av rekvisitioner, genom att bestämma maximipriser på livsförnödenheter, genom att skicka utsugare, spekulanter, börshajar, spannmålsockrare och bedrägliga regeringsentreprenörer till giljotinen, men utan att komma närmare sina mål. Den kapitalistiska utsugningen var som en hydra: ju fler huvuden de högg av desto fler växte ut igen. För att bekämpa den var *sansculotterna* tvungna att ta till ännu mer extrema åtgärder, tvungna att förkunna revolutionen som permanent [in Permanenz] och ännu mer intensifiera den terror som krigsförhållandena gjort alltmer nödvändig, ju mer deras kamp mot den kapitalistiska utsugningen ställde dem i motsats till produktionssättets behov och andra klassers intressen.

Men när de franska arméernas seger över de inre och yttre fienderna befäste republikens situation var terrorn inte längre nödvändig för att bevara revolutionen. Den blev alltmer oacceptabel som ett hinder för en ekonomisk blomstring. *Sansculotternas* fiender växte snabbt medan *sansculotterna* själva, som redan decimerats av ständiga interna stridigheter, lika snabbt förlorade sin styrka genom avhopp och demoralisering.

Deras fall inleddes med störtandet av Robespierre (den 9 termidor eller 27 juli 1794) och har kallats revolutionens skeppsbrott. Som om en historisk händelse, ett faktum som beror på omständigheter, kan "lida skeppsbrott"! Ett projekt som har planerats av individer, en kupp eller ett uppror, kan misslyckas, men inte en utveckling vars kulmen blir en revolution. En revolution som misslyckas är inte en revolution. Ett skepp kan lida skeppsbrott under en storm, och partier kan lida skeppsbrott under en revolution, men revolutionen ska inte likställas med dessa partier, och de tvås mål ska inte blandas samman.

Jakobinerna och Paris' kvarter misslyckades på grund av att omständigheterna inte tillät en småborgerlig eller proletär revolution, och på grund av att deras politik inte gick att förena med en kapitalistisk revolution. Men deras arbete var inte förgäves. De räddade den borgerliga revolutionen och krossade den feodala regimen på ett sätt som aldrig tidigare skådats någon annanstans. De förberedde marken där det underbart snabbt, inom loppet av bara några år, under Direktoratet och under Napoleons era, växte fram ett nytt produktionssätt och ett nytt samhälle. Det är en enorm ironi att kapitalisternas värsta fiender ofrivilligt genomförde det dessa fiender själva inte klarade av att genomföra.

Men även om den revolutionära franska småbourgeoisiers och proletariatets kamp, speciellt i Paris, slutade med nederlag så var den inte meningslös ens för dem. Den enorma kraft de släppte lös, den kolossala historiska roll de spelade, gav dem ett självförtroende och en politisk mognad som de aldrig förlorade och som lever vidare än idag.

Kapitel 21 Rosa Luxemburg: Bourgeoisens och proletariatets roll i den ryska revolutionen

(Tal vid det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets femte kongress i London, 25 maj 1907)

[RSDAP:s femte kongress sammanträdde i London mellan 3-27 maj 1907. De mest omtvistade frågorna rörde de socialdemokratiska representanternas roll i Duman och den därmed sammanhängande frågan om inställningen till de borgerliga partierna. Rosa Luxemburgs bidrag var de hälsningar hon förmedlade från de tyska partiet och hennes senare formella rapport, som är översatt här.¹ Leo Trotskij deltog också på kongressen, och i ett kort tal på femton minuter fördömde han den mensjevikiska uppfattningen att "kadeterna [är] symboler för den borgerliga demokratin, och [att] den borgerliga demokratin ... på ett naturligt sätt [gör] anspråk på den revolutionära makten."² På alla principiella punkter höll Trotskij med Luxemburg:

Jag är glad att få säga att den uppfattning som förts fram här av kamrat Luxemburg å den polska delegationens vägnar ligger mycket nära den åsikt som jag har försvarat och fortsätter att försvara. Alla skillnader mellan oss är mer frågan om enskilda nyanser än politisk inriktning. Vårt tänkande följer utifrån en och samma materialistiska analys.³

Inför kongressen hade tre resolutionsförslag lagts fram angående socialdemokratins förhållande till de borgerliga partierna: ett från bolsjevikererna, ett annat från mensjevikererna och ett tredje från Luxemburg och de polska delegaterna. Det bolsjevikiska förslaget hade skrivits av Lenin och definierade de icke proletära partiernas klasskaraktär, till att börja med de "feodalt sinnade godsägarnas" Svarta hundraden och sist "narodnikernas eller trudovikernas partier", som "mer eller mindre uttryckte de breda bondemassornas och den urbana småbourgeoisens intressen och uppfattningar".⁴ Även om proletariatet måste leda "den borgerligt

1 Talet är översatt från *Protokolij i stenografi tjeskije otjetij sez dov i konferentsij Kommunistitjeskoj Partij Sovjetskovo Sojuza: Pjatiji Londonskij sez d RSDRP Aprel-Mai 1907 goda: protokolij*, Moskva: Gosudarstvennoje Izdatelstvo Polititjeskoj Literaturij 1963, s 383-392 (och s 432-437 för de avslutande anmärkningarna).

2 Trotskij fördömde mensjevikererna inom ramen för en välbekant sammanfattning av Rysslands historiska särdrag och de andra partiernas relativa svaghet jämfört med proletariatet. Med undantag för en kort inledande kommentar finns han tal i ett tillägg (kapitel 23) i Trotskij, *Året 1905*, Rättviseböcker 2011, s 276-284.

3 *Protokolij i stenografi...*, s 397. Två år efter kongressen klagade Lenin fortfarande, i "The Aim of the Proletarian Struggle in Our Revolution", på att "Trotskijs främsta misstag är att han bortser från revolutionens borgerliga karaktär och inte har något klart begrepp om denna revolutions övergång i den socialistiska revolutionen." (Lenin, *Collected Works*, band 15, s 371.)

4 Lenin, "Draft Resolutions for the Fifth Congress of the RSDLP. 2. The Attitude to the Bourgeois Parties", *Collected Works*, band 12, s 136. Lenin hävdade att "Kadeterna står för att bevara godsägarväldet och för en civiliserad, europeisk, men *godsägarledd* borgerlig utveckling av jordbruket. Trudovikererna (och de socialdemokratiska arbetardeputerade), det vill säga bönderna och proletariatets representanter, förespråkar en *bondeledd* borgerlig utveckling av jordbruket." (Lenin, "The Agrarian Programme of Social Democracy in the First Russian Revolution, 1905-1907", i *Collected Works*, band 13, s 247.) 1909 var Lenin fortfarande övertygad om att det både var oundvikligt och nödvändigt med ett organiserat bondeparti för att den borgerligt demokratiska revolutionen skulle kunna fullbordas:

"Den ryska revolutionens historia visar att upprorets allra första våg i slutet av 1905 stimulerade bönderna att bilda en politisk organisation (Allryska bondeförbundet) som otvivelaktigt var fröet till ett särskilt bondeparti. Trots att kontrarevolutionen hade utplånat de avancerade böndernas första avdelningar lade bönderna, som nu för första gången agerade i landsomfattande skala under de ryska allmänna valen, både i den första och den andra Duman, grunden till trudovikgruppen, som utan tvekan var fröet till ett särskilt bondeparti. I dessa frön och fragment fanns det mycket som var ostadigt, diffust och vacklande: om det finns ingen tvekan. Men om politiska grupper som dessa kan uppstå i början av revolutionen så kan det inte finnas minsta tvivel om att en revolution som förs till ett sådant 'slut', eller snarare till en så hög utvecklingsnivå som en revolutionär diktatur, kommer att skapa ett mer bestämt grundat och starkare revolutionärt bondeparti. Att tro annorlunda vore som att anta att vissa livsviktiga organ hos en vuxen kan behålla samma storlek, form och utveckling som hos ett barn." (Lenin, "The Aim of...", *Collected Works*, band 15, s 374.)

demokratiska revolutionen” yrkade Lenin på att allt skulle göras för att frigöra bönderna från liberalernas inflytande, så att de skulle kunna genomföra ”gemensamma aktioner” med socialdemokraterna,⁵ som skulle kulminera i en ”proletariatets och böndernas revolutionärt demokratiska diktatur”.

Lenin menade att ”målen för den revolution som nu äger rum i Ryssland inte går utöver det borgerliga samhällets gränser” och att ”det borde vara bortom allt tvivel för varje marxist”. Den revolutionärt demokratiska diktaturen skulle fullborda den borgerliga revolutionen genom att expropriera storgods, nationalisera jorden, avskaffa jordrätten som ett hinder för kapitalackumuleringen och tillåta en utveckling av jordbruket ”på amerikanskt sätt” med småskaliga privata egendomar istället för ”junkerlika, kapitalistiska jordbruk”.⁶ Kampen om jord tvingade in ”enorma bondemassor i den borgerliga revolutionen”, och det skulle oundvikligen växa fram bondepartier för att representera dem. Trudovikerna var ”inte helt konsekventa demokrater”, men när de och socialistrevolutionärerna vacklade mellan liberalerna och proletariatet var socialdemokraternas bästa taktik att ”avslöja och hudflänga deras småborgerliga motsägelser” och visa att ”bara arbetarpartiet är verkligt pålitligt och en fullkomligt trogen försvarare av ... bondemassornas alla intressen, de bondemassor som kämpar mot den feodala utsugningen.”

Det förslag som mensjevnikerna lade fram (undertecknat av Axelrod, Martynov, Dan och Kostov) pekade också ut proletariatet som revolutionens ”främsta drivkraft”, men det slog fast att målet varken var socialismen eller en revolutionär diktatur, utan bara ”en demokratisk republik som den bästa betingelsen för kampen”. För mensjevnikerna innebar en demokratisk republik en parlamentarisk republik med liberalerna som de främsta förmånstagarna. De mensjevnikiska författarna förväntade sig att kampen skulle bli ”utdragen” och talade om att stöda andra partiers ”oppositionella och revolutionära åtgärder”, men det var uppenbart att det var liberalerna de tänkte på. Eftersom Rysslands speciella historiska omständigheter hämmade den borgerligt demokratiska rörelsens utveckling, så varnade de för de ödesdigra konsekvenserna av ”jordbruksutopier och narodnikernas ytliga revolutionära tal” och krävde istället tillfälliga överenskommelser med liberala och demokratiska partier.⁷

Det tredje förslaget lämnades in av polackerna och drogs senare tillbaka till förmån för Lenins förslag, och förkunnade att den borgerliga liberalismen var klart kontrarevolutionär och att socialdemokratin aldrig fick offra sina egna uppgifter ”i syfte att skapa enade oppositionella aktioner med vilka andra politiska partier som helst”. Men liksom Lenins förslag understödde detta förslag ett kortsiktigt taktiskt samarbete med trudoviker, narodniker och socialistrevolutionärer för att förverkliga ”*befrielseörelsens demokratiska uppgifter*” innan man gick vidare i riktning mot socialistiska uppgifter.

I sitt tal där hon förde fram hälsningar från Tyskland började Luxemburg med att gratulera ryssarna, och sa att deras ansträngningar hade inspirerat ”ett mäktigt uppvaknande av stämningarna inom socialdemokratins led”.⁸ Tyska arbetare riktade blicken ”mot sina ryska bröders kamp som ... den internationella arbetarklassens förtrupp”.⁹ Hon avfärdade alla förhoppningar på den revolutionära liberalismen, och påpekade att liberalerna till och med i Tyskland förrådade den borgerliga demokratin, delvis av rädsla orsakad av händelserna i Ryssland. Den ryska revolutionen ”var en av de faktorer som förenade och samlade det borgerliga samhällets alla skikt” vid valen i januari 1907, de så kallade ”Hottentottvalen”, då en våg av imperialistisk chauvinism ledde till att SPD förlorade nästan hälften av sina riksdagsplatser.¹⁰ I båda länderna

5 Lenin, ”Draft Resolutions for the Fifth Congress of the RSDLP”, *Collected Works*, band 12, s 138.

6 Lenin ansåg liksom Marx att jorden i USA, så länge koloniseringen fortsatte, antingen fördelades gratis (till bondgårdar etc.) eller till rent symboliska priser, och att detta utgjorde det säregna i ”den amerikanska borgerliga utvecklingen” och förklarade den amerikanska ekonomins snabba tillväxt. I ”Den amerikanska arbetaren”, det sista dokumentet i denna antologi, gör Karl Kautsky denna jämförelse kärnfullt och övertygande. Det är uppenbart att Kautskys argument var källan till Lenins tänkande i denna fråga.

7 ”Ob otnosjenij k burzjujasnim partijam”, i *Protokolij i stenografi...*, s 644-645.

8 Luxemburg, ”Address to the Fifth Congress of the Russian Social-Democratic Labour Party”, i Hudis och Anderson, red, *The Rosa Luxemburg Reader*, New York: Monthly Review Press 2004, s 201.

9 *Ibid*, s 204.

10 I sin *Juniuspamflett* från 1915 hade Luxemburg följande att säga om valen 1907: ”Riksdagsvalet 1907, det så kallade hottentottvalet, visade hur hela det borgerliga Tyskland råkat in i ett extatiskt stadium av imperialistisk hänförelse och samlat sig under den nya politikens fana för att i enlighet med Bülow's ord

hade liberalerna blivit reaktionens allierade:

Den borgerliga liberalismen och demokratin ställde sig definitivt och oåterkalleligen på reaktionens sida under kampen mot det revolutionära proletariatet. Det var framförallt just liberalismens förräderi som vid det senaste valet överlämnade oss direkt i junkerreaktionens händer. Och även om liberalerna i riksdagen för närvarande har ökat sin representation så är de bara en liberal täckmantel för reaktionens patetiska listmare.¹¹

Erfarenheterna i Tyskland visade att de borgerliga friheterna till och med i utvecklade kapitalistiska länder ”inte är riktigt garanterade och ständigt utsätts för attacker.”¹² Medan mensjevikerna ansåg att Rysslands speciella omständigheter rättfärdigade kompromisser och samarbete med liberalismen för att störta enväldet, så drog Luxemburg den rakt motsatta slutsatsen. Ryssland kanske är speciellt men bara i den meningen att marxismen här inte kan tillämpas under en period av ”lugnt” parlamentariskt liv utan för första gången under ”en stormig revolutionär period”:

De enda erfarenheter som den vetenskapliga socialismen tidigare haft av praktisk politik under en revolutionär period var Marx’ eget arbete under revolutionen 1848. Men linjen ... under 1848 års revolution kan inte stå modell för den nuvarande revolutionen i Ryssland. Från den kan vi bara lära oss hur man inte ska agera under en revolution.¹³

1848 hade Marx intagit en ståndpunkt inom den borgerliga demokratins yttersta vänster, likt den mensjevikerna övervägde nu. Skillnaden var att Marx stödde liberalismen med ”piskor och sparkar” och ”ansåg det vara ett oförlåtligt misstag av proletariatet, att efter sin första kortvariga seger den 18 mars, tillåta bildandet av Camphausen-Hansemanns ansvariga borgerliga regering.” Marx insåg hur maktlös Nationalförsamlingen i Frankfurt var, den tyska motsvarigheten till Rysslands ”Duma”, och i slutet av 1849 övergav han den ”extrema borgerliga demokratins” ståndpunkt till förmån för ”ren klasskampspolitik”. Slutsatsen var uppenbar: de ryska kamraterna ska ”inte börja där Marx började, utan där han slutade 1849, med en klart formulerad, självständig proletär klasspolitik.”¹⁴

I sin senare rapport om inställningen till de borgerliga partierna kritiserade Luxemburg återigen mensjevikerna, i synnerhet Plechanov, för att hysa fantasier om liberalernas åtaganden gentemot revolutionen. Den revolutionära liberalismen var ingenting annat än ”ett påhitt och en dröm”. Att skjuta upp den proletära klasskampen tills det fanns stabila parlamentariska institutioner på plats innebar att den sköts upp på obestämd tid. Men på samma gång kritiserade hon bolsjevikerna för att överskatta ”det så kallade väpnade upproret”. Den politiska motsvarigheten till mensjevikernas vacklan var ”konspiratoriska spekulationer och grov revolutionär äventyrspolitik”, och det var ingen ersättning för massaktioner. Den bolsjevikiska stelbentheten var ”den form som den socialdemokratiska taktiken antar på ena sidan när den andra sidan utgörs av en formlös gelé som under händelsernas tryck kryper åt alla håll.”

I bondefrågan ifrågasatte Luxemburg både de mensjevikiska och bolsjevikiska uppfattningarna. I motsats till mensjevikerna ansåg hon att bönderna spelade en objektivt revolutionär roll, genom att kräva en lösning av jordfrågan som i slutändan var otänkbar utan en socialistisk revolution. Men precis som Trotskij betvivlade hon också Lenins tro att bönderna kunde skapa ett politiskt parti som kunde genomföra gemensamma aktioner med socialdemokratin i någon sorts ”vänsterblock”. Bönderna kunde inleda *jacquerier*, men bonderörelser är ”helt oförmögna att spela någon självständig roll, och de underordnas i alla historiska sammanhang andra klassers ledarskap, klasser som är mer energiska och klarare avgränsade.”

Om liberalerna var förrädiska och bönderna oförmögna till oberoende organisering, så följde av det att de

låta vårt land bli världens smideshammare. Detta val var också – med sin allmänna atmosfär, som förebådade stämningarna kring krigsutbrottet den 4 augusti – en utmaning inte blott mot den tyska arbetarklassen, utan också mot de övriga kapitalistiska staterna: en knuten näve som, utan att riktas åt något bestämt håll, höjdes hotfullt mot omvärlden.” (Luxemburg, *Juniuspamfletten*, på marxistarkiv.se, s 18.)

11 Luxemburg, ”Address to the Fifth Congress...”, *op cit*, s 202.

12 *Ibid*, s 203.

13 *Ibid*, s 204-205.

14 *Ibid*, s 205-206.

ryska arbetarnas enda pålitliga allierade var arbetarna i andra länder. Vilket slutresultat revolutionen ledde till var beroende av de internationella sammanhangen. Medan Trotskij i *Resultat och framtidsutsikter* hade hävdad att en seger i Ryssland oundvikligen skulle sprida sig genom Polen och Österrike till Tyskland,¹⁵ var Luxemburg försiktigare. De ryska arbetarna måste ”försöka erövra den politiska makten för att förverkliga den nuvarande revolutionens uppgifter.” Men om de skulle lyckas på egen hand, så skulle de högst troligt hamna ”i situationer som är ytterst komplicerade och fyllda av svårigheter”, inklusive möjligheten av ”ett tillfälligt större nederlag”.

I *Resultat och framtidsutsikter* hade Trotskij varnat för att ”Om den ryska arbetarklassen lämnas ensam med sina egna resurser kommer den oundvikligen att krossas av kontrarevolutionen i det ögonblick som bönderna vänder sig bort från den.”¹⁶ Luxemburg delade Trotskij's farhågor. Men hon tillade att tillfälliga nederlag ”är de oundvikliga historiska steg som leder till socialismens slutgiltiga seger.” Med tanke på hennes eget öde tolv år senare i händerna på tyska reaktionärer fanns det en profetisk ironi i hennes slutsats: även om det aldrig kan finnas någon garanti för seger så är det ”en dålig ledare och usel armé som bara går ut i strid när den på förhand vet att segern är säkrad.”]

* * *

”Bourgeoisien och proletariats roll i den ryska revolutionen”

Jag och den polska delegationens representanter är inte intresserade av denna fråga utifrån den interna fraktionskampens synvinkel, utan utifrån internationellt proletära taktiska principer. Parti-högerns inställning till de borgerliga partierna är en fullständigt konsekvent konstruktion som grundar sig på en viss syn på borgarklassens och proletariats historiska roll i vår revolution. Bakom denna ståndpunkt ligger ett visst schema som formuleras klart och exakt av en av den ryska socialdemokratins djupt respekterade veteraner och mest skarpsinniga teoretiker. I sina ”Brev om taktik och taktlöshet” skriver kamrat Plechanov:

För 58 år sedan skrev *Kommunistiska Manifestets* skapare: ”Bourgeoisien har spelat en högst revolutionär roll i historien ... Bourgeoisien kan inte existera utan att oavbrutet revolutionera produktionsinstrumenten, dvs. produktionsförhållandena, alltså samtliga samhällsförhållanden.”

Och, vidare, angående borgarklassens politiska uppgift.

”Bourgeoisien befinner sig hela tiden i kamp: i början mot aristokratin; senare mot de delar av själva bourgeoisien vars intressen står i motsättning till industrins framsteg ... I alla dessa strider ser sig bourgeoisien tvungen att appellera till proletariats, ta dess hjälp i anspråk och på så sätt dra in det i den politiska rörelsen. Bourgeoisien själv tillför alltså proletariats sina egna bildningselement, dvs. vapen mot sig själv.”¹⁷

Enligt uppfattningen hos en del av vårt parti är det denna syn på borgarklassen som måste avgöra det ryska proletariats hela taktik under den nuvarande revolutionen. Borgarklassen är en revolutionär klass som drar in folkmassorna i kampen mot den gamla samhällsordningen, borgarklassen är proletariats naturliga ledare och lärare. I dagens Ryssland är det därmed bara illvilliga reaktionärer eller hopplösa Don Quijote-typer som kan ”hindra borgarklassen” från att ta den politiska makten. Det betyder att angreppen mot den ryska liberalismen måste skjutas upp tills kadeterna har makten, att vi inte får sätta käppar i hjulen för den borgerliga revolutionen, att varje taktik från proletariats

15 Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, kapitel 9, ”Europa och revolutionen”, s 44-48.

16 *Ibid*, s 48.

17 [Luxemburg citerar ur ”Brev 5” i en samling som Plechanov gav ut 1906, med titeln *Brev om taktik och taktlöshet* (i Plechanov, *Sotjinenja*, band 15, Moskva-Leningrad: Gosudarstvennoje Izdatelstvo 1926, s 134-135.). Plechanov tyckte om att citera denna del av *Manifestet* så tidigt som 1883, i sin berömda bok *Våra meningsskiljaktigheter*. Se Plechanov, *Selected Philosophical Works*, band 1, Moskva: Progress Publishers 1974, s 187.]

sida som kan försvaga eller skrämja liberalerna i hösta grad är taktlös, och att varje försök att isolera proletariatet från den liberala borgarklassen är en direkt hjälp till reaktionen. Detta är förvisso en fullständig och konsekvent uppsättning åsikter, men det är också angeläget att de utsätts för en analys både vad gäller historiska fakta och den proletära taktikens grundläggande drag.

”För 58 år sedan skrev Marx och Engels i *Kommunistiska Manifestet...*” Tyvärr är jag inte bekant med alla verk som vår respekterade teoretiker och den ryska marxismens skapare har skrivit, men jag känner inte till ett enda där han underlåter att inskräpa hos de ryska socialdemokraterna, att bara metafysiker kan säga att ”Ja är ja, nej är nej, och allt annat är av ondo”,¹⁸ och att det dialektiska tänkande som kännetecknar den historiska materialismen kräver att man inte bedömer fenomenen i ett stillastående tillstånd utan i deras rörelse. Att tillämpa hur Marx och Engels karakteriserade borgarklassens roll för 58 år sedan på dagens verklighet är ett häpnadsväckande exempel på metafysiskt tänkande, och är detsamma som att förvandla *Manifestets* skapares historiska uppfattningar till stela dogmer. Man behöver bara titta på de politiska partiernas särdrag och förhållanden, i synnerhet liberalismens tillstånd i Tyskland, Frankrike, Italien och England – i hela Västeuropa – för att inse att borgarklassen sedan länge har upphört att spela den politiskt revolutionära roll som den en gång spelade. Idag visar dess allmänna övergång till reaktionen och dess politik med skyddstullar, dess dyrkan av militarismen och dess uppgörelser överallt med de konservativa inom jordbruket, att de 58 år som har gått sedan *Kommunistiska Manifestet* har fått viktiga följder. Och visar inte också vår egen ryska liberalismens korta historia hur omöjligt det är att tillämpa ett schema som härletts från *Manifestets* ord?

Låt oss påminna om vad den ryska liberalismen var för bara fem år sedan. På den tiden var det tveksamt om ”proletariatets ledare” som inte fick ”hindras från att ta makten” ens existerade i Ryssland. Fram till 1900 uthärdade och utstod den ryska liberalismen passivt absolutismens förtryck och enväldets alla yttringar. Först sedan det ryska proletariatet, efter många långa års skolande arbete från socialdemokratin och omskakad av kriget med Japan, klev in på den offentliga scenen med de storslagna strejkerna i södra Ryssland och massdemonstrationerna, beslutade sig den ryska liberalismen också för att ta sina första försagda steg. På så sätt inleddes den ökända sagan med *zemstvo*-kongresser, professionella petitioner och banketter med advokater. Rusig av sin egen vältalighet och en frihet som den inte hade väntat sig, var den ryska liberalismen beredd att tro på sin egen styrka. Men hur slutade denna saga? Vi minns alla det märkliga ögonblick då den ”liberala våren” plötsligt tog slut i november-december 1904, och absolutismen efter att ha återhämtat sig helt sonika stängde truten på liberalismen genom att helt enkelt beordra den att hålla tyst. Vi såg alla hur absolutismen med en enda spark och en snärt med piskan direkt fick liberalismen att ramla från sin inbillade makt ner i den förtvivlade maktlöshetens avgrund. Liberalismen hade inget som helst svar på slagen från kosackernas piska. Den skrumpnade ihop, höll tyst och såg med egna ögon hur totalt betydelselös den var. Och sedan tvekade befrielse rörelsen i Ryssland i flera veckor innan proletariatet i St Petersburg den 9 januari gick ut på gatorna och visade på vem det ankommer att vara förtrupp och ”lärare” under den nuvarande revolutionen. Istället för den borgerliga liberalismens döda kropp klev det fram en levande kraft. [*Applåder.*]

Den ryska liberalismen lyfte på huvudet en andra gång när trycket från folkmassorna tvingade absolutismen att skapa den första Duman. Ännu en gång trodde liberalerna att de hade makten, och ännu en gång trodde de att de ledde befrielse rörelsen, att advokaternas tal kunde uppnå något, och att de var en verklig kraft. Sedan upplöstes Duman och för andra gången rasade liberalismen rätt ner i en avgrund av maktlöshet och obetydlighet. Det enda svar de själva kunde komma på mot reaktio-

18 [Plechanov använde detta motto i sin kritik av Rjazanov för att vara ”metafysiker” och även av Struve i ”En kritik av våra kritiker” (1901).]

nens angrepp var den ökända Vyborgdeklarationen,¹⁹ detta klassiska dokument om ”passivt motstånd”, samma sorts motstånd som Marx skrev om 1848 i *Neue Rheinische Zeitung*, och sa att det var den sortens motstånd som en kalv gör mot slaktaren som vill döda den. [*Applåder.*]²⁰

Här förlorade liberalismen alla illusioner om sin egen styrka och ledande roll under den nuvarande revolutionen. Mer exakt kom den i den första Duman över illusionen om att den på egen hand med hjälp av advokaternas och parlamentarikernas värtaliga trumpeter kunde riva det absoluta Jerikos murar, och när Duman upplöstes övervann den illusionen om att proletariatet bara är utsett att spela rollen av att skrämja absolutismen, att liberalerna kan hålla borta det från scenen tills det behövs och sedan kalla ut det genom att vifta med en näsduk för att det ska skrämja absolutismen och stärka liberalernas egen ställning. Liberalerna måste övertygas om att det ryska proletariatet inte är en docka i deras händer, att det inte vill bli kanonmat, och alltid stå till tjänst för att hjälpa borgarklassen, att det tvärtom är en kraft som följer sin egen linje under revolutionen och att det i sina aktioner följer sina egna lagar och sin egen logik på ett sätt som är oberoende av den liberala rörelsen.

Sedan dess har liberalerna slutgiltigt tagit ett steg bakåt, och vi bevittnar nu deras skamliga reträtt i den andra Duman, i Golovins²¹ och Struves Duma som röstar för en budget och för värnplikt, för de bajonetter med vilka Duman imorgon kommer att upplösas. Det är så den borgarklass ser ut som vi uppmanas betrakta som en revolutionär klass, som vi inte får ”hindra” från att ta makten, och som ombeds ”skola” proletariatet! Det visar sig att det absolut inte går att tillämpa ett stelbent schema på dagens Ryssland. Det visar sig att den revolutionära liberalism som antas kämpa om makten och till vilken vi ska anpassa proletariatets politik, och till vars fördel vi beredvilligt ska hålla tillbaka proletariatets krav – denna revolutionära ryska liberalism finns inte i verkligheten, bara i fantasin. Den är ett påhitt och en dröm. [*Applåder.*] Och denna politik, som bygger på ett livlöst schema och inbillade förhållanden, och som inte tar hänsyn till proletariatets speciella uppgifter under revolutionen, kallar sig ”revolutionär realism”.²²

Låt oss se hur denna realism passar med den proletära taktiken i allmänhet. Vad gäller stridstaktiken uppmanas det ryska proletariatet att undvika att alltför tidigt undergräva liberalismens styrkor och isolera sig själv. Men om det är detta som kallas en ”taktlös” taktik då är jag rädd för att den tyska socialdemokratins hela verksamhet och historia måste betraktas som en enda ständig taktlöshet. Från och med tiden för Lassalles agitation mot de ”progressiva”²³ fram till idag har socialdemokratien helt och hållet vuxit på bekostnad av liberalismen, och varje steg framåt som det tyska proletariatet har tagit har underminerat liberalismens grundvalar. Precis samma fenomen åtföljer proletariatets klassrörelse i alla länder. Pariskommunen, som så fullständigt isolerade det franska proletariatet och på ett så ödesdigert sätt skrämde den liberala borgarklassen i alla länder, måste vara ett exempel på taktlöshet. Det franska proletariatets aktioner under de berömda junidagarna,²⁴ när det till sist ”isolerade” sig som klass från det borgerliga samhället, är inte mindre taktlösa. I så fall var proletariatets öppna aktioner under den stora franska revolutionen ännu mer taktlösa: mitt under borgarklassens första revolutionära rörelse skrämde proletariatets extrema uppträdande borgarklassen och drev den i reaktionens armar, och förberedde på så sätt epoken

19 [När tsaren upplöste den första Duman i juli 1906 svarade kadeterna med en meningslös uppmaning till passivt motstånd och civil olydnad där medborgarna skulle låta bli att betala skatt och vägra att tjänstgöra i armén.]

20 [Syftar på Marx, ”A Decree of Eichmann’s”, *Collected Works*, band 8, s 37-38: ”Passivt motstånd måste ha *aktivt motstånd* som grund. *Annars kommer det att likna kalvens hopplösa motstånd mot sin slaktare.*”]

21 [Fjodor Golovin (1867-1937) var ordförande i den andra Duman mellan februari och juni 1907.]

22 [Se Plechanovs diskussion om ”realism” i *Protokolij i stenografi...*, s 419-420.]

23 [Syftar på *Deutsche Fortschrittspartei*, som bildades 1861 för att främja ett liberalt parlament och ena Tysklands under preussisk ledning.]

24 [Luxemburg syftar på Paris 22-26 juni 1848, se Marx, *Klasstriderna i Frankrike 1848-1850*, på marxistarkiv.se.]

under Direktoratet och krossandet av själva den stora revolutionen. Och slutligen måste vi faktiskt överväga det ytterst taktlösa i att proletariatet själv föddes, när det för första gången klev fram som en oberoende klass [*Applåder*], ty det var detta som både inledde dess ”isolerade ställning” i förhållande till borgarklassen och även den borgerliga liberalismens gradvisa tillbakagång.

Men visar inte själva den revolutionära utvecklingen här i Ryssland hur det i grund och botten är otänkbart för proletariatet att undvika den sortens ”taktlöshet” som folk skrämmer oss med för att vi inte ska bli reaktionens ofrivilliga medbrottslingar? Det ryska proletariatets allra första handling, som formellt inledde vår revolutionära epok – jag menar 9 januari 1905 – isolerade omedelbart den proletära taktiken från den liberala, och skilde den revolutionära kampen på gatorna från den liberala kampanjen av banketter och *zemstvo*-kongresser som hade kört fast i en återvändsgränd. Varje efterföljande åtgärd, vartenda krav från proletariatet under den nuvarande revolutionen, fortsätter att isolera det. Strejkrörelsen isolerar det från industribourgeoisien, kravet på 8 timmars arbetsdag isolerar det från småbourgeoisien, kravet på en republik och en konstituerande församling isolerar det från liberalismens alla schatteringar, och slutligen isolerar dess yttersta mål – socialismen – det från hela världen. Det innebär att det inte finns några gränser här och att det inte går att dra några. Om proletariatet vägleds av en rädsla att undergräva eller isolera sig från liberalismen så måste det helt och hållet avsäga sig varje aspekt av sin egen kamp, sin egen proletära politik, hela sin historia i väst och framförallt hela den nuvarande revolutionen i Ryssland.

Poängen är att det som betraktas som speciella förhållanden och uppgifter under en speciell period i proletariatets historia – dess ställning i förhållande till liberalismen under de villkor som rådde under kampen mot den gamla enväldiga makten – i själva verket är förhållanden som följer proletariatets historiska utveckling från början till slut. Det är den proletära kampens grundläggande förhållanden, på grund av det enkla faktum att proletariatet kliver fram på den historiska scenen tillsammans med borgarklassen, växer på dess bekostnad, och under samma process gradvis frigör sig från borgarklassen och går framåt mot den slutgiltiga segern över den. Minst av allt kan proletariatet idag byta taktik i Ryssland. Under de tidigare revolutionerna visade sig klassmotsättningarna först under loppet av de faktiska revolutionära sammandrabbningarna. Den nuvarande ryska revolutionen är den första revolution som inleds när det kapitalistiska samhällets klassmotsättningar är fullständigt mogna och medvetna, och det ryska proletariatets taktik kan inte på ett konstgjort sätt dölja detta faktum.

Dessa grundläggande åsikter angående förhållandet till den borgerliga liberalismen hänger direkt samman med synen på klasskampens villkor och former i allmänhet och parlamentarismens betydelse i synnerhet. Vid partiets Stockholmskongress talade en annan av den ryska socialdemokratins respekterade veteraner om denna sida av frågan på ett sätt som i viss mening var klassiskt.²⁵ Den röda tråden i detta tal lät så här: låt oss åtminstone uppnå ett riktigt borgerligt system med någon sorts konstitution, ett parlament, val och så vidare, så kommer vi sedan att kunna föra klasskampen så som den bör föras, då kommer vi att stå på fast mark avseende den socialdemokratiska taktik som har vuxit fram efter många års erfarenheter i det tyska partiet. Men så länge det inte finns något parlament så existerar inte ens de mest elementära villkoren för klasskamp. Och samma respekterade ryska marxistiska teoretiker letade sedan igenom dagens ryska verklighet efter ens den minsta ”antydan”²⁶ om klasskamp – ”antydningar” var ett favorituttryck i detta tal – och såg dem till och med i de mest parodiska antydningar om parlamentarism och en konstitution. Det påminner förvisso om Schillers ord:

25 [Luxemburg syftar på en rapport från P B Axelrod till det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets fjärde (enhets-) kongress, om hur man skulle närma sig Statsduman.]

26 [Det ryska ord som används här är ”zapetska”, som ordagrant betyder ”krok”, ”hängare”, ”hake” eller ”stump” - något att ”hänga upp” klasskampen på. I Luxemburgs tal är den bästa översättningen troligen ”antydan”.]

Ein Mensch, der räsioniert,
Ist wie ein Thier auf dürrer Heide,
Im Kreis herumgeführt –
Und ringsumher liegt schöne, grüne Weide.²⁷

[En människa som idisslar [bokstavligen: ”argumenterar”]
Är som ett djur på en torr hed
Som leds runt i ring –
Medan det runtomkring finns vackra gröna betesmarker.]

För dessa filosofer verkar det som om det inte finns någon scen för klasskampen, och som om socialdemokratin än så länge varken har handlingskraft eller styrka och inte kan greppa de möjligheter och breda perspektiv som historien tillhandahåller.

Det går inte att föra klasskamp när en verklig revolution i Ryssland befinner sig på sin höjdpunkt, det går bara att göra obetydliga ”antydningar”. Proletariatets alla politiska krav, ”och till och med en republik” – konstaterar talaren – är strängt taget inte uttryck för klasskamp, för det är inget i dem som är speciellt proletärt. Om vi återigen letar efter bevis i den internationella arbetarrörelsen har vi i Tyskland ända fram till idag i så fall inte fört vår egen klasskamp, ty som alla vet är den tyska socialdemokratins hela dagspolitik inriktad på det så kallade minimiprogrammets krav, som nästan uteslutande består av *demokratiska* paroller som allmän rösträtt, obegränsad frihet för fackföreningarna och så vidare. Och vi försvarar dessa krav mot hela borgarklassen. Men inte ens de mest formellt proletära kraven, som arbetslagstiftning, är speciellt socialistiska eftersom de bara formulerar ett progressivt kapitalistiskt samhälles krav. En analys som inte erkänner att proletariatets politiska paroller under vår nuvarande revolution har en klasskampskaraktär är inte en modell för marxistiskt tänkande utan snarare ett andligt tillstånd som vanligtvis betecknas med ordspråket: han vet sig inga levandes råd.

För att inte se klasskampens enorma omfattning i Ryssland idag måste man i själva verket vara envist partisk för enbart parlamentarisk politisk kamp. Man måste famla och snava och leta efter vaga ”antydningar” om klasskamp för att inte förstå, att just på grund av att borgarklassen har avvisat eller avvisar den nuvarande revolutionens alla politiska paroller, så är dessa paroller därmed uttryck för proletariatets klasskamp. Den ryska socialdemokratin ska absolut inte underskatta dessa förhållanden. Det räcker att den tittar på sig själv och sin egen senaste historia för att förstå vilken kolossalt skolande betydelse klasskampen har för närvarande, till och med före all sorts parlamentarism.

Det räcker att påminna om vad den ryska socialdemokratin var före 1905, före 9 januari, jämfört med vad den är idag. Det halvår av revolution och strejkrörelser som följde på januari 1905 förvandlade den från en liten grupp revolutionärer, från en svag sekt, till ett enormt massparti, och socialdemokratins olycka är inte svårigheterna att hitta ”antydningar” om klasskamp utan tvärtom svårigheten att få grepp om och utnyttja det enorma verksamhetsområde som revolutionens gigantiska klasskamp har öppnat för det. Om man likt en drunknande man som griper efter halmstrån, mitt under denna kamp söker frälsningen i ens den minsta antydning av parlamentarism som klasskampens enda garant, som dessutom bara kommer att uppstå någon gång i framtiden, efter liberallernas seger, så innebär det att man inte förstår att revolutionen är en kreativ period då samhället

27 [Det verkar som om Luxemburg inte syftade på Schiller, utan på Goethes *Faust*, där Mefistofeles säger i scen 4:
”En karl, som gett sig åt filosofin,
är, säger jag, ett ök, som drivs av hin
på torra heden jämt i samma ring,
och frodigt bete ligger runt omkring.” (Goethe, *Faust*, på runeberg.org.)]

bryts upp i klasser. På det hela taget är det schema i vilket de vill passa in det ryska proletarietets klasskamp ett grovt schema som aldrig har uppstått i Västeuropa, det är bara en primitiv kopia av verklighetens oerhörda mångsidighet.

Sanningen är att den verkliga marxismen lika lite är en ensidig överdrift av parlamentarismen som en mekanisk syn på revolutionen och överskattning av det så kallade väpnade upproret. Det är här jag och mina polska kamrater skiljer oss från våra bolsjevikiska kamrater. Ända från revolutionens inledning, till och med när denna fråga ännu inte var ett allmänt samtalsämne bland de ryska kamraterna, var vi i Polen tvungna att ta itu med försök att ge vårt proletariats revolutionära taktik karaktären av konspiratoriska spekulationer och grov revolutionär äventyrspolitik. Ända från början sa vi – och det förefaller mig som om vi i grunden har lyckats stärka våra uppfattningar inom det medvetna polska proletarietets led – att vi betraktar alla planer på att beväpna de breda folkmassorna med hjälp av underjordiska medel som ett rent utopiskt företag, och vi tycker samma sak om alla planer att på något överlagt sätt förbereda och organisera ett så kallat väpnat uppror. Ända från början förkunnade vi att socialdemokratins uppgift inte är teknisk, utan istället omfattar politiska förberedelser av masskampen mot absolutismen. Vi anser det givetvis nödvändigt att klargöra för de breda proletära massorna att det enda som kan garantera att den revolutionära kampen leder till seger som det oundvikliga slutet på revolutionens gradvisa utveckling, är att de konfronterar reaktionens väpnade styrkor, att det blir ett allmänt folkligt uppror, men att det inte ligger inom socialdemokratins förmåga att bestämma och förbereda detta resultat med hjälp av tekniska medel. [Applåder. Plechanov: "Helt rätt!"]

Kamraterna på min vänstra sida förkunnar att detta är "helt rätt"! Men jag är rädd att de inte kommer att hålla med mig om följande slutsatser. Eftersom socialdemokratien undviker alla mekaniska uppfattningar om revolutionen, alla åsikter som påstår att den "gör" revolutionen med hjälp av bajonetter och "bestämmer" resultatet, tror jag närmare bestämt att den måste fördubbla sina ansträngningar och sin beslutsamhet att visa proletariet de breda politiska linjerna i sin taktik, och att taktiken bara går att förklara om socialdemokratien redan på förhand klargör vad denna linje leder till för slutresultat: att försöka erövra den politiska makten för att förverkliga den nuvarande revolutionens uppgifter. Och detta hänger återigen direkt samman med synen på den liberala borgarklassens och proletarietets ömsesidiga roll under den revolutionära kampen.

Men jag ser att den tid jag fått tilldelad för min rapport börjar ta slut, och jag måste avbryta mitt i min genomgång av åsikterna rörande frågan om vårt förhållande till de borgerliga partierna. Av det skälet ska jag bara tillägga några få övergripande anmärkningar *pro domo sua* [för egen del] som i allmänna termer klargör vår ståndpunkt angående alla de frågor som har diskuterats under denna kongress.

De kamrater som försvarar de uppfattningar som jag just har analyserat brukar påstå att de utgör den ryska socialdemokratins verkliga marxister, att de uttrycker alla dessa åsikter och rekommenderar denna taktik för det ryska proletariet i marxismens namn och i marxistisk anda. Ända sedan sitt bildande har den polska socialdemokratien intagit sina ståndpunkter utifrån den marxistiska läran, och både i sitt program och sin taktik anser det sig följa den vetenskapliga socialismens grundare och i synnerhet den tyska socialdemokratien. Alltså finns det ingen tvekan om att det är mycket viktigt för oss att återropa marxismen. Men när vi ser den marxistiska läran tillämpas på detta sätt, när vi ser denna sorts osäkerhet och vacklan i taktiken, när vi ser denna vemodiga klagan om de konstitutionellt parlamentariska förhållandena och liberalismens seger, detta desperata sökande efter "antydningar" om klasskamp mitt under en revolutions ståtliga utbredning, detta svängande från sida till sida på jakt efter konstgjorda sätt att "slå rot i massorna", såsom arbetarkongresser,²⁸ detta

28 [Som svar på Lenins betoning av ett parti av yrkesrevolutionärer förespråkade Axelrod en bred kampanj för att

sökande efter konstgjorda paroller för att ”släppa lös revolutionen” vid en tidpunkt då den tillfälligt verkar dra sig tillbaka, tillsammans med oförmågan att ta vara på chansen och vara beslutsam när den återigen drar igång för fullt – när vi ser allt detta så tvingas vi utbrista: Vilken hopplös soppa ni kamrater har gjort av den marxistiska läran, en lära som förvisso kännetecknas av flexibilitet men också ett dödligt, gnistrande blad av damaststål!

Ni har förvandlat denna lära, som representerar den proletära örnens mäktiga vingslag, till det irriterande kacklandet från en höna som letar efter guldorn i den borgerliga parlamentarismens skräphög! Marxismen, förstår ni, innehåller två livsviktiga element: det analytiska och kritiska elementet, och det element som utgörs av arbetarklassens aktiva vilja som en revolutionär faktor. Men den som bara förkroppsligar analysen och kritiken utgör inte marxismen, bara en eländig självförvanskande parodi av denna lära.

Ni kamrater inom högern klagar en hel del på inskränkthet, intolerans och en viss mekanisk benägenhet hos våra kamraters, de så kallade bolsjevikernas, uppfattningar. [*Rop: ”Bland mensjevikerna”.*] I den frågan håller vi helt med er. [*Applåder.*]

Det är möjligt att de polska kamraterna, som är vana att mer eller mindre tänka på det sätt som har antagits av den västeuropeiska rörelsen, kanske till och med upplever denna speciella orubblighet ännu mer skrämmande än ni. Men vet ni varifrån alla dessa otrevliga drag kommer, kamrater? De är välbekanta för alla som är vana vid inre partiförhållanden i andra länder: de utgör den typiskt intellektuella strömning inom socialismen som måste försvara själva principen om proletariatets självständiga klasspolitik mot en motsatt strömning som också är mycket stark. [*Applåder.*]

Stelbenthet är den form som den socialdemokratiska taktiken antar på ena sidan när den andra sidan utgörs av en formlös gelé som under händelsernas tryck kryper åt alla håll. [*Applåder från bolsjevikerna och delar av centern.*]

Vi i Tyskland kan tillåta oss själva lyxen att vara *siaviter in modo, foriter in re* – vänliga och toleranta till formen, men bestämda och orubbliga i den grundläggande taktiken. Vi kan göra det eftersom själva principen om proletariatets självständiga och revolutionära klasspolitik är så stadig och orubblig hos oss och stöds av en så enorm majoritet av partiet, att det inte utgör någon fara för oss om det finns och till och med verkar en grupp opportunisterna inom våra led. Tvärtom är diskussionsfrihet och olika uppfattningar nödvändiga med tanke på hur enormt stor rörelsen är. Om jag inte misstar mig var det just vissa av den ryska marxismens ledare som tidigare inte kunde förlåta oss *för att vi inte var tillräckligt rigida*, eftersom vi till exempel inte slängde ut Bernstein från våra led.²⁹

Men om vi vänder blicken från Tyskland till partiet i Frankrike, så hittar vi där helt andra förhållanden. Åtminstone var det fallet för bara några år sedan. Kännetecknades inte det guesdistiska partiet³⁰ på sin tid av en anmärkningsvärt unik och rigid karaktär? Vilket var till exempel priset för vår vän Guesdes uttalande – som hans motståndare försökte använda för sina egna syften – att det i grund och botten inte gör någon speciell skillnad för arbetarklassen om det är den republikanska presiden-

bilda ett Arbetarförbund med hjälp av lokalorganisationer som skulle sända valda delegater till en Arbetarkongress. Frågan debatterades vid Londonkongressen (*Protokolij i stenografi...*, s 496-500.) För Lenins uppfattning se *Collected Works*, band 12, s 142-144 (”Non-Party Workers’ Organisations and the Anarcho-Syndicalist Trend Among the Proletariat”).]

29 [1898 publicerades en artikel av Plechanov i nummer 253, 254 och 255 av tidskriften *Sächsische Arbeiterzeitung* (Sachsens arbetartidning), där Plechanov krävde att Eduard Bernstein skulle uteslutas ur det tyska socialdemokratiska partiet på grund av sina revisionistiska uppfattningar. En engelsk version gavs ut i Plechanov, *Philosophical Works*, band 2, s 340-351.]

30 [Jules Guesde (1845-1922) var mot att socialister överhuvudtaget skulle delta i borgerliga regeringar.]

ten Loubet³¹ eller kejsar Wilhelm II som är statsöverhuvud? Hade inte våra franska vänners framträdande vissa typiska kännetecken i form av sekteristisk entydighet och intolerans, som på ett naturligt sätt hade förvärvats under många års försvar av det franska proletariats klassoberoende mot alla möjliga sorters vaga och ”vidöppna” socialismer? Men trots det tvivlade vi på den tiden inte ens för ett ögonblick – och kamrat Plechanov höll med oss då – och inte heller tvekar vi idag om att guesdisterna har den grundläggande sanningen på sin sida och att allt måste göras för att försvara dem mot deras motståndare.

Som ett naturligt resultat av det ryska partiets historia under de senaste åren ser vi idag precis samma ensidighet och inskränkthet inom den ryska socialdemokratins vänsterflygel, och vi är övertygade om att dessa kännetecken inte går att eliminera med hjälp av konstgjorda medel, utan kommer att avta av sig själv först när principen om klassens självständighet och revolutionära politik blir fast etablerad och slutgiltigt segrar inom den ryska socialdemokratins led. Av detta skäl försöker vi helt medvetet säkra segern för denna politik – inte i dess specifikt bolsjevikiska form utan istället i den form som den förstås och tillämpas av den polska socialdemokratins, den form som är mest i linje med den tyska socialdemokratins och den verkliga marxismens anda. [*Applåder.*]

Avslutande anmärkningar

Jag måste först av allt besvara vissa missförstånd, som är resultatet av den olyckliga omständigheten att jag på grund av tidsbrist tvingades avbryta min rapport nästan i mitten medan jag diskuterade grundläggande uppfattningar angående förhållandet mellan proletariatet och de borgerliga partierna. Särskilt fördelaktigt för mina kritiker var det faktum att jag inte mer i detalj hann belysa proletariatets förhållande till de småborgerliga strömningarna och i synnerhet bönderna. En hel massa slutsatser drogs från detta faktum. Jag talade bara om förhållandet mellan proletariatet och borgarklassen, och enligt kamrat Martov³² innebar detta att helt enkelt likställa proletariatets och alla andra klassers, utom borgarklassens, roll under den nuvarande revolutionen. Med andra ord antydde det samma ”vänsterblock” och suddade ut proletariatets särprägel och underordnade det under småbourgeoisins inflytande – samma ”vänsterblock” som de bolsjevikiska kamraterna försvarar.

Enligt rapportören från Bund³³ visade det faktum att jag uteslutande tog upp proletariatets politik gentemot borgarklassen raka motsatsen: det vill säga att jag fullständigt förnekade att bönderna och ”vänsterblocket” har någon roll, och därmed ställde mig i direkt opposition till de bolsjevikiska kamraternas ståndpunkt. Slutligen var en annan talare från Bund ännu mer skoningslös i sina slutsatser, och förkunnade att talet om proletariatet som den enda revolutionära klassen stank av anarkism. Som ni ser är slutsatserna ganska delade och bara överens om en sak, och det är att de allihopa måste vara lika ödesdigra för mig.

Strängt taget blev jag ganska överraskad över att mina kritiker är så upprörda över det faktum att jag i första hand tog upp det ömsesidiga förhållandet mellan proletariatet och borgarklassen under den nuvarande revolutionen. Det finns trots allt ingen tvekan om att det är just detta förhållande, och framförallt just beslutsamheten i proletariatets ståndpunkt gentemot sin samhälleliga motsats, borgarklassen, som är frågans kärna och utgör huvudaxeln i proletariatets politik kring vilken dess relation till andra klasser och grupper redan utkristalliserar sig, inklusive småbourgeoisien, bön-

31 [Émile François Loubet (1838-1929) var president för den franska republiken mellan 1889 och 1906.]

32 [Julius Martov (1873-1923) var en av mensjevikernas mest framstående ledare. Se Israel Getzler, *Martov, A Political Biography of a Russian Social Democrat*, Cambridge: Cambridge University Press 1967.]

33 [Bund, eller Judiska arbetares allmänna förbund i Lettland, Polen och Ryssland, var före 1905 en av de största socialistiska organisationerna. Dess anspråk på att tala å judiska arbetares vägnar ledde 1903 till en splittring med Lenin. 1906 anslöt sig Bund återigen till det socialdemokratiska partiet, och under de efterföljande diskussionerna tog de ställning för mensjevikerna.]

derna och andra. Och när vi drar slutsatsen att borgarklassen inte spelar och inte kan spela rollen som ledare för befrielseörelsen, och att den genom själva naturen på sin politik är kontrarevolutionär; när vi på motsvarande sätt slår fast att proletariatet inte bara får betrakta sig som ett underordnat bihang till den borgerliga liberalismen utan istället som den revolutionära rörelsens förtrupp och ska avgöra sin politik oberoende av andra klasser och uteslutande driva den utifrån sina egna klassuppgifter och -intressen; när vi säger att proletariatet inte är borgarklassens stalldräng utan måste följa en självständig politik – när vi säger allt detta verkar det också helt klart betyda att det medvetna proletariatet måste använda varje folklig revolutionär rörelse och underordna den under sitt eget ledarskap och sin egen klasspolitik. I synnerhet vad gäller de revolutionära bönderna, kan ingen betvivla att vi kommer ihåg deras existens och ingalunda bortser från frågan om proletariatets förhållande till dem. De anvisningar till den socialdemokratiska gruppen i Duman som de polska kamraterna, inklusive jag, föreslog till denna kongress för några dagar sedan tog itu med denna fråga på ett helt klart och exakt sätt.³⁴

Här ska jag ta tillfället i akt att säga några ord som närmare berör denna fråga. Precis som i fallet med borgarklassen tar vår partihöger itu med frågan om bönderna utifrån ett färdigt och på förhand givet schema, under vilket de verkliga förhållandena underordnas. ”För oss marxister”, säger Plechanov, ”utgör de arbetande bönderna, som de existerar under de nuvarande varukapitalistiska omständigheterna, bara av en sorts små, oberoende varuproducenter, och innefattar med rätta de små och oberoende varuproducenterna inom småbourgeoisien.” Av detta följer att bönderna, som småborgare, är ett av samhällets reaktionära element, och alla som anser dem vara revolutionärer idealiserar dem och underordnar proletariatets politik under småbourgeoisiens inflytande.

Denna sortens resonemang är återigen ett klassiskt exempel på ett notoriskt metafysiskt tänkande, enligt formeln ”Ja är ja, nej är nej, och allt annat är av ondo”. Bönderna är en reaktionär klass och allt annat är av ondo. Den karakterisering av bönderna i det borgerliga samhället som görs i det just citerade stycket är riktig i den mån vi talar om så kallade normala och fredliga perioder i detta samhälle. Men även inom dessa ramar har den en benägenhet att vara mycket snäv och ensidig. I Tyskland ansluter sig många skikt, inte bara av landsbygdsproletariatet utan också av småbönderna, till socialdemokratin och visar på så sätt att talet om bönderna som en enda, kompakt och homogen reaktionär småborgerlig klass innehåller ett visst mått av torr och livlös schematism. Och inom de fortfarande homogena ryska bondemassorna, som har satts i rörelse av den nuvarande revolutionen, finns det viktiga skikt som inte bara är våra tillfälliga politiska allierade utan också våra framtida naturliga kamrater. Att förneka att vi redan nu ska underkasta dem vårt ledarskap och vårt inflytande skulle vara ett sekteristiskt agerande som är oförlåtligt från revolutionens ledande enhets sida.

Men framförallt är det definitivt en försyndelse mot den historiska dialektiken att på ett mekaniskt sätt överföra ett schema, där bönderna är en småborgerlig reaktionär klass, på samma bönders roll under en revolutionär period. Böndernas roll och proletariatets förhållande till dem avgörs på exakt samma sätt som borgarklassens roll – inte av dessa klassers subjektiva önskningar och ansträngningar utan av deras objektiva ställning. Trots alla sina deklamationer och publicerade liberala program är den ryska borgarklassen en objektivt reaktionär klass, eftersom dess intressen under nuvarande sociala och historiska omständigheter kräver att den revolutionära rörelsen så snabbt möjligt undanröjs med hjälp av en ruten kompromiss med absolutismen. Trots all den förvirring och de motsättningar som finns i böndernas krav, och trots alla deras förvirrade och oklara ansträngningar, så är de under den nuvarande revolutionen en objektivt revolutionär faktor, eftersom de på ett mycket skarpt sätt har fört upp frågan om revolutionära jordförändringar på dagordningen och därmed ställt en fråga som som inte går att lösa inom det borgerliga samhällets ramar och genom själva sin natur pekar bortom detta samhälle.

34 [Se *Protokolij i stenografi...*, s 293, 345.]

Det är mycket sannolikt, att när revolutionsvägen väl drar sig tillbaka och jordfrågan till sist får en eller annan lösning i form av borgerlig privategendom, så kommer viktiga skikt av Rysslands bönder att bli ett klart reaktionärt och småborgerligt parti som det bayerska *Bauernbund*.³⁵ Men så länge revolutionen pågår och fram tills dess jordfrågan är löst så är bönderna inte bara ett politiskt undervattensrev för absolutismen utan också ett svårlöst socialt problem för hela den ryska borgarklassen. Och av den anledningen utgör de en oberoende revolutionär pådrivande faktor, och de ger genom sitt samspel med den proletära rörelsen i städerna revolutionen en expansiv framfart som kännetecknar en spontan folklig rörelse. Det är också källan till bonderörelsens socialistiskt utopiska karaktär i Ryssland, som på intet sätt är resultatet av socialistrevolutionärernas konstgjorda skolning och demagogi utan istället har beledsagat alla mer omfattande bondeuppror i det borgerliga samhället. Det räcker att påminna sig bondekrigen i Tyskland och namnet Thomas Münzer.³⁶

Men just på grund av att bonderörelser är utopiska och genom själva sin natur inte kan gå hela vägen, så är de helt oförmögna att spela någon självständig roll, och de underordnas i alla historiska sammanhang andra klassers ledarskap, klasser som är mer energiska och klarare avgränsade. I Frankrike stödde den revolutionära borgarklassen i städerna entusiastiskt bondeupproren, de så kallade *jacquiererna*. Om ledningen över bondekrigen i det medeltida Tyskland hamnade i händerna på lågadelns reaktionära missnöje istället för i den mest utvecklade borgarklassens händer, så berodde det på att den tyska borgarklassen genom Tysklands historiska underutveckling bara åstadkom den första fasen av sin klassfrigörelse i förvanskad ideologisk form, nämligen den religiösa reformationen, och på att den genom sin svaghet var rädd för bondekrigen istället för att välkomna dem och därför kastade sig i reaktionens famn, precis på samma sätt som den ryska liberalismen idag är rädd för proletariatet och kastar sig i reaktionens famn. Det är uppenbart att den politiska ledningen över den kaotiska bonderörelsen i dagens Ryssland, och inflytandet över den, på ett naturligt sätt är det medvetna proletariatets historiska ansvar.

Och om proletariatet skulle vägra att ta denna roll på grund av oro för sitt socialistiska programs renhet, så skulle det återigen visa att det befinner sig på samma nivå som en dogmatisk sekt, istället för att i den vetenskapliga socialismens anda höja sig till att bli en naturlig historisk ledare för alla de massor som är det borgerliga systemets missgynnade offer. Låt oss påminna om att Marx sa att proletariatet är kallat att kämpa å alla missgynnades vägnar.

Men låt oss återvända till frågan om förhållandet till borgarklassen. Jag kommer givetvis inte att använda tiden för att ge ett seriöst svar på klagomålen och kritiken från Bunds medlemmar. Det visar sig att Bunds hela visdom kan reduceras till en utomordentligt enkel ståndpunkt: börja utan klara och tydliga principer och anta de bästa sidorna hos varje tillgänglig ståndpunkt. Med denna triviala politiska visdom vill kamraterna från Bund avgöra relationerna till alla fraktioner i vårt parti och till alla den ryska revolutionens olika klasser. Vad gäller de inre partiförhållandena leder denna ståndpunkt egentligen inte till ett självständigt politiskt centrum utan till en politik som redan på förhand räknar med att det finns två olika fraktioner. Överförd till den mycket större ryska revolutionen leder den till fullständigt bedrövliga resultat. Den politik som Bunds företrädare försvarar leder till de tyska opportunisternas välkända klassiska paroll, till en politik ”von Fall zu Fall”, från fall till fall, eller om ni föredrar från krasch till krasch.³⁷ [*Applåder.*] Dessa tydligt förevisade drag hos Bund är viktiga och intressanta, men inte så mycket vad gäller deras egen natur som i det

35 [Bondeförbundet.]

36 [Thomas Münzer (1490-1525) var ledare för den tyska anabaptiströrelsen under reformationen och förespråkade en utopisk kommunism. Han avrättades för sin tro. Se Friedrich Engels, *Tyska bondekriget*, på marxists.org.]

37 [Redaktörerna av kongressprotokollen rapporterar att Rosa Luxemburg här jämförde Bunds medlemmar med små ”butikägare” och orsakade ett tumult som nästan avbröt diskussionerna. Bund krävde att Luxemburg skulle ta tillbaka sina ord, men med stöd från de polska kamraterna vägrade hon. Efter långdragna diskussioner bestämdes att denna del av Luxemburgs tal skulle tas bort.]

faktum att Bund i och med sin allians med och stöd till mensjevnikerna vid denna kongress skriver under på de mensjevnikiska kamraternas politiska åsikter.

Kamrat Plechanov förebrådde mig för att jag representerar någon sorts bortdöende marxism som härskar över molnen.³⁸ Kamrat Plechanov är artig till och med när han inte har för avsikt att vara det, och i detta fall har han givit mig en verklig komplimang. För att orientera sig i händelsernas flöde får en marxist absolut inte granska förhållandena genom att kräla runt i dagshändelserna, utan måste göra det från en viss teoretisk höjd, och det torn från vilket den ryska revolutionens förlopp måste kartläggas är det borgerliga klassamhällets internationella utveckling och dess mognadsnivå. Kamrat Plechanov och hans vänner tillrättavisade mig bittert för att jag genom att beskriva den nuvarande revolutionens frestande och lysande framtidsutsikter antyder att gränslösa segrar väntar det ryska proletariatet. Det är helt fel.

I detta fall tillskriver mina kritiker mig en åsikt som är mig helt främmande, nämligen att proletariatet kan och bör utvidga sin stridstaktik så brett och bestämt som möjligt, men bara på villkor att dess seger redan på förhand är säkrad. Jag tror tvärtom att det är en dålig ledare och usel armé som bara går ut i strid när den på förhand vet att segern är säkrad. Tvärtom har jag inte bara för avsikt att inte lova det ryska proletariatet en rad säkra segrar, utan är snarare av uppfattningen att om arbetarklassen är trogen sin historiska plikt, hela tiden utvidgar sin stridstaktik och gör den alltmer beslutsam i linje med de ständigt ökande motsättningarna och revolutionens allt bredare perspektiv, så kan det hamna i situationer som är ytterst komplicerade och fyllda av svårigheter. Dessutom tror jag till och med att om den ryska arbetarklassen är helt och hållet vuxen sin uppgift, det vill säga om det med sina handlingar leder den revolutionära utvecklingen så långt som samhällsförhållandenas objektiva utveckling tillåter, så väntar det nästan oundvikligen ett större tillfälligt nederlag vid denna borte gräns.

Men jag tror att det ryska proletariatet måste ha modet och beslutsamheten att möta allt som den historiska utvecklingen har förberett för det, att det om det så krävs, och till och med till priset av förluster, under denna revolution måste ta rollen som förtrupp för proletariatets världsarmé, avslöja nya motsättningar, nya uppgifter och nya sätt för klasskampen – ta samma roll som det franska proletariatet spelade på 1800-talet. Jag tror att det ryska proletariatet i sin övergripande taktik inte får vägledas av bedömningar om nederlag eller seger utan uteslutande av sin egen klass' historiska uppgifter, och minnas att proletariatets nederlag är resultatet av att dess klasskamp är så revolutionärt omfattande och bara är lokala och tillfälliga yttringar av den världsomfattande proletära rörelsens allmänna utveckling framåt, och att dessa nederlag är de oundvikliga historiska steg som leder till socialismens slutgiltiga seger. [*Applåder.*]

38 [En delegat till kongressen frågade Rosa Luxemburg vilken stol hon satt på. Plechanov anmärkte: "Vilken naiv fråga! Kamrat Rosa Luxemburg sitter inte på någon stol. Hon är som Raphaels madonna, hon svävar på de bekväma drömmarnas moln ..." (*Protokolij i stenografi...*, s 422.)]

Kapitel 22 Karl Kautsky: Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter

(November 1906)

I slutet av 1906 ställde Plechanov tre frågor till ett antal utländska socialister: 1) Vilken är den ryska revolutionens ”allmänna karaktär”: borgerlig eller socialistisk? 2) Vilken inställning bör socialdemokraterna ha till de borgerliga demokraterna? 3) Bör det socialdemokratiska partiet stödja oppositionspartierna i Dumavalen? Svaren har sammanfattats på följande sätt:

Plechanovs frågeformulär besvarades av italienarna Turati och Ferri, fransmännen Lafargue, Vaillant och Milhaud (en medarbetare till Jaurès), belgaren Vandervelde och den brittiske marxisten och redaktören för *Justice*, Quelch – kort sagt ett ganska representativt urval av vänster och höger inom den europeiska socialismen. Naturligtvis var deras svar inte identiska, men de innebar mer eller mindre samma sak. De antydde ett försiktigt stöd för mensjevikernas ståndpunkt. De flesta västerländska socialister var måttfulla och ville inte spela rollen som skrivbordskritiker. Men alla ansåg att den ryska revolutionen inte kunde vara socialistisk, utan i bästa fall en borgerlig revolution med socialistiska inslag. Alla ansåg att bojkotten av duman var ett misstag och att samarbete med den borgerliga oppositionen i alla former var nödvändigt. Det fanns dock ett viktigt undantag, nämligen Kautsky.¹

Karl Kautskys svar² till Plechanov publicerades i fyra separata ryska upplagor, en med förord av Lenin³ och en annan med förord av Trotskij⁴ som båda ingår här tillsammans med Kautskys artikel. I en recension som publicerades i den bolsjevikiska tidskriften *Proletarij* beskrev Lenin Kautskys artikel som ”ett lysande försvar av den bolsjevikiska taktikens *grundläggande principer*”. Han tillade: ”Kautskys analys tillfredsställer oss fullständigt. Han har fullständigt bekräftat vår tes om att vi försvarar den revolutionära socialdemokratins ståndpunkt mot opportunismen och inte skapar någon ’särskild’ bolsjevikisk tendens.”⁵ Trots sina meningsskiljaktigheter med Lenin var Trotskij inte mindre entusiastisk. Hans kommentarer till Kautskys verk var fyllda av varmt beröm, och i augusti 1908 skrev han till Kautsky att hans svar på Plechanovs fråga var ”den bästa teoretiska redogörelsen för mina egna åsikter, och det gör mig politiskt mycket nöjd”.⁶

Det faktum att både Lenin och Trotskij kunde göra anspråk på Kautskys stöd vittnar om Kautskys avsiktliga tvetydighet. Eftersom han inte kunde läsa ryska och inte hade någon direkt kännedom om landets politiska liv, var Kautskys främsta mål att klargöra att det var uteslutet med en allians mellan arbetarna och kadeterna, som representerade den borgerliga liberalismen. Jordreformen stod i centrum för den demokratiska revolutionen, och borgarklassen var för nära knuten till jordägarna och för rädd för arbetarna för att stödja konfiskering av jordegendomar utan ersättning. Småbourgeoisin i städerna var i sin tur för svag för att spela den roll den hade tagit på sig under den franska revolutionen. På dessa grunder drog Kautsky slutsatsen att socialdemokratiska arbetare skulle tvingas ta makten tillsammans med bönderna för att genomföra den demokratiska revolutionen.

1 Bruno Naarden, *Socialist Europe and Revolutionary Russia: Perception and Prejudice, 1848-1923*, Cambridge: Cambridge University Press 1992, s 221.

2 Kautsky, ”Triebkräfte und Aussichten der russischen Revolution”, *Die Neue Zeite*, 25, 1, 1907, s 184-190, 324-333.

3 [Lenins förord till Kautskys artikel finns tillgängligt i *Collected Works*, band 11, s 408-413 (”Preface to the Russian Translation of K. Kautsky’s Pamphlet”).]

4 Återtryckt i Trotskij, *Till partiets försvar* [ryska: **В защиту партии**], 1907, s 122-48.

5 Lenin, ”The Proletariat and its Ally in the Russian Revolution”, 10(23) december 1906, *Collected Works*, band 11, Moskva: Progress Publishers, s 372-3, kursivering i original.

6 Trotskij, ”Letter to Kautsky”, 11 augusti 1908. Citerat i Donald, Donald, *Marxism and Revolution: Karl Kautsky and the Russian Marxists, 1900-1924*, New Haven: Yale University Press 1993, s 91.

Denna utgåva av Kautskys svar på Plechanovs frågeformulär innehåller, för första gången på engelska, en översättning av stycken från Trotskijs bok *Till partiets försvar* från 1907, där han upprepade gånger hänvisar till Kautskys verk som en bekräftelse av sina åsikter om den permanenta revolutionen, som han utvecklade i *Resultat och framtidsutsikter*. Vi hoppas att detta kommer att bidra till att övervinna den stereotypa och felaktiga uppfattningen om Kautsky som en förespråkare för nihilism och reformist förklädd i revolutionär retorik. Denna uppfattning – en övergeneralisering hämtad från Kautskys antibolsjevikiska polemik efter 1917 – utvecklades först av den ultravänsteristiska filosofen Karl Korsch i sitt svar på Kautskys verk *Den materialistiska vetenskapsuppfattningen* (1927)⁷ och förankrades i akademiska kretsar efter publiceringen av Erich Matthias' bok *Kautsky och kautskyismen*.⁸ Kautskys främsta levnadstecknare, Marek Waldenberg, ger rikligt med material för att motbevisa denna tes, som varken Lenin eller Trotskij delade, vilka båda alltid rekommenderade kommunistiska arbetare att läsa Kautskys skrifter från hans revolutionära period. Tyvärr finns Waldenbergs verk endast tillgängligt på polska och italienska.⁹ Vi hänvisar därför här till en av Karl Radeks polemiska broschyrer, som översattes till engelska i en antologi som redigerades av den avlidne trotskistiske historikern Al Richardson.

I *Den ryska revolutionens vägar* (1922) beskrev Radek pånyttfödelsen av teorin om den permanenta revolutionen 1902–1907 som ett verk av en internationell marxistisk tendens där Kautsky spelade en ledande roll och faktiskt stod till vänster om bolsjevismens traditionella ståndpunkter. Efter revolutionen i Ryssland 1917, konstaterade Radek, ville Kautsky själv skapa intrycket ”att han så att säga hade varit mensjevik från födseln”. Men med hjälp av en rad citat från Kautskys tidiga verk (de som ingår i denna antologi) visade Radek att Kautsky, under inflytande av Rosa Luxemburg,

inte bara stod fast vid bolsjevikernas ståndpunkt i den *avgörande frågan om förståelsen av borgarklassens roll i den ryska revolutionen*, utan att han där han avvek från bolsjevikerna *gick ännu längre än de genom att anse att det var möjligt att den ryska revolutionen skulle övergå till en direkt kamp för socialismen*.

Radek kommenterade vidare att

Kautskys argument från 1906 var en återspeglning av en tendens som vid tiden för den första revolutionen företrädde av Trotskij, Parvus och Rosa Luxemburg, en tendens som, som vi har sagt, stod utanför båda fraktionerna inom den ryska socialdemokratien.

De dokument som har samlats i denna volym bevisar tydligt detta argument, även om de också visar att Radek borde ha lagt till namnen David Rjazanov och Franz Mehring. ”Företrädarna för denna tendens”, avslutade Radek

påpekade, att även om bönderna utgjorde en stor revolutionär kraft som arbetarklassen med alla medel måste försöka utveckla och förlita sig på, så var de på grund av sin sociala splittring, sin spridning och sin låga utvecklingsnivå inte förmögna att föra en självständig politik. Medan Lenin och bolsjevikerna *talade om proletariats och böndernas diktatur*, fastställde ovannämnda marxister formeln om *proletariats diktatur med stöd från bönderna* [det vill säga den formel som Lenin antog i sina Aprilteser 1917, och som historiskt blev det sammanfattande uttrycket för teorin om den permanenta revolutionen].¹⁰

7 Kautsky, *Die materialistische Geschichtsauffassung*, 2 band, Berlin: J. H. W. Dietz 1927. Karl Korsch, *Die materialistische Geschichtsauffassung: Eine Auseinandersetzung mit Karl Kautsky*, Leipzig: Hirschfeld 1929. Sonderausdruck aus: *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung*, 1929, Bd. 14, H. 2.

8 Matthias, *Kautsky und der Kautskyanismus: Die Funktion der Ideologie in der deutschen Sozialdemokratie vor dem ersten Weltkriege*, Tübingen: Mohr 1957. Sonderausdruck aus: *Marxismusstudien*; Folge 2, S. 152-97.

9 Waldenberg, *Il papa rosso: Karl Kautsky*, 2 band, Rom: Editori Riuniti 1980. Polska originalet: Waldenberg, *Wzlot i upadek Karola Kautsky'ego*, Krakow: Wydawnictwo literackie 1972.

10 Radek, ”The Paths of the Russian Revolution”, i *In Defence of the Russian Revolution: A Selection of Bolshevik Writings, 1917-1923*, Al Richardson (red), London: Porcupine Press 1995, s. 40, kursivering i originalet.

Leo Trotskij:**Inledning till antologin *Till partiets försvar*¹¹****(1 januari 1907)**

Den sista artikeln ... är en översättning av en artikel av Kautsky: ”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”. Denna artikel blev ett oväntat slag för vissa kamrater som nöjde sig med förutfattade, utopiska uppfattningar om den ryska revolutionens förlopp – uppfattningar som var långt ifrån någon seriös analys av dess verkliga innehåll. De drömde om en borgerligt demokratisk (jakobinsk) diktatur som än skulle fullbordas av ”förbundets förbund” och än av kadeterna. Stackars ”förbundets förbund”! Stackars kadeter!

Några vänner berättade för mig – på skämt förstås – att en mycket poetisk saga hade hittats på för att försvaga effekten av Kautskys artikel: efter att ha flytt från distriktet Turuchansk [Sibirien] och på väg till valkampanjen i Rhen, [ska Parvus ha inlett] sin verksamhet i Fridenau, Berlin, med att förvirra Kautskys klara tänkande. Författarna till sagan bevisar, med hänvisning till tidskriften *Natjalo*, att Parvus är ett farligt hemligt sändebud för tanken om en permanent revolution.¹²

Det är förstås bara ett lustigt skämt. Ett helt ointelligent skämt är däremot det av andlig lathet dikterade försöket att förneka Kautskys kompetens i frågor som rör den ryska revolutionen. Det är särskilt anmärkningsvärt att ett sådant försök ibland gjordes av just de kamrater som nöjde sig med den allmänna definitionen av vår revolution som borgerlig och som i princip identifierade den med de gamla borgerliga revolutionerna i Västeuropa. Det skulle innebära att de europeiska socialdemokratiska teoretikerna är oförmögna att förstå den ryska revolutionens traditionella borgerliga karaktär, eftersom den är ... för märklig för att kunna förstås.

Vi ber våra läsare om ursäkt för att vi ägnar några rader åt dessa dumheter. Kautskys artikel är ett så enastående fenomen att den måste betraktas separat från sådana anekdotiska bagateller.

Leo Trotskij:**Kautsky om den ryska revolutionen****(23 december 1906)**

[Ur skriften *V zasjtjitu partij*, Petersburg 1907. I denna kommenterar Trotskij Kautskys artikel på sid 139-148.]

... För många kamrater kommer [Kautskys artikel] att verka helt oväntad och orimlig, kanske till och med som någon sorts övergående infall. Men det är inte första gången han har uttryckt dessa tankegångar. Skillnaden är att han nu har sammanställt dem som svar på Plechanovs förfrågan. Redan i sitt arbete från förra året om det amerikanska proletariet¹³ gjorde Kautsky en kort men meningsfull analys av den ryska revolutionens klassförhållanden, som han nu använder som grundval för sin [nuvarande] studie...

Efter att ha givit en övergripande sammanfattning av de samhällshistoriska omständigheter som å

11 Trotsky, ”Vorwort”, i *Zur Verteidigung der Partei*, i *Schriften zur revolutionären Organisation*, Hartmut Mehringer (red), Reinbek bei Hamburg: Rowohlt 1970, s. 142–143.

12 [Kautsky, som inte kunde ryska, kunde uppenbarligen inte ha omvänds till den permanenta revolutionen genom att läsa *Natjalo*.]

13 Karl Kautsky, ”The American Worker”, i *Witnesses to Permanent Revolution*, s 620-661.

ena sidan förklarar den ryska borgarklassens politiska obetydlighet, frånvaron av varje verklig rörelse för borgerlig demokrati, och å den andra det revolutionära proletariats kraft, skrev Kautsky följande:

Kampen för hela Rysslands intressen bärs upp av den enda moderna klass som landet har: industriproletariatet. På så sätt kan de ryska arbetarna utöva ett starkt politiskt inflytande, och kampen för att befria landet från absolutismens förkvävande bläckfisk har blivit en duell mellan tsaren och arbetarklassen, en duell där bönderna tillhandahåller oundgänglig hjälp men där de ingalunda kan spela en ledande roll.¹⁴

Vad gäller världsrevolutions framtidsutsikter med anledning av revolutionen i Ryssland, skrev Kautsky 1904: ”En revolution i Ryssland (som på den tiden bara anades) kan inte omedelbart upprätta en socialistisk regim. Landets ekonomiska förhållanden är inte tillräckligt utvecklade för det.”¹⁵ Men den ryska revolutionen måste oundvikligen ge en mäktig impuls till den revolutionära rörelsen i resten av Europa, och resultatet av att kampen återuppväcks i Tyskland kan bli att proletariatet kommer till makten. ”Ett sådant resultat”, fortsatte Kautsky,

skulle ofrånkomligen få en mäktig inverkan på hela Europa och föra med sig att det europeiska proletariatet blir politiskt ledande, och således skapa möjligheter för det östeuropeiska proletariatet att förkorta stadierna i sin egen utveckling, och genom att efterlikna det tyska exemplet *på ett konstgjort sätt skapa socialistiska institutioner*. Ett samhälle kan inte i sin helhet hoppa över de olika stadierna i sin utveckling, men de olika delarna kan göra det och skynda på sin egen försenade utveckling genom att efterlikna de ledande länderna. Och eftersom de inte bär på den barlast av traditioner som ett gammalt land måste ta itu med, kan de därmed till och med hamna i täten för utvecklingen... Detta *kan* hända [fortsätter Kautsky], men som vi redan har sagt lämnar vi här det *oundvikliga*s område och går in på *möjligheternas* område, vilket gör att allting också skulle kunna avlöpa på ett helt annat sätt.¹⁶

Detta skrevs innan den ryska revolutionen bröt ut. Det har gått nästan tre år sedan dess. Och oavsett hur försiktigt Kautsky talade i slutet på den föregående artikeln, är det uppenbart att händelseutvecklingen vad gäller de internationella perspektiven under dessa år har gått i en riktning som han betecknade som en historisk ”möjlighet”. Men det är inte den springande punkten. Huruvida den ryska revolutionen *direkt* kommer att framkalla en samhällspolitisk omvälvning i Europa, och exakt hur det kan återspegla sig i den ryska revolutionens utveckling och utgång – detta är frågor som, oavsett hur viktiga de är, för tillfället bara kan besvaras preliminärt. För närvarande handlar den centrala frågan om inrikespolitiska förhållanden och den ryska revolutionens fortsatta inriktning. Och vad gäller den frågan kan inte Kautskys uppfattningar vara tydligare. Vi måste vara ytterst tacksamma mot kamrat Plechanov, vars frågor fick en noggrann och djupt eftertänksam socialist att tala ut så kategoriskt. Vi måste vara än tacksammare eftersom Plechanovs förfrågan till Kautsky var så ideologiskt opartisk, och att Plechanov utifrån allt som Kautsky tidigare hade skrivit om den ryska revolutionen måste ha vetat att svaret knappast skulle vara något stöd för Plechanovs nuvarande uppfattningar.¹⁷

Kautsky talar sällan om den dialektiska materialismen men alltid använder metoden på ett utmärkt sätt för att analysera sociala förhållanden, och han besvarade kamrat Plechanovs första fråga genom att vägra att kalla den ryska revolutionen för borgerlig. De borgerliga revolutionernas epok är över

14 Kautsky, ”The American Worker”, *ibid*, s 625.

15 Kautsky, ”Revolutionary Questions”, *ibid*, s 216. Trotskij hoppar över nästa mening: ”Det bästa det kan göra är att få till stånd en demokratisk regering bakom vilken skulle finnas ett starkt, impulsivt och progressivt proletariat som skulle kunna kräva viktiga eftergifter.”

16 *Ibid*, s 219. Den ryska översättning som Trotskij citerar skiljer sig lite från Kautskys ursprungliga text på tyska.

17 För Plechanovs egennyttiga tolkning av Kautskys svar, se ”Pismo pjatoje”, i *Sotjinenija*, band 15.

och det gäller även Ryssland. Vi har ingen självständig och revolutionär borgerligt demokratisk rörelse. Inte heller kommer vi att få någon, eftersom de grundläggande samhällsekonomiska förutsättningarna för en sådan rörelse saknas – det vill säga ett starkt mellanskikt i städerna, en småbourgeoisie med både ett historiskt förflutet och en historisk framtid. Bönderna utgör en enorm revolutionär energikälla, men de kan inte spela en självständig historisk roll. Proletariatet måste leda bönderna, och i viss mån spela samma roll i förhållande till dem som småbourgeoisien i städerna under tidigare revolutioner har spelat i förhållande till proletariatet. ”Den ryska bourgeoisin kommer att ge upp sina revolutionära positioner till proletariatet. Den måste också överlämna den revolutionära hegemonin över bönderna.”¹⁸ Kautsky fortsätter sin analys fram till den tidpunkt då det uppstår en djupgående samhällelig fiendskap mellan proletariatet vid makten och de inflytelserika bonde-massor på vilka proletariatets makt vilar. Vilken utväg finns det ur denna motsättning?

Jag är inte helt klar över vad kamraterna i majoriteten [bolsjevikerna] menar med begreppet ”proletariatets och böndernas *demokratiska* diktatur”. Jag vill inte ge en vilseledande bild genom att på ett felaktigt sätt beskriva innehållet i denna ”koalitionsdiktatur”. Men om de menar att socialdemokratin ingår en formell allians med ett bondeparti för att bilda en regering, möjligen en regering där de sistnämnda dominerar till antalet, och att denna regering därefter skapar en demokratisk regim, och att efter en tid den ena av kompanjonerna, proletariatet, fredligt går över i opposition, då kan jag som svar på en sådan uppfattning bara upprepa vad jag redan har skrivit i min *Resultat och framtidsutsikter*:

Proletariatets politiska dominans är oförenligt med dess ekonomiska förslavning. Oberoende av under vilket politiskt flagg proletariatet kommit till makten tvingas det slå in på den socialistiska politikens väg. Det vore höjden av utopism att tro att proletariatet efter att ha blivit politiskt dominerande genom den borgerliga revolutionens inre mekanism, skulle kunna – även om det skulle önska det – begränsa sin uppgift till upprättandet av republikanskt-demokratiska villkor för bourgeoisins sociala dominans. Proletariatets politiska dominans, även om den endast är temporär, kommer att i enorm grad försvaga kapitalets motstånd, vilket alltid behöver statens stöd och detta kommer att ge proletariatets ekonomiska kamp en enorm omfattning. Arbetarna måste kräva att den revolutionära regeringen stöder strejkande arbetare, och en regering som litar till arbetarna kan inte vägra att uppfylla detta krav. Men detta innebär att man paralyserar effekten av arbetskraftens reservarmé och gör arbetarna dominerande inte endast politiskt utan också ekonomiskt, och förvandlar privat äganderätt över produktionsmedlen till en fiktion. Dessa oundvikliga social-ekonomiska konsekvenser av den proletära diktaturen¹⁹ kommer att visa sig mycket snabbt, långt innan det politiska systemets demokratisering har fullbordats.²⁰

Från första stunden av sitt maktövertagande, kommer proletariatet att tvingas söka stöd i antagonismen mellan de fattiga och rika i byarna, mellan jordbruksproletariatet och jordbruksbourgeoisien. Samtidigt som böndernas heterogena karaktär skapar svårigheter och minskar den proletära politikens bas, kommer klassdifferentieringens otillräckliga grad att skapa hinder för att en avancerad klasskamp införs hos bönderna, varpå stadsproletariatet skulle kunna stödja sig. Böndernas primitivitet får dem att vända ett fientligt ansikte mot proletariatet. Böndernas avkylning, deras politiska passivitet och än mer dess övre sektioners aktiva motstånd, måste få ett inflytande på en sektion av de intellektuella och småbourgeoisin i städerna. Ju mer bestämd och avgjord proletariatets maktpolitik blir, dess trängre och mer osäker blir grunden under dess fötter.²¹

18 L Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, s 25.

19 Kautsky vägrar att kalla denna proletariatets politiska dominans för en *diktatur*, och normalt undviker jag själv detta ord. Hursomhelst är min uppfattning av det proletära styrets samhälleliga innehåll exakt samma som Kautskys – Trotskijs anmärkning.

20 *Ibid*, s 40-41.

21 *Ibid*, s 26-27.

Men hur långt kan arbetarklassens socialistiska politik användas på Rysslands ekonomiska förhållanden? Vi kan med säkerhet säga en sak – att den kommer att stöta på politiska hinder mycket snabbare än den kommer att snubbla över landets tekniska efterblivenhet. *Utan ett direkt statsstöd från det europeiska proletariet kan Rysslands arbetarklass inte behålla makten och förvandla sin temporära dominans till en långvarig socialistisk diktatur.*²²

Kautsky säger att gränserna för hur en proletär seger skulle kunna användas kommer att utgöras av de sociala intressena hos de bönder som stöder den revolutionära regimen. Men det får naturligtvis inte tolkas som att proletariet, på grund av någon sorts uttrycklig överenskommelse med sin allierade inte får korsa någon speciell gräns. Det handlar inte om någon överenskommelse. De ”gränser” som proletariet kommer att stöta på kommer att vara rent yttre och objektiva hinder, som det vid någon tidpunkt i sitt styre inte kommer att kunna få bukt med. Det säger sig självt att proletariet vid makten kommer att göra allt i sin makt för att undvika en förhastad konflikt med bönderna. Men eftersom maktinnehavet inte kommer att förändra dess [proletariets] klasskaraktär – tvärtom kommer det faktiskt att göra dess karaktär ännu mer synlig – och eftersom proletariet inte kan undvika att stöda jordbruksarbetarna i deras kamp för ett mänskligt liv, så innebär det att det till sist blir oundvikligt med en konflikt mellan proletariet och de ”starka” bönderna. Men det kommer att vara början till slutet. Hur kan man lösa denna konflikt? Den kommer naturligtvis inte att lösas genom att företrädare för proletariet flyttar från regeringsposter till oppositionens bänkar. Frågan kommer att vara mycket mer komplicerad än så. Konflikten kommer att sluta med ett inbördeskrig och proletariets nederlag. *Inom en nationell revolutions begränsningar* och på grund av våra samhällsförhållanden finns det ingen annan ”utväg” för proletariets politiska dominans. Det är därför proletariet redan från början av sitt styre kommer att stå inför en enorm uppgift på liv och död, nämligen att spränga den ryska revolutionens nationsgränser och sätta alla den tillfälliga maktens resurser i rörelse för att omvandla den nationella omvälvningen till en del av den europeiska revolutionen. Det är den väg som följer av hela den revolutionära situation som Kautsky beskriver, och slutraderna i hans artikel pekar just mot denna slutsats.

Hur besvarar Kautsky Plechanovs andra fråga angående ett riktigt förhållningssätt till den borgerliga demokratin, ”som på sitt eget sätt kämpar för politisk frihet”? Kautsky svarar genom att fråga: Vad menar vi med demokrati? Den sortens revolutionär demokrati som skrev in sitt namn i historien existerar inte i Ryssland. Det enda som återstår är å ena sidan den borgerliga liberalismen, som är antirevolutionär ända in i mörgen, och å den andra folkmassorna, framförallt bönderna. Detta är två helt olika väsen. Kamrat Plechanov ställer sin fråga i form av en ”algebraisk formel” för den borgerliga demokratin. I grund och botten innebär det att han tänker i termer av att kadeterna införlivar folkmassorna. Men i själva verket har inte något sådant införlivande skett, och enligt Kautsky *kommer det inte att äga rum.*

För att lösa jordbruksfrågan måste man avsäga sig alla liberala tvivel och förutfattade meningar och anta en djärvt revolutionär ståndpunkt. Men också detta kräver att man hittar stöd i städerna, i det politiska livets centrum. Det finns inget annat sådant stöd än proletariet, och bara ett socialistiskt parti kan stöda sig på proletariet. Kautsky tänker sig att vi ska rikta in vår taktik på att kämpa om ett direkt och omedelbart inflytande över bönderna. Kommer liberalismen att kunna tävla med oss på detta område? Så fort bönderna träder fram i form av trudovikgruppen²³ kommer liberalerna att bli fullständigt avskräckta.

22 *Ibid*, s 42.

23 I april 1906 började en grupp bondeputerade i duman att avskilja sig från kadeterna för att bilda ett eget parti. Trudovikernas program omfattade böndernas kvar på ägande av jorden och ett slut på alla kvarlevor av feodalism. Trudovikerna bröt aldrig helt och hållet med kadeterna, utan vacklade precis som Trotskij förutspådde istället mellan dessa och socialdemokraterna.

En hel del har skrivits om trudovikernas vaga karaktär, instabilitet och obeslutsamhet, och det står utom allt tvivel. Men förändrar detta det oerhört viktiga faktum att de deputerade som de ryska bönderna skickade till duman till största delen visade sig vara öppna ”vänsterdemokrater” från *zemstvoerna*, universiteten och journalistkåren? Och det av bönder som just hade väckts av revolutionens dån och för första gången hade uppmanats att formulera sina krav? Och när ägde detta rum? Vid en tidpunkt då de fortfarande var berövade varje möjlighet att lyssna till fritt uttryckt agitation och fortfarande var förvirrade av detaljerna i ett komplicerat valsysteem, vid en tidpunkt då de så kallade konstitutionella demokraterna [kadeterna] befann sig mitt i sin smekmånad med folket.

Det finns naturligtvis ingen anledning att idealisera trudovikerna, för de är förvisso inte sista ordet i böndernas politiska utveckling. Men att föraktfullt avspisa dem eller klumpa ihop dem med kadeterna vore ett allvarligt politiskt misstag. Kadeternas vänsterflygel har givetvis ibland band till bönderna, och när vi praktiskt avgör vår ståndpunkt på olika orter måste vi ta detta i övervägande. Men i sin helhet har inte bönderna några band till liberalismen i allmänhet. Det är svårt att säga i vilken mån de bondedeputerade i den andra duman faktiskt kommer att representera bönderna, och det är svårt att förutsäga exakt vilka dessa deputerade kommer att bli. Men det finns inget tvivel om att bönderna har rört sig åt vänster samtidigt som kadeterna har svängt åt höger. Kautsky talar om socialdemokratin i termer av att vara böndernas revolutionära ledarskap. I det avseendet beskriver han bara den situation som redan existerar i Kaukasien. Gurija²⁴ är en fulländad modell för de revolutionära relationerna mellan bönderna och proletariats parti.

Som svar på den tredje frågan, angående taktiken under val till duman, svarar Kautsky: ”Man ska bara överväga samarbete med liberalismen när och om samarbetet med bönderna därmed inte avbryts.” Denna försiktiga formulering är mycket träffande. Den tillåter begränsade praktiska överenskommelser med kadeterna samtidigt som den varken behandlar dem som om de är centrala för valkampanjen, eller – ännu viktigare – ser dem som en utgångspunkt för en gemensam kampanj. Jag har på andra ställen i denna bok resonerat om de politiska motiven bakom överenskommelser inför val. Här tänker jag bara säga att motiven för att komma överens med liberalerna helt och fullt ligger inom ramen för vår direkta *kamp med liberalismen* om inflytandet över folkmassorna.

Jag upprepar: idag handlar inte frågan om vilket stadium vår revolution befinner sig i, utan istället längs vilken väg den kommer att utvecklas. Tvistefrågan är naturligtvis inte vad vi ska *kalla* vår revolution – om den är borgerlig eller socialistisk – det verkliga problemet är att avgöra dess verkliga riktning genom att analysera de krafter som är inblandade. Samtidigt ersätter vi alltför ofta en materialistisk analys med formalistiska härledningar som säger att vår revolution är en borgerlig revolution; en segerrik borgerlig revolution överför makten till borgarklassen; proletariatet måste hjälpa den borgerliga revolutionen att segra; därmed måste det främja att makten överförs till borgarklassen; tanken på en arbetarregering är alltså oförenlig med en proletär taktik under en epok av borgerliga revolutioner, etc, etc.

En sådan rad av formalistiska slutledningar är bara smörja. Uppbyggnaden kanske är elegant, men man får se upp så att inte ens förslag förutsätter ”det som ska bevisas”. I och med att borgarklassen inte är vår revolutions ledande kraft vägrar Kautsky att kalla den borgerlig – även om vi för tillfället kan gå med på denna beteckning i den meningen att vår revolution fortfarande strävar efter att uppnå det borgerliga samhällets ”normala” existensvillkor. Men besvarar detta verkligen frågan om *vilka* krafter som faktiskt kämpar för dessa ”normala” villkor eller exakt *hur* de gör det? Vi vet att de segerrika sansculotternas (enligt Marx) ”simpel” exempel skapade förutsättningarna för den kapitalistiska borgarklassens makt. Finns det inte skäl att idag tro att dessa förutsättningar kommer

24 Ett historiskt distrikt i västra Georgien.

att förberedas av det segerrika proletariats klass exempel?

Men medan sansculotterna stödde jakobinerna så kommer proletariatet naturligtvis att föra socialdemokratien till makten. Den springande punkten är att en allmän definition eller rättare sagt beteckning varken kan ställa eller lösa sådana frågor. För det krävs en analys och analysen måste besvara följande frågor: Utvecklas vår revolution? Har den möjlighet att segra, det vill säga att överföra makten till en klass i opposition? I så fall vilken klass? Vilket parti är eller kan bli dess politiska representant? Var och en som tillstår att revolutionen har alla möjligheter att definitivt segra men samtidigt förnekar att det är oundvikligt eller möjligt att arbetarklassen kan härska, tänker sig uppenbarligen att någon annan kommer att göra anspråk på makten. Var finns denna tronpretendent och vem är det? Självklart är det den borgerliga demokratin. Vilka klasser beror den av? Var finns dess armé av kämpar?

Eftersom proletariatet hittills har varit revolutionens ledande kraft, så kommer den armé som kan garantera dess representanter en fullkomligt oberoende ställning med nödvändighet också att vara mot varje borgerligt demokratisk regering. Den grundläggande frågan är inte om den borgerliga demokratin i vårt land har spelat ut sin historiska roll eller ej – det har den naturligtvis inte – det verkliga spørsmålet är vilka möjliga gränser denna roll har. Vi har inte något tredje stånd, alltså först och främst en stark, kultiverad och revolutionär småbourgeoisie. Det är ett grundläggande faktum. I vår stadsbefolkning intas de småborgerliga demokraternas plats av industriproletariatet. Och vilka kommer att ersätta de småborgerliga demokraterna när det gäller makten? Jag har inte hört något definitivt svar på denna fråga, trots att den har diskuterats i vår partilitteratur i omkring två år – ända sedan den dag Parvus skrev sitt förord till min broschyr *Fram till nionde januari*.

Personligen har jag flera gånger tvingats återvända till denna fråga. Om läsaren skulle göra sig omaknet att begrunda min artikel *Resultat och framtidsutsikter*, då kommer han att se att jag inte har någon som helst anledning att tillbakavisa en enda av de uppfattningar som formuleras i den artikel som jag har översatt av Kautsky, ty utvecklingen av vårt tänkande i dessa två artiklar är identisk. Jag upplever denna omständighet så mycket mer glädjande som en recensent – en person som respekteras av alla marxistiska schatteringar, om än en person som är alltför benägen att göra sig till tolk för gemensamma fördomar – nyligen med överlägset förakt avfärdade mitt verk med motiveringen att jag oavsett mina ädla avsikter hade skapat en ren fantasi. Det var inte mer att säga eftersom den vördade recensenten inte gjorde sig besväret att tänka igenom min analys. Trots att Kautskys artikel egentligen inte presenterar något nytt i fråga om argument, förefaller det som om hans arbete är mer på sin plats och relevant. Det beror givetvis inte på att det drog vanära över en talesman för gemensamma fördomar, utan istället att författaren, i detta fall till Kautskys artikel, har sådan auktoritet att han tvingar kamrater, även de med andra uppfattningar, att mer exakt och konkret tala om vilka samhällsförhållanden som är inblandade i revolutionen. Det är precis detta jag väntar så otåligt på att få höra. Trots alla mina förhoppningar [på sådana klargöranden] har mina kritiker hittills inte kunnat lära mig något angående det.

V I Lenin:

Förord till den ryska översättningen av Kautskys ”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”

[Lenin, *Collected Works*, band 11, s 408-413. Skriven i december 1906. Publicerad 1907 i Kautskys pamflett ”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”, av förlaget Novaja Epocha.]

K Kautsky har sedan länge varit känd för Rysslands progressiva arbetare som *deras* författare, som inte bara kan underbygga och förklara den revolutionära marxismens teoretiska läror, utan också

tack vare kunskap om dess uppgifter och efter att ha gjort en genomgripande analys av dess fakta kan tillämpa dem på den ryska revolutionens komplicerade och invecklade frågor. Men idag när socialdemokraternas uppmärksamhet ibland nästan helt och hållet upptas av de liberala Petrusjkornas²⁵ och deras medvetna och omedvetna jasägares tomma pladder, när ”parlamentariska” formaliteter för många personer överskuggar den proletära klasskampens grundläggande frågor, och när missmodet ofta överväldigar även hyggliga människor och sätter ner deras intellektuella och politiska förmåga – idag är det tredubbelt viktigt för de ryska socialdemokraterna att ägna stor uppmärksamhet åt Kautskys uppfattning om den ryska revolutionens grundläggande frågor. Och inte så mycket ägna uppmärksamhet åt Kautskys uppfattningar som att begrunda det sätt på vilket han ställer frågan – för Kautsky är inte så tanklös att han utbreder sig om den ryska taktikens speciella frågeställningar som han inte är särskilt väl bekant med, och inte så okunnig om ryska angelägenheter att avfärda dem med banala påpekanden eller ett okritiskt uppreparande av de senaste populära proklamationerna.

Kautsky svarar på de frågor som Plechanov riktade till ett antal utländska socialister,²⁶ och när han besvarar dem, eller rättare sagt väljer de delar från dessa illa formulerade frågor som *kan* vara användbara som diskussionsämnen bland socialister i alla länder, så börjar han med en försynt reservation – ”i frågan om ryska angelägenheter [känner jag mig] som en nybörjare gentemot mina *ryska* kamrater.” Detta är inte någon falsk blygsamhet, som hos en socialdemokratisk ”general” som börjar med att grimasera som en småborgare och slutar med att uppträda som en Bourbon.* Inte alls. Kautsky har *i själva verket* begränsat sig till att bara besvara de frågor där hans analyser kan *hjälpa* Rysslands tänkande socialdemokrater att själva utarbeta de konkreta dagsuppgifterna och parollerna. Kautsky har vägrat att vara en general som utfärdar order: ”höger om!” eller ”vänster om!”. Han har föredragit att behålla sin ställning som kamrat som befinner sig på avstånd, men en eftertänksam kamrat som pekar ut var vi själva ska leta efter ett svar.

Plechanov frågade Kautsky: 1. Är den ryska revolutionens ”övergripande karaktär” borgerlig eller socialistisk? 2. Vilken inställning ska socialdemokrater ha till den borgerliga demokratin? Bör socialdemokraterna stöda oppositionens partier under valen till Duman?

Vid en första anblick kan frågorna verka utvalda med stor ”finess”. Men som ordspråket säger, ”Om en sak är alltför fin, går den sönder.” Varje mer eller mindre kunnig och observant person kommer faktiskt omedelbart att inse det fina... *knepet* med dessa frågor. Ett knep för det första därför att de är ett bra exempel på den metafysik som Plechanov är så förtjust i att pompöst fara ut mot, och det trots att han inte själv kan undvika att ha med den i sina egna konkreta historiska bedömningar. För det andra ett knep därför att de utfrågade personerna på ett konstgjort sätt tvingas in i ett litet och överdrivet trångt hörn. Bara personer som är fullständigt, man skulle kunna säga jungfruligt, oskyldiga i politiska frågor kan undgå att se att Plechanov medvetet utgår från en avlägsen ståndpunkt och försiktigt knuffar personen han frågar ut till en ståndpunkt där denne tvingas rättfärdiga... ett block med kadeterna!

Att förmå en godtrogen samtalspartner att rättfärdiga ett block med ett visst parti utan att namnge detta parti; att tala om en revolutionär rörelse utan att särskilja de revolutionära demokraterna från de oppositionella borgerliga demokraterna; att antyda att borgarklassen ”kämpar” *på sitt eget sätt*,

25 Petrusjka var en livegen betjänt i Gogols *Döda själar* som läser böcker genom att bokstavera varena ord utan att bry sig om deras betydelse.

26 I hopp om att de ledande europeiska marxisterna skulle stödja hans ståndpunkt genom att hålla med honom om att den ryska revolutionen var en demokratisk revolution som därmed borde ledas av borgarklassen, hade Plechanov skickat dem ett antal (ganska ledande) frågor. Kautsky återger de tre viktigaste av dessa (se nedan, del 5).

* **Huset Bourbon** är en konungaätt som idag regerar i Spanien och tidigare har regerat i Frankrike och delar av Italien – öa.

med andra ord annorlunda än proletariatet, utan att klart och tydligt säga vilken denna skillnad faktiskt är; att snärja den man samtalar med som en gröngöling med ett bete i form av Amsterdam-resolutionen,²⁷ som med nödvändighet måste *dölja* de ryska socialdemokraternas verkliga tviste-frågor för utlänningar; att ange konkreta riktlinjer angående en speciell taktik i ett speciellt fall och den inställning man ska anta gentemot olika partier bland de borgerliga demokraterna utifrån en allmän *fras* om revolutionens övergripande karaktär, istället för att härleda denna ”den ryska revolutionens övergripande karaktär” från en exakt analys av konkreta uppgifter om de olika klassernas intressen och ståndpunkt under den ryska revolutionen – är inte allt detta ett knep? Är det inte en parodi på Marx’ dialektiska materialism?

”Ja är ja, och nej är nej. Vad därutöver är, det är av ondo.” Antingen en borgerlig eller en socialistisk revolution. Resten kan ”härledas” ur ”huvudlösningen” med hjälp av enkel slutledningsförmåga!

Kautsky gör oss en stor tjänst genom att i sina svar omedelbart inse den springande punkten och gå till botten med det misstag som ligger i själva sättet att ställa dem. *I grund och botten* besvarar Kautsky Plechanovs frågor genom att *avvisa* hur Plechanov ställer dem! Kautsky besvarar Plechanov genom att *rätta till* Plechanovs sätt att ställa frågan. Ju mer vänligt och försiktigt han tillrättavisar frågeställaren, desto mer dödlig blir hans kritik av Plechanovs sätt att ställa frågan. ”Vi bör komma ihåg”, skriver Kautsky, ”att vi går framåt mot helt nya situationer och problem på vilka inga tidigare förebilder passar.”

Detta träffar huvudet på spiken gällande Plechanovs fråga: är vår revolution borgerlig eller socialistisk till sin övergripande karaktär? Kautsky säger att detta är det gamla mönstret. Frågan får inte ställas på detta sätt, det är inte ett marxistiskt sätt. Revolutionen i Ryssland är inte en borgerlig revolution eftersom borgarklassen inte är en av drivkrafterna i den nuvarande revolutionära rörelsen i Ryssland. Och revolutionen i Ryssland är inte en socialistisk revolution ty det finns *inget sätt* på vilket den kan leda proletariatet till ett *ensamt* herravälde eller diktatur. Socialdemokratin kan segra under den ryska revolutionen och *måste* sträva mot det. Men en seger under den nuvarande revolutionen kan inte bara vara proletariatets seger, utan hjälp av andra klasser. Vilken klass är då, med hänsyn till den nuvarande revolutionens objektiva förhållanden, proletariatets allierade? *Bönderna*: ”Men bara proletariatet och bönderna har ett påtagligt gemensamt intresse för hela den revolutionära perioden.”

Alla Kautskys omdömen är ett lysande försvar av den ryska socialdemokratins revolutionära flygels taktik, det vill säga bolsjevikernas taktik. Detta försvar är än mer värdefullt eftersom Kautsky har bortsett från konkreta och praktiska frågor och riktat all sin uppmärksamhet mot en systematisk redogörelse för den socialistiska taktikens *allmänna principer* under vår revolution. Han har visat att Plechanovs luggslitna resonemang att ”revolutionen är en borgerlig revolution så vi måste stöda borgarklassen” inte har någonting gemensamt med marxismen. Han inser således det grundläggande misstag som begåtts av vår socialdemokratiska opportunist, det vill säga mensjevismen, som bolsjevikerna har bekämpat sedan början av 1905.

Vidare har Kautskys analys, som inte utgår från allmänna fraser utan från en analys av specifika klassers ståndpunkter och intressen, på nytt bekräftat den slutsats som kadeternas jasägare inom våra led ansåg vara ”taktlös”, nämligen att borgarklassen i Rysslands fruktar revolutionen mer än reaktionärerna, att den föraktar reaktionen därför att den ger upphov till revolution, att den vill ha

27 Under Andra internationalens kongress i Amsterdam i augusti 1904 hade SPD [tyska socialdemokratiska partiet] och de franska marxisterna gått samman och föreslagit att man öppet skulle fördöma revisionismen och att socialister deltog i borgerliga regeringar. Plechanov hade åberopat auktoriteten hos denna resolution både gentemot bolsjevikernas politik och mot förespråkarna av en permanent revolution, eftersom den bestämt hävdade ”att socialdemokratin... inte kan *ha för avsikt* att delta i regeringsmakten i det kapitalistiska samhället”.

politisk frihet för att få stopp på revolutionen. Jämför detta med den naiva tro på kadeterna som tillkännages av vår Plechanov, som i sina frågor omärkligt har identifierat oppositionens kamp mot den gamla samhällsordningen med kampen mot regeringens försök att krossa den revolutionära rörelsen! Till skillnad från mensjevikerna, med sin stereotypa syn på "borgerlig demokrati", har Kautsky visat att den har revolutionära och icke revolutionära delar, han har påvisat liberalismens bankrutt, och har visat att, vartefter bönderna blir mer självständiga och mer medvetna kommer liberalerna oundvikligen att snabbt röra sig åt höger. En borgerlig revolution som genomförs av proletariatet och bönderna trots borgarklassens vacklan – denna grundläggande princip i bolsjevikernas taktik – bekräftas helt och fullt av Kautsky.

Kautsky visar att det under revolutionens förlopp är fullt möjligt att det socialdemokratiska partiet kommer att segra och att detta parti *måste* besjåla sina anhängare med en tro på segern. Kautskys slutsats bringar mensjevikernas rädsla för en socialdemokratisk seger under den nuvarande revolutionen på skam. Plechanovs skrattretande försök att "tillrättalägga" vår revolutions uppgifter "för att passa Amsterdamresolutionen" ser särskilt komiska ut när de jämförs med Kautskys klara och enkla omdöme: "man kan inte kämpa med framgång om man redan på förhand avsvär sig segern."

Den grundläggande skillnaden mellan Kautskys *metoder* och de som våra nuvarande opportunisters ledare Plechanov har, blir ännu mer slående när den förstnämnda slår fast: att tro att "alla klasser och partier som strävar efter politisk frihet bara behöver arbeta tillsammans för att uppnå den" innebär att "*bara titta ytligt på politiken*". Det låter som om Kautsky syftar direkt på den lilla grupp socialdemokrater som har deserterat till liberalerna: herrar Portugalov, Prokopovitj, Kuskova, Logutjarskij, Izgojev, Struve och andra, som begår just det misstag som Kautsky hänvisar till (och som på samma gång drar med sig Plechanov). Det faktum att Kautsky inte är bekant med detta herrskaps skrifter bara ökar betydelsen av hans teoretiska slutsats.

Självfallet är Kautsky *fullkomligt* överens med *alla* ryska socialdemokraters grundläggande tes att bonderörelsen är *icke-socialistisk*, att socialismen inte kan uppstå ur en småskalig bondeproduktion, etc. Det vore väldigt lärorikt för socialistrevolutionärerna, som är förtjusta i att hävda att de "också är överens med Marx", att begrunda dessa Kautskys ord.

Avslutningsvis några ord om "auktoriteter". Marxister kan inte anamma de pseudorevolutionära abstrakta intellektuella radikalernas vanliga ståndpunkt: "inga auktoriteter".

Nej, arbetarklassen för en hård och orubblig kamp för fullständig befrielse i hela världen och den behöver auktoriteter, men givetvis bara i samma mening som unga arbetare behöver erfarenheterna hos beprövade kämpar mot förtryck och utsugning, hos personer som är bevandrade i revolutionära traditioner och som är politiskt vidsynta. Proletariatet i alla länder behöver auktoriteten hos proletariats världsomfattande kamp. Vi behöver auktoriteten hos den internationella socialdemokratins teoretiker för att göra det möjligt för oss att på ett riktigt sätt förstå vårt partis program och taktik. Men denna auktoritet har naturligtvis inget gemensamt med den borgerliga vetenskapens och politiska polisens officiella auktoritet. Det är en auktoritet som har uppnåtts under den mer varierade kamp som har förts i den socialistiska världsansamlingens led. Oavsett hur viktig denna auktoritet kan vara för att bredda horisonten för de som är indragna i kampen, så vore det otillåtligt att i arbetarpartiet påstå att den omedelbara politikens praktiska och konkreta frågor kan lösas av någon som befinner sig långt bort. Den yttersta auktoriteten i alla sådana frågor kommer alltid att vara den kollektiva andan hos de progressiva klassmedvetna arbetare som är direkt indragna i kampen i varje land.

Detta är vår uppfattning om auktoriteten hos de åsikter som Kautsky och Plechanov hyser. Den sistnämndes teoretiska arbeten – i synnerhet hans kritik av narodnikerna och opportunisterna – är fortfarande en bestående tillgång för socialdemokratien över hela Ryssland, och ingen "fraktionä-

lism” kan göra personer som har den minsta ”fysiska intelligens” så blinda att de kan glömma eller förneka hur betydelsefull denna tillgång är. Men som politisk ledare för den ryska socialdemokratien under den borgerliga revolutionen i Ryssland, som taktiker, har Plechanov visat sig vara under all kritik. På detta område har han uppvisat en opportunistisk som är hundra gånger mer skadlig än vad Bernsteins opportunistik är för de tyska arbetarna. Det är mot Plechanovs kadetliknande politik, mot den Plechanov som har återvänt till Prokopovitjs²⁸ och de andras följda, som vi måste kämpa på det mest oförsonliga sätt.

Att Plechanovs taktiska opportunistik är ett fullständigt förnekande av den marxistiska metodens grundprinciper visar sig allra bäst i den *argumentering* som Kautsky använder i den uppsats som här presenteras för läsaren.

”Den ryska revolutionens drivkrafter och dess framtidsutsikter”

1. Jordbruksfrågan och liberalerna

Man kan betrakta den ryska revolutionen på två sätt: som en rörelse för att störta enväldet och som de breda ryska folkmassornas uppvaknande till självständig politisk aktivitet. Det förstnämnda skrapar bara på ytan av händelserna: ur denna synvinkel ser det ut som revolutionen hittills har misslyckats. Men vi kan bara tala om ett verkligt misslyckande om rörelsen går på grund även utifrån den andra synvinkeln. Om det ryska folket återigen pressas tillbaka till sin gamla politiska likgiltighet då kommer enväldet förvisso att ha segrat och revolutionen kommer att ha förlorat spelet. Men om det inte sker då är revolutionens seger säkrad, även om enväldet ännu en tid försöker bevara illusionen av makt genom att mörda sitt eget folk, slösa bort sitt eget välstånd och ödelägga sitt eget land.

Men det ryska folkets stora majoritet utgörs av bönder. Det som upprör dem är jordbruksfrågan. Därmed kommer denna fråga alltmer i förgrunden: revolutionens öde är beroende av att den får en lösning. Det gäller åtminstone det egentliga Ryssland, som vi talar om här, men kanske inte Polen, Finland eller Kaukasus.

Bönderna i Ryssland utgör inte bara den enorma befolkningsmajoriteten: ekonomins och statens hela uppbyggnad vilar på jordbruket. Om jordbruket faller samman så gör även denna byggnad det. Av de västeuropeiska borgerliga observatörer som iakttagit den revolutionära situationen i Ryssland, är det Martin som klart har insett detta i sitt arbete om Rysslands framtid, och det är på denna förutsättning som vissheten i hans förutsägelse av den ryska statens bankrutt vilar, den förutsägelse som nyligen vållade en sådan sensation i Tyskland, om än bara i borgerliga kretsar som inte känner till något om den socialistiska kritiken av Rysslands ekonomiska politik.²⁹

Bönderna måste vara nöjda och jordbruket få en sund ekonomisk bas – detta är de villkor som måste uppfyllas innan befolkningen i Ryssland blir lugn igen och lämnar den revolutionära vägen.

Nästan alla partier i Ryssland inser idag detta. Men de skiljer sig givetvis åt betydligt i hur de skulle hjälpa bönderna. En nyligen publicerad uppsats, *Om jordbruksrörelsen i Ryssland*,³⁰ ger tyska läsare en mycket god förklaring till liberalernas inställning: den innehåller översättningar av två ryska artiklar, den ena av den välkända kadetpolitikern Petrunkevitch, och en av Moskva-professorn A A

28 [Prokopovitj var en gång ledare för den unga oppositionen mot Gruppen för arbetets frigörelse, men hade vid den här tiden framträtt som publicist för kadeterna.]

29 Not i original: Rudolf Martin, *Die Zukunft Russlands*, Leipzig: Dieterich, 1906.

30 Not i original: ”Zur Agrarbewegung in Russland” (Leipzig: Teutonia-Verlag, 1905). Dessa artiklar finns med i den ryska samlingen *Agrarnij Vopros*, red P D Dolgorukov och I I Petrunkevitch (2 band, Moskva 1905).

Manujlov, och en samling av olika ryska partiets jordbruksprogram.

Precis som alla andra medger liberalerna att det ryska jordbruket är efterblivet och på tillbakagång. Manujlov skriver:

Våra bästa skördar verkar vara hälften av de genomsnittliga skördarna i andra länder. Om vi sätter den genomsnittliga avkastningen för alla sorters spannmål i Ryssland till 100, så blir avkastningen i andra länder: råg 230, vete 280, havre 277, etc. Nettoskörden av spannmål och potatis på en genomsnittlig rysk bondes odlade areal (0,74 desiatiner) är i genomsnitt 20,4 pud³¹ medan en lika stor areal i andra länder skulle ge 56,9 pud – mer exakt i Belgien 88, Storbritannien 84,4, Japan 82,8 pud, etc...

Professor A I Tjuprov har också visat att skörden på 35-40 pud råg per desiatin från våra bondeegendomar är så liten att till och med de mest primitiva förbättringar, som alla har tillgång till, skulle räcka för att öka avkastningen med 50% över sin nuvarande nivå. [Flera studier som agronomer gjort pekar på att bara ett förbättrat urval av utsäde nästan skulle räcka för att uppnå detta resultat.] Men teknologin förfogar över ojämförligt mycket kraftfullare resurser. En skörd på 30 centner* råg per hektar eller 200 pud per desiatin anses vara ganska låg i länder med en utvecklad teknologi.³²

Och saker och ting blir bara värre, inte bättre. Manujlov fortsätter:

Som jordbruksdepartementet konstaterade i sin rapport har bönderna för närvarande absolut minimalt med boskap för att jordbruket ska kunna existera... I de 50 provinserna i det europeiska Ryssland minskade antalet hästar under de 10 åren mellan 1888 och 1898 från 19,6 miljoner till 17 miljoner, och stor hornboskap från 34,6 miljoner till 24,5 miljoner... I sina *Transaktioner* har lokalkommittéerna erbjudit bevis till stöd för vad jag har sagt. Det verkar till exempel som om tillgången på gödsel i provinsen Nizjnij Novgorod uppgår till mellan en femtedel och en tredjedel av behovet, och som ett resultat av det är den genomsnittliga avkastningen extremt låg, trots att jorden duger: 38 mått råg och 49 mått havre. I Michajlov-distriktet i provinsen Rjazan gödslas bara en tiondel till en åttondel av arealerna. I Klin-distriktet i Moskva-provinsen sker gödning två och en halv gång under normal nivå.³³

Liberaler och socialister är helt överens om att dessa fakta är betydelsefulla. Men så fort det handlar om att blotta *orsakerna* till dessa fenomen och föreslå botemedel för dem blir liberalernas halvhjärtade inställning uppenbar. Deras halvhjärtade inställning i det senare fallet härrör ur deras klasstillning, men det orsakar med nödvändighet en likadan halvhjärtad inställning även i det förra. En person som har bestämt sig för att inte utrota det onda med radikala medel måste också vara rädd för att blottlägga dess djupaste rötter.

Liberalerna ser skälen till det ryska jordbrukets förfall i det sätt på vilket trälarna befriades 1861.³⁴ Bönderna lurades då på en del av sin jord: de fick inte tillräckligt och den jord de fick var oftast dålig. Om deras andel var otillräcklig redan då så har den sedan dess minskat ytterligare, eftersom befolkningen har vuxit betydligt. Om detta skriver Manujlov:

1860 bestod befolkningen på landsbygden av 50 miljoner själar av båda könen, men i slutet av 1900 hade den nått omkring 86 miljoner... Samtidigt minskade jordlotternas genomsnittliga storlek. Enligt siffror från Undersökningskommissionen av Centrums utarmning var den genomsnittliga jordlotten för en befriad träl 1860 motsvarande 4,8 desiatiner, 1880 hade den

31 Not i original: "En desiatin är lite mer än en hektar och en pud lite mer än 16 kg."

* **Centner** = ungefär 45,36 kg – öa.

32 Not i original: A A Manujlov, i P D Dolgorukov och P P Petrunkevitz, *Agrarnij Vopros*, vol I, s 43.

33 Not i original: *Ibid*, s 46.

34 [Under debatten mellan Plechanov och Rjazanov 1903 om "kvarlevor" och "rudiment" var detta också Plechanovs viktigaste argument. Se Plechanov, "Ortodoxt' pedanteri" i denna bok.]

genomsnittliga storleken på en lott för en man minskat till 3,5 och 1900 till 2,6 desiatiner.³⁵

Dessa fakta är riktiga men bara halva sanningen som krävs för att förstå orsakerna till jordbrukets förfall.

När det feodala oket lyftes så behandlades bönderna på andra ställen på precis samma sätt som i Ryssland, och lurades på sin egendom. I andra länder ledde detta ofta till att böndernas verksamhet föll samman, men det innebar aldrig att jordbruket förföll, till att verksamheten generellt försämrades, till att fler skördar misslyckades. Tvärtom skapade utarmningen av bönderna ett proletariat på landsbygden, och under detta speciella skede i varuproduktionen utgjorde detta proletariats existens en av förutsättningarna för ett kapitalistiskt jordbruk som grundade sig på lönearbete. Utarmningen ledde till en situation där en del av bönderna sjönk ner till proletariatet, medan en annan del blev förmögen på dess bekostnad. Ur den krossade bondeekonomins ruiner uppstod ett nytt och högre produktionsätt. Bara en första begynnelse av detta är skönjbar i Ryssland. Hur kommer det sig? Det är den avgörande frågan.

Det går inte att anklaga byakommunismen för att ha omöjliggjort uppkomsten av ett kapitalistiskt jordbruk. Byakommunismen gick snabbt tillbaka och var inte stark nog att förhindra att det bland byinvånarna uppstod å ena sidan jordlösa proletärer och å den andra profitörer, eller att det utvecklades många sorters fruktansvärda kapitalistiska utsagningsformer. Av denna orsak är byakommunismen i Ryssland idag inte längre ett bålverk mot framväxten av kapitalistiska metoder inom jordbruket.

Alla förutsättningar för kapitalismen utom två hade redan existerat under årtionden, och det var de två viktigaste: jordbruksbefolkningen hade hittills inte haft den nödvändiga *begåvningen*, förmågan, att bryta traditionerna och med säkerhet välja ut de lämpligaste och mest effektiva sakerna från alla de nya ting som trängde sig på den. Det kräver kunskaper och metoder som inte går att uppnå utan en bra skolutbildning. Men inte heller *kapitalet*, de nödvändiga pengarna, fanns tillhanda. Således saknades de två betingelser som är av den största betydelsen för att utveckla en kapitalistisk produktion. Just den sistnämnda faktorn, att tillräckliga summor pengar ackumuleras i enskilda händer, är mest oundgänglig av alla för att högre produktionsätt, att tillämpa vetenskapen på produktionen, ska utvecklas på grundval av varuproduktionen.

Näst efter bristen på *begåvning* är det bristen på *kapital* som är den avgörande orsaken till jordbrukskrisen i Ryssland. Bristen på jord förklarar varför bönderna utarmades, men det förklarar inte varför bönderna ändå fortsätter arbeta under de mest bedrövliga förhållanden, varför det inte uppstår en klass av välbärgade jordbrukare för att ersätta dem, en klass som skulle köpa upp de utarmade småbruken och sköta dem rationellt med tillräckliga resurser, och varför även majoriteten av de större egendomarna fortfarande sköts på ett orationellt sätt och med otillräckliga resurser och inte tränger undan de ruinerade bondeegendomarna.

Varför sker det inte? Den frågan måste besvaras.

2. Bristen på kapital i Ryssland

Frågan om skälen till Rysslands ekonomiska och intellektuella underutveckling går inte bara att besvara med hänvisning till det faktum att det moderna produktionsättet hade sitt ursprung i Västeuropa och bara sakta sprider sig österut. Och det därför att det genast reser en ytterligare fråga varför det sprider så sakta österut. När Ryssland kom i närmare kontakt med Västeuropa befann sig dess jordbruk redan på nästan samma nivå som idag och tsardömet var fullt av en stor mängd hårt

³⁵ Not i original: *Ibid*, s 24-25.

arbetande bönder. Å andra sidan var Nordamerika på den tiden en vildmark med några få ynkliga och utblottade stammar av vildar och barbarer. Trots det har det blivit den största kapitalistiska makten i världen.

Orsakerna till denna skillnad är många, men de härstammar alla ur de två ländernas olika politiska organisationer. Nordamerika koloniserades av jordbrukare och småborgare som hade lett kampen för demokrati mot enväldet i Europa och som föredrog friheten i den amerikanska vildmarken framför att underkastas den europeiska civilisationens enväldiga stater. Ryssland var ett oräkneligt antal byasamhällen som bara brydde sig om sina egna angelägenheter och nöjde sig med demokrati i sitt eget samhälle och bara hade en mycket vag uppfattning om statens makt och passivt överlämnade den till de enväldiga härskarna, vars arméer hade befriat dem från mongolerna och var förpliktade att skydda dem mot alla yttre fiender.

I Amerika fanns det en obegränsad politisk frihet som gav individen största möjliga handlingsfrihet. Behovet att acceptera och behärska fullständigt nya förhållanden krävde enorma andliga och fysiska ansträngningar från de europeiska nybyggarna, fullständig handlingsfrihet, yttersta skoningslöshet och att de kunde övervinna oräkneliga fördomar.

I Ryssland hade det under århundraden inte funnits ett spår av politisk frihet, utan varje rörelse medborgarna gjorde utanför byasamhällets ramar hade övervakats av polisen, och det fanns bara mycket begränsade önskningsar om rörelsefrihet. Det hade funnits en ”sund trädbevuxen slummer”, ett slumrande under blygsamma nedärvda förhållanden som inte hade förändrats under generationer och hade tillåtit alla möjliga sorters fördomar att slå djupa rötter och lamslog all energi.

Medan villkoren för den europeiska befolkningen i Nordamerika uppammade alla de själsliga egenskaper som ger människan övertaget i det kapitalistiska produktionssättet, så uppammade förhållandena i Ryssland just de egenskaper som får den kapitalistiska konkurrensens fångar att gå under och hämmar den kapitalistiska utvecklingen.

Dessutom hade Ryssland ända sedan Peter den stores dagar vidhållit en politik vars resultat jag redan har hänvisat till i min artikelserie om de amerikanska arbetarna i kapitlet som handlar om den ryska kapitalismen (*Neue Zeit*, XXIV, 1, s 677 ff.) Jag kan bara upprepa vad jag sa där.

Peter I öppnade Ryssland för den europeiska civilisationen, det vill säga för kapitalismen, men han ledde också in Ryssland i de europeiska stormakternas led, drog in det i deras konflikter, tvingade det att konkurrera med dem i den militära upprustningen till lands och till sjöss och mäta sig med dem i militära termer. Det skedde vid en tidpunkt då kapitalismen redan var mycket stark i Väst-europa och produktivkrafterna var mycket väl utvecklade. Trots det fick den militära tävlan även i Västeuropa ett antal makter att bli bankrutt, till exempel Spanien och Portugal, och den hindrade den ekonomiska utvecklingen i många andra, med undantag av England, som genom sin placering på en ö skyddades från behovet att slita ut sig i krig på kontinenten, och som kunde satsa alla sina resurser på örlogsflottan med vilken den behärskade haven, gjorde stora vinster på sjöröveri, slavhandel, smuggling och plundring av Indien, och på så sätt gjorde kriget till en ytterst lönsam verksamhet, ett sätt att ackumulera kapital, precis som de revolutionära krigen senare gjorde för Frankrike genom att låta republiken och kejsardömet segerrika arméer plundra de rikaste länderna på den europeiska kontinenten, Belgien, Holland och Italien, och hämta ett rikhaltigt byte även från de andra länderna.

Ryssland har aldrig fört sådana lönsamma krig. Det fanns ett antal svåra hinder för dess utveckling som örlogsmakt, men på land gränsar landet bara till fattiga grannar. Om det hade lyckats besegra Japan och utnyttja Kinas rikedomar, så kunde det för första gången i historien sedan det framträdde som en europeisk stormakt ha lyckats dra avsevärda ekonomiska fördelar av ett krig. Men historiens

ironi ville att det var just detta krig som beseglade dess bankrutt.

Eftersom Ryssland ekonomiskt var den svagaste och mest underutvecklade av de europeiska stormakterna, har tsarismen för att kunna behålla sin ställning bland dem ända sedan 1700-talet i allt större skala tvingats plundra sitt eget fattiga folk och göra det omöjligt för det att bygga upp något välstånd. Statens skulder förenades snart med militarismen så att plundringen kunde ökas.

Det finns inte ett enda land i världen, inte ens det allra rikaste, där utbytet av beskattning räcker för att täcka de stora utgifter som militarismen då och då behöver och som i tider av krig är enorma, men som även under perioder av upprustning, återupprustning och liknande är betydande. Vid sådana tillfällen har en statlig skuldsättning varit ett beprövat sätt att omedelbart skapa tillgångar för dessa stora utgifter. Räntekostnaderna för statsskulden är alltid en tung börda för skattebetalarna, men när kapitalistklassen i ett land är fordringsägare på staten kan de vara ett sätt för den att berika sig. Då exproprierar staten arbetarklassen för att berika kapitalistklassen, mångdubblar dess förmögenhet och ökar på samma gång antalet proletärer som står till dess förfogande.

Men i Ryssland fanns det ingen kapitalistklass som kunde täcka statens behov av kapital och det ständiga trycket från skatterna gjorde det mycket svårare för en tillräckligt stor sådan kapitalistklass att uppstå. Således var staten tvungen att låna från *utländska* kapitalister, som man vände sig till för att fylla statens kassakista som hade tömts av militarismens utsläckliga törst. Dessa kapitalutgifter användes inte produktivt: de användes bara till att leka militär och till hovets prakt. Räntan på dem strömmade utomlands, och näst efter militarismen bildade dessa räntor snabbt ett allt större andra öppet sår som tömde Rysslands hjärteblod.

Krimkriget och dess konsekvenser fick på 1860-talet den ryska regeringen att klart inse att dess maktkoloss hade lerfötter. I det långa loppet är det omöjligt att uppvisa diplomatisk och militär styrka utan ekonomisk styrka. Men i det moderna samhället härrör denna styrka mycket mindre ur jordbruket än från den kapitalistiska industrin, och den uppstår absolut inte ur ett primitivt och utarmat jordbruk – det är därför det ryska enväldet ivrigt grep tag i tanken att sluta klyftan så snabbt som möjligt. Det försökte skapa en storskalig industri genom att garantera ordentlig statlig hjälp. Men eftersom staten levde på jordbruket, innebar det bara att industrin skulle stödjas genom att lägga på jordbruksbefolkningen en allt tyngre börda. Därmed blev fredstidens industripolitik precis som krigstidens erövringar bara ett sätt att plundra och förtrycka lantbrukarna och framförallt bönderna.

Precis som politiken i krigstid ledde även denna politik i fredstid till en ökande skuldsättning hos utlänningar. Det inhemska kapitalets tillväxt gick alltför sakta för den ryska regeringens syften. Den ville snabbt uppnå ett oberoende från utländska länder inom de industrigrenar som är allra viktigast för de militära upprustningarna, de som producerar kanoner och gevär, båtar och järnvägar och tillhandahåller förnödenheter. Eftersom det inhemska kapitalet växte alltför sakta för att grunda tillräckligt stora fabriker har regeringen under de senaste decennierna i allt större utsträckning försökt locka till sig utländskt kapital, och detta kapital är särskilt starkt representerat inom kol-, järn- och oljeindustrierna i södra Ryssland. Men denna växthusodling av en modern storskalig industri har inte lett till ökat oberoende utan till större beroende av utlandet.

Givetvis utgör krediterna en kraftfull hävstång för att utveckla den kapitalistiska industrin. När de feodala adelsmännen lånar pengar från ockrare och betalar ränta på sin skuld, så medför det att hans inkomster minskar och till sist går han under, men om industrikapitalister lånar pengar och betalar ränta på dem så får de större profiter eftersom de använder pengarna produktivt, inte som adelsmännen på icke produktiv konsumtion, så att de utöver ränta på kapitalet får profiter. Om de lånar pengar till 4% ränta och investerar dem så att de ger 10%, då tjänar de 6%. I denna form, som finanskapital, kan det utländska kapitalet med lätthet påskynda uppkomsten av en kapitalistklass i

ekonomiskt underutvecklade länder.

Men för att få finanskapital behöver man *krediter*, man måste redan ha ett fungerande företag, och på denna punkt hade Ryssland inget att erbjuda. Förvisso strömmade det utländska kapitalet i tusentals miljoner in i Ryssland för att utveckla industrin, men bara en mycket liten procent lånades ut till *ryska* entreprenörer som kapital för att grunda och utvidga storskaliga industrier. Tvärtom upprättades dessa fabriker oftast direkt av utländska kapitalister och blev kvar i deras händer så att inte bara räntan på kapitalet utan också hela vinsten tillföll dem och bara lönerna blev kvar i Ryssland. Detta sätt att locka till sig kapital ledde bara till att det utvecklades ett starkt proletariat, men inte någon stark kapitalistklass i Ryssland. Det gynnade snarare än bromsade Rysslands utarmning.

Men denna tendens framträdde allra klarast och mest avgörande inom jordbruket, som är den stora bransch som sist och allra minst får dela det kapitalistiska produktionssättets effekter som ökar arbetsproduktiviteten, och som mer än några andra kräver en intelligent befolkning om den ska kunna dra fördel av de moderna hjälpmedlen och produktionsmetoderna. Kapitalismen i Ryssland gav inte bönderna bättre skolor, inte pengar för att skaffa sig konstgödsel eller bättre verktyg och maskiner, utan ökade bara utsugningen. Medan både staten och kapitalets ökade utsugning av bönderna i Västeuropa gick hand i hand med en ökad arbetsproduktivitet inom jordbruket, så medförde den ökade utsugningen av bönderna i Ryssland, som uppstod på grund av den ökande konkurrensen mellan Ryssland och de utvecklade kapitalistiska länderna, tvärtom en stadig minskning av produktiviteten inom jordbruket. Antalet misslyckade skördar ökar men under varje svältperiod slaktar folket naturligtvis boskapen innan de går under av hunger. Således gör varje hungersnöd att antalet djur minskar, och det leder i sin tur till brist på gödsel, mindre effektiva odlingsmetoder, och således till ytterligare försämring av jordbruket och ny och allt värre missväxt. Men hela landet sjunker ner i misär tillsammans med bönderna, ty med dem går den ryska industrins inhemska marknad under, och det är den enda marknad som industrin kan förse med varor eftersom den inte är konkurrenskraftig på världsmarknaden. Men genom böndernas frånfälle ställs även staten inför sin egen bankrutt, och det trots de enorma naturrikedomar som Västeuropas börs-hajar visar sin entusiasm över genom att lägga tusentals miljoner vid tsarens blodiga fötter. Tänk om bara dessa miljoner användes för att utvinna dessa rikedomar och inte för att förtrycka och slakta de som genom sitt arbete är de enda som kan förvandla dessa naturrikedomar till värdesaker som skulle kunna bytas mot pengar på världsmarknaden!

Näst efter industriproletariatets framväxt är jordbrukets förfall den viktigaste orsaken till den nuvarande ryska revolutionen. Det har lett staten till konkursens rand och har skapat förhållanden som är otillfredsställande, till och med outhärdliga, för samtliga klasser, förhållanden som de inte tål och från vilka de, när de väl börjat röra sig, måste försöka fly.

3. Lösningen på jordbruksfrågan

Det mest närliggande sättet att hjälpa bönderna är att öka deras jordlotter. Nästan alla partier är överens om det. Men räcker det? Vad har bönderna för nytta av mer jord om de inte ens har boskap eller verktyg för att bruka sina nuvarande jordlotter ordentligt? Det kan ge tillfällig lindring men det gamla eländet kommer snart att råda igen. Om bönderna ska få hjälp på lång sikt måste det vidtas åtgärder så att de kan gå över till mer rationella odlingsmetoder. De måste få tillgång till boskap, verktyg och gödningsmedel, ett förstklassigt utbildningssystem måste upprättas: kort sagt måste bönderna så snabbt och så fullständigt som möjligt få det som under årtionden har förnekats dem eller som tagits ifrån dem i kölvattnet på statens ökande belåning, dess hela tiden ökande skatter och dess allt större oförmåga och ovilja att genomföra några som helst kulturella åtgärder.

Bara en regim som är förmögen till detta kan återge det ryska jordbruket, och med det hela staten,

en sund ekonomisk grund och därmed få slut på revolutionen.

Kan enväldet klara av det? I så fall skulle det fortfarande kunna få bukt med revolutionen. Om tsaren var intelligent och stark nog för att bli en bondekejsare som Napoleon I så skulle han än en gång kunna befästa sitt envælde. På det hela taget är inte bönderna särskilt intresserade av landets politiska frihet. Normalt kretsar deras intresse kring byns angelägenheter. Om de skulle se att tsaren skötte om deras ekonomiska behov så skulle de än en gång samlas kring honom.

Men lyckligtvis är det inte möjligt. Den förste Napoleon befann sig i en ställning där han kunde förråda Frankrikes politiska frihet med hjälp av bönderna och armén som hade rekryterats bland dem bara därför att han var *arvtagare till revolutionen* och därför att revolutionen redan hade tillfredsställt böndernas behov, och att han helt enkelt verkade vara den som skyddade de framsteg de hade gjort under och med hjälp av revolutionen.

Inte ens den mest kraftfulla och framsynta monark kan besegra en politisk revolution genom att själv genomföra dess ekonomiska mål. För att kunna göra det måste han inte bara vara mer framsynt utan också starkare än hela den härskande klass som han befinner sig mitt i och på vars bekostnad revolutionens ekonomiska mål måste uppnås. Även om det skulle vara tänkbart för en person att tänka och känna på ett helt annat sätt än hela den omgivning som han känt till sedan barnaåren, så finns det inte en enda person, oavsett hur fruktad han är, som på egen hand kan utmana hela sin omgivning. Den ryska tsaren har mindre styrka än någon annan att göra detta. Så fort han skulle visa minsta benägenhet att träffa en överenskommelse med revolutionen skulle enväldets trogna tjänare ta livet av honom.

Men från Nikolaj II kan vi inte förvänta oss några som helst försök att bryta med sin omgivning i någon fråga.

Följaktligen avvisar regeringen energiskt allt som ens i någon mån skulle kunna lindra böndernas eländiga öde. Den erbjuder dem bara tomma löften, bedrägeri och bedrägliga fuskverk. Men den tid är förbi då bönderna lät sig luras av detta. Revolutionen har redan uppnått så mycket i landet att bönderna vill ha handling och de bedömer alla partier utifrån deras handlingar. Men vad har de kommit att förvänta sig för handlingar från regeringen, som de likställer med tsaren? Skatterna ökar men landsbygden som drabbats av svält på grund av de misslyckade skördarna erbjuds inget stöd. Skolor och sjukhus stänger på grund av bristande resurser, järnvägarna förfaller eftersom deras utrustning inte ersätts, medan tsaren behöver mer pengar än någonsin till de soldater han använder för att föra krig mot sitt eget folk. De ryska bönderna har inte sett en enda fiendesoldat i sitt land sedan Napoleons invasion, och tack vara tsarens styrka har de känt sig säkra mot utländska arméer. Nu är det tsarens egna soldater som ödelägger landsbygden precis som mongolerna gjorde före dem. Således har alla de löften som givits till bönderna och som emellanåt har fyllt dem med nya förhoppningar om att äntligen räddas, visat sig vara eländigt bedrägeri, och denna upptäckt gör dem dubbelt rasande och deras dolda ilska dubbelt så stark. Duman som framställdes som deras frälsare i nödens stund har lösts upp och rätten att rösta i de nuvarande valen till den andra duman har tagits från dem mitt framför näsan på dem. Med tanke på allt detta är det inte konstigt att böndernas tidigare gränslösa respekt för tsaren har förvandlats till ett lika gränslöst hat.

Men har liberalerna i det långa loppet någon chans att vinna över bönderna?

De erbjuder dem förvisso det som de vill ha mer än någonsin: mer jord. Många av dem kräver åtminstone att storgodsen ska exproprieras och fördelas bland bönderna. Men till vilket pris? Så långt det är möjligt ska egendomarna behandlas hänsynsfullt, och det betyder att godsägarna ska kompenseras helt och fullt. Men vem ska kompensera dem? Vem annars än bönderna, antingen direkt genom att betala ränta på inköpspriset på den jord som överläts till dem, eller indirekt genom

att *staten* kompenserar godsägarna. Men indirekt hamnar då räntan på inköpspriset återigen på proletärerna och bönderna i form av nya skatter. Vad skulle bönderna vinna på att utvidga sina jordlotter? Ingenting alls, eftersom den ökade nettoavkastningen skulle återgå till de tidigare storgodsägarna i form av ränta eller skatter. Många gånger skulle inte ens det yttre ändra sig eftersom många bönder redan idag delvis arbetar på arrende på storgodsens för att utvidga sin egen andel. Om de skulle äga arrendet och istället för arrende skulle bli tvungna att betala en ny skatt, på vilket sätt skulle de då ha det bättre?

Det är bara genom att *konfiskera* storgodsens som böndernas jordlotter kan utvidgas på något betydande sätt utan att ytterligare bördor påläggs dem. Att expropriera ett skikt i den härskande klassen utan kompensation är naturligtvis en sträng åtgärd. Men det finns inget val. Utarmningen av bönderna har gått så långt att det inte längre går att kräva att de ska betala kompensation. Om de liberala godsägarna hade varit handlingskraftiga och osjälviska nog för att i god tid genomföra både de politiska former och den politik som skulle ha underlättat en vänskaplig diskussion med bönderna medan dessa fortfarande var stadda vid kassa, kunde de ha bevarat sina egendomar i en eller annan form. Nu är det för sent. Dessutom har de inte mycket att klaga på. Deras förfäder visste mycket väl hur man skulle lura bönderna på bästa sätt när livegenskapen avskaffades: alltsedan dess har de utnyttjat deras desperata ställning för den värsta sortens ocker och de har aldrig visat bönderna den minsta hänsyn eller respekt.

Om bönderna ska få hjälp är det oundvikligt att storgodsens konfiskeras. Men liberalerna kämpar bestämt mot det. Det är bara de socialistiska partierna som inte ryggar tillbaka av skräck.

Men att utvidga böndernas andel av jorden är fortfarande långt från att lösa den ryska jordbruksfrågan. Vi har sett att bönderna inte bara saknar jord utan också pengar och kunskaper. Det ryska jordbrukets förfall kommer inte att bromsas det minsta på grund av att marken och myllan delas upp lite annorlunda. Tvärtom. Om storgodsens, där jordbruket ofta bedrivs på ett mycket mer rationellt sätt, delas upp och ersätts av okunniga bönder utan några resurser, så kommer det ryska jordbrukets nedgång bara att påskyndas, om det inte samtidigt vidtas energiska åtgärder för att öka böndernas kunskaper och arbetande kapital.

Men detta är inte möjligt utan en genomgripande omvälvning av hela det nuvarande politiska systemet, som under 200 år i allt snabbare takt har förorsakat den nuvarande misären. Enväldet ökar redan nu misären synbart, och ju djupare den rotar sig desto kraftfullare angrepp kommer det att krävas mot de existerande institutionerna och egendomsförhållandena för att vi ska kunna bemästra den.

Bara om man avvecklar den stående armén och ställer in upprustningen av flottan, förklarar staten bankrutt och beslagtar de stora monopol som fortfarande befinner sig i privata händer – järnvägar, oljekällor, gruvor, järnverk – kommer man att kunna skrapa ihop de enorma summor som det ryska jordbruket behöver om det ska räddas från sitt fruktansvärda förfall.

Men det är uppenbart att liberalerna ryggar inför dessa gigantiska uppgifter, dessa så avgörande omvälvningar av de nuvarande egendomsförhållandena. I grund och botten vill de bara fortsätta den nuvarande politiken utan att röra grundvalarna till det utländska kapitalets utsugning av Ryssland. De vidhåller bestämt den stående armén, som i deras ögon är det enda som kan garantera ordningen och skydda deras egendom, och de vill skaffa nya resurser till Ryssland med hjälp av nya lån, vilket är omöjligt om inte räntorna på de gamla betalas i tid.

Räntekostnaderna för den ryska statsskulden och militarismen är nu *två miljarder mark*. Liberalerna vill fortsätta att år in och år ut pressa ut denna enorma summa ur det ryska folket och inbillar sig samtidigt att de kommer att kunna genomföra de stora kulturella uppgifter som tsarismen har för-

summat och har *tvingats* försumma för att betala för militarismen och statsskulden. De tror att det räcker att bilda en *duma* för att trolla fram tusentals miljoner från landet.

Ofta erinrar de om den stora franska revolutionen. Inte alltid riktigt. Förhållandena i dagens Ryssland är på många sätt helt andra än i Frankrike 1789. Men skillnaderna ligger inte i det faktum att förhållandena i Ryssland kräver mindre beslutsamma åtgärder än de i Frankrike. Tvärtom. Frankrike stod inte i skuld till andra länder, hon led inte samma brist på kapital, hennes utbildning, jordbruk och industri var inte så underutvecklade som de i Ryssland jämfört med resten av Europa. Ändå kunde inte Nationalförsamlingen rädda Frankrike från nationell bankrott och konfiskeringar. Och Frankrike kunde bara upprätthålla sin militarism tack vare sina framgångsrika revolutionära krig som gav landet en ställning där det kunde plundra halva Europa och på så sätt betala kostnaderna för kriget. Den ryska revolutionen har inga utsikter att kunna möta sina ekonomiska behov på detta sätt. Om den ska kunna tillfredsställa bönderna måste den avskaffa den stående armén.

Liberalismen är lika oförmögen att genomföra detta som tsarismen. Den kanske kan återhämta sig tillfälligt men måste snart tyna bort igen. Och det kommer att ske ännu snabbare genom att den saknar handlingskraftiga demokratiska element eftersom den enda klass av betydelse som den kan stöda sig på är de stora godsägarna, vars liberalism naturligtvis späds ut när jordbruksfrågan alltmer träder i förgrunden.

4. Liberalismen och socialdemokratien

Rysslands liberalism är av en helt annan sort än Västeuropas, och det ensamt gör att det är helt felaktigt att helt enkelt framställa den stora franska revolutionen som en modell för Rysslands nuvarande revolution.

Den ledande klassen i de revolutionära rörelserna i Västeuropa var *småbourgeoisien*, framförallt i de stora städerna. På grund av sin hittills ofta omtalade dubbla position som företrädare för både ägande och arbete blev den en länk mellan proletariatet och kapitalistklassen, och den förenade de båda för en gemensam kamp för den borgerliga demokratin som hämtade sin segerrika styrka ur den. Småborgaren betraktade sig själv som en spirande kapitalist, och i så måtto förespråkade han det framväxande kapitalets intressen. Men han stod själv modell för proletären som vanligtvis hade sitt ursprung i småborgerliga kretsar, som ännu så länge inte hade något självständigt klassmedvetande och som inte önskade något annat än frihet och möjlighet att höja sig till småborgare.

Dessutom var småbourgeoisien i städerna den största, intelligentaste och ekonomiskt viktigaste av de klasser som utgjorde folkmassorna. Men städerna hade ända sedan medeltiden själva blivit säte för de härskande krafterna. Städerna härskade över det öppna landskapet och exploaterade det och småbourgeoisien spelade en stor roll i denna exploatering: den lyckades förtrycka hantverkarna på landsbygden men på samma gång också befästa sin ställning som mäktig kraft mot adeln och aristokratin i städerna.

Ingenting liknande ägde rum i Ryssland. Städerna var svaga, få till antalet och de flesta mycket nya i sin utveckling. De har aldrig uppnått den starka ställning de fick i Västeuropa och folkmassorna har aldrig kunnat särskilja sig från och höja sig över landsbygdsbefolkningen som de hade gjort där.

Majoriteten av städernas hantverkare bestod av bönder och flera sorters hantverk bedrevs mer på landet än i städerna. Livegenskapen och förtrycket, den politiska hjälplösheten och apatin var samma där.

Det var först sedan livegenskapen hade avskaffats som de första fröna av politiskt intresse började gro bland städernas massor, men det skedde mot slutet av 1800-talet när småbourgeoisien i Väst-

europa till sist hade upphört att spela en ledande revolutionära roll. Å ena sidan hade proletariet blivit självständigt och betydligt starkare medan det å andra sidan hade öppnat sig en enorm klyfta mellan småbourgeoisien och kapitalet. Småbourgeoisien ser inte längre kapitalisterna som en klass som de vill höja sig till, utan som en klass som förtrycker och ruinerar dem. Och för dem är lönearbetarna element vars krav påskyndar denna process. De utgör inte längre demokratins ledare som förenar kapitalisterna och arbetarna i gemensam politisk kamp, utan principiösa missnöjda personer som är besvikna på demokratin och samtidigt rasar mot både proletärerna och kapitalisterna och hamnar i klorna på varenda reaktionär svindlare som lovar dem något lockande.

På detta sätt blir småbourgeoisien i Västeuropa trots sina revolutionära traditioner hela tiden alltmer reaktionär och opålitlig. Rysslands småbourgeoisie träder in i den politiska rörelsen utan några sådana traditioner och helt under inflytande av den ekonomiska situation som gör sig gällande i Östeuropa. Den är därför mycket mer benägen än sina klassbröder i Västeuropa till antisemitism och reaktion, till en karaktärlös vacklan som kan friköpas av vem som helst, till den roll som *trasproletariatet*³⁶ spelade under revolutionen i Västeuropa: i sitt tänkande blir den mer och mer besläktad med detta trasproletariat som den i Ryssland till och med samarbetar villigt med. I och med revolutionens utveckling kan den så småningom bli alltmer indragen i en oppositionsrörelse, men den kan inte utgöra en säker stödgrund för de revolutionära partierna.

Således saknar Ryssland den borgerliga demokratins fasta grundstomme och hon saknar en klass som genom sitt gemensamma ekonomiska intresse kan smida samman borgarklassen och proletariatet i ett demokratiskt parti för gemensam kamp för politisk frihet.

Redan innan den revolutionära kampen inleddes stod den ryska kapitalistklassen och proletariatet i direkt motsättning till varandra. Båda hade lärt sig av väst. Proletariatet kom ut direkt på den politiska arenan, inte som en del av ett rent demokratiskt parti utan som socialdemokrati, och kapitalistklassen hade låtit sig skrämmas av minsta upphetsning från proletariatets sida: dess främsta intresse var en stark regering.

Det liberala partiets kärna utgjordes av de stora godsägarna till skillnad från storgodsägarna, det vill säga just den klass som liberalismen i Västeuropa hade riktat sina främsta ansträngningar mot. Men till skillnad från Västeuropa har enväldet i Ryssland på senare tid offrat jordbruket till kapitalet. Samma process som i Västeuropa hade avslutats i slutet av medeltiden och under enväldets inledning, alltså stadens exploatering av landsbygden, praktiserades under 1800-talet i allt större utsträckning av det ryska enväldet, och tvingade uppenbarligen godsägararistokratin till motstånd. Det var lättare för godsägararistokratin att inta denna oppositionella ståndpunkt eftersom den inte kom i konflikt med proletariatet, den andra oppositionella klassen, lika ofta som industrikapitalet i städerna. Så länge bönderna förhöll sig lugna kunde de ryska godsägarna tillåta sig lyxen av liberalism, precis som de engelska Tories och en del preussiska junkrar under industrialiseringens början hade tillåtit sig en aura av vänskaplighet mot sin arbetskraft.

Och den var lugn länge. Jordbruket kunde förfalla, bönderna sjunka ner i armod, svältperiod efter svältperiod kunde minska deras led och ruinera deras verksamhet – och de förblev ändå trogna Gud och tsaren. Förvisso revolterade de då och då men orsakerna till dessa oroligheter var speciella

36 **Trasproletariatet** var enligt Marx' redogörelse en del av den klass som inte ägde sina produktionsmedel, och som genom bristande organisation, samordning och medvetenhet lätt föll offer för mutor och demagogi från diktatorer som Louis Bonaparte. På ett ovanligt målande sätt beskrev Marx denna farliga om än färgrika grupp så här: "Utom av ruinerade lebemen med tvetydiga existensmedel och tvetydig härkomst, utom av förkomna, äventyrliga element från bourgeoisien, bestod denna förening av vagabonder, avskedade soldater, frigivna förbrytare, förrymda tukthusfångar, skojare, bedragare, lazzaroner, ficktjuvar, taskspelare, falskspelare, sutenörer, bordellvärdar, bärare, litteratörer, positivhalare, lumpsamlare, skärslipare, kittelflickare, tiggare, kort sagt: hela denna obestämda, brokiga, kringstrykande massa som fransmännen kallar la Bohème." (Karl Marx, *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*.)

missförhållanden snarare än hela det styrande systemet som inte betraktades som en källa till dem.

Men de totalt förändrade ekonomiska förhållandena under 1800-talets andra hälft lade givetvis gradvis grunden till en förändring av böndernas inställning. Byn var knuten till världshandeln som tog med sig dess produkter på världsmarknaden. Byns isolering närmade sig alltmer sitt slut. Värnplikten förde dess söner till städerna där de utsattes för nya intryck och lärde sig nya behov. Till sist vände sig stora mängder bönder och deras barn som hade förlorat sin jord till fabriker och gruvorna och anslöt sig på så sätt till proletariatets klasskamp, och tog med sig sina intryck av den till de kamrater som de hade lämnat kvar i byarna hemma.

På detta sätt undergrävdes gradvis det ryska enväldets grundvalar, men det krävdes ett mäktigt slag för att de helt skulle rasa samman. Det ägde rum som resultat av kriget i Manchuriet och det uppror som följde bland proletariatet i städerna. Händelser som för 30 år sedan skulle ha passerat de ryska bönderna obemärkt orsakar nu ett livligt svar från dem. De har vaknat upp och insett att det är dags att sätta stopp för sin misär. Det förtrycker dem inte längre: det retar dem. Plötsligt ser de sig själva i ett helt nytt ljus: de betraktar regeringen, som de hittills tillitsfullt har underkastat sig, som en fiende som måste störtas. De kommer inte att låta andra att tänka för dem igen. Om de ska kunna hävda sig i den virvelström som de dragits in i måste de tänka själva, använda allt sitt förstånd, all sin energi, all sin skoningslöshet och överge alla sina fördomar. Det som på 1600- till 1800-talet fick de anglosaxiska bönderna att utvandra kommer för de ryska bönderna i början av 1900-talet att leda till en snabbare och våldsammare revolution, och förvandla det sorglösa, sömniga och tanklösa vanedjuret till en handlingskraftig, otålig och outtröttlig krigare för något nytt och bättre.

Denna häpnadsväckande förvandling skapar en fast grundval för det nya ryska jordbruk som kommer att uppstå ur det gamlas spillror, men den utgör också den säkraste garantin för revolutionens slutgiltiga seger.

Ju mer revolutionära bönderna blir desto mer reaktionära kommer de stora godsägarna samtidigt att bli. Ju mer liberalismen förlorar dem som anhängare desto mer instabila blir de liberala partierna och desto mer svänger de liberala professorerna och advokaterna i städerna åt höger så att de inte helt kommer att förlora kontakten med sitt tidigare stöd.

Denna process kan tillfälligt leda till ett stärkande av reaktionen men i det långa loppet kan den inte hålla tillbaka revolutionen. Den påskyndar bara liberalismens bankrutt. Den måste alltmer driva bönderna i armarna på de partier som på ett energiskt och skoningslöst sätt försvarar deras intressen, och som inte låter sig skrämmas av liberalernas tvivel: de socialistiska partierna. Ju längre revolutionen varar desto mer måste denna process öka de socialistiska partiernas inflytande även på landsbygden. Slutligen kan den leda till en situation där socialdemokratin blir företrädare för befolkningsmassorna och därmed det segrande partiet.

5. Proletariatet och dess allierade under revolutionen

Det är kanske på sin plats här att jag som avslutning på denna studie uttrycker min uppfattning om en undersökning som min vän Plechanov har gjort bland ett antal icke ryska kamrater angående den ryska revolutionens karaktär och den taktik som ryska socialister bör följa. Det vill säga, jag vill bara göra några få anmärkningar om dessa frågor och inte besvara dem exakt. Även om jag tror att mina nästan tre decenniers nära kontakter med framstående ledare för den ryska revolutionära rörelsen gör det möjligt för mig att ge en del information om denna rörelse till mina *tyska* kamrater, så känner jag mig i frågan om ryska angelägenheter som en nybörjare gentemot mina *ryska* kamrater. Men det finns naturligtvis ett trängande behov för oss socialister i Västeuropa att bilda oss en bestämmd uppfattning om den ryska revolutionen, ty den är inte en lokal utan en internationell händelse,

och det sätt på vilket vi bedömer den kommer på ett djupgående sätt att påverka hur vi ser på vårt eget partis omedelbara taktiska uppgifter. Men jag har heller inte någon anledning att dölja min egen åsikt när ryska kamrater frågar mig om den.

Frågeformuläret innehåller följande tre frågor:

1. Vad verkar den ryska revolutionen ha för övergripande karaktär? Står vi inför en borgerlig eller en socialistisk revolution?
2. Vad ska, med tanke på den ryska regeringens desperata försök att kuva den revolutionära rörelsen, det socialdemokratiska partiet ha för inställning till de borgerligt-demokratiska partierna, som på sitt eget sätt kämpar för politisk frihet?
3. Vilken taktik ska det socialdemokratiska partiet ha i valen till duman för att utnyttja de borgerliga oppositionspartiernas styrka i kampen mot vår gamla regim utan att bryta mot Amsterdamresolutionen?

Ingen av den första frågans två delar förefaller mig enkla att besvara. De *borgerliga* revolutionernas tidsålder, det vill säga med revolutioner där borgarklassen är den drivande kraften, är över även för Ryssland. Inte heller där är proletariatet längre ett bihang eller verktyg för borgarklassen som det var under de borgerliga revolutionerna, utan en självständig klass med egna revolutionära mål. Men varhelst proletariatet framträder på detta sätt upphör borgarklassen att vara en revolutionär klass. I så måtto som den ryska borgarklassen är liberal och överhuvudtaget har en självständig klasspolitik så hatar den enväldet men den hatar revolutionen ännu mer, och den hatar enväldet därför att den ser det som den grundläggande orsaken till revolutionen. Och i den mån den ber om politisk frihet så gör den det framförallt därför att den tror att det är det enda sättet att få slut på revolutionen.

Därmed utgör inte borgarklassen någon drivkraft i den nuvarande revolutionära rörelsen i Ryssland, och i så måtto kan vi inte kalla den borgerlig.

Men det är ingen anledning att utan vidare kalla den socialistisk. Det finns ingen möjlighet att den kan få proletariatet att ensamt upprätta sitt politiska herravälde, sin diktatur. Rysslands proletariat är för svagt och underutvecklat för det. Ändå är det mycket möjligt att segern under revolutionens förlopp kommer att tillfalla det socialdemokratiska partiet, och socialdemokratin bör hålla fram denna framtidsutsikt för sina anhängare, ty man kan inte kämpa med framgång om man redan på förhand avsvär sig segern. Men socialdemokratin kommer inte att kunna segra enbart med proletariatet, utan hjälp av någon annan klass, och som segrande parti kommer det inte att kunna tillämpa mer av sitt program än vad intressena hos den klass som stöder proletariatet tillåter.

Men vilken klass ska det ryska proletariatet lita till under sin revolutionära kamp? Om man bara tittar ytligt på politiken så kan man komma fram till uppfattningen att alla klasser och partier som strävar efter politisk frihet bara behöver arbeta tillsammans för att uppnå den, och att deras meningsskiljaktigheter ska lösas först sedan man erövat politisk frihet.

Men all politisk kamp är i grund och botten klasskamp och således även en ekonomisk kamp. Politiskt intresse är ett resultat av ekonomiska intressen. Det är för att skydda dessa, och inte för att förverkliga några abstrakta politiska ideal, som massorna gör uppror. Alla som vill väcka massorna till politisk kamp måste visa dem hur nära denna kamp är knuten till deras ekonomiska intressen. För att kampen för politisk frihet inte ska hindras får man inte någonsin låta dessa tona bort i bakgrunden. Om förbundet mellan proletariatet och andra klasser under den revolutionära kampen ska bli både varaktigt och segerrikt måste det framförallt grunda sig på *gemensamma ekonomiska intressen*. Den ryska socialdemokratin taktik måste också grunda sig på den sortens gemensamma intressen.

Men bara proletariatet och bönderna har ett påtagligt gemensamt intresse för hela den revolutionära perioden. Det måste utgöra grunden för den ryska socialdemokratins hela revolutionära taktik. Man ska bara överväga samarbete med liberalismen när och om samarbetet med bönderna därmed inte avbryts.

Den ryska socialdemokratins revolutionära styrka och segermöjligheter har sin grund i de gemensamma intressen som industriproletariatet och bönderna har, och samtidigt sätter de gränsen för hur man kan utnyttja dem.

Utan bönderna kan vi inom den närmaste framtiden inte segra i Ryssland. Men vi får inte förvänta oss att bönderna kommer att bli socialister. Socialismen kan bara byggas på storfinansens grundvalar – den är alltför oförenlig med småföretagsamhetens villkor för att kunna uppstå och hävda sig mitt bland en övervägande bondebefolkning. Om den skulle komma till makten inom storindustrin och storjordbruken skulle den kanske med hjälp av sitt exempel kunna övertyga fattigbönderna och sporra dem till efterföljd, men den kan inte klara sig utan dem. Och i Ryssland saknas mer än någon annanstans de intellektuella och materiella förutsättningarna för den. Den ryska byakommunismen ligger i spillror och uttrycker på inget sätt en gemensam produktion. Det är inte heller möjligt att omvandla den moderna varuproduktionen på basis av byasamhället till ett högre produktionsätt. För det krävs åtminstone den stora statens ramar, men de ryska jordbruksproducenterna är på intet sätt förmögna till produktion på nationell grund.

På landsbygden kan den nuvarande revolutionen bara leda till att det skapas en stark bondeklass på grundval av privat jordäggande, och att det öppnar sig samma klyfta mellan proletariatet och den jordäggande delen av landsbygdsbefolkningen som redan existerar i Västeuropa. Det verkar därför otänkbart att den nuvarande revolutionen i Ryssland redan leder till att det införs ett socialistiskt produktionsätt, även om den tillfälligt skulle föra socialdemokratien till makten.

Uppenbarligen kan vi dock stöta på en del överraskningar. Vi vet inte hur mycket längre den ryska revolutionen kommer att vara, och de former den nu har antagit antyder att den inte vill ta slut inom kort. Vi vet inte heller vad den kommer att få för inflytande på Västeuropa och hur den kommer att berika den proletära rörelsen där. Slutligen har vi ännu ingen aning om hur det västeuropeiska proletariatets därav följande framgångar kommer att reagera på ryssarna. Vi bör komma ihåg att vi går framåt mot helt nya situationer och problem på vilka inga tidigare förebilder passar.

Vi skulle troligen göra den ryska revolutionen och de uppgifter den ställer oss inför mest rättvisa om vi betraktade den som varken borgerlig i traditionell mening eller socialistisk, utan som en helt unik process som äger rum på gränslinjen mellan det borgerliga och det socialistiska samhället, som kräver att det ena upplöses samtidigt som man förbereder skapandet av det andra, och som hursomhelst ett stort steg framåt i utvecklingen för alla som lever i den kapitalistiska civilisationen.

Kapitel 23 Karl Kautsky: ”Den amerikanska arbetaren”

Karl Kautskys artikelserie om ryska och amerikanska arbetare¹ skrevs ursprungligen som ett svar på den borgerlige sociologen Werner Sombarts berömda studie ”Varför finns det ingen socialism i USA?”. Som ung var Werner Sombart (1863–1941) korrespondent åt Engels och något av en marxistisk vetenskapsman.² Men redan vid Engels’ död (1895) började Sombart vända sig mot marxismen och dess organisatoriska fanbärare i Tyskland, det socialdemokratiska partiet, vilket ledde till en serie rasande polemiker med några av dess mest framstående teoretiker, framför allt Franz Mehring och särskilt Rosa Luxemburg.³ I sin klassiska studie *Masstrejck, parti och fackföreningar*, som skrevs mot den nya opportunisten som leddes av den socialdemokratiska fackföreningsapparaten (Generalkommittén för Tysklands fria fackföreningar), sammanfattade Luxemburg några av de viktigaste lärdomarna från 1905 års ryska revolution och gjorde följande hänvisning till Sombart:

Och förtigandet av de objektiva begränsningar, som den borgerliga samhällsordningen har satt för den fackliga kampen, utvecklar sig slutligen till en direkt fiendlighet gentemot varje teoretisk kritik, som pekar på dessa begränsningar i samband med arbetarrörelsens slutmål. Grovt smicker och gränslös optimism blir en plikt för varje ”vän av fackföreningsrörelsen”. Men eftersom den socialdemokratiska ståndpunkten just består i att bekämpa den okritiska fackliga optimismen liksom den okritiska parlamentariska optimismen, så bildar man till slut front mot den socialdemokratiska teorin som sådan. Fackföreningsfunktionärerna söker trevande efter en ”ny teori”, som motsvarar deras behov och deras uppfattning, det vill säga efter en teori som till skillnad från den socialdemokratiska läran öppnar helt obegränsade perspektiv för ekonomisk frammarsch inom den kapitalistiska ordningens ramar och med utgångspunkt i de fackliga striderna. En sådan teori existerar faktiskt sedan länge; professor Sombarts teori, som uttryckligen formulerades i avsikt att driva in en kil mellan fackföreningarna och socialdemokratin i Tyskland och föra över fackföreningarna på borgerlig mark.⁴

I sin banbrytande bok om den judiska frågan fördömde och motbevisade Karl Kautsky en av de mest obehagliga sidorna hos Sombarts nationalism – hans antisemitism – som ledde till att han under det sista decenniet av sitt liv blev medlöpare till nazisterna (han dog 1941).⁵ Abram Leon

1 Kautsky, ”Der amerikanische Arbeiter”, *Die Neue Zeit*, 24, 1, 1906, s. 676–83, 717–27, 740–52 och 773–87.

2 I ett tillägg till tredje bandet av Marx *Kapitalet* skrev Engels:

”I Brauns ’Archiv für soziale Gesetzgebung’, vol VII, häfte 4, ger Werner Sombart en förträfflig framställning av grunddragen i Marx’ system. Det är första gången som en tysk universitetsprofessor helt och hållet fullföljer en undersökning i Marx skrifter av vad denne verkligen har sagt, och han förklarar, att en kritik av Marx’ system inte kunde innebära en vederläggning – ’med en sådan må den politiske strebern befatta sig’ – utan bara en vidareutveckling.” (Marx, *Kapitalet*, tredje bandet, efterskrift av Engels.). Se även Krause, ”Ein unveröffentlicher Brief von Friedrich Engels über die Werttheorie”, *Beiträge zur Geschichte der Deutschen Arbeiterbewegung*, band 3 1961, s. 636–40.

3 Mehring, ”Einiges über den jungen Engels”, oktober 1895, i *Aufsätze zur Geschichte der Arbeiterbewegung*, band 4, Berlin: Dietz 1963, s. 26–32, Mehring, ”Politik und Sozialismus”, december 1896, i *Politische Publizistik, 1891 bis 1894, Gesammelte Schriften*, band 14, Berlin: Dietz 1964, s. 135–43, Mehring, ”Ein französischer Sombart”, mars 1902, i *ibid.*, band 14, s. 222–8; Mehring, ”Marx in Hühnerhof”, januari 1904, i *ibid.*, band 14, s. 628–33, Mehring; ”Recht so!”, i *Politische Publizistik, 1905 bis 1918, Gesammelte Schriften*, band 15, Berlin: Dietz 1966. Luxemburg, ”In Rate der Gelehrten”, *Die Neue Zeit*, 22, 1, s. 5–10, omtryckt i *Gesammelte Werke*, Berlin: Dietz 1972, band 1, nr 2, s. 382–90, Luxemburg; ”Die ’deutsche Wissenschaft’ hinter den Arbeitern”, *Die Neue Zeit*, 18, 2, s. 740–7 och 773–82 omtryckt i *ibid.*, band 1, nr 1, s. 767–90.

4 Luxemburg, *Masstrejck, parti och fackföreningar*, på marxistarkiv.se, s 38.

5 Redan Sombarts bok *Judarnas framtid* från 1912 innehöll pärlor som detta: ”Vem skulle vilja missa de fräcka Judith och Miriam? De måste förvisso vara fräcka och beredda att förbli det. Vi kan inte tolerera denna svartblonda blandning.” Sombart, *Die Zukunft der Juden*, Leipzig 1912, s 72. Citeras i Kautsky, *Are the Jews a Race?*, kapitel

ägnade också ett helt avsnitt av sitt verk om den judiska frågan åt att motbevisa Sombarts tes, som han framförde i sin bok *Judarna och den moderna kapitalismen*, att judarna var ”den moderna kapitalismen grundare”.⁶ Men tack vare sitt rika historiska material och de insikter han fått genom sin bekantskap med Marx förblev Sombarts verk, trots alla sina brister, alltid ett ämne av stort intresse för marxistiska teoretiker. Detta gäller särskilt hans omfattande magnum opus, *Den moderna kapitalismen*. När den första delen utkom 1902 recenserade Rudolf Hilferding den utförligt,⁷ och 37 år senare ansåg Leo Trotskij den fortfarande vara tillräckligt viktig för att kritisera den i en av sina sista böcker.⁸

Den här översatta artikeln var inte Kautskys första verk om Amerika. Hans tidigare skrifter om den amerikanska socialismen innehåller en kritisk recension av Edward Bellamys berömda utopiska roman *En återblick*. Kautsky ansåg att Bellamys roman var värdelös som konstverk. Handlingen var absurd, karaktärerna dumma och författaren hade ingen som helst förståelse för den moderna arbetarrörelsen: framtidens samhälle var fullt av hemmafruar, predikanter och rika människor som inte längre var oroliga för att förlora sin förmögenhet. Men boken var ändå betydelsefull eftersom

socialismen hittills har varit en exotisk företeelse i Amerika; den ansågs vara en tysk produkt. Och även om den socialistiska rörelsen inte uteslutande bestod av tyskar, var den faktiskt en utväxt av den tyska socialismen. Uppgiften att på grundval av den internationella vetenskapliga socialismen skapa ett verkligt amerikanskt arbetarparti med egen litteratur, program och taktik har just börjat genomföras. Mot bakgrund av denna situation har Bellamys bok en stor symptomatisk betydelse. Den visar den amerikanska arbetarrörelsens kraft; faktum är att den tvingar även borgerliga kretsar att ta itu med sociala problem som varken teoretiskt eller praktiskt står under den europeiska socialismens inflytande.⁹

Kautskys andra skrifter om Förenta staterna inkluderar ett försvar av Friedrich Sorge – vars historia om den amerikanska arbetarrörelsen då publicerades i följetongsform i *Die Neue Zeit*¹⁰ – mot de sekteristiska attackerna från Daniel De Leons Socialist Labor Party,¹¹ samt en recension av Algie Martin Simons bok *Den amerikanske farmaren*, som publicerades 1902.¹² Kautsky skrev också minst en annan viktig artikel om USA, nämligen hans artikel om Samuel Gompers, ordförande för American Federation of Labor, i samband med dennes besök i Tyskland. En kritisk utgåva av denna artikel har publicerats i tidskriften *Historical Materialism*.¹³ Artikeln var en del av en lång serie polemiska artiklar mot den tyska socialdemokratiska fackföreningsbyråkratin.

IV: ”Differences and Oppositions between the Races of Man”, London: Jonathan Cape, s. 80. Sombart skulle bli glad att veta att hans motstånd mot den ”svartblonda blandningen” får starkt stöd av en viss politisk tendens inom det moderna judiska samhället.

6 Abram Leon, [Marxismen och judefrågan.] 1970, kapitlet ”Judarna i Väst- och Östeuropa” avsnitt I: Judarna i Västeuropa efter Renässansen. Sombarts tes.

7 Hilferding, ”Werner Sombart, *Der moderne Kapitalismus*”, *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*, 12, 1903, s. 446-53. Omtryckt i vom Brocke (red.), *Sombarts ”Moderner Kapitalismus”: Materialien zur Kritik und Rezeption* München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1987, s. 147-60.

8 L. Trotskij och Otto Rühle, [Karl Marx' levande tankar](#), på marxistarkiv.se, s 7.

9 Kautsky, ”Der jüngste Zukunftsroman”, *Die Neue Zeit*, 7, 1889, s 268-76.

10 För en engelsk version, se Sorge, *Friedrich A. Sorge's Labor Movement in the United States: A History of the American Working Class from Colonial Times to 1890*, red av Foner & Chamberlin, Westworld: Greenwood Press 1977, och Sorge, *Friedrich A. Sorge's Labor Movement in the United States: A History of the American Working Class from 1890 to 1896*, translated by Kai Schoenhals, Westworld: Greenwood Press 1987.

11 Kautsky, ”Unsere amerikanischen Berichte”, *Die Neue Zeit*, 13,2, 1895, s 183-5.

12 Simons, *The American Farmer*, Chicago: C.H. Kerr, 1902. Kautsky, ”Socialist Agitation among Farmers in America”, *International Socialist Review*, 3, s 148-60.

13 Karl Kautsky, ”Samuel Gompers”, *Die Neue Zeit*, 27, 2, 109, s 677-685. På engelska i Daniel Gaido, ”Marxism and the Union Bureaucracy: Karl Kautsky and the German Free Trade Unions”, *Historical Materialism*, 16, 3, 2008, s 115-136. Se även Kautsky, ”Die Civic Federation”, *Die Neue Zeit*, 28,1, 1910, s 132-137.

Leo Trotskij nämner Kautskys ”Den amerikanske arbetaren” i inledningen till sin bok *1905* från 1922, och beskriver den som ett av Kautskys verk som utgjorde ”ett skoningslöst tillbakavisande av mensjevismen och ett fullständigt teoretiskt rättfärdigande av bolsjevikernas senare politiska taktik” – det vill säga av teorin om den permanenta revolutionen som *de facto* antogs av Lenin i hans Aprilteser 1917.¹⁴ Kautskys verk översattes omedelbart till ryska och trycktes i *sju* separata upplagor, vanligtvis under titeln *Den amerikanske och den ryska arbetaren*, varav en med förord av den blivande bolsjevikiske folkkommissarien för utbildning, Anatolij Lunatjarskij.¹⁵

I det fjärde kapitlet av sin bok *Resultat och framtidsutsikter*, där han sammanfattar lärdomarna av 1905 års revolution, tog Trotskij med omfattande hänvisningar till ”Den amerikanske arbetaren” och konstaterade: ”Kautsky påpekar i sin nyutkomna bok om det amerikanska proletariatet, att det inte finns något direkt samband mellan proletariatets och bourgeoisins politiska makt å ena sidan och den kapitalistiska utvecklingsnivån å den andra” och att ”Tyskland i en viss utsträckning kan lära om sin framtid från Ryssland”. Trotskij rekommenderade Kautskys studie ”till våra ryska marxister, som ersätter en självständig analys av sociala förhållanden med textcitat, som valts för att tjäna varje livets vändning. Inga komprometterar marxismen så mycket som dessa självutnämnda marxister.” Han tillade: ”Sålunda står Ryssland, enligt Kautsky, på en ekonomiskt låg nivå i sin kapitalistiska utveckling; politiskt har landet en obetydlig kapitalistisk bourgeoisie men ett mäktigt proletariat”, och han drog slutsatsen att under dessa förhållanden ”[kommer] den ryska ‘hunden’ ... att ta makten före sin ‘herre’”.¹⁶

Protokollen från grundningskongressen för Industrial Workers of the World (27 juni till 8 juli 1905)¹⁷ visade tydligt vilket inflytande den första ryska revolutionen hade på händelserna i USA. För att citera en av de klarast lysande stjärnorna i denna galax av revolutionära ledare, den berömda afroamerikanska anarkisten och kommunisten Lucy E. Parsons:

Ni män och kvinnor bör genomsyras av den anda som nu visar sig i det fjärran Ryssland och det fjärran Sibirien, där vi trodde att mäns och kvinnors gnista hade krossats. Låt oss följa deras exempel. Vi ser hur kapitalistklassen i dag befäster sin ställning bakom sina medborgarföreningar och arbetsgivarorganisationer för att kunna krossa den amerikanska arbetarrörelsen. Låt oss vända blicken mot det fjärran Ryssland och hämta mod och kraft från dem som kämpar där, och från det faktum som framgår av morgonens nyheter, och som sprider skräck bland kapitalistklassen över hela världen – att den symbol som har varit alla tyranners

14 L Trotskij, *Året 1905*, på marxistarkiv.se, s 7.

15 K Kautsky, *Ruskii i Amerikanskii rabotjii*, (*predislovje, primetjanija i redaksija A. Lunatjarskovo*), St Petersburg: Tipografija Spb T-va ”Trud”, Fontanka, 86; *Amerikanskii rabotjii*, St Petersburg: Biblioteka obsjtjestvennaja nauka; *Amerikanskii i ruskii rabotjii*, Kiev: Biblioteka sotsialistitjeskovo znani; Kautsky *Amerikanskii i ruskii rabotjii*, övers s och M L-tj, ST Petersburg: Amiran; *Amerikanskii i ruskii rabotjii*, övers E och I Leont’ev, St Petersburg: Slovo; *Amerikanskii i ruskii rabotjii*, övers Lurie, förord och red Avilov, St Petersburg: Znanie; *Amerikanskii rabotjii*, St Petersburg: L’vovij. Se Moira Donald, *Marxism and Revolution: Karl Kautsky and the Russian Marxists, 1900-1924*, op cit, s. 296, 300, 301.

16 Trotskij, *Resultat och framtidsutsikter*, på marxistarkiv.se, kapitel IV: ”Revolutionen och proletariatet”, s 20-21. Även om *The American Worker* aldrig uttryckligen citerades som källa, verkar det som om Lenins analys av den ”amerikanska vägen för borgerlig utveckling” (på vilken han baserade hela det strategiska perspektivet i bolsjevikernas program från tiden efter 1905 års revolution fram till Aprilteserna 1917) var inspirerad av Kautskys studie, särskilt avsnittet ”V. Kapitalismen i Förenta staterna”. *The American Worker* publicerades i februari 1906, medan Lenins analys finns i hans böcker *Socialdemokratins agrarprogram i den första ryska revolutionen 1905-1907* och ”New Data on the Laws Governing the Development of Capitalism in Agriculture”, i *Collected Works*, band 22, Moskva: Progress Publishers. För en detaljerad analys av Lenins teori om den kapitalistiska utvecklingens amerikanska väg, se Gaido, *The Formative Period of American Capitalism: A Materialist Interpretation*, London: Routledge, 2006, s. 28-48.

17 *Proceedings of the Founding Convention of the Industrial Workers of the World: Founded at Chicago, June 28 – July 8, 1905*, New York: Labor News Company 1905.

skräck genom alla tider... den röda flaggan har hissats.¹⁸

En resolution antogs som uttryckte solidaritet med ”arbetarklassens mäktiga kamp i det fjärran Ryssland”, vars utgång ”är av yttersta betydelse för arbetarklassen i alla länder under dess kamp för sin frigörelse”.¹⁹ I sitt avslutningstal vid ratificeringsmötet som hölls den 8 juli 1905, uppmanade Bill Haywood, generalsekreterare för Western Federation of Miners och framtida ledare för den tidiga amerikanska kommunismen, som var ordförande vid IWW:s grundningskongress, de amerikanska arbetarna att ”organisera sig industriellt på samma sätt som arbetarna i Ryssland är organiserade [*Applåder.*] – organisera sig i en organisation som omfattar alla män, kvinnor och barn som arbetar inom en industri”. Haywood hoppades att den nya rörelsen skulle ”växa i hela landet tills den omfattar en stor majoritet av arbetarna, och att dessa arbetare kommer att revoltera mot det kapitalistiska systemet, precis som arbetarklassen i Ryssland gör idag”.²⁰

Den största bristen i ”Den amerikanska arbetaren”, förutom den nästan totala avsaknaden av analys av vilken betydelse frågan om svarta har för den amerikanska arbetarrörelsen (1910 utgjorde svarta mer än 10 procent av den amerikanska befolkningen – nästan 10 miljoner av 92 miljoner), är den ringa uppmärksamhet Kautsky ägnade åt frågan om imperialismen och hur den påverkade arbetarrörelsen, särskilt genom att främja utvecklingen av en arbetararistokrati och fackföreningsbyråkrati i de imperialistiska länderna. Orsaken var, att även om termen *imperialism* redan 1900 hade börjat användas i socialistiska kretsar för att beteckna den kapitalistiska utvecklingens senaste stadium, så började europeiska marxistiska teoretiker behandla frågan djupgående först vid andra internationella kongressen i Stuttgart, som ägde rum den 6–24 augusti 1907, dvs. ett och ett halvt år efter publiceringen av Kautskys artikel.²¹ Som ett bidrag till debatten om imperialismen publicerade Parvus sitt verk *Kolonialpolitiken och kapitalismens sammanbrott*,²² och omedelbart efter kongressen gav Kautsky ut sin egen broschyr om socialism och kolonialism, som Bebel kallade ”hans bästa verk”.²³

För en översikt över den amerikanska socialismens historia, se Morris Hillquits *Socialismens historia i Förenta staterna*.²⁴ Kautsky konsulterade troligen den första upplagan av Hillquits verk för den studie som har översatts här. För en beskrivning och kritisk utvärdering av de två största socialistiska organisationerna i USA vid den tiden – Eugene Debs’ Socialistiska parti och International Workers of the World – se den amerikanska trotskismens historiske ledare, James P. Cannons, artiklar.²⁵ För en omfattande analys av Kautskys studie, inklusive Kautskys egen efterföljande politiska utveckling, som slutligen fick honom att vända sig mot sina tidigare kamrater på vänsterkanten och bli ideolog för SPD:s ”centristiska” fraktion, se novembernumret 2003 av tidskriften *Historical Materialism*.²⁶

18 *Ibid*, tredje dagen, eftermiddagens sammanträde (torsdag 27 juni).

19 *Ibid*, femte dagens sammanträde.

20 *Ibid*, bilaga, del I: Tal vid ratificeringsmötet.

21 Se Lenin, [Den internationella socialistiska kongressen i Stuttgart](#), på marxistarkiv.se.

22 Parvus, *Die Kolonialpolitik und der Zusammenbruch*, Leipzig: Verlag der Leipziger Buchdruckeri 1907. Se den lovordande recensionen av denna bok av Hilferding, ”Review of Parvus, *Die Kolonialpolitik*”, *Die Neue Zeit*, 25, 2 1907, s 687–688.

23 Kautsky, *Socialism and Colonial Policy*, London: Athol Books 1975.

24 Den tyska versionen av Hillquits *History of Socialism in the United States* var den viktigaste källan till den amerikanska socialismens historia för marxister på den europeiska kontinenten: *Geschichte des Sozialismus in den Vereinigten Staaten*, auktoriserad översättning av Karl Müller-Weinberg (Stuttgart: J.H.W. Dietz, 1906).

25 Cannon, ”The I.W.W.: The Great Anticipation (On the Fiftieth Anniversary of the Founding Convention)”, *Fourth International*, 16, 3, sommar 1955. Se även Cannon, ”Eugen V. Debs and the Socialist Movement of this Time”, *Fourth International*, 16, 1, vinter 1955.

26 Gaido, ”’The American Worker’ and the Theory of Permanent Revolution: Karl Kautsky on Werner Sombart’s *Why Is there No Socialism in the United States?*”, *Historical Materialism*, 11, 4 2003, s 79-123.

Begreppsmässigt var den största betydelsen av Kautskys ”Den amerikanska arbetaren” att den effektivt avslutade debatten om *permanent revolution* under den första ryska revolutionen. Eftersom Kautsky hade inlett debatten, passar det att han också sammanfattar resultatet. 1902 hade Kautsky i ”Slaverna och revolutionen” först förutsagt att slaverna kunde bli ”det oväder som kommer att bryta upp reaktionens is och oemotståndligt kommer att ge folken en ny, välsignad vår”. Imponerad av narodniktraditionens hjältemod och övertygad om att det framväxande ryska proletariatet skulle resa sig mot regimen som plundrade landet i det utländska kapitalets tjänst, trodde Kautsky att centrum för den revolutionära verksamheten höll på att förflyttas från Västeuropa till Östeuropa, och att de kommande stormarna i Ryssland skulle ge ny kraft åt socialdemokratin i Tyskland.

I sin kritik av utkastet till *Iskras* program var David Rjazanov den första som vidareutvecklade konsekvenserna av Kautskys tidiga tänkande och formulerade en preliminär teori om *permanent revolution*. Om det ”efterblivna” Ryssland skulle initiera Europas revolutionära uppvaknande var det absolut nödvändigt att förstå hur ett ”bondeland”, som var det minst utvecklade av alla de stora kapitalistiska länderna, kunde ta språnget från halvfeodalismens kvävande institutioner till en revolution som skulle bana väg för en socialistisk framtid. Rjazanov svarade med det djärva argumentet att Ryssland var ett undantag från ”mönstret”. I ”*Iskras* programförslag och de ryska socialdemokraternas uppgifter” undersökte Rjazanov systematiskt de ”särdrag” som präglade den ryska historien, på ett sätt som liknar det som Trotskij gjorde nästan tre decennier senare i sin *Ryska revolutionens historia* (det första kapitlet i Trotskijs bok har titeln ”Särdrag i Rysslands utveckling”). Rjazanov noterade att Ryssland till skillnad från Europa hade sett hur uppkomsten av en inhemska samhällsrevolutionär tradition sammanföll med kapitalismens framväxt. Eftersom kapitalismen till stor del finansierades av kapitalimport och i denna mening hade planterats in från Europa, var den inhemska borgarklassen också för svag för att stödja en effektiv liberal opposition mot enväldet. Kombinationen av en snabbt växande kapitalism och en kraftlös liberalism gjorde att ansvaret för Rysslands revolutionära framtid med nödvändighet föll på de organiserade arbetarna.

I sin kritiska kommentar till Lenins och Plechanovs arbete i *Iskras* programförslag förutspådde Rjazanov i praktiken alla de viktigaste argument som Leo Trotskij senare förde fram i sin berömda *Resultat och framtidsutsikter*, som traditionellt betraktas som den första och definitiva formuleringen av teorin om en *permanent revolution*. Trotskijs kamrat Parvus var den omedelbara inspirationskällan till Trotskijs egen bedömning av Ryssland, men i begreppsmässiga ordalag var Trotskijs mest berömda teoretiska verk minst lika mycket skyldigt Kautsky och Rjazanov som Parvus och till och med Marx själv. Kautsky och Rjazanov skapade den teoretiska atmosfär från vilken Trotskij kunde tillägna sig och radikaliserade övertygelsen att det ”efterblivna” Ryssland i själva verket kunde stå i spetsen för världshistoriens utveckling.

Om det var Trotskijs retoriska och litterära geni som på ett så dramatiskt sätt fångade idén om den *permanenta revolutionen* för sin egen och kommande generationer, var det ändå Karl Kautsky som i ”Den amerikanska arbetaren” slutligen besvarade den gåta som Rjazanov ställde med sin hänvisning till ”mönstret”. Kautskys slutsats var elegant och rak: *det fanns och finns inget enda ”mönster”*. Kautsky jämförde Ryssland, England och USA, övertygad om att världskapitalismen är en motsägelsefull helhet som förklarar alla delars *nödvändiga särdrag*. Han föregrep senare teorier om imperialismen genom att förknippa vissa bestämda enskilda historier med internationella folk- och kapitalrörelser för att förklara världshistoriens dynamiska inbördes förhållanden. Inom denna större ram såg han inte ett enda ”mönster” som på ett enhetligt sätt kunde förklara klassförhållandena med abstrakta kapitalistiska ”utvecklingsnivåer”; istället: ”Varje ytterlighet kan endast förekomma i ett land i den mån som den motsatta ytterligheten finns i ett annat land.” Ryssland och Amerika var kapitalismens ytterligheter som tillsammans förebådade

världssocialismens framtid:

Idag finns det en hel rad länder där kapitalet kontrollerar hela det ekonomiska livet, men inget av dem har utvecklat alla sidor av det kapitalistiska produktionssättet lika mycket. Det finns i synnerhet två stater som står mot varandra som ytterligheter, där en av de två beståndsdelarna i detta produktionssätt är oproportionerligt stark, dvs. starkare än den borde vara enligt sin utvecklingsnivå: *i Amerika den kapitalistiska klassen, i Ryssland arbetarklassen.*

Kautsky bestred tanken på ett enda mönster för den kapitalistiska utvecklingen och avvisade samtidigt varje idé om ensidig ekonomisk determinism. Den revolutionära ”andan” var minst lika betydelsefull som den triviala ekonomiska historien. I denna artikel, liksom i ”Slaverna och revolutionen”, såg Kautsky Ryssland som ett exempel på ”revolutionär romantik”. Om den amerikanska intelligentsian var andligt förlamad av ”själens kapitalism”, gav den ryska intelligentsian, i den motsatta ytterligheten, arbetarna ”sin revolutionära gnistas teoretiska klarhet och fasthet”. Denna gnista berodde på att man började med helheten för att begreppsmässigt kunna begripa delarna:

Ingenting är mer lämpligt för folkets andliga utveckling än det revolutionära tänkandet, eftersom ingenting kan ge dem ett högre syfte. Den revolutionäre tänkaren har alltid *hela* staten och samhället i sikte; han behöver inte vara blind för vardagslivets små detaljer, men han lägger inte all sin kraft på dem; han ser dem bara som en del av en större helhet och tilldelar dem deras rätta plats; han frågar sig framför allt hur dessa detaljer påverkar honom och hur han kan påverka dem; han lär sig därför att uppskatta dem på rätt sätt och håller sig fri från alla illusioner om deras verkan.

I ”Den amerikanska arbetaren” fängade Kautsky denna revolutionära anda som en viktig kraft i den ekonomiska och politiska historien. Som svar på gåtan om ”mönstret” drog han slutsatsen att den revolutionära andan, både som orsak och verkan till särskilda historiska händelser, var den avgörande kraften bakom den ryska revolutionen:

Det är framför allt tack vare den som de ryska industriarbetarna, oorganiserade, okultiverade och berövade sina demokratiska rättigheter i ett övervägande bondebaserat land, kunde tygla det absolutistiska styret, inför vilket alla besittande klasser underkastade sig, inte bara i Ryssland utan också i Europa.

* * *

Anatolij Lunatjarskij: Förord till K. Kautsky, Den ryska och den amerikanska arbetaren²⁷

Detta verk av Karl Kautsky, som vi nu presenterar för ryska läsare, publicerades i de första numren av den tyska socialdemokratins teoretiska organ, *Die Neue Zeit*, 1906.

Även om det skrevs för tyska läsare, kommer det också att vara mycket intressant för läsare i andra länder, och talar särskilt till samtida *ryska* läsare.

Hittills har ingen med sådan klarhet och precision visat vilken grundläggande riktning vår ekonomiska utveckling har. Samtidigt som enväldet har utökat sina väpnade styrkor och ängsligt vårdat sin politiska makt – vilket i slutändan förde oss till Tsushima²⁸ – har den överlämnat landet

27 Kautsky, *Ruskii i Amerikanskii rabotjii*, (predislovje, primetjanija i redaksija A. Lunatjarskovo), St Petersburg. Tipografija Spb T-va ”Trud”, Fontanka.

28 [I slaget vid Tsushima våren 1905 förstördes två tredjedelar av den ryska flottan av den japanska marinen.]

till den västeuropeiska *börsen*, till vilken det ryska folket varje år betalar en tribut på 300 miljoner rubel. Denna tribut växer fortfarande i en häpnadsväckande takt. Det västerländska kapitalet gör allt för att bevara en samhällsordning där den ryska arbetaren och den ryska bonden förpassas till ett tillstånd av förnedring och extrem nöd, och arbetar under helvetiska förhållanden för att säkerställa en konstant ström av guld till bankirernas och deras medhjälparens fickor. Ryssland kommer aldrig att resa sig eller få slut på sin hunger, sin höga dödlighet eller sin outhärdliga fattigdom så länge det bär denna fruktansvärda börda på sina axlar. *Statlig konkurs* är den verkliga, om än outtalade, parollen för de breda massornas befrielse. Men för att sätta stopp för *börsens* blodsugande verksamhet måste man först störta dess hantlangare och trogna tjänare som fortfarande styr Ryssland. Rysslands härskare är bara obetalda livegna och tanklösa marionetter åt de europeiska bankirerna. Vår svaga borgarklass har aldrig varit fast besluten att föra befrielsekampen till sitt slut och därmed sätta stopp för hela systemet av förtryck och utnyttjande av folket, som i vårt land går under namnet ”finanspolitik”. Endast folkmassorna, på vilka den ekonomiska bördan vilar hundra gånger tyngre – massorna utan privilegier eller rovgiriga intressen att försvara – har förmågan att befria nationen från dess slaveri under börsen. Med stöd från en enorm majoritet av nationen, måste och kommer det ryska proletariatet oundvikligen att stå i spetsen för dessa massor, vilket det faktiskt redan gör.

Låt oss inte låta oss luras av liberalerna illusoriska framgångar. De må jubla, men i verkligheten är de förtvivalade. När Roditjev²⁹ tillfrågades vad de tänkte göra i sin berömda Duma, svarade han: ”Hur kan en ung man, som har väntat så länge på att få träffa sin älskade och äntligen får göra det, veta vad han ska säga till henne första gången?” Skulle man inte kalla den unge mannen för en *karp* och hans älskade ungmö för en *gädda*?³⁰

Så länge gäddan är stark är fina ord till ingen nytta. Man måste bryta gäddans makt.

Vi har inte för avsikt att förlora den ”revolutionära romantik” som Karl Kautsky talar så väl om i denna pamflett, eller ersätta den med en inbillad och klok måttlighet eller småsint ”realism”. Vi ska se modigt på framtiden, urskilja rörelsens allmänna karaktär och de stora möjligheter den erbjuder, och inte snubbla över enstaka tegelstenar på vägen eller låta dem uppta våra tankar bara för att de råkar befinna sig i vårt ”synfält” – vi vill inte ha något att göra med revisionistisk kortsiktighet. Vi överlåter åt vår fega borgarklass att skälla på arbetarna för deras ”opraktiskhet” och åberopa den ”praktiske” tyska arbetaren som exempel. K. Kautsky uppmanar den tyska arbetaren att lära sig *revolutionär romantik* av sin ryska broder. De unika politiska omständigheter som ställer det ryska proletariatet i förgrunden som naturlig ledare för den ”borgerliga” revolutionen ger det också en unik möjlighet att inta de positioner som är mest gynnsamma för att fortsätta kampen och förverkliga sina klassideal.

Det Kautsky har att säga om den ryska kapitalismen och det ryska proletariatet är särskilt intressant för oss. Men det råder ingen tvekan om att hans upplysningar och slutsatser om Amerika också är ytterst lärorika. De slår ett kraftigt slag mot revisionisternas ståndpunkt och öppnar utmärkta perspektiv för hela den internationella revolutionära arbetarrörelsen.

* * *

29 [Fjodor Ivanovitj Roditjev var jordägare, advokat, zemstvoliberal och medlem av kadetpartiet som satt i statens alla Dumor.]

30 [Gäddor är kända för att äta karpar.]

”Den amerikanska arbetaren”

I. Två modeller för Tysklands utveckling

I sina ”Studier av det nordamerikanska proletariats historiska utveckling”, som Sombart publicerade i *Arkiv für Sozialwissenschaft* (vol. XXI, nr 1–3),³¹ skriver han:

Förenta staterna är det land som har den mest framskridna kapitalistiska utvecklingen, och dess ekonomiska struktur representerar vår framtid. Det som Marx korrekt konstaterade om England 1867 kan vi nu tillämpa på Amerika: *De te fabula narratur, Europa* [Det är om dig, Europa, som historien handlar], när vi rapporterar om förhållandena i Amerika, åtminstone när det gäller den kapitalistiska utvecklingen.³²

Detta påstående kan endast accepteras med stora reservationer. Ett land som England, som på 1860-talet i alla avseenden kunde tjäna som klassisk modell för det kapitalistiska samhället och alla dess tendenser, finns inte längre. När Marx studerade England hade landet inte bara den mest utvecklade kapitalistklassen utan också det mest avancerade proletariats; därför visade det på ett fulländat sätt inte bara tendenser till kapitalistisk exploatering och organisation utan också motkrafter i form av proletär upproriskhet och organisation. England var således det första land som på ett tydligt sätt utvecklade ett socialistiskt parti (chartismen), en fackföreningsrörelse, en proletär kooperativ rörelse och lagstiftning för arbetarnas skydd.

Idag finns det en hel rad länder där kapitalet kontrollerar hela det ekonomiska livet, men inget av dem har utvecklat alla sidor av det kapitalistiska produktionssättet lika mycket. Det finns i synnerhet två stater som står mot varandra som ytterligheter, där en av de två beståndsdelarna i detta produktionssätt är oproportionerligt stark, dvs. starkare än den borde vara enligt sin utvecklingsnivå: *i Amerika den kapitalistiska klassen, i Ryssland arbetarklassen.*

I Amerika kan vi mer än någon annanstans tala om kapitalets diktatur. Däremot har det kämpande proletariats ingenstans nått en sådan betydelse som i *Ryssland*, och denna betydelse måste och kommer att öka, eftersom detta land just har börjat delta i den moderna klasskampen.

Tysklands *ekonomi* ligger närmast den *amerikanska*, medan dess *politik* ligger närmast den *ryska*. På detta sätt visar båda länderna oss vår framtid, som kommer att ha en halvt amerikansk och halvt rysk karaktär. Ju mer vi studerar Ryssland och Amerika, och ju bättre vi förstår båda, desto tydligare kommer vi att kunna förstå vår egen framtid. Ensamt skulle det amerikanska exemplet vara lika vilseledande som det ryska.

Det är verkligen ett märkligt fenomen att just det ryska proletariats visar oss vår framtid – i alla fall när det gäller arbetarklassens uppror, inte kapitalets organisation – eftersom Ryssland är den mest efterblivna av alla kapitalismens stormakter. Detta verkar strida mot den materialistiska historieförståelsen, enligt vilken den ekonomiska utvecklingen utgör grunden för politiken. Men i själva verket strider det bara mot den sorts historisk materialism som våra motståndare och kritiker anklagar oss för, och som de uppfattar som en *färdig modell* och inte som en *undersökningsmetod*. De förkastar den materialistiska historieförståelsen bara för att de inte kan förstå den och tillämpa den på ett fruktbart sätt.

31 [Redaktörens anmärkning: Sombart publicerade först sin artikelserie under titeln ”Studien zur Entwicklungsgeschichte des nordamerikanischen Proletariats” i *Archivs für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, Band XXI, häfte 1-3. 1906 återpublicerade han dem i bokform under titeln *Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus?* Alla citat är hämtade från den engelska översättningen: Sombart, *Why Is there No Socialism in the United States?*, Bristol: Macmillan 1976.]

32 Sombart, *op. cit.*, s 23.

II. Den ryska kapitalismen

Det ryska proletariats utomordentliga styrka måste tillskrivas två orsaker: att det saknas en stark inhemsk kapitalistklass och att det behövs en politisk revolution i Ryssland.

Kapitalismen utvecklades i det ryska imperiet på en annan grund än i Västeuropa. I väst utvecklades en stark borgarklass i städerna redan före furstarnas envælde. Med hjälp av borgarklassen tvingades den kungliga absolutismen ända från början föra en kamp mot den oberoende jordägande aristokratin och prästerskapet. Borgarklassen och absolutismen växte sig starkare tillsammans. Överskottet från de produktiva klassernas arbete, som under varuproduktionen i allt högre grad antog formen av mervärde, kunde inte bara hamna i monarkernas, aristokratin och prästerskapets fickor; de var också tvungna att lämna en del till borgarklassen i städerna. Det som monarkerna och aristokratin lade beslag på, slösade de bort på militära fälttåg och prål. Det som kyrkan tog gick antingen till lyx eller ackumulerades som skatt. Men borgarklassen omvandlade sin andel av plundringen av den inhemska och utländska arbetarklassen till kapital, som den ackumulerade. Ju mindre makt monarkerna, aristokraterna och prästerna hade, desto större blev borgarklassens makt i landet, desto snabbare (alla andra förhållanden lika) blev ackumulationen, kapitalets självexpansion. Ju snabbare ackumulationen fortskred, desto större blev å andra sidan – i viss utsträckning – kapitalisternas antal och framförallt makt gentemot inte bara de egendomslösa och de dominerade, utan också mot de egendomsägande och dominerande icke-kapitalistiska klasserna, och desto större blev kapitalisternas makt i staten.

Rysslands utveckling var annorlunda. Tsarismens makt ökade inte samtidigt med att borgarklassen stärktes, eller som en följd av detta. Den ryska staten uppstod snarare som en ren jordbruksstat, som ett asiatiskt envælde med nära kopplingar till Västeuropa, just vid en tidpunkt då den ryska absolutismen hade lyckats underkupa kyrkan och adeln, skapat sina egna styrande organ i form av en stående armé och en byråkrati, och blivit alltmer misstänksam, ja till och med fientlig, mot den framväxande borgarklassen. Det ryska enväldet insåg omedelbart hur värdefulla den västeuropeiska absolutismens statliga medel, en stående armé och en byråkrati, kunde vara, och införde dem i Ryssland så snabbt som möjligt. Framförallt var det Peter den store som spelade denna berömda civiliserande roll. Det var fransmän och särskilt tyskar som tillhandahöll de verktyg som först och bäst användes för att stärka tsarernas orientaliska envælde, i syfte att med hjälp av den kapitalistiska civilisationens tvångsmedel göra den likvärdig med den västeuropeiska absolutismen. Men inrikespolitiskt innebar det att man för att öka tsarens makt tvingades beröva de produktiva klasserna deras överskott, och att antalet improduktiva utgifter som måste täckas av detta överskott, särskilt utgifterna för soldater och byråkrater, ökade. Peter I höjde skattetrycket *femfaldigt*. Civiliseringen av Ryssland innebar alltså att medlen för att plundra landet ökade, inte att dess kapitalistiska rikedom ökade som i Västeuropa. Under dessa omständigheter kunde det inte utvecklas en så betydande kapitalistisk klass som den västeuropeiska borgarklassen.

Landets ekonomiska utveckling var därför utomordentligt långsam, medan tsarerna i den mån de fortsatte sin ”civiliseringsprocess” och stärkte sina band med Västeuropa, ökade sin inblandning i de stora europeiska staternas politik. Det ryska tsardömetets militärutgifter måste hålla jämna steg med de snabbt växande stora kapitalistiska staternas utgifter, samtidigt som det ekonomiska avståndet mellan dem hela tiden ökade. Resultatet blev att det redan på 1700-talet fanns en otrolig ekonomisk misskötsel. Man använde flitigt de två metoder som de kapitalistiska ländernas regeringar använde för att skaffa pengar: lån och penningförfalskning (att trycka sedlar som inte går att lösa in är inget annat). Om det var ont om krediter och ingen ville låna ut pengar, tog man till tryckpressen. Om staten hittade kreditgivare kunde tillverkningen av förfalskade pengar pausas ett tag. Om inget annat alternativ var möjligt försökte man med en liten statsbankrutt, som 1843, då de

gamla papperspengarna togs ur cirkulation och ersattes av nya – dock med förbehållet att bara en ny rubel erhöles i utbyte mot tre och en halv gamla rubel.

Således ökade statens belåning hela tiden. Det är sant att statsskuldens tillväxt inte är något speciellt ryskt, och det finns till och med en del borgerliga ekonomer som anser att en stor statsskuld är grunden för den nationella välfärden. Under vissa förhållanden finns det ett korn av sanning i detta påstående. Räntan på statsskulden är i själva verket en evig gåva från staten till kapitalisterna. Det betyder att staten utnyttjar de producerande klasserna för att öka kapitalet. Den växande statsskulden innebär alltså en tillväxt av proletariatet å ena sidan och av kapitalet å den andra. Om kapitalisterna, som staten är skuldsatt till, bor inom landets gränser, kan statsskulden bli ett medel för att främja utvecklingen av den kapitalistiska produktionen, vars beståndsdelar (proletärer och kapitalister) ökar på grund av räntebetalningarna. Det utarmar de arbetande människorna, men berikar kapitalistklassen och utvecklar den kapitalistiska produktionen.

Effekterna av statsskulden är dock helt annorlunda när statens fordringsägare bor utanför landet. I detta fall är räntebetalningarna på statsskulden bara ett ständigt utflöde av pengar utomlands. I den mån räntebetalningarna blir kapital berikar de utlandet men utarmar det skuldsatta landet. Under dessa förhållanden skapar den offentliga skulden visserligen lokala proletärer, men endast utländska kapitalister. Det är vad som hände i Turkiet och, i lika stor utsträckning, i det ryska tsardömet.

Det finns dock en skillnad mellan dessa två länder. Turkiet har blivit så hjälplöst att det ofrivilligt måste underkasta sig utlänningars diktat. Det existerar bara som en självständig stat tack vare avundsjukan mellan de olika makterna, varav ingen kan få hela bytet för sig själv. Men alla är överens om att plundra det olyckliga landet och tvinga på det sina egna produkter, och det hindrar utvecklingen av en lokal industri. På grund av detta ser vi i den turkiska ekonomin, precis som i den ryska, en progressiv nedgång för jordbruket och ett ökat antal proletärer. Men i Turkiet kan dessa proletärer inte hitta någon sysselsättning i den kapitalistiska industrin. De mest passiva bland dem blir tiggare, de mest energiska blir banditer och rebeller, som aldrig dör ut i Turkiet, oavsett hur många som avrättas.

Men Ryssland var inte lika hjälplöst som Turkiet. Så snart den ryska regeringen insåg vilken makt den kapitalistiska industrin ger staten, försökte den främja landets industriella utveckling. Det saknades verkligen inte proletärer: landet hade miljontals tiggare och bönder som sökte arbete. Men var fanns det nödvändiga kapitalet? Det var omöjligt att hitta det i Ryssland. Utländskt kapital måste lockas till landet för att bygga järnvägar, öppna gruvor, uppföra masugnar, spinnerier, väverier, sockerraffinaderier osv. Och eftersom överskottskapitalet i Västeuropa, det mervärde som har pressats ur de lokala arbetarna och de utländska besittningarna, på 1880-talet hade vuxit så mycket att det inte fanns tillräckliga investeringsmöjligheter i hemlandet, och därför med stor risk måste skickas till platser som Portugal, Grekland, Turkiet och Venezuela, varför då inte skicka det till Ryssland? På så sätt utvecklades den tunga industrin i Ryssland huvudsakligen med hjälp av utländskt kapital, och den har vuxit särskilt snabbt under de två senaste decennierna. Det förvandlade en stor del av de ryska proletärerna från lumpenproletärer eller fattiga småbönder till lönearbetare, från skygga och underdåniga tiggare och tjänare till beslutsamma revolutionära kämpar. Men denna tillväxt av ett starkt, kämpande proletariat gick inte hand i hand med att det växte fram en lika stark rysk kapitalistklass. Det var dessa fakta som gav proletariatets klasskamp i tsardömet en helt särskild karaktär.

När det ryska proletariatet kämpar mot kapitalet, så kämpar det i stor utsträckning mot utlänningar, mot utsugare som utarmar och försvagar hela Ryssland, som tar allt mervärde som landet producerar. Således försvarar proletariatet det ryska samhällets gemensamma intressen.

Å andra sidan framstår tsaren med hela sin apparat av soldater, kosacker och *chinovniker*

[byråkrater] som företrädare för de utländska exploatörernas intressen, som utnyttjar hela Ryssland. Den moderna staten är kapitalisternas vapen överallt, men den ryska absolutismen är det utländska kapitalets vapen. Den företräder den europeiska finansens intressen mot det ryska folket, som den plundrar för att ödmjukt överlämna lejonparten av bytet till utlandet. Det är i viss mening en av källorna till den nuvarande ryska regeringens styrka. De internationella ockrarna vet vilken tjänstvillig företrädare för deras intressen de har i absolutismen, och därför stöder de den med all sin kraft, även om de vet vilken sorts svindlare de har att göra med. Men just av denna anledning vet den politiskt medvetna befolkningen i Ryssland mycket väl att den inte kan undkomma sin fattigdom och sitt elände utan att störta absolutismen; och eftersom landet inte har någon stark kapitalistklass som kan motsätta sig regeringens förödande politik, faller ansvaret för att kämpa för hela Rysslands intressen på den enda starka moderna klass som landet har: industriproletariatet. På så sätt kan de ryska arbetarna få ett starkt politiskt inflytande, och kampen för landets befrielse från absolutismens stryppgrepp har blivit en duell mellan tsaren och arbetarklassen, en duell där bönderna ger outhärlig hjälp men där de inte på något sätt kan spela en ledande roll.

III. Inhemskt och utländskt kapital³³

Analysen av vilka de sociala och politiska effekterna är av det kapital som kommer från utlandet, till skillnad från lokalt ackumulerat kapital, har aldrig haft någon framträdande plats i den klassiska politiska ekonomin eller ens i Marx verk. I det sjunde kapitlet av sin *Nationalekonomins och beskattningens huvudprinciper* påpekade Ricardo hur svårt det var för kapitalet att övervinna hindren för kapitalexport. Det är först i modern tid som dessa hinder nästan helt har försvunnit.

Teoretiskt måste frågan om kapitalets effekter analysera i sin enklaste form, och exempelvis lämna åt sidan att det finns andra länder. Analysen måste också utgå från antagandet att det bara finns ett enda kapitalistiskt samhälle, på samma sätt som den skiljer mellan kapitalister och lönearbetare men abstraherar från förekomsten av andra klasser som har stor betydelse för den sociala och politiska praktiken. Först när dessa kapitalistiska relationer har förståtts i sin enklaste form är det möjligt att analysera och förstå deras mer komplexa yttringar.³⁴

Kapitalets makt över lönearbetet är uppenbar. Ju mer kapital som ackumuleras och ju fler storskaliga företag som utvecklas, desto mer kommer produktionsmedlen att bli kapitalistklassens monopol, desto större kommer de egendomslösa massorna att bli och desto mer omöjligt kommer det att bli för dem att försörja sig på något annat sätt än genom att sälja sin arbetskraft till de enda ägarna av produktionsmedlen. Allt detta är välkänt.

Men ju mer det kapitalistiska produktionssättet utvecklas och mängden kapital växer, desto mer blir även icke-kapitalistiska, egendomsägande och dominerande klasser beroende av kapitalet, klasser som genom sin maktposition kan tillskansa sig en del av mervärdet och ofta även av arbetskraftens värde. Detta är ursprunget till godsägarnas jordränta, furstarnas skatter osv. Dessa klassers feodala traditioner och deras sociala och politiska funktion i det moderna samhället får dem att göra av med så mycket pengar som möjligt – man behöver bara tänka på kapprustningen.³⁵ De befinner sig därför i ett ständigt behov av pengar och måste de om och om igen låna från de klasser som ackumulerar kapital, och under vars inflytande de följaktligen hamnar, och det oavsett hur mycket

33 [Se Rudolf Hilferdings kommentarer om denna ”genomgripande analys” i Hilferding, *Finance capital: a study of the latest phase of capitalist development*, London: Routledge and Kegan 1981 (1910), bok fem: ”On the Economic Policy of Finance Capital”, kapitel 22: ”The Export of Capital and the Struggle for ’Economic Space’”, s 431, not 17.]

34 [I *Kapitalet* började Marx reproduktionsscheman med antagandet om ”ren” kapitalism och först därefter återintroducerades andra typer av produktion tillsammans med utrikeshandel.]

35 [Möjligen en hänvisning till junkrarnas roll som tjänstemän i den preussiska armén.]

de hatar och föraktar sina fordringsägare .

Slutligen vilar kapitalets makt i samhället på det beroendeförhållande som alla improduktiva klasser befinner sig i – inte bara de som lever ett meningslöst parasitliv som godsägare, utan också de som är väldigt aktiva och spelar en utomordentligt användbar, ibland till och med outhärlig roll i samhället.

De härskande och exploaterande klassernas medlemmar har vanligtvis en obetydlig personlig konsumtion, som blir relativt sett mindre ju mer exploateringsgraden ökar. En stor del av det överskott som de producerande klasserna producerar, och utsugarna lägger beslag på, har alltid använts för att upprätthålla ett skikt av improduktiva arbetare. Utsugarnas sociala och politiska makt vilar i stor utsträckning på detta skikt. Det som till exempel medeltidens jordägare pressade ur bönderna konsumerades inte av dem själva, utan användes för att upprätthålla vasaller och underordnade, gycklare och prostituerade, trubadurer och astrologer, kaplaner och stallknektar etc. Alla dessa levde på behållningen från utsugningen av de producerande klasserna, och framstod därför inför folket som medbrottslingar i utsugningen och försvarare av utsugarsystemet.

Ju mer det kapitalistiska produktionssättet utvecklas och ju mer kapitalet träder i förgrunden som ett medel för exploatering, desto större blir antalet improduktiva arbetare som det sysselsätter. Ackumulation är kapitalisternas huvudmål, som de underordnar alla andra mål. Så länge kapitalet är otillräckligt och vinsten liten är kapitalisten snål i sin personliga konsumtion; han är puritansk och full av förakt inte bara för meningslös lyx och pompa, utan också för seriös konst och vetenskap. Men ju mer kapitalet och utsugningsgraden växer, desto lättare blir det för kapitalisterna att inte bara låta ackumulationen fortsätta i full fart utan också att öka sin personliga konsumtion och försörja en armé av improduktiva arbetare, lakejer av alla slag, lärda och olärda, estetiska och oestetiska, etiska och cyniska.

Dessa improduktiva arbetare spelar en avgörande roll för att försvara utsugningen, som de själva har ett indirekt intresse i. De minskar antalet produktiva, direkt utsugna arbetare, de som kämpar mot exploateringen. Till de improduktiva arbetarna hör också en stor del av intelligentsian, som genom sin talekonst, sina skrifter och sina konstverk påverkar folkets tankar och känslor. Slutligen utgör dessa skikt den stege som är lättast tillgänglig för de utsugna att klättra upp på, för att ta sig till en position närmare de härskande klasserna. Ju bredare dessa skikt är, ju större är möjligheterna att ta sig in i dem underifrån, och desto fler utsugna kommer att försöka förbättra sin ställning så här i stället för genom en energisk klasskamp, och desto starkare blir det inflytande som de improduktiva arbetarna utövar på de producerande arbetarnas åsikter.

Hur ser dessa relationer ut på de platser där kapitalet inte kommer från landet självt utan från utlandet, så att det mervärde som utvinns också går till utlandet?

Motsättningen mellan företagare och lönearbetare, liksom mellan ockrare och gäldenärer, blir tydligare, lättare att förstå och känns mer förtryckande när de två parterna tillhör olika nationer som saknar kulturell gemenskap. Men det gäller bara där båda parter kommer i *personlig* kontakt med varandra, och därför vanligtvis där båda bor i samma land. I Ryssland kan till exempel fabriksägaren eller fabriksdirektören vara jude i motsats till icke-jude, eller tysk i motsats till slav. Men när det gäller *icke-personligt* kapital, såsom statliga lån eller aktiebolag, är denna personliga motsättning redan från början utesluten.

Å andra sidan leder, som vi redan har påpekat, åderlåtningen av mervärde till främmande länder till att hela landet, alla klasser, utarmas, inte bara de som är produktivt sysselsatta. Men i början kan detta gå obemärkt förbi. Den första effekten av kapital som kommer från utlandet är att mängden kapital i landet ökar, efterfrågan på produktionsmedel och antalet arbetare som är sysselsatta i deras

produktion ökar, och följaktligen också att konsumtionen av personliga konsumtionsvaror ökar. Effekterna av en ökande åderlåtning av mervärde till utlandet visar sig först gradvis, tills de slutligen blir så omfattande att de bara tillfälligt kan döljas av en omfattande kapitalimport.

Effekten av de utländska lån som praktiskt taget inte tillför något kapital till staten, och vars funktion är att betala räntor till utländska fordringsägare eller köpa improduktiva produkter från den utländska industrin, såsom kanoner eller krigsfartyg, är naturligtvis att de utarmar landet.

Inledningsvis verkade Rysslands växande skuldsättning gentemot utlandet på 1880-talet inleda en era av ekonomisk tillväxt. Och det finns fortfarande människor som är så dumma att de tror att om fred och ordning återställs i Ryssland, så kommer detta att medföra allmän välfärd – utan att det krävs minsta förändring av det nuvarande byråkratiskt militära styret eller den växande skuldsättningen gentemot utlandet som detta medför.

Men det som redan från början måste vara uppenbart i ett land med kapitalistisk industri, där kapitalet huvudsakligen tillförs från utlandet, är att det saknas ett stort skikt av improduktiva arbetare (tjänare och intellektuella) som är beroende av kapitalet. Antalet improduktiva arbetare kan vara ganska stort i absoluta tal, men kapitalet kommer att ha mindre inflytande på dem. Om de utför personliga tjänster kommer de huvudsakligen att vara beroende av andra klasser – till exempel jordägare. Om de är intellektuella kommer de att leva i fattigdom, men kommer att vara mer oberoende av kapitalistiska känslor och idéer.

Kapitalisterna har bara inflytande över de skikt där de spenderar sitt mervärde, inte över dem från vilka de hämtar det. En fransk finansman som är djärv nog att spendera sina pengar på ryska statspapper eller på ryska industri- eller järnvägsaktier kommer inte att anställa ryska utan franska tjänare; han kommer att roa sig med franska, inte ryska skådespelerskor; vara Maecenas³⁶ för franska musiker, målare och poeter; ta emot franska, inte ryska politiker och lärda i sina salonger; och om han är from eller vill bevara religionen för massorna, kommer han att gynna franska kloster i stället för ryska; han kommer att muta franska, inte ryska journalister. Mervärdet som produceras i Ryssland kommer således att tjäna till att öka hans inflytande i Frankrike, inte i Ryssland.

Det är en viktig anledning till att majoriteten av intelligentsian ingen annanstans har en lägre levnadsstandard och samtidigt ett större oberoende från kapitalet, en starkare motsättning till det, en större förståelse för proletariatet och en mer ivrig hängivenhet för dess sak, än i Ryssland.

De skikt som i Västeuropa har till uppgift att söva och vilseleda proletariatets klassmedvetande, arbetar i Ryssland mestadels outtröttligt för att upplysa proletariatet om vilken social ställning de har. Ingenstans är antalet teoretiskt utbildade socialistiska agitatorer större än i analfabaternas land.

Om det ryska proletariatet under sin kamp mot kapitalet och dess redskap, absolutismen, representerar hela samhällets vitala intressen mer än proletariatet i något annat land, så leds det också, mer än proletariatet i något annat land, av en stor armé av företrädare för det moderna vetenskapliga tänkandet och forskningen, och det undervisas och inspireras av modern konstnärlig medvetenhet.

IV. Den engelska kapitalismen

I ett land som England är effekterna av den kapitalistiska utvecklingen helt annorlunda än i Ryssland. Där har marknaden för industrin, och till och med industrin själv, under de senaste decennierna expanderat långsamt, men å andra sidan är den mängd mervärde som flödar in i den

36 [Gaius Maecenas var rådgivare till den romerske kejsaren Augustus och en förmögen beskyddare av litteratur och konst.]

kapitalistiska klassens händer, och därmed också ackumulationen av nytt kapital, kolossal; istället för att bli industriellt kapital i hemlandet flyter det år efter år en ständigt allt större kapitalmängd till utlandet som penningkapital, för att där anta formen av improduktiva statliga lån eller industriellt eller handelskapital.

Antalet kapitalister i ett sådant land kommer att vara oproportionerligt mycket större än vad som skulle motsvara dess industriella utvecklingsgrad. Under vissa omständigheter kan deras antal öka ännu snabbare än antalet proletärer, men man måste vara försiktig med att ta detta fall som typiskt för alla kapitalistiska samhällen. Varje ytterlighet kan endast förekomma i ett land i den mån som den motsatta ytterligheten finns i ett annat land.

Ett oproportionerligt stort antal kapitalister motsvaras också av ett oproportionerligt stort antal tjänare samt medlemmar av de så kallade fria yrkena... Om medlemmarna i dessa samhällsskikt är särskilt talrika i England, så är de också i högsta grad beroende av kapitalet. Bortsett från hushållstjänstefolket är de engelska konstnärerna, forskarna och författarna mer än någon annanstans inom kapitalismens inflytandesfär; för det första därför att en mycket större andel av dem är ekonomiskt beroende av kapitalisterna som kunder eller entreprenörer, och för det andra därför att en ovanligt stor del av medlemmarna i de fria yrkena har ett direkt intresse av kapitalistisk exploatering.

I motsats till den industriella eller kommersiella entreprenören befinner sig penningkapitalisten – till exempel ägaren av statsobligationer eller aktier – i den behagliga situationen att han praktiskt taget inte behöver ägna någon tid åt att förvalta sin egendom. En bank kräver minimalt med administrativt arbete från sina ägare. Efter markägarna är penningkapitalisterna det kapitalistiska samhällets mest sysslösa och överflödiga personer. Det ger dem möjlighet, som de i allmänhet utnyttjar till fullo, att fördriva tiden på de mest meningslösa sätt. Att använda sin förmögenhet med smak och intelligens, som många jordägande aristokrater gjorde i gamla kulturländer som Aten eller Frankrike, ligger bortom de moderna kapitalisternas förmåga, vilket de amerikanska finansmagnaterna har visat på ett särskilt slående sätt. Men där det finns många penningkapitalister kommer det alltid att finnas några som använder sin fritid till konstnärligt och vetenskapligt arbete eller som intresserar sig för att främja sådant.

Dessutom skapar utvecklingen av ett opersonligt penningkapital som investeras i bank-, järnvägs- eller industriaktier och i federala, statliga eller kommunala obligationer, möjligheter att omvandla även små penningbelopp till penningkapital. Det gör inte så mycket intryck på lönearbetarna, eftersom deras motstånd mot kapitalistklassen som utnyttjar dem är för starkt för att kunna övervinnas av den ränta de kan få på sina ynkliga besparingar. Men det har ett starkt inflytande på intelligentsian, som ofta får en stor mängd överskottspengar, och som i sin levnadsstandard och sina sociala kontakter står mycket närmare kapitalistklassen och vanligtvis inte känner sig utnyttjad av den.

Alla dessa omständigheter innebär att kapitalistiska idéer och känslor är starkt utvecklade inom den engelska intelligentsian. Medan ryska intellektuella fortfarande har en hög kommunistisk medvetenhet, så att det till exempel känns naturligt för dem att dela med sig av tillfälliga överskott till sina kamrater, råder bland den engelska intelligentsian, precis som inom kapitalistklassen, en borgerlig strävan att ackumulera allt överskott och omvandla det till kapital. Det är inte konstigt att det finns väldigt få engelska intellektuella från vilka proletariatet kan få en djupare insikt om sin klass' ställning i samhället och sina klassintressen och uppgifter än den insikt det kan få genom sin egen vardagserfarenhet.

Men inte nog med att tjänarna och intelligentsians medlemmar är fler och mer beroende av kapitalet i England än någon annanstans; den stora utförseln av kapital ger upphov till ett starkt inflöde av

mervärde till landet, och gör att även proletariatets motstånd mot det kapitalistiska systemet är svagare än det borde vara i förhållande till den industriella utvecklingen. Medan den kapitalistiska utrugningen i ett land som Ryssland eller Indien leder till ständig utarmning av landet, är den i England ett medel för att berika landet, för att ackumulera ett ständigt växande byte som har erövrats genom att plundra hela världen. Även de egendomslösa klasserna gynnas på många sätt av denna plundring. Ju större mervärdet från utlandet är, desto större blir de belopp som i form av skatter tillfaller staten och kommunerna, och desto större blir möjligheterna att behandla de fattiga med hänsyn eller öka antalet offentliga arbeten. Om England fortfarande är ett frihandelsland, så beror det delvis på den växande exploateringen av utlandet. Detsamma gäller Nederländerna. Skyddstullar är också finansiella tributer, skatter på de stora massornas konsumtion. I England är den massiva ström av mervärde som årligen flödar till kapitalistklassen från utlandet så enorm att den kan avstå från att använda dessa medel för att skinka folket. Precis som för handelskapitalet, är skyddstullar för penningkapitalet inte ett medel för att öka vinsterna, som de är för industrikapitalet. Tack vare penningkapitalets och handelskapitalets övervikt behåller England sin frihandelspolitik och avvisar den moderna protektionism som avsevärt skärper klassmotsättningarna mellan proletärer och kapitalister.

Det massiva inflödet av mervärde till landet underlättade också välgörenhetsverksamheten, som ingenstans är så utvecklad som i England. Det är visserligen sant att större delen av dessa pengar hamnade i händerna på de besuttna klasserna och intelligentsian; de administrativa kostnaderna för de filantropiska institutionerna i England är enorma. Det som återstod för de verkligt fattiga var relativt lite och helt otillräckligt för att ens i någon mån kunna motverka den fruktansvärda fattigdomen, vilket tydligt framgår av uppgifterna om arbetslösheten. Men det räckte för att dämpa många arbetares motstånd mot det kapitalistiska systemet.

Visst har motsättningen mellan proletariatet och *industrikapitalet* i England ökat sedan 1880-talet. Sedan dess har den brittiska industrin förlorat sitt herravälde på världsmarknaden och utsatts för hård konkurrens från allt mäktigare och växande industriländer. Men de engelska arbetarna har svårt att utvidga sin kamp mot industriföretagarna till en kamp mot hela det kapitalistiska utrugningssystemet. De vänder sig mot enskilda yttringar av det, som svältlöner eller arbetslöshet, utan att fråga sig i vilken utsträckning dessa hänger samman med hela det kapitalistiska samhället och utan att motsätta sig detta samhälle i alla dess former, utan att angripa alla dess befästa positioner. Under boerkriget mötte chauvinismen inget energiskt motstånd i deras led.³⁷ En del socialister hyllade vid det tillfället till och med imperialismen. Indiens klagoröster faller för döva öron bland dem. Det är sant att det nya Labourpartiet vill förbli oberoende av både liberaler och konservativa, men hittills har det vägrat att anta ett definitivt program av rädsla för att det skulle kunna bli socialistiskt. Och till och med Keir Hardie kände sig för ett år sedan tvungen att polemisera mot idén om klasskamp.³⁸

Till skillnad från Ryssland finns det alltså ingenstans där kapitalismen är starkare, ingenstans där socialistiska idéer har stött på större hinder inom arbetarklassen själv, än i det land där *två tredjedelar* av de förvärvsarbetande är industri- eller järnvägsarbetare.

Det är visserligen sant att den engelska kapitalismen kommer att drabbas av ett fruktansvärt sammanbrott när de förtryckta länderna gör uppror och vägrar att fortsätta betala tribut. Om England förlorar Indien, Egypten och Sydafrika kommer en stor mängd mervärde, som idag går åt till att berika landet, att stanna utomlands; arbetarna kommer att få betala högre skatter;

37 [Under det sydafrikanska kriget, eller boerkriget (1899–1902), kämpade Storbritannien mot de nederländska kolonialisterna i Transvaal och Oranjerestaten.]

38 [James Keir Hardie (1856–1915), en brittisk arbetarrörelseledare, valdes 1892 till parlamentet som oberoende och ledde 1906 Labourpartiet i underhuset.]

industrikapitalet kommer återigen att få den avgörande rösten; och motsättningen mellan kapital och arbetare kommer att skärpas enormt. Om det inte sker ännu tidigare, så kommer socialismen då att bli oundviklig i England. Fram till dess kommer dock kampen där att bli svårare än i mycket mer underutvecklade länder.

V. Kapitalismen i Förenta staterna

Förenta staterna representerar ännu en speciell utvecklingsform. Som kapitalistiskt land är det inte äldre än Ryssland. Enligt Bryce fanns det mellan 1830 och 1840 inte särskilt stora förmögenheter och nästan ingen fattigdom i Amerika. År 1845 fanns det för första gången 10 miljonärer i Philadelphia; i New York fanns det 1855 endast 28. Det var inbördeskriget på 1860-talet som plötsligt förde kapitalisterna till makten i Förenta staterna. Sedan dess har kapitalismen utvecklats med enorm hastighet. Kapitalackumuleringen och koncentrationen har gjort snabba framsteg. År 1892 fanns det enligt Cleveland Moffetts rapport i *Wilshire's Magazine* 200 miljonärer i Philadelphia och 2 000 i New York. ”När det gäller kapitalbasen – det vill säga mängden ackumulerat kapital – ligger USA (trots sin relativa ungdom) idag före alla andra länder”, skriver Sombart i sin redan nämnda artikel.

Kapitalkoncentrationen framgår tydligt av de amerikanska trusternas omfattning. Baserat på Moodys arbete om trustar, som publicerades 1904,³⁹ ger Sombart en översikt över dessa och sammanfattar resultaten med följande ord:

Om man lägger samman alla dessa jättelika sammanslutningar, som omfattar den absolut största delen av det amerikanska ekonomiska livet, kommer man fram till den enorma summan 8 664 ”kontrollerade” dotterbolag och 20 379 000 000 dollar i kapital. Tänk bara! Åttiofem tusen miljarder mark koncentrerade i händerna på ett fåtal kapitalister.⁴⁰

I sitt nyligen publicerade utmärkta verk, som ger en kort sammanfattning av den samhällsekonomiska utvecklingen i USA sedan dess uppkomst, uppskattar kamrat Simons att trusternas förmögenhet idag är ännu större: trettio miljarder dollar, dvs. 120 miljarder mark.⁴¹

Den rikaste finansmagnaten, John D. Rockefeller, hade en personlig förmögenhet som uppskattades till en miljard dollar, lika mycket som de krigsskadestånd som Frankrike 1871 var tvunget att betala till Tyskland [som ett resultat av fransk-preussiska kriget] – en summa som då var oerhörd och som

39 [John Moody, *The Truth about the Trusts: A Description and Analysis of the American Trust Movement*, New York: Moody Publishing Company 1904.]

40 Sombart, *op. cit.*, s 6.

41 Simons, *Class Struggles in America*, Chicago: Charles H Kerr & Company 1906, s 116. En tysk version publicerades 1909 som bilaga till *Die Neue Zeit*: Simons, ”Klassenkämpe in der Geschichte Amerikas”, *Die Neue Zeit*, 28, 1, Häfte 7. När en utökad upplaga på 320 sidor publicerades av Macmillan två år senare under titeln *Social Forces in American History*, berömde Kautsky den på följande sätt:

”Det är inte nödvändigt att beskriva innehållet i denna bok för läsarna av *Die Neue Zeit*. Vi har redan 1909 publicerat ett verk av kamrat Simons som bilaga, med titeln *Klasskampen i Amerika*, som innehöll de viktigaste idéerna i det föreliggande verket. Han har nu utvidgat och förfinat denna korta översikt, vilket gjort den tydligare och mer övertygande. Det är bara att hoppas att den också kommer att ges ut på tyska. Den är värdefull både som en illustration av hur givande den materialistiska historiefattningen är, och som en ny byggsten för uppbygget av en enda universell materialistisk historia, som gradvis närmar sig sin fullbordan. I sin nuvarande form förutsätter boken att läsaren redan är bekant med den amerikanska historiens viktigaste fakta. Men det bör inte vara svårt för tyska läsare att själva komplettera den med nödvändig information. De kommer därmed att få en ganska klar överblick över Förenta staternas historia.” (Kautsky 1912, s. 63.)

Kautskys beröm av Simons bok bör inte tolkas som ett okvalificerat stöd för dess teser, som för en nutida läsare är tydligt präglade av rasistiska och populistiska fördomar – särskilt i analysen av inbördeskriget och återuppbyggnaden.

många tvivlade på att det rika Frankrike skulle kunna uppbringa.

Det är sant att John Rockefellers förmögenhet vida överstiger hans kollegors. De nio rikaste av dem (Andrew Carnegie, Marshall Field, W.R. Vanderbilt, J.J. Astor, J.P. Morgan, Russell Sage, J.J. Hill, William A. Clarke och William Rockefeller) äger tillsammans ungefär lika mycket som han. Men det kapital som de kan förfoga över eller ”kontrollera” är mycket större än det kapital de äger.

Varifrån kom denna fantastiska kapitaltillväxt?

Framför allt från det faktum att det i USA inte fanns någon betydande kraft som kapitalet var tvunget att dela sitt mervärde med, och som skulle slösa bort sin del på ett improduktivt sätt. Tack vare de enorma områdena med obebyggd mark fanns det fram till nyligen ingen jordränta av betydelse i USA, ingen klass av jordägare som kunde tillskansa sig en del av mervärdet för att slösa bort det som de europeiska feudala jordägarna gjorde. Jag bortser här från plantageägarna i södern, vars styre upphörde när kapitalisternas styre började. Dessutom befann sig USA i den behagliga situationen att vara så långt borta från europeiska angelägenheter och så fri från hot om invasion att det inte behövde offra så mycket på militarismen. Dess flotta och armé var små. Den amerikanska armén hade 1870 endast 35 000 man, 1903 60 000. Denna armé bestod av värnpliktiga och var relativt dyr, men landet slapp det blodbad som orsakades av den improduktiva sysselsättning som så många miljoner av Europas bästa arbetare tvingades till. Enbart i det tyska kejsardömet finns det för närvarande mer än 600 000 män som på detta sätt är undantagna från produktionsprocessen. Om vi antar att var och en av dem kunde ha producerat ett årligt värde på 2 000 mark (löner och mervärde i olika former), innebär det att det tyska folket till följd av militarismen varje år förlorade mer än två miljarder i förlorad produktionskapacitet, utöver de miljarder som armén kostade.

Om man till detta lägger de summor, om vilka det praktiskt taget inte finns några statistiska uppgifter, som varje år slösas bort av de feudala markägarna i form av jordränta (den jordränta som varje år tillfaller markägarna i England uppskattas till 300 miljoner pund sterling, dvs. sex miljoner mark), får man enbart för Tyskland – men detsamma gäller för de andra europeiska staterna – en enorm summa som varje år togs från ekonomin på grund av det privata ägandet av mark och militarismen, och som kunde ha använts antingen för att öka arbetarklassens personliga konsumtion eller för kapitalackumulation.

Det är inte konstigt att kapitalet i USA, där sådana bördor inte fanns, växte mycket snabbare än i Europa, och att Europa alltmer hamnade på efterkälken i förhållande till USA.

Men eftersom den engelska industrins inhemska marknad ständigt minskade, medan den amerikanska industrins marknad växte, så stannade detta kapital till skillnad från England kvar i landet och användes främst för att utveckla industrin,. Det berodde återigen på den mängd fri mark som privata ägare ännu inte hade lagt beslag på, samt på de obetydliga bördor som tyngde de amerikanska bönderna. Tack vare den höga naturliga befolkningstillväxten och invandringen behövde man bara göra dessa marker tillgängliga för odling för att snabbt öka antalet gårdar och därmed hemmamarknadens storlek.

Detta gjordes genom att man byggde järnvägar i öde vildmarker.⁴² Järnvägarna i Amerika har haft en helt annan betydelse för industrins expansion och dess hemmamarknad än i Europa.

1902 hade hela Europa 296 000 kilometer järnväg, Tyskland 53 700, medan USA ensamt hade 326 000.

Antalet personer som var sysselsatta inom jordbruket ökade i USA [från nästan 2 miljoner 1870 till

42 [”Vildmarken” blev ”öde” först efter de europeiska kolonisatörernas folk mord på de amerikanska ursprungsbefolkningarna.]

över 10 miljoner 1900. I England minskade det däremot, precis som det på senare tid har gjort i Tyskland].⁴³

Jordbruksbefolkningen i Amerika växte därför på ett helt annat sätt än i Europa. Dessutom skiljde sig inte bara tillväxttakten utan även konsumtionsförmågan från den europeiska jordbruksbefolkningen. De amerikanske bönderna skiljer sig fullständigt från de engelska jordbruksarbetarna och från de ryska eller till och med de tyska småbönderna. Fram till nu har de vanligtvis haft tillgång till minst så mycket mark som de kunde odla, och av det värde de producerade behövde de för bara två decennier sedan vanligtvis inte använda någonting för att betala jordränta (varken i form av arrende [*Pachtzins*] eller hypotekslån). I stor utsträckning gäller detta även idag. De behövde också betala mindre pengar till staten än de europeiska bönderna och var befriade från den arbetsplikt som obligatorisk militärtjänst innebar. Således stannade det mesta av det värde de producerade kvar hos dem själva och användes antingen för deras personliga konsumtion eller för att förnya och förbättra deras tekniska utrustning: i båda fallen tillhandahöll de en marknad åt industrin. Dessutom utgjorde järnvägarna, med sina enorma behov, en ständigt växande kundkrets för industrin. Järnvägarna var dock nära kopplade till jordbruket, eftersom deras lönsamhet huvudsakligen berodde på transport av jordbruksprodukter.

Dessa speciella amerikanska förhållanden var inte bara särskilt gynnsamma för kapitalackumulationen, utan gjorde det också möjligt för denna enorma mängd ackumulerat kapital att finna sysselsättning i hemlandet och särskilt inom industrin – inklusive järnvägarna.

Hela landets kapitalistklass hade därför ett, direkt eller indirekt, mycket stort intresse av att utnyttja arbetarklassen så mycket som möjligt, eftersom dess vinster var beroende av det. Den var mer enad och fientlig mot arbetarklassen än kapitalistklassen i England, där penning- och handelskapitalet ofta har andra intressen än industrikapitalet, och där kapitalisterna delvis hämtar sina vinster från andra källor än att utnyttja de lokala arbetarna.

VI. De nationella skillnaderna mellan amerikanska arbetare

Om kapitalisterna i Amerika är en mycket mer homogen klass än i England, finns det ingenstans en mer heterogen arbetarklass än i Förenta staterna.

Det är också ett resultat av det överskott av mark som fram till nyligen fanns i unionen. Utan stora utgifter kunde varje frisk [vit] amerikan med viss kunskap om jordbruk bli självständig bonde och därmed undvika att utnyttjas av kapitalet som lönearbetare. Den amerikanskfödda befolkningen tillhandahöll därför endast ett fåtal arbetare, och eftersom både kapitalet och marknaden för industri växte snabbt var efterfrågan på lönearbetare stor, medan utbudet från den infödda befolkningen förblev litet.

Från början måste de amerikanska arbetarnas löner vara höga, eftersom de ovan beskrivna sociala förhållandena gjorde det möjligt för bönderna att producera och behålla en stor del av produkterna för sig själva. I sin analys av arbetskraftens värde konstaterade Marx i *Kapitalet* att ”i motsats till andra varor innehåller alltså arbetskraftens värdebestämning en historisk och moralisk faktor”.⁴⁴ Men denna faktor har en naturlig grund, nämligen den nationella genomsnittliga avkastningen från småbruk. Småbönderna är kapitalisternas stora leverantör av extra arbetskraft; i de flesta länder

43 [Kautsky ger här statistik, som vi har utelämnat, för att illustrera poängen. Dessa och alla följande statistiska tabeller återges i sin helhet i den engelska versionen av Kautskys artikel som publicerades i november 2003 års utgåva av tidskriften *Historical Materialism*.]

44 [Marx, *Kapitalet*, på marxists.org, första bandet, kapitel 4, avdelning 3, ”Köp och försäljning av arbetskraft”. Med ”historisk och moralisk faktor” avser Marx den konventionellt accepterade minimistandarden för levnadsvillkor, som varierar mellan olika tider och platser.]

producerar de en talrik avkomma som inte kan finna sin försörjning inom jordbruket utan hamnar i industrin, så att lönerna för enkelt, okvalificerat industriarbete bestäms av levnadsstandarden för de av småböndernas söner som strömmar in i industrin och för de rika böndernas lantarbetare.

Böndernas och lantarbetarnas arbete är ingalunda enkelt. Tvärtom är det mycket komplicerat och kräver en lång lärlingsutbildning. Men för industrin är denna lärlingsutbildning värdelös; i industrin anställs lönearbetare som kommer från jordbruket i regel först som okvalificerade arbetare.

Böndernas levnadsstandard berodde i sin tur på mängden och kvaliteten på den mark de hade till sitt förfogande, effektiviteten hos eras redskap och arbetsmetoder och slutligen på den andel de var tvungna att avstå till markägarna, prästerskapet och staten.

I sista hand är det dessa samhällsförhållanden som bestämmer grunden för lönerna i ett visst land. Efter det som har sagts, behövs ingen närmare förklaring av varför de ingenstans var mer gynnsamma än i Amerika. De amerikanska bönderna hade gott om mark till sitt förfogande, bördig mark, med få skatter och utan den arbetskraft som militär tjänstgöring innebar. De producerade ett överskott som var tillräckligt stort för att skaffa effektiva verktyg, som i sin tur ökade jordbruksproduktionen, och folkbildningen var allmän och tillräckligt god för att möjliggöra en intelligent användning av dessa. Småböndernas levnadsstandard, som var avgörande för hela arbetarklassen, måste därför vara ganska hög.

Men till och med när kapitalisterna var beredda att betala motsvarande löner, så hade de i Amerika inga utsikter att få tillräckligt många arbetare från bönderna. Eftersom det fanns så mycket ledig mark lockade den generation efter generation att starta nya gårdar istället för att hamna i beroende i städerna. Trots sin fruktsamhet är stadsproletariatets naturliga tillväxt mycket låg och ofta negativ – eftersom dödligheten också är mycket hög. Och med höga löner var det inte svårt att spara tillräckligt med pengar för att starta en ny gård, eftersom markpriserna var praktiskt taget symboliska. På så sätt lämnade många medlemmar av proletariatet i städerna gång på gång sin klass för att ägna sig åt jordbruk.

Under dessa omständigheter kunde det inte utvecklas ett massproletariat, förutom vilket industrikapitalet inte kan blomstra, och kapitalet skulle ha behållit formen av handels- och penningkapital om inte en kraftfull faktor kommit till undsättning: den massiva invandringen av utländska arbetare. Även om plantageägarna i södern tvångsimporterade många slavarbetare från Afrika, kom fria arbetare av egen vilja i stort antal från Europa, först framför allt från England, Irland och Tyskland, men senare också från Italien, Österrike och Ryssland. De lockades av utsikterna att slå sig ner som självständiga bönder eller tjäna höga löner i städerna. Den första gruppen ökade antalet bönder och därmed industrins marknad och järnvägarnas kundkrets; den andra gruppen, som saknade medel eller jordbrukskunskaper, försåg industrikapitalet med nödvändig arbetskraft.

Utländska invandrare har alltså alltid spelat en stor roll i den amerikanska ekonomin, och de utgör en särskilt stor andel av löntagarna...⁴⁵

Följaktligen utgör förvärvsarbetande vita personer av amerikansk härkomst, som vi för korthetens skull kallar angloamerikaner, inte ens hälften av det totala antalet förvärvsarbetande. De utgör en tredjedel av de sysselsatta inom hushållstjänster och personlig service och endast två femtedelar av industriarbetarna...⁴⁶

[Uppgifterna] visar tydligt att vita av amerikansk härkomst är svagt representerade i

45 [Vi har här utelämnat Kautskys statistiska uppgifter från folkräkningen 1900 som belyser denna punkt och anger antalet amerikanska och utländska arbetare i olika yrken.]

46 [Även här har vi utelämnat Kautskys statistiska underlag.]

industriproletariatet. I många viktiga industrigrenar utgör de endast en fjärdedel, och ibland så lite som en femtedel eller en tiondel av de förvärvsarbetande.

Särskilt liten är andelen angloamerikaner i New York. Av 1 102 471 förvärvsarbetande män är endast 195 205 vita av amerikansk härkomst; av 419 594 industriarbetare är endast 52 827 vita; av 56 095 textilarbetare är endast 580 vita. Av den anledningen betraktas New York där borta som en europeisk förort.

Arbetarna inom de olika grupperna är dock inte på något sätt en homogen massa. Framförallt invandrarna uppvisar en mycket brokig bild. De största grupperna bland dem är tyskar, som utgör 29,5 % av invandrarna, irländare (21,7 %) och engelsmän (9,3 %). Invandrare av olika nationalitet är fördelade på olika yrken i mycket varierande proportioner....

Den österrikiska socialdemokratien hade stora svårigheter på grund av den mångfald av nationer som proletariatet i landet rekryterades från. Men dessa nationer är åtminstone inte främmande för varandra; de har utvecklats under samma regering, samma lagar, ibland till och med samma kulturella traditioner – så att till exempel en böhmisk tysk endast skiljer sig från en tjeckisk genom sitt språk. I Amerika är invandrarna däremot så olika varandra och den infödda befolkningen i fråga om ras, religion och kulturella särdrag att de knappt kan förstå varandra även om de har lärt sig tala samma språk. Ingenstans är det svårare att ena massorna i en centraliserad rörelse.

Medan en mycket stor del av kapitalet i Ryssland kommer från utlandet, vilket gör befolkningen svagare och proletariatet starkare än vad som skulle vara fallet med tanke på landets industriella utvecklingsgrad, så kommer en mycket stor del av det industriella proletariatet i Amerika från utlandet, ja från världens alla hörn, medan kapitalet är helt inhemskt och nästan helt begränsat till det industriella kapitalets intressen. Här är kapitalet starkare och proletariatet svagare än det borde vara i förhållande till landets industriella utvecklingsgrad.

VI. Bristen på revolutionär romantik i Amerika

En av de viktigaste orsakerna till det amerikanska proletariatets relativa svaghet och det ryska proletariatets relativa styrka är den olika omfattning i vilken kapital och proletariat kommer från utlandet, men det är inte den enda orsaken. En ytterligare orsak är att en större del av de ryska arbetarna är fyllda av vad några av våra kamrater nu föraktfullt kallar ”revolutionär romantik”, medan de flesta amerikanska arbetare fortfarande drivs av den anda av ”sund *Realpolitik*” som endast sysslar med närliggande och påtagliga saker – en egenskap som fyller ovannämnda kamrater med beundran.

Dessa olika världsbilder har inte sitt ursprung i olika rasegenskaper hos ryssar och amerikaner, utan i skillnaderna i de båda nationernas historiska utveckling.

De ryska arbetarna utvecklades i en stat som förenade den asiatiska despotismens barbari med de tvångsmedel som den moderna absolutismen utvecklade under 1700-talet: det är inom dessa ramar som det kapitalistiska produktionssättet utvecklades i Ryssland. Så snart proletariatet började röra sig stötte det åt alla håll omedelbart på nästan oöverstigliga hinder, upplevde på det mest smärtsamma sätt den politiska situationens vansinne, lärde sig att hata den och kände sig tvungen att bekämpa den. Det var helt omöjligt att reformera denna situation; den enda möjliga vägen var en fullständig omvälvning av den etablerade ordningen. På så sätt utvecklades de ryska arbetarna till instinktiva revolutionärer som entusiastiskt antog medvetna revolutionära tankar, eftersom dessa på ett tydligare och mer exakt sätt uttryckte det som de redan vagt kände och anade. Och de fann ett starkt skikt av intellektuella som liksom de själva led under de rådande förhållandena, liksom de var dömda till ett eländigt liv, liksom dem endast kunde existera i en ständig kamp mot den rådande

ordningen och liksom dem bara kunde hoppas på befrielse genom en fullständig revolution. Dessa intellektuella gav teoretisk klarhet och fasthet åt arbetarnas revolutionära gnista. Ingenting är mer lämpligt för folkets andliga utveckling än det revolutionära tänkandet, eftersom ingenting kan ge dem ett högre syfte. De revolutionära tänkarna har alltid *hela* staten och samhället i sikte; de behöver inte vara blinda för vardagslivets små detaljer, men de lägger inte all sin kraft på dem; de ser dem bara som en del av en större helhet och tilldelar dem deras rätta plats; de frågar sig framförallt hur dessa detaljer påverkar dem och hur de kan påverka dem; de lär sig därför att uppskatta dem på rätt sätt och håller sig fria från alla illusioner om deras verkan.

Eftersom deras mål är så vidsträckta lär de sig att betrakta händelser utifrån de historiska perioder under vilka de kan uppnås; de låter sig inte nedslås av nederlag eller förblindas av partiella framgångar. Eftersom de undersöker varje enskild sida i samband med helheten låter de sig inte förvirras av universalmedel, som lovar att snabbt och smärtfritt befria hela staten och hela samhället från alla dess missförhållanden genom att helt enkelt förändra ett enda fenomen. Eftersom de, slutligen, alltid har hela samhället i sikte, ser de tydligare de stora skiljelinjer som, trots vissa beröringspunkter, skiljer de olika klasserna åt; de förstår klasskampens betydelse och problem tydligare och kan ingjuta större beslutsamhet och enighet i deras egen klass' kamp.

Den revolutionära världsuppfattningen ger således proletariatet en kraftfullare och stabilare utvecklingen; den revolutionära "romantiken" är av största praktiska nytta för arbetarna. Det är framför allt tack vare den som de ryska industriarbetarna, oorganiserade, okultiverade och berövade sina demokratiska rättigheter i ett övervägande bondebaserat land, kunde tygla det absolutistiska styret, inför vilket alla besittande klasser underkastade sig, inte bara i Ryssland utan också i Europa.

I Amerika är det annorlunda. Om Ryssland är det mest ofria landet i den kapitalistiska världen, så är Amerika det friaste. Det är till och med friare än England och Schweiz, där en medeltida aristokrati har fått starka rötter och där politisk jämlikhet och föreningsfrihet måste erövrats genom hårda strider så sent som på 1800-talet. Unionens nordliga delstater grundades av bönder och småborgerliga flyktingar från de religiösa krig som följde på reformationen. Under lång tid bar de på de europeiska traditionernas bördor, men i överensstämmelse med sina ekonomiska förhållanden utvecklade de så småningom statsförfattningar som garanterade största möjliga frihet och jämlikhet.⁴⁷ Och de rådande samhällsförhållandena, framförallt förekomsten av outtömliga reserver av jord, som gjorde detta första och viktigaste produktionsmedel tillgängligt för alla⁴⁸ och under lång tid förhindrade bildandet av ett massproletariat, gjorde att denna frihet och jämlikhet inte stannade kvar på papperet. Bristen på utbildade personer öppnade dörrarna till statsförvaltningen, juridiken och journalistik, kort sagt alla de viktigaste områdena för intelligentsian. Alla intellektuellt energiska medborgare kunde utan större svårigheter förvärva de kunskaper som krävdes för att fullgöra dessa uppgifter. Det underlättades relativt sett av det folkliga utbildningssystemet, som var allmänt och mycket bra. Under dessa förhållanden kunde det inte utvecklas någon intellektuell aristokrati, och än mindre en sluten statsbyråkrati, eftersom det parti som för tillfället hade makten, och som ofta byttes ut, förfogade över de statliga ämbetena. Alla intelligenta arbetare, oavsett vilket samhällsskikt de kom ifrån, kunde räkna med att avancera till en högre social ställning eller åtminstone höja sig över de utsugna led.

Under lång tid saknades alltså alla förutsättningar som kunde få de utsugna klasserna att inse nödvändigheten av en genomgripande omvandling av de statliga institutionerna; till och med själva de utsugna klasserna saknades som massfenomen. Och den mentalitet som har uppstått ur dessa

47 [Kautsky borde ha tillagt: endast för vita kolonialister. Indianer och svarta slavar hade inga politiska och nästan inga medborgerliga rättigheter. Även vita kvinnor var berövade politiska rättigheter och hade starkt begränsade medborgerliga rättigheter (till exempel rätten att äga fast egendom).]

48 [Det vill säga alla vita.]

förhållanden har fortsatt att existera ända fram till i dag. Det är sant att det under tiden har uppstått ett starkt proletariat och den starkaste kapitalistklassen i världen i Förenta staterna, men trots detta kan massorna i dag inte känslomässigt delas upp mellan kapitalister och proletärer, utan mellan dem som redan är kapitalister och dem som vill bli det.

Naturligtvis finns det även i Amerika en djup intressemotsättning mellan de två klasserna – i själva verket särskilt i Amerika. Men under hela sin historiska utveckling har de amerikanska arbetarna inte förrän nu tvingats undersöka och motsätta sig den existerande samhällsordningen i sin *helhet*. De vänder sig alltid mot enskilda institutioner som irriterar dem. För dem framstod varje analys av dessa särskilda fenomen eller av deras samband med hela den politiska och sociala organismen som meningslöst grubblande. I sitt förakt för all teori kunde våra *Praktiker*⁴⁹ finna sann lycka.

Den amerikanska intelligentsian stärker arbetarnas världsbild. I Ryssland blev intelligentsian genom sin sociala ställning det oundgängliga organ genom vilket det revolutionära medvetandet fördes till proletariatet, som den liknade i så många avseenden, men i Amerika utgjorde den länken mellan proletariatet och kapitalistklassen. Många proletärer går in i politiken, journalistiken och juridiska yrken, som på grund av landets vidsträckthet utgör källor till berikande och stegar med hjälp av vilka man kan undkomma de egendomslösa massorna och bli en del av kapitalistklassen. Den amerikanska intelligentsian är därför helt dominerad av en önskan att bli rik och ända in i själen genomsvad av den mest skrupelfria kapitalism.

Från denna intelligentsia kan arbetarna inte få några upplysningar om sina intressen och sin klass' historiska uppgifter. De amerikanska intellektuella själva vet ingenting om dessa frågor, och även när de vet något döljer de det noga.

Förhållandena i USA är därför mycket ogynnsamma för utvecklingen av ett bestämt proletärt klassmedvetande och för att sätta upp stora mål som innebär en omvandling av hela samhället.

Dessa omständigheter överbryggar visserligen inte motsättningarna mellan kapital och arbete. I själva verket är de idag kanske ännu tydligare än i Europa, eftersom de amerikanska kapitalisterna inte hindras av småborgerliga eller ideologiska traditioner och driver sina intressen mycket mer hänsynslöst. Och tack vare landets demokratiska traditioner gör de amerikanska arbetarna motstånd på ett mycket beslutsamt och bestämt sätt. Men alla dessa talrika konflikter handlar i regel om tillfälliga krav. I den mån de omfattar mer långtgående mål är det i allmänhet ett isolerat mål, genom vilket arbetarna hoppas kunna försvara sig mot en viss motståndare eller rätta till ett visst missförhållande i staten eller samhället utan att förändra det i grunden.

Det viktigaste är dock att även ett sådant något mer långtgående krav måste vara ”praktiskt”, dvs. uppnåeligt på kort sikt och inom ramen för de befintliga samhällsförhållandena – ty vare sig de är kapitalister eller proletärer, är amerikaner *Realpolitiker* i kapitalistisk bemärkelse. Medeltidens *Praktiker* trodde att de arbetade för evigheten. De byggde sina kupoler och slott, skapade sina målningar och tillverkade till och med sina verktyg och material som om de skulle vara för evigt. På samma sätt upprättade de sina organisationer i städerna och politiska organisationer i tron att de skulle bestå för evigt. Kapitalismen genomgår ständiga revolutioner och nedvärderar ständigt alla befintliga värden för att skapa nytt mervärde, och är bara intresserad av omedelbara profiter, eftersom allt som inte ger omedelbar vinst redan nästa år kan vara föråldrat på grund av en ny uppfinning. Kapitalismens *realpolitiker* strävar därför alltid efter omedelbara resultat, och denna mentalitet smittar också de proletära politiker som inte har befriat sig från borgerliga idéer och lärt sig att tänka som revolutionärer, dvs. att ha den stora och storslagna framtiden i sikte.

49 [*Praktiker*: en hänvisning till de ”praktiska” fackföreningsrevisionisterna med vilka Kautsky vid den tiden var inblandad i en häftig kontrovers.]

Av den anledningen begränsar sig också proletariatets amerikanska *realpolitiker* alltid till ”praktiska” krav. De blir lätt mycket entusiastiska över dem, men om de inte uppnås snabbt, så ger de lika lätt upp dem.

Men sådana särskilda krav finner alltid anhängare bland enskilda borgerliga politiker, eftersom den oförsonliga motsättningen mellan kapitalister och arbetare inte visar sig så tydligt i proletariatets särskilda omedelbara krav, utan i dess kollektiva strävan att expropriera kapitalistklassen. Isolerade och omedelbara krav från proletariatet, såsom att minska arbetslösheten, begränsa trusternas makt, få skyddslagstiftning för arbetarna etc., kommer alltid att finna stöd hos många borgerliga politiker, även hos dem som är beslutsamt fientliga mot den revolutionära klasskampen. Även om detta kan se ut som att borgerliga element stärker proletariatets makt, och därmed som ett tecken på realpolitikens förtjänster, så är detta inte alls fallet. Ett isolerat krav intresserar sällan hela proletariatet och förenar inte alla dess krafter. Vanligtvis ger det också de borgerliga element som stöder kravet ett skadligt inflytande över proletariatet, eftersom de antingen är maktlösa ideologer utan inflytande som väcker falska illusioner hos arbetarna, dämpar deras klassmedvetande och försvagar deras kamp utan att ge något verkligt bidrag, eller också bara demagoger som försöker vinna proletariatets stöd med hjälp av löften, för att utnyttja dess styrka i sitt eget intresse.

Vi ser alltså att de folkliga reformrörelserna i USA endast uppstår kring särskilda krav, ofta av det mest bedrägliga slag; till exempel rörelserna som lovade att befria de förtryckta klasserna genom att ge ut papperspengar eller silverpengar (”billiga pengar”-rörelsen) eller genom att reformera skattesystemet (Henry Georges rörelse för ”enhetsskatt”). Dessa rörelser utvecklades ibland mycket snabbt och kollapsade ännu snabbare, och de har praktiskt taget ingen annan effekt än att tjäna som språngbrädor för kvacksalvare och svindlare.

Det är just på grund av att de arbetande massornas politiska aktivitet i USA saknade all ”revolutionär romantik”, eftersom den utgick från en helt intetsägande *Realpolitik*, som den hittills har varit så ojämn i intensitet och inriktning och mer än någon annanstans i världen har vilseletts av demagoger och clowner.

VII. Sombart om de amerikanska arbetarna

A. Alkoholkonsumtionen bland tyska och amerikanska arbetare

[Här gör Kautsky en kritisk analys av Werner Sombarts kommentarer om hushållens utgifter och den relativa alkoholkonsumtionen i Tyskland och Amerika. Enligt Sombart hade tyska arbetare större disponibel inkomst än amerikanerna efter att ha köpt livsnödvändigheter, men ”Hela skillnaden – och mer därtill – mellan den amerikanska och den tyska arbetarens ’fria’ inkomst uppslukas av de senares utgifter för alkoholhaltiga drycker!” Kautsky visar att alkoholkonsumtionen i USA stadigt ökade, trots den repressiva amerikanska inställningen.]

B. Proletära ministrar

Sombart gör oss bekant med många andra särdrag hos den amerikanska arbetaren... Han tar till exempel upp frågan om vilka fördelar proletariatet har av att dess kamp och växande makt leder till att de regerande partierna erbjuder några av dess ledare regeringsposter. Det är välkänt, att när Millerand⁵⁰ gick med i Waldeck-Rousseaus borgerliga regering blev våra revisionister oerhört

50 [Alexandre Millerand (1859–1943), socialistisk ledamot av den franska deputeradekammaren från 1885 och fram till 1896 ledare för den socialistiska vänstern, gick 1899, med Dreyfusprocessen som förevändning, med i René Waldeck-Rousseaus borgerliga ”republikanska försvarsregering” som handelsminister (tillsammans med slaktaren av Pariskommunen 1871, general Gallifet), i ett tidigt tillämpande av Stalins ”folkliga front”-politik. Millerand innehade senare en rad regeringsposter i borgerliga regeringar och valdes till president i Frankrike 1920–1924.]

begeistrade och förklarade att detta var det enda sättet för proletariatet att komma till makten – alla försök efter att erövra hela den politiska makten var ofruktbara och dumma ”revolutionära romantiska drömmar”. Erfarenheterna av Millerand-experimentet har i viss mån kylt ner våra revisionistiska statsmän, och när John Burns⁵¹ nyligen fick en ministerpost mottogs detta med en generad tystnad, tills den tyska revisionismens svarta får förklarade sin entusiasm för denna triumf för det brittiska proletariatet.⁵² Den preussiske professorn vet – åtminstone vad gäller Amerika – bättre än den socialdemokratiska riksdagsledamoten hur man ska bedöma värdet av denna gradvisa metod att erövra den politiska makten.

Sombart skriver om ”fallet med de ledande fackföreningsledare, som är arbetarnas ledare och som erbjuds en rikare belöning om de svär lojalitet till det regerande partiet”:

De får välbetalda jobb, kanske som fabriksinspektörer eller till och med som ministrar, beroende på vilken betydelse den person som de ska tillgodose anses ha. Praktiken att göra inflytelserika arbetsledare ofarliga genom att ge dem lukrativa poster är väletablerad och har i årtal använts med stor framgång av de regerande partierna. Vi kan följa denna *kastreringsprocess* hos en hel rad av de mest kända ledarna. För närvarande sägs presidenten för American Federation of Labor [Samuel Gompers], vars motsvarighet i Tyskland skulle vara Karl Legien, ha valts ut att efterträda Carroll D. Wright som kommissionär för Bureau of Labor, medan John Mitchell, gruvarbetarnas segrande ledare och därmed ungefär motsvarande Hermann Sachse eller Otto Hue i Tyskland, förmodas få en post som minister i Washington.

Det har konstaterats att tretton arbetsledare i Massachusetts inom loppet av några år på detta sätt har erhållit politiska poster, medan det i Chicago är trettio...

Men när inflytelserika ledare, som när de har uppnått makt och anseende bland sina kamrater, på detta sätt förråder en verkligt oppositionell arbetarrörelse, så innebär det en direkt vinst för de stora partierna, inte bara vad gäller ledaren själv och den grupp arbetare som litade på honom. I vidare bemärkelse stärks kapitalismen indirekt, eftersom ett eventuellt oberoende arbetarparti lider en stor förlust när dess ledare luras bort av ämbetets lockelser. Med andra ord snor de stora partierna de socialistiska partiorganisationernas funktionärer medan organisationerna fortfarande är under uppbyggnad.⁵³

Man skulle kunna tro att detta är uppenbart för alla som har förstått att det finns en grundläggande skillnad mellan socialdemokratin och de ”stora” – det vill säga i Amerika de borgerliga – partierna. Endast de som har glömt den grundläggande skillnaden mellan socialdemokratin och liberalismen kan vara av den åsikten att en fackföreningsledare, eller någon annan ledare för proletariatet, kan företräda dess intressen från en position som han har fått av liberalerna.

C. Kapitalets demokratisering

En annan av den socialistiska revisionismens illusioner är att arbetarna kan bli kapitalisternas kompanjoner genom att förvärva aktier, och att detta skulle innebära en demokratisering av kapitalet. Sombart vet mycket väl hur denna fråga måste betraktas.

Kapitalisterna försöker köpa arbetaren genom att ge honom en andel av sina vinster. Det gör de

51 [John Elliot Burns (1858-1943). Burns var en arbetarledare med arbetarklassbakgrund, ursprungligen medlem av Socialdemokratiska Federationen. Spelade en framträdande roll under organiseringen av masstrejker, vilket 1888 ledde till att han arresterades. År 1892 valdes han till ordförande för Trades Union Congress och till socialistisk ledamot i underhuset. Den 10 december 1905 följde Burns Millerands exempel och gick in i Sir Henry Campbell-Bannerman liberala regering som ordförande för Local Government Board. (Local Government Board var ett brittiskt centralt ämbetsverk med uppsikt över den lokala förvaltningen, fattigvård, hälsovård med mer. Rsattes 1919 av hälsoministeriet – öa.)]

52 [Syftar på SPD:s högerledare Eduard Bernstein (1850-1932). För en detaljerad analys av den revisionistiska kontroversen (den så kallade *Bernstein-debatten*) se huvudintroduktionen till denna antologi.]

53 Sombart, *op. cit.*, s 36-37.

genom att erbjuda aktier på fördelaktiga villkor. Under vissa omständigheter slår kapitalisterna därmed två flugor i en smäll. För det första drar de in arbetarna i det hektiska företagslivet och väcker de lägsta instinkterna av girighet och sjuklig spänning av att spekulera i dem, och binder dem på så sätt till det produktionssystem som de förespråkar. För det andra gör de sig av med sina sämre aktier, undviker ett hotande prisfall och kanske samtidigt påverkar aktiemarknaden tillfälligt på ett sådant sätt att de säkrar extra vinster för sig själva.⁵⁴

Vi önskar att alla socialdemokrater kunde genomskåda det grova bedrägeriet med ”kapitalets demokratisering” lika tydligt som den liberale professorn gör...

Sombart påpekar att resultatet av en sådan politik, ”åtminstone tillfälligt”, är att ”arbetaren genomsyras av en kapitalistisk mentalitet”.⁵⁵

D. Kapitalistisk fackföreningspolitik

En tredje av revisionismens illusioner är att handelsallianser, sammanslutningar mellan arbetstagarorganisationer och arbetsgivarorganisationer som bildats i syfte att hålla uppe priserna, skulle vara effektiva. Precis som med arbetarnas aktieinnehav och tilldelning av statliga poster till arbetarledare ser våra revisionister handelsallianserna som ett sätt att gradvis ”undergräva” kapitalismen, att omärkligt – ja, mycket omärkligt – omvandla den till socialism utan några av dessa avskrämda katastrofer. Sombart ger en mycket träffande bedömning av dessa handelsallianser. Han säger:

Denna (de skråliknande fackföreningarnas) affärspolitik får sitt renaste uttryck i sammanslutningen mellan monopolistiska fackföreningar och monopolistiska arbetsgivare i de så kallade ”allianserna”, som är organisationer som syftar till gemensam exploatering av allmänheten genom ett förbund mellan arbetsgivare och arbetare inom en viss sektor av ekonomin. Man kan beskriva den sortens fackföreningar som kapitalistiska och ställa dem i kontrast till de socialistiska fackföreningarna; de förstnämnda är av samma skrot och korn som kapitalismen själv och är, både i sin inriktning och sina effekter, inriktade på att *upprätthålla och stärka det kapitalistiska ekonomiska systemet* snarare än att störta det. De *socialistiska fackföreningarnas* politik är också anpassad för att nå framgång just nu, men samtidigt förlorar de inte proletarietets klasskamp mot kapitalismen ur sikte.⁵⁶

I regel ger Sombart många kloka synpunkter om fackföreningsrörelsen. Många fackföreningsledare verkar tro att arbetarrörelsens mål inte är att avskaffa det privata ägandet av produktionsmedlen utan snarare att införa ”konstitutionella fabriker”. Många anser att det är ett övergångsskede på vägen mot socialismen, och tror att de i stort sett har nått dit när arbetsgivaren överger sin diktatoriska inställning och behandlar arbetarna som jämlikar, inte som tjänare utan som säljare av varor, även om varan i fråga är deras arbetskraft.

Det är självklart att arbetarna bör sträva efter att inte låta arbetsgivarna behandla dem som viljelösa slavar, utan som personer med lika rättigheter. Men de får inte lura sig själva, för den högre, mer *civiliserade formen av umgänge* med dem förändrar inte *innehållet i utsugningen av dem* särskilt mycket, om ens något.

Sombart insåg detta mycket väl:

Den betoning av ”rättslig jämlikhet”, som det sociala och offentliga livet i USA är anpassat för, finns även inom de kapitalistiska företagen. Inte ens där möter arbetsgivaren arbetaren som en herre som kräver lydnad, vilket var och är fallet i det gamla Europa med sina feodala traditioner.

54 *Ibid*, s 113.

55 *Ibid*, s 114.

56 *Ibid*, s 21-22.

Redan från början blev ett rent affärsmässigt synsätt den rådande regeln vid förhandlingar om löneavtal. Det var inte fråga om att arbetaren först måste genomföra en lång konflikt med arbetsgivaren för att ”jämligheten” mellan dem skulle erkännas formellt. Amerikanska kvinnor behandlades med stor vänlighet eftersom de var en bristvara; på samma sätt gjorde sig arbetsgivaren besväret att uppträda hövligt och tillmötesgående mot arbetskraften, som ursprungligen inte fanns i den mängd han önskade, och det fick ett starkt stöd i landets demokratiska atmosfär. Idag blir till och med engelska arbetare fortfarande förvånade över den respektfulla ton som arbetsgivare och förmän i USA använder sig av gentemot arbetarna, och de är förvånade över den frihet som den amerikanska arbetaren till och med har på sin arbetsplats; han är ”befriad från vad man kan kalla besvärande övervakning”. De är förvånade över att han kan ta en dag eller två ledigt, att han kan gå ut för att röka en cigarett – ja, att han röker medan han arbetar – och att det till och med finns en cigarettautomat som han kan använda i fabriken. Det är också karakteristiskt för de amerikanska tillverkarna att de underlåter att vidta ens de enklaste skyddsåtgärder i sina fabriker och inte bryr sig det minsta om att arbetsplatsen ska vara väl utformad när den bedöms objektivt. (Mycket ofta är arbetsplatserna överfulla och har liknande brister). Å andra sidan är de mycket ivriga att tillhandahålla allt som arbetarna subjektivt kan uppfatta som bekvämligheter, med andra ord tar de hand om ”komforten”: badkar, duschar, skåp, temperaturreglering i arbetsrummen, som kyls med fläktar på sommaren och värms upp på vintern...

Visserligen är allt detta trivialiteter, men ordspråket ”små gåvor bevarar vänskapen” gäller även här. Senare ska jag försöka visa att arbetarna – när man betraktar saken objektivt – i USA är mer utnyttjade av kapitalismen än i något annat land i världen, att de i inget annat land är så plågade av kapitalismens ok eller måste arbeta sig till döds så snabbt som i Amerika. Men detta är irrelevant om man vill förklara vad arbetarklassens känner. För att förklara deras karaktär är det enda viktiga vad individer uppfattar som glädje eller smärta och vad de bedömer som värdefullt eller värdelöst. Det är en lysande diplomatiskt listig bedrift att den amerikanska arbetsgivaren (på precis samma sätt som den affärsinriktade politiker) har insett hur man kan hålla arbetarna på gott humör trots all faktisk utsugning, och att de senare är långt ifrån att uppnå medvetenhet om sin verkliga ställning.⁵⁷

Vissa skulle kunna invända, att om rättslig jämlighet och politisk frihet har en så skadlig inverkan på det amerikanska proletariats klassmedvetande och klasskamp, medan avsaknaden av sådana förhållanden i Europa (särskilt i Östeuropa) ger proletariats klasskamp större kraft, så är det absurt att kräva rättslig jämlighet och politisk frihet och göra så stora uppoffringar för deras skull. Inte alls. Utan lika rättigheter och politisk frihet kan proletariatet inte utveckla hela sin styrka; arbetarna behöver dem på samma sätt som de behöver luft och ljus; de är livsviktiga element för dem. Men deras effekter varierar beroende på om arbetarna från början har upplevt dem som självklara rättigheter, som de inte har behövt bekymra sig om, eller om proletariatet självt har fått kämpa för dem. Precis som strävan efter sanningen är mycket mer värdefull än ett vårdslöst innehav av en sanning som andra har upptäckt, så är kampen för frihet mycket mer upplyftande än ett passivt innehav av en frihet som andra har vunnit tidigare.

Sist men inte minst har de amerikanska arbetarna tack vare de rättigheter som de har ärvt från sina fäder hittills varit svagare *som klass* än de europeiska arbetarna – men bara därför att var och en av dem har varit starkare *som medborgare*. Och de har inte bara haft politisk frihet, inte bara socialt jämlika rättigheter; nej, dessutom har det viktigaste produktionsmedlet, jorden, inte varit ett klassmonopol utan stått till allas förfogande. Varför då bli socialist, varför kämpa för en avlägsen framtid, om en mycket stor del av de socialistiska målen har blivit verklighet i Amerika, eller snarare fram till helt nyligen fortfarande var verklighet?

57 *Ibid*, s 111-112.

Alla de orsaker som hittills har hindrat den amerikanska arbetaren från att bli lika medveten om sin klassmotsättning till kapitalet och lika medveten om sin klassolidaritet som de europeiska proletärerna, håller nu på att försvinna. Sombart avslutar därför sina ”Studier över den nordamerikanska proletariatets historiska utveckling” med löftet att i en kommande bok visa hur

*alla de faktorer som hittills har hindrat socialismens utveckling i Förenta staterna är på väg att försvinna eller omvandlas till sin motsats, och följden är att socialismen i Amerika under nästa generation mycket troligt kommer att uppleva kraftigt ökat inflytande.*⁵⁸

Jag vet inte om det betyder att vår liberale professor – det vill säga liberal med avseende på det samtida Tyskland – har för avsikt att omfamna socialismen för Amerika och för kommande generationer, och om han också kommer att förkasta de revisionistiska illusioner för Tyskland, vars meningslöshet han så väl har insett i Amerika. I vilket fall som helst ser vi fram emot denna bok med spänning. Men vi behöver inte vänta på den för att inse att förutsättningarna för socialismen utvecklas snabbt i Amerika och att vi kan bidra till att den blommar upp, inte bara bland kommande generationer utan kanske redan inom några år.

Den senaste folkräkningen har publicerat vissa uppgifter om detta, som vi kommer att undersöka i nästa avsnitt.

VIII. Utarmningen av den amerikanska arbetarklassen

A. Det småborgerliga jordbrukets nedgång

När revisionisterna gav sig i kast med att antingen motbevisa eller ”utveckla” den marxistiska teorin, dvs. bryta ryggen på den för att göra den undergiven, så blev de särskilt upprörda över kravet på att proletariatet skulle gripa makten och teorin att klassmotsättningarna hela tiden blir allt intensivare. För att motbevisa dem gav revisionisterna dem en absurd form och hävdade att kravet att proletariatet skulle erövra den politiska makten var ett resultat av ”spekulationer” om ”katastrofer”, som i sin tur skulle grunda sig på en särskild katastrofteori, och att teorin att klassmotsättningarna av nödvändighet blev allt hårdare härleddes från en teori om arbetarnas utarmning – som om Marx hade förväntat sig att proletariatets styrka att omforma samhällsorganismen skulle växa fram ur dess ökande förfall.⁵⁹

Samtidigt har den ryska revolutionen [1905] och den särskilt starka skärpning av klasskampen som under de senaste åren skett i hela Europa dömt kritiken av den så kallade ”katastrofteorin” [*Zusammenbruchstheorie*] till, om inte fullständig tystnad, så åtminstone fullständig meningslöshet. Men den ekonomiska utvecklingen hade redan dessförinnan gjort kritiken av ”utarmningsteorin”, dvs. teorin om de allt hårdare klassmotsättningarna mellan kapital och arbete, orimlig.

De amerikanska förhållandena ger nytt material i dessa frågor, eftersom utvecklingen under de senaste decennierna har varit särskilt snabb där och gjort tendenserna tydligt synliga. De visar att de amerikanska arbetarnas gyllene ålder inom det kapitalistiska produktionssättet inte ligger *framför* utan *bakom* dem, att deras sociala ställning i förhållande till kapitalet – och det är det avgörande – hela tiden har försämrats.

Den främsta orsaken till att de amerikanska arbetarna var överordnade i förhållande till de europeiska arbetarna var att de avgörande produktionsmedlen, jorden, inte var ett exklusivt monopol för en kast av jordägare utan var tillgängliga för alla. Men de amerikanska arbetarna har i

58 *Ibid*, s 119. Kursivering i originalet.

59 [Se Kautsky, *Le Marxisme et son critique Bernstein*, Paris: P V Stock 1900, del II. – Le Programme, a) La théorie de l'écroulement et la société capitaliste, och f) La théorie de la misère grandissante.]

allt högre grad förlorat denna överordning. I sin artikel om Förenta staterna i *Die Neue Zeit*⁶⁰ har kamrat Simons redan hänvisat till det anmärkningsvärda faktum att jordbruksbefolkningen i delstaten Iowa minskar. Denna uppgift kompletterades av en notis som publicerades i den tyska pressen förra veckan. Den lyder:

... Orsaken är först och främst att *priserna på jordbruksmark* har stigit kraftigt. I Iowa, där boskapsuppfödning och mjölkproduktion är dominerande, blir det allt svårare att behålla den gamla familjegården, och jordbruket drivs i allt högre grad av kapitalistiska jordbrukare. De traditionella jordbrukarna måste därför antingen emigrera till grannlandet Kanada eller flytta söderut eller nordväst, där marken är ännu billigare....

Denna utveckling var inte helt oväntad. Relativt sett har jordbruksbefolkningen i USA minskat sedan länge. Trots att det finns gott om ledig mark ökar inte antalet jordbrukare lika snabbt som antalet sysselsatta inom andra yrken. Mellan 1880 och 1900 ökade antalet förvärvsarbetande inom jordbruket visserligen från 7 713 875 till 10 381 765, men i relativa tal minskade andelen från 44,3 procent 1880 till 35,7 procent 1900.... I de nordatlantiska delstaterna är minskningen av antalet förvärvsarbetande inom jordbruket inte bara relativ, utan också *absolut*.... Men även i två av de verkliga "vete-delstaterna" [Ohio och Indiana] började jordbruksbefolkningen minska 1890, medan ökningen i de andra delstaterna är minimal....

Varför uppstår detta märkliga fenomen i så glesbefolkade regioner? Jag avser att behandla denna fråga mer ingående så snart jag har ytterligare uppgifter till mitt förfogande. För närvarande räcker det att säga att nedgången måste tillskrivas utarmningen av jorden. Det betyder inte att det inte finns tillräckligt med mark i Förenta staterna, utan att det inte finns mer bördig, odlad och väl belägen mark som kan ge rikliga skördar med de extensiva och ytliga jordbruksmetoder som hittills har använts. En ny, mer intensiv odlingsform måste införas, men det kräver pengar och kapital, dvs. saker som människor utan egendom inte kan få tag på. De fattiga bönderna skuldsätter sig och går antingen i konkurs eller måste bära en så tung arbetsbörda att den yngre generationens mer rörliga medlemmar närhelst det är möjligt flyr från jordbruket och vänder sig till industri eller handel. Utflyttningen från landsbygden till städerna har också börjat i Amerika. Det bevisar inte att jordbruket är på nedgång, utan att det övergår till kapitalistisk drift. Det kommer att bli en verksamhet som bedrivs med kapital och utnyttjas av kapitalister, och kommer att upphöra att vara den stora säkerhetsventil genom vilken missnöjet och desperationen hos stora delar av det amerikanska proletariet har avletts. ...

B. Lönerna sjunker

Samtidigt som proletariet fick allt sämre möjligheter att arbeta inom jordbruket, som i allt högre grad har gått in i sin *kapitalistiska fas*, så går industri och handel, som redan var kapitalistiskt organiserade, alltmer in i *en privat monopolfas*, i trustbildning... Men med trustsystemet uppstår en kapitalistisk feodalism som ger några få familjer absolut herravälde över hela den kapitalistiska ekonomin och alltmer förtrycker även de små kapitalisterna, och gör alla ambitioner att stiga upp från proletariet till borgarklassen fullständigt hopplösa.

Samtidigt gör denna utveckling att proletariets situation blir alltmer betungande.

Detta framgår tydligt av ett intressant arbete av Washingtons arbetsmarknadsminister, som säkerligen inte gav en överdrivet negativ bild av situationen i sin bulletin från juli 1905. Den innehåller en detaljerad analys av löner och arbetstider inom industrin från 1890 till 1904, samt av de genomsnittliga livsmedelspriserna i detaljhandeln under samma period...⁶¹ Denna [rapport] visar

60 Simons, "Die Lage in der Vereinigten Staaten", *Die Neue Zeit*, 24, 1 1906, s. 623.

61 [Vi utelämnar här Kautskys statistiska uppgifter.]

tydligt att [reallönerna har minskat på grund av stigande priser].

Löneutvecklingen är dock mycket olika i olika yrken. Vid sidan av några få privilegierade arbetarskikt, som fick mycket betydande löneökningar, finns det många andra vars löneökningar i pengar låg under genomsnittet, och till och med andra som upplevde en absolut minskning av lönerna i pengar⁶² ... [D]et är ... uppenbart att lönernas köpkraft måste ha sjunkit i en hel rad yrken som inte har upplevt någon motsvarande ökning av penninglönerna, och att det, särskilt sedan 1896, måste ha skett en avgjord utarmning, dvs. en betydande absolut försämring av levnadsstandarden, där penninglönerna har förblivit oförändrade eller till och med sjunkit.

C. Barn- och kvinnlig arbetskraft

Ett tydligt bevis på den allt sämre situationen för breda lager av den amerikanska befolkningen är att *antalet barn- och kvinnliga arbetare ökar*.

Antalet barn i åldern 10–15 år som var i förvärsarbete ... uppgick 1880 till 16,8 procent och 1900 till 18,2 procent ...

Kvinnor arbetar också allt mer, parallellt med barnarbetet – och det beror inte på att kvinnorna strävar efter självständighet. På grund av invandringen, där det kommer fler män än kvinnor, har kvinnor alltid varit i minoritet i Amerika. År 1900 fanns det 39 miljoner män och 37 miljoner kvinnor i USA. På grund av denna brist hade kvinnorna i USA, precis som lönearbetarna, ett högre värde, vilket gav dem en högre ställning än i Europa. Och precis som man i Amerika använde så många maskiner som möjligt för att göra lönearbetare överflödiga, försökte man också organisera hushållen så att de använde så lite arbetskraft som möjligt. På så sätt befriades kvinnorna från många hushållssysslor. Men tack vare sin privilegierade ställning och männens i regel goda inkomster behövde de inte ägna sin ökade fritid åt arbete utanför hemmet. Amerikanska kvinnor blev inte frigjorda genom den självständighet som deras yrken gav dem. Ingenstans behandlas kvinnan mer som en *dame*, som en lyx, än i Förenta staterna.

Sering ger till exempel följande beskrivning av de amerikanska bondek kvinnorna:

I sin klädsel och sitt uppträdande ser bondek kvinnan ut som en *perfect lady*,⁶³ och skiljer sig inte på något sätt från damerna i städerna. Böndernas döttrar får vanligtvis en högre collegeutbildning än sönerna, som måste skaffa sig ett yrke för att tjäna pengar tidigare. Det är sällsynt att se en amerikansk kvinna arbeta på fälten, och i de fall det sker kan man nästan alltid vara säker på att kvinnan tillhör en familj av invandrade bönder.⁶⁴

Med sådana åsikter måste behovet vara särskilt starkt innan en kvinna beslutar sig för att ta ett lönearbete.

Även idag är lönearbete mycket mindre vanligt bland kvinnor inom den infödda vita befolkningen än bland utlandsfödda vita och svarta. Allmänt sett var 18,8 procent av de förvärsarbetande 1900 kvinnor. Men denna andel sjunker till 13 procent inom den infödda vita befolkningen, medan den stiger till 21,7 procent bland andra generationens vita amerikaner, till 19,1 procent bland invandrare och till 40 procent bland färgade.

Ändå innebär redan dessa 13 procent en betydande ökning av kvinnlig arbetskraft bland infödda vita, som 1890 endast utgjorde 11 procent av de förvärsarbetande...⁶⁵

62 62 [Även här utelämnar vi statistiska uppgifter.]

63 [På engelska i originalet.]

64 Max Sering, *Die lanntwirtschaftliche Konkurrenz Nordamerikas in Gegenwart und Zukunft*, Leipzig: Duncker och Humbolt 1887, s 180.

65 [Statistik utelämnad.]

D. Arbetslöshet

Förutom utvecklingen av lönernas köpkraft och barn- och kvinnlig arbetskraft finns det ett tredje kriterium för att mäta om arbetarklassens sociala misär ökar eller minskar: *arbetslösheten*. Den senaste amerikanska folkräkningen ger också värdefulla uppgifter om denna fråga. Den visar [att]⁶⁶... mer än en *femtedel* av alla förvärvsarbetande – inom industrin, de fria yrkena och hushållstjänsterna, mer än en *fjärdedel* – var arbetslösa mellan 1899 och 1900. Och arbetslösheten ökar uppenbarligen snabbt.... Invandrarna var den grupp som drabbades hårdast. ...De olyckliga ryssarnas situation var i alla avseenden den värsta....⁶⁷

Vi medger gärna att uppgifterna är ofullständiga. Men i den mån de visar något, så avslöjar de en ökad och intensifierad arbetslöshet, och visar med fullständig säkerhet en aldrig tidigare skådad omfattning av arbetslöshet just år 1900, som var ett år av *välstånd* i Amerika. ...

Tillsammans med arbetslösheten visar ... uppgifterna om en minskad köpkraft sedan 1896 en ännu värre bild. Lönestatistiken anger arbetarnas veckolön, beräknad i timlön. Den avgörande frågan för arbetarnas välfärd är dock inte deras *veckolön* utan deras *årslön*, och den blir uppenbarligen lägre (om veckolönen är oförändrad) ju fler veckor under året de måste tillbringa utan arbete och utan lön.

Mot bakgrund av alla dessa siffror har vi rätt att tala om en *mycket betydande* nedgång i de amerikanska arbetarnas välstånd sedan 1896. Deras löner i pengar har minskat, samtidigt som pengarnas köpkraft har minskat.

IX. Kapitalets uppgång

Den nedgång för de amerikanska arbetarna som beskrivs här ägde rum under ett decennium av kolossal ekonomisk tillväxt, av verkligt bländande välstånd, som vittnade om en enorm framgång för kapitalistklassen och en massiv kapitalackumulation. Enbart inom den tunga industrin ökade värdet av det investerade kapitalet under denna period från 6 524 miljoner dollar till cirka 9 857 miljoner dollar – en tillväxt på cirka 3 333 miljoner dollar, dvs. 14 miljarder mark!

Och denna ackumulering uppnåddes inte genom ängslig sparsamhet och puritanskt enkel livsstil. Kapitalets tillväxt gick snarare hand i hand med en galen konsumtionslust som överträffade allt som de stora europeiska utsugarna dittills hade hittat på under århundraden av sysslöslöshet och extravagant slöseri.

I denna fråga kan vi också hänvisa till Sombart:

Det kan utan tvekan sägas att de absoluta kontrasterna mellan fattiga och rika ingenstans i världen är så stora som i Förenta staterna. Det beror framför allt på att de rika där är så mycket rikare än motsvarande grupp i Tyskland. I Amerika finns det säkert fler människor som äger 1 000 000 000 mark än det finns människor som äger 100 000 000 mark i Tyskland. Den som någonsin varit i New Yorks badort, Newport, har säkert fått intrycket att det är helt normalt att ha en miljon i Amerika. Det finns säkert ingen annan plats i världen där det så uppenbart är standard med ytterst storslagna bostäder, medan den som en gång vandrat genom varuhuset Tiffany i New York alltid kommer att känna något som liknar lukten av fattigdom även i de lyxigaste affärerna i stora europeiska städer. Eftersom Tiffany också har filialer i Paris och London går det utmärkt att jämföra extravagansen och därmed rikedomens hos de fyrahundra rikaste familjerna i de tre länderna. Cheferna på huvudkontoret i New York berättade för mig att de flesta varor som de säljer i New York kommer från Europa, där de tillverkas speciellt för

66 [Statistik borttagen.]

67 [Statistik borttagen.]

Tiffany i New York. Det är dock helt uteslutet att en butik i Europa – inte ens Tiffanys egna filialer i Paris och London – skulle sälja varor till samma priser som i New York. Bara att det sågs att de dyraste varorna i New York importerats till kvinnliga kunder.⁶⁸

Således går fantastisk slösaktighet hand i hand med fantastisk ackumulation i ett land vars borgarklass, både ekonomiskt och ideologiskt, för bara några decennier sedan lämnade den stränga puritanismens scen! Vilken enormt ökad utsugning, både i omfattning och intensitet, denna plötsliga omvandling innebär!

Å ena sidan en enormt ökad rikedom, å andra sidan en inte mindre enorm ökning av fattigdomen – i sanning har den revisionistiska läran om en gradvis försvagning av klassmotsättningarna ingenstans blivit så uppenbart orimlig som i den stora republiken på andra sidan havet, och ingenstans har lärorna i vårt Erfurtprogram, som våra revisionister vill kasta på skrothögen, illustrerats så tydligt där...⁶⁹

X. Fackföreningarna och socialismen

Ingenstans var de förhållanden som våra revisionister anser skulle garantera arbetarklassen ekonomiska framsteg inom det kapitalistiska produktionssättet mer fullt utvecklade än i Förenta staterna: fullständig demokrati, maximal organisationsfrihet och pressfrihet samt hög social jämlikhet.⁷⁰ Även om reserven av fri mark har minskat, är den ännu inte helt uttömd. Dessutom skedde en stark utveckling av fackföreningarna.

Vi har sett att försämringen av arbetarklassens levnadsstandard går tillbaka till 1896. Just sedan det året har fackföreningsorganisationerna vuxit snabbt. Den viktigaste av dessa, American Federation of Labor, till vilken de flesta fackföreningar hör, hade 1896 272 315 medlemmar och 1904 1 672 200. Sedan dess har fackföreningsmedlemskapet minskat något: 1905 var det bara 1 513 200, en minskning med nästan 10 procent från året innan.

Många av mina goda vänner kommer säkert att förvränga mina uttalanden för att få det att verka som om jag säger att fackföreningarna är värdelösa eller till och med ansvariga för försämringen av arbetarnas situation. Det är naturligtvis inte min åsikt. Men utvecklingen visade att det måste ha uppstått en kraft som kan lamslå effekterna av en fackföreningsrörelse som startade med så mycket energi. Och man behövde inte leta länge för att hitta den kraften: det är *trusterna*, vars uppgång i USA började samtidigt med den ovan nämnda förstärkningen av fackföreningarna, men vars makt har vuxit ännu snabbare än fackföreningarnas makt i USA. De var denna kraft som direkt eller indirekt drev upp priserna på alla produkter samtidigt som den hindrade motsvarande löneökningar och ibland till och med minskade dem absolut.

Fackföreningarna har inte förlorat sin betydelse på grund av det; tvärtom har de blivit en absolut nödvändighet för arbetarklassen, men de har upphört att vara ett verktyg som i sig kan pressa tillbaka kapitalet, minska dess utsugning och undergräva dess makt. Det går inte längre att upprätthålla dessa illusioner. När arbetsgivarnas sammanslutningar är väl utvecklade kan arbetarklassen som helhet inte komma vidare enbart med hjälp av fackföreningarna. Utan fackföreningarna hade arbetarklassen förvisso inte bara misslyckats med att göra framsteg, utan också drivits tillbaka: den skulle snabbt ha förlorat alla sina erövringar och sjunkit ner i hopplös,

68 Sombart, *op. cit.*, s 8-9.

69 [Se Kautsky, *Das Erfurter Programm: in seinem grundsätzlichen Theil*, Stuttgart: Dietz 1892. Engelsk utgåva: Kautsky, *The Clas Struggle (Erfurt Program)*, Chicago: C.H. Kerr & Company 1910; nytryck, New York: Norton, 1971.]

70 [För vita amerikaner.]

absolut utblotning.

Om arbetsgivarnas sammanslutningar i allt högre grad tog ifrån fackföreningarna förmågan att driva tillbaka kapitalet, så gjorde de dem också oumbärliga för att undvika att proletariatet skulle krossas fullständigt av kapitalet. Om isolerade arbetare redan befinner sig i en ytterst ofördelaktig ställning gentemot den enskilde kapitalisten, så skulle de sjunka ner i hopplöst slaveri gentemot arbetsgivarnas sammanslutningar, från vilka endast fackföreningarna kan skydda honom.

Men fackföreningarna har inte bara blivit oumbärliga för att bevara den ställning som arbetarna redan har erövat; under de nuvarande amerikanska förhållandena kan de också bli viktiga medel för att bygga ett stort arbetarparti med socialistiska mål.⁷¹

Det är uppenbart att de amerikanska arbetarna under ovan beskrivna omständigheter måste bli alltmer mottagliga för socialistiska idéer. Det är sant att den socialistiska propagandan i Förenta staterna kommer att stöta på svåra hinder. Vi har redan pekat på några av dem, såsom det stora antalet invandrare i det amerikanska proletariatet, som inte bara har svårt att förstå varandra utan också har vuxit upp under politiska och sociala förhållanden som skiljer sig helt från dem i deras nya land, så att bara de med stor svårighet finner vägen till den taktik som de särskilda amerikanska förhållandena kräver. Och denna svårighet ökar ju mer dessa invandrare redan har varit politiskt aktiva i sitt ursprungsland och där förvärvat fasta regler för den politiska praktiken. Dessutom gör den fullständiga avsaknaden av ”revolutionär romantik” i teoretisk mening den genomsnittlige amerikanen i många avseenden ganska handlingsförlamad när det gäller socialistisk propaganda och agitation och öppnar ett vidsträckt fält för kvacksalvare och svindlare.

Men å andra sidan går den ekonomiska utvecklingen ingenstans snabbare än i Amerika, och ingenstans finns det så lite mellanskikt och traditioner som hindrar kapitalistklassen från att utveckla alla sina utsugartendenser; ingenstans skärps klassmotsättningarna snabbare än i Amerika.

Massorna kommer mer än någon annanstans att tvingas göra uppror mot det kapitalistiska tyranniet i USA. Även om detta uppror för tillfället fortfarande antar ganska märkliga former, även om det lockar fram alla möjliga slags demagoger, även om det socialdemokratiska partiets tillväxt för tillfället fortfarande är långsam och ibland avbryts av bakslag, så måste det amerikanska proletariatet, precis som det europeiska proletariatet, till slut dra slutsatsen att det enda som kan befria dem från det alltmer betungande ok som tynger dem är att genomföra det socialdemokratiska programmet, expropriera expropriatörerna.

Alla som begrundar ovan framförda fakta måste komma till samma slutsats som vi, nämligen att vi inom en generation med nödvändighet måste räkna med att socialismen också kommer att blomstra i Amerika, ja, till och med betydligt tidigare än så. I Amerika sker allt snabbare och kraftfullare än i Europa. Om Ryssland, som vi förväntade oss, visade oss det första exemplet där ett proletariat utgör den mäktigaste drivkraften under en politisk revolution i ett helt land, så kanske Amerika kommer att visa oss ett exempel där ett proletariat erövrar den politiska och ekonomiska makten från kapitalistklassen och upprättar ett socialistiskt samhälle, redan före Europa.

71 [För en senare vidareutveckling av Kautskys tanke, se Kautsky, ”Sects or Class Parties”, *Die Neue Zeit*, 13, 7, 1909, s 316-328.]